İBN KAYYİM EL-CEVZİYYE

ZÂDU'L MEÂD

iklim

بسم الله الرحمن الرحيم

iklim yayınları: 25

özgün adı:

زاد المعاد

في هدي خير العباد

DAĞITIM:
SELAMET YAYIN-PAZARLAMA
Çatalçeşme sk. Üretmen Han. No: 9
34410 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 522 85 11

İbn Kayyim el-Cevziyye

ZÂDU'L-MEÂD

Rasûlullah'ın (s.a.) Yolunda

Cilt: 5

Notlar ekleyerek
Çeviren:
Mehmet ERDOĞAN

iklim
YAYINLARI
Çatalçeşme Sok. Üretmen Han. No: 207
34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 528 14 97

Orijinal metinde 4. cildin 283-415 ve 5. cildin 5-408. sayfaları arasına tekabül eden bu cild Mehmet Erdoğan tarafından tercüme edilmiştir.

Dizgi: Yücel Dizgi
Baskı: Gündoğdu Matbaası
İstanbul 1990

İÇİNDEKİLER

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) HADİSLERİNDEKİ İLAÇ VE GIDALAR

BEŞİNCİ BÖLÜM

BAZI TIBBÎ TAVSİYE VE İKAZLAR

ALTINCI KİTAP

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) VERDİĞİ HÜKÜMLER, EVLİLİK VE ALIM-SATIM KONULARINDAKİ UYGULAMALARI

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) VERDİĞİ HÜKÜMLER

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) NİKÂH VE NİKÂHLA İLGİLİ KONULARDAKİ HÜKÜM VE UYGULAMALARI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) EVLİLİĞİN SONA ERMESİ KONUSUNDA VERDİĞİ HÜKÜMLER

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) HADİSLERİNDEKİ İLAÇ VE GIDALAR

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) HADİSLERİNDEKİ İLAÇ VE GIDALAR

1— İsmid (إثمد), Sürme Taşı:

Siyah sürme taşıdır. Isfahan'dan getirilir. En iyisi budur. Mağrib (Fas) taraflarından da getirilir. En kalitelisi çabuk ufalanan, parçaları parlak olan, içinde kir bulunmayıp düz, pürüzsüz olandır.

Özelliği: Soğuk ve kurudur. Göze fayda verir ve güçlendirir. Göz sinirlerine destek verir ve sağlıklı olmalarını sağlar. Yaralardaki fazla eti giderir ve iyileştirir, kirlerini temizler, dezenfekte eder. İnce sulu balla sürme çekildiği zaman baş ağrısını giderir. İnceltilip taze iç yağı ile karıştırılıp ateş yanığına sürüldüğü zaman, artık ona haşkeriyye (?) isabet etmez. Yeni kaynar su yanıklarına da fayda verir. Özellikle de yaşlılar ve gözleri zayıflamış kimseler için birazcık misk katılması durumunda ismid en iyi göz sürmesidir.

2— Ütruc (أترج), C. Medica, Turunç (Ağaç Kavunu):

Buharî'nin *Sahih*'inde sabit olduğu üzere Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Kur'an okuyan mü'min turunca (ağaç kavununa) benzer. Tadı da güzeldir, kokusu da güzeldir." (1)

★ Arapça alfabetik sırayla ele alınan bu kısmın tercümesinde değerli büyüğüm Tıp Tarihi okutmanı Abdullah Köşe'nin yardımlarını şükranla anarım. (Mehmet Erdoğan).

1. Buharî, 66/18; Müslim, 797. Bu hadisin Türkçe tercümelerinde "ütruc" kelimesi turunç, portakal vb. diye tercüme edilmiştir. Botanikte Türkçe karşılığı ağaç kavunudur.

Turunçun pek çok faydaları vardır. O dört şeyden mürekkeptir: Kabuk, etli kısım, ekşi kısım ve tohum. Her birisinin kendisine ait özelliği vardır: Kabuğu sıcak ve kurudur. Etli kısım sıcak ve kurudur. Ekşi kısım soğuk ve kurudur. Tohum ise sıcak ve kurudur.

Kabuğunun faydaları: Elbise içerisine konulduğu zaman güve düşmez. Kokusu havayı temizler, vebaya iyi gelir. Ağıza alındığında ağız kokusunu güzelleştirir ve şişkinliği giderir. Baharat (kekik) gibi yemeğe konulduğu zaman, hazmı kolaylaştırır. *Kanun* sahibi şöyle der: "Kabuğunun usaresi (öz suyu) içmek suretiyle, kabuğu da sarmak suretiyle yılan sokmalarına iyi gelir. Kabuğunun kav kısmı baras (alaca) hastalığı için sürülmek suretiyle iyi bir ilaçtır."

Etli kısmına gelince, mide hararetine iyi gelir, sarı safrası olanlara fayda verir ve sıcak özellikli buharları önler. el-Gâfikî: "Etli kısmını yemek basurlara fayda verir" demiştir.

Ekşi kısmı ise, safrayı tutar ve kırar, sıcak hafakanı teskin eder. İçmek ya da sürme çekmek suretiyle sarılığa iyi gelir. Safralı kusmaları keser, iştahı açar. Tabiatı eski haline döndürür. Safralı ishallere fayda verir. Öz suyu kadının cima arzusunu teskin eder, yüze sürüldüğünde çiğit denen beneklere iyi gelir. Temreği adındaki deride meydana gelen kaşarlanmayı izale eder. Bu, elbiseye boya döküldüğü zaman onu çıkarması ile de anlaşılır. İyileştirici, kesici, soğutucu gücü vardır. Ciğerlerin hararetini söndürür, mideyi güçlendirir, safranın keskinliğini önler ve ondan ârız olan balgamı giderir, susuzluğu yatıştırır.

Tohumuna gelince, çözücü ve kurutucu bir özelliği vardır. İbn Mâsiveyh [2] şöyle der: "Çekirdeğinin özelliği, öldürücü zehirlere karşı fayda vermesidir. Bir miskal ağırlığında soyulmuş çekirdeği ılık su ile birlikte içilir ve kaynatılarak yara yerine sürülür. Eğer öğütülür de sokulan (ısırılan) yere konulursa fayda verir. Tabiatı yumuşatır, ağız kokusunu güzelleştirir. Bu özelliklerinin çoğu kabuğunda mevcuttur." Bir başkası da: "Onun çekirdeğinin özelliği, akrep sokmalarına, soyulmuş iki miskal kadarı ılık su ile birlikte içildiği zaman iyi gelmesidir. Aynı şekilde öğütülür de sokulan yere konulursa, o da iyi gelir." demiştir. Bir başkası ise: "Çekirdeği bütün zehirlere iyi gelir, bütün haşerat sokmalarına karşı yararlıdır." demiştir.

---

2. Yuhanna b. Mâsiveyh el-Bağdadî'dir. Süryanî bir tabiptir. Bağdat'ta yetişmiştir. Harun Reşid ile ilişkisi vardır. Halife kendisine tıbbî kitapların tercümesi işini tevdi etmiştir. Reşid devrinden el-Mütevekkil zamanına kadar Abbasî sarayının doktorluğunu yapmıştır. Samarra'da h. 243 tarihinde ölmüştür. Bk. el-Kıftî, *Tarihu'l-Hukemâ*, 380-391.

Anlatıldığına göre, Kisralardan birisi tabiplere kızmış ve hapsedilmelerini emretmiş ve onları tek bir katık seçmeleri için muhayyer bırakmış. Onlar da ütrucu (ağaç kavununu) seçmişler. Sebebini sorduklarında: "Çünkü o dünyada bir reyhandır. Görünüşü ferahlatıcıdır, kabuğu gayet güzel kokar, etli kısmı meyvedir, ekşisi katıktır, çekirdeği zehirlenmelere karşı ilaçtır ve onda yağ vardır." demişlerdir.

Bu kadar faydası ve meziyeti olan bir şeye, kâinatın hülasası olan, Kur'-an okuyan mü'minin benzetilmesi çok yerindedir. Seleften bazıları, insana huzur ve ferahlık verdiği için ona bakmayı severlerdi.

3— Eruzz (أُرُزّ) Oryza Sativa, Pirinç:

Bununla ilgili Hz. Peygamber (s.a.) adına uydurulmuş iki asılsız hadis vardır. Bunlardan birincisi: "Eğer o adam olsaydı, halim birisi olurdu."; İkincisi de: "Toprağın bitirdiği herşeyde dert de vardır, şifa da. Bundan pirinç müstesnadır. Çünkü o şifadır, onda dert yoktur." şeklindedir. Bunları bir uyarı olarak zikrettik.

Pirinç sıcak ve kurudur. Buğdaydan sonra en besleyici ve en iyi karışan bir tahıldır. Karnı hafif tutar, mideyi kuvvetlendirir ve temizler, tok tutar. Hind tabibleri inek sütü ile pişirildiği zaman en gıdalı ve faydalı bir gıda maddesi olduğu kanaatindedirler. Bedenin gelişmesinde, meninin artmasında, fazla besleyicilikte ve rengin tasfiyesinde tesiri vardır.

4— Erz (أرز), C. Libani, Çam Ağacı:

Hz. Peygamber (s.a.), bundan şu hadisinde söz eder: "Mü'min kişi ekin nevinden, bir sap üzerine biten taze ot gibi (yumuşak)tır; hangi taraftan ona rüzgâr dokunursa rüzgâr onu eğer (fakat o yıkılmaz, yine doğrulur.) Doğrulunca rüzgâr belâsıyla yine eğrilir (fakat yine yıkılmaz, doğrulur ve doğru kalır.) Haktan yüz çeviren fâcir kişi de (sert ve düz) çam ağacı gibidir. Kökü üzerinde durur. Onun kökünden sökülmesi bir defalık bir iştir." (3)

Tanesi sıcak ve rutubetlidir. Olgunlaştırıcı, yumuşatıcı, çözümleyici özelliği

3. Buharî, 75/1; *Tecrid-i Sarih Tercemesi,* 12/62; Müslim, 2810.

vardır. Yakıcılığı suda ıslatmakla gider. Hazmı zordur. Büyük bir besleyici gücü vardır. Öksürüğe ve ciğerlerin rutubetinin giderilmesine çok iyi gelir. Meniyi arttırır. Bağırsak ağrısına neden olur. Panzehiri mayhoş nar tanesidir.

5— İzhir (إِذْخِر), A. Schenanthus, Tibni Mekke:

Sahih'te, Hz. Peygamber'in (s.a.) Mekke hakkında: "Otları kesilmez" buyurduğu, bunun üzerine Hz. Abbas'ın (r.a.): "İzhir müstesna ya Rasûlallah! Çünkü o Mekke'nin demircileri ile evlerine lâzımdır." dediği, Hz. Peygamber'in (s.a.) de: "(Evet) İzhir, müstesna." buyurduğu sabittir. [4]

İzhir, ikinci derecede sıcak, birinci derecede kurudur. Hoştur, genzi ve damarların ağzını açar, sidiği ve aybaşı kanını söktürür, taşları parçalar. Mide, ciğer ve böbreklerdeki sert şişkinlikleri indirir. Hem içilerek alınır, hem de merhem olarak sarılır. Kökü dişlerin diplerini ve mideyi güçlendirir. Kusmayı teskin eder ve ishali önler.

6— Bittîh (بِطِّيخ), E. Vulgaris, Karpuz:

Ebu Davud ve Tirmizî'nin rivayetlerine göre Hz. Peygamber (s.a.), karpuzu yaş olgun hurma ile yer ve: "Bunun hararetini bunun soğukluğu ile, bunun soğukluğunu da bunun harareti ile kırarız." derdi. [5]

Karpuz *(bittîh)* hakkında bir çok hadis vardır. Zikrettiğimiz bu hadisten başka hiçbirisi sahih değildir. Bittîh'tan murad yeşil olanıdır (yani karpuz).

Karpuz, soğuk ve rutubetlidir. Arıtma gücü vardır. Acur ve hıyardan bile daha hızlı mideden bağırsaklara geçer. Midede karşılaştığı şeyle, ne olursa olsun, çok çabuk karışır. Eğer yiyen hararetli ise çok faydasını görür. Eğer üşüyorsa, zararını birazcık zencefil vb. ile geçiştirir. Yemekten önce yenilmelidir. Yoksa mideyi kaldırır ve kusmaya sebep olabilir. Bazı tabibler: "Yemekten önce yenen karpuz karnı yıkar ve derdi siler götürür." demişlerdir.

---

4. Buharî, 28/9; Müslim, 1353. İzhir, Mekkelilerce bilinen güzel kokulu bir ottur. Toprağa gömülü bir sapı ve ince dalları vardır. Hem yumuşak hem de sert topraklarda biter.
5. Ebu Davud, 3836; Tirmizî, 1844; *Şemâil*, 1/296. İsnadı sahihtir.

7— Belah (بلح), Çağla Hurma:

Nesâî ve İbn Mâce, *Sünen*'lerinde Hz. Âişe validemizden rivayet ederler: Peygamberimiz (s.a.): "Çağla hurmayı, hurma ile birlikte yeyiniz. Çünkü şeytan, âdemoğlunun çağla ile hurma yediğini gördüğü zaman: Âdemoğlu yaşadı, sonunda yenisini eskisiyle birlikte yedi, der." buyurmuştur.[6] Başka bir rivayette: "Çağla hurmayı kuru hurma ile yeyiniz. Çünkü şeytan âdemoğlunu onu öyle yerken gördüğünde üzülür ve: Âdemoğlu yaşadı, sonunda yeniyi eskisi ile birlikte yedi, der." Bunu Bezzâr *Müsned*'inde rivayet etmiştir, lâfız onundur.

Bazı İslâm tabipleri şöyle derler: "Hz. Peygamber (s.a.) sadece çağla hurma ile kuru hurma yemeyi emretmiş, koruk hurma ile kuru hurma yemeyi emretmemiştir. Çünkü çağla hurma soğuk ve kurudur. Hurma ise sıcak ve rutubetlidir. Her birisinde diğerinin ıslahı vardır. Hurma ile koruğu ise böyle değildir. Çünkü onların her ikisinde de —her ne kadar kuru hurmada daha çok ise de— hararet vardır. Tıp açısından iki sıcağın ya da iki soğuğun bir arada alınması uygun değildir. Nitekim bu konu daha önce de geçti." Yukarıdaki hadiste tıp ilminin temelinin sıhhatine, bazı gıda ve devaların birbiri ile karşılanmak sureti ile ıslahı için gerekli tedbire riayette bulunmaya ve koruyucu hekimliğe önem vermeye işaret vardır.

Çağla hurmada soğukluk ve kuruluk vardır. Ağıza, diş etlerine ve mideye faydalıdır. İçindeki sertlikten dolayı göğüse ve ciğerlere iyi gelmez. Midede çok kalır ve gıdası azdır. Üzüm koruğu gibidir. Her ikisi de şişkinlik doğurur, karnı guruldatır. Özellikle de üzerlerine su içildiği zaman bu iyice artar. Zararları hurma ile veya bal ve kaymakla giderilir.

8— Büsr (بسر), Koruk Hurma:

Sahih'te sabit olduğu üzere, Ebu'l-Heysem b. Teyyihân, kendisine Hz. Peygamber (s.a.) ile Hz. Ebu Bekir ve Ömer misafir olduklarında, onlara bir hurma salkımı getirdi —ki onda koruk, kuru ve olgun hurmalar vardı—. Hz. Peygamber (s.a.) ona: "Bize olgunlarından toplasaydın ya!" buyurdu. Ev sahibi zat: "Ya Rasûlallah; istedim ki hem koruğundan, hem olgunundan istediğinizi yiyesiniz." dedi. [7]

---

6. İbn Mâce, 3330. Senedinde zayıf olan Yahya b. Muhammed b. Kays el-Muharibî ed-Darîr vardır. Bu hadisi onun münker hadislerinden biri saymışlardır.
7. Tirmizî, 2370; Müslim, 2038. Senedi hasendir.

Koruk hurma, kurudur, kuruluğu hararetinden daha çoktur. Rutubeti emer, mideyi temizler, karnı tutar, diş etlerine ve ağıza fayda verir. En faydalısı da yumuşak ve tatlı olanıdır. Koruk ya da çağla hurmanın çok yenmesi içeride tıkanıklığa sebep olur.

9— Beyd (بيض), Yumurta:

Beyhakî, *Şuabu'l-İman*'da merfû bir haber zikreder: "Bir peygamber Yüce Allah'a zayıflığından şikâyette bulunmuş. Allah da ona yumurta yemesini emretmiş." Bu haberin sübutunu araştırmak lâzımdır.

Yumurtanın tazesi, bayatına; tavuk yumurtası da diğer kuş yumurtalarına tercih edilir. Hafif soğukluğa meyleden mutedil bir gıdadır.

Kanun sahibi şöyle der: "Yumurtanın sarısı sıcak ve rutubetlidir, güzel ve sıhhatli kan üretir, kolay gıda verir. Rafadan olduğu zaman mideden çabuk intikal eder." Başka birisi ise şöyle der: Yumurtanın sarısı elemi teskin eder, boğazı ve ciğer borusunu temizler. Boğaza, öksürüğe, ciğer, böbrek ve mesane yaralarına iyi gelir. Özellikle de tatlı badem yağı ile birlikte alındığı zaman sertliği giderir; göğüste olan şeyi olgunlaştırır, onu yumuşatır, boğazın sertliğini giderir. Beyazı, sıcak şişme bulunan göze damlatıldığı zaman, onu serinletir ve ağrıyı teskin eder. Ateş yanıklarına sürülür. Yanmaya maruz kalan yerlere sürüldüğü zaman yakmasına imkân vermez. Ağrıyan yere sürüldüğünde güneş yakmasını önler. Kendir ağacı zamkı ile karıştırılıp alına sürüldüğü zaman nezleye iyi gelir.

Kanun sahibi, yumurtayı kalp ilaçları arasında zikretmiş ve sonra şöyle demiştir: Her ne kadar o mutlak anlamda bir ilaç değilse de, gerçekten sarısının kalbi takviyede büyük etkisi vardır. Sarı, çabuk kana dönüşür, posası çok azdır, ondan oluşan kan, kalbi besleyen kanla mütecanis ve hafiftir, ona doğru süratle atılır. Bu yüzden yumurta insan sağlığını bozacak hastalıklara karşı en uygun telafi edici bir gıda olmaktadır.

10— Basal (بصل), A. Cepa, Soğan:

Ebu Davud, *Sünen*'inde rivayet eder: Hz. Hz. Âişe'ye (r.a.) soğan sorulduğu zaman: "Hz. Peygamber'in (s.a.) yediği son yemekte soğan vardı." demiştir.[8]

8. Ebu Davud, 3829; Ahmed, 6/89. Senedinde İbn Hibbân'dan başkasınca sika bulunmayan Ebu Ziyad Hıyar b Seleme vardır. Diğer râvileri sikadır.

Sahîhayn'da mevcut bir hadiste de: "Hz. Peygamber (s.a.) soğan yiyeni mescidden menetmiştir." denilmektedir.[9]

Soğan üçüncü derecede hararetlidir. Onda fazla bir rutubet vardır. Su değişimi için faydalıdır. Zehir kokusunu giderir, iştahı açar, mideyi güçlendirir, şehveti harekete geçirir. Meniyi arttırır, rengi güzelleştirir, balgamı keser, mideyi temizler. Tohumu cildde ortaya çıkan alacalıkları (*behak*) giderir, saç döken derdi onunla oğulduğunda, gerçekten güzel fayda verir. Tuzla birlikte sivilceleri giderir. Müshil ilacı içen kimse, soğanı kokladığı zaman, kusmasını ve içerisinin yükselmesini önler, o ilacın kokusunu giderir. Suyu burna çekildiği zaman, kafayı temizler. Az işitme, kulak çınlaması ve cerahat sebebiyle kulağa giren suyu çıkartmak için kulağa damlatılır. Tohumu balla birlikte gözün beyazına çekildiği zaman, gözden akan su için fayda verir. Pişirilince bol gıdalı bir besin olur ve sarılık, öksürük, göğüs darlığı için faydalı olur. Sidik söktürür, tabiatı yumuşatır. Kuduz olmayan köpek ısırıklarına, sedef otu ve tuzla birlikte soğan suyu damlatıldığında iyi gelir. Buna tahammül edilebildiğinde basurların ağzını açar.

Zararına gelince, yarımcaya sebep olur ve başı ağrıtır, şişkinlik yapar, göze iyi gelmez. Çok yenildiğinde unutkanlık doğurur ve aklı ifsad eder. Ağızın raiha ve kokusunu değiştirir. Yanındakilere ve meleklere eziyet verir. Pişirmek suretiyle öldürüldüğü zaman bu zararları ortadan kalkar.

Sünen'de Hz. Peygamber'in (s.a.) soğan ve sarmısak yiyenlere pişirmek suretiyle onları öldürmelerini emrettiği rivayet edilmiştir. [10]

Üzerine sedef otu yaprağı çiğnemek kokusunu giderir.

11— Bâzincan (باذنجان), S. Melengena, Patlıcan:

Hz. Peygamber adına uydurulan bir mevzu hadiste: "Patlıcan ne niyetle yenilirse öyledir."[11] denilmiştir. Bu sözün değil bir peygambere, aklı başında bir insana bile nisbeti hoş bir şey değildir.

Patlıcan iki nevidir: Beyaz ve siyah. Soğuk mu sıcak mı olduğunda ihtilâf vardır. Doğrusu o sıcaktır. Kara safra, sevda, basur, tıkanıklık, seratân

9. Buharî, 70/49; Müslim, 564.
10. Müslim, 567; Nesâî, 2/43; İbn Mâce, 3363.
11. Mevzûluğu hakkında bk. İbn Kayyim, *el-Menâru'l-Münîf*, s. 51; Aliyyu'l-Kârî, *el-Masnû*, s. 44; Süyutî, *el-Leâlî'l-Masnûa*.

(kanser) ve cüzzama sebebiyet verir. Rengi bozar ve siyahlaştırır, ağıza kötü koku verir. Uzun ve beyaz olanı bu zararlardan uzaktır.

12— Temr (تمر), Hurma:

Sahih'de Hz. Peygamber (s.a.): "Kim sabah yedi hurma yerse —başka bir lâfızda, "yaylanın hurmasından" ilâvesi vardır— o kişiye o gün ne zehir zarar verir ne de sihir." buyurmuştur.(12) Yine O: "İçinde kuru hurma olmayan evin halkı açtır."(13) buyurmuştur. O'nun hurmayı kaymakla yediği, ekmekle yediği ve sade olarak yediği sabittir.(14)

Hurma ikinci derecede hararetlidir. Birinci derecede rutubetli mi, yoksa kuru mu olduğu konusunda iki görüş vardır. Ciğeri güçlendirir, tabiatı yumuşatır. Özellikle de çam tohumu ile birlikte şehveti arttırır. Boğazın haşinliğini giderir. Soğuk ülkelerde yaşayan insanlar gibi, alışkın olmayanlar yediğinde tıkanıklığa sebep olur, dişlerine eza verir, baş ağrısını harekete geçirir. Zararı badem ve haşhaşla giderilir. Hurma, meyveler içerisinde beden için en gıdalısıdır. Çünkü hem sıcak, hem de rutubete sahiptir. Aç karına yenildiğinde kurtları öldürür. Çünkü harareti yanında, ilaç özelliği vardır. Aç karnına yenilmeye devam edildiğinde kurtları zayıflatır, azaltır veya öldürür. O hem meyvedir, hem gıda maddesi, hem ilaç, hem meşrubat, hem de tatlıdır.

13— Tîn (تين), F. Carica, İncir:

Hicaz ve Medine'de incir bulunmadığı için sünnette incirden söz edildiği varid değildir. Çünkü incirin yetiştiği toprak, hurmanın yetiştiği topraktan farklıdır. Ancak, Yüce Allah Kitabı'nda menfaat ve faydalarının çokluğu sebebiyle incire yemin etmiştir. Sahih görüşe göre, yemin edilen şey bildiğimiz incirdir.

İncir sıcaktır. Rutubeti ya da kuruluğunda iki görüş vardır. En kalitelisi beyaz ve olgun kabuklu olanıdır. Böbrek taşlarını ve mesaneyi temizler, zehirlere karşı koruyucudur. Bütün meyvelerden daha gıdalıdır. Boğaz, göğüs ve gırtlak sertliğine iyi gelir. Karaciğeri ve dalağı yıkar, mideden balgamı temizler, bedene iyi bir gıda olur. Ancak çok yenildiği zaman bitlenmeye yol açar.

---

12. Buharî, 76/52; Müslim, 2047.
13. Müslim, 2046.
14. Bk. Ebu Davud, 3259, 3837; Tirmizî, 1531; İbn Mâce, 3434.

Kurusu gıda olur ve sinirlere iyi gelir. Ceviz ve bademle çok iyi gider. Galinos: "Bir kimse öldürücü zehir almadan önce, ceviz ve sedef otu[15] ile birlikte incir yerse, fayda verir ve onu zarardan korur." demiştir.

Ebu'd-Derdâ'dan yapılan rivayete göre Hz. Peygamber'e (s.a.) bir tabak incir hediye edilmişti. Hz. Peygamber: "Yeyiniz!" buyurdu ve ondan yedi. Daha sonra: "Eğer bir meyve cennetten indi deseydim bunu derdim. Ne var ki, cennet meyvesi çekirdeksizdir. Ondan yiyiniz. Çünkü o basurları keser ve nikris[16] hastalığına iyi gelir." buyurdu. Hadisin sübûtu konusunda emin değiliz.

İncirin et kısmı daha iyidir. Hararetli olanları susatır, tuzlu balgamdan hasıl olan susuzluğu yatıştırır, müzmin öksürüğe iyi gelir. Sidiği söktürür, Karaciğer ve dalak tıkanıklıklarını açar, böbrek ve mesanelere iyi gelir. Aç karnına, özellikle de badem ve cevizle yenildiği vakit gıda alan kılcal damarların açılmasında müthiş etkisi vardır. Ağır gıdalarla alınması gerçekten kötüdür. Beyaz dut incire yakındır, ancak incirden hem gıdası daha azdır, hem de mideye daha çok zararlıdır.

14— Telbine (تلبينة), Arpa Bulamacı:

Daha önce bunun öğütülmüş arpa suyu (bulamacı) olduğu ve faydaları, bunun Hicazlılar için normal arpa suyundan daha faydalı olduğu zikredilmişti.

15— Selc (ثلج), Kar:

Sahih'de Hz. Peygamber'den (s.a.): "Ey Allah'ım! Beni hatalarımdan su ile, kar ile, dolu ile yıka!" diye dua ettiği nakledilmiştir.[17]

Bu hadisten şu çıkar: Dert, zıddı ile tedavi edilir. Çünkü hatalar, hararettendir. Yanan şeye ise zıt olarak kar, dolu ve soğuk su vardır. Kirin temizlenmesi hususunda sıcak su daha etkilidir denilemez. Çünkü soğuk su sıcak suyun aksine, yıkanılan şeyi katılaştırır ve güçlendirir. Hatalar iki netice do-

15. Sedef otu (sezâb): Yeşil-mavi renkli bir ottur; güçlü bir koku yayar. Yaprakları elips şeklindedir, beneklidir. Temmuz ve Ağustos aylarında açar. Çiçekleri yıldız gibidir, sarı yeşil renklidir. Bk. *et-Tedavî bi'l-A'şâb*, s. 184.
16. Nikris: Erkeklerde bulunan ve topuklarla ayak parmakları mafsallarında meydana gelen şişliktir. Gut hastalığı.
17. Müslim, 598.

ğururlar: Kirletme ve gevşetme. Arzulanan şey bunların kalbi temizleyecek ve onu güçlendirecek bir şeyle tedavi edilmeleridir. Hadiste işte bu iki mânaya işaret olmak üzere soğuk su, kar ve dolu zikredilmiştir.

Kar, daha sahih görüşe göre soğuktur. O sıcak bir özelliğe sahiptir diyen kimse hata etmiştir. Kardan canlı (kurt gibi) mahlukatın meydana gelmesi onu bu düşünceye itmiştir. Bu karın sıcak olduğunu göstermez. Çünkü kurt soğuk olan meyvelerde ve sirkede de oluşur. Susatmasına gelince, bu, insandaki harareti harekete geçirmesinden olmaktadır. Yoksa karın kendi hararetinden değildir. Mideye, sinirlere zarar verir. Eğer diş ağrısı aşırı hararetten ise, kar onu teskin eder.

16— Sûm (ثوم), A. Sativum, Sarmısak:

Soğana yakındır. Hadiste: "O ikisini kim yiyecekse, pişirerek onları öldürsün."[18] buyurulmuştur. Bir seferinde Hz. Peygamber'e (s.a.), içerisinde sarmısak olan bir yemek hediye edilmişti. Onu Ebu Eyyub el-Ensarî'ye gönderdi. Ebu Eyyub: "Ya Rasûlallah! Sen ondan hoşlanmıyor ve onu bana gönderiyorsun?" dedi. Hz. Peygamber de ona: " Ben senin münacaatta bulunmadığın kimselerle münacaatta bulunuyorum. (Dolayısıyla sen ye!)." buyurmuşlardır.[19]

Sarmısak sıcaktır, dördüncü derecede kurudur, kuvvetli ısı verir ve iyi kurutucudur. Soğuk olanlar ve balgamlı mizaca sahip olanlar, felçe tutulmak üzere olanlar için faydalıdır. Meniyi kurutur, tıkanıklıkları açar, yoğun yelleri çözümler, yemeği hazmettirir, susuzluğu keser, karnı bırakır, sidiği söktürür. Haşerat sokmaları ve tüm soğuk şişliklere karşı panzehir yerine geçer. Ezilip de yılanın ya da akrebin soktuğu yere sarıldığı zaman fayda verir ve oradan zehiri emer. Bedeni ısıtır ve hararetini arttırır. Balgamı keser, şişkinliği indirir, boğazı temizler. Çoğu bedenler için sıhhatin koruyuculuğunu sağlar, su değişimine, müzmin öksürüğe iyi gelir. Çiğ olarak, pişirilerek ve kızartıla-

18. Müslim, 567; İbn Mâce, 1014, 3363; Nesâî, 2/43; Ahmed 1/15, 28, 49. İmam Ahmed (4/19) ayrıca, "Hz. Peygamber (s.a.) şu iki pis ağacı yasakladı. Kim o ikisini yerse mescidimize yaklaşmasın.", "Eğer mutlaka yiyecekseniz, pişirerek onları öldürünüz." hadislerini de rivayet eder. Bunlardan maksat soğan ve sarmısaktır. Âlimler, mescid hükmüne bayram namazgâhı, cenaze töreni, düğün yemeği gibi genel toplantıları da katmışlardır. Ayrıca, insanlara eza veren ve kötü kokusu bulunan herşeyi soğan ve sarmısak hükmüne katmışlardır. Bazıları ağzı kokan kimseleri, yağlı, kirli paslı işlerde çalışan meslek erbabını, bulaşıcı hastalığa yakalanan kimseleri de aynı hükme dahil etmişlerdir.
19. Buharî, *(Fethu'l-Bârî:* 2/282, 283); Müslim, 564 (73), 2053.

rak yenilir. Soğuktan olan göğüs ağrısına iyi gelir. Boğazda pıhtı varsa onu çıkarır. Ezilip sirke, tuz ve balla karıştırılıp çürük diş üzerine konulduğunda onu dağıtır ve düşürür. Ağrıyan diş üzerine konulduğunda ağrısını teskin eder. İki dirhem kadarı ezilip bal şerbeti ile içildiğinde balgamı söktürür ve kurtları çıkarır. Balla birlikte ciltte meydana gelen beyazlıklara sürüldüğünde iyi gelir.

Zararları: Baş ağrısına sebep olur. Beyin ve gözlere zararlıdır, görmeyi ve şehveti zayıflatır. Susatır, safrayı harekete geçirir, ağız kokusunu bozar ve kötü kokar. Üzerine sedef otu yaprağı çiğnemek kokusunu giderir.

17— Sirîd (ثريد), Tirid:

Sahîhayn'da: "Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tirıdin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir." hadisi vardır.[20]

Tirid, aslında mürekkeb ise de, terkibi ekmek ve ettendir. Ekmek azıkların en üstünü, et de katıkların efendisidir. İkisi bir araya geldiğinde, artık bundan daha ötesinde bir arzu yoktur.

Hangisinin daha üstün olduğu tartışmalıdır. Doğrusu şudur: Ekmeğe olan ihtiyaç daha çok ve yaygındır, et ise daha önemli ve üstündür. O beden cevherine diğer bütün gıdalardan daha çok benzer, aynı zamanda cennet ehlinin yemeğidir. Yüce Allah; sebze, hıyar (acur), fûm (sarmısak ya da buğday) mercimek ve soğan isteyenlere karşı: "Hayırlı olanı daha düşük olan şeyle mi değiştirmek istiyorsunuz?"[21] buyurmuştur. Seleften pek çoğuna göre âyette geçen "fûm" kelimesi buğday demektir. Bu tefsire göre âyet, etin buğdaydan daha hayırlı olduğu konusunda nasstır.

18— Cümmâr (جُمَّار), Hurma Özü:

Sahîhayn'da Abdullah b. Ömer anlatır: Rasûlullah'ın (s.a.) yanında otururken, bir de baktık hurma özü (cümmâr) getirildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Ağaçlar içerisinde bir tanesi vardır ki, müslüman adama benzer, yaprakları düşmez..." buyurdu.[22]

Cümmâr, birince derecede soğuktur ve kurudur. Yaraların ağzını kapa-

---

20. Buharî, *(Fethu'l-Bârî,* 7/83); Müslim, 2446.
21. Bakara, 2/61.
22. Buharî, 70/42.

tır. Kanamalara, karın gitmesine, acı safranın galebesine, kanın galeyanına karşı iyi gelir. Sindirimi zor değildir, kolay gıda verir, yavaş yavaş hazmolunur. Ağacının herşeyi faydalıdır. Fayda ve menfaati çok olduğundan Hz. Peygamber tarafından, müslüman adama benzetilmiştir.

19— Cübn (جبن), Peynir:

Sünen'de Abdulah b. Ömer'den nakledilir: "Tebük'te Hz. Peygamber'e (s.a.) peynir getirilmişti. Bir bıçak istedi. Besmele çekti ve kesti." Bunu Ebu Davud rivayet etmiştir.(23) Ashab da Suriye'de ve Irak'ta onu yemişlerdi.

Yaş ve tuzsuz olanı mide için iyidir. Uzuvlardan kolay geçer, şişmanlatır, karnı mutedil bir şekilde yumuşatır. Tuzlu olanı daha az gıdalıdır ve mide için iyi değildir, bağırsaklara eza verir. Eski peynir karnı tutar. Kızartılmış olanı da öyledir. Yaralara iyi gelir ve ishali önler.

Peynir soğuk ve rutubetlidir. Kızartılarak alınırsa, mizaca daha uygun olur. Çünkü ateş onu düzeltir ve dengeler, cevherini yumuşatır, tat ve kokusunu güzelleştirir. Eski ve tuzlu olanı sıcak ve kurudur. Kızartılması durumunda iyileşir, acılığı kırılır. Çünkü ateş, kendisine münasip olan sıcak ve kuru parçaları emer. Tuzlu olanı ise zayıflatır, böbrek ve mesane taşları oluşturur. Mideye iyi gelmez. İnceltici özelliği olan şeylerle karıştırmak daha da kötüdür. Çünkü onun mideye zararlı etkisini arttırır.

20— Hınnâ (حناء), Lawsonia Alba, Kına:

Fazileti hakkında hadisler geçti, faydaları anlatıldı. Tekrar dönmeyeceğiz.

21— Habbetu's-Sevda (حبة السوداء), N. Sativa, Çörek Otu:

Sahihayn'da Ebu Hureyre'den nakledilir: Hz. Peygamber (s.a.): "Bu siyah tohuma önem veriniz. Çünkü o ölüm hariç her derde devadır." buyurmuştur.(24)

Hadiste geçen *"el-Habbetu's-Sevdâ"* çörek otudur. Siyah kimyon, Hind

23. Ebu Davud, 3819. İsnadı hasendir.
24. Buharî, 76/7; Müslim, 2215.

kimyonu da denir. Hasan'ın: "O hardaldır." dediği rivayet edilir. Herevî de: "O 'butum' ağacının yeşil tohumlarıdır." şeklinde bir nakilde bulunmuştur. Her ikisi de yanlıştır. Doğrusu çörek otudur.

Gerçekten çok faydaları vardır. Hz. Peygamber'in: "Her derde devadır." sözü, "Hayır o (rüzgâr), Rabbinin buyruğu ile herşeyi yokeder."[25] âyetine benzer. Yoketmeyi, alt üst etmeyi kabul eden herşeyi demektir. Çörek otu her türlü soğuk hastalıklara karşı iyi gelir. Arazî olan sıcak ve kuru hastalıklara da etki eder, azıcık alındığı zaman hızlı etkisi sebebiyle soğuk ve rutubetli hastalıklara ait ilaçların etkisini hızlandırır.

Kanun sahibi İbn Sina ve diğerleri, kâfur hapı içerisine konulacak za'feranın hızlı etkisinden ve kâfurun gücünü çabuk ulaştırmasından söz etmişlerdir. Bunun daha bir çok benzerleri vardır ki, sanatında mahir olanlar bunu bilirler. Dolayısıyla sıcak özellik gösteren hastalıklarda ilaç olarak yine sıcak bir nesnenin kullanılması uzak bulunmamalıdır. Bu durum birçok ilaçta vardır. Meselâ göz ağrısı (*remed*) için terkip yapılan enzerut[26] ve beraberinde şeker vb. gibi sıcak olan maddelerden meydana gelen ilaç gibi. Remed, tabiplerin ittifakı ile sıcak bir derttir. Yine son derece sıcak olan kükürtün (kibrit) uyuza olan faydası da böyledir.

Çörek otu üçüncü derecede sıcak ve kurudur. Şişkinliği giderir. Tenyayı düşürür. Barasa (alaca hastalığı), her dört günde bir tutan hummalara, balgam hastalığına iyi gelir. Tıkanıklıkları açar, yelleri çözümler, midenin ıslaklık ve rutubetini kurutur. Öğütülüp balla yoğurulur ve sıcak su ile devamlı içilirse böbrek ve mesanedeki taşları eritir; sidiği, hayız kanını söktürür, memeye süt gelir. Sirke ile ısıtılır ve karına sürülürse tenyayı (حب القرع) öldürür. Yaş ya da pişirilmiş Ebu Cehil karpuzunun suyu ile yoğurulduğunda, kurtların çıkarılmasındaki etkisi daha güçlü olur. O temizleyici, kesici ve çözümleyici özellik arzeder. Soğuk olan zûkkam hastalığına (soğuk algınlığı), öğütülüp bir bez parçası içine konulup devamlı koklandığı zaman şifa verir ve onu giderir.

Yağı; deri kavlamasına (sedef hastalığı), sivilce ve benlere iyi gelir. Bir miskal kadarı su ile içildiği zaman nefes darlığına ve hızlı soluma derdine fayda verir. Yedi tanesi bir kadının sütü içerisinde ıslatılır ve onu sarılık hastası burnuna çekerse çok fayda verir.

---

25. Ahkâf, 46/25.
26. Enzerut: Bir dikenli ağacın zamkıdır. Kızıl ve ak renklidir. Sıcak ve kurudur. Kaba karı şımları sürer giderir.

Sirke ile pişirilir ve gargara edilirse soğuktan olan diş ağrılarına iyi gelir. Ezilerek burna çekildiğinde, gözde ârız olan akma başlangıcında faydalıdır. Sirke ile birlikte sargı yapılırsa, sivilce ve kabarcıkları, yaralı uyuzu söker atar. Müzmin balgamlı şişlikleri, katı şişlikleri çözer. Yağı buruna çekildiğinde yüz felcine iyi gelir. Yarım ilâ bir miskal arasında içildiğinde böcek sokmalarına fayda verir. İyice öğütülür ve yeşil tohum (butum ağacının tohumu, beneviş) yağı ile karıştırılır ve kulağa üç damla damlatılırsa, sonradan olan üşütme, gaz ve tıkanıklıklara iyi gelir.

Önce kaynatılır, sonra iyice öğütülür ve zeytinyağına bırakılır, sonra buruna üç ya da dört damla damlatılırsa, çok hapşırmalı soğuk algınlığına fayda verir.

Yakılıp susam ya da kına yağı ile eritilmiş muma katılır ve bacaklar önce sirke ile yıkandıktan sonra oradaki mevcut yaralara haricen sürülürse fayda verir ve yaraları iyileştirir.

Sirke ile ezilir ve ciltteki alaca hastalığına ve siyah beneklere, "hazâze" denilen bulaşıcı müzmin ve bazan da öldürücü cilt hastalığının bulunduğu yerlere sürüldüğünde faydası görülür ve iyileştirir.

İyice öğütülür ve her gün soğuk su ile iki dirhem kuru olarak alınırsa, kuduz bir köpeğin ısırdığı kimseye henüz sudan korkma dönemi başlamadan önce, fevkalâde netice sağlar ve onu helâktan kurtarır. Yağı buruna çekildiğinde, felce ve aşırı soğuktan meydana gelen "kûzaz" (kurulma) hastalığına iyi gelir, onların sebeplerini ortadan kaldırır. Onunla tütsü yapıldığında haşeratı kovar.

Enzerût (zamk) su ile eritilir ve halkanın içine sürülür, sonra da üzerine çörek otu ekilirse, basurlara karşı çok faydalı bir ilaç olur. Faydaları zikrettiğimizden kat kat fazladır. Şerbet iki dirhem olacaktır. Bazıları fazla sürüldüğünde öldürücü olabileceği kanaatindedirler.

22— Harîr (حرير), İpek:

Daha önce, kendilerinde bulunan bir kaşıntıdan dolayı Hz. Peygamber'in (s.a.) ipeği Zübeyr ile Abdurrahman b. Avf için mübah kıldığı, ipeğin yapısı ve özellikleri, faydaları geçmişti. Bu itibarla tekrar dönmeye gerek yoktur.

23— Hurf (حرف), Senebiera Coronopus/Peganum Harmala, Üzerlik Otu:

Ebu Hanife ed-Dîneverî: "Bu ilaç olarak kullanılan tohumdur, Hz. Pey gamber'in hadisinde de (الثُّفَّاء) adı ile geçen ot budur. Üzerlik otu deni-

lir. Halk arasında (الرشاد) tabir ederler." der. Ebu Ubeyd de: "(الثفاء) hurf yani üzerlik otudur." der.

Hz. Peygamber'in (s.a.) söz konusu hadisi: "İki acı şeyde, sabir[27] ve üzerlik otunda ne şifa vardır biliyor musunuz?" şeklindedir. Ebu Davud, *el-Merâsil*'de rivayet etmiştir.

Kuvveti, ikinci derecede hararet ve kuruluğundadır. Isı verir, karnı yumuşatır, kurtçukları (solucan vb.) ve tenyayı düşürür. Dalak şişliklerini indirir, cima arzusunu kamçılar, yaralı uyuz ve temreğiyi iyi eder.

Bal ile lapası sarıldığı zaman dalak şişini indirir. Kına ile pişirildiği zaman göğüsteki fazlalıkları çıkarır. İçilmesi, haşarat ısırık ve sokmalarına iyi gelir. Tütsü yapıldığı yerden haşaratı uzaklaştırır. Saç dökülmesini önler. Arpa kavutu ve sirke ile karıştırılıp lapası sargı yapıldığında, siyatik (*ırku'n-nesâ*) hastalığına iyi gelir ve sonunda sıcak şişlikleri indirir.

Su ve tuzla karıştırılarak sargı yapıldığında çıbanları olgunlaştırır. Bütün azalardaki gevşemeye karşı faydalıdır. Cima arzusunu arttırır. İştahı açar, astıma ve nefes zorluğuna, dalak kalınlaşmasına iyi gelir, ciğeri temizler, hayız kanını söktürür, siyatiğe, kazayı hacetten doğan makat ağrılarına —içildiği zaman ya da dübüre damlatıldığında— iyi gelir. Göğüste ve akciğerde bulunan yapışkan balgamı siler.

Ezildikten sonra beş dirhem kadarı sıcak su ile içildiğinde tabiatı yumuşatır, yelleri çözümler. Soğuktan olan kulunç ağrılarını dindirir. Ezilir ve içilirse, baras (alaca) hastalığına iyi gelir.

Baraslı yerlere ve beyaz lekelere sirke ile sürülürse, faydalı olur. Soğuktan ve balgamdan doğan baş ağrılarına iyi gelir. Eğer kavrulur ve içilirse —özellikle de ezilmediği zaman— tabiatı tutar. Suyu ile kafa yıkandığı zaman, kirlerden ve yapışkan diğer rutubetlerden arındırır.

Galinos şöyle der: "Kuvveti hardal tohumunun kuvveti gibidir. Bu yüzdendir ki, siyatik diye bilinen kalça ağrıları, baş ağrıları ve ısıtılmaya ihtiyaç duyan her çeşit hastalık bununla (üzerlik) ısıtılır. Hardal tohumu da aynı şekilde ısıtır. Astım hastalarının kullandıkları ilaçlar içerisine de katılır, çünkü üzerlik otu yoğun karışımları hardal tohumu gibi güçlü bir şekilde keser. Üzerlik her açıdan hardal tohumuna benzer.

27. Sabir: Usaresi acı bir ottur. Sarı sabir veya öd ağacı denilir. İleride gelecektir.

24— Hulbe (حلبة), T. Foenum-graecum, Çemen/Hülbe/Boy Tohumu:

Zikredildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.), hasta olan Sa'd b. Ebî Vakkas'ı Mekke'de ziyarette bulunmuştu: "Ona bir doktor çağırın." buyurdu. Hâris b. Kelede[28] çağırıldı. O geldi, baktı ve: "Önemli bir şeyi yok. Ona ferîka tabir edilen acve hurması ile hulbeden oluşan bir terkib hazırlayın. İkisini pişirin ve yudum yudum içirin." dedi. Öyle yapıtlar ve iyileşti.

Hulbenin kuvveti ikinci derecede hararetle, birinci derecede kurulukladır. Su ile kaynatıldığı zaman boğazı, göğüsü ve karnı yumuşatır. Öksürüğü, sertliği, astımı, nefes darlığını teskin eder. Cima arzusunu arttırır. Yel, balgam ve basurlar için iyidir. Bağırsaklara çökmüş besinleri hareket ettirir, göğüsten yapışkan balgamı söker. Dahilî yaralara, akciğer hastalıklarına iyi gelir. Karın boşluğunda bulunan bu tür dertler için tereyağı ve ham şekerle (*fâniz*) alınır.

Beş dirhem kızıl boya (*füvve*) ile içildiğinde hayzı söktürür. Pişirilip onunla saç yıkandığı zaman, saçı toplar ve konağı (kepek) giderir.

İncesi, natrûn[29] ve sirke ile karıştırılıp sargı yapılırsa dalak şişliğini indirir. İçerisinde hulbe pişirilen suya kadının oturması durumunda, şişlikten doğan rahim ağrılarına karşı istifadesi olur. Az hararetli katı şişlikler üzerine lapası sargı yapıldığında, fayda verir ve onları indirir. Suyu içildiğinde gazdan çıkan bağırsak ağrılarına iyi gelir ve bağırsakları kayganlaştırır.

Pişirilmiş olarak, aç karnına hurma, bal ya da incirle birlikte yenildiğinde, göğüste ve midede ârız olan yapışkan balgamı söker ve ondan kaynaklanan uzun öksürüklere karşı fayda verir.

Kabızlığa iyi gelir, karnı bırakır. Buruşuk, bozuk tırnak üzerine konulduğu zaman onu düzeltir. Yağı, mum ile karıştırıldığı zaman, soğuktan meydana gelen yanıklara fayda verir. Faydaları zikrettiklerimizden kat kat fazladır.

---

28. Hâris b. Kelede: Tâif'ten olup Sakîflidir. Cahiliye ve İslâm dönemlerinde yaşamıştır. İran'a gitmiş ve tıp ilmini onlardan almıştır. Hafız İbn Hacer, *el-İsâbe*'de onun hayatına yer vermiştir. İbn Ebî Hâtim'den onun İslâmlığının aslı olmadığı nakledilmiştir. Ebu Davud (3875), sahih bir senedle Sa'd'den şöyle rivayet etmiştir: Sa'd şöyle demiştir: İyice hastalanmıştım. Hz. Peygamber (s.a.) beni ziyarete geldi, elini göğsüm üzerine koydu, elinin serinliğini ta kalbimde hissettim. Bana: "Sen kalbinden hastasın. Sakîfli Hâris b. Kelede'yi getir. Çünkü o tabiblik yapan bir adamdır..." buyurdu.
29. Natrûn: Sıcak suda kolaylıkla, soğuk suda ise zorca eriyen bir tuz çeşidi. Bûrak da denilir. (Natron, sodyum karbonat).

Kâsım b. Abdurrahman'ın, Hz. Peygamber'in (s.a.): "Hulbe ile şifa arayınız."[30] buyurduğunu söylediği zikredilir. Bazı tabipler de: "İnsanlar eğer onun faydalarını bilselerdi, ağırlığında altın vererek satın alırlardı." demişlerdir.

25— Hubz (خبز), Ekmek:

Sahihayn'da sabit olan bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde yer bir çörek olacak. Onu Cebbâr, kendi yed-i kudreti ile sizden birinizin seferde çöreğini elden ele çevirdiği gibi, cennetliklere ikram olmak üzere çevirecektir."[31]

Ebu Davud, *Sünen*'inde İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet eder: "Hz. Peygamber'in (s.a.) en çok sevdiği yemek, ekmekten yapılan tirid ile hays (yani hurma ve yağın karıştırılmasından yapılan) tirid idi."[32]

Yine Ebu Davud, *Sünen*'inde İbn Ömer'den (r.a.) şöyle rivayet eder: Hz. Peygamber (s.a.): "Keşke şimdi yanımda esmer buğdaydan, tereyağı ve süte banılmış beyaz bir ekmek olsa!" buyurdu. Orada hazır bulunanlardan birisi kalktı ve onu hazırladı ve getirdi. Hz. Peygamber: "Bu yağ ne içerisindeydi?" diye sordu. Adam: "Keler derisinden yapılmış bir kapta." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Onu kaldır!" buyurdu.[33]

Beyhakî, Hz. Âişe'den merfû olarak rivayet ediyor: Buna göre Hz. Peygamber (s.a.): "Ekmeğe ikram ediniz. Ona ikramdan birisi de o varken katık beklememektedir."[34] Hadisin mevkûf olması daha uygundur. Merfûluğu sabit değildir.

Ekmeğin bıçakla kesilmesinin yasaklandığı hadisin aslı esası yoktur. Rivayet edilen sadece etin bıçakla kesilmesini yasaklama hakkındıdır, onun da aslı esası yokdur.

Mühennâ şöyle der: İmam Ahmed'e, Hz. Âişe'den nakledilen "Eti bıçakla kesmeyiniz. Çünkü o Acemlerin işlerindendir."[35] hadisini sordum.

---

30. Bk. Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmûa*, s. 164-165; Aliyyu'l-Kârî, *el-Masnû*, s. 117; İbn Kayyim, *el-Menâru'l-Münîf*, 54.
31. Buharî, 81/44; Müslim, 2792.
32. Ebu Davud, 3783. Senedinde bir zayıf, bir de meçhul râvi vardır. Ebu Davud hadisin zayıf olduğunu söyler.
33. Ebu Davud, 3818; İbn Mâce, 3341. Ebu Davud, hadisin münker olduğunu söylemiştir. Çünkü senedinde metruk râvi Eyyub b. Havt vardır.
34. Hadis sahih değildir. Bk. es-Sehavî, *el-Makâsıdu'l-Hasene; el-Fevâidu'l-Mecmua*, 161-162; *Tezkiretu'l-Mevzuât*, 144.
35. Ebu Davud, 3838. Ebu Ma'şer, zayıftır.

"Sahih değildir. Böyle bir hadis bilinmemektedir. Amr b. Ümeyye hadisi bunun aksini ifade etmektedir." dedi. Buna göre Hz. Peygamber (s.a.): "Koyun etini keserdi."[36] Yine Amr b. Ümeyye hadisinde: "Muğîre, Hz. Peygamber'i misafir ettiğinde, Hz. Peygamber (koyunun) böğrünü emretmiş ve pişirilmiş, sonra da eline bıçağı almış ve kesmeye başlamış."[37] denilmektedir.

Ekmek nevilerinin en iyi ve kalitelisi, mayalanmış ve iyi yoğurulmuş olanıdır. En iyi sınıfı tandır ekmeğidir. Sonra fırın ekmeği, sonra da üçüncü mertebede küle gömülerek pişirileni gelir. En kalitelisi yeni undan yapılanıdır.

En fazla gıdalısı, buğday özünden yapılan ekmektir. Kepeği az olduğu için en yavaş hazmedilen de bu türdür. Sonra kepeği alınmış buğday ekmeği, daha sonra da, iri undan yapılmış ekmek gelir.

Yenilmesi için en uygun vakit, pişirildiği günün akşamıdır. Ekmeğin yumuşağı, daha çok yumuşatıcı, gıda vericidir; mideden daha çabuk intikal eder. Kuru ekmek ise bunun aksinedir.

Buğday ekmeği, ikinci derecenin ortasında sıcaktır, rutubet ve kuruluk konusunda itidale yakındır. Ateşin kuruttuğu ekmeklerde kuruluk, zıddında da rutubet daha galiptir.

Buğday ekmeğinin bir özelliği de çabuk şişmanlatmasıdır. Kadayıf ekmeği yoğun bir karışım oluşturur. Kırıntı ekmek şişiricidir ve hazmı yavaştır. Sütle yapılanı çok gıdalıdır, doyurucudur, mideden yavaş iner.

Arpa ekmeği birinci derecede soğuk ve kurudur. Buğday ekmeğinden daha az besleyicidir.

26— Hall (خل), Sirke:

Müslim, *Sahih*'inde Câbir b. Abdillah'tan (r.a.) rivayet eder: Hz. Peygamber (s.a.) ailesinden katık ister. Onlar da: "Sirkeden başka yanımızda bir şey yok." derler. Hz. Peygamber (s.a.) onu ister, yemeğe başlar ve: "Sirke ne güzel katıktır, sirke ne güzel katıktır!" buyurur.[38]

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Ümmü Sa'd'dan (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.): "Sirke ne güzel katıktır! Allah'ım, sirkeyi mübarek kıl! O benden önceki pey-

36. Buharî, 9/476; Müslim, 355(93).
37. Ahmed, 5/252, 255; Ebu Davud, 188. İsnadı sahihtir.
38. Müslim, 2052.

gamberlerin katığı idi. İçinde sirke olan ev fakirlik görmez."[39] buyurduğu rivayet edilir.

Sirke hararet ve soğukluktan mürekkeptir. Soğukluk özelliği daha galiptir. Üçüncü derecede kuru ve güçlü kurutucudur. Maddelerin akışmasını önler, tabiatı iyileştirir. Şaraptan dönüştürülen sirke yanan mideye iyi gelir, safrayı bastırır, öldürücü ilaçların zararlarını bertaraf eder. İçeride çöken süt ve kanı çözer, dalağa fayda verir, mideyi tabaklar, karnı tutar, susuzluğu keser. Meydana gelmek üzere olan şişliklere engel olur, hazmı kolaylaştırır, balgama karşı durur, kaba yiyecekleri yumuşatır, kanı inceltir.

Tuzla içildiği zaman, öldürücü mantar yenilmesine karşı fayda sağlar. Yudumlandığında, damak köküne yapışan pıhtıyı keser, sıcak halde gargara yapıldığında diş ağrılarına iyi gelir ve diş etlerini güçlendirir.

Sürüldüğünde tırnak iltihabına, karıncalanmaya (ısırgı) ve sıcak özellikli şişliklere, ateş yanığına faydalı olur. İştahı açar, mideyi iyileştirir. Gençlere ve yazın sıcak ülke sakinlerine elverişlidir.

27—Hılâl (خلال), Kürdan:

Kürdan hakkında aslı olmayan iki hadis vardır: Birincisi; Ebu Eyyub el-Ensarî'den merfû olarak rivayet edilir: Buna göre Hz. Peygamber: "Yemekten sonra dişlerini kürdanla temizleyenler ne hoşturlar! Melek üzerine ağızda kalan yemek artıklarından daha ağır bir şey yoktur." buyurmuştur.[40] Hadisin senedinde Vâsıl b. es-Sâib vardır. Buharî ve Râzî: "Onun hadisleri münkerdir." demişlerdir. Nesâî ve Ezdî de: "O metruku'l-hadistir." demişlerdir.

İkincisi ise; İbn Abbas'tan rivayet edilir. Buna göre Hz. Peygamber (s.a.) kamış kabuğu ve mersin ağacı ile dişlerin temizlenmesini yasaklamış ve: "O ikisi cüzzam damarlarını sular." buyurmuş. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel bu hadisin râvilerinden olan Muhammed b. Abdilmelik el-Ensarî'yi babasına sormuş, o (İbn Hanbel) da: "Muhammed b. Abdilmelik'i gördüm. Âmâ birisiydi. Hadis uydurur ve Hz. Peygamber'e nisbet ederdi." demiştir.

Kürdan, diş etlerine ve dişlere faydalıdır, onların sıhhatini korur, ağız kokusunun değişmesine karşı faydalıdır. En kalitelisi kürdan ağacından, zeytin

39. İbn Mâce, 3318. Senedi zayıftır.
40. Ahmed, 5/416. Senedinde Ebu Eyyub el-Ensârî'nin yeğeni olan Ebu Sevre el-Ensârî de vardır ve zayıftır. Bk. Aliyyu'l-Kârî, *el-Masnû*, 61.

ve söğüt ağaçlarından olanlarıdır. Kamış, mersin ağacı, reyhan ve bâdrûc (tere-i horasanî) ile dişlerin temizlenmesi zararlıdır.

28— Dühn (دُهْن), Yağ:

Tirmizî, *eş-Şemâil*'de Enes b. Mâlik'in şöyle dediğini rivayet eder: "Hz. Peygamber (s.a.) başını çok yağlardı. Sakalını sık sık tarardı. Başını çok örterdi. Elbisesi sanki yağcı elbisesi gibiydi."[41]

Yağ, vücudun gözeneklerini tıkar ve içeri girecek şeyleri önler. Sıcak su ile yıkandıktan sonra kullanıldığında, bedeni güzelleştirir ve rutubetlendirir. Saça sürüldüğünde güzelleştirir ve saçı uzatır. Kızamığa iyi gelir ve çoğu âfetleri önler.

Tirmizî'de Ebu Hureyre Hz. Peygamber'e (s.a.) ref ederek şöyle demiştir: "Zeytinyağı yiyiniz ve onunla yağlanınız."[42] İnşaallah bu, ileride gelecektir.

Hicaz ve benzeri sıcak ülkelerde yağ, koruyucu hekimlik ve bedenin düzeltilmesinde baş vurulacak en önemli yollardan birisidir. Yağlanmak onlar için zarurî gibi bir şeydir. Soğuk ülkelere gelince, orada yaşayanlar böyle bir ihtiyacı duymazlar. Başta ısrarla kullanmak göze zararlıdır.

Basit yağlardan en faydalısı sıra ile zeytinyağı, tereyağı ve susam yağıdır.

Mürekkep yağlara gelince, bunlardan bir kısmı soğuk ve rutubetlidir. Menekşe yağı gibi. Bu yağ, sıcak özellikli baş ağrılarına iyi gelir. Uyuyamayanları uyutur, beyni (dimağı) rutubetlendirir. Yarıklara, kuruluğun galebe çalmasına iyi gelir, uyuzlu yerlere, kuru kaşıntılı cilt tahrişlerine sürülürse fayda görülür. Mafsalların hareketini kolaylaştırır. Yazın, sıcak özellik arzeden mizac sahiplerine uygun gelir. Hakkında iki uydurma, asılsız hadis vardır. Birisi: "Menekşe yağının diğer yağlara olan üstünlüğü, benim diğer insanlara üstünlüğüm gibidir." şeklindedir. Diğeri ise "Menekşe yağının diğer yağlara olan üstünlüğü, İslâm'ın diğer dinlere olan üstünlüğü gibidir."

Mürekkep yağlardan bir kısmı da sıcak ve rutubetlidir. Ban otu (sorgun)

41. Tirmizî, *Şemâil*, no: 32. Senedinde er-Rebî b. Sabih ve Yezid er-Rakkâşî vardır. Her ikisi de zayıftır.
42. Tirmizî, 1835; Ahmed, 3/497; Dârimî, 2/102. Senedinde Şamlı Atâ vardır. Onu İbn Hibbân'dan başkası sika bulmaz. Ancak hadisin şahitleri vardır: Bk. Tirmizî, 1852; İbn Mâce, 3319; Hâkim, 2/122.

yağı gibi. Bu yağ, çiçeğinden değil de fıstık gibi kirli beyaz, çok yağlı tohumdan alınır. Sinirlerin sertliğine fayda verir ve onları yumuşatır. Bereş, nemeş, kelef (çiğit), behak adı verilen ciltteki çillik, leke ve beneklere iyi gelir. Yoğun balgamı söktürür. Kuru mizaclı damarları yumuşatır, sinirleri ısıtır. Bununla ilgili olmak üzere uydurma, asılsız bir hadis rivayet edilmiştir. Güya Peygamberimiz (s.a.): "Ban otu yağı ile yağlanınız. Çünkü o kadınlarınızın yanında size daha bir haz verir." buyurmuş.

Bu yağın faydalarından olmak üzere şunları söyleyebiliriz: Dişleri cilalar, onlara bir güzellik kazandırır, diş sararmalarını giderir, yüze ve diğer harici organlara sürülürse, cild çatlayıp yarılmaz. Don ve edeb yerine vb. sürüldüğünde, böbrek üşütmelerine ve sidik damlamasına karşı fayda görülür.

29— Zerîre (ذَرِيرَة), A. İtalicum, Tutyâ/Hanut:

Sahihayn'da sabit olduğuna göre Hz. Âişe validemiz şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'i (s.a.) Veda haccında hem ihrama girerken, hem de çıkarken bizzat kendim tutyâ ile kokuladım."(44)

Tutyâ'nın (zerîre) mahiyeti ve faydaları hakkında daha önce söz edildiği için burada tekrara gerek duymuyoruz.

30— Zübâb (ذُبَاب), Sinek:

Sıhhatinde ittifak edilen Ebu Hureyre hadisi daha önce geçmişti. Buna göre Peygamberimiz (s.a.), yemeğe düşen sineğin batırılıp sonra çıkarılmasını; çünkü kanatlarının birisinde zehir, diğerinde ise panzehir bulunduğunu belirtmişti. Sinekle ilgili durumdan orada söz edilmişti.

31— Zeheb (ذهب), Altın:

Ebu Davud ve Tirmizî'nin rivayetine göre, Külâboğullarıyla yapılan savaş sırasında Arfece b. Esad'ın burnu kesilmiş ve gümüşten bir burun edin-

43. İbn Kayyim'in *el-Menâr'ul-Müfîd* adlı eserine bakınız, s. 54; *el-Fevâidu'l-Mecmûa*, s. 165, 196.
44. Buharî, 77/81; Müslim, 1189.

miş, o da koku yapmıştı. Hz. Peygamber (s.a.) ona ruhsat vererek, altından bir burun yaptırmasını emretmiştir.[45] Arfece hakkında bundan başka hadis yoktur.

Altın; dünyanın zineti, varlığın tılsımıdır, nefislere ferahlık verir, insanları güçlendirir, Allah'ın yeryüzündeki sırrıdır.

Altında latif bir hararet vardır ki bu diğer latif ve ferahlatıcı macunlara da girer. Şüphesiz, madenler içerisinde en üstün ve şereflisidir.

Özelliklerinden bazıları: Yere gömüldüğü zaman, hiçbir şey olmaz ve eksilmez. Tozu ilaçlara karıştırıldığı zaman, kalp yetmezliğine, kara safradan kaynaklanan çarpıntıya iyi gelir. Vesveseye, üzüntüye, kedere, korkuya, aşka karşı fayda verir, bedeni semizletir ve güçlendirir. Kurtları düşürür, rengi güzelleştirir. Cüzzam ve kara safradan kaynaklanan bütün ağrı ve hastalıklara faydalıdır. Bir özelliğinden dolayı saç-sakal dökülmesi ve sedef hastalığı (deri kavlaması) ilaçlarına katılır ve içilerek ya da sürülerek kullanılır. Gözü cilalar ve kuvvetlendirir. Göz hastalıklarının çoğuna iyi gelir ve bütün organları güçlendirir.

Ağızda tutulduğunda, ağız kokusunu giderir. Dağlanma ihtiyacı duyulduğunda altınla dağlanılırsa, yeri kabarmaz ve çabuk iyileşir. Altın mil edinilir ve sürme onunla çekilirse, gözü güçlendirir ve cilalar. Taşı da kendisinden altın bir yüzük edinilir, kızdırılır ve onunla güvercinin kanadının ön tarafından bir yer (dört uzun tüyünden biri) dağlanırsa, artık özel yuvasına alışır ve başka bir yere gitmez.

Psikolojik olarak insana güç verme açısından çok acaip bir özelliği vardır. O yüzden de harpte ve silahta kullanılması mübah kılınmıştır. Tirmizî'nin rivayetinde Mezide el-Asarî (r.a.) şöyle demiştir: "Fetih günü Rasûlullah (s.a.) 'Mekke'ye) girdi. Kılıcının üzerinde altın ve gümüş vardı."[46]

Altın, nefislerin ma'şûkudur, nefis onu ne zaman elde edecek olsa, diğer değerli şeylere karşı duyulan özlemleri teskin eder. Yüce Allah: "Kadınlara, oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe, nişanlı atlar ve develere, ekinlere karşı aşırı sevgi beslemek, insanlara güzel gösterilmiştir."[47] buyurmuştur.

---

45. Hadis sahihtir. Bk. Ebu Davud, 4232, 4233, 4234; Tirmizî, 1770; Nesâî, 8/163, 164; Ahmed, 5/23. Tirmizî: Hasendir, demiştir. İbn Hibbân (1466) da sahih olduğunu söyler. Konu ile ilgili merfû ve mevkûf hadisler vardır. Bk. Zeylâî, *Nasbu'r-Râye,* 4/237-238.
46. Tirmizî, 1690, *Şemâil,* 101. Senedinde İbn Hibbân'dan başkasınca sika kabul edilmeyen Hud b. Abdullah b. Sa'd vardır. Diğer râvileri sikadır.
47. Âl-i İmrân, 3/14.

Sahihayn'da Hz. Peygamber (s.a.): "Âdemoğlunun bir vadi dolusu altını olsa, ikincisini ister. İki vadi dolusu olsa, üçüncüsünü ister. Âdemoğlunun gözünü ancak toprak doyurur ve Allah dilediğini affeder." buyurmuştur.[48]

İşte böyle. Çünkü altın, kul ile, kıyamet gününde elde edeceği en büyük kazancı arasına giren bir engel, Allah'a isyana sebep olan en büyük şeydir. Onun yüzünden nice akrabalık bağları kesilmiş, nice kanlar akıtılmış, haramlar mübah kılınmış, haklar çiğnenmiş, kullara zulümler reva görülmüştür. O dünya ve onun peşin lezzetlerine karşı kışkırtmakta ve ahirete ve Allah'ın orada sevgili kulları için hazırladığı mükafatlara karşı soğutmaktadır. Onun yüzünden — Allah bilir— nice hak öldürülmüş; bâtıl ise diriltilmiştir; nice zâlime destek verilmiş, nice mazlum ise kahredilmiştir. Bu konuda Harîrî'nin[49] şu sözleri ne kadar da güzeldir:

تَبًّا لَهُ مِنْ خَادِعٍ مُمَاذِقِ   أَصْفَرَ ذِي وَجْهَيْنِ كَالْمُنَافِقِ
يَبْدُو بِوَصْفَيْنِ لِعَيْنِ الرَّامِقِ   زِينَةِ مَعْشُوقٍ وَلَوْنِ عَاشِقِ
وَحُبُّهُ عِنْدَ ذَوِي الْحَقَائِقِ   يَدْعُو الى ارْتِكَابِ سُخْطِ الخَالِقِ
لَوْلاه لم تُقْطَعْ يمينُ السارِق   ولا بَدَتْ مَظْلِمَةٌ من فاسِقِ
وَلااشْمَأَزَّ بَاخِلٌ مِنْ طَارِقِ   وَلاَ اشْتَكَى الْمَمْطُولُ مَطْلَ الْعَائِقِ
وَلاَ اسْتُعِيذَ مِنْ حَسُودٍ رَاشِقِ   وَشَرُّ مَا فِيهِ مِنَ الْخَلائِقِ
أَنْ لَيْسَ يُغْنِي عَنْكَ فِي الْمَضَايِقِ   إِلاَّ إِذَا فَرَّ فِرَارَ الآبِقِ

"Kahrolsun o, sahibine bile oyun eden vefasız, iki yüzlü sarı münafık! Kendisine bakana iki şekilde gözükür: Bazan bir dilber gibi süslü ve cazip, bazan da bir âşık gibi solgun ve süzgün! İrfan sahipleri nazarında, ona fazla bağlılık Allah'ın gazabına yol açar. Eğer o olmasaydı, hırsızın eli kesilmez ve hiçbir zalimden şikâyet edilmezdi. Eğer o olmasaydı, hiçbir cimri gece misafirliğinden ötürü yüzünü buruşturmaz ve hiçbir borçlu borcunu ödeyemediği için sızlanmazdı. Eğer o olmasaydı hased insanların, yüreğe bir ok gibi işleyen bakışlarından ve şerlerinden Allah'a sığınılmazdı. Bunaldığın zaman

48. Buharî, 81/10; Müslim, 1048, 1049.
49. Harîrî, Ebu Muhammed el-Kasım b. Ali b. Muhammed b. Osman el-Basrî'dir. *el-Makamat*'ın sahibidir. Bu eserde tam bir başarı ortaya koymuş, dil, emsâl, sözün incelikleri gibi konularda Arap belâgatının pek çok yönlerini başarıyla eserine almıştır. H. 516'da vefat etmiştir. Hayatı hakkında bk. *Vefeyât*, 4/63-68.

sana yardım etmesi şöyle dursun, kaçar, senden kaçak bir köle gibi uzaklaşır."[50]

32— Rutab (رطب), Yaş Olgun Hurma:

Yüce Allah (c.c.) Hz. Meryem'e hitaben: "Hurma ağacını kendine doğru silkele, üstüne taze olgun hurma (rutab) dökülsün. Ye iç; gözün aydın olsun..."[51] buyurmuştur.

Sahihayn'da Abdullah b. Câfer'in: "Rasûlullah'ı (s.a.) acurla birlikte yaş olgun hurma yerken gördüm." dediği rivayeti yer almaktadır.[52]

Ebu Davud'un *Sünen*'inde ise Enes'den şöyle rivayet edilmektedir: "Hz. Peygamber (s.a.) namazdan önce birkaç yaş olgun hurma ile iftar ederdi. Eğer yaş hurma olmazsa kuru hurmalarla orucunu açardı. Eğer kuru hurma da yoksa, birkaç yudum su içerdi.[53]

Yaş olgun hurma suların özelliğini gösterir; sıcak ve rutubetlidir. Soğuk mizaclı mideyi güçlendirir ve ona iyi gelir. Cima arzusunu artırır, bedeni geliştirir. Soğuk mizac sahiplerine uygun düşer ve çok gıda verir.

Gerek Medine ahalisi ve gerekse hurma yetişen diğer bölgelerde yaşayanlar için en fazla uygunluk gösteren bir meyvedir ve beden için en faydalısıdır. Alışkın olmayan kimselerde ise vücutta kokuşmaya yol açar, iyi olmayan bir kan oluşturur: biraz fazla yemişse baş ağrısı ve kara safraya sebep olur, dişlerine eza verir. Yatıştırılması seknecîn[54] ve benzeri bir meşrubatladır.

Hz. Peygamber'in (s.a.) yaş olgun hurma ile, yoksa kuru hurma ile, o da yoksa su ile iftar etmesinde çok ince sıhhî bir tedbir bulunmaktadır. Şöyle ki: Oruç mideyi gıdadan arındırır. Ciğer, cezbedip duyu ve organlara gönderebileceği şeyleri orada bulamaz. Tatlı, karaciğere en çabuk ulaşan yiyecektir ve onun en çok aradığı şeydir. Özellikle de yaş olursa kabul oranı daha da artar. Böylece hem karaciğer, hem de diğer organlar faydalanırlar. Eğer yaş hurma yoksa kuru hurma, tatlı oluşu ve besleyici gücü ile ikinci sırada yer alır. O da yoksa alınacak birkaç yudum su midenin yanmasını ve orucun hararetini söndürür. Böylece mide yemek için uyanır ve iştahla onu alır.

---

50. *Makamât*, (Türkçe tercümesi) s. 38.
51. Meryem, 19/25.
52. Buharî, 70/39; Müslim, 2043.
53. Ebu Davud, 2356; Tirmizî, 696; Ahmed, 3/164. İsnadı sahihtir.
54. Ekşi ve tatlı karışımı bir meşrubat.

33— Reyhan (ريحان):

Yüce Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'de reyhandan söz etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Eğer ölen o kişi gözdelerden ise, rahatlık, reyhan ve nimet cenneti onundur."[55]; "Orada meyveler, salkımlı hurma ağaçları, kabuklu taneler, güzel kokulu otlar (reyhan) vardır."[56]

Sahih-i Müslim'de ise Hz. Peygamber (s.a.): "Kendisine reyhan ikramında bulunulan kimse onu çevirmesin; çünkü o, hem taşıması hafiftir hem de güzel kokuludur."[57] buyurmuşlardır.

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Üsâme hadisinde Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: "Cennet için kollarını sıvayan yok mu? Çünkü cennetin bir benzeri yoktur. O —Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki— parıldayan bir nur, titreşen bir reyhan, görkemli bir saray, devamlı akan bir nehir, olgun meyve, güzel alımlı zevce, pek çok güzellik demektir. Sonsuza dek, her türlü nimet içinde, neşe dolu, çok değerli kusursuz konaklar içerisinde bir hayattır o." Bunun üzerine ashab:

— Evet ya Rasûlallah! Onun için kollarını sıvayanlar bizleriz, dediler. Hz. Peygamber (a.s.):

— İnşaallahu teala! deyiniz, buyurdu. Onlar da:
— İnşaallah! dediler.[58]

Her çeşit güzel kokan bitkiye "reyhan" denilir. Her ülke bu kelimeyi güzel kokan bitkilerden biri hakkında özel olarak kullanır. Batıda yaşayanlar bunu mersin ağacı (m. communis) için kullanırlar. Arabın, reyhan deyince aklına gelen de budur. Irak ve Suriye ahalisi ise yarpuza (m. pulegium) reyhan derler.

Mersin ağacının özelliği birinci derecede soğukluk ikinci derecede kuruluktur. Buna rağmen o zıt kuvvetlerden mürekkeptir. İçerisinde en çok olanı soğuk arazî cevherdir. Onda sıcak latif bir şey de vardır ve çok güçlü bir kurutucudur. Terkibini meydana getiren eczası kuvvetçe birbirlerine yakındırlar. O aynı anda, hem içerden hem dışardan tutucu ve hapsedici bir güce sahiptir.

55. Vâkıa, 56/88.
56. Rahman, 55/11-12.
57. Müslim, 2253; Ebu Davud, 4172; Nesâî, 8/189.
58. İbn Mâce, 4332; İbn Hibbân, 2620. Senedinde İbn Hibbân'dan başkaları tarafından sika bulunmayan Dahhâk el-Muafirî vardır. Onun şeyhi Süleyman b. Musa hakkında da ihtilâf vardır.

Safralı ishalleri keser, koklandığı zaman yaş ve rutubetli buharı def eder, kalbi fevkalade ferahlatır. Koklanması vebaya engeldir. Eve serilmesi de öyledir.

Üzerine konduğunda sidik yollarındaki şişmeleri iyileştirir. Taze iken yaprakları inceltilir ve sirke ile döğülür başa konulursa, burun kanamasını keser. Kuru yaprakları ufalanır ve rutubetli yaralara ekildiğinde fayda verir. Lapası sargı yapıldığı zaman zayıf organları güçlendirir. Tırnak iltihabına (dolama) iyi gelir. Sivilce, kabarcık ile el ve ayaklardaki yaralara ekildiği zaman faydalı olur.

Beden onunla oğulduğunda teri keser, fazla rutubetleri emer, koltuk altı kokusunu giderir. Su ile kaynatılır ve içerisine oturulursa makat ve rahim çıkmalarına, mafsallardaki gevşemelere iyi gelir. Kaynamayan kemik kırıkları üzerine döküldüğünde fayda verir.

Kafadaki kepekleri, rutubetli yaraları, kabarcıkları arındırır, temizler, dökülen saçları tutar ve siyahlaştırır. Yaprağı inceltilip üzerine az bir su dökülür ve birazcık zeytinyağı veya gülyağı karıştırılır ve sargı yapılırsa; rutubetli yaralara, karıncalanmaya (ısırgı), kızıla, akut şişliklere, kurdeşene, basurlara elverişli gelir.

Tohumu, göğüs ve akciğerde meydana gelen kanamalara fayda verir. Mideyi tabaklar. Temizleyici olduğu için göğüse ve akciğerlere zararlı değildir. Öksürükle beraber olan karın gitmelerine fayda verici bir özelliği vardır. Bu durum ilaçlarda nadirdir. Sidiği söktürür, mesane yanmalarına, haşerat ısırmalarına, akrep sokmalarına iyi gelir. Kökü ile diş kurcalamak zararlıdır, sakınılmalıdır.

İranlıların reyhan tabir ettikleri yarpuza gelince o, iki görüşten birisine göre sıcak özellikler taşır. Üzerine su serpilir, serinletir ve arızî olarak rutubetlendirildiğinde ateşli baş ağrısına iyi gelir. Diğer görüşe göre ise soğuk özelliklidir. Rutubetli mi, kuru mu olduğu konusunda iki görüş vardır. Doğrusu onda dört özellik de bulunmaktadır. Yarpuz uykuyu getirir. Tohumu safralı ishali durdurur, bağırsak ağrılarını teskin eder, kalbi güçlendirir, kara safralı hastalıklara iyi gelir.

34— Rummân (رمان), Punica Granatum, Nar:

Yüce Allah (c.c.) nardan, "İkisinde (cennet) de her türlü meyveler, hurmalıklar ve nar ağaçları vardır."[59] âyetinde söz etmiştir.

59. Rahman, 55/68.

İbn Abbas'tan hem merfû, hem de mevkûf olarak şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bu narlarınızdan hiçbir nar yoktur ki, cennet narından bir tane ile aşılanmış olmasın."(60) Bu sözün mevkûf (kendi sözü) olması daha uygundur. Harb ve diğerleri, Hz. Ali'den: "Narı içindeki zarı ile birlikte yeyiniz. Çünkü o mideyi tabaklar." dediğini zikrederler.

Narın tatlısı sıcak ve rutubetli özellik arzeder, mide için iyidir, içerisindeki şeffaf tutuculuk özelliği ile onu güçlendirir. Boğaza, göğüse, akciğerlere fayda verir, öksürüğe iyi gelir. Suyu karnı yumuşatır. Bedene kolay bir gıda verir. İnce ve şeffaf olduğu için çabuk çözülür ve midede hafif bir hararet ve gaz meydana getirir. Bu yüzden şehvete yardımcı olur ve hummalılara iyi gelmez. Tuhaf bir özelliği de ekmekle yenildiğinde onu bozulmaktan engellemesidir.

Ekşisi soğuk ve kuru, tutucu ve latif bir özellik arzeder. Yanan midelere iyi gelir. Diğer narlardan daha iyi şekilde sidiği söktürür, safrayı teskin eder, ishali keser, kusmayı engeller, dışkıyı yumuşatır.

Karaciğer hararetini söndürür, azaları güçlendirir, safradan kaynaklanan hafakanlara, kalbe ve mide ağızına ârız olan ağrılara iyi gelir, mideyi güçlendirir, oradaki artıkları defeder, safrayı ve kanı söndürür.

Suyu, içindeki zarı ile çıkarılıp birazcık bal ile merhem gibi oluncaya kadar pişirildiğinde, onunla göze sürme çekilirse gözdeki sarılığı keser ve oradaki kaba rutubetleri arındırır; diş etlerine sürüldüğü zaman ona ârız olan yıpranmalara karşı iyi gelir. Tatlı narla ekşi narın zarları ile birlikte suları çıkarılıp alındığında karnı bırakır ve kokuşmuş, acı rutubetleri indirir, uzun ve gün aşırı gelen hummalara karşı fayda verir.

Ekşi nara gelince, hem özellik hem de etkisi bakımından diğer iki nevin ortasında yer alır; fakat hafif ekşi nar özelliğine doğru meyli vardır. Nar çekirdeği bal ile birlikte tırnak iltihabına (dolama) ve pis (inatçı) yaralara sürülür. Nar çiçeği cerahatli yaralar için kullanılır. Her sene üç nar çiçeği yutan kimse, o sene için göz ağrısından emin olur.

35— Zeyt (زيت), Zeytinyağı:

Kur'an'da şöyle geçer: "...Bu ne yalnız doğuda ne de yalnız batıda bu-

60. Senedinde Muhammed b. Velid b. Eban el-Kalansî vardır. Hadis uyduran yalancı birisidir. Zehebî, *el-Mîzan*'da (4/59) bu hadisi, onun uydurduğu hadislerden biri olarak saymıştır.

lunan bereketli zeytin ağacından yakılır."[61]

Tirmizî ve İbn Mâce'de Ebu Hureyre hadisinde Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur: "Zeytinyağı yiyiniz ve onunla yağlanınız. Çünkü o bereketli (mübarek) bir ağaçtandır."[62]

Beyhakî ve yine İbn Mâce'de İbn Ömer'den Hz. Peygamber'in (s.a.): "Zeytinyağını katık edininiz ve onunla yağlanınız. Çünkü o mübarek (bereketli) bir ağaçtandır."[63] buyurduğu nakledilir.

Zeytinyağı birinci derecede sıcak ve rutubetli özellik arzeder. "O kurudur." diyenler hata etmişlerdir. Zeytinyağı elde edildiği zeytine göre değişik özellik arzeder. Olgun zeytinden elde edileni, en iyisi ve kalitelisidir. Henüz ham olan zeytinlerden elde edilen zeytinyağında, soğukluk ve kuruluk özelliği vardır. Kırmızı zeytinden elde edileni ise, ikisi arası bir özellik arzeder. Siyah zeytinden olanı itidalli olarak ısıtır ve rutubet verir,zehirlere karşı fayda verir, karnı bırakır, solucanı düşürür. Eskisi yenisinden hem ısıtma hem de çözücü özellik arzetme bakımından daha şiddetlidir. Su ile çıkarılan zeytinyağı daha az hararetli, daha hoş ve daha faydalıdır. Bütün nevileri cildi yumuşatır ve saçın ağarmasını yavaşlatır.

Tuzlu zeytin suyu, ateş yanıklarının kabarmasını önler, diş etlerini güçlendirir. Zeytin yaprağı kızıla, ısırgıya (karıncalanma), kirli yaralara, kızamığa iyi gelir ve teri önler. Zeytinin faydaları bu zikrettiklerimizden kat kat fazladır.

36— Zübd (زُبْد), Kaymak/Tereyağı:

Ebu Davud, Büsr es-Sülemî'nin iki oğlunun şöyle dediklerini rivayet eder: "Hz. Peygamber (s.a.) bize teşrif buyurdular. Kendilerine kaymak ve hurma ikram ettik. Kendileri kaymak ve hurmayı severdi."[64]

Kaymak sıcak ve rutubetli özellik arzeder. Pek çok faydaları vardır. Olgunlaştırma, çözümleme bunlardandır. Kulakların yanlarında, sidik kanallarında meydana gelen şişliklere, ağız şişliklerine, kadın ve çocuklarda görü-

61. Nûr, 24/35.
62. Kaynakları daha önce geçti. Bk. Dipnot: 42.
63. *Musannef*, 19568; İbn Mâce, 3319. Râvileri sikadır. Hâkim (4/122) onu sahih kabul etmiş, Zehebî de ona katılmıştır. Ayrıca şahidi için bk. *Mecmau'z-Zevâid*, 5/43.
64. Ebu Davud, 3837; İbn Mâce, 3334. İsnadı sahihtir.

len diğer şişliklerde yalnız başına kullanılır ve onları iyileştirir. Yalamak suretiyle alındığında akciğerde meydana gelen kanamalara fayda verir ve orada ârız olan şişlikleri olgunlaştırır.

Kaymak; tabiatı, sinirleri ve kara safra ve balgamdan ârız olan katı şişlikleri yumuşatıcı özellik arzeder, bedende meydana gelen kuruluğa iyi gelir, çocukların çenelerine sürüldüğünde dişlerinin bitmesine ve çıkmasına yardımcı olur. Soğukluk ve kuruluktan meydana gelen öksürüklere faydalıdır. Bedende olan temreği ve sertlikleri giderir, tabiatı yumuşatır; ancak yemek iştahını zayıflatır. Ağırlığı bal ya da hurma gibi tatlı bir şeyle giderilebilir. Hz. Peygamber'in (s.a.) onu hurma ile birlikte yemesi hikmetten hali değildir ve her birini diğeri ile ıslah etme gibi ince bir tıbbî tedbir mahiyeti arzetmektedir.

37—Zebîb (زبيب), Kuru Üzüm:

Bununla ilgili iki hadis rivayet edilir. İkisi de sahih değildir. Birincisi: "Kuru üzüm ne güzel yiyecektir; ağız kokusunu güzelleştirir ve balgamı eritir." İkincisi de: "Kuru üzüm ne güzel yiyecektir; yorgunluğu giderir, sinirleri güçlendirir, öfkeyi söndürür, rengi yerine getirir, ağız kokusunu güzelleştirir." şeklindedir. Her ikisi de Hz. Peygamber'den (s.a.) sabit değildir.

Kuru üzümün en kalitelisi iri ve tombul, kabuğu ince olanı, çekirdeği küçük ve çıkarılmış olanıdır.

Kuru üzümün cirmi birinci derecede sıcak ve rutubetlidir, çekirdeği soğuk ve kurudur. Elde edildiği yaş üzümün özelliğini gösterir. Tatlı olanı sıcak, ekşi olanı tutucu ve soğuktur. Beyaz olanı diğerlerinden daha tutucudur. Etli kısmı yenildiğinde akciğer borusuna iyi gelir ve öksürüğe, böbrek ve mesane ağrılarına karşı faydalıdır, mideyi kuvvetlendirir ve karnı yumuşatır.

Tatlı etli kısmı, yaş üzümden daha çok gıdalıdır. Kuru incir âyarında değildir. Olgunlaştırıcı, hazmettirici, (artık besinleri midede) tutucu, itidalle çözümleyici özellikleri vardır. Genel olarak mide, karaciğer ve dalağı güçlendirir; boğaz, göğüs, akciğer, böbrek ve mesane ağrılarına iyi gelir. En uygunu çekirdeksiz yemektir.

Elverişli bir gıda verir, kuru hurmanın yaptığı gibi tıkanıklık yapmaz. Çekirdeği ile birlikte yendiğinde mide, karaciğer ve dalak için daha yararlı olur. Etli kısmı oynayan tırnakların üzerine yapıştırıldığı zaman, sökülmesini hızlandırır.

Tatlı ve çekirdeksiz olanı rutubet ve balgamlı kimselere yararlıdır; karaciğeri geliştirir ve içerdiği özellikleriyle ona fayda verir.

Hafızaya faydası vardır. Zührî şöyle der: "Kim hadis ezberlemek istiyorsa, kuru üzüm yesin." Mansur, dedesi Abdullah b. Abbas'ın: "Kuru üzümün çekirdeği dert, etli kısmı devadır." dediğini zikrederdi.

38— Zencebîl (زنجبيل), Zingiber Officinale, Zencefil:

Kur'an'da: "Orada zencefil karışık bir tasla içirilirler."[65] âyetinde zikri geçer.

Ebu Nuaym, *Tıbbu'n-Nebevî* adlı kitabında şu hadisi nakleder: Ebu Saîd el-Hudrî (r.a.) şöyle anlatır: "Rum (Bizans) meliki Hz. Peygamber'e (s.a.) bir çömlek zencefil hediye etmişti. Herkese ondan bir parça yedirdi. Bana da bir parça yedirdi."

Zencefil ikinci derecede sıcak, birinci derecede rutubetli özellik arzeder. Isı verir ve yemeğin hazmına yardımcı olur, karnı itidalli biçimde yumuşatır. Soğuk ve rutubetten ârız olan karaciğer tıkanıklıklarına karşı iyi gelir, yenilmek ya da göze sürme çekmek suretiyle görmede meydana gelen kararmaya karşı faydalıdır, cimaya karşı yardımcı olur, bağırsaklarda ve midede ârız olan yoğun yelleri çözümler.

Genel olarak zencefil, soğuk mizac arzeden karaciğer ve mideye uygun gelir. Sıcak su ile iki dirhem kadarı şekerle birlikte alındığında, yapışkan ve köpüklü artıkları ishal yolu ile dışarı atar. Balgamı çözümleyen ve eriten macunların içerisine katılır.

Mayhoşumsu olanı sıcak ve kuru özelliktedir. Cimaya heyecan verir, meniyi arttırır, mide ve karaciğeri ısıtır, alınan şeyin âfiyetle boğazdan inmesine yardımcı olur, bedene galib olan balgamı emer, hafızayı güçlendirir, karaciğer ve mide üşütmelerine uygunluk arzeder, meyve yemekten doğan mide ıslaklığını giderir, ağız kokusunu güzelleştirir, soğuk ve kaba yiyeceklerin zararı onunla giderilir.

39— Senâ (سنا), C. Angustifolia, Hind Sinai:

Daha önce geçti. Sennût, *(cuminum cyminum = kimyon)* da geçmişti. Se-

65. İnsân, 76/17.

nâ'nın ne olduğu hakkında yedi görüş vardır: 1— O baldır. 2— Deriden olan tereyağı kabının yağ üzerinde siyah çizgiler yapan usaresidir. 3— Kimyona benzeyen, fakat kimyon olmayan bir tohumdur. 4— Kirman kimyonudur. 5— Şibit (Durak otu)tir.(66) 6— Kuru hurmadır. 7— Raziyanedir.

40— Sefercel (سفرجل), C. Vulgaris, Ayva:

İbn Mâce *Sünen*'inde Talha b. Ubeydullah'tan (r.a.) nakleder: O şöyle der: Hz. Peygamber'in (s.a.) huzuruna girdim. Elinde bir ayva vardı. Bana: "Ey Talha! Al bunu! Çünkü o kalbi dinlendirir." buyurdu.(67)

Hadisi Nesâî başka bir senedle şöyle rivayet etmiştir: Hz. Peygamber'in yanına geldim. Ashâbından bir cemaat içerisinde bulunuyordu ve elinde çevirdiği bir ayva vardı. Huzuruna oturunca onu bana yuvarladı ve sonra: "Ey Ebu Zer! Al bunu. Çünkü o kalbi güçlendirir, nefsi ferahlatır, göğüsteki tasayı giderir." buyurdu.(68)

Ayva hakkında daha başka hadisler de rivayet edilmiştir. İçlerinde en iyisi budur. Diğerleri sahih değildir.

Ayva soğuk ve kuru özellik arzeder. Bu da tadının değişikliği ile farklılık arzeder. Hepsi de soğuk ve tutucudur, mide için iyidir. Tatlı olanı daha az soğuk ve kurudur ve itidale meyillidir. Ekşi olanı tutuculuk, kuruluk ve soğukluk bakımından daha şiddetlidir. Hepsi de susuzluğu ve kusmayı teskin eder; sidiği söktürür, tabiatı eski haline getirir, bağırsak yaralarına ve kanamalara, karın geçmesine iyi gelir; kusmaya karşı faydalıdır. Yemekten sonra alındığı zaman buharların yükselmesini engeller. Dallarının ve yapraklarının yıkanan kavı aynen tutyâ etkisi gösterir.

Yemekten önce alındığında, midedeki artıkları tutar, yemek sonrasında alındığı zaman da, tabiatı yumuşatır, posaların mideden indirilmesini hızlandırır, fazla yemek sinirlere zararlıdır, kulunca sebep olur, midede meydana gelen safrayı söndürür.

Huşunetinden dolayı kızartılırsa daha az ve hafif olur. Ortası oyulur, çekirdeği çıkarılır ve içine bal konulur, etrafı hamurla sıvanır ve sıcak küle

66. *Şibit:* Yaprak ve tohumları hoş bir koku vermek için yemeğe katılan bir ot çeşididir.
67. İbn Mâce, 3339. Senedinde üç tane meçhul râvi vardır. Hâkim, (4/411)'de başka bir tariki vardır. Onda da hadisi ile ihticac edilemeyecek bir râvi bulunmaktadır.
68. Bu hadis zayıftır.

gömülürse, çok güzel fayda verir. En iyisi kızartılarak ya da bal ile pişirilerek yenilenidir. Çekirdeği boğaz sertliğine, akciğer borusuna ve pek çok hastalıklara iyi gelir. Yağı terlemeyi önler, mideyi güçlendirir. Terbiye edilmişi mide ve karaciğeri kuvvetlendirir, kalbi destekler ve insanı ferahlatır.

41— Sivâk (سواك), Misvak:

Sahihayn'da Peygamber Efendimiz şöyle buyururlar: "Eğer ümmetime zahmet vermemiş olsaydım, her namaz sırasında misvak kullanmalarını emrederdim."[69]

Yine *Sahihayn*'da, Hz. Peygamber'in (s.a.) gece kalktığında ağzını misvakla temizlediği rivayet edilir.[70]

Buharî'nin ta'lîk yolu ile aldığı bir hadiste Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: "Misvak ağzı temizleyici, Rabbi razı edicidir."[71]

Sahih-i Müslim'de, eve girdiğinde Efendimizin ilk iş olarak ağzını misvakladığı belirtilir.[72]

Misvak konusunda hadisler çoktur. Sahih bir hadiste Efendimizin ölümü sırasında Abdurrahman b. Ebî Bekr'in misvakı ile ağzını temizlediği bildirilmiştir.[73] Yine Efendimizin: "Misvak hakkında size çok (öğüt) verdim."[74] buyurduğu sahih olarak sabittir.

Misvak olarak kullanılmaya en uygun bitki, "erak" (*salvadora persica*) ve benzeri ağaçlardır. Rastgele ağaçlardan misvak edinilmemelidir; çünkü zehirli olabilir. Kullanımında orta yol tutulmalıdır. Aşırı kullanımı durumunda dişlerin mine tabakasına, cilasına zarar verebilir ve mideden yükselen buharların, kirlerin oralara yuvalanmasına imkân verilmiş olabilir. İtidalli kullanıldığı takdirde dişleri cilalar, parlatır, diş köklerini pekiştirir, dili açar, dişlerdeki kireçlenme ve sararmayı önler, ağız kokusunu güzelleştirir, dimağı arındırır, iştahı açar.

69. Buharî, 11/8; Müslim, 252.
70. Buharî, 11/8, Müslim, 252.
71. Buharî, 30/27 (muallak olarak); Şâfiî, 1/27; Ahmed, 6/47, 62, 124, 126, 238; Nesâî, 1/10; Dârimî, 1/174 (mevsûl olarak) rivayet etmişlerdir. İsnadı sahihtir. Ayrıca bk. İbn Hibbân, 143. Hadisin şahidi için bk. Ahmed 1/3, 10; İbn Mâce, 289.
72. Müslim, 253.
73. Buharî, (*Fethu'l-Bârî*, 8/106).
74. Buharî, 11/8.

En iyi kullanma yolu gül suyu ile ıslatılarak kullanmaktır. En faydalısı da ceviz ağacının köklerinden elde edilenidir. *et-Teysîr* sahibi: "(Tabipler), her beş günde bir onunla dişlerini misvaklayan kimsenin, kafasını arındırdığı, duyularını tasfiye ettiği, zihnini keskinleştirdiği kanaatindedirler." der.

Misvakın pek çok faydaları vardır: Ağzı temizler, diş etlerini pekiştirir, balgamı keser, görmeyi güçlendirir, diş sararmasını giderir, mideyi düzene sokar, sesi arındırır, hazmı kolaylaştırır, konuşmayı kolaylaştırır, okumak, zikretmek, namaz kılmak için zindelik verir, uykuyu düzene sokar. Rabbi razı kılar, melekleri hoşnut eder, sevap hanesini çoğaltır.

Her vakitte kullanmak müstehaptır. Namaz ve abdest sırasında, uykudan uyanınca, ağız kokusu değiştiğinde kullanmak müekked sünnettir. Hakkındaki hadisler umumî olduğu için hem oruçlu hem oruçsuz herkes için ve her vakitte kullanılması müstahaptır. Hem oruçlunun da ona ihtiyacı vardır. Çünkü o Allah'ı razı kılar. Allah'ın rızasını oruçlu iken talep, oruçsuz durumdan daha fazla olur. Yine o, ağız için bir temizliktir, oruçlunun temizliği ise en faziletli amellerindendir.

Sünen'de Âmir b. Rebîa (r.a.): "Ben Rasûlullah'ı (s.a.) oruçlu iken sayısız defa dişlerini misvaklarken gördüm." demiştir.[75] Buharî, İbn Ömer'in: "Hz. Peygamber (s.a.) hem günün evvelinde hem de sonunda misvak kullanırdı." dediğini nakleder.

Bütün âlimler, gerek vacip gerekse müstehap oruç tutan kimsenin gargara (mazmaza) yapabileceğinde icma halindedirler. Gargara, misvak kullanmaktan daha ileri bir iştir. Yüce Allah kendisine kötü koku ile yaklaşılması diye bir garazı yoktur. Kötü koku, kendisi ile kulluk yapılması istenilen meşru bir yol da değildir. Oruçlunun ağız kokusunun kıyamet gününde Allah katında hoş olacağının ifadesi sadece oruca teşvik için söylenmiştir, yoksa o kokunun bırakılması için zikredilmiş değildir. Kaldı ki, oruçlu misvaka oruç tutmayandan daha çok muhtaçdır.

Hem, oruçlunun ağız kokusunu güzelleştireceğinden, hasıl olacak Allah'ın rızası daha büyüktür.

Allah'ın misvaka karşı olan muhabbeti, oruçlunun ağız kokusuna olan sevgisinden daha büyüktür.

Yine misvak, oruçludan izale ettiği ağız kokusunun kıyamet gününde Al-

75. Ebu Davud, 2364; Ahmed, 3/445. Senedinde Âsım b. Ubeydillah vardır, zayıftır. Buharî temrîz sigası ile *(Fethu'l-Bârî,* 4/136) muallak olarak zikretmiştir.

lah katında hoş olmasını engellemez. Aksine oruçlu yarın kıyamet gününde, orucuna bir alamet olmak üzere —misvak kullanmış olsa bile— ağzı miskten de daha güzel kokarak çıkar gelir. Nitekim Allah yolunda yaralanan kimse, yarın kıyamet gününde, yarasından akan kan renginde, kokusu ise misk kokusunda olmak üzere haşrolunacaktır. Halbuki o dünyada iken bu kanları izale etmekle memurdur.

Hem sonra oruçlunun ağız kokusu (*halûf*) misvakla kaybolmaz. Çünkü bu kokunun sebebi olan midenin yiyeceklerden boş olması keyfiyeti devam etmektedir. Kaybolan sadece diş ve diş etlerinde tezahür eden belirtisidir.

Hz. Peygamber (s.a.), ümmetine oruçta nelerin müstahap, nelerin mekruh olacağını hep öğretmiş ve misvakı mekruh olan şeyler arasında saymamıştır. Halbuki o ashâbın onu kullandıklarını biliyordu. Onları misvak kullanmaya en kapsamlı ve şumullü ifadelerle mübalağalı bir biçimde teşvik etmişti. Onlar bizzat kendisini (s.a.) oruçlu iken defalarca, sayılmayacak kadar misvak kullanırken görmüşlerdi. Hz. Peygamber de, onların bu konuda da kendisine tâbi olacaklarını biliyordu, buna rağmen hiçbir zaman, "Zevalden sonra misvak kullanmayınız." dememişti. Beyanın, ihtiyaç anından sonraya ertelenmesi teşri'de mümkün değildir. En iyi bilen Allah'tır.

42— Semn (سَمْن), Sadeyağı:

İbn Cerîr et-Taberî, isnadı ile birlikte merfû olarak Suheyb hadisini nakleder: "İnek sütüne devam ediniz. Çünkü o şifadır, yağı devadır, eti ise derttir." Bunu, Ahmed b. el-Hasen et-Tirmizî—Muhammed b. Musa en-Nesâî—Deffâ' b. Dağfel es-Sedûsî—Abdülhamid b. Sayfî b. Suheyb—babası—dedesi kanalı ile rivayet etmiştir. Bu isnadla gelen bir haber sabit olmaz.[76]

Sadeyağı, birinci derecede sıcak ve rutubetli özellik arzeder. Onda birazcık silme ve letafet özelliği vardır. Yumuşak bedenlerde ârız olan şişlikleri yayar. Olgunlaştırma ve yumuşatma konusunda kaymaktan daha güçlüdür. Galinos, kendisinin onunla kulakta ve burnun yumuşak kısmında meydana gelen şişlikleri iyileştirdiğini söyler. Diş yerlerine sürüldüğü zaman, dişler çabuk biter. Bal ve acı bademle karıştırılıp kullanıldığında göğüste ve akciğer-

76. Deffâ b. Dağfel zayıftır. Abdulhamid b. Sayfî, leyyinu'l-hadistir. Bunu Hâkim, 4/404'de İbn Mes'ûd'dan tahric etmiştir, senedi zayıftır. Yine o, 4/197'de: "Şüphesiz ki Allah, ihtiyarlık hariç indirdiği her derdin devasını da vermiştir. İnek sütüne devam ediniz. Çünkü o, her bir ottan (ağaçtan) yer." lâfzı ile tahric etmiştir.

de ne varsa temizler. Yapışkan, yoğun mide artıklarını arındırır, ancak mideye zararlıdır. Özellikle de balgamlı mizaca sahip kişiler için.

İnek ya da keçi sadeyağı, balla karıştırılıp alındığı zaman, öldürücü zehir içimine, yılan ve akrep sokmalarına karşı iyi gelir. İbnü's-Sünnî'nin kitabında, Hz. Ali'nin: "İnsanlar sadeyağından daha üstün bir şeyle şifa aramadılar." dediği belirtilir.

43— Semek (سمك), Balık:

İbn Hanbel ve İbn Mâce, İbn Ömer'den (r.a.) rivayet ederler: Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Bize iki ölü ve iki kan helâl kılındı: Balık ve çekirge; karaciğer ve dalak..."[77]

Balık çeşitleri pek çoktur. En kalitelisi tadımı lezzetli, kokusu güzel, orta büyüklükte, ince kabuklu, eti ne katı ne de kuru olmayan, çakıllık üzerinden akan tatlı suda yaşayan, pisliklerle değil de bitkilerle beslenen balıklardır. Yaşaması için en uygun yer suyu kaliteli olan nehirlerdir. Daha çok kayalık yerleri, sonra da kumlu, pislik ve siyah balçık bulunmayan çok hareketli ve dalgalı, güneş ve rüzgâra açık, tatlı akarsuları barınmak için tercih eder.

Deniz balığı üstündür, güzeldir, hoştur. Taze balık soğuk ve rutubetli, hazmı zordur, pek çok balgam doğurur. Ancak deniz ve deniz gibi olan sularda yaşayan balıklar öyle değildir. Bunlar güzel bir karışım oluşturur. Bedeni geliştirir, meniyi arttırır, sıcak mizaçları ıslah eder.

Tuzlu balığın en kalitelisi, yakın zamanda tuzlanandır. O sıcak ve kuru özellik arzeder ve zaman geçtikçe de bu özellikleri artar. Mercan balığı (gümüş balığı) çok yapışkandır. Yahudiler onu yemezler. Taze iken yendiği zaman karnı yumuşatır. Tuzlanır, bekletilir ve yenirse akciğer borusunu arındırır, sesi güzelleştirir. Ezilip hariçten konulduğu zaman, cazibe kuvveti bulunması sebebiyle "selâ" tabir edilen döl eşi ve bedenin derinliklerinde kalan diğer artıkları çıkarır.

Tuzlanmış mercan (gümüş) balığının tuzunun suyuna, bağırsaklarında yara bulunan kimse, henüz başlangıç devresinde iken oturursa, içerdeki maddeleri vücudun dışına cezbedici özelliği dolayısıyla, uygun gelir. Hukne ya-

77. Ahmed, 5723; İbn Mâce, 3218, 3314; Şâfiî, 2/425; Dârakutnî, s. 539-540. İsnadı zayıftır. Ancak Beyhakî, 1/254'de sahih bir isnadla İbn Ömer'e mevkûf olarak rivayet etmiştir. O lafzen mevkûf, fakat hükmen merfûdur.

pılması durumunda siyatiği iyileştirir.

Balığın en güzel yeri kuyruğuna doğru olan kısmıdır. Taze ve etli olanın eti ve yağı bedeni geliştirir. *Sahihayn*'da Câbir b. Abdillah şöyle anlatır: "Rasûlullah (s.a.) bizi üç yüz süvari olarak gönderdi. Kumandanımız da Ebu Ubeyde b. Cerrah idi. Kureyş'in bir kervanını gözetiyorduk. Bu sebeple sahilde yarım ay kaldık. Şiddetli bir açlığa maruz kaldık. Hatta silkilmiş yaprak yedik. Derken deniz bize balina (anber) denilen bir balık attı. Ondan yarım ay yedik. Yağını da katık ettik. Hatta vücutlarımız kendine geldi. Ebu Ubeyde onun kaburgalarından birisini alarak dikti. Sonra ordudan en uzun bir adam ve en uzun bir deve baktı da, adamı o deveye bindirdi. Adam altından geçti."[78]

44— Silk (سِلْق), B. Vulgaris, Pazı, Silkiye:

Tirmizî ve Ebu Davud, Ümmü'l-Münzir'in şöyle dediğini rivayet ederler: Hz. Peygamber (s.a.), beraberinde Hz. Ali ile bize teşrif buyurdular. Olgunlaşması için asılı hurma salkımlarımız vardı. Rasûlullah (s.a.) ondan yemeye başladı. Ali de beraber yiyordu. Hz. Peygamber (s.a.) ona: "Dur ya Ali! Sen henüz nekâhet halindesin!" buyurdu. Ben de hemen onlar için pazı ve arpa hazırladım. Hz. Peygamber (s.a.): "Ya Ali! Bundan ye! Çünkü o sana daha uygundur." buyurdu. Tirmizî: "Bu hasen-garib bir hadistir." der.[79]

Pazı birinci derecede sıcak ve kuru özelliklidir. Rutubetlidir veya her ikisinden mürekkeptir diyenler de olmuştur. Hoş kılıcı bir soğukluğu, çözücü ve açıcı özelliği vardır. Siyah olanında tutucu özellik vardır. Saç sakal dökülmesine, çiğite, saç kepeklenmesine, sivilcelere suyu sürüldüğü zaman iyi gelir. Biti öldürür Bal ile birlikte termeğiye sürülür. Karaciğer ve dalak tıkanıklıklarını açar. Kara olanı özellikle de mercimekle birlikte karnı tutar. O ikisi iyi değildirler. Beyaz olanı, mercimekle birlikte yumuşatır. Suyu ishal için makattan şırınga edilir. Baharat ve süt kesesi (المَرَق) ile birlikte kulunça (bağırsak ağrısı) fayda verir. Az gıdalıdır. Sindirimi iyi değildir, kanı yakar. Sirke ve hardal zararlarını giderir. Fazla yendiğinde sıkıntı ve şişkinlik olur.

78. Buharî, 72/12; Müslim, 1935.
79. Kaynakları daha önce geçti. Bk. Tabiî İlaçlarla Tedavi, dipnot: 162.

45— Şüniz (شونيز), Çörek Otu:

Bk. Çörek Otu. (الحبة السوداء)

46— Şübrüm (شبرم), Boğumluca:[80]

Tirmizî ve İbn Mâce, Esmâ bt. Umeys'ten rivayet ederler. O şöyle der: Rasûlullah (s.a.): "İshal için ne kullanırsın?" diye sordu. Ben de: "Şübrüm (boğumluca)." dedim. Bunun üzerine: "(O) sıcak (mizaclı bir ilaç)tır." buyurdu.[81]

Şübrüm, büyüklü küçüklü bir ağaçtır. İnsan boyu kadardır. Beyaz parıltılı kırmızı dalları vardır. Dallarının uçlarında bir top yaprak vardır. Küçük beyaza çalan çiçekleri vardır. Onlar düşer ve arkasından mercimek büyüklüğünde kırmızı renkli tohumları bulunan küçük çiçekler açar. Kırmızı kabukları olan kökleri vardır. İlaç olarak kullanılan bu köklerin kabukları ile, dalların sütüdür.

Şübrüm, dördüncü derecede sıcak ve kurudur. Kara safrayı ve sindirimi ağır olan gıdaları, sarı suyu ve balgamı kolaylaştırır. Tehlikeli, zayıflatıcı bir ilaçtır. Fazla alındığı zaman öldürür. Kullanılacağı zaman bir gün bir gece süt içerisinde bekletilmeli ve süt bir günde iki üç defa değiştirilmelidir. Sonra çıkarılıp gölgede kurutulmalı, gül ve "kesirâ" veya "kösre" denilen bir dikenli ağacın zamkı ile karıştırılmalı, bal şerbeti veya üzüm şırası ile içilmelidir. Ondan yapılacak şerbet hastanın gücüne göre dört dânik ile iki danik arasında değişir. Tabip Huneyn şöyle der: "Şübrümün sütüne gelince, onda bir hayır yoktur. Onun içilmesini asla uygun görmüyorum. Kocakarı doktorları onunla pek çok insanı öldürmüşlerdir."

47— Şaîr (شعير), H. Vulgare, Arpa:

İbn Mâce, Hz. Âişe'nin şöyle dediğini nakleder: Rasûlullah (s.a.), ailesinden birisini sıtma tuttuğunda, arpadan bir bulamaç aşı yapılmasını emrederdi ve yapılırdı. Sonra onlara içmelerini emrederdi, onlar da içerlerdi. Sonra

80. *Şübrüm:* Bir nevi ottur. Bir zirâ boyunda, çok boğumludur. Çam pürüne benzer ufacık yaprakları olur. Çiçeği kırmızı olur. Mercimek gibi akırak ve sarırak tohumu olur. *(Ahter-i Kebîr).*
81. Tirmizî, 2082; İbn Mâce, 3461. İsnadı zayıftır.

da: "Gerçek şu ki, bulamaç aşı mahzun kimsenin kalbini güçlendirir. Sizden biriniz yüzündeki kirleri su ile nasıl temizliyor, yüzünü açıyorsa, o da hastanın kalbini açar, derdini giderir," buyururdu.[82]

Daha önce bunun kaynamış arpa suyu olduğu ve onun kavutundan daha gıdalı olduğu geçmişti. O öksürüğe, boğaz sertliğine faydalıdır. Artık maddelerin katılığını önlemeye elverişlidir, sidiği söktürür, mideyi arındırır, susuzluğu keser, harareti söndürür. Taşıdığı bir özellikle temizler, latifleştirir ve çözümler.

Şöyle yapılır: Kırılmış iyi arpadan bir miktar alınır, saf ve tatlı sudan da onun beş katı alınır ve temiz bir tencereye konulur. Beşte ikisi kalıncaya kadar normal bir ateşte kaynatılır, süzülür ve ihtiyaç miktarı kadar tatlandırılarak kullanılır.

48— Şevâ (شواء), Kızartma:

Yüce Allah Hz. İbrahim'in konuklarına karşı sunduğu ziyafet hakkında: "Çok geçmedi ki, kızartılmış bir buzağı ile geldi."[83] buyurmaktadır. Âyette (الحنيذ) kelimesi geçmektedir ki, "kızgın taş (tandır) üzerinde kızartılmış" demektir.

Tirmizî, ümmü Seleme validemizden şöyle rivayet eder: Kendisi Hz. Peygamber'e (s.a.) kızartılmış bir böğür takdim etmiştir. Hz. Peygamber de ondan yemiş, sonra namaza kalkmış, abdest almamıştır. Tirmizî: "Bu sahih bir hadistir." der.[84]

Yine Tirmizî'de Abdullah b. el-Hâris'in: "Rasûlullah'la (s.a.) birlikte mescidde kızartma yedik." dediği rivayet edilir.[85] Yine orada Muğîre b. Şu'be şöyle anlatır: "Bir gece Rasûlullah'la (s.a.) birlikte (birisine) misafir oldum. Böğür hazırlanmasını emretti ve hemen kızartıldı. Sonra eline bıçağı aldı ve onunla benim için kesmeye başladı. Derken Bilâl geldi ve namaz için

82. İbn Mâce, 3445; Tirmizî, 2040; Ahmed, 6/32. Senedinde Muhammed b. es-Sâib'in annesi vardır. Onu İbn Hibbân'dan başka kimse sika bulmamıştır. Diğer râvileri sikadır. Bununla birlikte Tirmizî: "Bu hasen sahih bir hadistir." demiştir. Konu ile ilgili Hz. Âişe'den merfû olan: "Telbîne (sütlü bulamaç aşı) hastanın kalbini rahatlatır ve kısmen üzüntüyü giderir." hadisi vardır ki sıhhati üzerinde ittifak edilmiştir.
83. Hûd, 11/69.
84. Tirmizî, 1830; Ahmed 6/307. İsnadı sahihtir.
85. Ahmed, 4/190, 191. Senedinde İbn Lehîa vardır. Hafızası iyi değildir. Ancak önceki hadis bunun şahididir.

ezan okumaya başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) bıçağı attı ve: "Ona ne oluyor, elleri dert görmeyesice!" buyurdu.[86]

En faydalı kızartma, bir yaşını doldurmuş koyun kızartmasıdır. Sonra latif ve semiz buzağı kızartması gelir. Sıcak ve kuruluğa çalar bir rutubet özelliği taşır, pek çok kara safra oluşturur. Bu güçlü ve sıhhatli, alışkın insanların gıdalarındandır. Haşlaması daha faydalıdır ve mide için daha hafiftir, hem kızartmasından, hem de güvecinden daha rutubetlidir.

En kötüsü güneşte kızartılandır. Kor üzerinde kızartılanı, alevde kızartılandan daha iyidir. Âyette geçen "hanîz" işte budur.

49— Şahm (شحم), İç Yağı:

Müsned'de rivayet edilir. Enes (r.a.) anlatır: Bir yahudi Hz. Peygamber'i (s.a.) misafir etti ve ona arpa ekmeği ile değişmiş "ihâle" ikram etti.[87] "İhâle", eritilmiş iç yağı yahut da kuyruk yağıdır.

Sahih'de, Abdullah b. Mugaffel anlatır: Hayber gününde iç yağı dolu bir tulum atıldı. Hemen ben ona sarıldım ve: "Vallahi bundan hiçbir kimseye bir şey vermem!" dedim. Derken bakındım, bir de ne göreyim, Rasûlullah (s.a.) gülüyor. Bana bir şey demedi.[88]

İç yağının en kalitelisi besili hayvandan elde edilenidir. Sıcak ve rutubetlidir. Rutubeti tereyağından daha azdır. Bu yüzden her ikisi birden eritildiğinde, iç yağı daha çabuk donar. Boğazın sertliğine iyi gelir, gevşetir ve koku yapar. Zararı tuz, limon ve zencefil ile giderilir. Keçi iç yağı içlerinde en tutucu olanıdır. Teke iç yağı, çözümleme bakımından diğerlerinden daha etkilidir. Bağırsak yaralarına iyi gelir. Bu konuda keçi iç yağı daha güçlüdür ve ülser ve karın gitmesine karşı makattan şırınga edilerek kullanılır.

50— Salât (صلاة), Namaz:

Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur: "Sabır ve namazla Allah'a sığınıp yardım isteyin; Rablerine kavuşacak ve ona döneceklerini umanlar ve huşu du-

86. Ahmed, 4/252; Ebu Davud, 188. İsnadı sahihtir. Son cümlenin lafzî tercemesi: "Elleri toprak dolasıca" şeklindedir.
87. Ahmed, 3/211, 270. İsnadı sahihtir. Buharî (*Fethu'l-Bârî*, 4/257, 5/99); Tirmizî, 1215.
88. Buharî, 57/20; Müslim, 1772.

yanlardan başkasına namaz elbette ağır gelir."[89] "Ey iman edenler! Sabır ve namazla yardım dileyin. Allah, muhakkak ki sabredenlerle beraberdir."[90]; "Ehline namaz kılmalarını emret, kendin de onda devamlı ol."[91]

Sünen'de: "Hz. Peygamber'in (s.a.) zor bir durumla karşılaştığında derhal namaza sığınır olduğu" belirtilmiştir.[92]

Daha önce, henüz iyice yerleşmeden bütün ağrılar için namaz yolu ile şifa talebinde bulunulacağından bahsedilmişti.

Namaz rızkı celbeder, sıhhati korur, ezayı defeder, dertleri kovar, kalbi güçlendirir, yüzü ağartır, nefsi ferahlatır, tembelliği giderir, organları zindeleştirir, duyuları destekler, göğsü açar, ruha gıda verir, kalbi nurlandırır, nimetin devamını, azabın uzaklaştırılmasını, bereketin celbini sağlar. Şeytandan uzaklaştırır, Allah'a yaklaştırır.

Genel bir ifade ile, namazın, insanın beden ve kalbi, bunların kuvveleri (*hâsse*) üzerinde, onlara ulaşacak kötü maddelerin uzaklaştırılması konusunda acaip bir tesiri vardır. Aynı hastalık, dert, sıkıntı ve bela ile karşı karşıya gelen iki kişiden, namaz kılanın bunlardan nasibi, kılmayana göre daha azdır, âkibeti de daha sâlimdir.

Dünya şerlerini defetmede namazın şaşılacak bir tesiri vardır. Özellikle de hem zahiren hem de manen hakkı verilerek kılınması durumunda namaz son derece müessirdir. Dünya ve ahiret şerlerini def, maslahatlarını celp konusunda namaz gibisi yoktur. Bunun sırrı namazın kul ile Allah arasında bir bağ olmasındadır. Kulun Allah ile kendi arasında kurduğu bağ orantısında üzerine hayır kapıları açılır, şer kapıları da kapatılır. Üzerine Allah'ın tevfiki, sağlık sıhhat ve âfiyeti, kazanç ve zenginliği, rahatlık ve bolluğu, ferahlık ve neşveleri taşar; hepsi emrine âmade ve ona doğru kucak açarlar.

51— Sabır (صبر):

"Sabır imanın yarısıdır."[93] Çünkü iman sabır ve şükürden mürekkep

89. Bakara, 2/45.
90. Bakara, 2/153.
91. Tâhâ, 20/132.
92. Kaynakları geçti. Sahihtir. Bk. Ruhanî ve Tabiî İlaçlarla Tedavi, dipnot: 68.
93. Ebu Nuaym, *el-Hilye*, 5/34; Hatîb, *Tarih*, 3/226; Beyhakî, *Şuabu'l-İman*. İbn Mes'ûd'dan zikredilen bu hadisin senedinde zayıf râvi olan Mahmud b. Hâlid el-Mahzûmî vardır. Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 1/45. İbn Hacer, bunun İbn Mes'ûd'un kendi sözü olduğunu söylemiştir.

bir mahiyet arzeder. Nitekim bazı selef âlimleri: "İman iki yarıdan meydana gelir: Bir yarısı sabır, diğer yarısı da şükürdür." demişlerdir. Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurur: "Bunlarda çokça sabreden ve şükreden herkes için dersler vardır."(94)

İmana nisbetle sabır, bedene nisbetle baş gibidir. Sabır üç nevidir: a) Allah'ın farzlarını yerine getirmeye, onları ihmal etmemeye karşı sabır. b) Allah'ın haramlarına ve onları irtikap etmemeye karşı sabır. c) Allah'ın kaza ve kaderine ve onlara karşı tahammülsüzlük göstermemeye karşı sabır. Kim kendisinde bu üç tür sabrı toplarsa, bütün sabrı tamamlamış olur. Gerek dünya ve gerekse âhiret lezzet ve nimetleri, her ikisinde de elde edilen başarı ve zaferler, ancak sabır köprüsünden geçen kimselere nasip olur. Aynen cennete ulaşabilmek için sırat köprüsünden geçmek gerektiği gibi dünya ve âhiret saadetine ulaşmak için de sabır köprüsünden geçmek gerekir. Ömer b. el-Hattab (r.a.): "Elde ettiğimiz en hayırlı yaşantı, sabırla ulaştıklarımızdır." demiştir. Dünyadaki kesb yolu ile elde edilen mertebelere baktığımızda, hepsinin de sabra bağlı şeyler olduğunu görürüz. Sahibi yerilen noksanlıklara baktığımızda da, hepsinin güç dahilinde olduğu halde, gösterilen sabırsızlık neticesinde ortaya çıktığını müşahede ederiz. Şecaat, iffet, cömertlik ve başkalarını tercih, hep zamanında gösterilen bir anlık sabır değil midir?

فَالصَّبْرُ طِلَّسْمٌ عَلٰى كَنْزِ الْعُلٰى   مَنْ حَلَّ ذا الطِّلَّسْم فَازَ بِكَنْزِهِ

"Sabır yücelik hazinesi üzerinde bir tılsımdır.

Kim bu tılsımı çözerse hazine onundur."

Beden ve kalp hastalıklarının büyük bir çoğunluğu, hep sabırsızlıklar neticesinde ortaya çıkmaktadır. Kalp, beden ve ruhu korumada sabır gibisi yoktur. O en büyük ayırıcı, en büyük tılsımdır. Eğer gaye Allah ile beraberlikse, "Allah sabredenlerle beraberdir"; O'nun sevgisi ise: "Allah sabredenleri sever"; yardımı ise, "Allah'ın yardımı sabırla beraberdir." O sahibi için bir hayırdır: "Eğer sabrederseniz, o sabredenler için daha hayırlıdır."(95) O kurtuluş sebebidir: "Ey iman edenler! Sabredin, düşmanlarınızdan daha sabırlı olun, cihada hazır bulunun, Allah'a karşı gelmekten sakının ki, kurtuluşa nail olasınız."(96)

94. İbrahim, 14/5.
95. Nahl, 16/126.
96. Âl-i İmrân, 3/200.

52— Sabır (صَبِر), Aloe Vera, Sarı Sabr/Öd Ağacı:

Ebu Davûd'un, *el-Merâsil*'inde zikrettiği Kays b. Râfi el-Kaysî hadisi: "İki acı şeyde, sabir ve üzerlik otunda ne şifa vardır, biliyor musunuz?"[97] şeklindedir.

Sünen-i Ebi Davud'da Ümmü Seleme anlatır: (Kocam) Ebu Seleme'nin vefat ettiği sırada Rasûlullah (s.a.) yanıma geldi. Üzerime sabir otu usaresi sürmüştüm. Bana: "Bu ne ey Ümmü Seleme!" dedi. Ben de: "Ya Rasûlallah, bu sadece bir sabir usaresidir, içerisinde koku yoktur." dedim. Hz. Peygamber: "Gerçek şu ki, o yüzü gençleştirir, onu sadece geceleri kullan!" buyurdu ve onu gündüz kullanmayı (yas gereği) yasakladı.[98]

Sabir, özellikle de Hind sabiri çok faydalıdır. Dimağda ve göz sinirlerinde bulunan safralı artıkları arındırır, alına ve şakaklara gülyağı ile birlikte sürüldüğü zaman baş ağrısına karşı fayda verir. Burun ve ağız yaralarına iyi gelir. Kara safra ve melankoliye fayda verir. İran sabiri, su ile birlikte iki kaşık içildiği zaman aklı besler, kalbi destekler, midedeki safralı ve balgamlı artıkları arındırır, şehveti rayına oturtur. Soğuk iken içildiğinde kan ishalinden korkulur.

53— Savm (صَوْم), Oruç:

Oruç ruh, kalp ve beden dertlerine karşı bir kalkandır. Faydaları sayılamayacak kadar çoktur. Koruyucu hekimlikte son derece önemli bir yeri vardır. Vücuttaki fazla yağların eritilmesi ve insana eza verecek şeylerin yenilmesinden alıkoymada son derece etkilidir. Özellikle de itidal ve orta yol elden bırakılmadan şeriatın istediği vakitlerde, bünyenin müsait olduğu zamanlarda tutulduğunda faydaları pek büyüktür.

Oruç kuvveleri (*hâsse*) ve organları dinlendirir ve onların sağlığını muhafaza eder. Başkalarını tercih duygusunu besler ve kalbi hem peşinen hem zaman içerisinde ferahlatır. Bu ise soğuk ve rutubetli mizac sahipleri için en faydalı bir şeydir. Onların sağlığını korumada çok büyük bir etkisi vardır.

Orucun hem ruhî, hem de tabiî deva özelliği vardır. Oruçlu hem şer'an

97. Ebu Davud *el-Merâsil*'de rivayet etmiştir. Daha önce geçti. Zayıftır.
98. Ebu Davud, 2305; Nesâî, 6/204, 205. Senedinde İbn Hibbân'dan başka kimse tarafından sika bulunmayan Muğire b. Dahhâk vardır. Ayrıca iki meçhul râvi daha vardır.

hem de tabiatı itibarıyla riayet etmesi gereken şeyleri yaparsa, bundan hem kalbi, hem de bedeni son derece istifade eder. Kişiyi almaya hazır olduğu bozuk yabancı maddelerden alıkor, kemal ve noksanlığı ölçüsünde, meydana gelmiş uygunsuz maddeleri izale eder, oruçluyu korunması gereken şeylerden korur ve oruçtan gözetilen asıl maksat ve hikmetin gerçekleştirilmesi için kişiye yardım eder. Zira oruçtan gözetilen maksat, yemek ve içmeyi terketmenin ötesinde başka bir şeydir. İşte o şeyden dolayıdır ki, kulun diğer amelleri arasında oruç yüce Allah için, ona has bir ibadet kabul edilmiştir. Hem derhal hem de zaman içinde oruç, kişi ile onun kalbi ve bedenine zarar verecek şeyler arasında bir kalkan, bir koruyucu olduğu içindir ki Yüce Allah: "Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi, oruç size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz."(99) buyurmuştur. Şu halde orucun iki temel maksadından birisi kalkan ve koruyucu olmasıdır ki bu son derece faydalı olan perhiz (diyet) demektir. Diğer maksat ise kalbi ve düşünceyi Allah'a verme için konsantrasyonu (*terkîz-i zihn*) sağlama ve bütün kuvveleri, duyuları O'nun sevgisine, O'na itaate hazır hale getirmedir. Daha önce orucun sırları bahsinde geçmişti.

54— Dabb (ضَبّ), Keler:

Sahihayn'da İbn Abbas hadisinde anlatılır: Hz. Peygamber'in (s.a.) sofrasına konulduğunda onun keler olduğunu öğrenince yemekten çekinmişti. Bunun üzerine haram olup olmadığı sorulmuştu. Hz. Peygamber de: "Hayır! Ancak benim memleketimde bulunmaz. Bu yüzden de onu içim çekmiyor." buyurmuştu. Huzurunda ve sofrasında yemişlerdi ve kendisi de onlara bakmıştı (yasaklamamıştı).(100)

Yine *Sahihayn*'da İbn Ömer hadisinde Hz. Peygamber (s.a.): "Ben onu ne helâl kılarım ne de haram kılarım." buyurmuştur.(101)

Keler, sıcak ve kuru mizaclıdır. Cima arzusunu güçlendirir. Ezilir ve diken batan yere konulursa, dikeni çıkarır.

55— Dıfda' (ضِفْدَع), Kurbağa:

İmam Ahmed: "Kurbağanın ilaç olarak kullanılması helâl değildir. Hz.

99. Bakara, 2/183.
100. Buharî, 72/33.
101. Kaynakları daha önce geçti. Bk. Hz. Peygamber'in Beslenme Rejimi, dipnot: 2.

Peygamber (s.a.) kurbağanın öldürülmesini yasaklamıştır." der. Bundan kasdı *Müsned*'ine aldığı Osman b. Abdirrahman (r.a.) hadisidir. Buna göre, bir tabip Hz. Peygamber'in (s.a.) yanında ilaca katılmak üzere bir kurbağa da zikretmişti. Hz. Peygamber hemen onun kurbağayı öldürmesini yasaklamıştı.[102]

Kanun sahibi İbn Sina şöyle der: Kim kurbağa ya da kanını yerse, bedeni şişer ve rengi değişir. Meniyi atar, hatta onu öldürür. Bu yüzden doktorlar, onun zararını bildiklerinden ilaç olarak kurbağayı kullanmazlar. Su kurbağası ve kara kurbağası olmak üzere iki nevidir. Kara kurbağası yenildiğinde öldürür.

56— Tîb (طيب), Güzel Koku:

Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğu sabittir: "Bana dünyanızdan üç şey sevdirildi: Kadınlar, güzel koku, gözümün nuru ise namazda kılındı."[103]

Hz. Peygamber (s.a.) çokça güzel koku kullanır, nâhoş kokular O'na ağır gelir ve sıkıntı verirdi. Güzel koku ruhun gıdasıdır. Ruh ki, bütün kuvvelerin esasını teşkil eder ve güzel koku ile güç kazanır, artar. Nasıl ki ruh; gıda ve içecekle, sevinç ve neşeyle sevdikleri ile beraber olmakla, hoşlandığı şeylerin vuku bulmasıyla, nefret ettiği kimselerin, birlikte olmaktan sıkıntı ve keder duyduğu kimselerin yokluğu ile açılıyor, güç kazanıyorsa güzel koku ile de açılır, güç kazanır. Ruha sevmediği, hoşlanmadığı kimseleri müşahede ağır gelir. Onlarla beraberlik kuvveleri zayıflatır, gam ve keder doğurur. Böyle bir beraberlik ruh için bedene nisbetle humma ve iğrenç koku gibidir. Bu yüzden Yüce Allah ashabını Hz. Peygamber'le ilişkileri sırasında bu konuda uyarmış ve O'na eziyet vermemelerini emrederek şöyle buyurmuştur: "Peygamberin evlerine, yemeğe çağırılmaksızın vakitli vakitsiz girmeyin; fakat davet edilirseniz girin ve yemeği yeyince dağılın. Sohbet etmek için de girip oturmayın. Bu haliniz Peygamberi üzüyor, o da size bir şey söylemeye çekiniyordu. Allah gerçeği söylemekten çekinmez..."[104]

Güzel koku Hz. Peygamber'in (s.a.) en çok sevdiği şeylerden birisiydi. Koruyucu hekimlikte sıhhati korumak ve pek çok kederi ve sebeplerini —tabiatındaki özellik sebebiyle— izale etmede önemli bir etkisi vardır.

102. Daha önce geçti. Sahihtir. Bk. Tabiî İlaçlarla Tedavi, dipnot: 220.
103. Sahihtir. Daha önce geçti. Bk. Hz. Peygamber'in Evlilik Hayatı, dipnot: 1.
104. Ahzâb, 33/53.

57— Tîn (طين), Toprak (Kil):

Aslı olmayan mevzu hadislerde geçmektedir. Bunlardan bazıları şöyledir: "Kim toprak (kil) yerse, kendisini öldürmeye yardımcı olmuş olur."; "Ey Hümeyrâ (Âişe)! Toprak yeme. Çünkü o karnı düğümler, rengi sarartır, yüzün revnaklığını alır götürür."[105]

Bu konuda varid olan bütün hadisler sahih değildir ve Hz. Peygamber (s.a.) ile bir ilgisi yoktur.

Toprak kötü ve eza vericidir, damarların yollarını tıkar, soğuk ve kuru özellik arzeder, güçlü ve kurutucudur. Karın gitmesini önler, kanamalara ve ağız yaralarına sebep olur.

58— Talh (طَلْح), A. Gummifera, Kitre, Sant Ağacı/Muz:

(وَطَلْحٍ مَنْضُودٍ)[106] ifadesi ile Kur'an'da geçer. Âyette geçen (طَلْح), müfessirlerin çoğuna göre muz ağacıdır. (مَنْضُود) da "tarak gibi birbirinin üzerine dizilmiş" mânasınadır. Bir görüşe göre talh dikenli bir ağaçtır. Her dikenin yerine bir meyve dizilmiştir. Böylece meyvesi birbiri üzerine dizilmiş olmaktadır. Muz gibidir. Bu görüş daha doğrudur. Bu durumda selefin, talh muzdur demeleri bir tahsis değil, örnekleme kabilinden olmuş olur. En iyi bilen Allah'tır.

Talh, sıcak ve rutubetli özelliklidir. En kalitelisi olgun ve tatlı olanıdır. Göğüs ve akciğer sertliklerine, öksürüğe, böbrek ve mesane yaralarına iyi gelir. Sidiği söktürür. Meniyi arttırır. Cima şehvetini tahrik eder, karnı yumuşatır, yemekten önce yenirse mideye zararlıdır, safra ve balgamı arttırır. Zararı şeker veya balla giderilir.

59— Tal' (طلع), Tomurcuk:

Yüce Allah bundan: "Küme küme tomurcukları olan boylu hurma ağaçları yetiştirdik..."[107]; "...Salkımları sarkmış hurmalıklar."[108] âyetlerinde söz etmiştir.

---

105. Bk. İbnu'l-Kayyim, *el-Menâru'l-Münîf*, s. 61.
106. Vâkıa, 56/29.
107. Kaf, 50/10.
108. Şuarâ, 26/148.

Hurma tal'ı, meyvesinin ilk zuhuru sırasında kendisini gösteren tomurcuklardır. Kabuğu "küfürrâ" diye isimlendirilir. "Nadîd", bir kısmı diğeri üzerine dizilen tomurcuklardır. Nadîd terimi, kabuğu içerisinde iken kullanılır; açıldığı zaman ona artık "nadîd" denilmez.

İkinci âyette geçen (الهضيم) kelimesi de nadîd gibi, "bazısı diğer bir kısmı üzerine eklenmiş" demektir. Bu kabuğunun yarılıp açılmasından önce olur.

Tal' (tomurcuk) iki kısımdır: Erkek ve dişi. Aşılama şöyle olur: Erkeklerinden buğday unu gibi iken alınır ve dişisi içerisine konulur. Buna "te'bir" (aşılama) denir. Bu erkekle dişi arasındaki aşılama gibidir. Müslim'in *Sahih'*-inde Talha b. Ubeydillah (r.a.) şöyle anlatır: Rasûlullah'la birlikte hurma ağacı tepelerinde bulunan kimselere rastladık. Hz. Peygamber: "Bunlar ne yapıyorlar?" diye sordu. "Onu aşılıyorlar. Erkeğin çiçeğini dişininkine koyuyorlar, böylelikle aşılanıyor." dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "Bunun bir fayda vereceğini zannetmiyorum." buyurdu. O cemaat bunu haber alarak aşılamayı bıraktılar. Sonra Rasûlullah (s.a.) bunu haber aldı ve: "Bu onlara fayda verirse yapsınlar. Çünkü ben ancak bir zanda bulundum. Zandan dolayı beni muahaze etmeyin. Lakin size Allah'tan gelen bir şeyden bahsedersem onu hemen alın. Çünkü ben Allah'tan (c.c.) bildirdiğim hususlarda asla yalan söyleyecek değilim." buyurdu.[109]

Hurma tal'ı (tomurcuğu) şehvete fayda verir, cinsel ilişkiyi uzatır. Kadın, bunun öğütülmüşünü cimadan önce hamâil olarak üzerinde taşırsa hamile kalmasına açık bir şekilde yardımcı olur. Soğukluk ve kurulukta ikinci derecededir. Mideyi güçlendirir ve kurutur. Yoğunluk ve ağır hazımla birlikte olan kan galeyanını teskin eder.

Sadece sıcak mizac sahipleri onu götürebilir. Fazla miktarda yiyen kimsenin, hazmı kolaylaştırıcı ve sıcak özellikli meşrubatlardan alması gerekir. Tabiatı tutar, iç organları güçlendirir. Hurma cümmarı (özü) onun yerine geçer. Çağla ve koruk halindeki hurma da aynı şekildedir. Fazla almak mide ve göğüse zararlıdır, kulunca (bağırsak ağrısına) da sebep olabilir. Islahı tereyağı iledir.

60— Ineb (عنب), V. Vinifera, Üzüm:

*el-Gaylâniyyât'*da, Habib b. Yesâr hadisinde İbn Abbas şöyle der: "Rasû-

109. Müslim, 2361. Ayrıca bk. 2362, 2363.

lullah'ı (s.a.) sıyırarak üzüm yerken gördüm." Ebu Câfer el-Ukaylî: "Bu hadisin aslı yoktur." der. Ben derim ki: Senedinde Davud b. Abdülcebbâr Ebu Süleym el-Kûfî vardır. Yahya b. Maîn onun hakkında: "O (Hz. Peygamber'e) yalan söylerdi." der.

Hz. Peygamber'in (s.a.) üzüm ve karpuzu sevdiği zikredilir.

Yüce Allah üzümü Kur'an'da, kullarına dünya ve ahirette in'amda bulunduğu nimetler cümlesinden olmak üzere altı yerde(110) zikreder. O meyveler içerisinde en üstün ve en çok faydalı olanlardan birisidir. Yaş ve kuru, yeşil (koruk) ve olgun iken yenilir. Hem bir meyve, hem bir temel gıda maddesi; hem katık, hem deva, hem de içecektir. Sıcak ve rutubetli bir özellik arzeder. Kalitelisi büyük ve sulu olandır. Beyazı, aynı tatlılıkta olduklarında siyahından daha iyidir. Koparıldıktan sonra iki ya da üç gün bekleyen, aynı günde koparılandan daha iyidir. Çünkü günlük koparılanı şişirir ve karnı bozar. Kabuğu büzülünceye dek asılı bırakılanı, gıda için çok elverişlidir, bedeni güçlendirir. Gıdası incir ve kuru üzümünki gibidir. Yaş üzümün çekirdeği atıldığı zaman tabiatı daha da bir yumuşatır, çok yenildiğinde başı ağrıtır. Zararı mayhoş narla izale edilir.

Üzümün menfaatleri çoktur. Tabiatı yumuşatır, şişmanlatır, kalitelisi iyi bir gıdadır. Meyvelerin kıralı olan üç şeyden biridir. Diğer ikisi de yaş olgun hurma ile incirdir.

61— Asel (عسل), Bal:

Faydaları daha önce zikredildi. İbn Cüreyc, Zührî'nin: "Bala devam et. Çünkü hafızaya kuvvet verir." dediğini nakleder. En kalitelisi saf ve beyaz olan, fazla keskin olmayıp tadı yerinde olanıdır. Dağlardan (kaya kovuğu gibi), ağaçlardan elde edilen bal, kovanlardan alınan baldan daha üstündür. Arının yayıldığı yere göre bal farklılık kazanır.

62— Acve (عجوة), İyi Cins Hurma:

Sahihayn'da Sa'd b. Ebî Vakkas hadisinde, Hz. Peygamber'in (s.a.): "Kim sabahleyin yedi acve hurması yerse, o gün kendisine ne zehir, ne de sihir isabet etmez." buyurduğu rivayet edilir.(111)

---

110. Kur'an'da (عنب) ve çoğulu (أعناب) kelimeleri 11 yerde geçer. Bk. *Mucemu'l-Müfehres*, (عنب) maddesi.
111. Kaynakları daha önce geçti. Bk. dipnot: 12.

Nesâî ve İbn Mâce'de, Câbir ve Ebu Saîd'den (r.a.) yapılan rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Acve cennettendir. O zehire karşı şifadır. Keme (mantar) kudret helvasındandır (menn) ve suyu göze şifadır."(112)

Bunun Medine acvesine ait olduğu söylenmiştir. Acve bir cins Medine hurmasıdır. Hicaz bölgesinde bulunan hurmaların şüphesiz en faydalısıdır. Çok iyi bir sınıftır, lezzet vericidir, cismi ve kuvveti metin kılar, hurmalar içerisinde en yumuşak, en hoş ve leziz olanıdır. Daha önce hurmanın tabiatı, faydaları vb. zikredilmişti. Tekrara gerek yoktur. "Temr" maddesine bakınız.

63— Anber (عنبر):

Sahihayn'da zikredilen Câbir hadisi daha önce geçmişti. Orada sahile sevkedilen bir süvari bölüğünün, denizin attığı anber adlı dev bir balığı bir ay boyunca yedikleri, etinden kurutarak Medine'ye götürdükleri, ondan biraz da Hz. Peygamber'e (s.a.) gönderdikleri; bu hadisin, denizde yaşayan hayvanların helâllığının sadece balığa münhasır olmadığına, onda deniz ölüsünün helâllığına delâlet olduğu vb. görülmüştü. Bu son konuda itiraz vaki olmuş ve denizin anberi diri olarak attığı, sonra suyun çekildiği ve anberin böylece öldüğü, bu durumda onun helâl olacağı, çünkü ölümünün sudan ayrı düşmüş olması nedeni ile olduğu ileri sürülmüştür. Ancak bu doğru değildir. Çünkü onlar onu sahilde ölü olarak bulmuşlar ve denizden diri olarak çıktığını, sonra su çekilmesi neticesinde öldüğünü görmemişlerdir.

Hem eğer o sağ olsaydı, deniz onu sahile atmazdı. Çünkü bilindiği üzere deniz sahile sadece ölü olan deniz hayvanlarını atar, diri olanı atmaz.

Eğer zikrettiklerinin olması ihtimali var sayılsa bile, bu onun mübahlığı için bir şart olamaz. Çünkü bir şey, mübahlığının sebebinde bulunan şüpheden dolayı mübah olamaz. Bu yüzdendir ki, Hz. Peygamber (s.a.) avcının avını suda boğulmuş olarak bulduğunda onun yenilmemesini emretmiştir. Çünkü ölüm sebebinde şüphe vardır. Av aleti ile mi yoksa boğularak mı ölmüştür, belli değildir.

Güzel koku olan anbere gelince o miskten sonra en değerli koku türüdür. Miskten de daha iyidir diyenler hata etmişlerdir. Hz. Peygamber'in (s.a.) misk hakkında: "O en güzel kokudur."(113) dediği sabittir. İnşallah ileride

112. Tirmizî, 2067; Ahmed, 3/48; İbn Mâce, 3453. Ayrıca bk. Ahmed, 3/426, 5/31, 65; İbn Mâce, 3456; Ahmed, 5/346.
113. Müslim, 2253.

miskin özellikleri ve faydaları gelecektir. Onun cennet kokusu olduğu, orada sıddîklerin üzerinde oturdukları tepelerin miskten olduğu, anberden olmadığı belirtilecektir.

Anberin en üstün koku türü olduğunu söyleyenleri yanıltan şudur: Üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen o, —altın gibi— asla değişikliğe uğramaz. Dolayısıyla onlara göre bu özellik onun miskten daha üstün olduğunu gerektirir. Ancak bu doğru değildir. Sadece bu özelliği ile, o miskte bulunan özelliklere eşit olamaz.

Anberin çeşitleri çoktur, renkleri de farklıdır: Beyazı, bozu, kırmızısı, sarısı, yeşili, mavisi, siyahı, alacası vardır. En kalitelisi boz renkli olanıdır. Sonra mavi ve sarısı gelir. En kötüsü ise siyah renkli olanıdır.

İnsanlar, anberin ne olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kimisine göre, o denizin dibinde biten bir ottur. Deniz hayvanlarından bir kısmı onu yer. İçerisinde olgunlaştığı zaman kusarak onu dışarı atarlar, deniz de onu sahile vurur. Bir kısmı ise, o deniz adalarına gökten inen bir tür çiğ tanesidir. Dalgalar onu sahile atarlar demişlerdir. Bir başkalarına göre de, ineğe benzer bir deniz hayvanının dışkısıdır." Hayır, o bir nevi deniz köpüğüdür." diyenler de olmuştur.

İbn Sina, *Kanun*'da şöyle der: "Zannedildiğine göre anber, denizin dibinde bulunan bir kaynaktan (göze) çıkar. O deniz köpüğüdür veya bir deniz hayvanının dışkısıdır, şeklindeki sözler uzaktır."

Özelliği: Sıcak ve kurudur. Kalbi, dimağı, duyuları, bedenin organlarını güçlendirir. Felce, yüz felcine, balgamlı hastalıklara, soğuk özellikli mide ağrılarına, yoğun yellere fayda verir. İçildiği veya haricen sürüldüğü zaman tıkanıklıklara iyi gelir. Buharına durulduğu zaman soğuk algınlığı ve baş ağrısına, soğuk özellikli yarım baş ağrısına iyi gelir.[114]

64— Ûd (عُود), Aloëxylon Agallochum, Öd Ağacı:

Ûd-i Hindî iki çeşitir: 1) Tedavi amacı ile kullanılır ki ona (كُسْت) veya (قُسْط) "=topalak" tabir ederler. İleride kaf harfinde gelecektir. 2) Güzel koku amacı ile kullanılır ve ona da (أَلُوَّة) "=öd ağacı" derler. Müslim, *Sahih*'inde rivayet eder: İbn Ömer, koku süründüğü vakit karışıksız

---

114. Doktor el-Ezherî şöyle der: Tıbbî araştırmalar anberin ilaç olarak herhangi bir faydasının bulunduğunu isbat etmemiştir. Çünkü hâlâ cima için güçlendirici olarak ve felç hallerinde kullanıyorlar. Günümüzde sadece parfümeri sanayiinde güzel bir koku olarak kullanılmaktadır.

öd, bir de ödle karıştırılmış kâfur sürünür, sonra: "Rasûlullah (s.a.) işte böyle kokulanırdı." derdi.[115] Yine Müslim'de, cennet ehlinin vasıflarından bahsedilirken, onların buhurdanlıklarının öd ağacından olduğu ifade edilmiştir.[116]

Öd ağacının türleri vardır: En kalitelisi Hind'den gelenidir. Sonra sıra ile Çin, Kamara ve Mendel'den gelen türleridir. En kalitelisi siyah ve mavi renkte, katı, ağır ve yağlı olanıdır. En kalitesizi ise, hafif olanı ve suyun yüzüne çıkanıdır. Denildiğine göre o bir ağaçtır, kesilir ve bir sene boyunca toprağa gömülür. Toprak onun işe yaramaz kısımlarını yer ve güzel kokulu kısmı kalır. Ona toprak bir şey yapmaz. Kabukla, kokusuz kısmı kokuşur ve toprağa karışır.

Ûd, ikinci derecede sıcak ve kuru özellik arzeder. Tıkanıklıkları açar, yelleri kırar, artık rutubetleri giderir, iç organları ve kalbi güçlendirir, onu ferahlatır. Dimağa fayda verir, duyuları güçlendirir, karnı tutar, mesane üşütmesinden hasıl olan sidik tutamamaya iyi gelir.

İbn Semcûn[117] şöyle der: Ûd'un çok çeşitleri vardır. Hepsi de (الألوّة) kelimesinin kapsamına girer. Haricen ve dahilen kullanılır. Tek başına ve katkılı olarak kokulanılır. Kokulanma sırasında kâfurla karıştırılmasında, birini diğeri ile ıslah etme gibi, tıbbî bir garaz vardır. Kokulanmaktan "hava" cevherine riayet ve onu ıslah durumu vardır. Hava cevheri, bedenin sıhhat ve afiyetinin kendilerine bağlı olduğu altı zarurî şeyden birisidir.

65— Ades (عدس), Lens Esculenta, Mercimek:

Mercimek hakkında bir çok hadis varid olmuşsa da hepsi bâtıldır ve Hz. Peygamber onlardan hiç birisini söylememiştir. "Mercimek yetmiş peygamberin dilinde takdis edilmiştir"; "Mercimek kalbi inceltir, gözü ağlatır, o salihlerin yiyeceğidir." sözleri bu mevzû hadislerdendir. Hakkında gelen en yüksek ve sahih zikir Kur'an'da adı geçmesi, yahudilerin onu kudret helvası ve bıldırcın etine takdim etmeleri, onu sevmeleridir. Kur'an'da, sarmısak ve soğanla aynı yerde, yan yana zikredilmiştir. Soğuk ve kuru bir özellik arzeder. Birbirine zıt iki kuvveti vardır. Birincisi tabiatı tutar, diğeri ise bırakır. Kabuğu üçüncü derecede sıcak ve kuru bir özellik arzeder. Ağzı ve boğazı yakan bir keskinliği vardır, karnı bırakır; panzehiri kabuğundadır. Bu yüzden

115. Müslim, 2254.
116. Buharî, 60/1; Müslim, 2834 (15).
117. Hamid b. Semcûn, dördüncü asır tabiplerindendir. Sade ilaçlar ve etkileri konusunda uzmandır. Bk. *Uyûnu'l-Enbâ*, 2/51, 62.

normali, öğütülmüş olanından daha faydalı, mideye daha hafif ve daha az zararlıdır. Özü soğuk ve kuru özellikli olduğu için yavaş hazmolur. Kara safra doğurur, melankoliye açık bir zararı vardır; sinirlere ve göze zararlıdır.

Kanı koyu olur. Kara safra sahibi kimselerin ondan uzak durmaları gerekir. Çok yendiği zaman onlarda vesvese, cüzzam, dört günde bir gelen humma gibi kötü dertler doğurur. Zararı, pancar veya ıspanakla ya da fazla yağ kullanmakla giderilebilir. En kötüsü de pastırma (*nemeksûd*) ile yenilmesidir. Onunla tatlının bir arada yenilmesinden kaçınılmalıdır. Çünkü karaciğerde tıkanıklıklara sebep olur. Devamlı yemek, aşırı kurutucu özelliğinden dolayı gözü karartır, işemeyi zorlaştırır, soğuk şişliklere ve yoğun yele sebebiyet verir. En kalitelisi beyaz ve tombul olanı, çabuk pişenidir.

Cahillerin, "Mercimek Halilullah İbrahim Peygamber'in (a.s.) misafirlerine takdim ettiği yemekti." şeklindeki sözleri yalandır, iftiradır. Yüce Allah, o kıssada İbrahim Peygamber'in onlara kızartılmış buzağı ikram ettiğini anlatmıştır.

Beyhakî İshak'tan şöyle nakleder: İbnu'l-Mübarek'e mercimek hakkında, onun yetmiş peygamber tarafından takdis edildiği şeklindeki hadisten sorarlar. O: "Hayır, bir Peygamber'in dilinde bile o takdis görmemiştir. O eza verici, şişirici bir gıdadır. Onu size kim rivayet etti?" der. Onlar da: "Selem b. Sâlim." derler. "Kimden?" diye sorar. Onlar da: "Senden" cevabını verirler. O zaman şaşkınlıkla: "Benden de (öyle mi)?!!" diye karşılık verir.

66— Gays (غَيْث), Yağmur:

Kur'an'da çeşitli yerlerde[118] zikredilmiştir. İsmi kulağa, kendisi de ruha ve bedene çok hoş gelir. Zikredildiğinde kulaklar, yağdığında da kalpler neşelenir. Suyu, suların en üstünü, en latifi, en faydalı ve bereketlisidir. Özellikle de gök gürültülü, buluttan olan ve dağların kuytu yerlerinde birikenleri son derece faydalıdır. Diğer sulardan daha rutubetlidir. Çünkü yeryüzünde fazla kalıp, onun kuruluğundan almamış, kendisine kuru cevher karışmamıştır. Bu yüzdendir ki, letafeti ve süratli etkilenişi neticesinde değişir ve çabuk kokuşur.

Acaba bahar yağmuru mu, yoksa kış yağmuru mu daha latiftir? İki görüş vardır:

Kış yağmurunu tercih edenler şöyle diyorlar: Güneşin harareti kışın daha

118. Kur'an'da üç yerde geçer: 31/34; 42/28; 57/20.

az olur. Dolayısıyla deniz suyundan ancak daha latif olanını cezbeder, buharlaştırır. Hava saftır, dumanlı buharlardan, suya karışan tozlardan halidir. Bütün bunlar kış yağmurunun daha latif ve saf olmasını, karışımlardan uzak olmasını gerektirir.

İlkbahar yağmurunu tercih edenler ise şöyle diyorlar: Hararet yoğun buharların çözülmesini gerektirir. Bu durum havanın ince ve latif olmasını gerektirir. Bunun neticesinde su hafif olur, yere ait olan karışım maddeleri azalır, nebatat ve ağaçların hayat bulduğu, havanın güzel olduğu zamana rastlar.

İmam Şafiî (r.h.), Enes b. Mâlik'in şöyle anlattığını nakleder: Rasûlullah (s.a.) ile beraberdik. Yağmur yağdı. Hz. Peygamber (s.a.) hemen (mübarek tenlerine değmesi için) elbisesini açtı ve: "O Rabbi Teâlâ tarafından yeni geliyor." buyurdu.[119] İstiska (yağmur duası) bahsinde, Hz. Peygamber'in nasıl yağmur talebinde bulunduğu ve ilk inen yağmur suyu ile teberrükte bulunduğu geçmişti.

67— Fâtihatu'l-Kitâb (فاتحة الكتاب), Fâtiha Sûresi:

Ümmü'l-Kur'an, es-Sebu'l-Mesânî... gibi isimleri olan bu sûre tam bir şifa, faydalı bir deva, tam bir rukye, zenginlik ve kurtuluş anahtarı, kuvvetin koruyucusudur. Kadrini bilen, hakkını veren, derdine deva kılmasını bilen, ibraz ettiği yüce mevkiin esrarını bilen kimseler için gam, keder, üzüntü, tasa ve korkuyu defeder.

Bir sahabî Fâtiha'nın bu esrarına vakıf olmuş ve yılan sokan birisine rukye olarak onu okumuştu da, adam hemen iyi olmuştu. Hz. Peygamber (s.a.) ona: "Onun rukye olduğunu sen nereden bildin?" buyurmuştu.

Allah'ın tevfikine nail olup, basiret nurunun yardımı ile bu sûrenin esrarına, ihtiva etmiş olduğu tevhide, Allah'ın zat, isim, sıfat ve fiillerine, şeriatın, kaderin, ahiretin isbatına, Rablık ve İlahlığın tevhidini her türlü şirkten arındırmaya, herşeyi elinde bulundurana tevekkül ve teslime, iki cihan saadetinin temelini oluşturan hidayet talebinde O'na olan muhtaçlığa, Fâtiha'nın anlamlarının dünya ve âhiretin yararlarını elde etme ve zararlarını defetmeyle ilişkisini bilirse, tam ve mutlak akıbetin, tam anlamıyla nimetin ona bağlı olduğunu kavrarsa, Fâtiha sûresi o kişiyi pek çok ilaç ve rukyeden müstağnî kılar, onunla hayır kapılarını açar, şer sebeplerini defeder.

Bu başka bir fıtratın, başka bir akıl ve imanın ortaya konmasına ihtiyaç

119. Müslim, 898.

duyan bir durumdur. Allah'a yemin olsun ki nerde bir fasit söz, bâtıl bid'at varsa, mutlaka Fâtiha sûresi en yakın, doğru ve açık bir yolla onun red ve iptalini içerir. Nerede ilahî marifetle, kalplerin amelleri ve onların illet ve hastalıklarının tedavileri ile ilgili bir kapı varsa, mutlaka Fâtihatu'l-Kitap'ta onun anahtarı, ona delalet yeri mevcuttur. Âlemlerin Rabbine doğru yola çıkmış kimselerin konaklarından hiçbir konak yoktur ki, onun başı ve sonu Fâtiha'-da bulunmasın.

Yine yeminle belirtiyorum ki, Fâtiha'nın şânı bundan daha büyük, daha yücedir! Bir kul ona kesin inanıp, sımsıkı sarıldığında, onunla kime hitap ettiğini anladığında, onu tam bir şifa yerine koyabildiğinde, güçlü bir sığınak, açık bir nur kıldığında, lâyıkı vechile onu ve gereklerini anladığında ne bid'-ate ne de bir şirke düşmez; ona kalp hastalıklarından hiçbirisi isabet etmez. İsabet edenler de ancak geçici olup, kalıcı olmayanlar kabilinden olur.

O cennet hazinelerinin anahtarı olduğu gibi dünya hazinelerinin de anahtarıdır. Ne var ki, herkes bu anahtarla açmasını bilemez. Eğer hazine arayıcıları bu sûrenin sırrına vakıf olup, mânalarını yakînî olarak kavrayabilseler, böylece bu anahtara dişler yapsalar ve onunla açabilmesini öğrenselerdi, hiçbir engel hiçbir mâni ile karşılaşmadan dünya hazinelerine mutlaka ulaşırlardı.

Biz bunu laf olsun diye söylemiyoruz. Aksine bu bir hakikattir. Ancak Yüce Allah'ın bu sırrı pek çoklarından saklı tutmasında büyük bir hikmet vardır. Nitekim yeryüzü hazinelerini gizlemesinde de büyük hikmetler vardır. Gizli hazinelerin üzerine, insanla onlar arasında bir engel olmak üzere şeytanî, kötü ruhlar, istihdam edilmektedir. Onları ancak iman hali ile yüce olan, beraberinde şeytanların karşı koyamayacağı silahları bulunan üstün ve şerefli olan ruhlar altedebilir. İnsanların büyük çoğunluğu bu mertebede değildir. Dolayısıyla o ruhlara karşı koyabilecek ve onları altedebilecek güçte değillerdir. Onların ellerinden bir şey alamazlar. Oysa ki kaide "Kim bir düşman askerini öldürürse, onun techizatı öldürene aittir." şeklindedir.

68— Fâğıye (فاغية), Kına Çiçeği:

En güzel kokulu bitkilerden birisidir. Beyhakî, *Şuabu'l-İman* adlı kitabında Abdullah b. Büreyde hadisinde, babasından (r.a.) merfû olarak şunu nakleder: "Dünya ve ahirette güzel kokulu bitkilerin (reyhanların) efendisi fâğıye (kına çiçeği)dir."(120) Yine orada Enes b. Mâlik'den (r.a.): "Hz. Peygamber'e (s.a.) en sevimli gelen reyhan (güzel kokulu bitki) fâğıye idi." dedi-

---

120. Ebu Nuaym, *Tıb*'da; Taberânî *el-Evsât*'da tahric etmişlerdir.

ği rivayet edilir. Bu iki hadisin halini Allah bilir. Sıhhatini bilmediğimiz bir şeyi Hz. Peygamber'e nisbet edemeyiz.

Fâğıye (kına çiçeği), sıcaklık ve kurulukta mutedildir, biraz tutucu özelliği vardır. Yün elbise katları arasına konulduğu zaman onları güveden korur. Felç ve gerilme merhemlerine katılır. Yağı, azaları çözümler, sinirleri yumuşatır.

69— Fidda (فضة), Gümüş:

Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in yüzüğü (mührü) gümüştendi, kaşı da gümüş idi.[121] Kılıcının kabzasının siperi de gümüştendi.[122] Gümüş takınmak ve zinet olarak kullanmak konusunda ondan herhangi bir yasağın varid olduğu sahih olarak bilinmemektedir. Ancak gümüş kapta bir şeyler içmekten yasakladığı variddir. Kaplar konusu, giymek ve süslenmek konusundan daha sıkı tutulmuştur. Bu yüzden kadınlara, kap olarak kullanmaları haram olan şeyleri zinet olarak veya giyerek (takınarak) kullanmaları mübah olmaktadır. Kap olarak kullanımının haram olmasından, takı ya da zinet olarak kullanılmasının da haramlığı sonucu çıkmaz.

Sünen'de Efendimiz (s.a.): "Gümüşe gelince onunla oynayınız.."[123] buyurmuşlardır. Yasaklama, açıklayıcı bir delile ihtiyaç gösterir. O da ya nass (âyet veya hadis) ya da icma'dır. Eğer bu ikisinden birisi sabit olursa ne âlâ; aksi takdirde bunun erkeklere haramlığı konusunda kalpte bir şeyler (şüphe) bulunur. Hz. Peygamber bir eline altın diğer eline de ipek almış ve: "Bu ikisi ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına ise helaldir." buyurmuşlardır.[124] (Gümüşten söz yok.)

Gümüş, Yüce Allah'ın yeryüzündeki sırlarından birisidir. İhtiyaçların tılsımı, dünya ehlinin birbirleri arasındaki ihsanlarıdır. Ona sahip olan üzerine gözler çevrilir, gözlerde büyütülür, meclislerde baş köşeye oturtulur, önüne kapılar kapanmaz, onunla sohbetten, beraberlikten usanılmaz, varlığı ağır gelmez, parmaklar onu gösterir, gözler onu arar, söz söylese dinlenir, aracılık yapsa kabul görür, şahitlik yapsa, şahitliği tezkiye edilir, bir kız isteyecek olsa, o ister saçı sakalı ağarmış olsun, kusursuz denk bir talip olur; üzerindeki

121. Buharî *Fethu'l-Bârî*, 10/271, 272); Tirmizî, *Şemâil*, no: 84. Enes'ten.
122. Tirmizî, *Şemâil*, 99; Tirmizî, 1691; Ebu Davud, 2583; Nesâî, 8/219. İsnadı sahihtir.
123. Ahmed, 2/334, 378; Ebu Davud, 4236. İsnadı hasendir.
124. Hadis sahihtir. Birçok sahabîden rivayet edilmiştir. Hz. Ali, Ebu Musa el-Eş'arî, Hz. Ömer, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Abbas, Zeyd b. Erkam, Vâsile b. el-Eskâ, Ukbe b. Âmir bunlardandır. Tahricleri için bk. Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, 4/222-225.

ak saçlar, gencinkinden daha güzel olur.

Gümüş; düşünce, gam, keder, kalp zayıflığı ve çarpıntısına iyi gelen ferahlatıcı ilaçlardandır. Macunlar içerisine katılır, içerisindeki özelliği ile, özellikle de süzme bal ve zaferana ilave edildiğinde, kalpte meydana gelen bozuk karışımları çeker.

Özelliği, kuruluk ve soğukluğa çalar. Hararet ve rutubet de bulunur. Yüce Allah'ın sevgili kulları için kıyamet gününde hazırladığı cennetler dört tanedir: İki tanesi altından, iki tanesi de gümüştendir; kapları, zinet ve takıları, içerisindeki diğer eşyaları hep onlardandır. *Sahih*'de sabit olduğu üzere Ümmü Seleme validemiz Hz. Peygamber'in (s.a.): "Altın ve gümüş kaptan içen kimse aslında sadece karnına cehennem ateşini dolduruyordur." buyurduğunu söylemiştir.[125]

Yine sahih bir hadiste: "Altın ve gümüş kaplardan içmeyiniz. Altın ve gümüş sahanlarda yemeyiniz. Çünkü onlar dünyada kafirlere aittir, ahirette de sizin olacaktır." buyrulmuştur.[126]

Altın ve gümüş kap kullanımının yasaklanma illeti konusunda farklı yaklaşımlar vardır: Bazıları: "Para darlığına sebep olur, o yüzden haram kılınmıştır. Eğer kap olarak kullanılacak olursa insanoğlu için tedavül aracı olarak yaratılmış olması hikmeti ortadan kalkar." demişlerdir. Bir kısmı da: "İllet, öğünme ve kibirlenmedir." demişlerdir. Bir başka grup da: "Fakirler onların altın gümüş kapları kullandıklarını görür, müşahede ederlerse, kalpleri kırılır. Yasağın illeti işte budur." demişlerdir.

Bu yaklaşımların hepsinde de su götürecek hususlar vardır. Çünkü, eğer illet para darlığına sebep olması olsaydı, o zaman para ve kap dışında diğer dökümlerin de, zînet ve takı olarak kullanılmasının da yasak olması gerekirdi. Öğünme ve kibirlenme ise herşeyle haramdır. (İsterse çör-çöp olsun). Yoksulların kalplerinin kırılmasının bir kriteri yoktur. Çünkü onların kalpleri mübah olan geniş konaklar, güzel bahçeler, güzel binekler, lüks giysiler, leziz yiyecekler vb. ile de kırılır. Dolayısı ile ileri sürülen görüşlerden hepsi de illet olmaya müsait değildir.

Doğrusu, -Allah daha iyi bilir ya- şöyle olmalıdır: Burada yasağın illeti bu kapların kullanımının kalbe kazandırdığı, kulluğa açıkça ters düşen bir haleti ruhiyedir. Bu yüzden de Hz. Peygamber (s.a.) hadisinde, "onların dünyada kâfirler için olduğu" şeklinde bir talilde bulunmuştur. Çünkü onların, kendisi ile ahirette nimetlere ulaşabileceği kulluktan bir nasipleri yoktur. Onun

125. Buharî, 74/27; Müslim, 2065.
126. Buharî, 70/29.

kullarının dünyada o tür kapları kullanmaları doğru olmaz. Çünkü onları, ancak ve ancak kulluktan çıkıp, ahiret karşılığında dünya ve onun peşin lezzetlerine razı olanlar kullanırlar.

70— Kur'an (قرآن):

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Kur'an'dan inananlara rahmet ve şifa olan şeyler indiriyoruz."(127) Sahih olan görüşe göre bu âyette geçen (وننزل من القرآن) ifadesindeki (من) harfi teb'iziyye (parçayı bildirici) olmayıp, cinsin (çerçevenin) beyanı içindir. (Buna göre mâna: Kur'an'ı... indirdik, şeklinde olur); "Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt ve kalplerde olana bir şifa, inananlara doğruyu gösteren bir rehber ve rahmet gelmiştir." (128)

Kur'an her türlü kalbî ve bedenî dertlere, dünya ve ahiret dertlerine karşı tam bir şifadır. Herkes onunla şifa talebinde bulunmaya ehil ve muvaffak olamamaktadır. Hasta olan kimse, onunla tedavi yöntemini güzel yapar, onu tam bir sadakat ve imanla derdi üzerine koyarsa, tam bir kabul, kesin bir itikatla, diğer şartlarını da ortaya koyarak ona sarılırsa, hiçbir dert asla onun karşısında duramaz.

Dertler Allah'ın kelâmına karşı nasıl durabilir ki, şayet o dağlara inmiş olsaydı onu paramparça eder, yeryüzüne inseydi ikiye bölerdi. Kalbî ve bedenî hastalıklardan hiçbiri yoktur ki, Kur'an'da onun devasına, esbabına, perhizine dair delalet yolları bulunmasın; bu mümkün değildir. Ancak bu herkese nasip değildir. Allah'ın, Kur'an anlayışı lutfettiği kimseler ancak bunlara vakıf olabilirler. Tıbba dair olan bölüm başında, Kur'an'ın tıbbî asıllara; sıhhatin korunması, perhiz ve zararlıların boşaltılmasından ibaret olan koruyucu hekimliğin temellerine nasıl işarette, irşadda bulunduğunun izahı geçmişti.

Kalbî devalara gelince; Kur'an onları mufassal olarak zikretmekte, bu tür kalbî dertlerin sebeplerini ve tedavi yollarını beyan etmekte ve: "Sana, üzerlerine okunmakta olan kitabı indirmiş olmamız onlara kâfi gelmedi mi?" buyurmaktadır.(129) Kur'an'ın şifa vermediğine Allah şifa vermez; Kur'an'ı kâfi görmeyene, Allah yardım elini uzatmaz.

127. İsrâ, 17/82.
128. Yûnus, 10/57.
129. Ankebût, 29/51.

71— Kıssâ (قثاء) C. Sativus, Acur:

Sünen'de Abdullah b. Câfer (r.a.) hadisinde: "Rasûlullah'ın (s.a.) acuru (hıyarı) olgun yaş hurma ile yediği" ifade edilir. Tirmizî ve daha başkaları da rivayet etmiştir.(130)

Acur, ikinci derecede soğuk ve rutubetli özellik arzeder. Yanan midenin hararetini söndürür. Midede yavaş bozulur. Mesane ağrısına iyi gelir. Kokusu baygınlığa karşı faydalıdır. Tohumu sidiği söktürür. Yaprağı sargı yapıldığında köpek ısırmasına iyi gelir. Mideden aşağı yavaş iner. Soğukluğu midenin bir kısmına zararlıdır. Beraberinde onu ıslah edecek, soğukluğunu ve rutubetini kıracak bir şeyin alınması uygun olur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) onu olgun hurma ile yemek suretiyle öyle yapmıştır. Kuru hurma, kuru üzüm veya bal ile alması da onu düzene sokar.

72— Kust/Küst (كُست / قُسط), C. Speciosus, Öd Ağacı:

"Kust" ve "küst" her ikisi de aynı mânâdadır. *Sahihayn*'da Enes (r.a.) hadisinde Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyururlar: "Tedavide kullandığınız en hayırlı şey, hacamat ile deniz ödü (kustu)dür."(131)

Müsned'de Ümmü Kays hadisinde ise Hz. Peygamber (s.a.): "Bu Hind ödüne devam ediniz. Çünkü onda yedi derde şifa vardır. Bunlardan birisi de zâtülcenptir." buyurmuşlardır.(132)

Kust (öd ağacı) iki türlüdür: Birincisi beyazdır ve ona deniz ödü denilir. İkincisi ise Hind ödüdür. İkincisi hararetçe daha şiddetlidir. Beyaz olanı daha yumuşak, faydaları daha çoktur.

Her ikisi de üçüncü derecede sıcak ve kuru özelliklidir, balgamı emerler, soğuk algınlığını keserler. İçildikleri zaman karaciğer ve mide zayıflığına, bunların üşütülmesine, gün aşırı ve iki gün arayla tutan hummaya fayda verirler, böğür ağrısını keserler, zehirlere karşı fayda verirler. Su ve bal ile macun yapılır ve yüze sürülürlerse çiğiti sökerler. Galinos: "Kust yan ağrılarına, sinir gerginliğine fayda verir, tenyayı öldürür." demiştir.

Cahil tabipler, kustun zâtülcenp (ciğer zarındaki iltihap) hastalığına karşı

---

130. Ebu Davud, 3835; Tirmizî, 1845; İbn Mâce, 3325. İsnadı sahihtir. Buharî, 70/45; Müslim, 2043.
131. Kaynakları daha önce geçti. Bk. Tabiî İlaçlarla Tedavi, dipnot: 145.
132. Ahmed, 6/356; Buharî, 72/10.

faydasını kavrayamamışlar ve inkâra kalkmışlardır. Bu cahil adamlar eğer bu Galinos'tan nakledilecek olsaydı ona bir nassmış gibi sarılırlardı. Kaldı ki, daha önce geçen tabiplerden bir çoğu kustun (öd ağacının) zâtülcenp hastalığının balgamlı türüne faydalı geleceğini beyan etmişlerdir. Bunu Hattabî, Muhammed b. el-Cehm'den zikretmiştir.

Daha önce, peygamberler tıbbına nisbetle tabiplerin tıbbının; kocakarı tıbbının, tabiplerin tıbbına nisbetinden daha geride olduğu ve vahiy yolu ile elde edilenle deney ve kıyas yolu ile elde edilen arasındaki farkın, ayak ile baş arasındaki mesafeden daha büyük olduğu belirtilmişti.

Şayet bu cahil insanlar, yahudi, hıristiyan ya da müşrik tabiplerden birisi tarafından beyan edilen bir ilaç bulsalar, derhal onu büyük bir kabul ve teslimiyetle karşılarlar, onu denemeye ihtiyaç duymazlar.

Evet, biz ilaçla faydalanma konusunda âdetin (alışkanlığın) bir tesiri olduğunu inkâr etmiyoruz. Bir ilacı ve gıdayı itiyad edinen kimse için, o alışkın olmayan kimseye nisbetle daha uygun ve faydalı olur. Hatta belki de ona alışkın olmayan ondan bir fayda elde edemez.

Büyük tabiplerin sözleri her ne kadar mutlaksa da, aslında onlar mizaç, zaman, mekan ve itiyatlara göredir. Bu şekilde bir kayıtlama, onların sözleri ve bilgileri hakkında bir kusur sayılmadığına göre, doğru olan ve Allah tarafından doğrulanan Hz. Peygamber'in (s.a.) sözü hakkında nasıl kusur kabul edilebilir? Ne var ki, insanların nefisleri, cehalet ve zulüm üzerine kurulmuştur. Yüce Allah'ın iman ruhu ile teyid ettiği, basiretini hidayet nuru ile tenvir ettiği kimseler bu genellemeden müstesnadırlar.

73— Kasabu's-Sükker (قصب السكر), Saccharum Officinarum, Şeker Kamışı:

Hz. Peygamber'in, havz-ı kevserle ilgili sahih hadisinin bazı lâfızlarında: "Onun suyu şekerden daha tatlıdır."[133] ifadesi vardır. Hadislerde başka yerde şekerden söz edildiğini bilmiyorum.

Şeker, sonradan meydana çıkmıştır, eski tabipler ondan sözetmemişlerdir. Onu bilmiyorlardı ve içecek şeyler içerisine onun katılması gibi bir tavsife gitmiyorlardı. Sadece balı biliyorlar ve ilaçlara onu katıyorlardı.

Şeker kamışı sıcak ve rutubetli özellik arzeder, öksürüğe iyi gelir; rutu

133. Havz-ı Kevser'le ilgili olmak üzere bu lâfızla elimizdeki kaynaklarda bulamadık. Hadislerde: "Baldan tatlı..." ifadesi ile gelmiştir. Bk. Müslim, 247, 2300, 2301; Ahmed, 2/67 2/199, 5/149, 250, 275, 390, 394, 406; Tirmizî, 2545, 2447, 2406.

beti, mesaneyi, akciğer borusunu temizler. Şekerden daha çok yumuşatıcıdır. Kusmaya karşı yardımcıdır. Sidiği söktürür, şehveti arttırır. Affan b. Müslim es-Saffar: "Kim yemekten sonra şeker kamışını emerse, o günün tamamını neşe içerisinde geçirir." demiştir. Kızartıldığı zaman göğüs ve boğaz sertliğine iyi gelir, yele sebep olur. Bu özelliği kabuğunun soyulup sıcak su ile yıkanması suretiyle giderilir. Doğru olan görüşe göre, şeker sıcak ve rutubetli özellik arzeder. Soğuktur diyenler de olmuştur. En kalitelisi beyaz, şeffaf ve çok sert olanıdır. Eskisi yenisinden daha hoştur. Pişirilir ve köpüğü atılırsa susuzluğu ve öksürüğü teskin eder. Safralı midelere zararlıdır. Çünkü kendisi de safraya dönüşür. Zararı limon veya narenciye ya da ekşi nar suyu ile giderilir.

Bazı insanlar daha az hararetli ve yumuşak olduğu için şekeri bala üstün tutmuşlardır. Bu bala karşı bir haksızlıktır. Çünkü balın faydaları şekerin faydalarından kat kat fazladır. Yüce Allah onu hem şifa, hem deva, hem katık hem de tatlı kılmıştır. Balın faydaları nerde, şekerin faydası nerde? Bal mideyi güçlendirir, tabiatı yumuşatır, görmeyi keskinleştirir, göz kararmasını giderir, gargara yolu ile nefesi açar, felç ve yüz felcini iyi eder, bütün bedenlerde rutubetten meydana gelen bütün soğuk özellikli illetlere iyi gelir; rutubeti bedenin derinliklerinden çeker, bütün bedenlere fayda verir; bedenin sıhhatini, şişmanlığını, sıcaklığını korur, şehveti arttırır. Çözümleyici, cilalayıcı özellik arzeder, damarların ağzını açar, bağırsağı arındırır, kurtları (solucan) düşürür, kokuşmayı önler. Faydalı katıktır. Balgamlı kimselere, yaşlılara, soğuk mizaçlı kimselere uygundur. Kısaca beden için baldan daha faydalı hiç bir şey yoktur. Tedavide ve ilaçların aciz kaldığında, ilaçların kuvvetlerini korumada, mideyi takviyede bal gibisi yoktur. Balın faydaları bu saydıklarımızdan kat kat daha fazladır. Şekerin bu ayarda menfaatleri, özellikleri nerede? Şekerin değil onun ayarında olması, ona yakın bir durumu bile yoktur.

74— Kitab (كتاب):

a) Humma Muskası: el-Mervezî anlatır: Ebu Abdillah'a benim hummaya yakalandığım haberi ulaşmıştı. Benim için, hummaya karşı bir kağıda şunları yazdı:

بسم الله الرحمن الرحيم، بسم الله، وبالله، محمد رسول الله، قلنا: يانار كونى برداً وسلاماً
على إبراهيم، وأرادوا به كيداً، فجعلناهم الأخسرين، اللهم ربَّ جبرائيل، وميكائيل،
وإسرافيل، اشفِ صاحبَ هذا الكتاب بحولك وقوتك وجبروتك، إله الحق آمين.

'Bismillahirrahmanirrahim, Bismillah ve billah. Muhammedün Rasûlullah.

Dedik ki: Ey Ateş! İbrahim üzerine serinlik, güllük-gülistanlık ol. Ona bir tuzak kurmak istediler. Fakat biz onları hüsrana uğrayanlardan kıldık. Ey Allah'ım! Cebrail'in, Mikail'in, İsrafil'in Rabbi! Bu muskanın sahibine gücün, kudretin ve azametinle şifa ver. Ey Hak olan İlâh! Âmin."

el-Mervezî şöyle der: Ben dinleyici iken Ebu'l-Münzir Amr b. Mecma Ebu Abdillah'a okuyarak arzda bulundu, Yunus b. Hibbân'ın kendisine tahdiste bulunduğunu söyledi. İbn Hibbân kendisine şöyle demişti: Ebu Câfer Muhammed b. Ali'ye muska asmanın hükmünü sordum. O şöyle dedi: "Eğer Allah'ın Kitabı'ndan ya da Hz. Peygamber'in (s.a.) sözünden ise, onu as ve gücün yettiğince onunla şifa iste." Ben ona: "İki gün ara ile tutan humma için (بسم الله الرحمن الرحيم، بسم الله، وبالله، محمد رسول الله ...) yazıyorum" dedim. O: "Tamam" dedi.

İmam Ahmed Hz. Âişe ve diğer bazı sahabîlerin bu konuda katı davranmadıklarını zikretmiştir.

Râvi Harb şöyle der: Bu konuda Ahmed b. Hanbel katı değildir. İmam Ahmed: "İbn Mes'ûd bundan hiç mi hiç hoşlanmaz, kerih görürdü." demiştir. İmam Ahmed, kendisine musibet geldikten sonra muska asılması hakkında sual ettiklerinde: "Bunda bir beis olmayacağını umuyorum." dedi.

el-Hallâl, Abdullah b. Ahmed'den: "Babamı (İbn Hanbel'i) musibet sonrasında, gerek korku, gerek humma için muska yazarken gördüm." dediğini nakletmiştir.

b) Zor doğum için muska: el-Hallâl nakleder: Abdullah b. Ahmed şöyle der: Babamı, kadının doğumu zorlaştığında, beyaz bir cama veya temiz bir şeye muska yazarken gördüm. İbn Abbas hadisini yazardı:

لا إله إلا الله الحليمُ الكريم، سبحانَ اللّهِ ربِّ العرش العظيم، الحمد لله رب العالمين: ﴿كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَايُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلاَّ سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ بَلاَغٌ﴾، ﴿كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلاَّ عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا﴾.

"Allah'tan başka ilâh yoktur. O Halîm'dir, Kerîm'dir. Yüce Arş'ın Rabbi, her türlü noksanlıklardan Seni tenzih ederiz. Bütün övgüler âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. 'Onlar kendilerine söz verileni gördükleri gün dünyada sadece gündüzün bir müddeti eğlendiklerini sanırlar. Bu bir bildiridir.'[134] 'Kıyameti gördükleri gün dünyada ancak bir akşam yahut bir kuşluk vakti kadar kalmış olduklarını sanırlar.'[135]"

---

134. Ahkâf, 46/35.
135. Nâziat, 79/46.

el-Hallâl şöyle der: Bize Ebu Bekr el-Mervezî haber verdi. Bir adam Ebu Abdillah'a gelerek:

— Ey Ebu Abdillah! İki gündür doğuramayan bir kadın için (muska) yazar mısın? dedi. Ebu Abdillah, ona geniş bir cam ve zaferan getirmesini söyledi (ve yazdı). Onu birçokları için aynı şekilde yazarken gördüm. O, İkrime ve İbn Abbas'tan naklederek şöyle derdi: İsa (a.s.), yavrusu yan gelen bir ineğe rastladı. İnek dile gelerek: "Ey Allah'ın Kelimesi! Benim için Allah'a dua et de şu halimden beni kurtarsın!" dedi. Hz. İsa:

— Ey nefsi nefisten yaratan, nefsi nefisten kurtaran, nefsi nefisten çıkaran, şunu kurtar, dedi. İnek derhal yavrusunu attı ve hemen ayağa kalkarak yavrusunu koklamaya başladı. Ebu Abdillah sonra: "Kadının doğumu zorlaştığı zaman ben bunu, o kadın için yazarım." dedi. Bütün bunlar rukye olmaktadır. Yazılmasında fayda vardır.

Seleftan bazıları, bir kısım Kur'an âyetlerinin yazılarak, içilmesine ruhsat vermişler ve bunu Yüce Allah'ın Kur'an'da kıldığı şifadan saymışlardır.

Doğum için yazılacak diğer bir muska da şöyledir: Temiz bir kap içerisine:

إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ، وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ

"Gök yarılıp Rabbine boyun eğdiği zaman, ki boyun eğecektir. Yer düzeltilip, içinde olanları dışarı atarak boşaldığı zaman..."(136) âyetleri yazılır ve hamile olan kadın ondan içer ve karnı üzerine serper.

c) Burun kanaması için muska: Şeyhulislâm İbn Teymiye (r.h.), alnına:

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ، وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ

"Yere: Suyunu çek; göğe: Ey gök sen de tut! denildi. Su çekildi, iş de bitti."(137) âyetini yazardı. Ona şöyle derken işittim: Ben bunu birçok kimseye yazdım da iyi oldu. Burun kanı ile yazmak asla caiz değildir. Bazı cahiller öyle yapıyorlar. Çünkü kan pistir. Dolayısıyla onunla Yüce Allah'ın kelâmının yazılması caiz değildir.

Burun kanaması için diğer bir muska da şudur: Musa (a.s.), bir rida ile çıktı ve Şuayb'ı (a.s.) buldu. Ona ridasını verdi: "Allah dilediğini siler, dilediğini bırakır. Ana kitap onun katındadır." dedi.(138)

---

136. İnşikâk, 88/1-4.
137. Hûd, 11/44.
138. Ra'd, 13/39. (Âyetle ilgi kurulamamıştır).

d) Hazaz (öfke) için: Üzerine şu âyet yazılır:

فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ، فَاحْتَرَقَتْ

"Ona ateşli bir kasırga isabet etti ve yandı."(139)

Allah'ın güç ve kudretiyle, bir başkası şudur: Güneşin sarardığı sırada üzerine şu âyet yazılır:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُوراً تَمْشُونَ بِهِ، وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

"Ey inananlar! Allah'tan sakının, Peygamberine inanın ki, Allah size rahmetini iki kat versin; size ışığında yürüyeceğiniz bir ışık var etsin, sizi bağışlasın; Allah bağışlayıcıdır, acıyandır."(140)

e) Humma (حمى الملثلة) için: Üç adet ince kağıt üzerine:

بسم الله فَرَّت، بسم الله مَرَّت، بسم الله قَلَّت

yazılır. Her gün bir kağıt parçasını alır, ağzına koyar ve onu su ile yutar.

f) Irku'n-nesâ (siyatik) için şu yazılır:

بسم الله الرحمن الرحيم، اللهُمَّ ربَّ كلِّ شيء، ومليكَ كل شيء، وخالق كل شيء، أنت خلقتني، وأنت خلقت النَّسا، فلا تُسلطه عليَّ بأذى، ولاتُسلطني عليه بقطع، واشفني شفاء لا يُغادر سقماً، لاشاق إلا أنت.

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Ey Allah'ım! Her şeyin Rabbi, her şeyin Rabbi, her şeyin meliki, her şeyin yaratıcısı olan Rabbim. Beni Sen yarattın, bu illeti de Sen yarattın. Onu bana musallat edip eza çektirme. Beni de ona musallat edip onu kestirecek hale getirme. Bana dert bırakmayacak şekilde bir şifa ver. Senden başka şifa verecek kimse yoktur."

g) Kanayan damar için: Tirmizî, *Câmi*'inde İbn Abbas'tan şöyle nakleder: Hz. Peygamber (s.a.), humma ve bütün ağrılara karşı kendilerine şu duayı öğretirdi:

بِسْمِ اللَّهِ الكَبِيرِ، أَعُوذُ بِاللَّهِ العَظِيمِ مِنْ شَرِّ كُلِّ عِرْقٍ نَعَّار، وَمِنْ شَرِّ حَرِّ النَّارِ

139. Bakara, 2/266.
140. Hadîd, 57/28.

"Yüce Allah'ın adıyla. Kanı durmayan her damardan, ateşin sıcaklığının şerrinden ulu Allah'a sığınırım."(141)

h) Diş ağrısına karşı: Ağrı olan yanak üzerine şöyle yazılır:

بسم الله الرحمن الرحيم: ﴿قُلْ هُوَ الَّذِى أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالأَبْصَارَ وَالأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾.

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, Allah sizi annelerinizin karnından bir şey bilmez halde çıkarmıştır. Belki şükredersiniz diye size kulak, göz ve kalp vermiştir."(142)

Veya şu yazılır:

وَلَهُ ما سَكَنَ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ العَلِيمُ

"Gecede ve gündüzde sükun bulan her şey O'nundur. O işiticidir, alîmdir."(143)

i) Çıban için: Üzerine şu âyet yazılır:

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّى نَسْفاً فَيَذَرُهَا قَاعاً صَفْصَفاً لاَتَرَىٰ فِيهَا عِوَجاً وَلاَأَمْتاً

"Ve sana dağları sorarlar, de ki: Rabbim onları ufalayıp savuracak, yerlerini düz, kuru bir toprak haline getirecek, orada ne çukur ne tümsek göreceksin."(144)

75— Keme (كماة), T. Brumale, Mantar:

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Keme (mantar), menndendir. Suyu göz için şifadır." Hadis, *Sahihayn*'da tahric edilmiştir.(145)

İbnü'l-Arabî şöyle der: (الكماة) çoğuldur. Tekili (كَمْء) dir. Bu Arapça'daki genel kurala aykırıdır. Çünkü çoğul ile tekil arasında "kapalı te" harfi vardır; tekil "te"lidir, "te" düşürüldüğünde çoğul olur. Sonra o çoğul mu-

141. Tirmizî, 2076. Senedinde İbrahim b. İsmail b. Ebî Habibe vardır, zayıftır.
142. Nahl, 16/78.
143. En'âm, 6/13.
144. Tâhâ, 20/105-107.
145. Buharî, 76/20; Müslim, 2049.

dur, çoğul için konulan isim midir? Meşhur iki görüş vardır: 1) Bu iki kelime genel kuraldan hariçtir. Birisi (كمء ، كمأة), diğeri de (جبء ، جبأة) dir. 2) İbnü'l-Arâbî'den başkası ise: "Hayır! Bu kelime de genel kurala uygundur. (كمأة) tekil içindir, (كمء) de çoğul içindir" demiştir.

Bir Başkası da: (كمأة) hem tekil, hem de çoğul içindir demiştir.

Birinci görüş sahipleri, Araplar'ın (كمء) kelimesini (أكمؤ) şeklinde çoğul yaptıklarını şâirin şu beytini şahit getirerek görüşlerini delillendirmek istemişlerdir:

وَلَقَدْ جَنَيْتُكَ أَكْمُؤاً وَعَسَاقِلاً وَلَقَدْ نَهَيْتُكَ عَنْ بَنَاتِ الأَوْبَرِ

Bu beyit (كمء) nin tekil, (كمأة) nin de çoğul olduğunu gösterir.[146]

Mantar, yerde, ekilmeden kendiliğinden biter. "Keme" denmesi toprağa gizlendiği içindir. Şahitliği gizleyip, örttüğü zaman da Araplar: (كمأ الشهادة) derler ve bu kelimeyi kullanırlar. Mantar yer altında gizlidir, yaprağı ve bacağı olmaz. Maddesi topraksal, buharlı bir cevherdir, toprağın hemen yüzüne yakın yerde yumrulanır. Kış soğuğu ile toparlanır, bahar yağmurları geliştirir, büyütür ve yeryüzüne yumru yumru atılır ve çıkar. Bu yüzden de ona (جدري الأرض) "yer çiçeği" derler. Çünkü hem şekil hem de maddesi itibarıyla çiçek hastalığına benzer. Zira çiçeğin maddesi kanlı bir rutubettir ve çoğu kez büyüme yaşları sırasında, hararet istilasının ve kuvvetin artmasının başlangıcında ortaya çıkar.

Mantar, ilkbaharda bulunan şeylerdendir; hem çiğ hem de pişirilerek yenir. Araplar onu "gökgürültüsü bitkisi" diye adlandırırlar. Çünkü ne kadar çok gök gürlerse o kadar çok olur ve yer yarılarak yüzeye çıkar. Bâdiyelerde yaşayanların yiyeceklerindendir. Arap ülkelerinde çok olur. En kalitelisi, az sulu ve kumlu toprakta olanıdır.

Çeşitli türleri vardır: Bir kısmı öldürücüdür ki, rengi kırmızıya çalar ve boğulmaya neden olur.

Mantar, üçüncü derecede soğuk ve rutubetli özellik arzeder. Mide için kötüdür, hazmı yavaşlatır. Devamlı yenildiği zaman kulunç (bağırsak ağrısı), sekte, felç, mide ağrıları ve idrar yaparken zorluğa sebep olur. Bunu yiyecek olan kimse, önce onu yaş toprağa gömmeli, sonra su, tuz ve satir otuy-

---

146. Beyit için bk. *Mecâlisü Sa'leb*, s. 624; *el-Hasâis*, 3/58; *el-Kâmil*, 1264; *Mecmau'l-Emsâl*, 1/169; *el-Muktadab*, 4/48; *el-Munsıf*, 3/134; *el-Muhtesib*, 2/124. Her lügat ve nahiv kitabında bulunmasına rağmen beytin kime ait olduğu bilinmemektedir. Beytin mânası: "Senin için en iyisinden mantarlar topladım. Sana onun kötüsünü yemeyi yasakladım."

la haşlamalı ve zeytinyağı ve sıcak özellikli baharatla yemelidir. Çünkü mantarın cevheri, kaba ve topraksaldır. Gıdası kötüdür. Ancak içerisinde hafifliğine delâlet eden ince sulu bir cevher de vardır. Onunla sürme çekmek göz kararmasına, sıcak özellikli göz ağrısına faydalıdır. Büyük tabipler onun suyunun gözü parlattığını belirtmişlerdir. Mesihî ve *Kanun* sahibi İbn Sina bunlardandır.

Hz. Peygamber'in (s.a.): (الكمأة من المن) "Mantar menn'dendir." ifadesi hakkında iki görüş vardır:

Birincisi: Allah Teâlâ'nın İsrailoğulları üzerine indirdiği (منّ) menn, sadece tatlıdan (kudret helvası) ibaret değildi. Bilakis hiçbir emek harcamaksızın Allah'ın kendiliğinden bitirip onlara ihsan ettiği her türlü bitkiler "menn" kapsamına girer. Çünkü (منّ) kelimesi (ممنون به) mânasında masdardır. Yüce Allah'ın, kuluna hiçbir çaba göstermeden lutfettiği her rızık, halis menn (kudret helvası)dır. Her ne kadar diğer nimetleri de Allah'ın, kulu üzerine in'âmı (menn'i) ise de, (منّ) ismi, kulun herhangi bir çabası (kesbi) olmaksızın kendisine ulaşan nimetlere tahsis edilmiştir. Çünkü bu tür nimetler, kulun çabası, sebeplere sarılması gibi, bir vasıta olmaksızın kendisine ulaşmaktadır.

Allah Teâlâ, çölde İsrailoğullarının temel gıdasını mantar kılmıştır. Bu ekmek yerine geçmektedir. Katıklarını da bıldırcın (السلوى) kılmıştır. Bu da et yerini tutmaktadır. Tatlılarını da ağaçların üzerine yapan kudret helvası (reçine) kılmış, böylece onların yaşantıları için gerekli olan besin maddeleri tamamlanmıştır.

İyice düşündüğümüzde Hz. Peygamber'in (s.a.) "Mantarı, Yüce Allah'ın, İsrailoğullarına indirmiş olduğu "mennden biri" saydığını görüyoruz. Bu Allah'ın onlara ihsan buyurduklarından sadece bir tanesidir. "Terencebîn"[147] —ki ağaçların üzerine düşer— "menn"den bir nevidir. Sonra örf-i hâdis olmak üzere "menn" kelimesinin "terencebîn (kudret helvası)" hakkında kullanılması galebe çalmıştır.

İkinci görüş: Hz. Peygamber (s.a.), mantarı gökten indirilen "menn"e (kudret helvası) benzetmiştir. Çünkü herhangi bir emek ve külfet harcanmaksızın, tohum ekilmeksizin, sulanmaksızın devşirilir.

Peki, mantar kudret helvasından ise, içerdiği zararlar nereden kaynaklanıyor? diye bir soru akla gelebilir.

---

147. Terencebîn: *el-Mu'temed*'de (s.50) şöyle denilir: Daha çok Horasan taraflarında görülen, ağaç yaprakları üzerine yağan, bala benzer çiy tanesidir, katı ve kabarcık halinde olur.

Cevap: Allah Teâlâ, her şeyi sapasağlam ve yerli yerinde en güzel biçimde yaratmıştır. O Allah'ın ilk yarattığı sırada her türlü âfet ve illetlerden uzaktır, ne için hazırlanıp yaratıldı ise o şey için yararı tamdır. İçerdiği zarar, zehir gibi unsurlar daha sonra ona mücavir olan şeylerden, ihtilat vb. sebeplerden olmakta ve onun asliyetini bozmaktadır. Eğer onu bozacak sebeplerden uzak olarak asli yaratılışı üzere bırakılacak olsa bozulmayacaktır.

Dünyanın başlangıcı ve daha sonra olup bitenler hakkında bilgi sahibi olanlar bilirler ki, dünyanın havasında, bitkilerinde, hayvanlarında, insanların hallerinde meydana gelen bozukluklar hep daha sonradan ve onlarnın bozulmasını gerektiren sebepler yüzündendir. Âdemoğullarının kötü işleri, peygamberlere olan muhalefetleri öteden beri genel ve özel bozulmalara sebep olagelmiş ve üzerlerine elemler, hastalıklar, dertler, tâunlar, kıtlıklar, kuraklıklar, topraktan, meyve ve bitkilerden bereketin kaldırılması, menfaatlerinin alınması veya noksanlaştırılması gibi birbirini takip eden pek çok şeylerin gelmesini intac etmiştir. Eğer bunu kavrayacak bir ilminiz yoksa, şu âyet sizin için yeterli olabilir: "İnsanların elleriyle kazandıkları sebebiyle karada ve denizde fesâd (bozulma) ortaya çıktı."(148) Bu âyeti dünyanın hallerine vur, vâkıa ile bu âyeti karşılaştır, söylediklerimizin doğruluğunu göreceksin. Her vakit meyvelerde, ekinlerde, hayvanlarda âfet ve hastalıklar nasıl ortaya çıkıyor, bu âfetler zorunlu olarak başka âfetlere nasıl sebep oluyor, çorap söküğü gibi nasıl uzayıp gidiyor, insanların zulüm fısk ve fücûra daldıkları her bir vakitte, Rab Teâlâ'nın onların gıdalarına, meyvelernine, havalarına, sularına, bedenlerine, yaratılışlarına, suret ve şekillerine, ahlâklarına ne noksanlıklar, ne âfetler vermek suretiyle onlara kötü amellerinin, zulüm, fısk ve fücûrlarının gereği olan musibetleri nasıl veriyor, nasıl belâlar yağdırıyor, bunları gayet iyi anlayacaksın.

Buğday ve diğer tahılların taneleri eskiden, şimdikinden çok daha büyüktü. Nitekim dünün bereketi de bugünkünden kat kat fazlaydı. İmam Ahmed senediyle birlikte rivayet etmiştir: "Ümeyyeoğullarından birinin hazineleri içerisinde bir kese bulunmuş. Bu kesenin içerisinde hurma çekirdeği büyüklüğünde ve üzerinde 'Bu buğday adâlet günlerinde biterdi.' yazılı bir buğday tanesi varmış." Bu olayı İmam Ahmed, *Müsned*'inde zikretmiştir.(149)

Bu hastalık ve umumî âfetlerin büyük bir kısmı, daha önceki ümmetlere indirilen azabın bir kalıntısı olmaktadır. Sonra ondan, onların amellerini işleyenlerini yakalamak üzere bir artık kalmış, böylece Allah'ın adaleti ve hak hükmü tecelli etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.) bu mânaya, tâun hakkındaki,

---

148. Rûm, 30/41.
149. Ahmed, *Müsned*, 2/292.

"O İsrailoğulları üzerine gönderilen azab ve cezanın bir kalıntısıdır." sözleri ile işaret buyurmuşlardır.

Yine Allah Teâlâ aynı şekilde, "Yedi gece ve sekiz gündüz kavmine"(150) rüzgârı musallat kılmış ve sonra ondan yeryüzünde o günler ile ona benzer günler için bir öğüt, bir ibret olsun diye bir bakiyye bırakmıştır.

Yüce Allah bu dünyada, hem salih hem de fâcir kimselerin amellerini, neticelerini zorunlu olarak gerektirici kılmıştır. Dolayısıyla iyilik yapmamayı, zekât ve sadaka vermemeyi, gökten yağmurun yağmayışına, kıtlık ve kuraklığa (151) sebep kılmıştır. Yoksullara zulmü, ölçü ve tartıda hileyi, güçlünün zayıfa tecavüzünü idarecilerin zulmüne sebep kılmıştır. Bunlar öyle idarecilerdir ki kendilerinden merhamet dilense merhamet etmezler, acımazlar; aslında onlar idareci suretine girmiş, halkın (tebaanın) amelleridirler. Çünkü Allah Teâlâ, hikmet ve adaletiyle insanlara, amellerini münasip kalıp ve şekillere dökmek suretiyle göstermektedir. Bu bazan kıtlık ve kuraklık şeklinde, bazan düşman suretinde; bazan zalim idareciler şeklinde, bazan salgın hastalık suretinde, bazan bütün insanları saran korku, endişe, gam, keder şeklinde, bazan göğün ve yerin bereket kapılarını üzerlerine kapatmak şeklinde, bazan azap sebeplerine onları kışkırtmaları ve böylece azabı iyice hak etmeleri için onlar üzerlerine şeytanların musallat kılınması suretinde tezahür eder. Akıllı kimse yeryüzünde basiretle dolaşır. Allah'ın adalet ve hikmetinin yer tuttuğu yerlere bakar, temaşa eder ve sonunda görür ki, peygamberler ve onlara uyanlar hassaten kurtuluş yolu üzeredirler; diğerleri ise helâk yolunda yol almaktadırlar ve helâk ve azab yurduna doğru yüz tutmuşlardır. Allah işini bilir, O'nun hükmüne itiraz edecek, emrini geri çevirecek hiçbir kimse yoktur. Tevfik ancak Allah'tandır.

Hz. Peygamber'in (s.a.): "Suyu göz için şifadır." sözü hakkında da üç görüş vardır:

---

150. Âd kavmi.

151. Merfû olan İbn Ömer hadisinde şöyle buyurulmuştur: "Bir kavim içerisinde kötülükler (fuhuş) ortaya çıkar ve yayılırsa, mutlaka aralarında daha önce seleflerinde görülmeyen taûn ve ağrılar ortaya çıkar. Ölçü ve tartıda eksiklik yaptıklarında mutlaka kuraklık, geçim darlığı ve idarecilerin onlara zulmü ile cezalandırılırlar. Malların zekatlarını vermezlerse yağmurdan mahrum bırakılırlar; eğer hayvanlar olmasaydı yağmur yağdırılmazdı. Allah ve Peygamber'ine verilen ahdi bozduklarında, mutlaka Allah onlara başkalarından olan bir düşman musallat eder de onlar ellerinde olan varlıklarının bazılarını alırlar. İdarecilerinin Allah'ın Kitab'ı ile hükmetmemeleri ve Allah'ın indirdikleri karşısında muhayyer davranmaları durumunda, mutlaka Allah onları birbirlerine düşürür." Hadisi İbn Mâce, (4019) tahric etmiştir. Senedinde Hâlid b. Yezid vardır, zayıftır. Ancak hadisi, Hâkim (4/540) hasen olan başka bir tarikle de rivayet etmiştir. Böylece hadis bu rivayet le güç kazanmıştır. Konu ile ilgili Beyhakî tarafından sahih senedle rivayet edilen İbn Abbas hadisi için bk. Beyhakî, 3/346.

Birincisi: Suyu göz ilaçları içerisine katılır; yalnız başına kullanılmaz. Bunu Ebu Ubeyd zikretmiştir.

İkincisi: Kızartıldıktan ve suyu süzüldükten sonra yalnız başına kullanılır. Çünkü ateş onu latifleştirir ve olgunlaştırır; fazlalıklarını ve eza verici rutubetini eritir, faydalarını alıkoyar.

Üçüncüsü: Onun suyundan maksat, oluşmasını sağlayan yağmur suyudur. Bu su yere inen ve mantara isabet eden ilk damladır. Dolayısıyla "onun suyu" şeklindeki izafet, cüziyeti bildirmek için değil, ona hayat veren su ile birlikte olan su demektir. Bunu da İbnü'l-Cevzî zikretmiştir. Üç görüş içerisinde en uzak ve zayıf olanı budur.

Şöyle de denilmiştir: Eğer mantar suyu, gözde olan şeyi soğutmak için kullanılacaksa, o takdirde yalnız başına şifadır; şayet başka bir hastalık için kullanılacaksa, o zaman diğer ilaçlar içerisine katılarak kullanılır.

el-Gâfikî şöyle der: "Mantar suyu, ismid ile yoğurulur ve göze sürme çekilirse, en uygun göz ilacı olur. Göz kapaklarını güçlendirir, görme gücünü her yönden arttırır, göze inecek illetleri defeder."

76— Kebâs (كَبَاث), Erak Ağacı Yemişi:

Sahihayn'da Câbir b. Abdillah hadisinde şöyle denilmektedir: Hz. Peygamber (s.a.) ile birlikte (Merru'z-Zahrân'da) Erak yemişi topluyorduk. Bize "Onun siyahını toplamaya bakın. Çünkü o daha tatlı olur." buyurdu.[152]

Kebâs, erak ağacı yemişidir. Hicaz'da yetişir. Sıcak ve kuru özellik arzeder. Faydaları erak ağacının faydaları gibidir: Mideyi güçlendirir, hazmı kolaylaştırır, balgamı siler, sırt ağrılarına ve birçok derde karşı iyi gelir. İbn Cülcül: "Öğütülmüşü içildiği zaman sidiği söktürür, mesaneyi arındırır." der. İbn Rıdvân ise: "O mideyi güçlendirir, tabiatı tutar." demiştir.

77— Ketem (كَتَم), (Bir boya otu):

Buharî, *Sahih*'inde Osman b. Abdillah b. Mevheb'den rivayet eder: "Ümmü Seleme'nin (r.a.) yanına vardık. Bize Hz. Peygamber'in (s.a.) saçından bir saç çıkardı. Bir de baktık ki o, kına ve ketemle boyanmıştı."[153]

152. Buharî, 70/50; Müslim, 2050.
153. Buharî, 77/66.

Dört *Sünen*'de yer alan bir hadis de şöyledir: "Beyaz saçları(n rengini) değiştirebileceğiniz en güzel şey kına ve ketemdir."[154]

Sahih'de Enes'ten (r.a.) Ebu Bekir'in (r.a.) saçını kına ve ketemle boyadığı rivayet edilmiştir.[155]

Ebu Davud'un *Sünen*'inde ise İbn Abbas şöyle anlatır: Hz. Peygamber'in (s.a.) yanından saçını kına ile boyamış bir adam geçti. Hz. Peygamber (s.a.) ona: "Bu ne güzel!" buyurdu. Saçını kına ve ketemle boyamış başka bir ada... geçti. Hz. Peygamber (s.a.) onun hakkında da: "Bu ondan daha güzel!" buyurdu. Saçını zaferan (*sufra*) ile boyamış bir başkası geçti. Hz. Peygamber bu kez de: "Bu ise diğerlerinin hepsinden daha güzel!" buyurdu.[156]

Gâfikî şöyle der: "Ketem, ovalarda biten bir bitkidir. Yaprakları zeytin yaprağına yakındır. Adam boyundan büyük olur. Kara biber (fülfül) çekirdeği gibi meyvesi olur. İçinde çekirdeği bulunur. Ezildiği vakit kararır. Yapraklarının usaresi (özsuyu) çıkarılıp bir ûkıyye kadarı içildiği zaman, acayib şekilde kusturur. Köpek (kuduz) ısırmasına iyi gelir. Kökü su ile kaynatıldığı zaman mürekkep elde edilir."

Kindî ise: "Ketem tohumu ile sürme çekildiği zaman, göze inen suyu çözümler ve gözü iyi eder." der.

Bazıları "ketem"i "vesme" (çivit yaprağı) ile karıştırmışlardır. Bu yanlıştır, ikisi ayrı ayrı şeylerdir. *es-Sıhâh* sahibi şöyle der: "Ketem, 'vesme' ile karıştırılıp saç boyamada kullanılan bir bitkidir. 'Vesme', uzun yaprakları olan, rengi maviye çalan, söğüt ağacı yaprağından daha büyük olan, fasülye yaprağına benzeyen ve ondan daha büyükçe bir bitkidir. Hicaz ve Yemen taraflarından getirilir."

Soru: *Sahih*'de Enes'ten (r.a.) sabit olduğuna göre Hz. Peygamber (s.a.) saçlarını boyamamıştır. [157] öncekiler ile bu, nasıl telif edilir?

Cevap: İmam Ahmed buna gerekli cevabı vermiş ve: "Enes'ten (r.a.) başkaları Hz. Peygamber'in (s.a.) saçlarını boyadığını görmüşlerdir. Görenle görmeyenin durumu bir değildir." demiştir. Böylece İmam, Hz. Peygamber'in (s.a.) saçlarını boyadıklarını kabul ve isbat etmiştir. Muhaddislerden bir kısmı da onunla aynı görüştedir. İmam Mâlik ise bunu kabul etmez.

154. Ahmed, 5/147; Tirmizî, 1753; Ebu Davud, 4205; Nesâî, 7/139; İbn Mâce, 3622. Senedi sahihtir. İbn Hibbân (1475) sahih kabul etmiştir. *Musannef*'te (20174) de yer almıştır.
155. Buharî, (*Fethul-Bârî*, 7/200, 201); Müslim, 2241.
156. Ebu Davud, 4211; İbn Mâce, 3627. Senedinde Humeyd b. Vehb vardır, leyyinu'l-hadistir. Ondan rivayet eden Muhammed b. Talha el-Yâmî ise hata yapabilen sadûk bir râvidir.
157. Buharî (*Fethu'l-Bârî*, 10/297); Müslim, 2341.

Soru: *Sahih-i Müslim*'de, saçı siyaha boyamaktan meneden bir haber gelmiştir: Ebu Kuhâfe, saçları ve sakalı segam çiçeği gibi bembeyaz getirildiği zaman Hz. Peygamber (s.a.): "Bu beyazlığı değiştirin, ama siyaha boyamaktan kaçının." buyurmuştur.[158] Ketem ise saçları siyahlaştırır?

Cevap: Buna iki açıdan cevap verilebilir.

Birincisi: Yasak, sadece siyah ile ilgilidir. Ama kına içine ketem vb. gibi başka bir şey katılırsa, bunda bir sakınca yoktur. Çünkü kına ile ketem saça kırmızı ile siyah arasında bir renk verir. "Vesme" ise böyle değildir. O saça kömür siyahlığı verir. Bu izah, diğerinden daha doğrudur.

İkincisi: Siyaha boyama yasağı, başkalarını aldatma söz konusu olduğu zamana aittir. Meselâ cariyenin ve yaşlı kadının saçını boyamak, böylece kocayı ve yeni müşteriyi aldatmak, yaşlı ihtiyar adam kendisini genç göstermek ve böylece kadını kandırmak için saçını boyamak gibi hallere aittir. Çünkü bu bir hile ve aldatma (tedlis) kabilindendir. Ama böyle bir durum içermiyorsa bir beis yoktur. Hasan ve Hüseyin efendilerimizin saçlarını siyaha boyadıkları sahih olarak bilinmektedir. Bunu İbn Cerîr (*Tehzîbu'l-Âsâr*'da) Ayrıca, Osman b. Affan, Abdullah b. Câfer, Sa'd b. Ebî Vakkas, Ukbe b. âmir, Muğîre b. Şûbe, Cerîr b. Abdillah, Amr b. Âs'tan da; tabiîn'den Amr b. Osman, Ali b. Abdillah b. Abbas, Ebu Seleme b. Abdirrahman, Abdurrahman b. Esved, Musa b. Talha, Zührî, Eyyûb, İsmail b. Ma'dîkerib'den de saçlarını siyaha boyadıklarını nakletmiştir.

İbnü'l-Cevzî de, Muharib b. Disâr, Yezîd, İbn Cüreyc, Ebu Yûsuf, Ebu İshâk, İbn Ebî Leylâ, Ziyad b. Alâka, Gaylân b. Câmi, Nâfi' b. Cübeyr, Amr b.el-Makdemî, Kasım b. Sellâm'dan aynı görüşü nakletmiştir.

78— Kerm (كَرْم), V. Vinifera, Üzüm Çubuğu, Asma:

Kerm, üzüm ağacıdır. Üzüm ağacına "kerm" denmesi mekruhtur. Çünkü Müslim'in *Sahih*'inde Hz. Peygamber (s.a.): "Sizden biriniz üzüme 'kerm' demesin. 'Kerm' ancak müslüman adamdır.", başka bir rivayette de: "Kerm, ancak müslüman adamdır.", başka bir rivayette de; "Kerm, ancak müslümanın kalbidir."[159], bir başka rivayette de: "Kerm demeyiniz; 'ıneb' (üzüm) ve 'hable' (üzüm çubuğu, asma) deyiniz."[160] buyurmuştur.

Bunun iki mânâsı vardır:

158. Müslim, 2102.
159. Müslim, 2247; Buharî (*Fethu'l-Bârî*, 10/465, 467).
160. Müslim, 2248.

Birincisi: Araplar üzüm çubuğuna menfaat ve hayrının çokluğundan dolayı "kerm" derlerdi. Hz. Peygamber (s.a.), bütün kötülüklerin anası olan ve üzümden elde edilen içkiye karşı bir davetiye çıkarabileceği düşüncesiyle üzüm için bu ismin kullanılmasını iyi görmedi ve şarabın aslı olan bu ağacın, isimlerin en güzeli ve hayırlısı ile isimlendirilmesini mekruh buldu.

İkincisi: Bu söz "Pehlivan, güreşte yenen kimse değildir."(161), "Zavallı; kapı kapı dolaşan kimse değildir."(162) sözlerinin üslûbunda söylenmiştir. Yani: Siz, üzüm ağacını fazla menfaatinden dolayı "kerm" diye isimlendiriyorsunuz. Oysa ki mü'minin kalbi veya müslüman adam, bu isme ondan daha lâyıktır. Çünkü mümin, mahza hayırdır menfaattir demek olur. Dolayısıyla bu ifadede mü'minin kalbinde bulunan cömertlik, iman, nur, hidayet, takva ile onu bu isme üzüm çubuğundan daha lâyık ve müstahak kılan diğer vasıflar gibi hayırlara işaret bulunmaktadır.

Üzüm çubuğu, soğuk ve kuru bir özellik arzeder. Yaprakları, sıkılmış üzüm artıkları ve sürgünü, birinci derecenin son haddinde, soğutucu özellik arzeder. Ezilip sargı yapıldığında baş ağrısını teskin eder, sıcak özellikli şişliklere ve mide yanmasına iyi gelir. Sürgünlerinin usaresi içildiğinde kusmayı teskin eder, karnı tutar. Yaş özü çiğnendiği ve yapraklarının özsuyu alındığı zaman bağırsak yaralarına, kanamaya, kan kusmaya, mide ağrısına iyi gelir. Gövde kesildiğinde sızan zamk gibi su, içildiği zaman taşları düşürür. Sürüldüğü zaman temreği ve yaralı uyuzu vb.ni iyileştirir. Kullanılmadan önce sürülecek yerin su ve natronla (sodyum karbonat) yıkanması iyi olur. Zeytinyağı ile sürüleceği zaman saç tıraş edilir. Dallarının külü sirke, gül yağı ve sedef otu ile birlikte sargı yapıldığında, dalağa ârız olan şişliğe iyi gelir. Üzüm çiçeğinin yağı, gül yağı gibi tutucu özellik arzeder. Faydaları pek çoktur, hurmanın faydalarına yakındır.

79— Kerfes (كَرَفْس), A. Graveolens, Kereviz:

Hz. Peygamber'e (s.a.) isnadı sahih olmayan bir hadiste: "Kim kereviz yer

161. Buharî, 78/76; Müslim, 2609. Devamı: "Asıl pehlivan öfke sırasında kendisine hâkim olan kimsedir." şeklindedir.
162. Müslim, 1039. Tamamı şöyledir: Hz. Peygamber: "Yoksul demek, kapı kapı dolaşan ve kendisine bir lokma iki lokma veya bir hurma iki hurma verilen kimse demek değildir." buyurdu. Bunun üzerine: "Peki, yoksul kimdir ya Rasûlallah!" diye sordular. Hz. Peygamber (s.a.): "Yoksul (miskin), kendini geçindirecek birşey bulamayan, halini anlayıp da kendisine sadaka verecek bulunmayan ve âlemden bir şey istemeyen kimsedir." buyurdu. Başka bir rivayette de: "Miskin (yoksul) ancak iffetli ve nezih fakirdir. İsterseniz, "İnsanlardan ısrarla istemezler." (2/273) âyetini okuyun." buyurmuşlardır.

ve üzerine uyursa, ağızı güzel kokarak uyur, diş ağrılarından emin olarak uyur." şeklinde kerevizden söz edilmektedir. Bu hadis Hz. Peygamber'e (s.a.) nisbet edilerek uydurulmuştur. Ancak bostan kerevizi, ağız kokusunu gerçekten güzelleştirir. Kökü boyuna asıldığında, diş ağrılarına iyiye gelir.

Sıcak ve kuru özelliklidir. Rutubetlidir; karaciğer ve dalak tıkanıklıklarını açar. Yaş yaprağı mide ve soğuk özellikli karaciğere fayda verir, sidiği ve aybaşı kanını söktürür. Taşları parçalar. Tohumu daha güçlüdür, şehveti tahrik eder, ağız kokusuna fayda verir de denilmiştir. Râzî, akrep sokmasından korkulduğunda yenilmemelidir, demiştir.

80— Kürrâs (كُرَّاث), A. Roseum, Pırasa:

Yine hakkında mevzu bir hadis vardır ve şöyle denilmektedir: "Kim pırasa yer ve sonra uyursa bâsur yelinden emin olarak uyur. Kokusu kötü olduğu için sabaha kadar, melek ondan uzak durur."(163)

İki türlüdür: Nabat pırasası, Şam pırasası. Nabat pırasası sofraya konulanıdır. Şam pırasası ise başlı olandır. Sıcak ve kuru özelliklidir, baş ağrıtır. Pişirilip yenilirse veya suyu içilirse soğuk özellikli bâsurlara iyi gelir. Tohumu ezilir ve katranla yoğrulur ve çürümüş diş buharına tutulursa, diş kurtlarını dağıtır ve çıkarır, dişe ârız olan ağrıyı teskin eder. Tohumu makata tütsü olarak verilirse, bâsurlar hafifler. Bütün bunlar Nabat pırasasının özellikleridir.

Bunun yanında pırasa dişlere ve diş etlerine zararlıdır, başı ağrıtır, kötü düşler görmeye sebep olur, gözü karartır, ağzı kötü kokutur. Sdik ve aybaşı kanını söktürür, şehveti tahrik eder. Hazmı yavaşlatır.

81— Lahm (لَحْم), Et:

Yüce Allah şöyle buyurur: "Cennette olanlara diledikleri meyve ve etten bol bol veririz."(164), "Ve canlarının isteyecekleri kuş eti ile etraflarında dolaşırlar."(165)

Sünen-i İbn Mâce'deki Ebu'd-Derdâ hadisinde Hz. Peygamber (s.a.) şöyle

163. Suyûtî'nin (*Zeylu'l-Mevdû'ât*, 141-142) ve ondan İbn Arrâk'ın (*Tenzîhu'ş-Şerî'ati'l-Merfûa*, 2/266) zikrettiği uzun bir hadisten alınmadır.
164. Tûr, 52/22.
165. Vâkıa, 56/21.

buyurur: "Dünya ehlinin de, cennet ehlinin de yiyeceklerinin efendisi ettir."[166] Merfû olarak rivayet edilen Büreyde hadisinde de: "Dünyada ve ahirette en üstün katık ettir."[167] buyurulmuştur.

Sahih-i Buharî'de: "Hz. Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tirid'in diğer yemeklere üstünlüğü gibidir."[168] buyurmuşlardır. Tirid et ile ekmektir. Şâir şöyle der:

إِذَا مَا الْخُبْزُ تَأْدِمُهُ بِلَحْمٍ فَذَاكَ أَمَانَةَ اللّٰهِ الثَّرِيدُ

"Ekmeğine eti katık ettin mi, Allah'ın ahdi için işte yedin tiridi."[169]

Zührî şöyle der: "Et yemek, yetmiş kuvveyi arttırır." Muhammed b. Vâsi ise: "Et, görmeyi arttırır." demiştir. Ali b. Ebî Tâlib (r.a.): "Et yeyiniz. Çünkü o, rengi düzene koyar, karnı inceltir, ahlâkı güzelleştirir." demiştir. Nâfî' şöyle der: "İbn Ömer, Ramazan geldiğinde etsiz durmazdı, yola çıktığında etsiz kalmazdı." Nakledildiğine göre Hz. Ali: "Kırk gece et yemeyenin ahlâkı kötüleşir." demiştir.

Ebu Davud'un merfû olarak rivayet ettiği: "Eti bıçakla kesmeyiniz. Çünkü o acem işidir. Onu kemirerek yeyiniz. Çünkü öylesi daha leziz ve afiyetli olur."[170] şeklindeki Hz. Âişe hadisine gelince; İmam Ahmed, Hz. Peygamber'in (s.a.) bıçakla et kestiğini belirten sahih iki hadisle onu reddetmiştir. Hadis daha önce geçmişti.

Etin çeşitli cinsleri vardır. Her biri aslı ve tabiatına göre farklılık arzeder. Her bir cinsin hükmünü, tabiatını, menfaat ve zararlarını anlatacağız:

1— Koyun eti: İkinci derecede sıcak, birinci derecede rutubetli özellik arzeder. İyisi bir yaşındaki koyunun etidir. İyi hazmedebilenler için güzel ve güçlü kan üretir. Soğuk ve mûtedil mizac sahiplerine, soğuk yer ve mevsimlerde tam riyazat sahiplerine uygun bir gıdadır. Kara safra mizaclı kimseler için faydalıdır. Zihni ve hafızayı güçlendirir. Yaşlı ve zayıf koyunun eti kötüdür. Dişi koyun eti de öyledir. En iyisi, koç etinin siyah kısmıdır. Çünkü o daha hafif, daha lezzetli ve faydalıdır. Burulmuş olanı daha faydalı ve ka-

166. İbn Mâce, 3305. Senedinde iki meçhul, bir zayıf râvi vardır.
167. Beyhakî rivayet etmiştir. Senedinde Abbas b. Bekkâr vardır. O hadis uyduran bir yalancıdır. Bk. *el-Fevâidu'l-Mecmûa*, s. 168.
az gıdalıdır ve midede üste çıkar.
168. Buharî (*Fethu'l-Bârî*, 6/320, 321; 7/83, 9/479); Müslim, 2431.
169. Şairin kim olduğu bilinmemektedir. Bk. Sîbeveyh, *el-Kitâb*, 1/434, 2/144; *Şerhu'l-Mufassal*, 9/92, 102, 104; *Lisânu'l-Arab; e-d-m- maddesi.*
170. Ebu Davud, 2778. Senedinde zayıf bir râvi vardır. Ebu Davud hadis hakkında: "Sağlam değildir." demiştir.

litelidir. Semiz hayvandan alınan kırmızı et daha hafiftir ve gıda bakımından da daha iyidir. Oğlak eti daha az gıdalıdır ve midede üste çıkar.

Etin en üstünü kemiğe yapışık olan kısmıdır. Sağ taraf sol taraftan daha hafif ve kalitelidir. Ön tarafların eti arka tarafın etinden daha üstündür. Hz. Peygamber'in (s.a.) koyunun en çok sevdiği yeri ön tarafı idi. Baş hariç üste gelen tarafların eti, alta gelen yerlerin etlerinden daha hafif ve kalitelidir. Farazdak, kendisine et alması için bir adama para vermiş ve: "Ön tarafından al, baş ve karından sakın; çünkü dert bu ikisindedir." demiştir. Boyun eti güzel ve lezzetlidir, hazmı çabuk ve hafiftir. Ön bacak eti en hafif, en lezzetli, en yumuşak ve eza vermeden uzak, hazmı en çabuk olan kısmıdır. Bunun Hz. Peygamber'in (s.a.) hoşuna gittiği *Sahihayn*'da rivayet edilmiştir.[171] Sırt eti çok gıdalıdır güzel kan yapar. *Sünen-i İbn Mâce*'de merfû olarak: "En güzel et sırt etidir." buyrulmuştur.[172]

2— Keçi eti: Az hararetli ve kuru özelliklidir. Ondan meydana gelen karışım güzel değildir, hazmı da iyi değildir. İyi bir gıda da sayılmaz. Teke eti mutlak anlamda kötüdür. Aşırı kurudur, hazmı çok zordur. Kara safralı karışımlar doğurur.

Câhiz şöyle der: "Üstün doktorlardan birisi bana: Ey Ebu Osman! Sakın keçi eti yeme; çünkü o balgamı doğurur, kara safrayı tahrik eder, unutkanlığa sebep olur, kanı bozar. Vallahi o çocukları sakat eder, dedi."

Bazı doktorlar şöyle demişlerdir: Keçi etinden kötü olanı yaşlı keçi etidir, özellikle de yaşlı kimseler için, hiç de iyi değildir. Onu itiyad eden için, ondan bir kötülük yoktur. Galinos, bir yıllık keçi etini mutedil gıdalardan ve iyi sindirim için dengeleyici özellikli kabul etmiştir. Dişisi erkeğinden daha faydalıdır.

Nesâî'de keçi hakkında Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Keçiye iyi davranınız ve ona eza verecek şeyleri gideriniz. Çünkü o cennet hayvanlarındandır."[173] Bu hadisin sübûtu hakkında istifhamlar vardır. Doktorların keçi etini mahkum etmeleri cüz'î bir hükümdür, küllî (genel) bir hüküm değildir. O zayıf midelere, ona alışkın olmayan, latif, yumuşak gıdalara alışık olan zayıf mizachlara has bir hükümdür. Bunlar ise şehirlerde refah içerisinde yaşayan az sayıda kimselerdir.

3— Oğlak eti: Oğlağın özellikle de süt emdiği sürece ve henüz çok körpe

---

171. Buharî (*Fethu'l-Bârî*, 6/265); Müslim, 194; İbn Mâce, 3307.
172. İbn Mâce, 3308; Ahmed, 1/204; Hâkim, 4/111; Ebu'ş-Şeyh, *Ahlâku'n-Nebî*, s. 200. Senedinde meçhul bir râvi vardır.
173. Bulamadık. Belki de *es-Sünenül-Kübrâ*'sındadır.

olmadığı zaman itidale yakın bir eti vardır. Süt emdiği için hazmı çok süratlidir, tabiatı yumuşatır. Hemen çoğu kez ve çoğu insanlara uygun bir yiyecektir. Deve etinden daha latiftir. Ondan oluşan kan mûtedildir.

4— Sığır eti: Soğuk ve kuru özelliklidir, hazmı zordur, mideden yavaş intikal eder, kara safralı bir kan oluşturur. Sadece aşırı yorgun ve çok çalışan kimselere uygundur. Devamlı yenmesi kara safralı hastalıklar doğurur. Cildde alacaklıklar, uyuz, temreği, cüzzam, fil derdi (bacak şişliği), kanser, kuruntu, iki gün aşırı tutan humma ve pek çok şişlikler bunlardandır. Bu alışkın olmayan ya da zararını biber, sarmısak, tarçın, zencefil vb. gibi şeylerle gidermeyen kimseler için sözkonusudur. Erkeği dişisinden soğukluk bakımından daha azdır. Dişisi de kurulukça daha azdır. Buzağı eti, özellikle de semiz olması durumunda gıdalar içerisinde en uygun, en güzel ve lezzetlisidir. O sıcak ve rutubetli özellik arzeder. Hazmedildiğinde güçlü bir gıda verir.

5— At eti: *Sahih*'de Esmâ'dan (r.a.) sabit olduğuna göre o şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.) devrinde bir at boğazladık ve onu yedik."[174] Yine Hz. Peygamber'den (s.a.) sabit olduğuna göre, at eti konusunda izin vermiş, eşek eti yemeyi yasaklamıştır. Hadisi Buharî ve Müslim tahric etmişlerdir.[175]

Mikdam b. Ma'dîkerib'in (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.) onu yasakladığına dair hadisi sabit değildir. Ebu Davud ve diğer hadis âlimleri böyle söylemişlerdir.[176]

Kur'an'da katırla, atın yan yana zikredilmesi, at etinin onun eti hükmünde olduğuna herhangi bir şekilde delâlet etmez. Aynı şekilde ganimet taksiminde katırın hükmünün, atın hükmü gibi olduğuna da delâlet etmez. Yüce Allah, bazan birbirlerine eş olan şeyleri yanyana zikrederken, bazan da farklı ve birbirlerine zıt olan şeyleri yan yana zikretmektedir. Aynı âyetteki "Onlara binmeniz için."[177] ifadesinde, onun yenilmesine engel olacak bir unsur yoktur. Aynı şekilde onda, binme dışında diğer istifade yollarının menedilmesine dair bir engel yoktur. Bu ifade sadece binme menfaatinin öneminden dolayı zikredilmiştir. Helâllığı konusundaki iki hadis de sahihtir ve muarızları yoktur.

At eti sıcak kuru, kaba, kara safralı ve zararlı bir özellik arzeder. Nâzik bedenlere uygun değildir.

---

174. Buharî, 72/27; Müslim, 1942.
175. Buharî, 72/27; Müslim, 1941.
176. Ebu Davud, 3790. Senedinde tedlisçi Bakıyye b. el-Velîd vardır. Ayrıca gevşek olan Salih b. Yahya b. el-Mikdam b. Ma'dîkerib vardır. Hadisi an'ane ile rivayet etmiştir.
177. Nahl, 16/8.

6— Deve eti: Râfızîler ile ehl-i sünnet arasını ayıran hususlardan birisidir. Nitekim bu yahûdiler ile müslümanlar arasındaki farklardan da birisini teşkil eder. Yahudilerle Râfızîler deve etini kötülerler ve yemezler. İslâm'da onun helâl olduğu zorunlu bilgiler arasındadır. Hz. Peygamber (s.a.) ve ashabı, onu hem seferde hem de sefer haricinde devamlı olarak yemişlerdir.

Deve yavrusunun eti etler içerisinde en lezzetli, temiz ve gıda bakımından güçlü olanlardandır. Alışkın olanlar için o, koyun eti mesabesindedir ve asla zarar vermez, derde sebep olmaz. Bazı tabipler onu sadece, alışkın olmayan şehirli zenginler için kötülemişlerdir. Çünkü onda hararet ve kuruluk vardır, kara safra oluşturur, hazmedilmesi zordur, hoşa gitmeyen bir kuvveti vardır. Bu yüzdendir ki Hz. Peygamber (s.a.) iki sahih hadiste[178] —ki muarızları yoktur— deve eti yiyenin abdest almasını emir buyurmuştur. Bu hadislerin, "elin yıkanması" şeklinde te'vili doğru değildir. Çünkü Hz. Peygamber'in kelâmında (وضوء) kelimesinden kasdettiği mânâ bellidir; el yıkama mânası bunun dışındadır. İkinci olarak da Hz. Peygamber (s.a.) koyun eti ile deve etini ayırarak, koyun eti yiyeni abdest alıp almamak arasında muhayyer bırakmış, deve etini yiyene ise abdest almalarını lazımî olarak emretmiştir. Eğer *"vudû'*= abdest" kelimesi sadece el yıkamaya hamledilecekse, "Kim edep yerine elini vurursa abdest alsın."[179] buyruğundaki abdest de ona hamledilecektir.

Sonra onu yiyen, meselâ ağzına koymak suretiyle elini vurmadan yiyebilir, eğer abdestten maksat el yıkamaksa, o zaman bu emir abes olur. Şâri'-in sözünü şer'î örf ve herkesçe bilinen mânası dışına hamletmek uygun olmaz. Bu hükmün "Hz. Peygamber'in (s.a.) iki davranışından sonuncusu, ateşte pişen şeylerden abdest alınmasının terki idi." hadisi ile tearuz halinde olması da çeşitli açılardan doğru değildir:

1) Bu hadis umûmîdir, deve eti yeme neticesinde abdest alınması emri ise özeldir.

2) Hadislerin yönleri farklıdır. Deve etinden abdest alma emri, "sırf onun deve eti olduğu" içindir; ister çiğ, ister pişmiş, ister kurutulmuş olsun farketmez. Ateşin abdest almayı gerektiren bir etkisi yoktur. Ateşte pişen şeyin yen-

178. Müslim, 360. Câbir b. Semüre'den.

179. *Muvatta,* 1/42; Ahmed, 6/406; Ebu Davud, 181; Nesâî, 1/100; İbn Mâce, 479; Tirmizî, 82. Hadis sahihtir. Ancak buradaki emir, mendubluğa hamledilir, çünkü karine vardır. Hanefî mezhebinin görüşü böyledir. Hz. Peygamber, bu konuda kendisine yöneltilen bir soruya karşılık: "O da kişinin bir parçası değil midir?" buyurmuştur. Bk. Ahmed, 4/22, 23; Ebu Davud, 182; Tirmizî, 85; Nesâî, 1/38; İbn Mâce, 483; İbn Hibbân, 207. Hadis sahihtir.

mesinden dolayı abdest almayı terketme emri ise, bir şeyin ateşte pişmiş olmasının abdesti gerektirici olmadığını beyan içindir. Dolayısıyla aralarında ne ilgi var ki tearuzları sözkonusu olsun? Birisi abdest alma sebebini -ki o onun deve eti olmasıdır- belirtirken, öbürü ateş dokunan şeyin abdest sebebi olmadığını belirtmektedir. Aralarında herhangi bir şekilde çelişki yoktur.

3) Bunda şeriatın sahibinden nakledilen genel bir lâfız yoktur. Sadece bir konuda biri diğerinden önce iki defa tekrarlanan bir olayın bildirilmesi söz konusudur. Nitekim bu, aynı hadiste belirtilmiştir. Şöyle ki: Hz. Peygamber'e (s.a.) et takdim etmişler, yemiş. Sonra namaz vakti gelmiş ve abdest almış, namaz kılmıştır. Sonraları yine et takdim etmişler, yemiş, sonra abdest almadan namaz kılmıştır. Bu iki işten sonuncusu ateşte pişen şeyden dolayı abdest almayı terk oluyordu. Hadis böyle gelmiştir. Râvi hadisin istidlâl edilen yerini almak suretiyle ihtisarda bulunmuştur. Bunda ateş temas eden şeyden abdest alma emrinin neshine delâlet edecek ne var? Hatta böyle değil de daha sonraki tarihli zıt gibi gözüken genel bir lâfız olsa bile, o nesh için elverişli olmaz ve has (özel) olan nassın âmm (genel) olan nass üzerine takdimi gerekir. Bu son derece açıktır.

7— Dabb (ضَبّ), keler eti: Helâllığı ile ilgili hadis geçti. Sıcak ve kuru özelliklidir. Cima şehvetini güçlendirir.

8— Gazal (غَزَال), geyik eti: En iyi avdır. Eti güzeldir. Kuru ve sıcak özelliklidir. Gayet mûtedildir, sağlam mûtedil bedenler için faydalıdır da denilmiştir. İyisi geyik yavrusudur.

9— Zaby (ظَبي), ceylan eti: Birinci derecede sıcak ve kuru özelliklidir; bedeni kurutur. Rutubetli bedenler için elverişlidir. İbn Sina *Kanun* adlı eserinde: "Vahşi hayvanlar içerisinde en üstün et, biraz kara safralı olmakla birlikte ceylan etidir." der.

10— Erneb (أرنَب) tavşan eti: *Sahihayn*'da Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle anlatır: Bir tavşana rastladık, arkasından koştular ve onu yakaladılar. Ebu Talha onun budunu Hz. Peygamber'e (s.a.) gönderdi. Hz. Peygamber (s.a.)'de bunu kabul buyurdu.[180]

Tavşan eti mûtedildir, hararet ve kuruluğa çalar. En güzel yeri bududur. En iyisi etini kızartarak yemektir. Karnı tutar, sidiği söktürür, taşları ufalar, kafasını yemek el ve baş titremesine iyi gelir.

11— Hımâru'l-vahş (حمار الوحش), yaban eşeği eti: *Sahihayn*'da Ebu Katâde şöyle anlatır: "Bir umre seferinde Rasûlullah ile beraberdik. Ben bir

180. Buharî, 72/32; Müslim, 1953.

yaban eşeği avladım. Hz. Peygamber (s.a.) onu yemelerini emretti ve o sırada ihramlı bulunuyorlardı. Ben ise ihramlı değildim."[181]

İbn Mâce'de Câbir'in (r.a.): "Hayber fethi sırasında at ve yaban eşekleri yedik." rivayeti bulunmaktadır.[182]

Eti sıcak ve kuru özelliklidir, çok gıdalıdır. Kara safralı yoğun bir kan oluşturur. Ancak iç yağı, öd ağacı, (*kust*) yağı ile birlikte sırt ağrısına, böbrekleri sarkıtan yoğun yele karşı faydalıdır. İç yağı sürüldüğünde çiğite iyi gelir. Genellikle bütün vahşi hayvan etleri, yoğun ve kara safralı kan oluştururlar. İçlerinde en iyisi geyik etidir. Sonra tavşan eti gelir.

12— Cenin (ana karnındaki yavru) eti: İçindeki kan boşalmadığı için iyi değildir. Haram da değildir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.): "Ceninin tezkiyesi annesinin boğazlanmasıdır." buyurmuştur.[183]

Irak âlimleri, diri olarak yetişilip boğazlanmadıkça ceninin yenilemeyeceğini söylemişler ve hadisi tevil ederek ondan murat "Onun tezkiyesi annesinin boğazlanması gibidir." şeklindedir ve bu hadis, ceninin haramlığına bir hüccettir, demişlerdir. Bu yanlıştır. Çünkü hadisin öncesi vardır: Onlar Hz. Peygamber'e (s.a.) sormuşlar ve:

— Ya Rasûlallah! Biz koyunu kesiyoruz ve karnında cenin (yavru) buluyoruz. Onu yiyebilir miyiz? demişler, Hz. Peygamber (s.a.) de:

— Eğer isterseniz yeyiniz. Çünkü onun tezkiyesi, annesinin boğazlanmasıdır, buyurmuştur.

Kıyas da ceninin helâl olmasını gerektirir. Çünkü o, ana karnında olduğu sürece, annenin bir parçası olmaktadır. Annenin boğazlanması ise bütün uzuvların tezkiyesi demektir. Şeriat sahibinin; "Onun tezkiyesi, annesinin boğazlanmasıdır." ifadesi ile işaret etmek istediği şey de budur. Onun boğazlanması nasıl diğer organlarının tezkiyesi demek ise ceninin de tezkiyesidir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in (s.a.) cenin etinin yenileceğine dair açık sünneti bulunmasaydı bu kez sahih kıyas yine onun helâl olmasını gerektirecekti.

13— Kurutulmuş et (لحم القديد): *Sünen*'de Sevbân (r.a.) anlatır: Bir sefer sırasında Hz. Peygamber (s.a.) için bir koyun kesmiştim. Bana: "Onun

181. Buharî, 28/5, 64/35; Müslim, 1196 (59).
182. İbn Mâce, 3191. İsnadı sağlamdır.
183. Hadis, tarikleri ve şahitleri ile sahihtir. Bk. Ebu Davud, 2827; Ahmed, 3/31, 39, 45, 53; İbn Mâce, 3199; Tirmizî, 1476; İbn Hibbân, 1077. Konu ile ilgili daha başka rivayetler için bk. *Nasbu'r-Râye,* 4/189-191.

etini kurut!" buyurdular. Ondan Medine'ye gelinceye kadar, peygamberimize yedire geldim.(184)

Kurutulmuş et, pastırmadan daha faydalıdır, bedeni güçlendirir, kaşıntı doğurur. Zararı, soğuk ve rutubetli baharatla bertaraf edilir. Sıcak mizaclılar için elverişlidir.

Pastırma, sıcak kuru ve kurutucudur. İyisi, semiz ve rutubetli olanıdır. Bağırsak ağrılarına (kulunç) neden olur. Zararı süt ve yağ ile pişirilmek suretiyle giderilir. Sıcak ve rutubetli mizaclı kimselere elverişlidir.

82— Kuş Etleri:

Allah Teâlâ, cennetliklerden bahsederken: "Canlarının çektiği kuş eti ile (etraflarında dolanırlar)". buyuruyor.(185)

Bezzâr'ın *Müsned*'inde merfû olarak şöyle buyrulur: "Şüphesiz ki sen cennette bir kuşa bakar ve onu arzu edersin. Derhal o, kızartılmış olarak önüne düşer."(186)

Kuşlardan bazıları helâl, bazıları da haramdır: Haram olanlar; çakır doğan, doğan ve şahin gibi pençeli olanlar, kerkenez, kartal, leylek, saksağan, alaca karga, kara karga gibi leş yiyenler; hüdhüd (ibibik) ve göçken (*surad*) gibi öldürülmesi yasak olanlar; çaylak (*hıdee*) ve karga gibi öldürülmesi emredilen kuşlardır.

Helâl olanların ise çeşitli sınıfları vardır:

1— Tavuk: Hz. Peygamber'in (s.a.) tavuk yediği *Sahihayn*'da belirtilmiştir.(187)

Tavuk, sıcak ve birinci derecede rutubetli özellik arzeder. Mideye hafiftir. Hazmı çabuktur, iyi bir karışım olur, beyni ve meniyi arttırır, sesi tasfiye eder, rengi güzelleştirir, aklı güçlendirir, güzel bir kan oluşturur. Rutubete meyillidir. Denildiğine göre devamlı yenmesi "nikris" denilen ayak zahmetine sebep olurmuş. Ancak bu sabit değildir.

---

184. Ebu Davud, 2814; Müslim, 1975.
185. Vâkıa, 56/21.
186. İbnu'l-Kayyim, *Hâdi'l-Ervâh* s. 119'da; İbn Kesir, 4/287'de tahric etmişlerdir. Senedi, Hasen b. Arfe—Halef b. Halîfe—Humeyd el-A'rec—Abdullah b. Hâris— İbn Mes'ûd şeklindedir. Humeyd el-A'rec, birçokları tarafından zayıf bulunmuştur. İbn Hibbân şöyle der: "O İbn Hâris ve İbn Mes'ûd kanalı ile bir nüsha rivayet eder ki, o nüshanın hemen tamamı mevzû gibidir."
187. Buharî, 72/26; Müslim, 1649(9).

2— Horoz eti: Daha sıcak ve daha az rutubetli özellik arzeder. Eskisi ilaçtır ve usfur (veya asfar) tohumu (*kurtum*) ve durak otu (*şibs*) ile pişirildiği zaman kulunca (bağırsak ağrısına), astıma, yoğun yellere iyi gelir. İyi bir gıdadır, hazmedilmesi çabuktur. Piliçler ise, hazmı çok süratlidir, tabiatı yumuşatır, ondan oluşan kan gerçekten güzel (ince) bir kandır.

3— Tiraç kuşu (دُرَّاج)[188] eti: İkinci derecede sıcak ve kuru özellik arzeder; hafif ve hoştur. Hazmı çok çabuktur. Mûtedil bir kan oluşturur. Çok yemek gözü keskinleştirir.

4— Keklik eti: Güzel kan oluşturur. Hazmı çabuktur.

5— Kaz eti: Sıcak ve kurudur. Alışkanlık edinildiğinde kötü bir gıdadır, artığı fazla değildir.

6— Ördek eti: Sıcak ve rutubetlidir, artığı fazladır, hazmı zordur, mideye uygun değildir.

7— Toy kuşu (حُبَارَى) eti: *Sünen*'de Büreyhî b. Ömer b. Sefîne hadisinde, râvi dede (Sefîne) sahabî, Hz. Peygamber (s.a.) ile beraber toy kuşu eti yediğini söylemiştir.[189]

Toy kuşu eti, sıcak ve kuru, hazmı zor bir özellik arzeder. Çalışıp yorulanlar için faydalıdır.

8— Turna (كُرْكِي) eti: Kuru ve hafiftir. Sıcak mı soğuk mu olduğu ihtilaflıdır. Sevdavi (kara) bir kan oluşturur. Çalışıp yorulan kimselere uygundur. Boğazlandıktan sonra bırakılmalı ve bir gün veya iki gün sonra yenilmelidir.

9— Serçe ve turkay (ya da çekük) kuşu eti (لحم العصافير والقنابر): Nesâî, *Sünen*'inde rivayet etmiştir: Abdullah b. Ömer (r.a.) Hz. Peygamber'den (s.a.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Eğer bir insan serçe ya da daha küçük bir kuşu hakkını vermeden öldürürse, mutlaka Yüce Allah o kimseden onu sorar." Sordular: "Ya Rasûlallah! Onun hakkı nedir?" Hz. Peygamber (s.a.): "Onu boğazlaman ve yemendir, başını koparıp atmamandır."[190] buyurdu.

Yine onun *Sünen*'inde, Amr b. Şerîd'in, babasından rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Kim boş yere bir serçe öldü-

188. Tirac: Kekliğe yakın büyüklükte, hoş manzaralı, eti nazik bir kuş.
189. Ebu Davud, 3797; Tirmizî, 1829. Senedi zayıftır.
190. Nesâî, 7/207, 7/239; Şafiî, 2/439, 440; Ahmed, 6550, 6551; Dârimî 2/87; Tayâlisî, 2279.

rürse, o serçe: 'Ya Rabbi! Beni falanca boş yere öldürdü, bir fayda için öldürmedi.' diye Allah'a tazarru ve niyazda bulunur."[191]

Serçe eti, sıcak ve kurudur, tabiatı tutar, şehveti arttırır, çorbası tabiatı yumuşatır, mafsallara fayda verir. Beyni zencefil ve soğanla yendiği zaman cima arzusuna heyecan katar. Midede iyi bir karışım oluşturmaz.

10— Güvercin (حمام) eti: Sıcak ve rutubetlidir, iç organları daha az rutubetlidir. Civcivleri daha rutubetli özellik arzeder. Yeni uçabilenlerinin eti daha hafiftir, gıdası da iyidir. Erkek güvercin eti gevşeme, uyuşma, sekte ve titremelere karşı şifadır. Nefeslerini koklamak da aynı şekildedir. Civcivlerini yemek siyatiğe karşı yardımcı olur. Böbreklere iyi gelir. Kanı arttırır. Hakkında asılsız hadisler uydurulmuştur. Güya bir adam Hz. Peygamber'e yalnızlıktan şikâyet edince: "Kendine güvercinden bir eş edin." buyurmuş.[192] Bundan sıhhatçe daha iyisi şudur: Hz. Peygamber (s.a.) bir adamı bir güvercini izlerken görmüş ve: "Bir şeytan bir şeytanı takip ediyor." buyurmuştur.[193]

Hz. Osman (r.a.), hutbesinde, köpeklerin öldürülmesini ve güvercinlerin boğazlanmasını emrederdi.

11— Bağırtlak (قطا) kuşu eti: Kuru özelliklidir. Kara safra meydana getirir, tabiatı sıkar. En kötü gıdalardandır. Ancak istiska'ya (vücudun bir tarafında su toplanması) karşı fayda verir.

12— Bıldırcın (سمانى) eti: Sıcak ve kuru özelliklidir. Mafsallara iyi gelir. Sıcak özellikli karaciğere zararlıdır. Zararı sirke ve kişnic tohumu (*küsfüre*) ile giderilir.

Kokuşmuş ve pis yerlerde olan kuşların etlerinden sakınmak gerekir. Bütün kuş etleri, hayvan etlerinden daha çabuk hazmedilirler. Daha çabuk hazmolunan ve daha az gıdalı olan yerleri ise boyun ve kanat kısımlarıdır. Beyinleri (dimağ) hayvan beyinlerinden daha iyidir.

13— Çekirge (جراد): *Sahihayn*'da rivayet edilir: Abdullah b. Ebî Evfâ (r.a.): "Hz. Peygamber (s.a.) ile çekirge yiyerek yedi gaza (sefer) yaptık." demiştir.[194]

---

191. Ahmed, 4/389; Nesâî, 7/239.
192. Bk. İbnu'l-Kayyim, *el-Menâru'l-Münîf*, s. 106.
193. Ebu Davud, 4940; İbn Mâce, 3765; Ahmed, 2/345; Buharî, *el-Edebu'l-Müfred*, no: 1300; İbn Hibbân, 2006. Senedi hasendir. İbn Hibbân sahih kabul etmiştir.
194. Kaynakları daha önce geçti. Buharî, 72/13.

Müsned'de ise Allah Rasûlü (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Bize iki meyte (ölü), iki kan helâl kılındı: Balık ve çekirge; karaciğer ve dalak." Bu hadis hem merfû, hem de İbn Ömer'e (r.a.) mevkûf olarak rivayet edilir.[195]

Çekirge, sıcak ve kuru özelliklidir, az gıdalıdır. Devamlı yenilmesi zayıflatır. Buharına durulduğu zaman sidik damlaması ve işeme zorluğuna —özellikle de kadınlar için— iyi gelir. Bâsurlar için buharına durulur. Semizleri akrep sokmasına karşı kızartılır ve yenilir. Saralılar için zararlıdır. Midede karışımı kötüdür. Sebepsiz ölmüş olanların mübahlığı konusunda iki görüş vardır: Çoğu ulemaya göre helâldir. İmam Mâlik haram saymıştır. Baskı, yangın vb. gibi bir sebeple ölmesi durumunda helâl olduğunda herhangi bir ihtilâf yoktur.[196]

Devamlı et yememek uygun olur. Çünkü demevî ve şişmanlıklarla ilgili hastalıklara, akut hummalara sebep olabilir. Hz. Ömer (r.a.) şöyle demiştir: "Etten sakınınız. Çünkü o, şarabın alışkanlık doğurduğu gibi alışkanlık doğurur." Bu haberi Mâlik, *Muvatta*'da Hz. Ömer'den rivayet etmiştir. Hipokrat ise: "İçinizi hayvanların makberi kılmayınız." dermiş.

83— Leben (لَبَن), Süt:

Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Hayvanlarda da size ibretler vardır. Bağırsaklarındakiler ile kan arasından, içenlere halis ve içimi kolay süt içiririz."[197]; Cennetten bahsederken: "Orada temiz su ırmakları, tadı bozulmayan süt ırmakları... vardır."[198] buyurmuştur.

Sünen'de merfû olarak şöyle buyrulur: "Kime Allah bir yemek yedirirse o: 'Allah'ım bunu bizim için bereketli kıl, bizi ondan daha hayırlısı ile rızıklandır, desin. Kime de süt içirirse o: 'Allah'ım! bunu bize bereketli kıl, ve ondan bize daha ver' desin. Çünkü ben yiyecek ve içecekler içerisinde sütten başka yeterli olanı bilmiyorum."

Süt, her ne kadar görünüşte basit gözüküyorsa da aslında yaratılışında üç cevherden tabiî olarak terkip edilmiş mürekkep bir içecektir: Peynir cevheri, tereyağı cevheri ve su cevherinden meydana gelmiştir. Peynir cevheri, soğuk ve rutubetlidir, bedene gıda verir. Tereyağı cevheri, mûtedil hararet

195. Kaynakları geçti. Bk. Habat Seriyyesi, Dipnot: 7. Sahih olan mevkûf olmasıdır. Ancak öyle olsa da merfû hükmündedir. Çünkü bu, şahsî re'y ile bildirilecek bir konu değildir.
196. Bk. *el-Muğnî*, 8/572-573.
197. Nahl, 16/66.
198. Muhammed, 47/15.

ve rutubet arzeder, sağlam yapılı insan bedenine uygundur, menfaatleri çoktur. Su cevheri, hararetli ve rutubetlidir, tabiatı bırakır, bedene rutubet verir. Genel olarak süt, mûtedilden daha soğuk, daha rutubetlidir.

"Sağıldığı sırada kuvveti, hararet ve rutubettir." de denilmiştir. "Hararet ve soğuklukta mutedildir." diyenler de olmuştur.

Sütün en kaliteli zamanı sağıldığı zamandır. Sonra giderek değeri azalır. Sağıldığı sırada daha az soğuk, daha çok rutubetli özellik arzeder. Ekşidiği zaman bunun aksi olur. Doğumdan kırk gün sonraki süt tercih edilir. En kalitelisi son derece beyaz, kokusu güzel, tadı lezzetli, hafif tatlımsı, orta derecede yağlı olan, ne çok ince ne çok koyu olmayan, genç ve sağlıklı, orta etli, otlak ve sulağı iyi olan bir hayvandan sağılan süttür.

Süt güzel bir kan oluşturur, kuru özellikli bedeni rutubetlendirir, güzel bir gıda verir, kuruntu, keder ve sevdalı hastalıklara iyi gelir. Bal ile içildiği zaman, dahili yaraları kokuşmuş unsurlardan arındırır. Şekerle birlikte içildiği zaman, rengi gerçekten güzelleştirir. Süt cimanın zararını telafi eder, göğüs ve akciğere iyi gelir, veremli kimseler için çok elverişlidir. Baş, mide, karaciğer ve dalağa iyi gelmez. Fazla süt içmek dişlere ve diş etlerine zararlıdır. Bu yüzden sütten sonra ağız su ile gargara yapılmalıdır. *Sahihayn*'da belirtildiği üzere: Hz. Peygamber (s.a.) süt içmiş, sonra su istemiş ve ağzını gargara ederek: "Onun yağı vardır." buyurmuştur.(199)

Hummalı kimselere, başı ağrıyanlara iyi gelmez. Beyine ve zayıf başa eza verir, devamlı süt içmek göz kararması ve perdelenmesine, mafsal ağrılarına, karaciğer tıkanıklıklarına, mide ve karında şişliklere neden olabilir. Bal ve zencefil vb. ile zararı izale edilir. Bütün bunlar süte alışkın olmayan kimseler içindir.

a) Koyun sütü: Sütler içerisinde en koyu ve rutubetli olanıdır. Keçi ve inek sütünde bulunmayan ölçüde yağlı ve kötü bir kokusu vardır. Balgamlı artıklar doğurur. Devamlı alındığı zaman cildde beyazlık meydana getirir. Bu tür etkisinin az olması için içine su katılması uygun olur. Susuzluğu teskini çok süratlidir, soğukluk vermesi de bir hayli çoktur.

b) Keçi sütü: İnce ve mûtedildir, karnı bırakır, kuru bedeni rutubetlendirir, boğaz ağrılarına, kuru öksürüğe ve kan tükürmeye karşı iyi gelir.

Mutlak anlamda süt, insan bedeni için en faydalı içecektir. Çünkü hem gıda verir, hem kan yapar; insan çocukluk döneminde ona alışkındır, aslî fıt-

199. Buharî, 4/52; Müslim, 358.

rata uygundur. *Sahihayn*'da mirac olayında anlatıldığına göre Hz. Peygamber'e (s.a.) isrâ gecesinde bir kadeh şarapla, bir kâse süt sunulmuş. O her ikisine de bakmış ve süt kâsesini almıştı. Bunun üzerine Cebrail (a.s.): "Seni fıtrata uygun olana hidayet eden Allah'a hamdolsun. Eğer şarabı alsaydın ümmetin taşkınlık yapar, azardı." demiştir.(200)

Ekşi süt iyi değildir, ham bir karışım oluşturur. Sıcak özellikli mideler onu hazmeder ve ondan faydalanabilir.

c) İnek sütü: Bedene gıda verir ve onu geliştirir, itidalli biçimde karnı tutar. İncelik ve koyulukta, yağ oranında keçi ile koyun sütü arasında en uygun ve en üstün sütlerden birisidir. *Sünen*'de merfû olarak rivayet edilen İbn Mes'ûd (r.a.) hadisinde: "İnek sütüne devam ediniz. Çünkü o her bir ottan otlar." buyrulmuştur.(201)

d) Deve sütü: Faslın başında sözü geçti. Orada faydalarından bahsedildi. Tekrara gerek duymuyoruz.

84— Lübân (لبان), Boswellia Carterii, Akgünlük:

"Kündür" de tabir edilir. Hakkında Hz. Peygamber'den (s.a.): "Evlerinizi lüban ve sâtir otu ile buharlandırınız." şeklinde bir hadis nakledilmişse de, O'ndan böyle bir hadis sahih değildir. Ancak Hz. Ali'nin, kendisine unutkanlıktan şikâyetçi olan birisine: "Lübân (akgünlük) kullanmalısın; çünkü o kalbi cesaretlendirir, unutkanlığı giderir." dediği rivayet edilmektedir. Zikredildiğine göre İbn Abbas (r.a.): "Aç karnına şekerle birlikte içilmesi işemek ve unutkanlık için iyidir." demiştir. Yine Enes (r.a.) kendisine unutkanlıktan şikâyetçi olan bir adama: "Lübân'a (kündür) devam et. Akşamdan ısla, sabaha girdiğinde, aç karnına ondan iç. Çünkü o unutkanlığa karşı çok iyidir." demiştir.

Bunun açık ve tabiî bir sebebi vardır. Şöyle ki; unutkanlık dimağa galebe çalan soğuk ve rutubetli mizacın kötülüğünden olduğu zaman, beyin hafıza gücünü gereği gibi çalıştıramaz ve ezberleyemez. Bu durumda lübân (akgünlük) ona fayda verdir. Ama unutma, ârızî olan bir şeyin galebesinden kaynaklanıyorsa, rutubet verici özellikli şeylerle onun derhal izalesi mümkündür.

---

200. Buharî, 63/41, 65(17/1); Müslim, 164, 168; Nesâî, 1/217; Ahmed b. Hanbel, 1/257, 309, 4/208, 210.

201. *Sünen* sahipleri tarafından rivayet edilmemiştir. Müellif hata etmiştir. Hadis *Müstedrek*'te (4/197) rivayet edilmiştir. Hasen bir hadistir.

Aralarında şu fark vardır: Kuru özellikli olanın arkasından uykusuzluk ve şimdiki olanların değil de geçmişte olan şeylerin hıfzı gelir. Rutubetli özellikli olanın durumu ise tersinedir.

Unutkanlığı bazı özellikli şeyler doğurur: Ense çukurundan hacamat olmak, devamlı yaş küzbüre (kişnic) ve ekşi elma yemek, aşırı düşünce ve gam, durgun suya bakmak ve içine işemek, asılmış kimseye bakmak, mezar kitâbelerini çokça okumak, yanyana giden iki deve arasında yürümek, havuzlara bit atmak, fare artığını yemek bunlardandır. Bunların çoğu tecrübe ile bilinmektedir.[202]

Lübân (akgünlük), ikinci derecede ısıtıcı, birinci derecede kurutucudur birazcık tutucu özelliği vardır. Faydaları çok, zararları ise azdır. Faydalarından bir kısmı şunlardır: Kan fışkırmasına, kan gitmesine, mide ağrısına, karın gitmesine fayda verir. Yemeği hazmettirir, yelleri çıkarır. Göz yaralarını temizler, sair yaralarda et bitirir. Zayıf mideleri güçlendirir ve onları ısıtır. Balgamı kurutur, göğüs rutubetlerini emer, göz kararmasını giderir. İnatçı yaraların yayılmasını önler. Yalnız başına veya İran sâbiri ile çiğnendiği zaman balgamı çeker. Dil tutulmasına karşı iyi gelir. Zihni açar ve arındırır. Su ile buğulandırıldığında vebaya karşı iyi gelir ve havanın kokusunu güzelleştirir.

85— Mâ (ماء), Su:

Su hayatın maddesi, içeceklerin efendisidir. Kâinatı oluşturan unsurlardan biri hatta aslî unsurudur. Çünkü gökler suyun buharından, yeryüzü köpüğünden yaratılmış, Allah her canlıyı ondan halketmiştir.

O gıda verir mi, yoksa sadece gıdaya etki mi eder konusunda iki görüş vardır. Daha önce hangisinin daha üstün olduğunu ve delillerini zikretmiştik.

Su soğuk ve rutubetli özellik arzeder, harareti önler, bedeni ve rutubetini muhafaza eder, çözümlenenlerin yerini doldurur, gıdaları inceltir ve onları damarlara gönderir.

Suyun kaliteli olması için şu on şart aranır:

1. Rengi son derece saf olmalıdır.
2. Asla kokusu olmamalıdır.

---

202. Bu avam tabakası arasında revac bulan gözbağcıların tıbbındandır. Aşırı vehimleri onları, bu gibi şeylerin tecrübe neticesinde doğru olduğu noktasına itmiştir. Allah müellife rahmet etsin. Aslında o, hep bu gibi şeylerden sakındırırdı.

3. Tadı Nil ve Fırat suları gibi güzel ve hoş olmalıdır.
4. Ağırlığı hafif ve ince kıvamlı olmalıdır.
5. Kaynak ve aktığı yollar temiz ve güzel olmalıdır.
6. Kaynağı uzakta olmalıdır.
7. Güneş ve rüzgâra açık olmalıdır. Yer altında gizli olmamalıdır.
8. Hareketli ve hızlı akışlı olmalıdır.
9. Suyu bol olmalı, karışan yabancı maddeleri dışarı atabilmelidir.
10. Döküldüğü yer de suyun kalitesini bildirir. İyi su ya kuzeyden çıkarak güneye doğru bir yol almalı, yahut da batıdan doğuya doğru bir mecra izlemelidir.

Bu on vasıf üzerinde düşünecek olursanız, bunların sadece şu dört nehirde tam olarak bulunduğunu göreceksiniz: Seyhan, Ceyhan, Nil ve Fırat.

Sahihayn'da Ebu Hureyre hadisinde Hz. Peygamber (s.a.): "Seyhan, Ceyhan, Nil ve Fırat; hepsi de cennet ırmaklarındandır." buyurmuştur.[203]

Suyun hafifliği, şu üç şey ile anlaşılır: 1) Çabuk soğur, çabuk ısınır. Hipokrat: "Çabuk ısınıp çabuk soğuyan su en hafif sudur." demiştir. 2) Tartı ile anlaşılır. 3) Aynı ağırlıkta iki pamuk aynı miktardaki farklı iki su ile ıslatılır ve iyice kurutulur, sonra tartılır. Hangisi daha hafif ise onu ıslatan su, diğerinden daha hafiftir.

Su, aslî konumunda her ne kadar soğuk ve rutubetli ise de, ârızî sebeplerle bu özelliği değişiklik gösterebilir. Şöyle ki; diğer yönlere kapalı olup sadece kuzey rüzgârına açık olan su soğuk olmakla birlikte, içinde biraz da kuzev rüzgârından almış olduğu kuruluk özelliği gösterir. Diğer yönler için de aynı durum söz konusudur.

Madenler arasından kaynayan su, o madenin özelliğini gösterir ve bedene o madenin etkisi gibi etki yapar. Tatlı su, hem hasta hem de sağlıklı kimselere faydalıdır. Soğuk olanı daha faydalı ve tatlıdır. Aç karnına içilmesi uygun değildir. Hemen cimadan sonra, uyanır uyanmaz, hamamdan çıktıktan sonra, meyve akabinde içilmemelidir. Daha önce geçmişti. Yemek üzerine içmede, eğer bir zaruret varsa, bir sakınca yoktur. Hatta içmelidir, fakat az ve emerek içmelidir. Böyle yaparsa asla zarar vermez. Aksine mideyi güçlendirir, şehveti uyandırır, susuzluğu giderir.

Ilık su, şişkinlik yapar ve az önceki zikrettiklerimizin aksi tesirde bulunur. Üstünden bir gece geçen su, tazesinden daha iyidir. Daha önce geçti. Soğuk

203. Müslim, 2839. Buharî bu hadisi tahric etmemiştir. Müellifin ona olan isnadı hatalıdır.

su, içeride dışarıdaki faydasından daha çok fayda verir. Sıcak su ise, bunun aksinedir. Soğuk su kan kokuşmalarına, buharların başa doğru yükselmesine karşı fayda verir, kokuşmaları önler; sıcak özellik gösteren mizac, diş, zaman ve mekânlara uygun gelir; soğuk algınlığı ve şişkinlikler gibi olgunlaşma ve çözümlenmeye ihtiyaç gösteren her duruma karşı zararlıdır. Aşırı soğuk olduğunda dişleri sızlatır; devamlı soğuk su içmek, damar çatlamasına, nezlelere, göğüs ağrılarına sebep olabilir.

Aşırı derecede soğuk ve sıcak su, sinirler ve pek çok organlara karşı zararlıdır. Çünkü aşırı sıcak su çözümleyici, aşırı soğuk da yoğunlaştırıcıdır. Sıcak su sert karışımların verdiği yanmaları teskin eder; çözümleyici ve olgunlaştırıcıdır, artıkları dışarı çıkarır, rutubet ve ısı verir; içildiği zaman hazmı bozar; yemeği midenin yüzüne çıkarır ve mideyi gevşetir. Susuzluğu hemen söndürmez, bedeni bıraktırır, kötü hastalıklara sebebiyet verir, pek çok hastalıklara karşı zararlıdır. Ancak yaşlı ve saralılara, soğuk özellikli baş ağrısına, göz ağrısına iyi gelir. Haricen kullanılması daha faydalıdır.

Güneş tarafından ısıtılmış su hakkında sahih ne bir hadis ne de bir haber (eser) mevcut değildir. Eski tabiplerden hiç biri de onu hoş görmeyip, kötülememişlerdir. Aşırı sıcak su böbrek yağlarını eritir. Gayn harfinde, yağmur suları hakkında söz edilmişti. (Gays maddesi).

a) Kar ve dolu suyu: *Sahihayn*'da sabit olduğu üzere Hz. Peygamber çeşitli münasebetlerle yaptığı duasında: "Allah'ım! Beni hatalarımdan kar ve dolu suyu ile yıka!" buyururdu.[204]

Kar, mâhiyet itibariyle sert ve dumanlı özellik arzeder. Suyu da aynı şekildedir. Hataların, kalbin serinletilmesine, güçlendirilmesine ve sertleştirilmesine duyulan ihtiyaçtan dolayı kar suyu ile yıkanması talebindeki hikmetin izahı daha önce geçmişti. Bundan hem bedenî, hem de kalbî hastalıkların zıdları ile tedavi edilmeleri ilkesinin çıkarıldığı yine orada belirtilmişti.

Dolu suyu, kar suyundan hem daha ince hem de daha lezzetlidir. Buz suyu ise, aslı olan su özelliğini gösterir.

Kar, iyilik ve kötülük bakımından üzerine yağdığı dağ ve toprakların özelliğini kazanır. Hamamdan çıktıktan, cimadan, spordan, sıcak yemekten hemen sonra karlı su içmemek gerekir. Aynı şekilde öksürenler, göğüs ağrısı çekenler, karaciğer zayıflığı olanlar, soğuk özellikli mizaca sahip kimseler de karlı su içmemelidirler.

---

204. Daha önce geçmişti. Buharî, 10/89; Müslim, 598.

b) Kuyu ve yeraltı boru suları: Kuyu sularının letafeti azdır, yer altı boru suları ise ağırdır. Çünkü kuyu gömüde olup, kokuşmalardan hali değildir. Boru suları ise hava ile temas halinde değildir, hava ile temas edip üzerinden bir gece geçmedikçe içilmemelidir. En kötüsü de kurşun borularda akıtılan, ya da kuyusu harap olan sulardır. Özellikle toprağı da kötü ise, artık o su korkunç bir veba yuvasıdır.

c) Zemzem suyu: Şerefçe suların efendisi, en büyük ve azametlisidir, nefislerin en çok arzuladığı, fiyatça da en yüksek ve en nefis olanıdır. O Cibrîl'in (a.s.) yere ayağını vurması neticesinde Yüce Allah tarafından ilk etapta Hz. İsmail'in su ihtiyacını gidermek için çıkarılmıştır.(205)

Sahih'te sabit olduğu üzere Hz. Peygamber (s.a.), Kâbe ve örtüsü arasında Zemzem'den başka azığı olmaksızın geceli gündüzlü kırk gün geçiren Ebu Zer'e: "Şüphesiz o (Zemzem), doyurucu bir yemektir." buyurmuştur.(206) Başkaları bu ifadeye, "Ve hastalıklara şifadır." sözünü de eklemişlerdir.(207)

İbn Mâce'de ise Câbir b. Abdillah (r.a.) hadisinde Hz. Peygamber (s.a.): "Zemzem suyu ne niyetle içilirse öyle olur." buyurmuştur.(208) Bazıları bu hadisi Muhammed b. el-Münkedir'den rivayet etmekte olan râvi Abdullah b. el-Müemmel yüzünden zayıf bulmuşlardır. Biz, Abdullah b. el-Mübarek'ten rivayet etmiştik. Bu zat hacc ettiğinde Zemzem'e geldi ve: "Ey Allah'ım! İbn Ebi'l-Mevalî, Muhammed b. el-Münkedir'den, o Câbir'den (r.a.), o da Peygamber'inden (s.a.): 'Zemzem suyu ne niyetle içilirse öyle olur' buyurduğunu nakledivor. Ben onu kıyamet gününün susuzluğunu gidermesi için içiyorum." dedi. İbn Ebi'l-Mevâlî sikadır. Şu halde hadis hasendir. Bazıları o hadisi sahih bulurken, bazıları da mevzû saymışlardır. Her ikisi de tahkiksiz söylenmiş sözlerdir.

Bizzat kendim ve daha başkaları Zemzem ile şifa bulmayı tecrübe etmiş ve şaşılacak tesirlerini görmüşüzdür. Ben çeşitli hastalıkların şifasını onda aradım ve Allah'ın izni ile iyileştim. Pek çok sayıda kimselerin yarım ay boyun-

---

205. Bk. Dârakutnî, 2/289; Hâkim, 1/473.
206. Müslim, 2473.
207. Bezzâr, Beyhakî, 5/148; Tayalisî, 2/158; Taberanî gibi. İsnadı sahihtir. Bk. Münzirî, *et-Tergîb ve't-Terhîb*, 2/133; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 3/286.
208. İbn Mâce, 3062; Ahmed, Beyhakî, 5/148. Tirmizî (963) ve Beyhakî (5/202) Hz. Âişe'den, kendisinin zemzem suyu taşıdığını, Hz. Peygamber'in de zemzem suyu taşıdıklarını anlattığını rivayet ederler. Buharî, *et-Tarihu'l-Kebîr*'de (3/189) Hz. Âişe'nin şişeler içerisinde zemzem suyu taşıdığını rivayet eder ve onun şöyle dediğini nakleder: "Hz. Peygamber (s.a.), matara ve kırbalarla onu taşır, ondan hastaların üzerine döker ve onlara içirirdi."

ca, daha az veya daha çok müddetle sadece onunla gıdalandıklarını, hiçbir açlık hissetmediklerini, insanlarla birlikte onlardan biri gibi tavaf ettiklerini müşahade etmişimdir. Biri bana tam kırk gün Zemzem'le idare ettiğini, bu arada eşi ile cima edebilecek, oruç tutup defalarca tavaf edebilecek gücünün bulunduğunu söylemiştir.

d) Nil suyu: Cennet nehirlerinden birisidir. Kaynağı Habeş ülkesinin en uzak noktalarında, Kamer dağlarının arkasındadır. Orada yağmur suları toplanır, seller birbirini destekler ve böylece Allah Nil'i çöl bir toprak üzerinden Kuzey'e doğru sürükler. Onunla ekin çıkarır, ondan insanlar ve hayvanlar yerler. Yüce Allah'ın Nil'i akıttığı topraklar çöl topraklarıdır, katıdır; normal yağmur yağacak olsa onunla o toprağın suya kanması ve bitki bitirmesi mümkün değildir. Normalin üstünde yağacak olsa bu kez de, evler barklar, orada meskûn olanlar zarar görecek ve yaşama düzeni bozulacak, hayat yürümeyecekti. İşte bu yüzden Allah yağmuru tâ uzak yerlere indirdi, sonra bu yağmurları büyük bir nehirde buralara akıttı. Yüce Allah onun taşmasını belli vakitlerde ve ülke topraklarının yeterli düzeyde sulanabileceği bir miktar ve keyfiyette ayarladı. Bütün toprakları suya iyice kandırdığı zaman azalması ve yatağına çekilmesi için izin verdi. Böylece ekim yapılabilmesi imkânı doğdu ve istifade tamamlandı.

Nil suyunda, az önce zikredilen, kaliteli bir suda bulunması gereken on vasıf da bulunmaktadır. Böylece o, en latif, en hafif, en tatlı ve en hoş sulardan biri olmaktadır.

e) Deniz suyu: Hz. Peygamber'in (s.a.) deniz hakkında: "Onun suyu temizdir; ölüsü de helaldır."[209] buyurduğunu biliyoruz. Yeryüzünde gerek insanların gerekse hayvanların hayatlarının düzenli ve menfaatlerinin tamam olması için Yüce Allah denizleri acı ve tuzlu kılmıştır. Çünkü denizler daimi ve durgundurlar; içerisinde pek çok canlılar yaşar. Bunlar orada çoğu kez ölürler ve gömülmezler. Eğer bu durumda deniz suyu tatlı olsaydı, devamlılığı ve içerisinde hayvanların ölmesi sebebiyle bozulur ve kokuşurdu. Dünyamızı saran hava tabakası bundan etkilenir ve o da kokuşur, fesada uğrar; neticede bütün dünya fesada giderdi. Yüce Allah'ın herşeyi yerli yerinde yaratan hikmeti, denizlerin tuzla gibi şayet dünyadaki bütün lâşeler, pis kokular, ölüler içerisine atılacak olsa bozulmayacak, değişmeyecek şekilde kalmasını gerektirdi; yaratıldığından kıyamete dek kalmasına rağmen kokuşmamasını gerektirdi ve denizler öyle yaratıldı. Bu denizlerin tuzlu olmasını gerektiren gâî sebebidir. Onun fiilî olarak tuzlu olmasını intac eden etkin sebep de, ze-

---

209. Daha önce geçti. Hadis sahihtir. Bk. Habat Seriyyesi, 3/437-441.

mininin tuzlu ve çorak olmasıdır.

Deniz suyu ile yıkanmak, deride bulunan pek çok afetlere karşı faydalıdır. İçmek dahili ve harici zararlara sebep olur. Çünkü karnı bırakır, zayıflatır, kaşıntı ve uyuz doğurur, şişkinlik ve susuzluk meydana getirir. Deniz suyunu içmek zorunda kalan kimseler için, zararını giderme amacı ile yapabileceği bazı yollar vardır:

Bunlardan birisi şöyledir: Deniz suyunu tencereye koyar, tencere üzerine kamışlar uzatır, onların üzerine de kabartılmış yeni yün koyar. Sonra tencerenin altını yakar. Buharlaşıp da yün buhara doyduğu zaman alır ve bir kap içerisinde sıkar ve bunu defaatle yapar. Yünde tatlı su buharı toplanır, tencerede ise acı kısım kalır.

İkinci bir yol: Sahilde genişçe bir çukur kazar ve deniz suyu onun içerisine sızar; sonra kazdığı çukura yakın ikinci bir çukur kazar ve birinci çukurdaki su oraya sızar. Sonra üçüncüsünü kazar. Su tatlılaşıncaya kadar böyle yapar.

Bulanık suyu içmek zorunda kalan bir kimse şöyle bir çareye başvurmalıdır: Bulanık su içerisine kayısı çekirdeği veya abanoz (sâc) ağacından bir parça atılır veya alevli ucu yanan bir odun, içerisine sokularak söndürülür, yahut kilermeni veya buğday kavutu atılır. Çünkü bu durumda suyun bulanıklığı dibine çöker ve su durulur.

86— Misk (مسك):

Sahih-i Müslim'de Ebu Saîd el-Hudrî'den Hz. Peygamber'in (s.a.): "En iyi güzel koku, misktir." buyurduğu nakledilir.[210]

Sahihayn'da Hz. Âişe şöyle der: "Ben Hz. Peygamber'i (s.a.) ihrama girmeden önce ve kurban bayramının ilk günü Kâ'be'yi tavafından önce, içinde misk bulunan bir koku ile kokulardım."[211]

Misk, kokuların kıralıdır, en üstünü, en iyisidir, onunla darbımesel getirilir, diğerleri hep ona benzetilir, o bir başkasına benzetilmez. Cennette sıddıkların makamı ondandır.

Misk ikinci derecede sıcak ve kuru özellik arzeder. Nefsi sevindirir ve onu güçlendirir. Bütün iç organları koklamak ya da içmek yoluyla güçlendi-

210. Müslim, 2252.
211. Buharî, 25/18.

rir. Üzerine sürülmek sureti ile de, dış organları takviye eder. Yaşlılar, üşüyenler için özellikle de kış mevsiminde faydalıdır. Bayılma ve hafakanlar için iyidir. Bol harareti harekete geçireceği için zayıflığa iyi gelir. Gözün beyazını cilalar, rutubetini emer, orada ve bütün uzuvlarda bulunan yelleri indirir, zehirin etkisini ortadan kaldırır, yılan ısırmalarına iyi gelir. Faydaları gerçekten pek çoktur. En güçlü ferahlatıcı maddelerden birisidir.

87— Mercencûş (مرزنجوش), Majorane Hortensis, Macuran Otu/Mercanköşk/Merzenküş:[212]

Hakkında sıhhatini bilmediğimiz bir hadis vardır ve şöyle denmektedir: "Mercanköşke devam ediniz. Çünkü o, soğuk algınlığı için iyidir."[213]

Mercanköşk, üçüncü derecede sıcak, ikinci derecede kurudur. Koklanması soğuk özellikli baş ağrısına; balgam, kara safra, soğuk algınlığı ve yoğun yellerden olan baş ağrılarına iyi gelir. Başta ve burun deliklerindeki tıkanıklıkları açar. Soğuk özellikli çoğu şişlikleri çözümler, soğuk ve rutubetli özellik arzeden ağrı ve şişliklerin çoğuna fayda verir. Üzerinde taşınıldığında aybaşı kanını söktürür ve hamile kalınmasına yardımcı olur. Kuru yaprakları ufalanır ve ısıtılıp sarılırsa, göz altında ârız olan kan lekelerini giderir. Lapası sirke ile sargı yapıldığında akrep sokmasına iyi gelir. Yağı, sırt ve dizkapağı ağrılarına karşı faydalıdır. Yorgunluğu giderir. Onu sürekli koklayan kimsenin gözlerine su inmez. Acı badem yağı ile suyu buruna çekildiğinde, burun deliklerindeki tıkanıklıkları açar, orada ve başta ârız olan yellere karşı faydalıdır.

88— Milh (ملح), Tuz:

İbn Mâce *Sünen*'inde Enes'ten (r.a.) merfû olarak: "Katıklarınızın efendisi tuzdur."[214] buyurulduğunu rivayet eder. Bir şeyin efendisi, o şeyi ıslah edip, düzene koyan demektir. Katıkların çoğunluğu ancak tuz ile kıvamını, tadını bulur. Bezzâr'ın *Müsned*'inde merfû olarak şöyle buyurulduğu nakledilir: "Çok geçmez insanlar içerisinde yemekteki tuz gibi olursunuz. Yemek ancak tuz ile kıvamını bulur."[215]

---

212. Merzencûş: Çok dallı ve yere yayılan bir ottur. Yuvarlak ve tüylü yaprakları vardır. Gerçekten güzel bir kokusu vardır.
213. Süyutî, *el-Câmiu's-Sağîr*'de zikretmiş ve Ebu Nuaym ve İbnü's-Sünnî'ye nisbet etmiş, zayıf olduğuna dair rumuz kullanmıştır.
214. İbn Mâce, 3315. Senedinde metrûk bir râvi olan İsa b. Ebî İsa vardır.
215. Bk. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, 10/18. İsnadı hasendir.

Bağavî, *Tefsir*'inde Abdullah b. Ömer'den (r.a.) merfû olarak şöyle buyurulduğunu zikreder: "Allah gökten yeryüzüne dört bereket indirmiştir: Demir, ateş, su, tuz." Hadisin mevkûf olması daha uygun gözükmektedir.

Tuz, insanların bedenlerini ve yiyeceklerini düzene sokar, karıştırıldığı herşeyi, hatta altın ve gümüşü bile ıslah eder. İçerisinde bulunan bir kuvvet sebebiyle altının sarılığını, gümüşün de beyazlığını arttırır. Cilalayıcı ve çözümleyici, yoğun rutubetleri giderici ve onları emici, bedenleri takviye edici, kokuşma ve bozulmalarını önleyici, yaralı uyuza fayda verici özellikleri vardır.

Onunla sürme çekildiğinde, gözde bulunan fazla eti söker. "Zafere" ve "enderânî" denilen, kaynağı kaplayan tabaka ile aşırı beyaz olan kısmı bu hususta daha da etkilidir. İnatçı, pis yaraların yayılmasını önler, dışkıyı indirir; karında su toplayan kimselerin karınları onunla oğulduğu zaman iyi fayda verir; dişleri arındırır, kokuşmaları giderir; diş etlerini takviye eder ve güçlendirir. Faydaları gerçekten çoktur.

89— Nahl (نخل , Phoenix Dactylifera, Hurma Ağacı:

Kur'an'da birçok yerde geçer. *Sahihayn*'da ise İbn Ömer (r.a.) şöyle anlatır: Hz. Peygamber'in (s.a.) yanında iken, bir de baktık hurma özü getirildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.):

— Gerçekten ağaçlar içerisinde bir ağaç vardır ki, yaprağı düşmez. Bu ağaç müslümanın misalidir. Şimdi bana söyleyin, bu ağaç nedir? buyurdu. Bunun üzerine cemaatin zihinleri kırlardaki ağaçlara takıldı.

Benim içimden bunun hurma olduğu geçti. O hurmadır diyecek oldum. Sonra baktım ben cemaatin içerisinde yaşça en küçük olanıyım. Bu yüzden sustum. Hz. Peygamber:

— O hurma ağacıdır, buyurdu.

Ben bunu (babam) Ömer'e andığımda şöyle dedi:

— Eğer söyleseydin, o benim için şundan şundan daha makbul olurdu.(216)

Bu hadisten şu neticeleri çıkarabiliriz:

1— Âlim olan zat talebeleri için meseleleri vaz edip, onları yetiştirmek için görüşlerini alabilir ve onları deneyebilir.

216. Buharî, 70/46; Müslim, 2811.

2— Darbımesel ve teşbihler yapılabilir.

3— Sahabe, büyüklerine karşı hayâlı ve saygılıdırlar, büyüklerinin yanında konuşmaktan kendilerini tutarlar.

4— Kişi, oğlunun başarısı ve doğruya ulaşmasından dolayı ferahlık duyar, sevinir.

5— Çocuğun babası huzurunda —baba bilmese bile— bildiği bir şeyi söylemesi mekruh değildir, bunda babaya karşı bir edepsizlik mânası yoktur.

6— Faydasının devamlı, gölgesinin her zaman olması, meyvesinin hoş ve güzelliği ve daimi olarak bulunması gibi özelliklerinden dolayı müslüman, hurma ağacına benzetilmiştir.

Meyvesi hem yaş hem kuru iken; hem koruk hem olgun iken yenilir. O hem bir gıda hem de devadır; hem yemek hem tatlıdır; hem içecek hem meyvedir. Gövdesi bina, alet-edevat ve kap imalinde kullanılır. Yaprağından hasır, zenbil, kap ve yelpazeler vb. yapılır. Lifinden ip yapılır, yastık vb. içi doldurulur. Geriye kaldı çekirdeği, o da deve yiyeceğidir. İlaç ve sürmelikler içerisine katılır. Sonra meyvesinin ve endamının güzelliği, manzarasının hoşluğu, meyvelerinin ahenkli biçimde dizilişi, çekiciliği ve letafeti insanın içini ferahlatır, hoş bir neşe verir. Onun görülmesi yaratıcısının ve O'nun eşsiz sanatını, kudretinin kemalini, hikmetinin sonsuzluğunu hatırlatır. Ona mü'min kişiden daha çok benzeyen başka bir şey yoktur. Çünkü mü'min mahza hayırdır, açık, gizli mutlak faydadır.

O öyle bir ağaçtır ki, kütüğü (yeni bir minber yapılması münasebeti ile) Hz. Peygamber'in kendisinden ayrılması ânında O'na olan şevki, sözünü dinlemeye olan iştiyakı neticesinde âhu figân eylemiştir. Meryem validemiz Hz. İsa'yı doğuracağı zaman onun altına inmiştir. İsnadında tereddütler bulunan bir hadiste onun hakkında: "Halanıza, hurma ağacı ikram ediniz. Çünkü o Âdem'in yaratıldığı topraktan halkedilmiştir." buyurulmuştur.(217)

İnsanlar asmanın mı hurmadan, yoksa hurmanın mı asmadan daha üstün olduğunda ikiye ayrılmışlardır. Yüce Allah, Kitab'ında pek çok yerde her ikisini de yan yana zikretmiştir.(218) Her biri diğerine ne kadar da yakındır! Bununla birlikte her biri kendi bitiş yerinde, toprağının uygun olduğu yerde daha üstün, daha faydalıdır.

---

217. Sahih olmayan bir haberdir. Süyutî, *el-Câmi'us-Sağîr*'de zikretmiş ve onu Ebu Ya'lâ, İbn Ebî Hâtim, el-Ukaylî (*ed-Duafâ*'da), İbn Adiy (*el-Kâmil*'de), İbnü's-Sünnî ve Ebu Nuaym'a nisbet etmiştir. Senedinde Meşrûr b. Said vardır ve zayıftır.

218. Üzüm kelimesini 11 yerde, hurma kelimesini ise 20 yerde zikretmiştir. Bk. *el-Mucemu'l-Müfehres*, Ineb ve Nahl maddeleri.

90— Nercis (نرجس), N. Tazzetta, Nergis:

Hakkında aslı olmayan bir hadis vardır. Güya Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuş: "Nergis koklamaya devam ediniz; çünkü kalpte delilik, cüzzam ve baras (alaca hastalığı) çekirdeği bulunur. Onu ancak nergis koklama keser."[219]

Nergis, ikinci derecede sıcak ve kuru özelliklidir. Kökü sinirlere kadar ulaşan yaraları ıslah eder; yıkayıcı, arındırıcı, cezbedici bir gücü vardır. Pişirilip suyu içildiği zaman veya haşlanarak yenildiği zaman kusmayı harekete geçirir, mıdenin dıbindeki rutubeti cezbeder. Kara burçak (كرسنة) ve bal ile pişirildiği zaman, yaraların kirlerini arındırır ve zor olgunlaşan çıbanları parçalar.

Çiçeği mutedil bir hararette ve hoştur; soğuk özellikli soğuk algınlığına iyi gelir. Kuvvetli bir çözümleyici gücü vardır, dimağ ve burun deliklerindeki tıkanıklıkları açar; rutubetli ve kara safralı baş ağrılarına fayda verir, sıcak özellikli başları ağrıtır.

Soğanı, sert olarak bölünüp dikildiğinde iki katı olur. Onu kışın sürekli koklayan kimse, yazın "birsam" denilen bir nevi delilikten emin olur. Balgam ve kara safra safradan hasıl olan baş ağrılarına karşı fayda verir. Kalbi ve beyni güçlendirici, pek çok hastalıkları giderici bir koku özelliği vardır. *Teysîr* sahibi: "Onu koklamak, çocuklardaki sarayı giderir." demiştir.

91— Nevre (نورة), Harzeme:

İbn Mâce ümmü Seleme'den nakleder: "Hz. Peygamber (s.a.) temizlik yapmak istediği zaman avret yerinden başlar ve harzeme (nevre) sürer, bedeninin diğer yerlerine de ailesi sürerdi."[220] Harzeme hakkında birçok hadis varid olmuştur. En iyisi bu naklettiğimizdir.

Rivayete göre ilk kez hamama giren ve kendisine harzeme yapılan kimse Süleyman b. Davud (a.s.)'dır. Aslı: İki birim kireç ile bir birim zırnık alınır ve su ile karıştırılır. Olgunlaşıncaya ve iyice mavileşinceye kadar güneşte veya hamamda bekletilir. Sonra vücuda sürülür ve etkisini gösterecek kadar oturulur, su dokundurulmaz, sonra yıkanır; yakıcı etkisinin giderilmesi için de yerine kına sürülür.

219. İbnu'l-Cevzî, *Mevzuât*'ında zikretmiştir.
220. İbn Mâce, 3751. Senedinde inkıta vardır. Çünkü Habib b. Ebî Sâbit'in Ümmü Seleme'den rivayeti mürseldir.

92— Nebik (نبق), Flacourtia Cataphracte, Sidr veya Nebik Ağacı:

Ebu Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*'de merfû olarak şu hadisi zikreder: "Adem (a.s.) yeryüzüne indirildiğinde, dünya meyvelerinden yediği ilk şey nebik idi." Hz. Peygamber (s.a.), sıhhatinde ittifak edilen hadislerinde "nebik"ten söz etmiş ve İsrâ gecesinde sidre-i müntehayı gördüğünü ve onun yemişlerinin (nebik) Hecer destileri gibi olduğunu ifade buyurmuşlardır.[221] Nebik, sidr ağacının (nebik ağacı) meyvesidir. Tabiatı tutar, ishale iyi gelir, mideyi tabaklar, safrayı teskin eder, bedene gıda verir, iştahı açar, balgam doğurur, safralı mide fesadına iyi gelir. Hazmı yavaştır. Kavutu iç organları güçlendirir; safralı mizaçları ıslah eder. Zararı petekli bal ile giderilir.

Rutubetli mi, yoksa kuru mu olduğu hakkında iki görüş varsa da, doğrusu şöyledir: Onun rutubetli olanı soğuk ve rutubetli; kurusu ise soğuk ve kurudur.

93— Hindiba (هندبا), Cichorium Endivia, Yaban Marulu:

Hakkında Hz. Peygamber'den (s.a.) aslı olmayan aksine mevzu bulunan üç hadis bulunmaktadır: 1) "Hindiba yiyiniz ve onu silkelemeyiniz. Çünkü Allah'ın hiçbir günü yoktur ki, cennet katrelerinden onun üzerine damlalar inmiş olmasın." 2) "Kim hindiba yer ve üzerine uyursa, ona ne zehir dokunur, ne de sihir." 3) "Hiçbir hindiba yaprağı yoktur ki, üzerinde cennetten bir damla bulunmasın."[222]

Hindibanın istihale ve mevsimlerin değişmesi ile değişiklik gösterici bir özelliği vardır: Kış mevsiminde soğuk ve rutubetlidir, yazın sıcak ve kurudur; ilkbahar ve sonbaharda ise mutedildir. Çoğu kez soğukluk ve kuruluğa meyillidir. Tutucu ve soğutucu özelliği vardır; mideye iyi gelir. Pişirilip sirke ile yenildiği zaman, özellikle de kara hindibası karnı tutar, mide için bu daha da iyidir, daha da tutucudur; mide zayıflığına fayda verir.

Lapası, midede ârız olan iltihapları izale eder ve nikrise (gut) ve sıcak özellikli göz şişliklerine iyi gelir. Yaprakları ve sapları lapa yapılıp sarıldığı zaman akrep sokmasına karşı fayda verir, mideyi güçlendirir, karaciğerde ârız olan tıkanıklıkları açar, soğuk ve sıcak özellikli karaciğer ağrılarına iyi gelir.

---

221. Buharî, 59/6.
222. Bk. İbnu'l-Kayyim, *el-Menâru'l-Münîf*, s. 54; Aliyyu'l-Kârî, *el-Masnû*, 74; Şevkânî, *el-Fevâidu'l-Mecmûa*, 165-167; İbn Müflih, *el-Âdâbu'ş-Şer'iyye*, 3/65.

Dalak, damar ve iç organlarda meydana gelen tıkanıklıkları açar, böbrek damarlarını arıtır. Karaciğer için en faydalısı en acı olanıdır. Damıtılan suyu, özellikle yaş raziyane suyu ile katıldığı zaman tıkanıklık doğuran sarılığa karşı fayda verir. Yaprakları inceltilip sıcak özellikli şişlikler üzerine konulduğu zaman, onları serinletir ve çözümler. Midede olan şeyleri temizler, kan ve safranın hararetini söndürür. En uygunu yıkanmadan ve silkinmeden yenilmesidir. Çünkü yıkanıldığı veya silkinildiği zaman, özelliğini kaybeder. Bununla birlikte onda bütün zehirlere karşı fayda veren panzehir (tiryâk) özelliği de vardır.

Suyu ile sürme çekildiğinde, göz zaafına iyi gelir. Yaprakları panzehir içerisine katılır; akrep sokmasına karşı iyi gelir ve çoğu zehirlere mukavemet eder. Suyu damıtılıp üzerine zeytinyağı döküldüğü zaman, öldürücü ilaçlardan kurtarır. Kökü damıtılıp suyu içildiği zaman yılan, akrep ve eşek arısı sokmalarına iyi gelir. Kökünün salgıladığı sütü, gözün beyazını cilalar.

94— Vers (ورس), C. Longa, Kurkum/Zerdeçöp/Hind Zafranı:(223)

Tirmizî, *Cami*'inde Zeyd b. Erkam'dan naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.), zâtülcenbe karşı zeytinyağı ve versi tavsiye buyururdu. Katâde: "Şikâyetçi olduğu taraftan boğazına akıtılır.." demiştir.(224)

İbn Mâce, Zeyd b. Erkam'dan (r.a.) şöyle nakleder: "Hz. Peygamber (s.a.), zâtülcenbe karşı boğaza akıtılmak suretiyle vers, kust (ûd-i hindî) ve zeytinyağı önerirdi."

Ümmü Seleme validemizden şöyle dediği sahih olarak bilinmektedir: "Lohusa kadın, doğumundan sonra kırk gün otururdu. Bizden birisi lohusalığı sırasında yüzündeki allıklardan dolayı vers (Hind zafranı) sürerdi."(225)

Lügatçi Ebu Hanife şöyle der: "Vers ekilir, kendiliğinden bitmez. Arap topraklarından başka yerde, Arap topraklarından da Yemen ülkesinden başka yerlerde yetiştiğini bilmiyorum."

Birinci derecenin ilk haddinde sıcak ve kuru özellik arzeder. En kalitelisi

223. Vers: Susam gibi sarı bir bitkidir, boyama amacı ile kullanılır. Rengin güzelleştirilmesi amacı ile yüze sürülecek allık elde edilir.
224. Tirmizî, 2079; İbn Mâce, 3467.
225. Ahmed, 6/300; Ebu Davud, 311, 312; Tirmizî, 139; Dârakutnî, 82; Hâkim, 1/175; Beyhakî, 1/341. Senedi hasendir. Ayrıca şahidleri için bk. Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, 1/205-206.

kırmızı ve ele yumuşak geleni ve kepeği az olanıdır. Cilddeki lekeler, kaşıntı yerlerine, deri yüzünde bulunan sivilce ve kabarcıklara sürüldüğünde iyi netice verir. Tutucu ve boyayıcı özelliği vardır. İçildiği zaman barasa (alacalık) iyi gelir. İçilecek miktarı bir dirhem kadardır.

Özellik ve faydaları bakımından deniz kustuna (kust-ı bahrî) yakındır. Cilddeki beyazlıklar, kaşıntı, sivilce ve kabarcıklar ile kızıla çalan siyah lekeler üzerine sürüldüğü zaman fayda verir. Vers ile boyanmış elbise cima lezzetini arttırır.

95— Vesme (وسمة), Isatis Tinctoria, Yabani Civid Otu:

Arapça'da (ورق النيل) de denilir. Saçı siyahlaştırır. Saçı siyaha boyamanın caiz olup olmaması sırasında sözü geçmiştdi.

96— Yaktîn (يقطين), C. Pepo, Kabak:

"Yaktin"den maksat (دُبّاء) ve (قرع), yani kabaktır. Ancak "Yaktîn" kelimesi daha geneldir. Çünkü sözlükte, karpuz, acur, hıyar gibi sapı (sâkı) üzere durmayan her bitkiye "yaktîn" tabir edilir. Kur'an'da "...Ve üzerinde (gölge yapması için) kabak türünden bir ağaç bitirdik."(226) âyetinde zikri geçer.

Soru: Arapça'da sapı üzere durmayan bitkilere (شجر) değil de (نجم) tabir edilir. (شجر) ise sapı (sâkı, bedeni, gövdesi) olan bitkilerdir. Lügat âlimleri böyle söylemişlerdir. Bu durumda âyette (شجرة من يقطين) "kabak türünden bir ağaç" ifadesi nasıl kullanılmıştır?

Cevap: (شجر) kelimesi kayıtsız kullanıldığı zaman, üzerinde durduğu bir sapı, gövdesi olan bitkiler manasına gelir. Kayıtlandığı zaman ise durum değişir ve kayıtlandığı manaya gelir. İsimler bahsinde mutlak ve mukayyed arasındaki fark, anlayış ve lügatin mertebeleri konusunda pek büyük faydası olan önemli bir konudur.

Kur'an'da zikri geçen (يقطين) den maksat (دُبّاء) yani kabaktır. Ürününe de (دُبّاء) veya (قرع) adı verilir.

Sahihayn'da şöyle bir hadis vardır: Enes b. Mâlik anlatır: Bir terzi, yap-

---

226. Saffât, 37/146.

tığı bir yemeğe Hz. Peygamber'i (s.a.) davet etmişti. Bu yemeğe Rasûlullah (s.a.) ile birlikte ben de gitmiştim. Ev sahibi Rasûlullah'a (s.a.) arpa ekmeği ile içinde kabak ve kurutulmuş et bulunan bir çorba takdim etti. Ben Rasûlullah'ın (s.a.) tabağın etrafındaki kabakları araştırdığını gördüm. Artık o günden sonra kabağı sevmekteyim.[227]

Ebu Tâlût şöyle der: Enes b. Mâlik'in yanına girdim. O kabak yiyor ve şöyle diyordu: "Ey kabak! Hz. Peygamber'in sana olan sevgisinden dolayı sen, bana ne kadar sevimlisin!"

el-Gaylâniyyât'da Hişâm b. Urve hadisinin ilk râvisi Hz. Âişe şöyle demektedir: Hz. Peygamber (s.a.) bana: "Ey Âişe! Ocağa bir tencere koyduğunuz zaman, içine bolca kabak koyun. Çünkü o hüzünlü kimsenin kalbini güçlendirir." buyurdu.

Kabak (yaktîn) soğuk ve rutubetli özellik arzeder, hafif bir gıda verir, mideden inmesi süratlidir. Eğer hazmolmadan önce bozulmamışsa güzel bir karışım oluşturur. Özelliklerinden birisi de beraber bulunduğu diğer gıdalarla uyumlu ve güzel bir karışım oluşturmasıdır. Hardal ile birlikte yenildiğinde sert, tuzla yenildiğinde tuzlu, tutucu bir nesne ile alındığında tutucu karışımlar oluşturur. Ayva ile yenildiği zaman bedene güzel bir gıda verir.

Kabak hafif ve sulu özellik arzeder; rutubetli ve balgamlı bir gıda verir, hararetli kimselere fayda verir, soğukluk hissedenlere ve balgamlı tarafı ağır basan mizaçlara iyi gelmez. Suyu susuzluğu keser. İçildiği veya onunla baş yıkandığı zaman zaman sıcak özellikli baş ağrılarını giderir. Nasıl kullanılırsa kullanılsın, karnı yumuşatır. Hararetli kimseler hakkında tedavi için onun gibisi ve çabuk faydasını gösteren başka bir şey yoktur.

Bazı faydaları: Hamura bulanıp fırın ya da tandırda kızartılır, suyu çıkarılır ve latif meşrubatlardan biri ile birlikte içilirse ateşli hummaların hararetini dindirir, susuzluğu keser, güzel bir gıda verir. Terencebîn (kudret helvası) ve terbiye edilmiş ayva ile içildiği zaman sırf safra ishal eder

Kabak kaynatılır ve suyu birazcık bal, birazcık da natron (sodyum karbonat) ile birlikte içilirse hem balgam hem de safra indirir. Ezilir ve bıngıldak üzerine sargı yapılırsa, dimağdaki sıcak özellikli şişliklere fayda verir.

Kabuğu sıkılır ve suyu gül yağı ile karıştırılarak kulağa damlatılırsa sıcak özellikli şişliklere iyi gelir. Kabuğu yine sıcak özellikli göz şişliklerine, sıcak özellikli nikrise (gut hastalığına) karşı fayda verir. Kabak sıcak mizaçlı

227. Buharî, 70/36; Müslim, 2041.

ve hummalı kimselere karşı çok faydalıdır. Midede kötü bir karışım ile karşılaştığında onun tabiatına dönüşür ve bozulur ve bedende kötü bir karışım oluşturur. Bu zararı sirke ve tarhana ile giderilir.

Kısacası kabak, en hafif ve en süratli etkilenen bir gıdadır. Enes'ten (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.) efendimiz onu çok yerlermiş.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BAZI TIBBÎ TAVSİYE VE İKAZLAR

BAZI TIBBÎ TAVSİYE VE İKAZLAR

Bu konuyu, kitaptan beklenen faydaların tam olması için genel mahiyetteki bazı tıbbî tavsiye ve uyarılarla bitirmeyi uygun gördüm.

İbn Mâsiveyh'in *el-Mehâzir* adlı kitabında konu ile ilgili bir fasıl gördüm ve onu aynen nakletmeyi uygun buluyorum. O şöyle diyor:

Kim kırk gün soğan yer de yüzü çil çil olursa ancak kendisini kınasın.

Kim midesinde yumurta ve balığı bir araya toplar da, felç ya da yüz felci geçirirse kendisinden başka kimseyi kınamasın.

Tok karına hamama girip de felç geçiren ancak kendisini kınasın.

Sütle balığı bir arada yiyen kimseye baras (alaca hastalığı), cüzzam veya nikris (gut hastalığı) isabet ederse kusuru sadece kendisinde arasın.

Midesinde sütle nebizi (şıra) bir araya getiren kimseye eğer baras veya nikris (gut) isabet ederse kusuru başkasında aramasın.

Kim ihtilam olur ve yıkanmadan karısı ile ilişkide bulunursa, neticede de karısı mecnun veya manyak bir çocuk doğurursa kendisinden başka kimseyi kınamasın.

Kim haşlanmış soğuk yumurta yer ve karnını onunla doldurursa, sonra da astıma yakalanırsa kusuru sadece kendisinde bulsun.

Kim cinsel ilişkide bulunur ve boşalıncaya kadar sabretmezse ona taş (حصاة) isabet eder, neticede başkasını kınamasın.

Kim geceleyin aynaya bakar da, kendisine yüz felci veya başka bir dert isabet ederse ancak kendisini kınasın.

İbn Bahtayşû şöyle der: Yumurta ile balığı aynı anda yemekten sakın. Çünkü onlar kulunç, bâsur ve diş ağrılarına sebebiyet verirler.

Devamlı yumurta yemek yüzde çillikler doğurur. Mülûha[1] ve tuzlu balık yemek, hamamdan sonra hacamat olmak, behak (yüzde lekeler) ve uyuza sebebiyet verir.

Devamlı koyun böbreği yemek, mesaneyi dumura uğratır. Taze balık yedikten sonra yıkanmak, felce sebebiyet verir.

Hayız olan kadınla cima etmek cüzzama sebep olur. Akabinde suyu dökmeden (boşalmadan) cimada bulunmak, taş oluşturur. Çıkış yolunda (mahrec) uzun süre beklemek, şiddetli dertlere sebep olur.

Hipokrat: "Zararlı şeyden azıcık almak, faydalı şeyden gereğinden fazla almaktan daha hayırlıdır." demiştir.

Yine o: "Aşırı yorgunluktan, yiyecek ve içeceklerden tıka basa mideyi doldurmaktan kaçınmak suretiyle sıhhatinizi korumaya çalışınız." demiştir.

Bilge kişilerden biri de şöyle demiştir: "Kim sıhhatli olmak istiyorsa kaliteli gıdalar alsın, acıkınca yesin, susayınca içsin, suyu az içsin, günün ilk yemeğinden (öğle) sonra uzansın, akşam yemeğinden sonra şöyle bir yürüsün, helaya gitmeden uyumasın, tok karına hamama gitmesin. Yazın bir kere hamama gitmek, kışın on defa gitmekten daha hayırlıdır. Geceleyin kurutulmuş et yemek tükenmeye yardımcı olur. Yaşlı kadınlarla ilişkide bulunmak gençleri ihtiyarlatır, sağlam bedenleri hasta eder." Bu Hz. Ali'den rivayet edilirse de doğru değildir. Bunlardan bir kısmı Arap tabibi Hâris b. Kelede ve daha başkalarının sözlerindendir.

Hâris şöyle der: "Kim uzun süre yaşamak istiyorsa -ki ölümsüzlük yoktur- günün ilk yemeğini (öğle) erken yesin, akşam yemeğini de[2] öne alsın. Hafif elbise giysin, cinsî münasebette az bulunsun."

Yine Hâris şöyle der: "Dört şey bedeni yıkar: Aşırı dolu mide ile cima etmek, tok karına hamama gitmek, kurutulmuş et yemek, yaşlı kadınla cima etmek."

Hâris'in ölümü yaklaştığında insanlar başına toplandılar ve:

— Bize senden sonra yapacağımız bir tavsiyede bulun, dediler. O şöyle dedi:

---

1. Mülûha: Kataf da denilen semiz otuna benzer yassı yapraklı, yumuşak bir ot.
2. Eskiden öğle (غداء) ve akşam (عشاء) yemeği olmak üzere iki öğün yemek yenirmiş.

"— Kadınlarla genç olmadıkça evlenmeyin, meyveleri tam olgunlaşma zamanında yeyin, başka zaman yemeyin, sizden biriniz bedenine dert getirecek bir şeyle uğraşmasın. Her ay bir kere mutlaka midenizi temizlemelisiniz. Çünkü bu balgamı eritir, safrayı yok eder, et bitirir. Sizden biri öğle yemeğini yediği zaman akabinde bir müddet uyusun. Akşam yemeğini yediğinde de kırk adım yürüsün."

Krallardan birisi saray doktoruna:

— Belki de fazla yaşamayacaksın. Bana sağlıklı yaşamak için tutacağım öğütte bulun! demiş, o da şöyle nasihatta bulunmuştur:

"— Genç kadından başkası ile evlenme, sadece genç hayvan eti ye, hasta olmadan ilaç içme, olgun olmadıkça meyve yeme, yemeği iyi çiğne. Gündüz yemek yediğinde, akabinde biraz uyumanda bir sakınca yoktur. Geceleyin yediğinde ise elli adım da olsa, şöyle bir yürümeden uyuma. Acıkmadıkça yeme, isteksiz cinsel ilişkiye girişme, geldiği zaman sidiğini tutma, hamam senden nasibini almadan, sen ondan nasiplen, midende yemek varken üzerine asla yemek yeme, dişlerinin çiğnemekten aciz kaldığı şeyleri yemekten zinhar sakın, zira miden onu hazmetmekten aciz kalacaktır. Her hafta bir kusmalı ve bedenini temizlemelisin. Cesedindeki kan ne güzel bir hazinedir, dolayısıyla onu ancak ihtiyaç sırasında çıkar, hamama gitmeye devam et; zira o ilaçların nüfuz edemediği tabakalara ulaşır ve zararlı unsurları dışarı atar."

İmam Şafiî şöyle der:[3]

Dört şey bedeni güçlendirir: Et yemek, güzel koku koklamak, cinsel ilişki olmaksızın yıkanmak, keten elbise giymek.

Dört şey de bedeni zayıflatır: Aşırı cinsel ilişki, aşırı üzüntü, aç karnına fazla su içmek, fazla ekşi yemek.

Dört şey görmeyi güçlendirir: Kâbe'nin karşısına oturmak, uyuyacağı zaman göze sürme çekmek, yeşilliğe bakmak, oturulacak yeri temiz tutmak.

Dört şey de görmeyi zayıflatır: Kazurata bakmak, asılmış kimseye bakmak, kadının fercine bakmak, kıbleye sırt dönerek oturmak.

Dört şey de cinsel ilişki gücünü arttırır: Serçe, su yoncası (الإطريفل); menyanthes trifoliata), fıstık ve keçiboynuzu yemek.

Dört şey aklı arttırır: Lüzumsuz sözleri terketmek, misvak kullanmak, salih kimselerle beraber olmak, âlimler ile beraber olmak.

Eflatun şöyle demiştir: "Beş şey vardır ki, bedeni eritir, insanı kahre-

---

3.Bk. *Âdabu'ş-Şâfiî*, s. 323; *el-Âdâbu'ş-Şer'iyye*, 2/390; *Şerhu'l-Kâmus*, 7/416.

der: Varlıklı kimselerin pintiliği, sevgililerden ayrı düşme, öfke ve kini yutma, öğüde kulak asmama, cahillerin akıllı kimselere gülmeleri."

Me'mun'un saray doktoru şöyle demiştir: "Şu hasletlere iyi kulak vermelisin. Çünkü onları iyice belleyip de uygulayana ölümden başka illet musallat olmaz. Midende yemek varken yemek yeme, çiğnemekten dişini yoracak yiyecekleri sakın yeme, zira miden onu hazmetmekten aciz kalacaktır. Fazla cinsel ilişkiden sakın. Çünkü o hayatın nurunu söndürür. Yaşlı kadınla asla cinsel ilişkiye girme, zira o füc'eten ölüme sebep olabilir. Zaruret olmadıkça asla kan aldırma. Yazın arasıra kusmaya çalış."

Hipokrat'a ait vecizelerden birisi şöyledir: "Her çok, tabiî olanı bozar."

Galinos'a: "Niçin hasta olmuyorsun?" diye sormuşlar. "Çünkü ben birbirine uyumu olmayan iki kötü yiyeceği bir araya getirmedim, hiçbir zaman yemek üstüne yemek almadım, kendisinden eza göreceğim hiçbir yemeği mideme indirmedim." diye cevap vermiş.

Dört şey bedeni hasta eder: Çok konuşma, çok uyuma, çok yeme, çok cinsel ilişkide bulunma.

Çok konuşma, beynin özünü azaltır ve onu zayıflatır, saçları çabuk ağartır.

Çok uyku, yüzün rengini sarartır, kalbi kör eder, gözü tahrik eder, tembelleştirir, bedende rutubetler oluşturur.

Çok yeme, midenin ağzını bozar, bedeni zayıflatır, yoğun yeller ve güç dertler doğurur.

Çok cinsel ilişki bedeni çökertir, kuvvetleri zaafa uğratır, bedenin rutubetlerini kurutur, sinirleri gevşetir, tıkanıklıklara sebebiyet verir, zararı bütün bedeni kaplar, özellikle de dimağa zararı büyüktür. Çünkü onunla insanın hayat iksiri unsurundan pek çok çözülmeler olur. Onun beyni zayıflatması, ne var ne yok hep istifra etmenin zayıflatmasından daha çoktur. Onun dışarı atılmasıyla ruh cevherinden de çok şey atılmış olur.

Cinsel ilişkiler içerisinde en faydalısı gerçek şehvetin bulunduğu bir zamanda genç, güzel ve helâl olan eş ile yapılanıdır. Ayrıca şu unsurlar bulunmalıdır: Hararetli ve rutubetli bir mizaca sahip olmak, aradan zaman geçmek, her türlü zihni meşgul edecek şeylerden uzak olmak, ifrata düşmemek, cima sırasında terki uygun olan şeylerden uzak olmak; bunları aşırı tokluk, aşırı açlık, istifra, tam riyazat, aşırı sıcaklık veya aşırı soğukluk şeklinde sıralayabiliriz. Eğer cinsel ilişki sırasında bu on şeye riayet edilirse, ilişkiden

gerçekten fayda görülür. Bu şartlardan hangisi bulunmazsa, o oranda cinsel ilişki zararlı hal alır. Bu şartların hepsi veya çoğunluğu bulunmadan ilişkiye girişiliyorsa, o artık bir ilişki değil, âcil bir helâk halini alır.

Sağlıklı halde aşırı diyet (perhiz), hastalık sırasında karışık ve fazla yemek gibidir. Mutedil bir diyet ise faydalıdır.

Galinos, adamlarına şöyle dermiş: Üç şeyden sakınır, dört şeye de sıkıca sarılırsanız doktora ihtiyacınız kalmaz: Tozdan, dumandan ve pis kokudan sakınınız. Yağlı ete (iç yağı), güzel kokuya, tatlıya devam ediniz ve sık sık hamama gidiniz. Doyduktan sonra daha fazla yemeyiniz. Badruc ve reyhan ile dişlerinizi kurcalamayınız. Akşam vakti ceviz yemeyiniz. Soğuk algınlığına yakalanmış bir kimse ensesi üzerine uyumasın. Kederli bir kimse ekşi yemesin, kan aldıran kimse hızlı yürümesin, çünkü bunda ölüm tehlikesi vardır. Gözü ağrıyan kimse kusmasın. Yazın fazla et yemeyiniz. Soğuk özellikli humma sahibi güneşte uyumasın. Baharatlanmış eski patlıcana yaklaşmayınız. Kış mevsiminde her gün bir bardak sıcak su içen kimse hastalıktan emin olur. Hamamda bedenini nar kabuğu ile ovan kimse uyuz ve kaşıntıdan emin olur. Beş susamı birazcık sakız, ham öd ve misk ile yiyen kimsenin ömrü billah midesi güçlü kalır ve bozulmaz. Kim karpuz (veya kavun) çekirdeğini şekerle yerse, midesindeki taşları temizler ve kendisinden idrar yanmasını izale eder.

Dört şey bedeni yıkar: Düşünce, üzüntü, açlık, uykusuzluk.

Dört şey insanı ferahlatır: Yeşil manzaraya, akar suya, sevgiliye ve meyveye bakmak.

Dört şey gözü karartır: Yalın ayak yürümek, sabah akşam kin duyulan kimseye, (hareketleri) ağır kimseye ve düşmana bakmak, çok ağlamak, ince yazıya çok bakmak.

Dört şey cismi güçlendirir: Yumuşak elbiseler giymek, mutedil sıcaklıktaki hamama girmek, tatlı ve yağlı yemek yemek, güzel kokular koklamak.

Dört şey yüzün suyunu kurutur, güzelliğini, revnaklığını alır götürür: Yalan, hayâsızlık, cahilane aşırı sorular ve aşırı günaha dalmak.

Dört şey yüzün suyunu ve güzelliğini arttırır: Mürüvvet, vefa, kerem ve takva.

Dört şey başkalarının kin ve nefretini kazandırır: Kibir, hased, yalan ve laf götürüp getirme (nemîme).

Dört şey rızkı celbeder: Gece ibadet etmek, seher vakti çokça istiğfar et-

mek, sadaka vermek, gündüzün başında ve sonunda zikretmek.

Dört şey rızkı azaltır: Sabah uykusu, az namaz, tembellik, hıyanet.

Dört şey anlama melekesine ve zihne zarar verir: Devamlı ekşi ve meyve yemek, ense üstüne yatıp uyumak, düşünce ve keder.

Dört şey anlayışı arttırır: Kalbin başka şeylerle meşgul olmaması, yiyecek ve içecekle karnın iyice dolu olmaması, tatlı ve yağlı yiyeceklerin seçilmesi sureti ile gıda tanziminin iyi yapılmış olması, bedeni ağırlaştıran artıkların dışarı atılması.

Akla zarar veren şeylerden bazıları: Devamlı soğan, bakla, zeytin ve patlıcan yemek, fazla cinsel ilişkide bulunmak, yalnızlık, efkâr, sarhoşluk, çok gülmek ve gam.

Meşhur münazaracılardan birisi şöyle demiştir: "Hayatımda üç mecliste yenildim. Buna hiçbir sebep bulamadım. Ancak birinde o günlerde ben çokça patlıcan, diğerinde zeytin, öbüründe de bakla yemiştim."

Böylece ilmî ve amelî tıpla ilgili faydaların sonuna gelmiş olduk. Sanıyoruz okuyucu, bunların birçoğunu sadece bu kitapta bulabilecektir. Bu tıbbın verileri ile şeriat arasındaki yakınlığı, peygamber tıbbına nisbetle tabiplerin tıbbının, kocakarı tıbbının tabiplerin tıbbına olan nisbetinden daha geride olduğunu ortaya koymuş olduk.

Aslında durum bizim zikrettiklerimizin daha fevkinde ve tavsif ettiklerimizden daha da büyüktür. Şu kadar ki bizim bu zikrettiklerimizde, işin ötesinde nelerin bulunabileceğine dair bir işaret bulunmaktadır. İşin tafsilatını görmek basiretinden mahrum olan kimseler, hiç olmazsa, Allah Teâlâ tarafından vahiyle teyid edilen kuvvet ile Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e nasib ettiği ilimler, O'na lütfettiği akıl ve basiretler ile başkalarında olan ilim, akıl ve basiretler arasındaki farkı bilmelidirler.

Belki biri çıkar ve: "Hz. Peygamber'in rehberliği ile bu bölümün, ilaçların etkilerinden, tedavi kanunlarından, hıfzıssıhha ile ilgili tedbirlerden söz etmenin ne ilgisi vardır?" diyebilir.

Böyle bir itiraz, o kişinin Hz. Peygamber'in (s.a.) getirdiği şeyleri anlamama konusundaki yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bu anlattıklarımız ve daha onların kat kat fazlası olan bilgiler, Hz. Peygamber'in getirdiği ve irşadda bulunduğu bazı şeyleri anlamış olmanın tabiî neticelerindendir. Allah ve Peygamberini, onlardan gelen şeyleri iyi anlamak, Allah'ın herkese nasib olmayan bir lütfudur. Onu Allah dilediği kimselere bahşeder.

Biz Kur'an'da tıbbın üç esasını ortaya koymuş bulunuyoruz. Dünya ve ahiret saadetini temin için gönderilmiş bulunan Hz. Peygamber'in şeriatinin, kalplerin selâmetine kefil olduğu gibi, bedenlerin sıhhati, selâmeti için de gerekli unsurları içermiş olması ve koruyucu hekimliğe irşadda bulunması nasıl inkâr edilebilir? Şu kadar var ki, Kur'an bunlar üzerinde genel olarak durmuş ve teferruatını kıyas, işaret ve îma yolları ile elde edip ortaya koyması için sağlam akla ve sağduyuya bırakmıştır. Durum aynen furu-ı fıkıh meselelerinde olduğu gibidir. Bilmediği şeye düşmanlık eden kimselerden olmayınız.

Şayet kul Kur'an ve sünnet hususunda iyice derinleşse ve nasslar ve onlardan çıkarılabilecek mânâları tam anlamıyla kavrasa, bunlar ona yeter ve başka hiçbir kelâma ihtiyaç hissetmeden bütün sahih ilimleri onlardan çıkarabilir.

Bütün ilimler, Allah'ı bilmek, O'nun yaratış (*halk*) ve kâinatı idare (*emr*) keyfiyetini anlamak esası üzerinde döner dolaşır. Bu ise Peygamberlere (s.a.) bahşedilmiştir. Onlar, insanlar içerisinde, Allah'ı ve O'nun yaratış ve tedbir kanunlarını en iyi tanıyan kimselerdir.

Peygamberlerin tıbbı gibi, onlara tâbi olanların tıbbı da diğerlerinden daha doğru ve faydalıdır. Peygamberlerin sonuncusu, onların seyyidi ve imamları olan Hz. Muhammed b. Abdullah'ın —Allah'ın salât ve selâmı O'na ve diğer bütün peygamberlere olsun— tâbilerinin tıbbı ise en mükemmel, en doğru ve en faydalı tıptır. Bunu ancak hem onların, hem de diğerlerinin tıplarını bilen ve aralarında mukayese yapabilenler anlayabilir. Zira mukayese neticesinde aralarındaki fark ortaya çıkacaktır. Hz. Peygamber'in ümmeti, ümmetler içerisinde hem akılca hem de sağduyu bakımından en sağlam, ilimleri en yüksek olanlardır. Onlar her konuda doğruya en yatkın ve yakın olan kimselerdir. Çünkü onlar Yüce Allah'ın ümmetler arasından seçmiş bulunduğu bir ümmettir. Nitekim onların peygamberleri de diğer peygamberler içerisinden seçilmiş, mümtaz bir peygamberdir. Yüce Allah'ın onlara bahşettiği ilim, hayal gücü (*tasavvur*) ve hikmet konusunda hiç kimse onlara yaklaşamaz. Nitekim İmam Ahmed *Müsned*'inde, Behz b. Hakîm hadisinde Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Sizden önce yetmiş ümmet geçmiştir. Siz Allah katında onlar içerisinde daha hayırlı ve şereflisiniz."[4] İslâm ümmetinin Allah katında böylesine değerli olmasının eseri, onların ilimlerinde, akıllarında, düşlerinde, sağduyularında kendini göstermiştir. Ayrıca onlar kendilerinden önce geçmiş ümmetlerin ilim akıl, amel ve derecelerine de vâkıf olmuşlar ve böylece ilimce, akılca ve hayal gücü açısından yüksel-

4.Ahmed, 5/5; Tirmizî, 3001; İbn Mâce, 4288. Senedi hasendir.

mişler ve Yüce Allah'ın kendi iliminden bahşettiği noktaya kadar ulaşmışlardır.

Böylece demevî tabiat onlara, safra özellikli tabiat yahudilere, balgam özellikli tabiat da hıristiyanlara hâs olmuştur. Bu yüzdendir ki, hıristiyanlar üzerine ahmaklık, anlayış ve zekâ kıtlığı hâkimdir; yahudiler üzerinde ise hüzün, düşünce, gam ve zül egemendir. Müslümanlarda ise akıl, şecaat, anlayış gücü, yiğitlik, neşe ve sürûr hâkimdir.[5]

Bunlar ince sırlar ve gerçeklerdir; onun miktarını ancak ve ancak anlayışı güzel, zihni berrak, ilmi derin olanlar, insanlarda mevcut özellikleri kavramış olan kimseler bilebilir. Tevfik yalnızca Allah'tandır.

5.Heyhat! Müellifin kendi dönemindeki müşahadeleri neticesindeki bu sözleri keşke bugün de doğru olsa!

ALTINCI KİTAP

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) VERDİĞİ HÜKÜMLER, EVLİLİK VE ALIM-SATIM KONULARINDAKİ UYGULAMALARI

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) VERDİĞİ HÜKÜMLER

A) HAD VE KISAS CEZALARI HAKKINDA VERDİĞİ HÜKÜMLER

Bu bölümden amacımız genel teşrîden bahsetmek değildir. Her ne kadar Hz. Peygamber'in (s.a.) verdiği özel hükümler genel teşrî oluyorsa da asıl maksadımız, Peygamberimizin taraflar arasını neticeye bağladığı cüz'i kararlarındaki tutumunu, insanlar arasında hüküm verirken takındığı tavrı ortaya koymak olacaktır. Bu arada genel teşrîi hükümlerinden de bahsedeceğiz.

1— Hapis Cezası Hakkında Verdiği Hükümler:

a) Hapis Cezası Hakkındaki Hükmü:

Behz b. Hakîm hadisinden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber (s.a.), töhmetten (suç isnadı) dolayı bir adamı hapsetmiştir. Ahmed ve Ali b. el-Medînî hadisin isnadının sahih olduğunu söylemişlerdir.(1)

İbn Ziyâd ise *Ahkâm*'ında: Hz. Peygamber'in (s.a.) bir kölede bulunan kendi payını azad eden bir adamı hapsettiği, kölenin geri kalan kısmını da azad etmesinin ona vacip olduğu ve sonunda kendisine ait bir ganimeti (veya az bir koyunu) sattığı rivayetine yer vermiştir.(2)

---

1. Tirmizî, 1417; Ebu Davud, 3630; Nesâî, 8/67. Senedi hasendir.
2. Abdürrezzak, *Musannef*, 16716; Beyhakî, (1/276)'da Sevrî —İbn Ebî Leylâ— Kâsım b. Ebu Abdurrahman—Ebu Miclez senedi ile şunu rivayet ediyor: "Cüheyneli iki kardeşin aralarında müşterek bir köleleri vardı. Biri kendi payını azad etti. Hz. Peygamber, onu kendisine ait bir ganimeti satıncaya kadar hapsetti."

b) Kölesini Öldüren Kimse Hakkındaki Hükmü:

Evzaî, Amr b. Şuayb'tan, o babasından, o da dedesinden rivayet ediyor: "Bir adam, kölesini taammüden (kasıtlı) öldürmüştü. Hz. Peygamber (s.a.) ona yüz değnek (sopa) vurdu ve bir sene sürgün cezası verdi. Ayrıca bir köle azad etmesini de emretti. Kısas yolu ile kendisini öldürmedi."(3)

İmam Ahmed ise Hasan'ın Semüre'den, onun da Hz. Peygamber'den (s.a.): "Kim kölesini öldürürse biz de onu öldürürüz."(4) buyurduğunu rivayet etmiştir. Hadis her ne kadar mûteberse (mahfûz) de —çünkü Hasan bu hadisi Semüre'den duymuştur— köle karşılığında efendinin öldürülmesi, görülecek maslahat (yarar) gereği devlet başkanına bırakılmış bir ta'zir cezası olmaktadır.

c) Borçlunun Hapsedilmesi:

Hz. Peygamber; bir adama, borçlusunu yakalamasını ve bırakmamasını emretmiştir. Nitekim Ebu Davud, Nadr b. Şümeyl—Hirmâs b. Habîb—babası—dedesi kanalıyla rivayet etmiştir: (Sahabî râvi şöyle anlatır): Bana borcu olan birisini Hz. Peygamber'e (s.a.) getirdim. Bana: "Onu tut, bırakma" dedi. Sonra bana: "Ey Sehmoğullarından olan kardeş! Esirine ne yapmak istiyorsun?" buyurdu.(5)

2— Yaralama, Cinayet, Kısas ve Diyet Cezaları Hakkında Verdiği Hükümler:

a) Kâtile Yardımcı Olan Kimse Hakkındaki Hükmü:

Ebu Ubeyd'in rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.), öldürenin öldürülmesini, tutanın da tutulmasını(6) emretmiştir. Ebu Ubeyd; "Yani, ölmesi için hapsedilir." demiştir.

3. Dârakutnî, 3/143, 144. Senedi hasendir.
4. Ahmed, 5/11; Ebu Davud, 4515; Tirmizî, 1414; Nesâî, 8/20, 21. Hasen el-Basrî tedlisle nitelendirilmiştir.
5. Ebu Davud, 3629; İbn Mâce, 2428. Hirmâs, mechul bir râvidir, babasıyla dedesi de öyledir.
6. Abdürrezzak, *Musannef*, 17892, 17895. Dârakutnî'de (3/140), Ma'mer —İbn Cüreyc— İsmail b. Ümeyye silsilesiyle Hz. Peygamber'e ref' edilen hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Öldürülmesi için tutan kimse, kendi fiili gibi hapsedilir. Öldüren de öldürülür..." Bu hadisin râvileri sikadır, ancak hadis mürseldir. Dârakutnî (3/140), İsmail b. Ümeyye—

Abdürrezzâk ise *Musannef*'inde Hz. Ali'nin: "Maktûlü tutarak kâtile yardımcı olan kimse, ölünceye dek hapishanede tutuklanır." dediğini zikreder.[7]

b) Yol Kesme Cezası Hakkındaki Hükmü:

(Hz. Peygamber, zekât develerini güden çobanların gözlerini oyan ve develeri de sürüp götüren Ureynelileri yakalatmış) yaptıklarına misilleme olarak ellerinin ve ayaklarının kesilmesine, gözlerine mil çekilmesine hükmetmiş ve ölünceye dek aç susuz o vaziyette bırakmıştır.[8]

c) Kâtil ve Maktûlün Velileri Arasındaki Hükmü:

Sahih-i Müslim'de vârid olduğu üzere, bir adam diğer birisi aleyhinde, "Kardeşimi öldürdü." diye davada bulunur, o da itiraf eder. Hz. Peygamber (s.a.): "(Kısas yapmak üzere) al adamını." buyurur. Adam gittikten sonra Rasûlullah: "Onu öldürürse, o da onun gibi olur." buyurur. Derken adam döner ve: "(Ya Rasûlallah) Ben onu senin emrinle aldım." der. Hz. Peygamber (s.a.): "Onun; seninle kardeşinin günahlarını üzerine almasını istemez misin?" buyurur. Adam: "Evet, isterim." der ve kâtili serbest bırakır.[9]

Hadisteki, "O da onun gibi olur." ifadesini iki türlü anlamak mümkündür:

1) Eğer kâtil kısas yolu ile öldürülürse üzerinden (günah) düşer ve böylece onunla, kısası uygulayan aynı mertebede olur. Hadiste öldürmeden önce denmiyor, "Eğer öldürürse, o da onun gibi olur." buyuruluyor. Bu da öldürdükten sonra aralarında benzerliği gerektirir. Bu mânada hadiste bir problem de yoktur. Aksine böyle bir ifadede, hak sahibine kısastan vazgeçmesi ve affetmesi için bir tariz bulunmaktadır.

Nâfi— İbn Ömer silsilesi ile Hz. Peygamber'in: "Birisi bir diğerini tutar ve üçüncüsü de onu öldürürse, kâtil öldürülür, tutan da (ölmesi için) hapsedilir." buyurduğunu rivayet etmiştir. Hadisin râvileri sikadır. Beyhakî, mürsel olan hadisi tercih etmiş ve "Mevsûl olan hadis, mahfuz değildir." demiştir.

7. Abdürrezzak, *Musannef*, 17893. Râvileri sikadır.
8. Buharî, 86/15; Müslim, 1671 (9, 10, 11, 12, 14); Ebu Davud, 4364; Tirmizî, 55; Nesâî, 7/93, 94; İbn Mâce, 2578; Ahmed, 3/163, 177, 178. Hepsi de Enes b. Mâlik'ten.
9. Müslim, 1680.

2) Eğer kâtil, taammüden öldürmemiş ve veli de onu kısas yolu ile öldürmüşse, her ikisinin durumu da birbirine müsavi olur. Zira kâtil cinayetten, kısası uygulayan da öldürmede kasdı bulunmayan birini öldürmekten dolayı, her ikisi de mütecaviz durumda olmaktadır. İmam Ahmed'in *Müsned*'indeki rivayeti de bu te'vili delillendirmektedir: Ebu Hureyre'nin rivayetine göre, Hz. Peygamber (s.a.) döneminde bir adam öldürülür. Dava sonunda Hz. Peygamber (s.a.) kâtili, maktûlün velisine teslim eder. Kâtil: "Ya Rasûlullah! Ben öldürmek istememiştim, (kastım yoktu)." demiş, Hz. Peygamber (s.a.) de veliye: "Eğer o sözünde doğru ise ve sen de onu öldürürsen, cehenneme girersin." buyurmuş, bunun üzerine veli adamın yakasını bırakmıştır.[10]

İbn Habîb'in kitabında bu hadiste bir fazlalık vardır ki, şöyledir: "Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Elde kasıt, kalpte hata (böyle bir cinayet)."

d) Bir Cariyeyi Öldürene Kısas Uygulaması:

Sahîhayn'da sâbit olduğu üzere, bir yahudi zinetleri için bir cariyenin kafasını iki taş arasında ezerek öldürmüştü. Yakalandı ve suçunu itiraf etti. Hz. Peygamber (s.a.), başının iki taş arasında ezilerek öldürülmesini emretti.[11]

Bu hadiste kadına karşılık erkeğin kısas yoluyla öldürüleceğine, câniye yaptığının aynısının yapılacağına, öldürmenin sûikast olduğu ve bu yüzden kısas için velinin izni aranmayacağına delil vardır. Zira Hz. Peygamber (s.a.), kâtili cariyenin velilerine teslim edip: "İsterseniz öldürün, isterseniz affedin." dememiş, mutlak surette öldürmüştür. Bu, Malikî mezhebinin görüşüdür. Şeyhulislâm İbn Teymiye'nin tercihi de budur.

Bu hususta, "Hz. Peygamber (s.a.), kâtil yahudiyi ahdi bozduğu için öldürmüştür." diyenlerin görüşü doğru değildir. Çünkü ahdi bozmanın (hiyânet) cezası kılıçla öldürmektir, başını taşla ezmek değildir.

e) Hamile Kadına Vurup Çocuğunu Düşüren Kimse Hakkındaki Hükmü:

Sahîhayn'daki bir hadiste şöyle anlatılır: Huzeyl kabilesinden iki kadın

10. Ahmed'in *Müsned*'inde bulamadık. Tirmizî, 1407; Ebu Davud, 4498; Nesâî, 8/13; İbn Mâce, 2690. İsnadı sahihtir. Tirmizî; "Hadis hasen-sahihtir." demiştir.
11. Buharî, 55/5, 87/7; Müslim, 1672. Enes b. Mâlik'ten.

birbirlerine taş atmışlar, biri diğerini karnındaki çocuğu ile öldürmüş. Hz. Peygamber (s.a.), cenin için gurre yani bir köle veya cariye âzâdı ile hüküm buyurmuş, ölen kadının diyetini de kâtilin asabesine yüklemiştir. *Sahîhayn*'daki ifade böyle.[12] Nesâî'de ise şöyledir: "Karnındaki çocuk hakkında gurre ile hükmetti, kendisinin de kısas yoluyla öldürülmesine karar verdi."[13] Başkaları da: "Kâtili ona karşı öldürdüğünü" ifade etmişlerdir. Doğrusu Hz. Peygamber (s.a.), yukardaki hadisten anlaşıldığı üzere, kâtil kadını öldürmemiştir.[14] Buharî, *Sahih*'inde Ebu Hureyre'den şu rivayette bulunur: "Hz. Peygamber, Lihyanoğullarından bir kadının cenini hakkında gurre ile yani bir köle ya da cariye ile hükmetti. Sonra hakkında gurre ile hükmolunan kadın öldü de, Rasûlullah (s.a.) mirasını çocukları ile kocasına, diyeti de asabesine ödetmeye hükmetti."[15]

Bu uygulamadan şu neticeler çıkar:

1— Kasıt benzeriyle katil (*şibhu'l-amd*), kısası gerektirmez.
2— Âkile, diyete tâbi olarak gurreyi de öder.
3— Âkile, asabeden ibarettir.
4— Kâtilin kocası, âkileye dahil değildir.
5— Kâtil kadının çocukları da âkileye dahil değildir.

f) Kâtili Bilinmeyen Öldürme Olaylarında Kasâme İle Hükmü:

Sahîhayn'da Hz. Peygamber'in (s.a.) Ensar'a yahudiler arasında kasâme[16] ile hükmettiği sabittir.

(Huveyyısa, Muhayyısa ve Abdurrahman, Hayber'de ölü olarak buldukları yakınları Abdullah b. Sehl b. Zeyd için Hz. Peygamber'e davacı olduklarında) Hz. Peygamber (s.a.) bunlara: "Yemin edebilir misiniz ki, adamınızın kanına hak sahibi olasınız?" buyurmuştur. Buharî'nin ifadesi: "Kâtilinize ya da adamınıza" şeklindedir. Bunlar da: "Şahid olmadığımız, görmedi

12. Buharî, 87/25; Müslim, 1681.
13. Nesâî 8/21, 22; Ebu Davud, 4572; İbn Mâce, 2641; Dârimî, 2/196, 197; Ahmed, 1/364. İsnadı sahihtir.
14. Bk. İbn Ferec el-Mâlikî (ö. 497 h.), *Akdiyetu Rasûlillah*, s. 16-17.
15. Buharî, 87/25.
16. "el-Kasâme" kelimesi masdardır. Bir mıntıkada bir maktûlün bulunması durumunda, davacı oldukları takdirde kan sahiplerine veya davalılara verilen yeminlere denilir. "Kasâme" lafzı, "kan üzerine edilen yemin" anlamına tahsis edilmiştir. *Muhkem*'de şöyle denilmektedir: "Kasâme, bir şey üzerine yemin eden veya ona şahitlikte bulunan bir topluluğun adıdır. Kasâme yemini de bunlara nisbet edilen yemindir. Sonra bizzat yemin hakkında kullanılır olmuştur."

ğimiz bir iş (nasıl yemin ederiz?)" demişler. Hz. Peygamber: "Öyle ise yahudiler elli kişinin yemini ile sizi aklar." buyurunca onlar: "Kâfir bir kavmin yeminlerini nasıl kabul edebiliriz?" demişler. Bunun üzerine onun diyetini Hz. Peygamber kendisi vermiştir.

Bir rivayette: "Sizden elli erkek, onlardan bir adam aleyhine yemin eder ve adam tamamı ile size verilir."[17] ifadesi vardır.

Sahih hadislerin ifadelerinde diyetin nereden ödendiği hakkında ihtilâf vardır. Bazısında, Hz. Peygamber'in kendisinden ödediği, bazısında da zekât develerinden ödediği belirtilir.

Ebu Davud'un *Sünen*'inde ise; maktûl, yahudilerin içerisinde bulunduğu için, Hz. Peygamber'in (s.a.) diyeti onlara yüklediği ifade olunur.[18]

Abdürrezzâk'ın *Musannef*'inde: "Hz. Peygamber'in (s.a.), önce yahudilere yemin verdirdiği ve onların yeminden kaçındıkları, sonra Ensar'dan kasâmede (yemin) bulunmalarını istediği, onların da yemin etmemeleri üzerine diyeti yahudiler üzerine yüklediği" zikredilir.[19]

Nesâî'de de: "Diyeti, yahudiler üzerine koyduğu ve bir kısmını ödeyerek onlara yardımcı olduğu" kaydı vardır.[20]

Bu uygulama aşağıdaki hükümleri içerir:

1— Kasâme ile hükmetmek, Allah'ın dininden ve şeriatındandır.

2— Kasâme yolu ile kısasın meşrûiyeti: Hadislerde geçen: "Adam tamamı ile size teslim edilir.", "Adamınızın kanına hak sahibi olursunuz" gibi ifadeler buna delildir. Kur'an ve sünnet'in zâhiri, mülâanede bulunan kocanın ve kasâmede kan sahiplerinin yeminleri ile öldürme hükmünü getiriyor. Bu, Medine âlimlerinin görüşüdür. Irak âlimleri ise, her iki durumda da öldürme olmayacağı görüşündedir. İmam Ahmed'in mezhebi; kasâmede öldürüleceği, liânda öldürülmeyeceği şeklindedir. Şâfiî ise aksi kanaattedir.

3— Diğer davaların aksine, kasâmede yemin, önce davacılara (*müddeî*) verdirilir.

4— Zimmîler, üzerlerine düşen görevi yapmazlarsa, ahdi bozmuş sayılırlar. Hz. Peygamber'in; "Ya diyeti ödersiniz ya da harp ilan etmiş sayılırsınız." ifadesinden bu anlaşılır.

---

17. Buharî, 87/22; Müslim, 1669.
18. Ebu Davud, 4526. İsnadı sahihtir. *Musannef,* 18252; Beyhakî, 8/121.
19. *Musannef,* 18252.
20. Nesâî, 8/12. Senedi hasendir.

5— Davalı (*müddea aleyh*) hüküm meclisinden uzakta ise, hâkim kendisine yazar, hasmın mahkemeye gelişini aramaz.

6— Kadı'nın yazısına istinaden —onun yazısı olduğuna dair üzerine şahit tutulmasa bile— amel ve hükümde bulunmanın cevazı.

7— Gıyabî hükmün cevazı.

8— Kasâmede —eğer varsa— elliden daha az kişinin yemini ile yetinilmeyeceği.

9— Eğer dava, müslüman ve zimmîler arasında ise, bize baş vurmasalar bile onlara (zimmîlere) İslâm ahkâmının tatbik edileceği.

10— Diyetin zekât develerinden ödenmesi ki, bu durum bir çokları için izahı zor bir problem arzetmektedir. Bazılarınca, gârimîn (borçlular) faslından ödemiştir ki doğru değildir. Zira, zimmîlerin borçlularına zekât verilmez. Bazılarınca, ödenen bu diyet, zekât mallarından yerlerine harcandıktan sonra arta kalan kısımdır ve devlet başkanının bu fazlayı maslahat (yarar) gördüğü yerlere harcama yetkisi vardır. Bu izah birincisinden daha uygundur. Daha makulu; Hz. Peygamber'in (s.a.), diyeti kendisinden ödemesi ve zekât develerinden ödünç alması şeklindeki yorumdur. Buna hadisteki: "Hz. Peygamber (s.a.) diyeti kendi yanından verdi." ifadesi delil olur. Bütün bu yorumlardan en uygunu şu olacaktır: Hz. Peygamber, iki unsur arasındaki anlaşmazlığı gidermek için diyeti yüklenince, verdiği hüküm, ara bulmak için borçlanan kimse (*ğârim*) üzerine verilmiş bir hüküm oldu. "Hz. Peygamber diyeti gârimîn faslından ödedi" diyenler de belki bunu kasdediyorlar. Hz. Peygamber (s.a.), kendisi için zekâttan asla bir şey almamıştır. Çünkü sadaka kendisine helâl değildir. Şu kadar var ki, bu fasıldan diyeti ödemiş olması, ara bulmak için borçlanan bir kimseye vermesi kabilinden olmuştur. En doğrusunu Allah bilir.

Bir itiraz olarak, hadisteki: "Diyetini yahudiler üzerine kıldı." sözüne ne dersiniz denebilir. Bu ifade mücmeldir ve râvi, diyetin yahudiler üzerine kılınış keyfiyetini zabtedememiştir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.), yahudilere yazıp: "Maktûlun diyetini verin ya da harp ilan etmiş sayılırsınız." diye bildirince bu tutumuyla Hz. Peygamber, diyetin ödenmesi için onları ilzam etmiş olur. Ancak bilinen şudur ki, onlar öldürdüklerini kabul etmemişler ve buna dair yemin etmişlerdir. Bu durumda da Hz. Peygamber diyeti kendisi ödemiştir. İşte diğer râvilerin zabtettikleri bu fazlalık, bir öncekinden daha tercih edilir durumdadır.

Peki, Nesâî'nin rivayetinde yer alan: "Diyeti yahudiler üzerine dağıttığı ve bir kısmını da ödeyerek onlara yardımcı olduğu" şeklindeki ifadeye ne der-

siniz? Bu soruya şöyle cevap verilir: Bu ifade kesinlikle muteber (mahfuz) değildir. Zira diyet, sırf maktûlun velilerinin iddia etmiş olmaları ile davalılar üzerine gerekmez. Mutlaka ikrar, beyyine (delil), ya da davacıların yemini gibi bir mesned bulunması gerekir. Burada bunlardan hiçbiri yoktur. Hz. Peygamber (s.a.), davacılara kasame yemini teklif etmiş, onlar yeminden kaçınmışlardır. Bu durumda mücerred dava ile yahudileri diyet ödemeğe nasıl icbar edebilir?

g) Birbirlerine Sarılarak Kuyuya Düşüp Ölen Dört Kişi Hakkındaki Hükmü:

İmam Ahmed, Bezzâr ve diğerlerinin zikrettiklerine göre, bir grup insan Yemen'de bir kuyu kazmışlardı. Bu kuyuya birisi düştü. Bu kimse düşerken yanındakine sarıldı, o da düştü. İkinci üçüncüye, üçüncü dördüncüye, derken hepsi de düştü ve öldüler. Akrabaları (orada kadı olan) Hz. Ali'ye durumu ilettiler. Hz. Ali: "Kuyuyu kazan insanları toplayın." dedi ve ilk düşen için, diyetin dörtte birine hükmetti. Çünkü üzerinde üç kişi helâk olmuştu. İkinci için diyetin üçte birine karar verdi. Onun üzerinde de iki kişi helâk olmuştu. Üçüncü için diyetin yarısına hükmetti, çünkü üzerinde bir kişi ölmüştü. Dördüncü için de tam diyet ödenmesini kararlaştırdı. Bunlar, ertesi yıl Hz. Peygamber'e gelmişler ve durumu kendisine anlatmışlardı. Hz. Peygamber onlara: "Durum aranızdaki hükmü gibidir." demiş ve tasvip etmişti. Bezzâr'ın hadisi nakli bu şekildedir.

İmam Ahmed'in hadisi de aşağı yukarı aynıdır. Şöyle diyor: "Onlar, Hz. Ali'nin hükmüne razı olmaktan kaçındılar ve Hz. Peygamber'e (s.a.) geldiler. Peygamberimiz Makâm-ı İbrahim'in yanında idi. Durumu O'na anlattılar. Hz. Peygamber (s.a.), Hz. Ali'nin verdiği hükmü onayladı ve diyeti, kuyunun kazılması sırasında orada bulunanların kabilelerine yükledi."(21)

h) Analığı İle Evlenen Kimse Hakkındaki Hükmü:

İmam Ahmed, Nesâî ve diğerleri rivayet ederler: Berâ (r.a.) şöyle anlatır: Dayım Ebu Bürde ile karşılaştım, beraberinde bir sancak vardı. Bana: "Rasûlullah (s.a.) beni, babasının karısı (analığı) ile evlenen birisini öldür-

---

21. Ahmed, 1/77, 152. Senedinde Hınş b. el-Mu'temir vardır ve zayıftır. Heysemî hadisi, *Mecmau'z-Zevâid*'de zikretmiş ve İmam Ahmed'le Bezzâr'a nisbet etmiş ve şöyle demiştir: Hadisin senedinde Hınş adlı râvi vardır, Ebu Davud onun sika olduğunu söylemişse de onda zayıflık vardır. Diğer râvileri Sahih-i Buharî'nin râvileridir.

mem ve malına el koymam için gönderdi." dedi.[22]

İbn Ebî Hayseme, *Tarih*'inde, Muâviye b. Kurre'den, o babasından, o da dedesinden rivayet ediyor. Râvi sahabî şöyle anlatıyor: "Hz. Peygamber beni babasının karısı ile gerdeğe giren bir adama gönderdi. Boynunu vurdum ve malına (el koyup) beşte birini ayırdım."

Yahya b. Maîn: "Bu, sahih bir hadistir." demiştir.

İbn Mâce'nin *Sünen*'indeki İbn Abbas hadisinde ise Hz. Peygamber (s.a.): "Kim, nikâh düşmeyen bir yakını ile ilişkide bulunursa, onu öldürünüz." buyurmuştur.[23]

Cüzcânî şunu nakleder: Kendisi için kız kardeşini zorla alan bir adamın durumu Haccâc'a iletildi. Haccâc: "Onu hapsedin ve Hz. Peygamber'in (r.a.) ashabından burada bulunanlara durumu sorun." dedi. Abdullah b. Ebî Mutarrif'e (s.a.) sordular. O, Hz. Peygamber'in: "Kim mü'minlerin harîm-i ismetini çiğnerse, onu kılıçla ortadan biçin!"[24] buyurduğunu işittim, demiştir.

İmam Ahmed, İsmail b. Saîd rivayetinde söz edilen, babasının karısıyla ya da mahremiyle evlenen bir kimse hakkında; onun öldürüleceğini ve malının da beytülmâl'e konulacağını ifade etmiştir.

Sahih olan bu görüştür. Bu Hz. Peygamber'in (s.a.) verdiği hükmün de gereğidir.

İmâm Şâfiî, Mâlik ve Ebu Hanife ise, böyle birinin cezasının zina cezası olduğunu söylemişlerdir. Sonra Ebu Hanife: "Eğer bir akitle cinsî ilişkide bulunmuşsa, ta'zir cezası uygulanır, had cezası verilmez." demiştir ki, bizzat Hz. Peygamber'in (s.a.) hükmü ve uygulaması daha doğru ve uyulmaya daha lâyıktır.

---

22. Ahmed, 4/295; Nesâî, 6/109, 110; Tirmizî, 1362; Ebu Davud, 4457. Senedi hasendir. Ebu Davud, (4456 nolu) Müsedded—Halid b. Abdillah—Mutarrif—Ebu'l-Cehm—Berâ isnadlı hadiste, Berâ'dan şunu nakletmektedir: "Yolu şaşıran bir devem üzerinde dolaşıyordum. Beraberlerinde sancak olan bir bölük ya da atlılar çıkageldiler. Bedevîler, Hz. Peygamber'e olan yakınlığımdan dolayı etrafımı sardılar. Bir çadıra geldiklerinde içeriden bir adam çıkardılar ve boynunu vurdular. Sebebini sordum. Babasının karısıyla gerdeğe girdiğini söylediler." Hadisin isnadı sahihtir. Ayrıca bk. *Müsned*, 4/295.
23. İbn Mâce, 2564. İsnadında İbrahim b. İsmail b. Ebî Habîbe el-Ensarî vardır ve zayıftır. Ancak önceki hadis onu desteklemektedir.
24. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*'de (6/269) zikretmiş ve Taberânî'nin rivayet ettiğini söylemiştir. Senedde Refde b. Kudâa vardır. Hişâm b. Ammâr onu sika bulurken, cumhur zayıf olduğunu söylemiştir. Zehebî, *Mîzan*'da Buharî'nin onun hakkında: "Hadisine güven olmaz." dediğini nakleder. Nesâî ise: "O sağlam değildir." der. Bk. *el-İsâbe*, 4961.

i) Zina Töhmetine Maruz Kalanın Öldürülmesine Hükmetmesi, Suçsuzluğu Ortaya Çıktığında Öldürmekten Vazgeçmesi:

İbn Ebî Hayseme, İbnü's-Seken ve diğerlerinin Enes'ten (r.a.) sâbit olan rivayetlerinde şöyle anlatılır: Mâriye ile amcası oğlu arasında dedikodu vardı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) Hz. Ali'ye: "Git, eğer onu Mâriye'nin yanında bulursan boynunu vur." buyurmuştu. Hz. Ali ona geldi ve bir kuyunun içinde onu serinliyor buldu. Hz. Ali: "Çık!" dedi ve elinden tutarak dışarı çıkardı. Bir de ne görsün adam mecbûbdu, cinsel organı yoktu. Hz. Ali hemen ondan el çekmiş ve Hz. Peygamber'e (s.a.) gelerek: "Ya Rasûlallah! Adam mecbûb, cinsel organı yok." demişti.[25] Başka bir rivayette: "Hz. Ali onu ağaçta hurma toplarken bulmuş, bir kumaş parçasına bürünmüştü. Adam kılıcı görünce irkildi ve üzerinden kumaş parçası düştü. Bir de ne görsün adam mecbubdu, cinsel organı yoktu." ifadeleri vardır.

Bu uygulama birçok âlim için bir problem teşkil etmiştir. Bazıları hadisi eleştirmek istemişlerdir. Ancak hadisin senedinde tenkid edilebilecek kimse yoktur. Bazıları ise şöyle bir yorum yapmışlardır: Hz. Peygamber (s.a.) verdiği emirde, gerçekten onu öldürmesini istememiş; bir daha Mâriye'nin yanına gelmemesi için ona gözdağı vermek istemişti. Nitekim Hz. Süleyman, bir çocuk hakkında çekişen iki kadına: "Bana bir bıçak getirin. Çocuğu ortadan ikiye biçeyim." demişti ve bununla gerçekten öyle yapmayı kasdetmemiş, aksine bu yolla işin gerçeğine ulaşmak istemişti. Bu yüzdendir ki hadis imamlarından bazıları bu hadise, "Doğruyu elde edebilmek için hâkim, hilâf-ı hakikat bir tavır gösterebilir bâbı" şeklinde başlık atmışlardır. İşte bunun gibi Hz. Peygamber (s.a.) de ashabın, dedikodusu çıkan adamın suçsuzluğunu, Mâriye'nin iffetini öğrenmelerini istemiş; kılıcı ensesinde görünce adamın gerçek durumunun görüleceğini düşünmüştü. Nitekim durum Hz. Peygamber'in (s.a.) tasarladığı gibi ortaya çıkmıştı.

Bundan daha güzel bir izah tarzı şudur: Hz. Peygamber (s.a.) Ali'ye, o adamın Hz. Peygamber'in ümmü veledi ile halvete yeltenmesi ve cür'eti sebebiyle ta'zir yoluyla öldürmesini emretmişti. Hz. Ali, işin iç yüzünü öğrenip onun şüpheden uzak olduğunu görünce öldürmekten vazgeçti. Durumun açıklanması adamın öldürülmesine ihtiyaç bırakmamıştı. Ta'zir yoluyla ölüm cezası, had gibi zorunlu da değildir. Maslahata tâbidir. Eğer öldürmede yarar varsa öldürülür, yoksa öldürülmez.

---

25. Müellif (r.h.), burada olayın asıl kaynağından uzaklaşmış ve İbnü's-Seken'le İbn Ebî Hayseme'ye nisbet etmiştir. Halbuki hadis *Sahih-i Müslim*'de (2771) Tevbe bahsinde "Hz. Peygamber'in hareminin şüpheden berâeti" babında ve *Müsned*'de (3/281) rivayet edilmiştir.

j) İki Köy arasında Bulunan Maktûl Hakkındaki Hükmü:

İmam Ahmed ve İbn Ebî Şeybe, Ebu Saîd el-Hudrî'nin şöyle anlattığını rivayet ederler: "İki köy arasında bir maktûl bulunmuştu. Hz. Peygamber (s.a.), (maktûlün bulunduğu noktadan) her iki köy arasının ölçülmesini emretti. Köylerden birine daha yakın bulundu. Hz. Peygamber'in (s.a.) karışı, hâlâ gözümün önündedir. Ölüyü daha yakın olan köyün üzerine attı."[26]

Abdürrezzak'ın *Musannef*'inde şu bilgiler vardır: Ömer b. Abdülaziz şöyle der: Bize ulaştığı kadarıyla bir kavmin yurdu civarında öldürülmüş olarak bulunan kişi hakkında Hz. Peygamber (s.a.): "Yemin davalılar (*müddea aleyh*) üzerinedir. Eğer yeminden kaçınılırsa (*nükûl*), davacılara yemin verdirilir, ederlerse (kana) hak kazanırlar. Eğer iki taraf da yemin etmezlerse, diyetin yarısı davalılar üzerine gerekir. Diğer yarısı ise düşer."[27] şeklinde hükmetmiştir.

İmam Ahmed, Mervezî'nin rivayetinde Ebu Saîd'in rivayet ettiği hadisle hüküm verme üzerinde durmuş ve şöyle demiştir: Ebu Abdullah'a sordum: "Söz konusu insanlar üzerlerine konulan şeyi verseler ve sonra bu işte bazı insanlara zulmedildiği ortaya çıksa ne olur?" "Eğer biliniyorlarsa kendilerine iade olunur." dedi. Ben: "Ya bilinmiyorlarsa?" diye sordum. O: "Sözkonusu yerin yoksullarına dağıtılır." dedi. Ben: "O yerin yoksullarına dağıtılacağına dair delil nedir?" diye sordum. O şöyle cevap verdi: "Hz. Ömer, diyeti, maktûlün bulunduğu köyün ahalisi üzerine koymuştur. Sanıyorum şöyle dedi: Nasıl ki diyet oranın ahalisi üzerine konuluyorsa, zulme uğrayan insanlar belli değillerse yine onlara dağıtılır."

İşte Hz. Ömer, hadisin gereği ile hükmetmiş ve diyeti maktûlün bulunduğu yerin ahalisi üzerine koymuştur. Aynı hadisi İmam Ahmed delil olarak kullanmış ve bunu, zulme uğrayan insanlar belli değillerse haksızlıkla alınan şeyin oranın ahalisine dağıtılması konusuna da asıl yapmıştır.

Diğer eser (haber) ise mürseldir, delil olacak güçte değildir. Eğer sahih olsaydı, onunla amel etmek gerekirdi ve muhalefet caiz olmazdı; "deâvâ" ve "kasâme" bablarına da muhalif değildir. Çünkü içlerinde önce davacıların yemin etmesini gerektirecek açık bir levs (yani maktûlün ölmeden önce 'beni falan öldürdü' dediğine şehadet eden bir kişinin, ya da aralarında düşmanlık, tehdid vb. olduğuna tanıklık edecek iki şahidin bulunması durumu) olmadığı için, yemin etme hususunda davalılar tarafının önceliği vardır. Bazen yeminden kaçınırlarsa davacılar tarafı iki yönden kuvvet kazanır: Birin-

26. Ahmed, 3/39, 89. Senedinde Atıyye el-Avfî vardır, zayıftır.
27. *Musannef*, 18290.

cisi: Maktûlün kendi muhitlerinde bulunması. İkincisi: Kendi mıntıkalarının berâetine dair yeminden kaçınmaları. Bu durum açık bir levs yerine geçer, davacılar yemin eder ve (kana) hak kazanırlar. Her iki taraf da yeminden kaçınırlarsa, bu her iki taraf için de katmerli şüphe uyandırır ve bu durum —davacılar yemin etmedikçe— diyetin tam olarak ödetilmesi için yeterli bir sebep olamaz. Kendileri yemin etmedikleri için de diyetin tamamen düşmesini gerektirmez; böylece diyet ikiye bölünmüş olur, yarısı yemin etmemeleri sebebiyle mevcut şüpheden ötürü davalılar üzerine gerekir. Diyet tam olarak gerekmez. Çünkü hasım taraf da yemin etmemiştir. Levs, davacıların yemini ile davalıların yeminden kaçınmalarından oluşmuş iken, bir tarafın bulunmamasıyla tamam olmayınca davacıların yeminlerine tekabül eden kısım düşer, ki bu diyetin yarısıdır. Davalıların yeminden kaçınmalarına tekabül eden diğer yarı ise vacip olur. Bu, en güzel ve en adilâne bir hükümdür. Başarı Allah'tandır.

k) Yaralama Olaylarında Yaranın İyileşmesine Kadar Kısası Ertelemesi:

Abdürrezzak *Musannef*'inde, —daha başkaları da— İbn Cüreyc hadisinde Amr b. Şuayb'dan naklediyorlar: Hz. Peygamber (s.a.), boynuzla bir başkasının ayağını yaralayan kimse hakkında hükümde bulundu. Yaralanan: "Ya Rasûlallah! Bana kısas imkânı ver!" dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Yaran iyileşinceye kadar dur." buyurdu. Adam inad etti ve kısas istedi. Hz. Peygamber (s.a.) de kısasa izin verdi. Sonunda kısas cezası tatbik edilen iyi oldu, kısası yapan ise topal oldu. Adam: "Ya Rasûlallah! Ben topal oldum, adamsa iyi oldu." deyince Peygamberimiz: "Ben sana yaran iyileşinceye kadar kısas işini ertelemeni emretmemiş miydim? Sen ise inad ettin. Allah da sana müstehakını verdi. (İkinci bir kısas hakkından) uzaklaştırdı. Topallığın havada kaldı." buyurdu.

Bu topal olan adamın durumundan sonra Hz. Peygamber (s.a.), yaralanan kimselerin, yaraları iyileşmedikçe kısas talebinde bulunmamalarını emretti. Yaralama iyileşinceye kadar neyse o. Eğer bir topallık veya çolaklık varsa bu durumda kısas yoktur, diyet vardır. Kim bir yaradan dolayı kısas yapar ve kısas yapılan kimseye fazla bir zarar verilirse, o bu fazla zararın diyetine (aradaki farka) hak kazanır.[28]

Derim ki: Hadis İmam Ahmed'in *Müsned*'inde, Amr b. Şuayb—

28. *Musannef*, 17991; Beyhakî, 8/68; Dârakutnî, 3/88. Senedi hasendir.

babası—dedesi tarikiyle muttasıldır ve şöyledir: Bir adam boynuzla birisini dizkapağından yaralamıştı. Yaralı, Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi ve: "Ya Rasûlallah, bana kısas imkânı ver!" dedi. Peygamberimiz de: "İyileşinceye dek (bekle)!" buyurdu. Adam yine geldi ve kısas istedi. Peygamberimiz de kısas yaptırdı. Sonra adam geldi ve: "Ya Rasûlallah! Topal oldum." dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Sana, yapma dedim, beni dinlemedin. Allah da seni uzaklaştırdı ve topallığını (ikinci bir defa) kâle almadı." buyurdu.

Sonra Hz. Peygamber (s.a.), yaralananın durumu iyileşmeden, yaralama olaylarında kısas yapılmasını yasakladı.[29]

Dârakutnî'nin *Sünen*'inde ise Câbir'den şöyle rivayet edilmiştir: "Bir adam yaralanmış ve kısas talep etmişti. Hz. Peygamber (s.a.), yaralananın durumu iyileşmedikçe yaralayan üzerine kısas uygulamasını yasakladı."[30]

Bu uygulama (hüküm), şu hususları içermektedir:

1— Yaralananın durumu iyileşme ya da yaranın son şeklini alması suretiyle istikrar kazanmadıkça kısas caiz değildir.

2— Cinayetin sirayeti de kışas kapsamındadır.

3— Değnek, boynuz vb. ile döğme olaylarında kısas caizdir.

4— Bu hükmü nesheden bir delil yoktur, muarız bir hüküm de bulunmamaktadır. Neshedilen husus, iyileşmeden önce kısasın uygulanmasıdır, yoksa bizzat kısas neshedilmiş değildir. Bunu akıldan çıkarmamak lâzımdır.

5— Mağdur, derhal câni üzerinde kısas icra eder ve sonra yara başka bir uzvuna sirayet eder veya ölümüne sebep olursa, (kısas sonrası) sirayet hederdir.

6— Sadece kısasla yetinilir, cânînin ayrıca tazir ve hapsine gidilmez. (Tabiîn müctehidi) Atâ şöyle diyor: "Yaralama olaylarında kısas vardır. Devlet başkanının câniyi döğme ve hapis hakkı yoktur. Ceza, sadece kısastır. Rabbin unutucu değildir. Eğer dileseydi ayrıca döğülmesini, hapsini de emrederdi." İmam Mâlik ise: "Kul hakkı dolayısıyla kısas yapılır, cür'etkârlığından dolayı da cezalandırılır." demiştir.

29. Ahmed, 2/217. Râvileri sikadır. Hadisi Heysemî (6/295, 296) zikretmiş ve: "Ahmed rivayet etmiştir. Râvileri sikadır. Aşağıdaki Câbir hadisi onu desteklemektedir...." demiştir.
30. Dârakutnî, 3/88. Senedi hasendir. Heysemî, *Mecmauz-Zevâid*'de (6/296) zikretmiş ve: "Taberânî *el-Evsât*'da zikretmiştir. Senedinde Muhammed b. Abdullah b. Nimrân vardır ve zayıftır. İbn Ebî Hâtim *el-Cerh ve't-Ta'dîl* adlı eserinde (7/307) onun zayıf olduğunu belirtmektedir." demiştir.

Çoğunluk âlimler (cumhur); kısas, ek bir cezaya ihtiyaç bırakmaz. Had cezası gibi uygulanınca başka bir cezaya ihtiyaç duyulmaz, demişlerdir.

Günahlar üç nevidir:

a) Belirli bir had cezası olan günahlar. Hadle birlikte ta'zir cezası uygulanmaz.

b) Ne had ne de keffâret belirlenmeyen günahlar. Bunların ta'zir cezası ile önüne geçilmeye çalışılır.

c) Keffâreti olan haddi olmayan günahlar. İhram halinde ve oruçlu iken cinsî ilişkide bulunmak gibi. Bu gibi günahlar için keffâret ve ta'zir birden uygulanır mı? Âlimler bu konuda iki görüş benimsemişlerdir. Hanbelî mezhebi âlimlerince de bu iki görüş sözkonusudur. Kısas, had cezası yerine geçer. Hem kısas hem de ta'zir bir anda uygulanmaz.

l) Diş Kırılması Hakkında Kısasla Hükmü:

Sahîhayn'da Enes hadisinde şöyle anlatılır: Rübeyyi'in kızkardeşi Nadr'ın kızı bir cariyeyi tokatlamış ve dişini kırmıştı. Hz. Peygamber'e (s.a.) şikâyetçi oldular. O da kısas yapılmasını emretti. Ümmü'r-Rübeyyi': "Ya Rasûlallah! Falancadan dolayı kısas mı yapacaksın? Hayır! Vallâhi ona karşılık kısas olamaz." dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Fesübhanallah! Ey Ümmü'r-Rübeyyi', Allah'ın hükmü kısastır!" buyurdu. Kadın: "Hayır, Allah'a yemin ederim, aslâ ona karşılık kısas yapılmayacak." dedi. Neyse ki mağdurun tarafları kısastan vazgeçtiler ve diyeti kabul ettiler. Hz. Peygamber (s.a.) de: "Öyle kullar var ki, Allah'a karşı yemin etseler, Allah onların yeminlerini doğruya çıkarır." buyurdu.[31]

m) Isırılan Adam Elini Çektiğinde Dişleri Dökülen Kimsenin Heder Olduğuna Hükmetmesi:

Sahîhayn'da bulunmaktadır: Bir adam diğer birinin elini ısırmış, adam da elini kuvvetle çekince ön dişleri düşmüştü. Hz. Peygamber'e davacı oldular. Hz. Peygamber (s.a.): "Sizden biriniz aygır gibi kardeşinin elini ısırıyor. Sana diyet yok." buyurmuştur.[32]

31. Buharî, 53/8; Müslim, 1675.
32. Buharî, 87/18; Müslim, 1673.

Bu uygulamadan şu netice çıkar: Zâlimin elinden bir kimse kendisini kurtarırsa ve bu arada zâlim ölse veya bir organı ya da malı telef olsa bunlar hederdir, tazmin sorumluluğu yoktur.

n) Başkasının Evini İzinsiz Gözetleyenin Gözü Çıkarılsa Bir Şey Lâzım Gelmeyeceğine Hükmetmesi:

Yine *Sahîhayn*'da vârid olduğu üzere Ebu Hureyre Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Birisi senden izinsiz evini gözetlese, sen de bir taş atsan da gözünü çıkarsan sana hiçbir vebâl yoktur."[33]

Sahîhayn'daki başka bir rivayette ise: "Bir kimse başka birilerinin evini izinleri olmadan gözetlese, onlar da onun gözünü çıkarsalar, ne diyet lâzım gelir ne de kısas."[34] buyurmuştur.

Yine *Sahîhayn*'da bir adamın Hz. Peygamber'in (s.a.) hücre-i saâdetlerinden birinde, bir delikten içeriyi gözetlediği ve Hz. Peygamber'in eline bir ok demiri alarak (gözüne) dürtmek için durumu kolladığı belirtilmiştir.[35]

Ehl-i hadis, bu ve bundan önceki hükümle amel edileceği görüşündedirler. İmam Ahmed ile Şâfiî de bunlara dahildir. Ebu Hanife ve Mâlik ise bu görüşte değildir.

o) Kısasla İlgili Çeşitli Hükümleri:

Rasûlullah (s.a.), hamile bir kadının taammüden birini öldürmesi durumunda çocuğunu doğurmadıkça ve çocuğu kendisini kurtaracak duruma gelmedikçe kısas yolu ile öldürülmeyeceğine hükmetmiştir. Bunu İbn Mâce *Sünen*'inde rivayet etmiştir.[36]

---

33. Buharî, 87/23; Müslim, 2158.
34. Bu bir müellif hatasıdır. Çünkü bu rivayet ne Sahîhayn'da ne de birisinde bulunmaktadır. Hadis, Ahmed, (2/385) ve Nesâî (8/61) tarafından rivayet edilmiştir. Senedi sahihtir. Sahih olduğunu İbn Hibbân söylemiştir. Müslim'deki (2158) ifadesi: "Kim izinsiz başkalarının evini gözetlerse ev sahipleri için onun gözünü çıkarmaları helâl olur." şeklindedir.
35. Buharî, 11/21, 12/215; Müslim, 2157.
36. İbn Mâce, 2694. Senedinde zayıf olan Abdurrahman b. Ziyad b. Enam el-İfrîkî vardır. Ancak Müslim'deki (1695) zina itirafında bulunan Gâmidli kadın hadisinde Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu sabittir: "Karnındakini doğurmadıkça seni recmetmeyiz." Sonra o kadını doğuruncaya kadar gözetmek üzere Ensar'dan birisi tekeffül etmiş, doğurunca Hz. Peygamber'e gelerek "Gâmidli kadın doğurdu" demişti. Hz. Peygamber: "Öyle de

Babanın, oğluna karşı kısas yoluyla öldürülemeyeceğine hükmetmiştir. Nesâî ve Ahmed rivayet etmişlerdir.[37]

Mü'minlerin kanlarının eşit olduğuna ve kâfire karşılık mü'minin öldürülemeyeceğine hükmetmiştir.[38]

Maktûlün taraflarının iki şeyi seçebileceklerine; ya kısas yolu ile öldürebileceklerine veya diyet alabileceklerine hükmetmiştir.[39]

p) Diyet ve Miktarları Konusundaki Hükümleri:

El ve ayak parmaklarından her birinin diyetinin on deve, her biri dişin —ayırım yapmaksızın— diyetinin beş deve olduğuna, mûzıha[40] için ise beşer deveye hükmetmiştir.[41]

---

olsa onu recmedip arkasında çocuğunu, emzirecek kimsesi olmadan bırakamayız." buyurdu. Ensar'dan bir adam kalkarak: "Çocucuğun emzirilmesi bana ait ya Rasûlallah!" dedi. Bunun üzerine kadını recmetti. Müslim'in bir başka rivayetinde; Hz. Peygamber kadına: "Git çocuğunu sütten kesene kadar emzir." buyurmuştur. Kadın çocuğu memeden kesince, elinde bir ekmek parçası olduğu halde onu Hz. Peygamber'e getirmiş..." ifadesi vardır.

37. Sahih hadistir. Bk. Ahmed, 1/49; Tirmizî, 1400; İbn Mâce, 2662. Amr b. Şuayb—babası—dedesi—Ömer b. el-Hattâb senedi ile rivayet edilmiştir. İbn Cârud ve Beyhakî hadisi sahih bulmuşlardır. Ahmed, (1/16)'da, Câfer el-Ahmer—Mutarrif— Hakem—Mücâhid—Ömer kanalıyla başka bir hadis zikretmiştir. Râvileri sikadır. Ancak hadis munkatı'dır. Tirmizî (1401), İbn Mâce (2661) Hâkim (4/340), Dârakutnî (s. 348), Beyhakî, (8/39)'daki hadisler onu desteklemektedir.
38. Sahih hadistir. Bkz. Ebu Davud, 4530; Nesâî, 8/24. *Tenkîh*'de: "Senedi sahihtir. Hafız İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'de (12132), Ebu Davud (4531) ve İbn Mâce'deki (2675) Abdullah b. Amr b. el-Âs hadisinin buna şahid bulunduğunu söylemiştir." ifadesi vardır. "Kâfire karşılık mü'min öldürülmez." sözünü Buharî de (12/217) rivayet etmiştir. Hadiste geçen "kanları birbirlerine eşittir" ifadesi, kısas hususunda müslümanların kanlarının eşit olduğunu ifade eder. Soylu biri sıradan biri karşılığında, küçüğe karşılık büyük, cahile karşılık âlim, kadına karşılık erkek kısas edilir. Eğer öldürülen kimse soylu veya âlim biri olur da, öldüren de sıradan biri olursa kâtilden başkası öldürülmez. Cahiliye döneminde ise böyle bir durumda, soylu kişiye karşılık olmak üzere kâtilin akrabalarından birçok kişiyi öldürmeden başkasına razı olmuyorlardı.
39. Ebu Davud, 4504; Tirmizî, 1406; *Fethu'l-Bârî*, 12/182; Müslim, 1355; Nesâî, 8/38. Ebu Hureyre'den rivayet edilen bu hadisin metni şöyledir: "Kimin bir ölüsü öldürülmüşse, o iki hususta muhayyerdir: Ya diyet ya da kısas."
40. *Mûzıha:* Et ile kafatası arasındaki zarın yırtılıp kemiğin gözüktüğü yaralardır.
41. Ebu Davud, 4556, 4557; Nesâî, 8/56; İbn Mâce, 2654. Ebu Musa el-Eş'arî'den rivayet edilen bu hadis şöyledir: "Parmaklar eşittir, onar devedir." Senedi hasendir. Amr b. Şuayb—babası—dedesi silsilesi ile rivayet edilen şu hadis de bunu desteklemektedir: Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Mûzıhalar için beşer beşer, dişler için beşer beşer, parmaklar için onar onar (deve) vardır." Bu hadisi Ebu Davud (4562, 4563, 4566) ve İbn

Görmeyen bir göz izale edilmişse, çolak el kesilmişse, çürük diş sökülmüşse, bunların diyetlerinin, normal diyetlerinin üçte biri olacağına hükmetmiştir.[42]

Burun tümden kesilmişse tam diyete, ucu (yumuşak kısmı) kesilmişse yarım diyete hükmetmiştir.[43]

Me'mûme ve câife hakkında üçte bir diyete, munakkıle[44] için ise on beş deveye hükmetmiştir. Dilin, iki dudağın, taşakların, cinsel organın, belin, iki gözün diyetlerinin tam olduğuna; tek gözün, tek ayağın, tek elin diyetlerinin de yarım olduğuna hükmetmiştir. Kadına karşılık erkeğin kısas yoluyla öldürüleceğine de hükmetmiştir.[45]

Hata yolu ile işlenen öldürme cinayetinde diyetin yüz deve olduğuna ve diyeti akilenin ödeyeceğine hükmetmiştir. Bu develerin yaşı hakkında rivayetler farklıdır: Dört *Sünen*'de Amr b. Şuayb hadisinde: "30 binti mahâd, 30 binti lebûn, 30 hıkka ve 10 ibn lebûn (erkek)'den ibarettir." denilmiştir.[46]

Hattabî, bu görüşte olan bir fakih bulunduğunu bilmediğini söylemiştir.

Yine *Sünen* kitaplarında İbn Mes'ûd hadisinde ise diyetin beşli taksimden ibaret olduğu belirtilir: "20 binti mahâd, 20 binti lebûn, 20 ibn mahâd, 20 hıkka ve 20 cezea."[47]

Taammüden katilde —eğer kan sahipleri razı olmuşlarsa— diyetin; 30 hıkka, 30 cezea, 40 halife olduğuna hükmetmiştir. (Eğer sulh olmuşlarsa) ne üzerine sulh oldularsa, o onlarındır.[48]

Mâce (2653) rivayet etmişlerdir. Senedi sahihtir. Bir diğer şahidi ise Tirmizî (1391)'deki İbn Abbas hadisidir: "Parmakların diyeti —el ve ayaklar aynı— herbiri için on devedir." Tirmizî hadise, hasen—sahihtir demiştir. İbn Hibbân (1528) da onu sahih bulmuştur.

42. Ebu Davud, 4567; Nesâî, 8/55. Senedi sahihtir. Hadiste (العين السادة لمكانها) ibaresi vardır, gözün yerinde olması ve görünüşte —görmemesine rağmen— yüzün yakışıklılığının bozulmaması durumunu ifade etmektedir.
43. Ebu Davud, 4564; Ahmed, 2/217, 224. Amr b. Şuayb—babası—dedesi kanalıyla, senedi hasendir.
44. *Me'mûme:* Beyin ile kemik arasındaki beyin zarının ortaya çıktığı yaradır. *Câife:* Göğüs veya karın boşluğuna kadar giden yaradır. *Munakkıle:* Baş veya yüzde meydana gelen, kemiğin yerinden oynadığı, küçük parçalar halinde kırıldığı yaradır.
45. Hâkim, 1/397; Nesâî, 8/57, 58; Dârakutnî, s. 376; İbn Hibbân, 793; Beyhakî, 4/89; Dârimî, 2/93. Ahmed, 2/217, (bir kısmını).
46. Ahmed, 2/217, 224; Ebu Davud, 4541; Nesâî, 8/42, 43; İbn Mâce, 2630; Beyhakî, 8/74. Senedi hasendir. *Bintu'l-mahâd:* Bir yılını doldurmuş iki yaşına basmış dişi deve. *Hıkka:* Üç yılını doldurmuş, dört yaşına basmış dişi deve. *Bintu'l-lebûn:* İki yılını doldurmuş üç yaşına basmış dişi deve. *Cezea:* Dört yılını doldurmuş, ve beş yaşına basmış dişi deve.
47. Ebu Davud, 4545; Tirmizî, 1386; Nesâî, 8/43, 44; İbn Mâce, 2631; Beyhakî, 8/75; Dârakutnî s. 360. Hadisin rivayetleri için bk. Beyhakî, 8/74, 75.
48. Ahmed, 2/183, 217; Tirmizî, 1387; İbn Mâce, 2626. Senedi hasendir.

İmam Ahmed ve Ebu Hanife, İbn Mes'ûd hadisi ile amel etmişlerdir. İmam Şâfiî ve Mâlik ise ibn mahad yerine ibn lebûnu koymuşlardır ki her iki hadiste de bu yoktur.

Hz. Peygamber (s.a.) diyeti; devecilik ile uğraşanlar için yüz deve, sığırla iştigal edenlere 200 sığır, koyunculuk yapanlara 2000 koyun, elbise işi ile uğraşanlara da 200 hulle (takım elbise) olarak belirlemiştir.[49]

Amr b. Şuayb, babasından, o da dedesinden olmak üzere Hz. Peygamber'in (s.a.) diyeti; 800 dinar veya 8000 dirhem olarak belirlediğini rivayet etmiştir.[50]

Dört *Sünen* sahipleri İkrime hadisinde İbn Abbas'tan şöyle dediğini naklederler: "Bir adam öldürüldü. Hz. Peygamber (s.a.) onun diyetini 12.000 (dirhem) kıldı."[51]

Hz. Ömer'in, "Develer pahalandı" dediğini ve diyet miktarını altından 1000 dinar, gümüşten 12000 dirhem, sığırdan 200, koyundan 2000, elbiseden 200 hulle olarak belirlediğini, ehl-i zimmetin diyetine ise dokunmadığını ve onu yükseltmediğini biliyoruz.[52]

Dört *Sünen*'in sahipleri, "Muâhidin (zimmî) diyeti hür müslümanın diyetinin yarısıdır." hadisini rivayet etmişlerdir.[53]
İbn Mâce'nin lafzı şöyledir: "Ehl-i kitabın diyeti müslümanların diyetlerinin yarısıdır. Ehl-i kitap, yahudi ve hıristiyanlardır."[54]

Fukaha bu konuda ihtilâf etmişlerdir: İmam Mâlik: "Onların diyetleri hata yollu öldürmede de, taammüden öldürmede de müslümanların diyetlerinin yarısıdır." demiştir. İmam Şâfiî: "Her ikisinde de üçte biridir." demiştir. Ebu Hanife ise: "Her iki türlü öldürmede de müslümanın diyeti ile aynıdır." demiştir. İmam Ahmed ise: "Taammüden öldürmede müslümanın diyeti gibidir." der. Hata yollu öldürmede ise kendisinden iki rivayet vardır. Birincisi: Diyetin yarısıdır, şeklindedir ki zâhir mezhebi budur. İkincisi: üçte biridir.

---

49. Ebu Davud, 4543. Mürsel olarak rivayet edilmiştir.
50. Ebu Davud, 4542. İsnadında zayıflık vardır.
51. Tirmizî, 1388; Ebu Davud, 4556; Nesâî, 44/8; İbn Mâce, 2632. İsnadı hasendir.
52. Bu hitabeyi Ebu Davud, (4542) hadisinden sonra nakletmiştir. *Musannef*'te (17272) Ömer b. Abdülaziz'in bir yazısında şöyle dediği rivayet edilir: Ömer b. el-Hattâb, ordular çıkardığında ashabla istişare etti ve sonunda (onlara) şunu yazdı. "(Diyet), deve ile uğraşanlara yüz deve, sığırcılara iki yüz sığır, koyunculuk yapanlara iki bin koyundur. Yemenli olup kumaş dokuyanlara beş yüz hulle veya başka şeylerden onların kıymeti kadardır."
53. Ebu Davud, 4583; Tirmizî, 1413; Nesâî, 8/45; Ahmed, 2/180, 215. İsnadı hasendir.
54. İbn Mâce, 2644; Ahmed, 2/183, 124. Senedi hasendir.

İmam Mâlik, Amr b. Şuayb hadisinin zâhiri ile amel etmiştir. İmam Şâfiî ise, Hz. Ömer'in zimmîlerin diyetini 4000 dirhem olarak belirlemesi —ki müslümanın diyetinin üçte biridir— şeklindeki uygulamasına dayanır. İmam Ahmed de Amr hadisini almıştır. Şu kadar var ki, taammüden öldürmede kısas düşmüş olduğu için diyeti ceza olarak ikiye katlamıştır. Ona göre kendisinden kısas düşen kimsenin üzerine ceza olarak diyet ikiye katlanır. İmam Ahmed, bu prensiple hadisin arasını böylece bulmak istemiştir. İmam Ebu Hanife'nin dayanağı ise, zimmî ile müslümanın arasında kısasın cereyan edeceği ilkesidir. Tabii bu eşitlik, diyetlerinin de eşit olmasını gerektirecektir.

Hz. Peygamber (s.a.), kadının diyetinin, tam diyetin üçte bir miktarına ulaşıncaya kadar erkeğin diyeti ile aynı olduğuna hükmetmiştir. Bunu Nesâî zikrediyor.[55] Sonra erkeğin diyetinin yarısı olur. Diyeti âkileye yüklemiştir ve koca ile kâtil kadının oğlunu diyetden muaf tutmuştur.[56]

Öldürülen bir mükâteb (âzâd konusunda anlaşmalı köle) hakkında ise şöyle hükmetmiştir: Mükâtebe borcundan ne kadarını ödemişse o oranda hür diyeti, geri kalan kısmı için ise köle diyeti, yani kıymeti ödenir. Aynı hükümle Hz. Ali, İbrahim en-Nehaî de hükmetmişlerdir. İmam ahmed'den de bir rivayet zikredilir. Hz. Ömer şöyle demiştir: "Mükâteb köle, borcunun yarısını ödemişse o ğârim (borçlu) olur, bir daha köleliğe dönmez." Abdülmelik b. Mervan da böyle hükmetmiştir. İbn Mes'ûd, üçte birini; Atâ ise, dörtte üçüncü öderse ğârim sayılır demişlerdir. Bundan çıkan sonuç şudur: Hz. Peygamber'in (s.a.) bu hükmünün terkinde, ümmetin icmâı yoktur ve bu hükmü nesheden bir delil de bilinmemektedir.

"Mükâteb, üzerinde tek bir dirhem kaldığı sürece köledir."[57] hadisi ile bu hüküm arasında bir çelişki yoktur. Çünkü mükâteb henüz köledir ve tam hürriyetine ancak (son kuruşuna kadar) ödemekle kavuşur.

3— Zina, Lûtîlik ve Kazif Cezaları Hakkında Verdiği Hükümler:

a) Zina İtirafında Bulunan Kimse Hakkındaki Hükmü:

Sahih-i Buharî ve *Müslim*'de rivayet edilir: Eslemlilerden bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi ve zina itirafında bulundu. Hz. Peygamber, kendi aleyhine dört defa şehadette bulununcaya dek kulak asmadı, sonra ona: "Sende

55. Nesâî, 8/45. İsnadı zayıftır.
56. Ebu Davud, 4575; Buharî, 87/26; Müslim, 1681.
57. Ebu Davud, 3926. İsnadı hasendir.

delilik var mı?" diye sordu. Adam: "Hayır!" dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Evlendin mi?" diye sordu. Adam: "Evet" deyince, Hz. Peygamber emretti ve namazgâhta (musallâ) recmedildi. İlk taşa tutulduğunda adam kaçtı, yakalandı ve ölünceye kadar taşlandı. Hz. Peygamber (s.a.), onu hayırla andı ve cenaze namazını kıldı.

Hadisin diğer bir rivayetinde Hz. Peygamber (s.a.): "Hakkında bana ulaşanlar doğru mu?" diye sormuş. Adam: "Ne duydunuz?" deyince Hz. Peygamber "Bana ulaştığına göre sen falanca oğullarının cariyesi ile ilişkide bulunmuşsun." dedi. Adam: "Evet." cevabını verdi ve kendi aleyhine dört defa şehadette (ikrarda) bulundu. Hz. Peygamber (s.a.), sonra onu çağırarak aklından zoru olup olmadığını sordu. Adam: "Hayır." dedi. Evlenip evlenmediğini sordu. "Evet." deyince, emretti ve recmedildi.

Yine her ikisindeki diğer rivayette ise: "Kendi aleyhine dört defa şehadette bulununca, Hz. Peygamber (s.a.) onu çağırdı ve: "Sende delilik falan var mı?" diye sordu. Adam: "Hayır." dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Evlendin mi?" dedi. Adam: "Evet" diye cevap verdi. Hz. Peygamber de: "Götürün ve recmedin." buyurdu.

Buharî'deki bir metinde de şöyledir: Hz. Peygamber (s.a.): "Belki de sen onu öptün veya kadına yeltendin yahut da ona baktın?" diye buyurunca adam: "Hayır ya Rasûlallah!" dedi. Hz. Peygamber (s.a.), kinayeli ifade kullanmaksızın: "Onu (şey) ettin mi?" diye sordu. Adam: "Evet." diye cevap verince, o zaman recmedilmesini emretti.

Ebu Davud'un rivayet ettiği bir hadis ise şöyledir: Adam kendi aleyhine dört defa şahitlik etti. Her defasında Hz. Peygamber (s.a.) ona kulak asmadı. Beşincisinde ona döndü ve açıkça: "Onu (şey) ettin mi?" diye sordu. Adam: "Evet." dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Senin şeyin onun şeyi içine girdi mi?" diye sordu. Adam: "Evet." dedi. Hz. Peygamber: "Milin sürmedanlığa, ipin kuyuya girdiği gibi mi?" diye sordu. Adam: "Evet." diye cevapladı. Hz. Peygamber (s.a.): "Zina ne demektir biliyor musun?" diye sordu. Adam: "Evet, bir kişinin karısıyla helâl olarak yaptığını, ben onunla haram olarak yaptım." dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Peki, şimdi bu sözle ne demek istiyorsun?" diye sordu. Adam: "Beni temizlemeni istiyorum." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) emretti ve adam recmedildi.[58]

Ebu Davud'un *Sünen*'inde: "Taşlar değince adam bağırdı ve şöyle dedi:

---

58. Buharî, 86/29; Müslim, 1691; Tirmizî, 1428; Ebu Davud, 4428; Hadis başka râvilerden de çeşitli kaynaklarda rivayet edilmiştir.

"Ey insanlar! Beni Allah'ın Rasûlü'ne geri çevirin. Kavmim, beni öldürdü ve beni aldattılar. Rasûlullah'ın beni öldürmeyeceğini söylediler." dediği rivayeti bulunmaktadır.[59]

Sahih-i Müslim'de şöyle anlatılır: Gâmidli kadın gelerek: "Ya Rasûlallah! Ben zina ettim. Beni temizle!" demiş, Hz. Peygamber (s.a.) de onu geri çevirmişti. Ertesi gün olunca kadın: "Ya Rasûlallah! Beni niye geri çeviriyorsun? Belki beni, Mâiz'i çevirdiğin gibi geri çevireceksin. Allah'a yemin ederim ki, ben gerçekten gebeyim." dedi. Efendimiz: "Olmazsa haydi doğuruncaya kadar git (buradan)!" buyurdu. Kadın doğurduğunda çocuğu bir bez parçası içinde Hz. Peygamber'e (s.a.) getirdi ve: "İşte! Onu doğurdum." dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Git, bu çocuğu sütten kesilinceye kadar emzir!" buyurdu. Kadın onu memeden ayırdıktan sonra çocuğun elinde bir ekmek parçası olduğu halde Hz. Peygamber'e (s.a.) getirdi ve: "İşte ya Rasûlallah! Onu sütten kestim, yemek yemeğe de başladı." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) çocuğu müslümanlardan birine verdi, sonra emretti. Kadın, göğsüne kadar kazılan bir çukura gömüldü ve recmettiler. Halid b. Velid bir taşla kadına yönelmiş ve başına atmıştı da yüzüne kan sıçramıştı. Halid de ona söğmüştü. Hz. Peygamber (s.a.) işitince: "Yavaş ol ey Halid! İrade ve kudreti ile yaşadığım Allah'a yemin ederim; bu kadın öyle bir tevbe etti ki, onu bir baççı (*sâhibu meks*) yapsaydı mutlaka affolunurdu." buyurmuştur. Sonra kadının (getirilmesini) emrederek cenazesini kılmış ve kadın defnedilmiştir.[60]

Sahih-i Buharî'de ise Hz. Peygamber'in (s.a.), evlenmemiş (*gayr-ı muhsan*) zinakâr hakkında bir yıl sürgün ile had cezası uyguladığı belirtilir.[61]

Sahîhayn'da rivayet ediliyor: Bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.) gelerek: "Ya Rasûlallah! Senden Allah aşkına aramızda ancak Allah'ın kitabı ile hüküm vermeni dilerim." dedi. Öteki hasım —ki ondan daha anlayışlı idi—: "Evet, aramızda Allah'ın kitabıyla hükmet. Bana da müsaade buyur (anlatayım)." dedi. Rasûlullah (s.a.): "Anlat." buyurdu. Adam şöyle anlattı: "Benim oğlum bu adamın yanında çıraktı. Derken karısıyla zina etmiş. (Oğluma recm lâzım geleceğini duydum) ve hemen onun namına yüz koyunla bir hizmetçi fidye verdim. Bir de ulemaya sordum. Bana oğluma ancak yüz dayakla bir yıl sürgün cezası lâzım geldiğini, bunun karısına da recm gerektiğini bildirdiler." Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "İrade ve kudretiyle ya-

---

59. Ebu Davud, 4420. İsnadı sağlamdır.
60. Müslim, 1695; Ebu Davud, 4434, 4442. Büreyde'den.
61. Buharî, 86/32.

şadığım Allah'a yemin ederim ki, aranızda mutlaka Allah'ın kitabıyla hükmedeceğim. Yüz koyun ve hizmetçi sana geri iade edilecek. Oğluna yüz değnekle bir yıl sürgün gerek. Haydi ya Üneys! Git bunun karısına. Şayet itiraf ederse onu recmediver." buyurdu. Kadın itiraf etti, Üneys de onu recmetti.[62]

Sahih-i Müslim'de Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle dediği rivayet edilir: "Bekârla bekâr (zina ederse) yüz değnekle bir yıl sürgün, evli ile evli (zina ederse) yüz değenkle recim vardır."[63]

Bu uygulamalar şu hükümleri içerir:

1— Evli zinakâr recmedilir.

2— Dört defa ikrar olmadıkça recmedilmez.

3— Dörtten az sayıda ikrarda bulunursa ikrar nisabına (dört defa) tamamlatılması gerekli değildir, bilâkis devlet başkanının kulak asmaması ve ona ikrarın tamamlatılmamasını tariz (dolaylı anlatma) yetkisi vardır.

4— Delilik, sarhoşluk gibi bir sebeple aklı başında bulunmayan bir kimsenin ikrarı boştur, dikkate alınmaz. Talâkı, azadı, yemini, vasiyyeti de böyledir.

5— Hadlerin namazgâhta ikâmesi caizdir. Bu, Hz. Peygamber'in (s.a.) mescidlerde had cezalarının tatbikini yasaklaması ile çelişmez.

6— Hür ve muhsan (evli) olan bir kimsenin cariye ile zina etmesi halinde cezası, aynen hür kadınla zina etmiş gibi recmdir.

7— Yetkilinin, ikrar eden kimseye ikrar etmemesini çıtlatması müstahaptır. Keyfiyetin iyice ortaya çıkması için ikrarda bulunana sorular sorması vaciptir. Kadından elle, dudakla, gözle istifade etmek de (hadislerde) zina sayıldığından ötürü, ihtimali bertaraf için sorması gerekmektedir.

8— Yetkilinin, gereği halinde cinsel ilişki için kullanılan sarih ifadeyi kullanması caizdir.

9— Zinanın haram olduğunu bilmeyen kimseye had uygulanmaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.), zina eden sahabîye zinanın hükmünü sormuş, o da: "Kişinin karısıyla helâl olarak yaptığını ben onunla haram olarak işledim." diye cevap vermiştir.

62: Buharî, 86/30 ve daha başka yerlerde; Müslim, 1697, 1698; *Muvatta*, 2/822; Tirmizî, 1433; Ebu Davud, 4445; Nesâî, 8/240, 241; İbn Mâce, 2549; Dârimî, 2/177. Hepsi de Ebu Hureyre ve Zeyd b. Halid el-Cühenî'den rivayet etmişlerdir.

63. Müslim, 1690; Tirmizî, 1434; Ebu Davud, 4415, 4416. Ubâde b. Sâbit'ten.

10— Gebe kadına had uygulanmaz. Çocuğunu doğurup onu sütten kesinceye kadar emzirmesi için mühlet verilir.

11— Kadın recm ânında çukura gömülür.

12— Devlet başkanının, recmi başlatması vacip değildir.

13— Eğer tevbe etmişlerse günahkârlara sövmek (hakaret) caiz değildir.

14— Zina cezasından dolayı öldürülenin cenazesi kılınır.

15— İkrarla cezaya çarptırılan kimse, cezasının tatbiki sırasında bağışlanmasını ister ve kaçarsa, kendi haline bırakılır had cezası tamamlanmaz. Çünkü bu hali ikrarından rücû mânasına gelir, denilmiştir. Bazıları ise, bu haddin tamamlanmasından önce yapılmış bir tevbedir. Nasıl ki, hadde başlamadan önce tevbe ettiğinde hadde başlanmazsa bu durumda da had tamamlanmaz, şeklinde yorum getirmişlerdir. Bu üstedımızın (İbn Teymiye) tercihidir.

16— Bir kimse, ben falan kadınla zina ettim deyince zina cezası yanında kazf (iftira) cezası uygulanmaz.

17— Bâtıl sulhle elde edilen mal helâl olmaz, geri iadesi gerekir.

18— Devlet başkanı haddin uygulanması için başkasını görevlendirebilir (tevkil).

19— Evli zinakâra hem celd (değnek), hem de recm uygulanmaz. Çünkü ne Mâiz'e, ne de Gâmidli kadına celd (değnek) cezası uygulanmamıştır. Üneys'e de, gönderdiği kadına celd cezasını emretmemiştir. Bu cumhûrun görüşüdür. Ubâde'den rivayet edilen: "Hükmü benden alınız. Allah kadınlar için bir yol (hüküm) kıldı: Evli evli ile (zina ederse) yüz değnek ve recm vardır." şeklindeki hadis mensuhtur. Bu hüküm, zina cezasının ilk nüzûlü sırasında idi. Sonra Mâiz'i ve Gâmidli kadını recmetmiş, celd cezası tatbik etmemiştir. Bunun Ubâde hadisinden sonra olduğunda şüphe yoktur. *Sünen*'deki Câbir hadisi ise farklıdır: "Adamın birisi zina etmiş, Hz. Peygamber (s.a.) de had cezası uygulanmasını emretmişti. Adam, daha sonra muhsan (evli) olduğunu ikrar edince, Hz. Peygamber (s.a.) emretmiş ve adam recmedilmişti." Bizzat râvi olan Câbir, hadis hakkında: "Hz. Peygamber (s.a.), adamın muhsan (evli) olduğunu bilmiyordu. Bu yüzden had (celd) cezası uyguladı. Sonra adamın muhsan olduğu öğrenilmiş ve recmedilmiştir."[64] der.

20— Yapılan işin haram olduğu biliniyorsa, cezanın ne olduğunu bilmemek haddi düşürmez. Çünkü Mâiz, cezasının ölüm (recm) olduğunu bilmiyordu. Bu cehaleti kendisinden haddi düşürmemişti.

64. Ebu Davud, 4438, 4439.

21— Hâkimin, kendi huzurunda yapılan ikrarla hükmetmesi caiz oluyor ve ayrıca ikrarın iki şahitçe de işitilmesi gerekmiyor. Bunu İmam Ahmed belirtmiştir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) Üneys'e: "Eğer kadın iki şahit huzurunda ikrar ederse onu recmet." dememiştir.

22— Dava konusu, halis Allah hakkı ise, hüküm için hâkim huzurunda dava edilmiş olması şartı yoktur.

23— Bir kadına had cezası gerekiyorsa, devlet başkanının (yetkili) kadını huzura getirtmeden, haddi ikâme edecek birisini ona göndermesi caizdir. Nitekim Nesâî, hadise böyle başlık atmıştır. Böylece kadınlar, hüküm meclisine getirilmekten korunmuş olurlar.

24— Devlet başkanı, hâkim ve müftü gibi kimselerin, verdikleri hükümde herhangi bir kuşkuları yoksa ve kesin inanıyorlarsa; o hükmün, Allah'ın hükmü olduğunu dair yemin etmeleri caiz olur.

25— Hadlerin ikâmesinde tevkil (görevlendirme) caizdir. Bu hususta düşünmek lâzım. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.) yaptığı istinâbe (nâib kılmak)dir.

26— Uygulama ve hükümler, erkek gibi kadının da sürüleceği hükmünü içermektedir. Ancak, eğer beraberinde mahremi de varsa gönderilir; yoksa kadın sürülmez. İmam Mâlik: "Kadınlar için sürgün cezası yoktur. Çünkü onlar avrettirler." demiştir.

b) Ehl-i Kitaba Hadler Konusunda İslâm Ahkâmı İle Hükmetmesi:

Sahîhayn ve *Müsned*'lerde rivayet edilmektedir: Yahudiler Hz. Peygamber'e (s.a.) gelerek kendilerinden bir erkekle kadının zina ettiklerini söylediler. Hz. Peygamber (s.a.) onlara: "Recm hakkında Tevrat'ta ne buluyorsunuz?" diye sordu. Onlar: "Biz onları rüsvay (*teşhir*) ederiz ve sopa ile (*celd*) dövülürler." dediler. Abdullah b. Selâm hemen: "Yalan söylediniz! Tevrat'ta recm hükmü vardır." dedi. Tevrat'ı getirdiler ve açtılar. Birisi recm âyetinin üzerini eli ile kapattıktan sonra üst ve alt tarafını okudu. Abdullah b. Selâm: "Elini kaldır!" dedi, adam elini kaldırdı. Bir de baktık orada recm âyeti var. Sonunda yahudiler: "Ya Muhammed! (Abdullah) doğru söyledi. Tevrat'ta recm hükmü vardır." dediler. Hz. Peygamber (s.a.) de emretti ve her ikisi de recmedildi.[65]

---

65. Buharî, 86/37 ve daha başka yerlerde; Müslim, 1699; *Muvatta*,2/819; Tirmizî, 1436; Ebu Davud, 2446, 4449. Hepsi de Abdullah b. Ömer'den.

Bu uygulama şu hükümleri içerir:

1— Zina cezasının tatbikinde aranan muhsan olma şartı için kişinin müslüman olması aranmamaktadır.

2— Evli zimmîler de birbirlerini muhsan yaparlar. İmam Ahmed ve Şâfiî de bu görüşü benimsemişlerdir. Bu görüşte olmayanlar, hadisin izahında ihtilâf etmişlerdir: İmam Mâlik, *Muvatta*'dan başka bir yerde şöyle demiştir: "Yahudiler zimmî değillerdi." *Sahih-i Buharî*'deki ifade ise, onların zimmet ehlinden oldukları şeklindedir. Şüphesiz bu olay Hz. Peygamber (s.a.) ile aralarında geçen muâhededen sonra olmuştur ve o sırada harp halinde değillerdi. Yoksa nasıl Hz. Peygamber'e (s.a.) muhakeme olmak için başurur ve hükmüne razı olurlar? Hadisin başka bir yoldan rivayetinde: "Bizi şu peygambere götürün. Çünkü O hafifletme (prensibi) ile gönderilmiştir." demişlerdir.(66)

Diğer bazı rivayetlerinde ise şöyledir: "Yahudiler O'nu (s.a.) ders ve okuma odalarına (midrâs) davet ettiler."(67) Hz. Peygamber (s.a.) gelmiş ve aralarında hükmetmiştir. Şüphesiz onlar (bu haliyle) muâhade ve sulh ehli idiler.

Bir başka grup ise şöyle te'vil yapmışlardır: Hz. Peygamber (s.a.) onları Tevrat'ın hükmüne göre recmetti. Hâdisenin akışından bu açıkça anlaşılmaktadır.

Bu yorum onlara asla bir fayda sağlamaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) onların arasında mutlak adaletle (hakla) hükmetmiştir ve her hâlükarda uyulması gerekir. Hak varken başka yol aramak sadece sapıklık değil midir?

Bir başka grup da; Hz. Peygamberin (s.a.) onları siyaseten recmettiğini söylemişlerdir. Bu, en olmayacak görüştür. Aksine Hz. Peygamber (s.a.) onları kendisinden başka hükme yer olmayan Allah'ın hükmüyle recmetmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.) bu uygulamasından şu neticeler de çıkar:

3— Zimmîler davalarını bize getirdiler mi, aralarında ancak İslâm ahkâmı ile hükmedebiliriz.

4— Zimmîlerin, birbirleri hakkındaki şahitliklerinin kabulü gerekir. Çünkü bu uygulamada zinakârlar ikrarda bulunmamışlardır. Aleyhlerine müslümanlar da şahitlik yapmamışlardır. Çünkü onların zinalarını görmemişlerdir. Nasıl olur ki, *Sünen*'de bu hâdiseyle ilgili olarak Hz. Peygamber'in (s.a.) şahitleri istediği, dört kişinin geldiği ve erkeğin âletini, milin sürmedanlığa

66. Ebu Davud, 4450. Ebu Hureyre'den.
67. Ebu Davud, 4449. İbn Ömer'den

girdiği gibi kadının uzvu içerisinde gördüklerine dair şehadette bulundukları yazılıdır.[68]

Bu hadisin bazı rivayetlerinde: "Onlardan dört kişi geldi." ifadesi, diğer bazılarında da: "Bana sizden dört kişi getirin." buyurduğu belirtilir.

5— Bu uygulama, recm ile iktifa edilip hem celd hem de recmin bir arada uygulanmayacağını gösterir. İbn Abbas şöyle der: Recm Allah'ın kitabında vardır. Onu ancak inceliklere dalan kimse çıkarabilir. O da Allah'ın: "Ey ehl-i kitab! Rasûlümüz size kitaptan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi." âyetidir.[69] Başkaları ise recm hükmünü: "Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini (Allah'a) vermiş peygamberler onunla yahudilere hükmederlerdi."[70] âyetinden istinbat etmişlerdir.

Zührî, hadisinde şöyle diyor: Bize ulaştığına göre, "Biz, içinde doğruya rehberlik ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini (Allah'a) vermiş peygamberler onunla yahudilere hükmederlerdi." âyeti onlar (yahudiler) hakkında inmiştir. Nebî (s.a.) da onlardandı. (Âyette zikri geçen nebîlerden.)[71]

c) Karısının Cariyesiyle Zina Eden Kimse Hakkındaki Hükmü:

Müsned ve dört *Sünen*'de Habib b. Sâlim yolu ile rivayet edilen Katâde hadisinde şöyle anlatılır: Abdurrahman b. Huneyn, karısının cariyesi ile cinsî ilişkide bulunmuştu. Kûfe emîri olan Numan b. Beşîr'e şikâyet olundu. Numan: "Hakkında mutlaka Hz. Peygamber'in (s.a.) verdiği hükümle hükmedeceğim. Eğer karın cariyeyi sana helâl kılmışsa sana yüz değnek vururum, aksi halde seni recmederim." dedi. Karısının kendisine cariyesini helâl kıldığını öğrendiler ve adama yüz değnek vurdu.[72]

Tirmizî, hadis hakkında şöyle diyor: Bu hadisin senedinde ıztırab vardır (muztarib). Muhammed'i (Buharî'yi) şöyle derken işittim: "Katâde bu hadisi, Habib b. Sâlim'den işitmemiştir. Aksine Halid b. Urfuta'dan rivayet etmiştir. Ebu Bişr de bu hadisi Habib b. Sâlim'den işitmemiş, Halid b. Urfu-

68. Ebu Davud, 4452. Câbir b. Abdillah'tan rivayet edilen bu hadisin senedinde Mücalid b. Saîd b. Umeyr el-Hemedanî vardır, zayıftır. Yine Ebu Davud, Şa'bî'den (4453, 4454) benzer bir hadis rivayet etmiştir. Bu rivayet mürseldir, fakat râvileri sikadır.
69. Mâide, 5/15.
70. Mâide, 5/44.
71. Ebu Davud, 4450, 4451.
72. Ahmed, 4/272; Tirmizî, 1451; Ebu Davud, 4458, 4459; Nesâî, 6/124; İbn Mâce, 2551; Dârimî, 2/181, 182. Yazarın da zikredeceği gibi hadis zayıftır.

ta'dan rivayet etmiştir." Muhammed'e (Buharî) bu hadisi sordum. Bana: "Ben bu hadisi reddediyorum." dedi. Nesâî de: "O muztariptir." demiştir. Ebu Hâtim er-Râzî ise, Halid b. Urfuta'nın meçhul olduğunu söyler.

Müsned ve *Sünen*'de ise Kabîsa b. Hureys—Seleme b. el-Muhabbık senediyle şöyle rivayet edilir: Hz. Peygamber (s.a.), karısının cariyesi ile ilişkide bulunan birisi hakkında şöyle hüküm vermiştir: "Eğer cariyeyi zorlamışsa, cariye hürdür ve adamın, cariyenin bir benzerini (benzer bir cariye) hanımına vermesi gerekir. Eğer cariye gönüllü karşılık vermişse, cariye adamındır; adamın hanımına, benzeri bir cariye vermesi gerekir."[73]

Âlimler, bu hükümle amel hakkında ihtilâf etmişlerdir. Zâhir mezhebinde İmam Ahmed bu hükümle amel görüşündedir. Çünkü hadis hasendir. Halid b. Urfuta'dan, iki sika râvi, Katâde[74] ve Ebu Bişr rivayette bulunmuşlardır; onun cerh edildiği de bilinmemektedir. Bir râvinin cehaleti, kendisinden iki sika râvinin rivayette bulunmasıyla ortadan kalkar. Kıyas ve şer'î kâideler de bu hükmün gereği ile amel etmeyi gerektirir. Şöyle ki, karısının cariyeyi kendisine helâl kılması haddin düşürülmesini gerektiren bir şüphedir. Ta'ziri ise düşürmez. Vurulan yüz değnek de ta'zir olur. Eğer helâl kılmamış ise, ilişki zina olur ve bir şüphe de yoktur. Bu durumda da recm cezası vardır. Şimdi bu uygulamada kıyasa muhalif ne var?

Seleme b. el-Muhabbık hadisine gelince, eğer sahihse onunla amel etmek ve ondan yüz çevirmemek gerekir. Ancak Nesâî: "Bu hadis sahih değildir." der. Ebu Davud ise: "Ahmed b. Hanbel'i işittim, şöyle diyordu: Seleme b. el-Muhabbık'tan rivayet eden kimse bilinmemektedir. Ondan Hasan —yani Kabîsa b. Hureys—'den başkası da rivayet etmemektedir." der. Buharî ise *Tarih*'inde: "Kabîsa b. Hureys, Seleme b. el-Muhabbık'tan işitmiştir. Hadisi üzerinde ise durmak lâzım" diyor. İbnü'l-Münzir: "Seleme b. el-

---

73. *Musannef*, 13417; Ebu Davud, 4460, 4461; Nesâî, 6/124, 125; İbn Mâce, 2552; Beyhakî, 8/240. Kabîsa b. Hureys hakkında Buharî: "Hadisi üzerinde düşünmek lâzım" demiş, İbnü'l-Kattân da onun meçhul olduğunu söylemiştir. Nesâî: "Hadisi sahih olmaz" der. Beyhakî ise: "Tabiûndan sonra bütün şehirlerdeki âlimlerin bu hadisle amelin terki üzerinde icma etmiş olmaları, sahih olduğu farzedilse bile, hadler hakkında varid olan hadislerle mensuh olduğunu ortaya koyar." diyor.

74. Asıl nüshada Habib b. Sâlim'dir ki müellifin bir hatası olmaktadır. Çünkü Habib b. Sâlim bu hadiste Halid'in hocasıdır, talebesi değildir. Ebu Bişr—ismi Câfer b. İyas'tır—sikadır. Ne var ki, Şu'be'nin de dediği gibi Habib b. Sâlim'den hadis işitmemiştir— ki bunu müellif de Buharî'den nakletmiştir—bu takdirde hadis munkatı olur. Sonra, müellifin: "Bir râvinin cehaleti kendisinden iki sikanın rivayette bulunması ile ortadan kalkar." sözü şu götürür. Çünkü bu durumda —her ne kadar hal cehaleti kalksa bile— vasıf cehaleti bâki kalır. Usul kitaplarında belirtildiği üzere cehalet mutlaka tevsikine dair açık ifadenin bulunması ile ancak ortadan kalkmış olur.

Muhabbık'ın haberi sabit olmaz." derken, Beyhakî: "Kabîsa b. Hureys maruf değildir." der. Hattabî: "Bu münker bir hadistir. Kabîsa maruf değildir, böyle bir hadis hüccet olmaz. Hasan, her duyduğundan hadis rivayetinde bulunmaya aldırmayan bir kimsedir." der.

Başka bir grup, hadisi kabul etmiş, sonra ihtilâfa düşmüşlerdir: Bir kısmı; mensuhtur, bu hadlerin nüzûlünden önceydi, demiştir.

Bir başka kısmı ise; hayır mensuh değil demişler ve hadisin izahını şöyle yapmışlardır: "Adam cariyeyi zorlayınca, onu artık hanımefendisine karşı ifsad etmiş, yaramaz hale sokmuş olur. Ona uygun biri olmaz. Ayrıca cariye bundan ar duyar ki, bu manevî bir işkence (müsle)dir."(75) Manevî müsle gerçek (hissî) müsle gibidir, hatta daha büyüktür. Böylece zoraki ilişki iki hususu içermiş olur: 1) Cariyeyi hanımefendisine yaramaz hale getirme, 2) Cariyeye karşı manevî müsle. Bu iki durum, cariyenin bedelinin hanımefendisine ödenmesini ve cariyenin de azadını gerektirir.

Eğer cariye gönüllü karşılık vermişse, bu durumda ilişki cariyeyi hanımefendisine yaramaz kılar ve adam tarafından cariyenin kıymetinin hanımefendiye ödenmesi gerekir. Adam cariyeye de sahip olur. Çünkü cariyenin kıymeti ödenmek üzere adamın boynuna borç olmuştur. Gönüllü karşılık verip kendi de istediği için ilişki, müsle şüphesinden çıkar. Bu yorumu yapanlar şöyle diyorlar: "Manevî itlafın, maddî (hissî) itlaf şeklinde telakki edilmesi (onun mertebesinde tutulması) haktan uzaklaşma sayılmaz. Çünkü her ikisi de mâlikin, mülkünden faydalanmasına engel olmaktadır. Hiç şüphesiz zevcenin cariyesi, kocası tarafından iğfal edilmişse, artık daha önceden olduğu gibi kendisine yaramaz." Bu hüküm en güzel hükümlerden biridir, usulî kıyasa da uygundur.

Kısaca: Bu hükümle amel, hadisin kabulüne dayalıdır. Muhalifler ne kadar çok olurlarsa olsunlar, onların çokluğu hükme (veya hadise) bir zarar vermez.

d) Lûtîlik Hakkındaki Hükmü:

Hz. Peygamber'in (s.a.), livata hakkında şöyle veya böyle bir hükümde bulunduğu sabit değildir. Çünkü bu fiil, Arapların bilmediği bir işti. Hz. Peygamber'e (s.a.) de böyle bir dava intikal etmemişti. Şu kadar var ki kendisinin: "Yapanı da, yapılanı da öldürünüz." buyurduğu vakidir. Bunu dört *Sünen*

---

75. *Müsle;* Bir insanın kulak, burun, cinsel uzvu gibi organlarının kesilmesidir. Hz. Peygamber, kendisine efendisi tarafından müsle yapılan bir köleyi azad etmişti. Bk. İbn Mâce, 2679.

sahipleri rivayet etmişlerdir. İsnadı sahihtir. Tirmizî: "Bu hasen bir hadis." demiştir.(76)

Hz. Ebu Bekir bu hadisin gereği ile hükmetmiştir. Sahabe ile istişareden sonra —içlerinde en katıları Hz. Ali idi— Halid'e de aynısını yazmıştır.

İbnü'l-Kassâr ve üstadımız (İbn Teymiye) şöyle diyorlar: Sahabî, livatanın hükmünün öldürme olduğunda icmâ etmiştir. İhtilâfları sadece öldürmenin nasıl olacağı hakkındadır. Hz. Ebu Bekir: "Yüksekten atılır." Hz. Ali: "Üzerine duvar yıkılır." İbn Abbas: "Taşla öldürülürler." demişlerdir.(77) Görüldüğü üzere hepsi de öldürüleceğinde hemfikirdirler. İhtilâf keyfiyettedir. Bu hüküm, Hz. Peygamber'in (s.a.) nikâh düşmeyen yakını ile ilişkide bulunan kimse hakkındaki hükmüne de uygun düşmektedir. Çünkü her iki yönden de ilişkide bulunmak fâile hiçbir halde mübah olmamaktadır. Bu yüzden İbn Abbas (r.a.) hadisinde her ikisi bir arada zikredilmiştir. Ondan şöyle rivayet edilir: "Lût kavminin amelini işleyen birini bulursanız öldürünüz." Yine ondan: "Nikâh düşmeyecek yakın mahremi ile ilişkide bulunânı öldürünüz." rivayeti mevcuttur. Müsned bir hadisinde de: "Kim bir hayvanla münasebette bulunursa, onu öldürün ve beraberinde hayvanı da öldürün." rivayetinde bulunmuştur.(78)

Bu hüküm, Şâri'in hükmüne uygundur. Çünkü haramlar katmerleştikçe cezaları da ağırlaşmaktadır. Hiçbir zaman ilişkide bulunulması helâl olmayan bir kadınla ilişkide bulunmak bazı durumlarda (meselâ nikâhlı olarak) kendisi ile ilişki helâl olan bir kadınla münasebette bulunmaktan daha ağır bir cürümdür. Cezası da o oranda ağır olur. İmam Ahmed, kendisinden nakledilen iki rivayetten birisinde, hayvanla münasebette bulunmanın hükmü ile livatanın hükmünün aynı olduğunu belirtmiş ve her hâlükârda öldürüleceğini veya cezasının zina cezası olduğunu ifade etmiştir.

---

76. Ahmed, 2732, 2727; Tirmizî, 1456; Ebu Davud, 4462; İbn Mâce, 2561; Beyhakî, 8/232; İbn Abbas'dan. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Lût kavminin işini işleyen birisini bulduğunuzda yapanı da, yapılanı da öldürünüz. İsnadı hasendir. Hâkim sahih olduğunu söyler (4/355), Zehebî de ona katılır. İbn Mâce (2562) ve Hâkim (4/355)'de rivayet edilen Ebu Hureyre hadisi de hadisimizi destekler. Her ne kadar senedi zayıfsa da şevahid konusunda bunun önemi yoktur.
77. Bk. Münzirî, *et-Tergîb ve't-Terhîb*, 3/199-200.
78. Ahmed, 2420; Ebu Davud, 4464; Tirmizî, 1454; Hâkim, 4/355; Beyhakî, 8/233, 234. İbn Abbas'tan. Senedi hasendir. İbn Mâce'nin (2564) yine İbn Abbas'tan tahric ettiği hadis ise: "Kim nikâh düşmez bir yakınıyla ilişkide bulunursa onu öldürün; hayvanla ilişkide bulunanı öldürün. Hayvanı da öldürün." şeklindedir. Senedinde zayıflık varsa da bir önceki hadisin senedi onu destekler. Sahih olan Berâ b. Âzib hadisi daha önce geçmiştir ki, onda Hz. Peygamber'in Ebu Bürde b. Niyâr'ı, babasının karısı ile evlenen bir kimsenin boynunu vurmak üzere gönderdiği belirtilmişti. Bk. dipnot: 22.

Selefin bu konuda ihtilâfı vardır: Hasan: "Lûtinin cezası, zina cezasıdır." demiştir. Ebu Seleme ondan; behemehal öldürüleceğini de nakletmiştir. Şa'bî ve Nehaî, ta'zir edileceğini söylemişlerdir. İmam Şâfiî, Mâlik, Ebu Hanife ve bir rivayette Ahmed de onların bu görüşünü almışlardır. Hadisin râvisi olduğu halde İbn Abbas (r.a.) da böyle fetva vermiştir.

e) Belirli Bir Kadınla Zina Ettiği İtirafında Bulunan Kimse Hakkındaki Hükmü:

Hz. Peygamber (s.a.), belirli bir kadınla zina ettiğini itiraf eden bir kimse hakkında zina cezasını uygulamış, ayrıca iftira cezası tatbik etmemiştir. *Sünen*'de Sehl b. Sa'd hadisinde şöyle anlatılır: "Bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi ve adını verdiği bir kadınla zina ettiğine dair ikrarda bulundu. Hz. Peygamber (s.a.) kadına haber gönderdi ve durumu sordu. Kadın, zina ettiğini inkâr etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.), adama had cezası (celd) vurdu. Kadını ise serbest bıraktı."(79)

Bu uygulama iki hususu içeriyor:

1— Kadın yalanlasa bile (ikrarda bulunan) adama haddin gerekliliği. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf, kadının inkârı durumunda erkeğe had uygulanmayacağı görüşündedirler.

2— Kadına iftira etmiş olacağı için ayrıca bir kazif (iftira) cezası gerekmeyeceği.

Ebu Davud'un *Sünen*'inde İbn Abbas'tan rivayet ettiği hadise gelince ki, şöyledir: Bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi ve bir kadınla zina ettiğine dair dört defa ikrarda bulundu. Hz. Peygamber (s.a.) de bekâr olduğu için yüz değnek vurdu. Sonra kadının aleyhine kendisinden beyyine istedi. Kadın ise: "Vallahi yalan ya Rasûlallah!" dedi. Bu kez de adama iftira cezası olarak seksen değnek vurdu.(80)

İşte bu hadis hakkında Nesâî: "Bu, münker bir hadistir." demiştir. Hadisin isnadında Kâsım b. Feyyâz el-Enbarî es-San'ânî vardır ki, pek çokları onu tenkit etmişlerdir. İbn Hibbân da bu hadisle ihticacda bulunmanın bâtıl olduğunu söylemiştir.

---

79. Ebu Davud, 4466. Senedi sahihtir.
80. Ebu Davud, 4467.

f) Zina Eden Cariye Hakkındaki Hükmü:

Hz. Peygamber (s.a.), cariye zina eder ve muhsan (evli) da olmazsa celd (döğme) ile hükmederdi.[81] Cariyelerle ilgili olan: "Evlendikten sonra fuhuş (zina) yaparlarsa onlara hür kadınların cezasının yarısı (uygulanır)."[82] âyetine gelince; bu âyet, evlendikten sonra cariyenin cezasının, hür kadına uygulanan celd (değnek) cezasının yarısı olduğu hakkındadır. Evlenmeden önce zina etmesi durumunda ise Hz. Peygamber (s.a.), celd uygulanmasını emretmiştir.

Celd konusunda iki görüş vardır:

1) Bu bir haddir. Şu kadar var ki, evlenmeden önce ve sonrası için farklıdır. Evlenmeden önce cariyenin efendisi tarafından ikâmesi mümkün iken, evlendikten sonra ancak devlet başkanı tarafından uygulanır.

2) Evlilikten önce celdi ta'zirdir, had değildir. Bu, Müslim'in *Sahih*'inde rivayet edilen şu hadisi iptal etmez. Ebu Hureyre merfû olarak Hz. Peygamber'e (s.a.) nisbet ediyor: "Birinizin cariyesi zina ederse onu döğsün (*celd*) ve ayıplamasın (başına kakmasın). Üç defa böyle davransın. Dördüncü defa yine yaparsa yine döğsün ve onu bir örme (îp) karşılığında bile olsa satsın." Bir rivayetinde de: "Onu Allah'ın kitabı gereği dövsün." ifadesi vardır.[83]

Yine Müslim'de, Hz. Ali (r.a.) bir hitabesinde şöyle demiştir: Ey insanlar! köleleriniz evli olsun olmasın, onlara haddi tatbik ediniz. Çünkü Hz. Peygamber'e (s.a.) ait bir cariye zina etmişti. Hz. Peygamber (s.a.) bana, ona celd vurmamı emretmişti. Ben de baktım ki, cariye henüz nifastan yeni çıkmış. Ona celd uygularsam öldüreceğimden korktum (ve uygulamadım). Durumu Hz. Peygamber'e anlattım, Bana: "(Aferin) iyi yapmışsın." buyurdu.[84]

81. Buharî, 86/35; Müslim, 1703; *Muvatta*, 2/826; Tirmizî, 1440; Ebu Davud, 4469. Ebu Hureyre ve Zeyd b. Halid el-Cühenî anlatıyorlar: Hz. Peygamber'e evli olmayan cariyenin zina etmesi durumu soruldu. Hz. Peygamber: "Eğer zina ederse celd vurun, yine zina ederse yine celd vurun. Sonra yine zina ederse yine celd vurun. Sonra bir örgü ipe de olsa satın." buyurdu.
82. Nisâ, 4/25.
83. Bu lafızla olan bu iki rivayeti Ebu Davud (4470, 4471) tahric etmiştir. Müellifin dediği gibi Müslim'de bulunmamaktadır. Müslim'in lafzı şöyledir: "Sizden birinizin cariyesi zina eder de zinası ortaya çıkarsa, ona had vursun ve ayıplamasın. Sonra yine zina ederse ona had vursun ve onu ayıplamasın. Sonra üçüncü kez yine zina eder ve zinası ortaya çıkarsa onu kıldan bir ip karşılığında da olsa satsın." Bir başka rivayetinde de: "Sonra dördüncüde satsın." şeklindedir.
84. Müslim, 1705; Ebu Davud, 4473; Tirmizî, 1441.

Şeriat literatüründe "*ta'zir*" ifadesinin kapsamına "*had*" de girmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.): "On kamçıdan fazlası ancak Allah'ın koyduğu hadlerden birinde vurulabilir."[85] hadisinde bu durum sözkonusudur.

Hem cins hem de miktar bakımından ondan daha fazlasıyla yapılan ta'zir cezaları pek çok yerde sabittir ve neshi de vâki değildir. Hilâfına da icmâ yoktur.

Her nasıl olursa olsun, cariyenin evlenmeden önceki hali ile sonraki halinin farklı olması gerekir. Aksi takdirde (âyetteki) kayıtlamanın bir mânası olmaz. Yahut, evlilikten önce cariyeye had yoktur denecektir ki sahih sünnet bunu iptal etmektedir. Veya evlilikten önceki cezası hür kadının cezasıdır, evlilikten sonra ise yarasıdır denilecektir. Bu ise kesinlikle bâtıldır. Şeriatın kâidelerine ve usûle muhaliftir. Ya da şöyle denilecek: Evlilikten önce döğülmesi (*celd*) ta'zir, evlilikten sonra ise haddir. Bu yorum daha güçlüdür. Bir başka yorum da şöyle olacaktır: İki durum arasındaki fark haddin uygulanışı konusundadır, sayısında değildir. Evlilikten öncesinde olursa haddin uygulanması efendiye ait iken, sonrasında yapılması durumunda had devlet başkanı tarafından uygulanacaktır. Bu, getirilen yorumların içerisinde doğruya en yakın olandır.

Şöyle de denebilir: Âyetteki, evlilikten sonra cezanın hür kadının cezasının yarısı olacağı şeklindeki kayıt, bir yanlış anlamanın önüne geçmek için olabilir. Şöyle ki: Birileri, bekâr birisine uygulanan celd cezası nasıl ki evlilikle recme dönüşüyorsa, cariyenin cezası da evlilikle hür kadının had cezasına dönüşür, şeklinde yanlış anlayabilir. Cezanın yarıya indirilmesi, cariyenin ekmel haline yani evlilik sonrasına ait suç için zikredildi ki, bu dönemde bu kadarla yetinildiğine göre evlilik öncesinde o kadarla yetinileceği evleviyetle anlaşılsın. Doğruyu en iyi Allah bilir.

Zina eden ve had cezasının tatbikine tahammülü bulunmayan bir hasta hakkında Hz. Peygamber (s.a.), içerisinde yüz (koruk) hurma bulunan bir salkım alınmasını ve onunla hastaya bir defa vurulmasını hüküm buyurmuşlardır.[86]

---

85. Buharî, 86/42; Müslim, 1708; Ebu Davud, 4491.

86. Ahmed, 5/222; İbn Mâce, 2574. İbn İshak—Yakub b. Abdillah b. el-Eşec—Saîd b. Sa'd b. Ubâde—Sa'd b. Ubâde senediyle. Hafız İbn Hacer *Telhîs*'de (3/59) şöyle diyor: Dârakutnî (3/99), Füleyh —Ebu Hâzim— Sehl b. Sa'd senediyle rivayet etmiş ve Füleyh vehimde bulunmuştur. Doğrusu; Ebu Hâzim-Ebu Ümâme b. Sehl silsilesi ile olacaktı. Ebu Davud da (4472) hadisi, Zührî—Ebu Ümâme— Ensar'dan bir adam senedi ile rivayet etmiştir. Nesâî; Ebu Ümâme b. Sehl b. Huneyf —babası isnadı ile rivayet etmiştir. Tabera

g) Kazif (İftira) Hakkındaki Hükmü:

Hz. Peygamber (s.a.), eşi (Âişe)nin beraetine dair Allah vahiy indirince kazf (iftira) cezasına hükmetmiş ve iki erkekle bir kadına had tatbik etmiştir. Bunlar Hassan b. Sabit, Mistah b. Üsâse'dir. Ebu Câfer en-Nüfeylî, kadının Hamne bt. Cahş olduğunu söylediklerini ifade eder.(87)

4— İrtidat, İçki ve Hırsızlık Cezaları Hakkında Verdiği Hükümler:

a) İrtidat Hakkındaki Hükmü:

Dinini değiştiren kimse hakkında öldürülmesine hükmetmiştir.(88) Kadın erkek ayırımı yapmamıştır. Ebu Bekir es-Sıddîk de, müslüman olduktan sonra irtidat eden ve Ümmü Kırfe adı verilen kadını öldürmüştür.(89)

b) İçki İçen Hakkındaki Hükmü:

İçki (*hamr*) içen hakkında dal, pabuç (gibi şeylerle) döğmelerine hükmetmişti ve kırk adet vur(dur)muştu. Hz. Ebu Bekir de Peygamberimiz'i takip etmiş ve içki içenlere 40 sopa vurmuştu.(90)

Abdürrezzak'ın, *Musannef*'inde Hz. Peygamber'in (s.a.), içki içenlere 80 sopa vurduğu rivayet edilmiştir.(91)

---

nî; Ebu Ümâme b. Sehl—Ebu Saîd el-Hudrî kanalı ile tahric etmiştir. Senedlerin (turuk) hepsi de mahfuz ise o takdirde Ebu Ümâme, hadisi birçok sahabeden rivayet etmiş, bir defasında da irsal etmiş (mürsel olarak rivayet etmiş) olur. *Bülûğu'l-Merâm*'da şöyle deniyor: "Bu hadisin isnadı hasendir. Ancak mevsûl mü mürsel mi olduğunda ihtilâf edilmiştir."

87. Ebu Davud, 4474, 4475. Müsned ve mürsel olarak rivayet etmiştir. Müsned rivayetin râvileri sikadır. Ancak İbn İshak hadisi muan'an rivayet etmiştir.
88. Şafiî, 2/280, 281; Buharî, 56/149 ve daha başka yerlerde; Ebu Davud, 4351; Tirmizî, 1458; Nesâî, 7/104, 105; Ahmed, 1/282. İkrime'den rivayet edilmiştir: Hz. Ali'ye zındıklar getirilmiş, Hz. Ali de onları yakmıştı. İbn Abbas'a bu olay ulaştığında: Ben olsaydım onları yakmazdım. Çünkü Hz. Peygamber'in: "Allah'ın azabı ile (ateşle) azab etmeyiniz." şeklinde nehyi vardır. "Kim dininden dönerse onu öldürürüz." buyurduğu için onları öldürürdüm, dedi. Tirmizî şu ilaveyi yapar: İbn Abbas'ın bu sözü Hz. Ali'ye ulaştığında: "İbn Abbas doğru söyledi." dedi.
89. Dârakutnî, s. 336. Ayrıca Beyhakî de rivayet etmiştir. Hadiste inkıta' vardır. Çünkü râvi Saîd b. Abdülaziz, Ebu Bekir'e yetişmemiştir.
90. Buharî, 86/2; Müslim, 1706; Tirmizî, 1443; Ebu Davud, 4479.
91. *Musannef*, 13548. İbn Uyeyne—Amr b. Ubeyd—Hasan silsilesiyle şu rivayete yer verilmiştir: "Ömer b. el-Hattâb, Mushaf'a, Rasûlullah'ın içki için 80 değnek vurduğunu yazmayı düşündü..." Bu sened munkatı'dır.

İbn Abbas (r.a.): "Hz. Peygamber (s.a.) içki hakkında belli bir ceza koymamıştır." demiştir.[92]

Hz. Ali (r.a.) ise: "Hz. Peygamber (s.a.) içki cezası olarak kırk sopa vurdu. Hz. Ebu Bekir de kırk vurdu. Hz. Ömer ise seksene iblağ etti. Hepsi de sünnettir." der.[93]

Hz. Peygamber'in (s.a.) dördüncü veya beşinci defa tekrar içen kimsenin öldürülmesini emrettiği de sahih olarak bilinmektedir.[94] İlim adamları, bu hususta ihtilâf etmişlerdir. Mensuhtur diyenler olmuştur ve nâsih (neshedici delil) olarak da: "Bir müslümanın kanı ancak şu üç şeyden biri sebebiyledir."[95] hadisi gösterilmiştir. Muhkem olduğunu, —özellikle de âmmın sonra vârid olduğu bilinmiyorsa— hâs ile âmm (özel ve genel) nasslar arasında tearuzun bulunmadığını söyleyenler de olmuştur.

Bazılarınca da neshedici delil, Abdullah Hımar hadisidir. Çünkü bu zat, içki içtiği için defalarca Hz. Peygamber'e (s.a.) getirilmiş, Hz. Peygamber de ona celd (dayak) tatbik etmiş ve öldürmemiştir.[96]

Bir yorum da şöyledir: Eğer pek sık içer, had onu engellemez ve cezayı küçümserse, maslahat gereği olarak öldürülmesi ta'zir kabilinden olmuş olur. Devlet başkanının, böyle birisini had olarak değil de ta'zir yoluyla (siyaseten) öldürme yetkisi vardır. Abdullah b. Ömer'den (r.a.) şöyle dediği sahih olarak bilinir: "Dördüncüde siz onu bana getirin. Sizin adınıza onu öldürmek bana ait." Bu sözlerin sahibi İbn Ömer, Hz. Peygamber'in (içki içenin dördüncü defada) öldürülmesini isteyen emrini rivayet eden râvilerden biridir. Bu râviler: Muâviye, Ebu Hureyre, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr ve Kabîsa b. Züeyb'dir (r. anhum).[97]

---

92. Ebu Davud, 4476. Râvileri sikadır. Ancak İbn Cüreyc'den an'ane yollu rivayet vardır.
93. Müslim, 1707; Ebu Davud, 4480, 4481.
94. Kaynakları birazdan gelecek. Bk. dipnot: 97.
95. Buharî, 87/6; Müslim, 1676. Hadisin devamı: "Zina eden evli, cana can, dininden dönüp cemaattan ayrılan." şeklindendir.
96. Buharî, 86/5. Ömer b. el-Hattâb'dan: Hz. Peygamber zamanında eşek (hımar) lâkaplı Abdullah isminde birisi vardı. Hz. Peygamber'i güldürürdü. Hz. Peygamber ona şarap içtiği için celd vurmuştu. Bir gün (yine) getirildi ve Hz. Peygamber emretti ve celd vurdular. İçlerinden biri: "Allah'ım, ona lânet et; ne çok içiyor ve bu yüzden Peygamber'e getiriliyor." dedi. Hz. Peygamber: "Ona lânet etmeyiniz. Allah'a yemin ederim ki, onun hakkında bildiğim şey onun Allah ve Rasûlü'nü sevmesidir." buyurdu.
97. *Muâviye hadisini* şunlar tahriç etmiştir: Ebu Davud, 4482; İbn Mâce, 2573; Tirmizî, 1444; Tahâvî, 2/91; Hâkim, 4/372; İbn Hibbân, 1519. İsnadı sahihtir.
Ebu Hureyre hadisi: Ebu Davud, 4484; İbn Mâce, 2572; Nesâî, 8/314; Tahâvî, 2/91; Ahmed, 7898; Beyhakî, 8/313; Tayâlisî, 2337; İbn Hibbân (sahih olduğunu da söylemiştir) 1517; Hâkim, 4/371; Zehebî de ona katılmıştır.

Kabîsa hadisi: Bu hadiste öldürmenin "had" olmadığına veya mensuh bulunduğuna dair delâlet vardır. Çünkü hadiste şöyle denmektedir: "İçki içmiş bir adam Rasûlullah'a (s.a.) getirilmişti. Hz. Peygamber ona celd uyguladı. Sonra yine getirildi, yine celd uyguladı. Sonra yine getirildi, yine celd tatbik etti. (Sonra yine getirildi yine celd tatbik etti) ve öldürmeyi kaldırdı. Daha önce ruhsattı." Bunu Ebu Davud rivayet etmiştir.[98]

Hz. Ali'den rivayet edilen ve sıhhatinde ittifak edilen şu hadis hakkında itirazda bulunulabilir. Hadis şöyle: Hz. Ali: "Üzerine had uygulanıp da ölen kimse için asla diyet ödeyecek değilim. Ancak içki içen(in durumu) bundan müstesna. Çünkü Rasûlullah (s.a.) bu konuda bir hüküm koymadı. Uyguladığımız bu ceza bizzat bizim kendi görüşümüz." demiştir. Ebu Davud'un lafzı böyledir. Buharî ve Müslim'in lafzı ise: "Çünkü Rasûlullah (s.a.) öldü ve onu bir hükme bağlamadı." şeklindedir.[99]

Deniliyor ki: Bu ifadeden maksat, Hz. Peygamber'in (s.a.) içki hakkında diğer hadlerde olduğu gibi artırılamaz-eksiltilemez bir ceza miktarı belirlemesine gitmediğini ifade olmalıdır. Yoksa nasıl olur, bizzat Hz. Ali'nin kendisi Hz. Peygamber'in (s.a.) içki için kırk (sopa) vurduğuna şahitlik etmiştir.

Hz. Ali: "Bu bizzat bizim kendi görüşümüz" sözü ile içki cezasının seksen sopa ile takdir edilmesini kasdetmektedir. Zira Hz. Ömer ashabı toplamış ve onlarla istişare etmiş, onlar da seksen olarak belirlenmesini işaret etmişler, Hz. Ömer de öylece yürürlüğe koymuştur. Sonra Hz. Ali kendi hilâfeti döneminde 40 sopa olarak uygulamış ve: "Bu bana göre daha iyi." demiştir.

Hadisler üzerinde dikkatlice düşünen kimse görür ki, içki cezasında kırk sopa vurulması haddir. Ziyade edilen diğer kırk sopa ise üzerinde ashabın ittifak ettikleri tavır nevindendir. Öldürme cezası ise ya mensuhtur ya da devlet başkanının görüşüne bırakılmış maslahat gereği bir tasarruftur. Devlet başkanı insanların içki cezasını önemsemeyerek içkiye düşkünlük gösterdiklerini

---

Abdullah b. Ömer hadisi: Ahmed, 6197; Ebu Davud, 4483; Nesâî, 8/313; Beyhakî, 8/313; Hâkim, 4/371; sahih olduğunu da söylemiştir. Zehebî de kendisine katılmıştır.

Abdullah b. Amr hadisi: Ahmed, 6553, 7003, 6791, 6974; Tahâvî, 2/91; Hâkim, 4/372. Senedi hasendir.

Kabîsa b. Züeyb hadisi: Ebu Davud, 4485; Beyhakî, 8/314; Tahâvî, 2/92. Râvileri sikadır. Kabîsa b. Züeyb, sahabî evladındandır. Hz. Peygamber zamanında doğmuş fakat ondan işitmemiştir. Anlaşılan, hadisi bir sahabîden almıştır. Bu takdirde hadis sahihlik şartlarına uygun düşmektedir. Zira hadis senedinde sahabînin bilinmemesi sıhhate zarar vermemektedir.

98. Bir önceki notta kaynakları gösterilmişti.
99. Ebu Davud, 4486, Buharî, 86/4; Müslim, 1707.

görür ve diğerlerinin ibret almaları ve içkiden vazgeçmeleri için birini öldürmeyi uygun görürse, böyle bir yetkisi mevcuttur. Nitekim Hz. Ömer, içki yüzünden başı kazıtma ve sürgün gibi cezalar da uygulamıştır. Bu devlet başkanlığı tasarrufları ile ilgili hükümlerden biri olmaktadır. Tevfik Allah'tandır.(100)

c) Hırsızlık Yapan Kimse Hakkındaki Hükmü:

Hz. Peygamber (s.a.) değeri üç dirhem olan bir kalkan için hırsızın elini kesmiştir.(101)

Çeyrek dinar (değerinden) daha az şeyler için el kesilmeyeceğine hükmetmiştir.(102)

Şöyle buyurduğu sahih olarak bilinmektedir: "Çeyrek dinar için kesin, daha az olan şeyler için kesmeyin." Hadisi İmam Ahmed nakletmiştir.(103)

Hz. Âişe şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.) zamanında hırsızın eli çelik veya deriden mamul bir kalkan kıymetinden —ki her ikisi de bir değer ifade eder— daha az değerde bir şey için kesilmemiştir."(104)

Yine Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğu bilinmektedir: "Allah hırsıza lânet eylesin! İpi çalar da eli kesilir, yumurta çalar da eli kesilir."(105)

Bu hadisteki "ip"ten maksadın "gemi ipi" olduğu ve yumurtadan miğfer (*beydatu'l-hadîd*) kastedildiği söylenmiştir. Her türlü ip ve yumurta olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bazıları ise: "Bu olacağı önceden haber vermek kabilindendir. Yani kişi bunu çalar, giderek işi büyütür ve bu elinin ke-

---

100. İbnü'l-Kayyim, *Tehzîbu's-Sünen*'de (6/238) şöyle demektedir: "Deliller şunu ortaya koymaktadır ki, öldürülmesi emri kesinkes olmayıp, maslahat gereği ta'zir nevindendir. İnsanlar içki içmeyi çoğaltırlar ve hadle de içkiden kaçınmazlarsa, bu durumda devlet başkanı öldürmeyi uygun görüyorsa bunu yapabilir. Bu yüzdendir ki, Hz. Ömer içki suçundan dolayı kâh sürgün cezası vermiş, kâh başı traş etmiş, bazan da seksen dağnek vurmuştur. Hz. Peygamber (s.a.) ve Ebu Bekir, kırkar sopa vurmuşlardı. Bütün bunlar, dördüncü seferinde öldürmenin had olmadığını, maslahat gereği ta'zir olduğunu göstermektedir."
101. Buharî, 86/13; Müslim, 1686; *Muvatta*, 2/831; Tirmizî, 1446; Ebu Davud, 4385; Nesâî, 8/76. İbn Ömer'den.
102. Bu arî, 86/13; Müslim, 1684; Mâlik, 2/832; Tirmizî, 1445: Ebu Davud, 4383. Hz. Âişe'den.
103. Ahmed 6/80. Hz. Âişe'den. İsnadı güçlüdür.
104. Buharî, 86/13; Müslim 1684; *Muvatta, 2/832.*
105. Buharî, 86/13; Müslim, 1687; Nesâî, 8/65.

silmesine sebep olur." demişlerdir. A'meş: "Âlimler ondan miğfer (*beydu'l-hadîd*) kastedildiği görüşündedirler. İpten de maksatları birkaç dirhem edecek bir iptir." demiştir.

Başkalarından ödünç alan, sonra da inkâr eden bir kadın hakkında elinin kesilmesine hükmetmiştir.[106]

İmam Ahmed der ki: "Bu hükümle amel etmiştir ve uygulamaya bir muarız da yoktur."[107]

Yağmacı, soyguncu (*muhtelis*) ve hâinden el kesmenin düşürülmesine hükmetmiştir.[108] Hâinden maksat emanete hıyanet edendir. Ödünç (*iâre*) alınan şeyin inkârı ise şer'an hırsız (*sârık*) isminin kapsamına girer. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.), ödünç aldığını inkâr eden kadın hakkında kendisine şikâyette bulunduklarında elini kesmiş ve: "İdare ve kudretiyle yaşadığım Allah'a yemin ederim ki Muhammed'in kızı Fâtıma da çalsa (hırsızlık etse) mutlaka onun elini de keserdim." buyurmuştur.[109]

Hz. Peygamber'in (s.a.), iâreyi inkâr edeni "*sârık*=hırsız" kapsamına sokması, sair müskiratı "*hamr*=şarap" isminin kapsamına sokması gibidir. Bu nokta düşünülmelidir. Böylece (sünnet), Allah'ın kelâmından ne kastedildiğini ümmete açıklamaktadır.

Meyve ve hurma cümmarı (*keser*=hurma ağacından çıkan ve yenen ak bir nesne) çalan kimseden el kesme cezasını düşürmüş ve bunlardan ihtiyacı olup da yiyenlere bir şey lâzım gelmeyeceğine, beraberinde götürenler için ise iki mislini tazmin ve ayrıca ceza gerekeceğine hükmetmiştir.

Meyveyi (kurutmak için toplanan) harman yerinden çalan kimseye — eğer çaldığı kalkan değerine ulaşıyorsa— el kesme cezası uygulanır.[110] Bu Hz. Peygamber'in (s.a.), hakkı bâtıldan ayıran ve adaleti temsil eden hükmüdür.

---

106. Ebu Davud, 4395; Nesâî, 8/70; Ahmed, 2/151; İbn Ömer'den. Müslim, 1688 (10), Hz. Âişe'nin şöyle dediğini nakletmektedir: "Mahzum kabilesinden bir kadın vardı, ödünç eşya alır ve inkâr ederdi. Hz. Peygamber, elinin kesilmesini emretti."
107. *Şerhu's-Sünne*'de (10/322) de belirtildiği gibi bu görüş İshak b. Râhûye'nin görüşüdür.
108. Ebu Davud, 4391; Tirmizî, 1448; Nesâî, 8/89; İbn Mâce, 2591. Câbir b. Abdillah'tan. Tirmizî, hasen-sahih olduğunu söylemiştir. İbn Hibân da sahih olduğunu ifade eder (1502, 1503). Abdülhak, *Ahkâm*'ında ve İbnü'l-Kattân hadis hakkında birşey söylememiştir. Hadis her ikisince de sahihtir.
109. Buharî, 86/11; Müslim, 1688. Hz. Âişe'den.
110. Ebu Davud, 1710, 1711, 1712, 1713, 4390; Nesâî, 8/65, 86; Ahmed, 6683, 6746. Amr b. Şuayb—babası—dedesi kanalıyla. Senedi hasendir. Râfi' b. Hadîc'ten, *Muvatta* (2/839), Tirmizî (1449), Ebu Davud (4388) ve İbn Mâce'de (2593): "Meyve ve hurma cümmarı çalan kimseye el kesme cezası yoktur." şeklinde rivayet edilmiştir. Hadis sahihtir.

Otlağından alınan koyun için iki katı kıymetine hükmetmiş, ayrıca ibret cezası vermiştir. Yataigasından (ağıl vb.) alınan koyun için ise —kalkan değerine (*nisâb*) ulaşıyorsa— el kesilmesine hükmetmiştir.[111]

Safvân b. Ümeyye'nin, mescidde uyurken üzerindeki ridasını çalan kimse hakkında el kesmeye hükmetmiştir. Safvân, ridayı hırsıza hibe ya da satmak isteyince: "Onu bana getirmenden önce olaydı ya." buyurmuştur.[112]

Mescidde kadınların bulunduğu yerden bir kalkan (*türs*) çalanın elini kesmiştir.[113]

Humus (beytülmal birimlerinden biri) kölelerinden olup da yine humus mallarından çalan bir köleden el kesmeyi düşürmüş ve: "Allah'ın malı, bazısı bazısını çalmış." buyurmuştur. Hadisi İbn Mâce rivayet etmiştir.[114]

Kendisine bir hırsız getirildi. Adam itiraf etti. Yanında mal yoktu. Hz. Peygamber (s.a.): "Sanmam ki o çalsın." buyurdu. Adam: "Evet (çaldım)." dedi. Hz. Peygamber (s.a.) bunu iki veya üç defa tekrarladı. Sonunda emretti ve adamın eli kesildi.[115]

Yine bir başka hırsız getirildi. Hz. Peygamber (s.a.): "Onun çaldığını sanmıyorum." buyurdu. Adam: "Evet çaldım." deyince Hz. Peygamber (s.a.): "Götürün ve (elini) kesin. Sonra da (Kanın kesilmesi için ateşle ya da kayar yağ ile) dağlayın ve bana getirin." buyurdu. Adamın eli kesildi ve sonra Hz. Peygamber'e getirildi. Hz. Peygamber (s.a.) ona: "Allah'a tevbe et!" buyurdu. Adam: "Tevbe ettim." deyince Hz. Peygamber: "Allah tevbeni kabul etsin." buyurdu.[116]

---

111. Ahmed, 2/180; Nesâî, 8/86; İbn Mâce, 2596. Amr b. Şuayb—babası—dedesi isnadıyla. Sened hasendir.
112. Ebu Davud, 4394; Nesâî, 8/68, 69, 70. Senedi sahihtir.
113. Ahmed, 2/145; Ebu Davud, 4386; Nesâî, 8/77. İbn Ömer'den. Senedi sahihdir.
114. İbn Mâce, 2590. İbn Abbas'dan. Senedde Cübâre b. el-Mugallis ile Haccâc b. Temîm vardır, her ikisi de zayıftır.
115. Ebu Davud, 4380; Nesâî, 8/67; İbn Mâce, 2598. Ebu Ümeyye el-Mahzûmî'den. Senedinde Ebu Zerr'in azadlısı Ebu'l-Münzir vardır ki meçhuldür. Diğer râvileri sikadır.
116. Hâkim, *Müstedrek*'de (4/381) ed-Derâverdi—Yezid b. Husafe—Muhammed b. Abdurrahman b. Sevban—Ebu Hureyre senediyle tahric ederek sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de onu tasdik etmiştir. Ancak Dârakutnî, (2/331) tahricinden sonra şöyle demiştir: "Hadis, Sevrî—Yezid b. Husayfe—Muhammed b. Abdurrahman b. Sevban tariki ile mürsel olarak rivayet edilmiştir." Ebu Davud da *el-Merâsil*'inde, Sevrî'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Abdürrezzak, İbn Cüreyc ve Sevrî'den mürsel olarak tahric etmiştir (18923). Ebu Ubeyd Kasım b. Sellâm da *Garîbu'l-Hadis*'inde, İsmail b. Câfer—Yezid b. Husayfe kanalıyla yine mürsel olarak zikretmiştir.

Tirmizî, Hz. Peygamber'in (s.a.) bir hırsızın elini kestiğini ve elini boynuna astığını belirtmiştir. Hadisin hasen olduğunu da ifade etmiştir.[117]

d) Birini Hırsızlık Suçuyla İtham Eden Kimse Hakkındaki Hükmü:

Ebu Davud, Ezher b. Abdillah'tan şöyle rivayet etmiştir: Bazı kimselerin eşyaları çalınmıştı. Birkaç dokumacıdan şüphelendiklerini söyleyerek Hz. Peygamber'in (s.a.) sahabîsi Numan b. Beşîr'e (şikâyete) geldiler. Numan şüphelileri birkaç gün hapsettikten sonra salıverdi. Şikâyetçiler ona gelip:

— Onları dövmeden, sorguya çekmeden tahliye mi ettin? dediler. Numan onlara:

— Ne istiyorsunuz? Dilerseniz onları döverim. Eşyalarınız onlarda çıkarsa ne âlâ, yoksa onların sırtlarından aldığım kadarını sizin sırtlarınızdan da alırım (onları dövdüğüm kadar sizi de döverim), dedi. Onlar:

— Hükmün bu mu? diye sordular. Numan da:

— Allah ve Rasûlü'nün hükmü, diye cevap verdi.[118]

e) Hırsızlık Cezası Hakkındaki Uygulama ve Hükümlerden Çıkan Sonuçlar:

Zikri geçen uygulama ve hükümlerden çıkarılan neticeler şunlardır:

1— Üç dirhem veya dörtte bir dinardan daha az bir şey karşılığında el kesilmez.

2— İsim vermeksizin büyük günah işleyenlere lânet etmek caizdir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.), hırsıza, riba yiyene, yedirene, şarabı içene, sıkana, Lût kavminin amelini işleyene lânet etmiş;[119] eşek lâkaplı Abdullah'a

117. Ebu Davud, 4411; Tirmizî, 1447; Nesâî, 8/92, 93; İbn Mâce, 2578. Fudâle b. Ubeyd'den. Hadisin senedinde Haccâc b. Ertât vardır, hata ve tedlisi çok birisidir. Ayrıca İbn Hibbân'dan başkasınca sika kabul edilmeyen bir râvi olan Abdurrahman b. Muhayriz de bulunmaktadır.

118. Ebu Davud, 4382; Nesâî, 8/66. Senedi sağlamdır.

119. Hırsıza lânet hadisi için bk: Buharî, 86/7; Müslim, 1687. Riba yiyene lâneti: Buharî, 34/24, 25, 113; Müslim, 1597. İçki içen ve şarap elde edene lâneti: Ahmed, 5716; Ebu Davûd, 3674; İbn Mâce, 3380, Senedi sahihtir. Lûtîlik hakkında: Ahmed, 1/217, 309, 317; İbn Hibbân, sahih olduğunu söylemiştir.

ise şarap içtiğinde lânet etmeyi yasaklamıştı.[120] Bu iki durum arasında bir çelişki yoktur. Çünkü lânetleme durumlarında, lânetin bağlandığı vasıf mevcut ve lâneti gerektirmektedir. İsim zikretmeye gelince durum farklıdır. Belki de büyük günah işlese bile, kendisine lânetin yağmasını bertaraf edecek hemen akabinde yapılan ve onu silecek bir iyilik yahut tevbe veya keffâret olacak bir musibet ya da Allah'tan af gibi bir durum mevcut olabilir. Bundan dolayı günah işleyenler genel olarak lânetlenebilir, ama falan kişiye diye belirtilerek lânet edilemez.

3— Sedd-i zerâi'ye işaret vardır. Çünkü (nisâba ulaşmadığı halde) ip ve yumurta çalmanın neticede el kesme noktasına ulaştıracağını bildirmiştir.

4— İâreyi inkâr edenin elinin kesilmesi. Bu tür inkârcı —geçtiği gibi— şer'an hırsızdır.

5— El kesme cezası gerektirmeyen hırsızlık olaylarında, çalınan şeyin iki kat kıymeti ile ödetilmesi cihetine gidilir. İmam Ahmed buna temas etmiş ve: "Kendisinden kesme cezası düşen kimseye iki kat tazminat gerekir." demiştir. Hz. Peygamber'in bu konudaki hükmü, daldaki meyvelerin çalınması ile otlağından koyun çalınması şekillerinde daha önce geçmişti.

6— Tazirle tazmin cezalarının bir arada verilebilmesi. Bu takdirde mâli ve bedenî iki ceza toplanmış oluyor.

7— El Kesme için, "*hırz*= koruma altına alınması" şartının aranması. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.), ağaçtan meyve çalandan kesme cezasını düşürürken, harman yerinden çalan kimse için gerekli görmüştür. Ebu Hanife'ye göre: Meyve, çabuk bozulmaya maruz olduğu için mallığında bir noksanlık vardır ve bu yüzden el kestirmemiştir. Ebu Hanife bu uygulamayı çabuk bozulabilen her türlü mala teşmil ederek bir asıl yapmıştır. Cumhûrun görüşü daha doğrudur. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.), meyve hakkında üç ayrı hüküm getirmiştir: a) Ağzı ile oracıkta yemesi hali, bir şey gerekmez. b) Ağacından alıp (yemeyip) bahçeden çıkarır götürürse iki katı ile ödettirilir ve eli kesilmez, dövülür. c) Harman yerinden (koruma altında olan yerden) çalarsa, kuruma işi ister tamamlansın ister tamamlanmasın esas alınan husus mekân ve hırz unsurudur, meyvenin kuruluğu yaşlığı değildir. Bu takdirde de eli kesilir. Hz. Peygamber'in, koyunun otlağından çalındığında el kesme cezasını uygulamayıp, yatalgasından (ağıl vb.) çalındığında cezayı tatbik etmesi de esas itibarın hırz olduğuna delâlet etmektedir.

---

120. Hadis sahihtir. Kaynakları daha önce geçti. (96 nolu dipnot).

8— Mâli cezaların mevcudiyeti. Bu konuda çeşitli hadisler vardır ve bunların bir muarızı da yoktur. Râşid halifeler ve diğer ashap da bu şekilde uygulayagelmişlerdir. En çok mâli ceza uygulayan da Hz. Ömer olmuştur.

9— İnsan nerede olursa olsun, ister mescidde ister hariçde, üzerindeki elbise ile altındaki yatağını koruma altına almış sayılır.

10— Koyulması mutad olan şeyler için mescid hırz sayılır. Zira Hz. Peygamber (s.a.), mescidden bir kalkan çalanın elini kesmiştir. Buna göre mescidden hasır, kilim, kandil vb. çalanın eli kesilir. Bu görüş Hanbelî mezhebindeki iki görüşten birini teşkil eder. Bu görüşte olan başkaları da vardır. "Hayır, bunlardan el kesilmez" diyenler, "Çünkü onlarda onun da hakkı vardır. Eğer hakkı olmasa —zimmî gibi— o takdirde eli kesilir." şeklinde izah getirmektedirler.

11— Hırsızlık olaylarında el kesilmesi için dava (*mutâlebe*) şartı vardır. Yetkiliye intikal etmeden çalınan şey hırsıza hibe edilse veya satılsa el kesme cezası düşer. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.): "Onu bana getirmenden önce olsaydı ya." buyurmuştur.[121]

12— Satma ya da hibe durumu, mahkemeye intikal ettikten sonra el kesme cezasını düşürmez. Devlet başkanına intikal eden ve sabit bulunan her türlü had cezalarının durumu aynıdır; düşmez. *Sünen*'de rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.): "Had cezaları devlet başkanına ulaşmışsa (yani cezalar sabit olmuşsa) Allah, şefaatçiye de şefaat edilene de lânet etsin!" buyurmuştur.[122]

13— İçinde kendisine de ait bir hak bulunan şeyi çalanın eli kesilmez.

14— Kesme cezası ancak iki defa yapılan ikrarla veya iki şahidin şehadeti ile sabit olur. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.), kendi yanında ikrarda bulunan hırsıza: "Sanmam ki sen çalmış olasın!" buyurmuş, adam da: "Evet (çaldım)." deyince, o zaman elini kesmiştir. İkrarını iki defa yapmadan kesmemiştir.

15— Hırsıza suçunu ikrar etmemesini ve ikrarından rücûda bulunmasını çıtlatmak. Tabii bu, her hırsız için değildir. Öyle hırsızlar vardır ki,

121. Hadis sahihtir. (112 nolu dipnotta geçti.)
122. Sünen sahiplerinden hiçbiri tahriç etmemiştir. Sadece *Muvatta*'da (2/853), râvileri sika ancak munkatı' olarak varid olmuştur. Taberanî, *el-Evsat* ve *es-Sağîr*'de rivayet etmiş, *Mecmau'z-Zevâid*'de (6/259) merfû olarak yer almıştır. Senedinde Ebu Guzye Muhammed b. Musa el-Ensarî vardır ve zayıftır. Buharî, onun münker rivayetleri olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân ise: O hadis çalardı. Güvenilir râvilerden mevzu hadisler rivayet ederdi, demiştir. Ebu Hâtim de zayıf olduğunu söylemiştir.

—ilerde de inşaallah bahsedileceği gibi— ancak ceza ile ve tehdidle suçlarını ikrar ederler.

16— Elin telef olmaması için, kesildikten sonra dağlanması devlet başkanının görevleri arasındadır. Hadiste geçen kestikten sonra (احسموه) "=dağlayınız" ifadesi, bunun için gerekli masrafın hırsız üzerine ait olmadığına delildir.

17— Hem kendisine hem de başkalarına ibret olması için, kesilen eli hırsızın boynuna asmak caizdir.

18— Eğer şüphe alâmetleri varsa töhmet altındaki kimseler dövülebilir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) töhmetten (şüphe) dolayı ceza vermiş, hapis ettiği de olmuştur.

19— Töhmetle ilgili bir ipucu bulunmadığı takdirde şüphelinin tahliyesi gereklidir. Ayrıca ithamda bulunan kimse, şüphelinin döğülmesini isterse, çalınan malın onda çıkması durumunda bir şey yok, aksi takdirde o kadar da kendisinin döğüleceği anlaşılır. Nitekim Numan b. Beşîr böylece hükmetmiş ve bunun Allah Rasûlü'nün (s.a.) hükmü olduğunu haber vermiştir.

20— Kırbaç, değnek vb. ile dövme olaylarında kısasın sâbit olduğu.

Ebu Davud, Câbir'den rivayet etmiştir: Hz. Peygamber (s.a.) bir hırsızın öldürülmesini emretmişti. Dediler ki: "Bu sadece çaldı." Hz. Peygamber de: "Kesin." buyurdu. Sonra ikinci defa yine getirildi. Hz. Peygamber (s.a.) öldürülmesini emretti. Onlar: "Bu sadece çladı." dediler. Hz. Peygamber (s.a.) de: "Kesin." buyurdu. Üçüncü kez yine getirildi. Hz. Peygamber (s.a.) öldürülmesini emretti. Onlar: "Bu sadece çaldı." dediler. Hz. Peygamber de: "Kesin." buyurdu. Dördüncü kez yine getirildi. Hz. Peygamber öldürülmesini emretti. Onlar: "Bu sadece çaldı." dediler. Hz. Peygamber de: "Kesin." buyurdu. Beşinci defasında yine getirildi. Hz. Peygamber öldürülmesine hükmetti. Onlar da onu öldürdüler.(123)

Âlimler bu hüküm ve uygulama hakkında ihtilâf ettiler: Nesâî ve daha başkaları hadisi sahih bulmuyorlar. Nesâî: "Bu, münker bir hadistir. Mus'ab b. Sabit sağlam değildir." diyor. Diğerleri hadisi hasen kabul ediyor ve şöyle diyorlar: "Bu hüküm, sadece o adama mahsustur. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) onun öldürülmesindeki maslahatı görmüş ve öyle emretmiştir." Üçüncü bir grup da hadisi kabul ve onunla amel etmektedir: "Hırsız, beş defa ça-

---

123. Ebu Davud, 4410; Nesâî, 8/90, 91. Senedinde Mus'ab b. Sâbit vardır. Nesâî'nin de dediği gibi zayıf bir râvidir. Hafız İbn Hacer, *et-Telhîs*'de: Bu konuda sahih bir hadis olduğunu bilmiyorum, demiştir.

larsa, beşincisinde öldürülür." Malikîlerden Ebu Mus'ab da bu görüşü benimseyenlerdendir.

Şu uygulamada, hırsızın dört organının da (iki el, iki ayak) kesildiği görülmektedir. Abdürrezzak, *Musannef*'inde şöyle rivayet eder: "Hz. Peygamber'e (s.a.) hırsızlık eden bir köle getirildi. Dört defa getirildi. Her defasında da Hz. Peygamber (s.a.) onu bıraktı. Sonra beşinci kez getirildi. Hz. Peygamber de elini kesti. Altıncı kez getirildi ayağını kesti, yedinci kez getirildi ellerini kesti. Sonra sekizinci oldu, ayağını kesti."[124]

Sahabe ve daha sonra gelenler hırsızın dört organının da kesilip kesilmeyeceğinde iki görüşe ayrılmışlardır: İmam Şâfiî, Mâlik, iki rivayetten birinde İmam Ahmed: "Hepsi de kesilir." demişlerdir. Ebu Hanife ile diğer görüşünde İmam Ahmed: "Bir eli ile bir ayaktan fazlası kesilmez." demişlerdir. Bu görüşe göre bütün organların kesilmesine engel (illet) nedir? El ve ayak cinsinin menfaatinin imkânsızlığı mı yoksa bir taraftan iki uzvun gitmesi mi? Bu konuda iki görüş vardır ve neticesi şurada ortaya çıkar: Hırsızın sadece sağ eli kesik olsa veya sadece sol ayağı kesik olsa, bu durumda eğer bütün organları kesilir görüşüne katılırsak, sağ eli ya da sol ayağının olmaması etki etmez, kesilir. Ebu Hanife'nin görüşüne katılır, bir el bir ayaktan fazlası kesilmez dersek o zaman, birinci durumda (sağ eli olmadığında) sol ayağı kesilir, ikinci durumda da (sol ayağı olmadığında) sağ eli kesilir. Her iki illete göre de durum aynıdır. Eğer hırsızın hem sol eli hem sağ ayağı birden yok idiyse, her iki illete göre de hiçbir şey kesilmez. Eğer sadece sol eli yok idiyse her iki illete göre de sağ eli kesilmez ki, bu görüş su götürür. Düşün.

Acaba sol ayağının kesilmesi iki illete mi dayanıyor? Eğer illeti cins (el ya da ayak) menfaatinin gitmesi, imkânsızlaşması olarak kabul edersek ayağı kesilir. Yok illetin aynı taraftan iki organın izalesi olduğunu kabul edersek ayağı kesilmez.

Eğer sadece iki eli de yok idiyse, illeti cins menfaatinin imkânsızlığı kabul edersek sol ayağı kesilir. Eğer bir taraftan iki uzvun gitmesi dersek ayağı kesilmez. Bu durum sözkonusu kâidenin gereğidir. *el-Muharrer* sahibi bu konuda şöyle demiştir: "Hırsızın, iki rivayete göre de sağ eli kesilir. İki eli kesik olanla bu durum arasında fark vardır. Fark hakkında şu söylenir: Hırsız, iki ayağı da kesik olma durumunda kötürüm gibidir. İki elinden biri kesildiğinde yemek, içmek abdest almak, istincada bulunmak vb. gibi hususlarda diğer

---

124. *Musannef*, 18773; Beyhakî, 8/273. İbn Cüreyc—Abdu Rabbih b. Ebî Ümeyye—Hâris b. Abdillah b. Ebî Rebîa senediyle. Seneddeki Abdu Rabbih meçhuldür. Hâris b. Abdillah'ın Hz. Peygamber'den rivayeti ise mürseldir.

elinden yararlanır. Her iki eli de kesik olma durumunda ise ancak iki ayağı ile faydalanabilir. Ayaklarından biri kesildiği zaman eli olmadan tek ayakla istifadede bulunmak onun için mümkün olamaz. Farklardan biri de şudur: Tek el, yürüme menfaati olmadan da fayda verir. Ama tek ayak, tutacak bir el olmadan bir işe yaramaz."

f) Kendisine Söven Kimseler Hakkındaki Hükmü:

Hz. Peygamber'in (s.a.), kendisine sövdüğü için sahibi tarafından öldürülen âmâ ümmü veledin (cariye) kanının heder olduğuna hükmettiğini biliyoruz.[125]

Kendisine küfür ve eziyet eden bir grup yahudiyi öldürmüş, Fetih günü herkese emân vermiş, ancak kendisine eza veren, hicivde bulunan dört erkekle iki kadının kanını heder kılmıştır.[126] Yine: "Kâ'b b. Eşref'in hakkından kim gelir? Çünkü o, Allah ve Rasûlü'ne eziyet etmiştir."[127] buyurmuş ve onun kanıyla Ebu Râfi'in kanını heder kılmıştır.

Hz. Ebu Bekir, kendisine söven kimseyi öldürmeye yeltenen Ebu Berze el-Eslemî'ye: "Böyle bir hak, Rasûlullah'tan (s.a.) sonra kimse için yoktur..." demiştir.[128] İşte Hz. Peygamber'in (s.a.) ve O'ndan sonra gelen halifelerinin hükmü budur. Ashabtan onlara bir muhalif de yoktur. Bu hükme muhalefetten Allah onları korumuştur.

---

125. Ebu Davud, 4361; Nesâî, 7/107, 108; Dârakutnî, 4/216, 217. İbn Abbas'tan. İsnadı sahihtir. Hâkim, (4/354)'de sahihliğini söyleyerek rivayet etmiş, Zehebî de ona katılmıştır.
126. Nesâî, (7/105), 106) Sa'd b. Ebî Vakkas'ın şöyle dediğini rivayet eder: Mekke fethi gününde Hz. Peygamber herkese emân verdi. Dört erkekle iki kadın hariç. Onlar hakkında: "Onları Kâbe'nin örtüsüne yapışmış bulsanız da öldürünüz." buyurdu. Onlar: İkrime b. Ebî Cehl, Abdullah b. Hatal, Makîs b. Sübâbe, Abdullah b. Sa'd b. Ebi's-Serh'dir. Hadisin senedinde Esbât b. Nasr vardır, sadûktur ama hataları çoktur. Diğer râvileri sikadır. Yunus b. Bükeyr'in, *el-Meğâzî*'ye olan *Ziyâdât*'ında, Amr b. Şuayb —babası—dedesi isnadıyla benzeri bir rivayet vardır. Dârakutnî ve Hâkim, Saîd b. Yerbû' kanalıyla Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: "Dört kişi vardır ki ne harem bölgesinde ne de dışında onlara emân vermiyorum: Huveyris b. Nukayd, Hilâl b. Hatal, Makîs b. Sübâbe el-Kinânî, Abdullah b. Ebu's-Serh." İbn Ebî Şeybe ve *Delâil*'inde Beyhakî, Hakem b. Abdülmelik—Katâde—Enes tarikıyla; "Hz. Peygamber'in Mekke fethi gününde dört kişi hariç herkese emân verdiğini rivayet etmişlerdir. Bunlar: Abdüluzza b. Hatal, Makîs b. Sübâbe el-Kinânî, Abdullah b. Ebi's-Serh ve Ümmü Sâre'dir..." Bk. *Fethu'l-Bârî*, 4/51, 52; İbn Teymiye, *es-Sârimu'l-Meslûl*, s. 108, 113.
127. Kaynakları geçti. Bk. 3/235. Ayrıca Buharî (64/15) ve Müslim, Câbir b. Abdillah'tan rivayet etmişlerdir. Ebu Râfi'in öldürülmesi hakkındaki Berâ b. Âzib hadisi Buharî (64/16)'dedir. Bk. 3/315.
128. Ebu Davud, 4363; Nesâî, 7/108, 109. Senedi sahihdir. Bk. 3/489.

Ebu Davud, *Sünen*'inde Hz. Ali'den rivayet ediyor: "Yahudi bir kadın Hz. Peygamber'e (s.a.) sövüyor ve hakkında kötü söylüyordu. Bir adam o kadının, ölünceye dek boğazını sıktı. Hz. Peygamber (s.a.) kadının kanını heder kıldı."[129]

Siyer ve meğâzi müellifleri, İbn Abbas'tan rivayet ederler: Bir kadın Hz. Peygamber'i (s.a.) hicvetti. Durum Hz. Peygamber'e (s.a.) bildirildi. Bunun üzerine: (لَايَنْتَطِحُ فِيهَا عَنْزَانْ) "= Onun hakkında iki keçi toslaşmaz (vuruşmaz)." buyurdu.[130]

Bu konuda kimi sahih, kimi hasen ve meşhur on küsur hadis vardır. Bu bir sahabe icmâıdır.

(İsmail b.) Harb, *Mesâil*'inde Mücâhid'den şöyle zikretmiştir: Hz. Ömer'e Hz. Peygamber'e (s.a.) söven bir adam getirildi ve hemen öldürüverdi. Sonra (Hz. Ömer) şöyle dedi: "Kim Allah'a ve Rasûlü'ne ya da peygamberlerden birine söverse onu öldürünüz." Mücâhid sonra İbn Abbas'tan şunu rivayet etti: "Hangi müslüman Allah'a ve Rasûlü'ne ya da peygamberlerden birine söverse, Allah Rasûlü'nü tekzib etmiş olur ki, bu bir ridde (dinden dönme)dir. Tövbe etmesi istenir. Dönerse ne âla, aksi takdirde öldürülür. Hangi muannit anlaşmalı, Allah'a ya da peygamberlerden birine söverse veya bunu yayarsa, o ahdini bozmuş olur, onu öldürünüz."

Ahmed (b. Hanbel), İbn Ömer'den şöyle rivayet etmiştir: Bir rahib yanından geçerken kendisine:

— Bu, Hz. Peygamber'e (s.a.) sövüyor, denildi. Bunun üzerine İbn Ömer (r.a.):

— Şayet duysaydım, onu öldürürdüm. Biz onlara Peygamberimize sövsünler diye zimmet ahdi vermedik, dedi.

Bu konuda sahabeden nakledilen haberler pek çoktur. İmamlardan birçoğu, öldürülmesine dair icmâ bulunduğunu nakletmişlerdir. Üstadımız (İbn Teymiye): "Bu ifade, sahabe ve tâbiîn nesillerinin icmâına hamledilir." demiştir. Bizim maksadımız (daha sonraki uygulamaları değil) sadece, kendisine sövenlere dair Hz. Peygamber'in (s.a.) verdiği hüküm ve tatbikatını zikretmektir.

---

129. Ebu Davud, 4362, râvileri sikadır. Bk. *es-Sârimu'l-Meslûl*, s. 60.
130. Cayma ve niza bulunmayan özel bir duruma işaret edilen (Bk. *Nihâye*, 5/74) bu sözle, güçlü ve kararlı birinin kadını ortadan kaldırması istenmiş olabilir. Ayrıca bk. *es-Sârimu'l-Meslûl*, s. 94-97.

Hz. Peygamber (s.a.), kendisini âdil bulmayan ve adaletini ta'n eden kimseleri ise öldürmemiştir: Meselâ birisi: "Âdil ol, çünkü adaletli davranmadın!"(131) demiş, hükmüne razı olmayan biri: "O (Zübeyr) halanın oğlu olduğu için (değil mi)?"(132) demiş; (ganimet taksimindeki) amacı hakkında bir başkası: "Bu, kendisinde Allah'ın rızası gözetilmeyen bir taksimdir!"(133) demiş; bir diğeri verdiği hüküm hakkında: "Derler ki sen, haksızlığı yasaklar, fakat kendin yaparmışsın!" demiştir.(134) Daha başka örnekler de vardır. Hz. Peygamber'in (s.a.) bu gibilerini öldürmeyişinin izahına gelince; bu durumlarda hak sahibi Hz. Peygamber'dir. Hakkını almak kendisine ait olduğu gibi, terketme hakkı da vardır. Fakat ümmeti için Hz. Peygamber'e (s.a.) ait hakkı terketme yetkisi yoktur.

Sonra bu durumlar, devamlı af ve bağışlama ile emrolunduğu ilk zamanlara aitti.

Yine biz biliyoruz ki Hz. Peygamber (s.a.), kalpleri telif ve birliği sağlamak, insanları kendinden kaçırmamak ve Muhammed adamlarını öldürüyor dedirtmemek için kendisine ait haklardan vazgeçebiliyordu. Bütün bunlar Hz. Peygamber'in (s.a.) hayatına mahsus şeylerdir.

g) Kendisini Zehirleyen Kimse Hakkındaki Hükmü:

Sahîhayn'da mevcuttur: Yahudi bir kadın, (Hz. Peygamber'e sunulan) bir koyunu zehirlemişti. Hz. Peygamber (s.a.) ondan bir lokma aldı ve onu attı. Beraberinde Bişr b. el-Berâ da yemişti. Hz. Peygamber kadını affetti ve onu cezalandırmadı.(135) *Sahîhayn*'da böyledir, Ebu Davud'da ise: "Hz. Peygamber'in (s.a.) kadının öldürülmesini emrettiği" belirtilir.(136)

Denildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.), kendi hakkından dolayı affetmiş, fakat Bişr b. el-Berâ ölünce, kadını ona karşı öldürmüştür.

Bu hükümde, bir kimsenin diğerinin önüne zehirli yemek koyması, öbürünün de bilmeden yemesi durumunda, zehirli yemek sunanın kısas yolu ile öldürüleceğine delil vardır.

---

131. Müslim, 1063: Câbir'den. Ahmed, 2/219; Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan.
132. Buharî, 42/6; Müslim, 2357. Abdullah b. ez-Zübeyr'den.
133. Buharî, 57/19; Müslim, 1062; Ahmed, 1/380, 396, 411. İbn Mes'ûd'dan.
134. Ahmed, 5/2, 4.
135. Daha önce geçti. Bk. Hz. Peygamber'in Zehirlenmesi, 3/379-383, 394.
136. Ebu Davud, 4514, Ma'mer—Zührî—Abdurrahman b. Abdullah b. Kâ'b b. Mâlik—anası Ümmü Mübeşşir senediyle. Ebu Davud, (4511) Ebu Seleme'den mürsel olarak da rivayet etmiştir. Hâkim (3/219, 220)'de Ebu Hureyre'den mevsûl olarak zikretmiştir.

h) Büyücü Hakkındaki Hükmü:

Tirmizî, Hz. Peygamber'in (s.a.): "Sihirbazın (büyücü) cezası kılıçla (boynunu) vurmaktır."[137] buyurduğunu rivayet eder. Doğrusu bu söz, Cündüb b. Abdillah'a mevkûftur (aittir).

Hz. Ömer'in, sihirbazın öldürülmesini emrettiği sahih olarak bilinmektedir. Yine biliyoruz ki Hz. Hafsa kendisine büyü yapan müdebber (efendisinin ölümünden sonra azad edilecek) bir cariyeyi öldürmüş, Hz. Osman tarafından da emri olmadan öldürdüğü için tepki görmüştür. Hz. Âişe'den de, kendisine büyü yapan bir müdebber cariyeyi öldürdüğü rivayet edilir; onu sattığı rivayeti de vardır. Bunu İbnü'l-Münzir ve daha başkaları zikretmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.), kendisine büyü yapan yahudiyi öldürmediği sahih olarak sâbittir. İmam Şâfiî ve Ebu Hanife de (r.a.) bu görüştedirler. Mâlik ve Ahmed ise büyücüyü öldürmek görüşündedirler. Ancak İmam Ahmed'den açıkça belirlenen şudur: "Zimmî büyücü öldürülmez." Bu görüşe delil olarak da Hz. Peygamber'in (s.a.), kendisine büyü yapan yahudi Lebîd b. el-A'sam'ı öldürmemesini getirmiştir. Zimmî büyücülerin öldürülmesi görüşünde olanlar, bu delile şöyle cevap veriyorlar: "Lebîd ikrar etmemişti ve suçuna delil de yoktu. Üstelik Hz. Peygamber (s.a.), onu öldürdüğü takdirde yaptığı büyünün kuyuda kalması neticesinde insanlara büyük şerri dokunacağından da korkmuştu."

137. Tirmizî, 1460; Hâkim, 4/360.

B) SAVAŞIN SONA ERMESİYLE İLGİLİ OLARAK VERDİĞİ HÜKÜMLER

1— Ganimetler Hakkında Verdiği Hükümler:

a) İslâm'da İlk Ganimet ve İlk Öldürme Olayı Hakkındaki Hükmü:

Hz. Peygamber (s.a.), Abdullah b. Cahş komutasındaki seriyyeyi, Kureyş'e ait bir kervanı gözetlemek üzere Nahle'ye göndermiş ve kendisine mühürlü bir mektup vererek iki günden önce okumamasını emretmişti. (Seriyye kervana hücum etmiş) ve Amr b. el-Hadramî'yi öldürmüşler, Osman b. Abdullah ile Hakem b. Keysan'ı da esir almışlardı. Bu olay haram ayda olmuştu. Müşrikler müslümanlara çok sert tepki göstermişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.), ganimeti ve iki esiri bekletmişti. Nihayet: "Sana haram ayı ve onda savaşmanın doğru olup olmadığını soruyorlar. De ki: Haram ayda savaşmak büyük bir günahtır. Ancak (insanları) Allah yolundan çevirmek, Allah'ı inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine mani olmak ve halkını oradan çıkarmak; bunlar Allah katında daha büyük günahlardır."(1) âyeti indi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.), kervanı (ganimeti) ve iki esiri kabul etti. Kureyş, bunların fidyesini ödemek üzere adamlar gönderdi. Hz. Peygamber (s.a.) onlara: "Hayır! İki adamımız —yani Sa'd b. Ebî Vakkas ile Utbe b. Gazvan— gelmedikçe vermeyiz. Biz onlar hakkında sizden endişe ediyoruz. Onları öldürürseniz adamlarınızı öldürürüz." buyurdu. Bu ikisi geldiklerinde Hz. Peygamber (s.a.), Osman ile Hakem'i vererek onları (takasla) aldı ve ganimeti taksim etti.(2)

---

1. Bakara, 2/217.
2. Taberî, 2/349; İbn Hişâm, 2/255. Ayrıca bk. 3/208-212,418.

İbn Vehb: Hz. Peygamber'in (s.a.) ganimeti reddettiğini ve öldürülene de fidye ödediğini zikreder.

Siyerde malum olan böyle olmadığıdır.

Bu kıssadan şu hüküm çıkar:

1— Mühürlü vasiyyet üzerine şehadete cevaz vermek. Bu İmam Mâlik ve pek çok selef ulemasının görüşüdür. Buna *Sahihayn*'daki İbn Ömer hadisi de delâlet eder: "Vasiyet etmek istediği bir şeyi bulunan bir müslüman kimseye, vasiyeti yanında yazılı bulunmadıkça iki gece yatması caiz değildir."[3]

2— Bir diğer hüküm de şudur: Devlet başkanı ve hâkimin mektubuna (onun yazdığına dair) beyyine aranmaz; devlet başkanı ya da hâkimin onun içeriğini, mektubu taşıyan kimseye okumuş olması da gerekmez. Bütün bu (şartların) ne Kitap'ta ne de sünnette bir dayanağı vardır. Hz. Peygamber (s.a.), mektuplarını elçilerine veriyor ve yazdığı kimselere onları gönderiyordu. Ne elçilere içeriklerini okuyor, ne de üzerlerine iki şahit tutuyordu. Dolayısıyla bu hüküm, Hz. Peygamber'in (s.a.) sünnetinden ve uygulamasından kesinlikle anlaşılmaktadır.

b) Casuslar Hakkındaki Hükmü:

Hâtıb b. Ebî Beltea casusluk yapmıştı. Hz. Ömer boynunun vurulmasını talep etti. Hz. Peygamber müsaade etmedi ve: "Ne biliyorsun? Belki de Allah Bedir savaşına katılanlara muttali olmuş ve onlara: Ne yaparsanız yapın, sizi affettim, buyurmuştur." dedi. Konu ile ilgili hüküm yeterince anlatılmıştır.[4]

Ulema bu konuda ihtilâfa düşmüşlerdir: Sahnûn: "Eğer müslüman, ehl-i harble yazışırsa (onlar lehine casusluk yaparsa) öldürülür, tevbe imkânı verilmez. Mal varlığı vârislerinindir." demiştir. Diğer mâlikî imamları: "İyice dövülür ve uzun süre hapsedilir. Kâfirlere yakın yerden de sürülür." demişlerdir. İbnü'l-Kâsım da: "Öldürülür ve onun için tevbe de yoktur. Zındık gibidir." demiştir.

İmam Şâfiî, Ebu Hanife ve Ahmed ise, öldürülmez görüşündedirler. Her iki grup da Hâtıb hâdisesini delil olarak kullanmışlardır. Daha önce delil olarak kullanış şekilleri zikredilmişti. Hanbelîlerden İbn Akîl de İmam Mâlik ve arkadaşlarının görüşüne katılmıştır.

---

3. Buharî, 55/1; Müslim, 1627.
4. Daha önce geçti. Bk. Hz. Peygamber'in Casuslar Hakkındaki Tatbikatı, 3/149, 450, 475.

c) Esirler Hakkındaki Hükmü:

Hz. Peygamber'in (s.a.) esirler hakkında çeşitli şekillerde davrandığını biliyoruz. Bazısını öldürmüş, bazılarını serbest bırakmış, bazılarını fidye karşılığında serbest bırakmış, bazılarını esir müslümanlarla mübadele etmiş, bazılarını köleleştirmiştir. Ancak bilinen odur ki, bülûğa ermiş hiçbir adamı köleleştirmemiştir.[5]

Bedir savaşı esirlerinden Ukbe b. Ebî Muayt'ı ve Nadr b. Hâris'i öldürmüştür. Yahudi esirlerinden pek çok kimseyi öldürmüştür. Bedir savaşı esirlerini 4000 dirhemden 400 dirheme kadar olan fidye karşılığında,[6] bazılarını ise müslüman cemaate yazı yazmalarını öğretmeleri mukabilinde serbest bırakmıştır. Yine Bedir günü şair Ebu Azze'yi karşılıksız salıvermiştir. Bedir esirleri hakkında: "Mut'im b. Adiy sağ olsa da gelip şu kokuşmuşlar hakkında benimle konuşsaydı, onun hatırına hepsini serbest bırakırdım." buyurmuştur.[7]

Müşriklerden bir adam karşılığında iki müslümanı kurtarmıştır.[8]

Dağıtılan esirlerden olan ve Seleme b. Ekva'a düşen bir kadını ondan gönüllü olarak geri alıp iade etmiş ve karşılığında birçok müslümanı kurtarmıştır.[9]

Sümâme b. Üsal'i karşılıksız bağışlamış[10] ve Mekke fethi gününde Kureyş'ten büyük bir topluluğu serbest bırakmıştır ki, bunlara talîk (ç. *tulekâ*) tâbir olunurdu.[11]

Bu hükümlerden hiçbiri mensuh (kaldırılmış) değildir. Devlet başkanı, umumî menfaatin gereği ne ise onu yapmakta serbesttir. Gerek ehl-i kitaptan, gerek diğerlerinden olsun köleleştirmeye gidebilir. Meselâ Evtâs ve Musta-

5. .Bk. Hz. Peygamber'in Esirler Konusundaki Uygulamaları, 3/143-147.
6. Ebu Davud, 2691. İbn Abbas'dan. Senedinde mestûr bir râvi vardır. Ayrıca bk. Bedir Savaşı, 3/231.
7. Buharî, 64/11, 57/16, Mut'im b. Adiy b. Nevfel b. Abdimenaf Ebu Cübeyr: Kureyş ulularındandı. Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları'nı boykot eden ve Kureyşçe yazılan sahifeyi (anlaşmayı) bozan kimse. Onunla birlikte Hişâm b. Amr b. el-Hâris, Züheyr b. Ebu Ümeyye b. el-Muğîre el-Mahzumî, Ebu'l-Buhturî b. Hişâm, Zem'a b. el-Esved b. el-Muttalib de bu hayırlı başkaldırmaya katılmışlardır. Bk. İbn Hişâm, 1/374-382.
8. Ahmed, 4/426, 432. Râvileri sikadır.
9. Ahmed, 4/47, 51; Müslim, 1755. Seleme b. el-Ekva'dan. Daha önce geçmişti. Bk. 1/148; 3/146, 405.
10. Buharî, 64/70. Müslim, 1764. Daha önce geçti. Bk. 3/143, 318.
11. Bk. Büyük Fetih, 3/452, 462.

lıkoğulları esirleri ehl-i kitap değillerdi, putperest Arap idiler. Yine sahabenin, Hanifeoğulları esirlerinden köleleştirdikleri olmuştu. Onlar da kitabî değillerdi. İbn Abbas şöyle der: "Allah Rasûlü (s.a.) devlet başkanını, esirler hakkında fidye, salıverme, öldürme, köleleştirme arasında muhayyer kılmıştır. Dilediğini yapar." Bu konuda doğru olan budur, ondan başka görüş de yoktur.(12)

d) Yahudiler Hakkındaki Hükmü:

Yahudiler hakkında birçok hükümde bulunmuştur: Medine'ye ilk geldiğinde onlarla anlaşma yapmıştır. Sonra Kaynukaoğulları ile savaşmış, onları yenmiş ve fakat bağışlamıştır. Sonra Nadîroğulları ile savaşmış, onları yenmiş ve yurtlarından sürmüştür. Sonra Kurayzaoğulları ile savaşmış ve onları ele geçirmiş ve öldürmüştür. Hayber yahudileri ile savaşmış ve onları yenmiş, öldürdüğü birkaç kişi hariç, diğerlerini toprakları üzerinde (yarıcı olarak) bırakmıştır.(13)

Sa'd b. Muaz, Kurayzaoğulları hakkında; eli silah tutanların öldürülmesi, kadın ve çocuklarının esir edilmesi, mallarının ganimet sayılması hükmünü verdiğinde Hz. Peygamber (s.a.) ona: "Bu Allah'ın yedi kat sema üzerinden verilmiş hükmüdür." buyurmuştur.(14) Bu hüküm şunu içerir: Ahdi bozanların bu durumu, —eğer harple bozmuşlarsa— kadın ve çocuklarına da geçer ve harp ehli haline dönerler. Bu Allah'ın hükmünün ta kendisidir.

e) Hayber Fethi Hakkındaki Hükmü:

Hayberin fethi gününde, Hz. Peygamber (s.a.) onları, oradan çıkacak meyve ve ekinlerin yarısı karşılığında yerlerinde bırakmıştır.(15)

Mallarından hiçbir şeyi saklamamaları ve kaybetmemeleri şekinde yapılan anlaşmayı, mallarını kaçırarak gizlemek suretiyle bozan Ebu'l-Hukayk'ın

12. Şafiî, Sevrî, Ahmed, İshak'ın görüşleri de budur. Evzaî ve ashab-ı rey: Fidye karşılığı bağışlamak ve öylece salıvermek caiz değildir, demişlerdir.
13. Bu konular için 3. cilde bakılabilir. Yahudilerle sulh: 3/96, 165; Kaynukaoğulları: 3/165-166; Nadîroğulları: 3/166-168; Kurayzaoğulları: 3/168-173, 311, 314; Hayberliler: 3/180-188, 373, 385.
14. Buharî, 56/168; Müslim, 1768. Ayrıca bk. 3/172.
15. Buharî, 54/14 ve daha başka yerlerde; Müslim, 1551. Ayrıca bk. Hayber ganimetleri: 3/180-188, 373, 385.

iki oğlunun öldürülmesine hükmetmiş, mal kaçırmakla itham edilen kimsenin ikrar edinceye kadar cezalandırılmasını emretmiştir. Hayber Gazası bahsinde yeterli malumat verilmişti.

(Hayber ganimetleri) sadece Hudeybiye'ye iştirak edenlere aitti. İçlerinden sadece Câbir b. Abdillah hazır bulunamamıştı. Hz. Peygamber (s.a.) ona da payını ayırdı.

f) Mekke Fethi Hakkındaki Hükmü:

Hz. Peygamber (s.a.), Mekke fethinde; kim kapısını kapatırsa, veya Ebu Süfyan'ın evine ya da Kâbe'ye girerse veya silâhını bırakırsa ona dokunulmayacaktır diye ilan etmiştir. Altı kişi için de vur emri çıkarmıştır. Makîs b. Subâbe, İbn Hatal ve devamlı şarkılarında Hz. Peygamber'e (s.a.) hicviyeler okuyan iki şarkıcı kadın bunlardandır. Ayrıca açıkladığı kararda hiçbir yaralının öldürülmeyeceğini, kaçanların kovalanmayacağını, esirlerin öldürülmeyeceğini bildirmiştir. Bunu Ebu Ubeyd *el-Emvâl*'inde zikretmiştir.[16]

Huzâalılara, ikindi namazına kadar Bekiroğullarına karşı kılıç kullanma izni vermiş, sonra da: "Ey Huzâalılar! Öldürmekten ellerinizi çekin." buyurmuştur.[17]

g) Ganimetlerin Taksimi Hakkındaki Hükmü:

Ganimetlerin taksiminde süvariye üç, piyadeye bir pay verilmesine hükmetmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.) bütün meğazî kitaplarında sabit olan hükmü budur. Fukahanın çoğunluğu da bu görüştedirler.

Öldürülen askerin üzerindeki teçhizatın (*seleb*) öldürene ait olduğuna hükmetmiştir.

Humusun ayrılması konusundaki hükmüne gelince; İbn İshak şöyle diyor: "Kurayzaoğulları savaşında otuz altı at vardı. Bu, iki pay düşen ilk fey idi. Hz. Peygamber (s.a.) ondan humusu (beşte bir beytülmal hissesi) ayırdı. uygulama da (sünnet) böyle devam etti."

Kadı İsmail b. İshak da buna katılmıştır. İsmail şöyle diyor: "Sanıyo-

16. el-Emvâl, 141. Bk. dipnot: 126. Ayrıca bk. Büyük Fetih 3/153-157, 452, 481, 489.
17. Bk. İbn Hişâm, 2/414-415.

rum bazıları şöyle demişlerdir: Humus işini bundan sonraya bıraktı. Bu konuda yeterli bir açıklama getiren hadis vârid olmamıştır. Humusun kesin olarak ifadesi Huneyn ganimetleri hakkında zikredilmiştir."

Vâkıdî de şöyle diyor: "İlk ayrılan humus, Bedir'den bir ay üç gün sonra cereyan eden Kaynukaoğulları gazasında olmuştur. Yahudiler, Hz. Peygamber'in (s.a.) hükmüne razı olarak kalelerinden inmişler, Peygamberimiz de malları müslümanlara, kadın ve çocukları da kendilerine ait olmak üzere onlarla sulh anlaşması yapmıştı. Alınan malların beşte birini ayırdı."

Ubâde b. es-Sâmit şunları anlatır: Hz. Peygamber'le Bedir'e çıktık. Allah, düşmanı mağlup edince, bir kısmımız onları öldürerek takibe koyuldu. Bir kısmımız Hz. Peygamber'i (s.a.) çevreleyerek koruma altına aldı. Diğer bir kısım asker de ganimeti ele geçirdi. Takibe koyulanlar dönünce:

— Ganimet (*nefel*) bizim. Düşmanı biz takip ettik, dediler. Hz. Peygamber'i koruma altına alanlar ise:

— Biz daha çok hak sahibiyiz. Çünkü biz Hz. Peygamber'i kuşattık ve düşmanın arzusuna nâil olmasına fırsat vermedik, dediler. Ganimeti ve ordugâhı ele geçirenler ise:

— Hayır, bizim. Onu biz ele geçirdik! dediler. Bunun üzerine Allah: "Sana ganimetlerden (*enfâl*) soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah'a ve Rasûlü'ne aittir."[18] âyetini indirdi. Hz. Peygamber (s.a.): "Biliniz ki, ganimet olarak elde ettiğiniz şeylerin beşte biri Allah'ındır..."[19] âyeti inmeden aralarında beraberce taksim etti.[20]

---

18. Enfâl, 8/1.
19. Enfâl, 8/41.
20. Özetle: Ahmed, 5/322; Uzunca: Ahmed, 5/324. İsnadı hasendir. İbn Hibbân (1693) ve Hâkim (2/135, 136) sahih olduğunu belirtmişlerdir. Zehebî de aynı fikirdedir. Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid'e* (7/26) almış ve "İmam Ahmed zikretmiştir, râvileri sikadır." demiştir. Hafız İbn Kesîr, *es-Sîre*'de (2/466) şöyle demiştir: Bu haber Hz. Peygamber'in humus ayırdığını ve sarf mahalline harcadığını reddetmez. Nitekim içlerinde Ebu Ubeyd de bulunan bazı âlimler bu şekilde yanlış anlamışlardır. Aksine Hz. Peygamber kılıcı Zülfikar'ı Bedir ganimetleri arasından neflen almıştır. İbn Cerîr şöyle der: Yine Hz. Peygamber, burnunda gümüş bir halka olan Ebu Cehl'in devesini de kendisine ayırmıştır (safiy). Bu da humusun ayrılmasından önce idi. Sonra Ubâde ve İbn Abbas hadisini zikretti ve şöyle dedi: Bu sözün mânası şudur. Enfâl (ganimetler)'in durumu Allah ve Rasûlü'nün hükmüne tâbidir. Dünya ve ahiret menfaati nasıl gerektiriyorsa öyle hükmederler. Bu yüzden Allah Teâlâ: "Sana savaş ganimetlerinden (enfâl) soruyorlar: De ki: Ganimetler Allah ve Peygamber'e aittir. O halde siz (gerçek) mü'minlerseniz Allah'tan korkun, aranızı düzeltin. Allah ve Rasûlü'ne itaat edin." (Enfâl, 8/1) buyurmuştur. Sonra Allah Bedir'de olanları zikretmiş ve sonunda: "...Biliniz ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri, Allah'a ve Rasûlüne... aittir." (8/41) buyurmuştur. Açıkça görüldüğü gibi, bu sonuncu

Kadı İsmail şöyle der: Hz. Peygamber, Nadîroğullarının mallarını sadece Muhacirler ile Ensar'dan üç kişi arasında paylaştırmıştır. Ensar'dan olanlar: Sehl b. Huneyf, Ebu Dücâne ve Hâris b. Sımme'dir. Muhacirler Medine'ye geldiklerinde Ensar meyve bahçelerini onlarla paylaştırmıştı. Hz. Peygamber (s.a.) onlara: "Eğer dilerseniz Nadîroğullarının mallarını sizin ve onların arasında beraberce paylaştırırım ve siz Muhacirlere olan yardımlarınızı sürdürmeye devam edersiniz. Yok isterseniz o malları sadece Muhacirlere dağıtırım ve siz de artık onlara verdiğiniz (meyve) yardımlarınızı kesersiniz." buyurdu. Onlar da: "Sadece onlara verin, biz de bahçelerimizi kendimizde tutalım." dediler. Bunun üzerine Nadîroğullarının mallarını Hz. Peygamber, Muhacirlere dağıttı. Böylece onlar bu mallarla iktisadî yönden muhtaç durumdan kurtuldular. Ensar da bahçelerinin sırf kendilerine ait olmasıyla ihtiyaçtan kurtuldular. Ensar'dan olan bu üç kişi ise ihtiyaç beyanında bulundular.

h) Savaşa Bilfiil Katılmayanlara Ganimetten Pay Ayırması:

Talha b. Ubeydullah ile Saîd b. Zeyd (r.a.), Şam'da bulunuyorlardı ve Bedir'e iştirak edememişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.) onların da paylarını ayırdı. Onlar: "Ya Rasûlallah, ya sevabımız?" dediler. Hz. Peygamber (s.a.): "Sevabınız da." buyurdu.

İbn Hişâm ve İbn Habib zikrederler: Ebu Lübâbe, Hâris b. Hâtıb ve Âsım b. Adiy Hz. Peygamber'le beraber çıkmışlardı. Rasûlullah (s.a.) onları geri çevirdi. Ebu Lübâbe'yi Medine'ye emîr tayin etti. İbn ümmi Mektûm'u da namaz kıldırmakla görevlendirdi ve onlara ganimetten pay ayırdı.

Hâris b. Sımme'nin Rahvâ'da (bir yeri) kırılmıştı. Hz. Peygamber (s.a.) onun da payını ayırdı.

âyet, durumu Allah ve Rasûlü'nün hükmüne bırakılan ganimet ahkâmını açıklamaktadır. İbn Zeyd'in görüşü de böyledir. Ebu Ubeyd el-Kasım b. Sellâm, Hz. Peygamber'in Bedir ganimetlerini beşte bir ayırımına gitmeden eşit olarak dağıttığı, sonra humus âyetinin önceki uygulamayı neshederek nâzil olduğu görüşüne kapılmıştır. Bunu böylece el-Vâlibî'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiğini; Mücâhid, İkrime ve es-Süddî'nin de aynı görüşte olduğunu söylemiştir ki, üzerinde düşünmek gerekir. Doğru değildir; Allah daha iyi bilir. Çünkü humus âyetinin baş ve son tarafı tamamen Bedir savaşına aittir. Bu da bu âyetlerin tümden indiğini, bazısı bazısının neshini gerektirecek bir aralıkla inmediğini ortaya koyar. Sonra *Sahîhayn*'da, Hz. Ali'nin, içlerinden birinin Bedir humusundan olduğunu söylediği develerinden —ki bu develerin hörgüçlerini Hz. Hamza kesmişti— söz edilmesi (bk. Müslim, 1779), Ebu Ubeyd'in görüşünü açıkça reddetmektedir. Aksine humus ayırımına gidilmiştir. Nitekim İbn Cerîr, Buharî ve daha başkaları bunu belirtmişlerdir. Sahih ve tercihe şayan olan da budur.

İbn Hişâm: Rasûlullah'ın (s.a.) Havvât b. Cübeyr'e payını ayırdığını söyler.

Hiçbir kimse, Peygamberimizin kızı Rukiyye hasta olduğu için hanımının yanında kalıp Bedir'e iştirak edemeyen Hz. Osman'a Rasûlullah'ın (s.a.) pay ayırdığında ihtilâf etmemiştir. Hz. Osman: "Ya Rasûlallah, ya sevabım?" demiş, Hz. Peygamber de: "Sevabın da." buyurmuştur.(21)

İbn Habib, bu uygulamanın Hz. Peygamber'e (s.a.) has olduğunu ve harbe iştirak etmeyene ganimetten pay ayrılmayacağına dair icmâın bulunduğunu söyler.

Ben derim ki: İmam Ahmed, Mâlik ve selef ile haleften birçok âlim, devlet başkanı eğer bir kimseyi ordu menfaati için bir yere gönderirse onun ganimetten payı vardır, demişlerdir.

İbn Habib şöyle der: "Hz. Peygamber (s.a.), kadınlar, çocuklar ve köleler için bir pay ayırmazdı. Ancak onlara bir şeyler de verirdi."(22)

Hz. Peygamber (s.a.), ganimet taksiminde on koyunu bir deveye denk tutmuştur.(23) Bu, değerlendirme açısından ve müşterek malın taksimindedir. Kurban konusunda ise, Câbir şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'le (s.a.) Hudeybiye senesinde bir deveyi yedi kişi adına kurban ettik. Sığırı da yedi kişi adına kestik."(24) Bu Hudeybiye'de olmuştu. Veda haccında ise yine Câbir: "Hz. Peygamber (s.a.), bizden her yedi kişinin bir deve ya da sığıra ortak olarak kurban etmesini emretti." demiştir.(25) Her iki hadis de *Sahih*'tedir.

Sünen'de ise İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilir: Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve: "Ya Rasûlallah; bir deve kurban etme borcum var. Halim de müsait. Fakat bulamıyorum ki satın alayım." dedi. Hz. Peygamber (s.a.) ona, yedi koyun almasını ve boğazlamasını emretti.(26)

l) Seleb (Teçhizat) Hakkındaki Hükmü:

Hz. Peygamber (s.a.), öldürülen kişi üzerinde bulunan techizatın (*seleb*)

---

21. Bk. Ebu Davud, 2726.
22. Bk. Ebu Davud, 2727, 2728, 2730; Müslim, 1812; Tirmizî, 1556.
23. Buharî, 56/186; Müslim, 1968.
24. Müslim, 1318; *Muvatta*, 2/486; Ahmed, 3/363; Ebu Davud, 2809; Nesâî, 7/222; Dârimî, 2/78.
25. Müslim, 1318 (351).
26. İbn Mâce, 3136; Ahmed, 1/311, 312. Senedinde İbn Cüreyc'in tedlisi vardır. Atâ el-Horasanî, İbn Abbas'tan işitmemiştir.

tamamının öldürene ait olduğuna hükmetmiş ve beşte birini almamıştır. Onu humustan bağışlanan şey olarak saymamış, ama asıl ganimetten kabul etmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.) tatbikatı işte böyledir.

Buharî, *Sahih*'inde şöyle der: "Techizat (seleb), öldürenindir. O humustan değildir. Buna bir kişinin şehadeti ile hükmetmiştir. Savaş bittikten sonra hükümde bulunmuştur." Hz. Peygamber'in (s.a.), öldürülenin teçhizatının öldürene ait olduğu şeklindeki hükmü işte bu dört durumu içermektedir.

İmam Mâlik ve ona tâbi olan âlimler: "Seleb, humustan başkasından olamaz. Selebin hükmü enfâlin (ganimetlerin) hükmü gibidir." demişlerdir. İmam Mâlik: "Hz. Peygamber'in (s.a.) böyle demiş olduğu bize ulaşmamıştır. Huneyn gününden başka bir zamanda da yapmamıştır. Ebu Bekir de, Ömer de yapmamıştır." diyor. İbnü'l-Mevvâz da: "Hz. Peygamber (s.a.), Berâ b. Mâlik'den başkasına, öldürdüğü kimsenin techizatını vermemiştir. Onun da beşte birini ayırmıştır." demektedir.

Mâlikî imamlar da şöyle diyorlar: Allah Teâlâ, "Biliniz ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Rasûlü'ne... aittir."[27] buyurmuş ve ganimetin beşte dördünü, bunu elde edenlere vermiştir. Dolayısıyla, Allah'ın onlara verdiği şeyin ihtimalle ellerinden alınması caiz olmaz.

Sonra, şayet bu âyet, seleb dışındaki ganimetlerle ilgili olsaydı, Hz. Peygamber (s.a.) onun (seleb) hükmünü Huneyn savaşına kadar ertelemezdi. Âyet Bedir gazası hakkında nâzil olmuştur. Yine Hz. Peygamber: "Kim birisini öldürürse teçhizatı onundur."[28] sözünü savaş soğuduktan sonra buyurmuştur. Eğer önceden bilinen bir iş olsaydı, Hz. Peygamber'in (s.a.) süvarisi ve büyük sahabîlerinden Ebu Katâde de bilirdi. O, Hz. Peygamber'in tellâlını işitinceye dek seleb (techizat) talebinde bulunmamıştır.

Yine şöyle demişlerdir: Hz. Peygamber (s.a.), onu kendisine yeminsiz ve tek bir şahidin şehadeti ile vermiştir. Eğer asıl ganimetten olsaydı, sâir emlâkin elden çıkarılmasına medâr olan beyyine veya bir şahid ve yemin gibi bir şeyle, ganimet hakkının ayrılması gerekirdi.

Devamla şöyle demişlerdir: "Eğer seleb öldürene vacib olsaydı, öldürdüğüne dair beyyine bulamadığında lukata gibi bekletilirdi, dağıtılmazdı. Halbuki seleb, beyyine bulunmadığında taksim edilir. Dolayısıyla "mülk" mânasından çıkar ve selebin devlet başkanının ictihadına kaldığı ve onu humus-

27. Enfâl, 8/41.
28. Sahihdir. Daha önce geçti. Bk. Huneyn Gazasındaki Hikmetler ve Fıkhî Hükümler, dipnot: 9.

tan sayacağı neticesine varır." Bu, konu ile ilgili yapılan delillendirmenin tamamını teşkil eder.

Diğerleri ise şöyle demişlerdir: Selebin öldürene ait olduğunu Hz. Peygamber (s.a.) buyurmuş ve bunu Huneyn'den altı sene önce tatbik etmiştir. Buharî, *Sahih*'inde şöyle zikreder: Muaz b. Amr b. Cemûh ile Muaz b. Afrâ —her ikisi de Ensar'dan— Bedir gününde kılıçlarıyla Ebu Cehil b. Hişâm'a vurmuşlar ve sonunda onu öldürmüşlerdi. Hz. Peygamber'e (s.a.) gittiler ve haber verdiler. Rasûlullah (s.a.) onlara: "Onu hanginiz öldürdü?" diye sordu. Her biri de: "Onu ben öldürdüm." dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Kılıçlarınızı sildiniz mi?" buyurdu. "Hayır." dediler. Hz. Peygamber kılıçlarına baktı ve: "Her ikiniz onu öldürmüşsünüz." buyurdu ve selebinin (techizatının) Muaz b. Amr b. Cemûh'a ait olduğuna hükmetti.[29]

Bu hadis, selebin öldürene ait olduğunun daha işin başından belli ve mukarrar olduğuna, Huneyn gününde —meşrû kılınıldığına değil— sadece genel ilanda bulunulduğuna delâlet eder.

İbnü'l-Mevvâz'ın: "Ebu Bekir ve Ömer bunu yapmamışlardır." şeklindeki sözüne iki açıdan cevap verilebilir: 1) Bu, bir hakkı kaldırma konusundaki şehadettir, onun için dinlenilmez. 2) Selebin öldürene ait olduğu hükmünün bu iki halife devrinde ilan edilmemesi; belki de bunun artık yerleşmiş bir uygulama oluşu ve Hz. Peygamber'in (s.a.) hüküm ve uygulamasıyla belirlenmiş olması gerekçesiyledir. Hatta bu iki halifenin kesin olarak bu uygulamayı terkettikleri bilinse dahi bu hüküm, Hz. Peygamber'in (s.a.) hükmü önüne geçirilemez.

Yine onun: "Berâ b. Mâlik'ten başkasına, öldürdüğü kimsenin selebini vermemiştir." sözü de doğru değildir. Hz. Peygamber (s.a.), Seleme b. Ekvâ'a, Muaz b. Amr'a, Ebu Talha el-Ensarî'ye —ki Huneyn savaşında yirmi kişiyi öldürmüş ve techizatlarını almıştır— öldürdüklerinin techizatlarını vermiştir. Bütün bunlar gerçek olaylardır ve çoğu da *Sahih*'de bulunmaktadır. Bir hakkı düşürmeye şehadet genellikle çelişkili olmaktan kurtulamaz.

Yine İbnü'l-Mevvâz'ın: "Onun da beşte birini ayırmıştır." demesi doğru değildir. Haberlerde sâbit olan aksidir. *Sünen-i Ebî Davud*'da Hâlid'den: "Hz. Peygamber'in (s.a.) selebin humusunu almadığı" rivayeti vardır.[30]

Allah Teâlâ'nın: "Biliniz ki, ganimet olarak elde ettiğiniz şeylerin beşte biri Allah'ındır..." âyetine gelince; bu genel bir hükümdür. Seleble hüküm

29. Buharî, 56/42; Müslim, 1752. Ayrıca bk. Bedir Savaşı, 3/228.
30. Ebu Davud, 2721; Ahmed, 4/90, 6/26. İsnadı sahihtir.

biri Allah'ındır..." âyetine gelince; bu genel bir hükümdür. Seleble hüküm ise özeldir, Kitab'ın genel naslarının, sünnetle tahsisi caizdir. Bunun benzerleri mlâlumdur ve inkârı mümkün değildir.

"Allah'ın onlara verdiği hak, ihtimalle ellerinden alınamaz." sözünün cevabı da iki açıdan olacaktır. Birincisi: Biz selebi ganimeti elde edenlerin dışında birilerine vermiyoruz. İkincisi: Biz selebi, öldürene, ihtimalle değil Hz. Peygamber'in (s.a.) hadisi ile veriyoruz. Hz. Peygamber sizin dediğiniz gibi âyetin hükmünü Huneyn gününe kadar ertelemiş de değildir. Aksine buna Bedir gününde hükmetmiştir. Savaştan sonra söylemiş olması, öldürmekle selebe hak kazanılacağına engel teşkil etmez.

Ebu Katâde'nin, tellâlın ilanını işitinceye dek talepte bulunmayışına gelince; bu, hükmün daha önceden mâlum ve belirlenmiş olmadığını gerektirmez. Ebu Katâde susmuştu, çünkü mücerred davada bulunmakla selebi alabilecek değildi. Onun öldürdüğüne dair şahitlikte bulunan biri çıkınca Hz. Peygamber de kendisine vermişti.

Sahih olan; seleb konusunda bir şahidle yetinilip ikinci bir şahide ya da yemine ihtiyaç duyulmamasıdır. Nitekim muarızı olmayan sahih-sarih sünnet bunu göstermektedir. Daha önce yerinde zikri geçmişti.

"Eğer seleb öldürene ait olsaydı; lukata gibi bekletilir, taksim edilmezdi." sözüne şöyle cevap veriyoruz: Seleb, ganimeti elde edenlerindir, öldürenin ise sadece öncelik hakkı vardır. Eğer bizzat öldüren kimse bilinemezse, ganimete hak kazananlar ona müşterek olarak sahip olurlar. Çünkü haklarıdır. Öncelik hakkı bulunan da ortaya çıkmamıştır. Dolayısı ile hepsi ortak olurlar.

j) Müslümanların, Müşrikler Tarafından Ele Geçirilen Malları Hakkındaki Hükmü:

Buharî'de rivayet edilir: "İbn Ömer'e (r.a.) ait bir at gitmiş ve düşman onu eline geçirmişti. Daha sonra müslümanlar o atı ele geçirdiler. Hz. Peygamber (s.a.) zamanında at kendisine geri verildi. Yine bir kölesi kaçmış ve Bizans'a katılmıştı. Müslümanlar onu ele geçirdiler. Hâlid b. Velid, onu Hz. Ebu Bekir devrinde kendisine iade etti."[31]

Ebu Davud'un *Sünen*'inde; kaçak köleyi iade edenin bizzat Hz. Peygamber (s.a.) olduğu belirtilir.[32]

31. Buharî, 56/86,187. Ayrıca bk. Ebu Davud, 2699.
32. Ebu Davud, 2698. Râvileri sikadır.

el-Müdevvene ve *el-Vâdıha*'da şöyle deniliyor: Müslümanlardan biri, ganimetler içerisinde kendisine ait olan bir deve buldu. Hz. Peygamber (s.a.) ona: "Eğer, ganimet taksim edilmeden buldu isen onu al. Taksim edildikten sonra buldu isen, eğer dilersen değerini vererek almaya sen daha çok hak sahibisin." buyurdu.

Yine sahih olarak bilinmektedir ki Muhacirler, Fetih günü, Mekke'deki evlerinin kendilerine verilmesini Hz. Peygamber'den istemişlerdi. Hiç birisine, evini geri iade yoluna gitmedi. Kendisine, "Yarın Mekke'de hangi evinize konaklıyacaksınız?" denildiğinde: "Akîl bize ev mi bıraktı ki?"(33) buyurmuştur. Şöyle ki; Rasûlullah Medine'ye hicret edince, Akîl, Hz. Peygamber'in (s.a.) Mekke'deki mal varlığına el koymuş ve ne var ne yok hepsine sahiplenmiş, sonra da bunlar elinde iken müslüman olmuştu. Hz. Peygamber (s.a.), kim müslüman olursa elinde bulundurduğu şeylerin kendisine ait olacağına hükmetmişti. Akîl, Ebu Tâlib'e vâris olmuş, Hz. Ali olamamıştı. Çünkü o ölmeden Hz. Ali müslüman olmuştu. Hz. Peygamber'e Abdülmuttalib'den bir miras kalmamıştı. Çünkü dedesi sağ iken babası ölmüştü. Sonra Abdülmuttalib ölmüş ve oğulları yani Hz. Peygamber'in amcaları ona vâris olmuştu. Oğullarının çoğu ölmüş, geride kimse bırakmamışlardı. Bütün mal varlığı Ebu Tâlib'de toplanmıştı. Sonra o da ölmüş, bütün malına Akîl vâris olmuş; din farklılığından dolayı Hz. Ali vâris olamamıştı. Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.) Medine'ye hicret buyurunca, Akîl, Peygamberimizin evine el koymuştu. İşte bu yüzdendir ki Hz. Peygamber (s.a.): "Akîl bize yurt mu bıraktı ki!" buyurmuştur.

Müşrikler, Medine'ye hicret eden müslümanların mal varlıklarına el koyuyorlardı. Sünnet (uygulama), muharip kâfirlerden müslüman olanların, daha önceden itlaf ettikleri müslümanların can ve mallarını tazmin etmeme, gasbettikleri ve ellerinde bulundurdukları müslümanlara ait malları geri iade etmemeleri şeklinde cereyan etmiştir. Müslüman oldukları anda ellerinde bulundurdukları mal varlıkları kendilerinin olmuştu. Hz. Peygamber'in (s.a.) hükmü ve uygulaması işte budur.

k) Kendisine Hediye Edilen Şeyler Hakkındaki Hükmü:

Hz. Peygamber'in (s.a.) arkadaşları, kendisine yiyecek vb. şeyler hediye ederlerdi. O da kabul buyurur, onları kat kat fazlasıyla mükâfatlandırırdı.

33. Buharî, 25/44; Müslim, 1351. Üsâme b. Zeyd'den. Bu konu için bk. 3/154, 486.

Kendisine melikler hediye gönderir, onların hediyelerini kabul eder, ashabı arasında paylaştırır, içinden seçtiği şeyleri kendisi için alırdı. Böylece bunlar, ganimetteki kendisine ait bir hak olan "safiy" gibi olurdu.

Sahih-i Buharî'de anlatılır: Hz. Peygamber'e (s.a.), ipekten yapılmış, altın düğmeli kaftanlar hediye edilmişti. Ashabından bazı kimselere taksim etti. İçinden bir tanesini de Mahreme b. Nevfel için ayırdı. Mahreme, oğlu Misver'le birlikte geldi, kapıda durdu. Oğluna: "O'nu bana çağır." dedi. Hz. Peygamber (s.a.) onun sesini duydu. Kaftanla ona yöneldi ve: "Ya Ebu'l-Misver! Bunu senin için sakladım." buyurdu.(34)

Mukavkıs, Hz. Peygamber'e (s.a.), ümmü veledi Mâriye'yi, Hassân'a hediye ettiği Sîrîn adlı cariyesini, ayrıca bir kır katırla bir eşeği hediye etmişti.(35)

Kendisine Necaşî hediyede bulunmuştu. Hz. Peygamber de kabul ederek ona hediyeler göndermiş ve daha ulaşmadan kendisinin öldüğünü, hediyelerin geri döneceğini haber vermişti. Buyurdukları gibi de çıkmıştı.(36)

Ferve b. Nüfâse el-Cüzâmî, kendisine beyaz bir katır hediye etmişti. Huneyn gününde ona binmişti.(37)

Buharî'nin zikrettiğine göre, Eyle meliki kendisine beyaz bir katır hediye etmişti. Hz. Peygamber de ona bir hırka giydirmiş ve onu kendi ülkesinde görevde bırakmıştı.(38)

Ebu Süfyan hediye takdim etmiş, kabul buyurmuştu.

Ebu Ubeyd şöyle nakleder: Mulâibu'l-Esinne (denilen) Âmir b. Mâlik, Hz. Peygamber'e (s.a.) bir at hediye ettiğinde bunu reddetti ve: "Biz bir müşriğin hediyesini kabul etmeyiz." buyurdu.(39) Yine Iyâz el-Mucâşiî için de: "Biz müşriklerin ihsanlarını kabul etmeyiz." demiştir.(40)

---

34. Buharî, 57/11, 51/19; Müslim, 1058.
35. Daha önce geçmişti. Bk. 1/155.
36. Ahmed, 6/404. Senedinde zayıf ve meçhul iki râvi vardır. Bk. *Mecmau'z-Zevâid*, 4/147, 148. Bu konu için ayrıca bk. 1/113.
37. Müslim, 1775. Ayrıca bk. 1/116.
38. Buharî, 24/54.
39. Musa b. Ukbe, *Megâzî'de, Abdurrahman b. Kâ'b b. Mâlik'ten rivayet etmiştir. Fethu'l-Bârî*'de (5/168): "Râvileri sikadır, ancak mürseldir. Bazıları mevsûl demişlerdir, ama bu doğru değildir." denilmektedir.
40. Ebu Davud, 3057; Tirmizî, 1577; Ahmed, 4/162. Senedi hasendir. Tirmizî, "Hadis, hasen-sahihtir." demiştir.

Ebu Ubeyd şöyle diyor: "Hz. Peygamber (s.a.), Ebu Süfyan'dan hediye kabul etmiştir. Çünkü bu, aralarında sulh anlaşmasının bulunduğu dönemde olmuştu. İskenderiye meliki Mukavkıs'ın hediyelerini de kabul buyurmuştu. Çünkü o, elçisi Hâtıb b. Ebî Beltea'ya iyi davranmış ve peygamberliğini ikrar etmişti. İslâmlığından ümit kestirmemişti. Buna karşılık hiçbir muharip müşrikten aslâ hediye kabul etmemiştir."

Daha sonra gelen devlet başkanlarının hediye kabullerinin hükmüne gelince; bu konuda Malikîlerden Sahnûn şöyle diyor: "Bizans hükümdarı halifeye hediyede bulunursa, kabulünde bir sakınca yoktur ve hediye kendisine ait olur." Evzaî ise: "Bütün müslümanların olur ve beytülmaldan karşılık hediye verir." der. İmam Ahmed ve tâbileri ise: "Devlet başkanına ya da ordu komutanlarına kâfirlerden yapılan hediyeler ganimet sayılır. Ganimet ahkâmına tâbidir." derler.

l) Malların Taksimi Konusundaki Hükümleri:

Hz. Peygamber'in (s.a.) taksim etmekte olduğu mallar üç çeşitti:

1— Zekât,
2— Ganimet,
3— Fey.

Zekât ve ganimetlerin hükmü daha önce geçti. Sekiz sınıfa da birden verilmediğini, bazan tek bir yere dahi verdiğini görmüştük.

Fey hakkındaki hükmüne gelince: *Sahih-i Buharî*'de sâbit olduğuna göre, Huneyn gününde fey'den müellefe-i kulûba taksimde bulunmuş, ondan Ensar'a hiçbir şey vermemişti. Bunun üzerine Ensar, Hz. Peygamber'e serzenişte bulundular. Rasûlullah (s.a.) onlara: "Herkes evine koyunla, deveyle dönerken, siz, Allah'ın Rasûlü ile dönecek ve O'nu kendi yurdunuza götüreceksiniz. (Bu sizin hoşunuza gitmez mi?) Yemin ederim ki sizin beraberinizde götürdüğünüz şey, onların birlikte götürdüklerinden daha hayırlıdır." buyurdu.(41)

Olayın hikâyesi ve içerdiği neticelerden daha önce bahsedilmişti.

Burada anlatmak istediğimiz, Allah Teâlâ'nın fey malları hakkında Hz. Peygamber'e, diğer mallar için helâl olmayan bazı tasarrufları mübah kıldığını belirtmektir.

41. Buharî, 57/19; Müslim, 1059. Enes b. Mâlik'ten.

Buharî'deki nakle göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyuruyor: "Ben bazı insanlara veriyor, bazılarını terkediyorum. Vermeyip terkettiklerim, kendilerine verdiklerimden bana daha sevimlidir."(42)

Yine Buharî'de Hz. Peygamber (s.a.): "İman zaaflarından ve figanlarından korkumdan bazılarına veriyor, bazılarına da, Allah Teâlâ'nın kalplerine koyduğu gönül zenginliği ve hayıra dayanarak vermiyorum. Amr b. Tağlib de bu ikincilerdendir." buyurmuştur. Amr b. Tağlib: "Hz. Peygamber'in (s.a.) benim hakkımdaki bu sözleri karşılığında kırmızı develerimin olmasını bile asla istemem."(43) demiştir.

Yine Buharî'de şöyle rivayet ediliyor: Hz. Ali, Yemen'den bir altın külçesi göndermişti. Hz. Peygamber (s.a.) bunu: Akrâ b. Hâbis, Zeyd el-Hayl, Alkame b. Ulâse, Uyeyne b. Hısn olmak üzere dört kişiye pay etti. Derken, çukur gözlü, yüksek alınlı, gür sakallı, başı tıraşlı bir adam kalktı ve: "Ya Rasûlallah, Allah'tan kork!" dedi. Hz. Peygamber (s.a.) ona: "Yazık sana; yeryüzünde Allah'tan en çok korkacak biri varsa o da ben değil miyim?" buyurdu.(44)

Sünen'de şöyle nakledilir: Rasûlullah (s.a.) "zilkurbâ = yakın akrabalar" hissesini Hâşimoğulları ile Muttaliboğullarına verdi. Nevfeloğulları ile Abdişemsoğullarını terketti. Bunun üzerine Cübeyr b. Mut'im ile Osman b. Affân, Hz. Peygamber'e (s.a.) gittiler ve: "Ya Rasûlallah! Hâşimoğullarının size olan yakınlığını ve şereflerini inkâr etmiyoruz. Ama Abdülmuttaliboğullarının özelliği ne ki onlara verdiniz de bize vermediniz? Biz ve onlar hep aynı durumda değil miyiz?" dediler. Hz. Peygamber onlara: "Biz ve Muttaliboğulları ne cahiliyede ne de İslâm'da ayrılmayız. Biz ve onlar aynı şeyiz." buyurdu ve parmaklarını birbirine kenetledi.(45)

Bazı âlimler bu uygulamanın Hz. Peygamber'e has olduğunu ve "zilkurbâ" payının kendisinden sonra Hâşim ve Muttaliboğullarına sarfedildiği gibi Abdişems ve Nevfeloğullarına da harcanacağını ifade etmişlerdir. Çünkü bunların dördü de bir kardeştir ve Abdimenâf'ın oğullarıdır. Abdişems ile Hâşim'in ikiz olduğu da söylenir.

Doğrusu şudur: Hz. Peygamber'in (s.a.) bu hükmü devam etmektedir. Zevilkurbâ hissesi, Hz. Peygamber'in (s.a.) tahsis ettiği Hâşim ve Muttaliboğullarına verilir. "Bu Hz. Peygamber'e ait bir uygulamadır." sözü yanlıştır.

---

42. Buharî, 97/49. Amr b. Tağlib'den.
43. Buharî, 57/19. Amr b. Tağlib'den.
44. Buharî, 97/23; Müslim, 1064. Ebu Saîd el-Hudrî'den.
45. Ebu Davud, 2980; Nesâî, 7/130, 131.

Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) bu uygulamasıyla, Allah Teâlâ'nın yakın akrabalara ayırdığı humusun yerini belirlemiştir. Bu yerlerden öte geçilmez, geri de durulmaz. Şu var ki, Hz. Peygamber (s.a.) bu hisseyi taksim ederken, zengin—fakir ayırımı yapmadan herkese eşit olarak dağıtmıyordu; miras taksimindeki gibi kadına bir, erkeğe iki pay ayırımına da gitmiyordu. Aksine maslahat ve ihtiyaç prensiplerini göz önünde tutarak onlara harcıyordu; bekârlarını everiyordu, borçluların borcunu ödüyordu, fakirlere geçinebilecekleri kadar veriyordu.

Sünen-i Ebî Davud'a Hz. Ali şöyle diyor: "Yakın akraba hissesi olan humusu'l-humus'un (beşte birin beşte biri) idaresini Hz. Peygamber (s.a.) bana vermişti. Ben Hz. Peygamber'in hayatında, Ebu Bekir'in hayatında, Ömer'-in hayatında bunu yerlerine harcadım."(46)

Hz. Ali'nin bu sözünden, onun beş harcama yerine harcandığına istidlâlde bulunmuşlardır. Bu istidlâl kuvvetli değildir. Çünkü bu söz olsa olsa Hz. Ali'nin humus'ul-humusu Hz. Peygamber'in (s.a.) harcadığı yerlere harcadığına, başka yerlere vermediğine delâlet eder. Beş sınıfa dağıtılması ile ne ilgisi var? Hz. Peygamber'in (s.a.) sünneti ve yaptığı uygulamalar humusun sarf yerlerini zekâtınki gibi kıldığına, zikredilen sınıflardan dışarı çıkmadığına delâlet etmekte, onu aralarında miras taksimi gibi taksim etmediğini göstermektedir. O'nun yaşantısını ve sünnetini gerçek anlamda inceleyenler bu konuda şüphe etmezler.

Sahîhayn'da Hz. Ömer'in şöyle dediği rivayet edilir: "Nadîroğullarının malları; müslümanların ne at ne de deve koşturmadan, Allah'ın Peygamberine lutfettiği fey mallarındandı ve sadece Peygamber'e hâstı. Âilesinin senelik nafakasını ayırır, geri kalan kısmıyla Allah yolunda hazırlık olmak üzere harp araç-gereçleri satın alırdı."(47)

Sünen'de Avf b. Mâlik'ten nakledilir: "Hz. Peygamber'e (s.a.) fey malları geldiğinde, aynı günde hemen dağıtırdı. Evliye iki pay, bekâra da bir pay verirdi."(48)

Bu da Hz. Peygamber'in (s.a.), eşi "zilkurba" faslından olmasa bile evliye ihtiyacından dolayı fazla verdiğini gösteriyor.

Fukaha fey konusunda ihtilâf etmişlerdir: Acaba fey Hz. Peygamber'in

46. Ebu Davud, 2983. Senedinde Ebu Câfer er-Râzî vardır. Hafızası iyi olmadığı için zayıf bir râvidir.
47. Buharî, 65/59 (3); Müslim, 1757.
48. Ebu Davud, 2953; Ahmed, 6/25, 26. İsnadı sahihtir.

dilediği gibi tasarrufta bulunabileceği bir mülkü müdür, yoksa değil midir? Gerek Hanbelî mezhebinde ve gerekse diğerlerinde her iki görüş de vardır.

Hz. Peygamber'in (s.a.) uygulama ve davranışları, kendisinin fey'de Allah'tan aldığı emirle tasarrufta bulunduğunu, Allah'ın emrettiği yere harcadığını, emrettiği kimselere taksim ettiğini; mâlikin mülkünde kendi arzusu ile tasarrufu gibi, dilediğine verecek dilediğine vermeyecek şekilde tasurruf yetkisinin bulunmadığını göstermektedir. O, efendisinden aldığı talimatları yerine getiren, ver dediğine veren, verme dediğine vermeyen bir köle gibi tasarruf ediyordu. Nitekim bunu kendisi de açıklamış ve: "Yemin ederim ben birine veriyor da, diğerini terkediyor değilim. Ben sadece bir taksimatçıyım, emrolunduğum yere koyuyorum."[49] buyurmuştur. Görüldüğü gibi O'nun vermesi, vermemesi, taksimi hep Allah'ın emri ile olmaktadır. Zaten Yüce Allah kendisini "Melik Peygamber" ve "Kul Peygamber" olma arasında muhayyer bırakmış, o da Kul Peygamber olmayı tercih etmiştir.

Aralarındaki fark şudur: "Kul Peygamber", efendisinin ve kendisini gönderenin emri olmadan hiçbir tasarrufta bulunmaz. "Melik Peygamber" ise dilediğine verebilir, dilediğinden meneder. Nitekim yüce Allah, Melik peygamber Hz. Süleyman hakkında: "İşte bizim bağışımız budur: İster ver, ister tut, hesap yoktur."[50] buyurmuştur. Yani: Dilediğine ver, dilediğine verme, seni hesaba çekmeyeceğiz, demektir. Bu mertebe Hz. Peygamber'imize arzedilmiş, ancak O buna rağbet etmeyerek daha üst makamı, yani küçük büyük her konuda efendisinden aldığı emirle hareket edilen halis kulluk makamını istemiştir.

İşte Hz. Peygamber'in (s.a.) fey konusundaki tasarrufu bu şekildendir. O fey'e mâliktir, ama diğer mâliklerden farklıdır. Bu yüzdendir ki, müslümanların ne bir at ne de bir deve koşturmadan Allah Teâlâ'nın kendisine verdiği bu fey mallarından, o önce kendisinin ve âilesinin yıllık nafakasını ayırıyor, geri kalanlarını ise Allah yolunda cihad için gerekli araç-gereç tedarikine yatırıyordu. Mallar içerisindeki işte bu kısım hakkında Hz. Peygamber'den (s.a.) sonra çekişmeler olmuş ve günümüze kadar da ihtilâflar devam etmiştir.

Zekât malları, ganimetler ve mirasın taksiminde hak sahipleri bellidir ve başkaları onlara ortak edilmez. Bu konuda daha sonra gelen yöneticiler için, fey konusundaki müşkiller gibi hiçbir müşkil çıkmamış, çekişmeler olmamıştır. Eğer feyin durumu da bu mallar gibi açık ve net olsaydı; Hz. Peygamber'in (s.a.) kızı Fâtıma, kalkıp da Peygamberimizin terekesinden miras tale-

49. Buharî, 57/7; Müslim, 2133; Ebu Davud, 2949; Ahmed, 2/314.
50. Sad, 38/39.

binde bulunmaz, mâlik olduğu şeylere —diğer mâliklerde olduğu gibi— vâris olunacağı zehabına kapılmazdı. O'ndan geride kalan mülke vâris olunamayacağı, ölümünden sonra bu malların sadaka hükmünde olacağı hakikatini kavrayamamıştı. Hz. Peygamber'in (s.a.) vefakâr ve râşid halifesi Ebu Bekir Sıddîk ve ondan sonra gelen halifeler bu durumu bildikleri için, Hz. Peygamber'in (s.a.) fey olarak geride bıraktığı mallarını miras kabul ederek vârisleri arasında taksime gitmemişler, aksine onların idaresini Hz. Ali ile Hz. Abbas'a vermişler ve Hz. Peygamber'in (s.a.) yaptığı gibi tasarrufta bulunmalarını istemişlerdir. Hz. Ali ile Abbas arasında bu konuda anlaşmazlık çıkıp, meseleyi Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e götürdüklerinde, onlardan hiç birisi bunu miras olarak taksim etmemiş, Hz. Abbas ve Hz. Ali'ye de onda tasarrufta bulunma imkânı vermemişlerdir.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "Allah'ın fethedilen ülkeler halkının mallarından peygamberine verdiği ganimetler (*fey*); Allah, peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet (zenginlik) olmaz. Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir. Allah'ın verdiği bu fey malları, yurtlarından ve mallarından çıkarılmış olan, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah'ın dinine, peygamberine yardım eden fakir muhacirlerindir. İşte doğru olanlar bunlardır. Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenler karşısında içlerinde bir kaygı duymazlar... Bunların arkasından gelenler: 'Rabbimiz; bizi ve iman ile daha önce bizi geçmiş din kardeşlerimizi bağışla; kalplerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma' derler."[51]

Yüce Allah bu âyeti kerimèlerde, Rasûlü'ne fey olarak verdiği malların bütün olarak, âyette zikri geçen kimselere ait olduğunu haber vermiş, fey toplamının her beşte birinin ayrı ayrı zikredilen gruplara ait olduğunu ifade etmemiştir. Aksine umumî olarak, mutlak bir ifade ile hepsini içine alacak şekilde beyanda bulunmuştur. Bu mallar öncelikle hususî harcama yerlerine harcanır ki bunlar humus ehlidir. Sonra da genel harcama yerlerine sarfedilir. Bunlar da Muhacirler, Ensar ve kıyamete dek onların yolundan gidenlerdir. Bizzat Hz. Peygamber ile Râşid halifelerin uygulayageldikleri şey, bu âyetlerde istenilen şeyin ta kendisidir. Bu yüzden, İmam Ahmed ve başkalarının rivayetine göre Hz. Ömer şöyle demiştir:

"Bu malda hiçbir kimse diğerinden daha fazla hak sahibi değildir. Ben

51. Haşr, 59/7-10.

de, herhangi birinden daha çok hak sahibi değilim. Yemin ederim ki, bu malda köleler hariç, hiçbir müslüman yoktur ki, onun hakkı olmasın. Ancak Allah'ın kitabındaki yerimize göre öncelik tanırız. Allah Rasûlü'nden başlarız. Sonra sıra ile kişinin İslâm'da çektiği sıkıntı, İslâm'a girişdeki önceliği, İslâm'a verdiği hizmeti ve kişinin ihtiyacını prensip olarak ele alırız. Allah'a yemin ederim ki, eğer yaşarsam, San'a'da dağda malını otlatan çobanın da bu maldaki hakkı mutlaka kendisine ulaşacaktır."[52]

Bu fey âyetinde zikredilen kimseler, humus âyetinde zikredilen kimselerle aynıdırlar. Humus âyetine, Muhacirler, Ensar ve onlara tabi olanlar girmemektedirler. Çünkü onlar feyin cümlesinde hak sahibidirler. Ehl-i humusun ise iki istihkakı vardır: 1) Humustan özel istihkak, 2) Feyin cümlesinden olan genel istihkak. Bunlar her iki paya da dahildirler.

Nasıl ki, fey genelinin taksimi, miras, vasiyyet, normal mülk gibi müşterek mülklerin taksimi biçiminde yapılmıyor ve ihtiyaca, genel menfaate, İslâm'da gözetilen fedakârlık ve çekilen sıkıntılara göre yapılıyorsa, humusun, humus ehline taksimi de öyledir. Çünkü Allah'ın kitabında, her ikisinin de kaynağı birdir. Beş zümreye özel olarak temas etmek, bunların mutlaka fey dağıtılacaklar arasına alınacağını ve hiçbir türlü çıkarılamayacaklarını, nasıl ki zekât, belirlenen sarf mahallerinin dışına verilemezse, humusun da zikredilenlerden başkalarına verilmeyeceğini ifade eder. Nitekim genelde, fey de Haşr sûresinde zikredilen kimselere hastır ve bunların dışında başkalarına verilmez. Bu yüzdendir ki, Mâlik, Ahmed vb. gibi büyük İslâm bilginleri, Râfızîlerin feyde bir hakları bulunmadığına dair fetva vermişlerdir. Çünkü bunlar ne Muhacir ne Ensar, ne de onlardan sonra gelen ve: "Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce geçen iman ehli kardeşlerimizi affeyle..." diyenlerdendir. Medine ehlinin görüşü budur. Şeyhulislâm İbn Teymiye de bunu tercih etmiştir. Kur'an, Hz. Peygamber'in ve râşid halifelerin tatbikatı da bunu gösterir.

Âlimler zekât âyeti ile humus âyeti hakkında ihtilâf etmişlerdir: İmam Şâfiî zekât ve humusun bütün zikri geçen sınıflara taksimi vacibtir ve her sınıftan en az cemi' sigasıyla ifade edilecek sayıda kimselere verilir, görüşündedir.

İmam Mâlik ve Medine fukahası: "Her ikisinde de zikredilen sınıflara verilir, başkalarına verilmez. Her sınıfa ayrı ayrı taksim etmek gerekmez." demişlerdir.

İmam Ahmed ve Ebu Hanife ise, zekât konusunda İmam Mâlik gibi, humus âyeti hakkında da İmam Şafiî gibi düşünmektedirler.

52. Ahmed, 292. Senedinde zayıf râvi olan Muhammed b. Müyesser vardır.

Naslar ve Hz. Peygamber ile Raşid halifelerinin tatbikatı üzerinde düşünenler, Medine fukahasının görüşlerinin isabetli olduğunu, delillerin onları desteklediğini görür. Çünkü Allah Teâlâ, humus sahiplerinin fey sahipleri olduğunu belirtmiş ve onları, haklarında ihtimam göstermek ve takdim etmiş olmak için belirlemiştir. Ganimet sadece savaşa iştirak edenlere ait olduğu ve başkalarının buna ortak edilemeyeceği için, onların beşte birinin humus ehline ait olduğuna dair delil getirilmiştir. Fey belli bir insana mahsus olmadığı için, hepsi onlara, Muhacirlere, Ensara ve bu iki gruba tâbi olanlara kılınmış, humus ile fey harcama yeri açısından eşit tutulmuştur. Hz. Peygamber (s.a.) humusun Allah ve Peygamber hissesini İslâm'ın genel menfaatlerine harcıyordu. Geri kalan humusun beşte dördünü ise önem ve ihtiyaç sırasını gözeterek mahalline sarfediyordu. Bekârlarını evlendiriyor, borçlarını ödüyor, ihtiyaç sahiplerine yardım yapıyor, bekârlarına bir pay, evlilerine iki pay veriyordu. Ne O, ne de halifelerinden biri; yetimleri, yoksulları (*miskinler*), yolcuları, akrabaları (*zevilkurbâ*) toplayarak feyin geri kalan beşte dördünü bu gruplar arasında eşit olarak dağıtmıyorlardı. Nitekim bunu zekâtın taksiminde de yapmıyorlardı. İşte Hz. Peygamber'in (s.a.) bu konudaki tatbikatı ve rehberliği budur. Konuya açıklık getiren yegâne doğru, O'nun yoludur.

2— Anlaşmalar, Emân ve Cizye Konularında Verdiği Hükümler:

a) Anlaşmalara Bağlı Kalma Konusundaki Hükümleri:

Müseylemetü'l-Kezzâb'ın iki elçisi: "Biz onun Allah'ın rasûlü olduğunu söylüyoruz." dediklerinde Hz. Peygamber Efendimiz: "Eğer elçiler öldürülmez olmasaydı, ikinizi de öldürürdüm." buyurmuştur.[53]

Kureyş tarafından kendisine elçi olarak gönderilen Ebu Râfi', Hz. Peygamber'in (s.a.) yanında kalıp geri dönmemek isteyince ona şöyle buyurmuştur: "Ben ahdi bozamam, (cevabı geri götürmek üzere gönderilen) elçiyi de tutamam. Ancak, şimdi sen kavmine dön. Eğer şu anda hissettiklerini tekrar duyarsan, oradan bize yeniden dönersin."[54]

Müşriklerle aralarında bulunan ve "Müşriklerden müslüman olarak kendilerine iltihak eden kimse geri iade edilecek" şeklindeki anlaşmadan dolayı Ebu Cendel'i geri iade etmiştir.

Kadınları ise iade etmemiştir. Eslemli Sübey'a müslüman olarak gelmiş-

53. Ebu Davud, 2761; Ahmed, 3/487, 488. Senedi sağlamdır.
54. Ahmed, 6/8; Ebu Davud, 2758. İsnadı sahihtir.

ti. Kocası onu istemeye geldi. Allah şu âyeti indirdi: "Ey iman edenler! Mü'min kadınlar hicret ederek size geldikleri zaman onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin."[55] Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.) kadına, müslüman olmaktan başka amaçla çıkmadığına, kavmi arasında işlediği bir işten ya da kocasından nefret ettiğinden dolayı gelmediğine dair yemin verdirdi. Kadın da yemin edince Hz. Peygamber (s.a.), kadının kocasına mehrini verdi ve kadını iade etmedi.[56] Hz. Peygamber'in bu hükmü Allah'ın hükmüne muvafıktır. Asla neshedici bir delil de varid olmamıştır. Mensuh olduğunu zanneden kimselerin, ellerinde boş bir iddiadan başka hiçbir delilleri yoktur. Konunun izahı Hudeybiye hadisesinde geçmişti.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "(Anlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de hak ve adaletle (onlarla yaptığın ahdi) onların üzerlerine at. Çünkü Allah hâinleri sevmez."[57]

Hz. Peygamber de şöyle buyurur: "Bir kimse ile bir kavim arasında anlaşma varsa, anlaşma süresi doluncaya kadar veya hak ve adaletle yaptığı ahdi onların üzerine atmadıkça ne bir düğüm atabilir, ne de çözebilir." (Yani anlaşmada bir değişiklik yapamaz ve gereğine uymak zorundadır.) Tirmizî: "Bu, hasen-sahih bir hadistir." demiştir.[58]

Kureyş, Huzeyfe b. el-Yemân ile babasını esir etmişler ve "Hz. Peygamber'in yanında yer alarak kendilerine karşı savaşmayacaklarına" dair anlaşma yaparak onları serbest bırakmışlardı. Bunlar Bedir savaşı için çıktıklarında Hz. Peygamber ikisine: "Geri dönün. Onlara verilen ahde vefa gösteririz ve onlara karşı Allah'tan yardım dileriz." buyurmuştur.[59]

b) Erkek ve Kadınlar Tarafından Verilen Emân Hakkındaki Hükmü:

Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Müslümanların kanları birbirlerine eşittir. En aşağı statüde olanı (*ednâ*) onlar adına koşturabilir." (Yani bir kişi veya kadın veya köle onlar adına emân verebilir ve verilen bu emân hepsini bağlar.)[60]

55. Mümtahine, 60/10.
56. Bk. *el-İsâbe,* 4/318.
57. Enfâl, 8/58.
58. Tirmizî, 1580; Ebu Davud, 2759; Ahmed, 4/111, 113, 386. Amr b. Abese'den, isnadı sahihtir.
59. Müslim, 1787.
60. Ahmed, 6692; Ebu Davud, 2751; İbn Mâce, 2685. Amr b. Şuayb—babası—dedesi kanalıyla. Senedi hasendir. İbn Mâce'nin (2683, 2684) rivayet ettiği İbn Abbas ve Ma'kıl b. Yesâr hadisinden şahidi vardır.

Amcasının kızı Ümmü Hâni'nin emân verdiği iki adama Hz. Peygamber de emân vermişti.[61] Kızı Zeyneb, (kocası) Ebu'l-Âs b. er-Rebî'e emân verince, kendisinin de emân verdiği ve sonra şöyle buyurduğu sabittir: "Müslümanlar adına en aşağı statüde olanları emân verebilir."[62] Başka bir hadiste de: "Müslümanlar adına en aşağı statüde olanı emân verebilir. (Ganimete) en uzak olanı, ganimeti onlara çevirir." buyurulmuştur.[63]

Burada dört genel kaide vardır:

1— Müslümanların kanlarının eşit olması. Bu, müslümanların kâfire karşı öldürülmesine manidir.

2— En dûn olanlarının, onlar adına emân verebilmesi. Bu da kadın ve kölelerin verdikleri emânın kabülünü gerektirir.

İbn Mâcişûn: "Emân vermek ancak ordu ya da seriye sorumlusunun yetkisi dahilindedir." demişse de İbn Şaban: "Bu, bütün âlimlerin görüşlerine muhaliftir." der.

3— Müslümanlar başkaları üzerinde bir eldirler. Bu, kamu görevlerinden herhangi birinin (*vilâyât*) kâfirlere tevdi edilemeyeceğini gerektirir. Çünkü kamu görevlisinin kamu üzerinde eli (tasarruf yetkisi) vardır.

4— En uzakta olanın (ganimeti) onlara çevirmesi. Bu da şunları gerektirir: Öncü kuvvetler, arkalarındaki İslâm ordusunun gücüne dayanarak bir ganimet ele geçirdiklerinde bu hem onların hem de arkadakilerindir. Çünkü onların kuvveti sayesinde ele geçirmişlerdir. Beytülmala intikal eden fey malları —her ne kadar ele geçirilmesinin sebebi yakın olanlar ise de— her iki gruba da aittir.

İşte bu hükümler vb. Hz. Peygamber'in bu dört kelimelik hadisinden alınmıştır. Allah'ın salât ve selâmı O'na olsun.

c) Cizye Hakkındaki Hükmü:

Daha önce geçtiği gibi Allah Teâlâ ilk kez Peygamberine, savaş ve cizye olmaksızın davette bulunmayı emretmişti. On küsur sene Mekke'de böyle kaldı.

---

61. Buharî, 56/67; Müslim, 336; *Muvatta*, 1/152; Tirmizî, 1579; Ahmed, 6/343.
62. Ahmed, 4/197, Amr b. Âs'tan, senedinde meçhul bir râvi vardır. Yine Ahmed b. Hanbel (2/365), Ebu Hureyre'den bir başka hadis rivayet etmektedir. Bu rivayetin senedi hasendir. Hâkim, sahih kabul etmiştir.
63. Senedi hasendir. Kaynakları için 59. nota bakınız.

Sonra hicret edince farz olmaksızın savaş izni verdi. Sonra kendisi ile savaşanlarla savaşmnayı, kendisine cephe almayanlara dokunmamasını emretti. Hicrî 8. senede Berâe sûresi nazil olunca, kendisi ile savaşsın savaşmasın, muahade halinde olmayan bütün gayrimüslim Araplarla savaşmasını ve muahadeyi bozmayanların anlaşmasına vefa göstermesini emretti. Müşriklerden cizye almasını emretmedi. Yahudilerle defalarca savaştı, onlardan cizye alması emrolunmadı.

Sonra yüce Allah, müslüman oluncaya veya cizye verinceye kadar bütün ehl-i kitapla savaşmasını emretti. Hz. Peygamber (s.a.), bu emre uyarak onlarla savaştı; kimi müslüman oldu, kimi de cizye verdi. Kimisi de savaşa devam etti. Arap hıristiyanları olan Necran ve Eyle halkından cizye aldı. Çoğu Arap olan Dûmetü'l-Cendel halkından da aldı. Mecûsilerden de aldı. Yemen'de bulunan ehl-i kitaptan da aldı ki, onlar yahudi idiler.

Arap müşriklerden ise cizye almadı. İmam Ahmed ve Şafiî şöyle derler: "Cizye, Hz. Peygamber'in (s.a.) almış olduğu şu üç zümreden başkasından alınmaz: Yahudiler, hıristiyanlar, mesûsiler. Bunlar dışındakilerin seçeneği ya ölüm, ya İslâm'dır; başkası kabul edilmez."

Başka bir grup şöyle der: Vermeye razı oldukları takdirde her milletten cizye alınır. Ehl-i kitaptan Kur'an'ın, mecûsilerden sünnetin delâletiyle alınır. Diğerleri ise mecûsilere dahildir. Şöyle ki, mecûsiler şirk ehlidirler ve kitapları yoktur. Cizyenin onlardan alınması, bütün müşriklerden alınmasına bir delildir. Hz. Peygamber, Arap putperestlerinden cizye almamıştır. Çünkü bunlar cizye âyeti gelmeden önce müslüman olmuşlardı. Cizye âyeti Tebük seferinden sonra nazil oldu. Bu sırada Hz. Peygamber Araplarla yapılan savaşları sona erdirmişti ve hepsi de İslâm'a sarılmışlardı. Yine bu yüzdendir ki Hz. Peygamber, defaatle savaştıkları halde, yahudilerden cizye almamıştı. Çünkü böyle bir hüküm yoktu. Ne zaman ki cizye âyeti indi, hıristiyan Araplardan ve mecûsilerden de aldı. Eğer o sırada putperest Araplar bulunsaydı da cizye vermeyi kabul etseydiler, onlardan da alırdı. Nitekim haça ve ateşe tapanlardan kabul etmişti. Bazı grupların kâfirliklerinin diğerlerine nazaran daha aşırı olmasının bir tesir ve farkı olamaz. Kaldı ki putperestlerin küfrü, ateşe tapanlarınkinden hiç de ileri değildir. Puta tapanla ateşe tapan arasında ne fark vardır? Hatta ateşe tapan mecûsînin küfrü daha ileridir. Puta tapanlar, Allah'ın birliğini kabul ediyorlar, O'ndan başka yaratıcı olmadığını benimsiyorlar ve putlara, sadece kendilerini Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ettiklerini söylüyorlardı. Kâinatta mecûsilerin inandığı gibi, biri hayır, öbürü şer ilâhı diye iki yaratıcının bulunduğunu kabul etmiyorlardı. Anne, kız ve kızkardeşlerle evliliği helâl görmüyorlardı. Onlar üstelik Hz. İbrahim'in dininden kalan inançlar üzerinde bulunuyorlardı.

Mecûsilere gelince, asla bir kitap üzere değillerdi ve ne akaidde ne de şeriatte peygamberlerden birine ait bir dini benimsemişlerdi. "Onların kitapları vardı, şeriatları vardı da, kralları kendi kızı ile münasebette bulununca ref edildi (kaldırıldı)" şeklindeki haberin doğrulukla hiçbir ilgisi yoktur. Eğer bu haber sahih olsa, bu halleri ile de ehl-i kitap olmuyorlardı. Çünkü kitapları kaldırılmış, şeriatları iptal edilmişti, onlardan üzerinde oldukları hiçbir şey kalmamıştı.

Malumdur ki Araplar İbrahim (a.s.)'ın dini üzerinde bulunuyorlardı. Hz. İbrahim'in sahifeleri ve bir şeriatı vardı. Arap putperestlerin İbrahim (a.s.)'ın dinini ve şeriatını değiştirmeleri; mecûsilerin —şayet haber sahihse— nebîlerinin dinini ve kitaplarını değiştirmelerinden daha farklı bir cürüm değildir. Çünkü mecûsilerin peygamberlerden kalma şeriatlarden herhangi bir hususa bağlandıkları bilinmemektedir. Arapların durumu ise böyle değildir. Bu durumda, en çirkin dine sahip olan mecûsilerin durumu, Arap müşriklerinin durumundan nasıl daha güzel olabilir? Bu düşünce, gördüğünüz gibi, delil bakımından daha sahihtir.

Üçüncü bir grup, Arapla Arap olmayanı ayırmış ve: "Arap müşrikleri hariç, her kâfirden cizye kabul edilir." demişlerdir.

Dördüncü bir grup ise, Kureyş ile diğerlerini ayırmıştır ki, bunun bir anlamı yoktur. Çünkü Kureyş'ten kâfir kalan hiç kimse olmamıştır ki, onunla savaşmaya, ondan cizye alınıp alınmayacağına dair söz etmeye ihtiyaç duyulsun. Hz. Peygamber Hecer halkına, Münzir b. Sâvâ ve etrafındaki meliklere İslâm'a girmek ya da cizye vermek üzere davet mektupları yazmış ve Arapla, Arap olmayan arasında bir ayırım yapmamıştır.

Cizye miktarı konusundaki hükmüne gelince: Muaz'ı Yemen'e göndermiş ve ona her büluğ çağına eren (erkek) için bir dinar ya da dengi "meâfir" elbisesi almasını emretmiştir.[64] Meâfir, Yemen'de bilinen bir elbise türüdür.

Sonra Hz. Ömer, cizye miktarını arttırmış; altının tedavülde olduğu yerler halkına dört dinar, gümüşün tedavülde bulunduğu yerler halkına ise yıllık

64. Tirmizî, 623; Ebu Davud, 3029; Ahmed, 5/230, 233, 247; Nesâî, 5/25, 26; İbn Mâce, 1803. A'meş—Ebu Vâil—Mesrûk—Muaz b. Cebel kanalıyla. ibn Hibbân (794) ve Hâkim (1/398) hadisi sahih bulmuşlar, Zehebî de buna katılmıştır. Hafız İbn Hacer, *et-Telhîs*'de (2/152) şöyle demiştir: "Mesrûk'un, Muaz'dan işitmediği söylenir. İbn Hazm bunu ortaya koymak için aşırı çaba göstermiştir." İbn Kattân: "O (söz) ihtimal üzerine kurulmuştur. Cumhurun görüşüne göre hadisinin mevsûl olduğuna hükmetmek gerekir." der. İbn Abdilber, *et-Temhîd*'de: "İsnadı muttasıldır, sahihtir, sabittir." der. Ebu Ubeyd'in (*el-Emvâl*, s. 27) bu konu ile ilgili, Urve b. Zübeyr'den bir rivayeti vardır.

kırk dirhem olarak belirlemiştir.[65] Hz. Peygamber, Yemenliler'in durumlarının zayıf olduğunu bilerek az takdir etmiş; Hz. Ömer de Suriye bölgesi ahalisinin iktisadî zenginlik ve kuvvetlerini bilerek yüksek takdirde bulunmuştur.

d) Anlaşmaların Bozulması Hakkındaki Hükmü:

Hz. Peygamber (s.a.) Mekkeliler'le, on sene süre ile aralarında harbe son vermek üzere anlaşma yapmıştır. Kureyş'in müttefiki Bekiroğulları onlarla birlikte, Hz. Peygamber'in müttefiki Huzâa da, O'nunla birlikte bu anlaşmaya dahildiler. Kureyş'in müttefiki, Hz. Peygamber'in müttefiki Huzâalılara tecüvüzde bulunmuş ve onlara hıyanet etmişlerdi. Kureyş buna razı oldu ve protesto etmedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, onların bu tutumu ile ahdi bozmuş olduklarına ve ahdi üzerlerine atmaksızın onlarla savaşa girmenin mübahlığına hükmetti. Çünkü onlar müttefiklerinin yaptıklarını onaylamaları ve onların tutumlarına rıza göstermeleriyle, Hz. Peygamber'le bilfiil savaşa girişmiş ve muahadeyi bozmuş oluyorlardı. Onlara destek olmaları, bizzat savaşa girişmek sayılmıştı.

Hz. Peygamber, yahudilerle de muahede yapmıştır. Medine'ye ilk geldiğinde onlarla anlaşma yaptı, fakat ahde hiyanette bulundular, defaatle bozdular. Her defasında da Hz. Peygamber onlarla savaşmış ve onları eline geçirmiştir. Yahudilerle yaptığı son sulh anlaşması Hayber yahudileri ile yaptığı anlaşmadır. Buna göre Hayber'in mülkiyeti Hz. Peygamber'e ait olmakla birlikte onların, dilediği vakte kadar yarıcı olarak orada kalmalarına imkân verecekti.

Hz. Peygamber'in (s.a.) bu hükmü, devlet başkanının "dilediği kadar bir müddetle" düşmanla anlaşma yapabileceğine delil teşkil etmektedir. Bu tür yapılan akitler (sulh) caizdir, devlet başkanı istediği vakit bu sulhu feshedebilir. Doğru olan da budur. Nâsihi olmayan Hz. Peygamber'in uygulamasının gereği de budur.

Mekkeliler ile yaptığı sulh anlaşmasında alınan kararlardan biri, her iki tarafın da üçüncü taraflarla serbestçe anlaşma yapabilmeleri imkânını veriyordu. Kim Muhammed ile pakt kurmak isterse bunu yapabilecekti. Kim de Kureyş'le anlaşmaya girmek isterse girebilecekti. Ayrıca müslümanlardan Kureyş'e iltica eden geri verilmeyecekti. Ama Kureyş'ten Hz. Peygamber'e ilti-

65. *Muvatta*, 1/279. Senedi sahihtir.

ca eden iade edilecekti. Hz. Peygamber, gelecek sene Mekke'ye girecek ve müşrikler orayı üç gün için boşaltacaklardı. Müslümanlar, beraberlerinde ancak kılıç ve ok gibi yolcu silahlarını bulundurabileceklerdi. Konu ile ilgili tarihî bilgi ve çıkarılan hükümler daha önce zikredilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN NİKÂH VE NİKÂHLA İLGİLİ HÜKÜM VE UYGULAMALARI

A) Hz. PEYGAMBER'İN (S.A.) NİKÂHLA İLGİLİ UYGULAMALARI

1— Babası Tarafından Zorla Evlendirilen Dul ve Bekârlar Hakkında Verdiği Hükümler:

Sahihayn'da rivayet edilir ki, babası, Hansâ bt. Hıdam'ı[1] gönülsüz olduğu halde, evlendirmişti. Kendisi duldu. Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi (durumu anlattı). Allah Rasûlü (s.a.) de nikâhını kabul etmedi.[2]

Sünen'de İbn Abbas'tan nakledilir: Bâkire bir kız Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi ve gönülsüz olduğu halde, babasının kendisini zorla evlendirdiğini haber verdi. Hz. Peygamber (s.a.) onu seçimli bıraktı.[3]

Bu hadisteki şahıs Hansâ'dan başkasıdır. İki ayrı olay sözkonusudur. Birinde dulun muhayyerliğine, diğerinde ise bâkirenin muhayyerliğine hükmetmiştir.

1. Hâfız İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* ve *et-Takrîb*'de Hıdam şeklindedir. Ebu Davud ve Nesâî'de ise Hızam şeklinde zabdedilmiştir.
2. Buharî, 67/42; *Muvatta*, 2/535; Ebu Davud, 2101; Nesâî, 6/86. Müslim tahric etmemiştir.
3. Ebu Davud, 2096; İbn Mâce, 1875; Ahmed, 1/273. Senedi sahihtir. Ebu Davud ve Beyhakî'nin hadisin mürsel olduğunu söylemeleri ehli tahkik ulemaca makbul değildir. Nesâî (6/87) ve *Müsned*'de (6/136) olay şöyle anlatılır: Bir genç kız Hz. Âişe'nin yanına girdi ve: "Babam beni, şerefini yüceltmek için gönlüm olmadığı halde kardeşinin oğluna verdi." dedi. Hz. Âişe: "Otur. Rasûlullah gelsin." dedi. Hz. Peygamber (s.a.) geldi ve durumu ona anlattı. Peygamberimiz babasını çağırttı ve yetkiyi kıza verdi. Kız da: "Ya Rasûlallah, babamın yaptıklarını onayladım. Ancak bu halimle, babaların kızları üzerinde bir yetkileri olmadığını insanlara öğretmek istedim." dedi. Senedi sahihtir.

Sahih(-i Buharî)'de Hz. Peygamber'in (s.a.) şu buyruğu vardır: "İzni alınmadıkça bâkire evlendirilmez." "Ya Rasûlallah! Onun izni nasıldır?" dediler. "Susmasıdır." buyurdu.[4]

Sahih-i Müslim'de ise: "Bâkirenin kendisini ilgilendiren konuda (nikâh) izni alınır. İzni, susmasıdır." buyurmuştur.[5]

Bu hükmün gereği şudur: Bülûğ çağına ermiş bâkire bir kız nikâha zorlanamaz ve rızası olmadan evlendirilemez. Bu, selef ulemasının çoğunluğunun, Ebu Hanife'nin, bir rivayette Ahmed (b. Hanbel)'in görüşleridir. Bizim din olarak inandığımız, başka türlüsünü kabul etmediğimiz görüş de budur. Bu görüş, Allah Rasûlü'nün (s.a.) hem hükmüne, hem emrine, hem de nehyine muvafıktır. Şerîatın genel kaidelerine ve ümmetin umumî menfaatine de uygundur. Allah Rasûlü'nün (s.a.) hükmüne muvafıktır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.), zorla evlendirilen bâkirenin muhayyerliğine hükmetmiştir. Bu hadis muallel-mürsel şeklinde olmayıp, hem müsned hem de mürsel olarak rivayet edilmiştir. Fakihlerin "İttisal (hadisin muttasıllığı) ziyadedir. Hadisi mevsûl olarak rivayet eden râvi, mürsel rivayet edene takdim olunur." şeklindeki görüşünü esas aldığımızda, durum açıktır. Bu, hadislerin çoğunda yaptıkları bir şeydir. Bu hadisin ne ayrıcalığı var ki, diğer emsallerinin hükmünden ayrılsın. Bunda da aynı şey yapılır.

Hadisin mürsel olduğuna hükmetsek bile —muhaddislerin çoğunun görüşü böyledir— onun açık ve sahih haberlerle (eser) kıyas ve şer'î kâidelerle desteklenen güçlü bir mürsel rivayet olduğunu görüyoruz. Bu da onunla amel etmeyi kaçınılmaz kılar.

"Evlendirilecek bâkirenin izni alınır" görüşü, Hz. Peygamber'in (s.a.) emrine uygundur, demiştik. Çünkü O şöyle buyuruyor: "Bâkirenin kendisini ilgilendiren konuda (nikâh) izni alınır." Bu kuvvetli bir emirdir. Çünkü emir, haber verilen şeyin tahakkuk, sübût ve gerekliliğine delâlet eden ihbârî (hadisteki muzâri kipi) sîğa ile gelmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.) emirlerinde asıl olan, aksine icmâ' bulunmadıkça vücûb (gereklilik) ifade etmesidir.

Nehyine uygundur, demiştik. Çünkü, Hz. Peygamber (s.a.): "İzni alınmadıkça bâkire, evlendirilmez." buyurmuştur. İzin alınmasını emretmiş, izinsiz nikâh yapılmasını yasaklamış ve böylesi bir nikâh hakkında muhayyerlikle hükmetmiştir. Böylece hüküm, en mübalağalı bir yolla ortaya konmuştur.

4. Buharî, 67/41; Müslim, 1419; Tirmizî, 1107, 1109; Ebu Davud, 2092, 2093; Nesâî, 6/85. Ebu Hureyre'den.
5. Müslim, 1421; *Muvatta*, 2/524; Tirmizî, 1108; Ebu Davud, 2098; Nesâî, 6/84; İbn Abbas'tan.

Şerîatın genel kaidelerine uygunluğuna gelince, baba, ergenlik çağına girmiş, akıllı ve reşid olan kızının rızası olmadan malı üzerinde en küçük bir tasarrufta bulunamaz; onu, rızası dışında malının cüzi bir kısmını bile elinden çıkarmaya zorlayamaz. Hal böyleyken, babanın kızını köleleştirmesi ve rızası olmadan dilediği biriyle evlendirmesi nasıl caiz olabilir? Çünkü bu koca adayı, onun en sevmediği ve hoşlanmadığı biridir. Buna rağmen bu (veli) kalkıyor, kadını zorla kendi istediği kimseye izinsiz nikâhlıyor ve kızı onun yanında esir ediyor. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.): "Kadınlar hakkında Allah'tan sakının. Çünkü onlar sizin yanınızda esirlerdir (âniye)..."[6] buyurmuştur. Yine malumdur ki, bir kadının bütün mallarının elinden izinsiz olarak çıkartılması, kendi rıza ve isteği olmaksızın biriyle evlendirilmesi yanında çok hafif kalır. Durum böyle olunca: "Bir kız, sevdiği bir dengini evlenmek üzere belirlese, babası da başka bir aday bulsa, —isterse bu aday, kızın nefret ettiği ya da çirkin bulduğu biri olsun— babanın tayinine itibar edilir." diyen kimse yersiz (batıl) bir söz söylemiş olur.

Ümmetin umumî menfaatine de uygundur. Zira bir kızı sevdiği ve kendi seçtiği birisi ile evlendirmedeki maslahat, böylesi bir nikâhtan gözetilen maksatların gerçekleşmesi açıktır. Nefret ettiği ve sevmediği birisi ile kurulan evlilikten ise, beklenen maksatların gerçekleşmeyeceği ortadadır. Eğer evliliğin, kızın rızasına dayanması esasını sarih sünnet ortaya koymasaydı, bunu sahih kıyas ve şer'î kaideler zaten gerektirirdi. Tevfik Allah'tandır.

Soru: Hz. Peygamber (s.a.) dul ile bâkire arasını ayırmış ve "Dul, emri alınmadıkça, bâkire de izni sorulmadıkça evlendirilmez.", "Dul kendi nefsi hakkında velisinden daha çok hak sahibidir. Bâkireye gelince, babası ona iznini sorar." buyurmuş ve dul kadının, evlendirme konusunda velisinden daha çok hak sahibi olduğunu söylemiştir. Bundan da, bâkire velisinin, kızını evlendirme konusunda daha çok hak sahibi olduğu anlaşılır, aksi takdirde bu hakkı dula tahsis etmenin bir manası kalmaz.

Yine Hz. Peygamber (s.a.) iznin vasfı hakkında da bir ayırım yapmış ve dulun iznini; konuşma (açık irade beyanı), bâkireninkini ise; susmadır, diye belirlemiştir. Bütün bunlar bâkirenin evlendirilmesinde babası karşısında kendisinin rızasının aranmayacağına ve kendisinin nikâhta bir hakkı olmadığına delâlet eder.

Cevap: Bu söylediklerinizde, kızın ergen, akıllı ve reşid olması durumunda rızası olmadan babasının onu evlendirebileceğinin caiz olduğuna ve babanın

---

6. Tirmizî, 1163, 3087; İbn Mâce, 1851. Tirmizî: "Hasen-sahihtir." demiştir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde (5/72, 73) bir şâhidi bulunmaktadır.

eğer denk ise kızını en çok nefret ettiği birisi ile evlendirebileceğine delâlet eden bir husus yoktur. Sizin delil olarak kullandığınız bu hadisler, bizzat bu sözün bâtıl olduğuna açıkça delâlet eder. Bunların içerisinde sizin işinize en çok yarayan "Dul, kendi nefsi hakkında velisinden daha çok hak sahibidir." hadisidir. Bu da sadece mefhûm-ı muhalefet (zıt kavram) yoluyla delil olabilir. Halbuki sizin tartıştığınız kimseler mefhûmun hüccet (delil) oluşunda size katılmamaktadırlar. Mefhumun delil olduğu kabul edilse bile, hiçbir zaman sarih mantûk (açıkça söylenen) varken onun önüne geçirilmesi caiz değildir. Sonra bu, "Mefhûmun umumu vardır." dediğiniz zaman delil olabilir. Halbuki mefhûmun umumu yoktur. Zira mefhûmun delâleti, "Mezkûrun tahsisi bir faydadan hali değildir." telakkisine dayanır; bu da "Mezkûrun dışındakilerden, hükmü kaldırmaktır." Mâlumdur ki, mezkûrun maadasını hükmü sabit olan ve olmayan diye ikiye ayırmak faydalıdır. Zikri geçmeyen (meskûtun anh) için başka bir hüküm isbat etmek —eğer mantûkun hükmüne zıt değilse—, bir faydadır. Bir ayırıma gitmek bir faydadır. Sonra bu mefhûm, açık kıyasa, hatta öncelikli kıyasa muhalif bir mefhumdur. Mezkur nasslara ters düşmektedir.

Hz. Peygamber'in (s.a.), "Dul, kendi nefsi hakkında velisinden daha çok hak sahibidir." sözünün hemen akabinde: "Babası bâkireden iznini sorar." buyurması; bâkire kız, rızası ve izni olmadan evlendirilebilir, evlendirme konusunda kendisinin herhangi bir hakkı yoktur, şeklindeki bu tür bir yanlış anlamayı ortadan kaldırmak içindir. Sonra bilinen bir husustur ki, dulun kendisini evlendirme konusunda veliden daha çok hakkının bulunmasından, bâkirenin kendi evliliğinde hiçbir hakkının bulunmaması manası asla çıkmaz.

Evliliğe zorlamanın dayanağı (menât, illet) konusunda fakihler altı görüş ileri sürmüşlerdir:

1— Bâkirelikten dolayı icbar edilir. İmam Şâfiî, Mâlik ve bir rivayette İmam Ahmed'in görüşü budur.

2— İcbar illeti küçüklüktür. Ebu Hanife ve bir diğer rivayette İmam Ahmed'in görüşü de budur.

3— Bekâret ve küçüklük her ikisi birden illettir. İmam Ahmed'den rivayet edilen üçüncü görüş de budur.

4— Bu iki illetten birisidir. Hangisi bulunursa o icbar illeti olur. İmam Ahmed'in dördüncü görüşü budur.

5— İlâd (babalık ilişkisi). Buna göre ergen olan dul bile icbar edilebilir. Bunu Kadı İsmail, Hasan el-Basrî'den nakletmiş ve bunun icmâa muhalif olduğunu söylemiş ve fıkhî güzel bir inceliği olduğunu belirtmiştir. Doğrusu,

bu ipe sapa gelmez görüşün neresi güzelmiş bilmek isterdik.

6— Bakmakla yükümlü olduğu kimselerden olmak. Buna göre veli ailesinden olan (kadını-kızı) nikâha zorlayabilir. Bu görüşlerden tercihe şayan olanı size gizli kalacak değildir.

Bâkirenin izninin susmak, dulun izninin ise konuşmak olduğuna hükmetmiştir.(7) Şayet bâkire susma yerine konuşursa, bu daha güçlü bir irade beyanı olur. İbn Hazm: "Bâkire, ancak susarsa evlendirilmesi caiz olur." demiştir ki, zâhirîliğine yakışan da budur.

Hz. Peygamber (s.a.) yetim kızın, evlilik konusunda emrinin alınmasına hükmetmiştir. Bülûğdan sonra ise yetimlik olmaz.(8) Bu hüküm, yetim kızla bülûğdan önce evlenilebileceğine delâlet eder. Bu, Hz. Âişe'nin görüşüdür. Kur'an ve sünnet de buna delâlet eder. İmam Ahmed, Ebu Hanife ve daha başka âlimler de bu görüştedirler. Allah Teâlâ: "Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: Onlar hakkında fetvayı size Allah veriyor: Kendilerine yazılmış olan (miras haklarını)ı vermeyip kendileriyle evlenmek istediğiniz yetim kadınlar hakkında... adaleti yerine getirmeniz için Kitâb'da size okunan âyetler (Allah'ın hükmünü apaçık ortaya koymaktadır)..."(9) buyurmaktadır.

Hz. Âişe şöyle demektedir: Âyette sözkonusu olan yetim kadınlardan maksat, velisinin himayesinde olan yetim kızdır. Veli onu nikâhlamak ister, fakat mehrini adaletli olarak ödemek istemez. İşte bu âyetle veliler, mehirlerini adaletle ödemedikçe kendi gözetimleri altında olan yetim kızlarla evlenmekten nehyedilmişlerdir.(10)

Dört *Sünen*'de Hz. Peygamber'in (s.a.) şu buyruğu vardır:

"Yetim kız çocuğu, evlendirilirken görüşü alınır. Eğer susarsa bu onun iznidir. Eğer yüz çevirirse, onu nikâhlamaya bir yol yoktur."(11)

---

7. Müslim, 1421; Tirmizî, 1108; *Muvatta,* 2/524; Ebu Davud, 2098; Nesâî, 6/84. İbn Abbas'tan.
8. Ebu Davud, 2873.
9. Nisâ, 4/127.
10. Müslim, 3018; İbn Kesîr, 1/561.
11. Ebu Davud, 2093; Tirmizî, 1109; Tirmizî, senedinin hasen olduğunu; İbn Hibbân (1239) ve Hâkim (2/166) ise sahih olduğunu söylerler. Zehebî de onlara katılır. Ahmed; 4/394, 408, 411; Dârimî, 2/138'de Ebu Musa el-Eş'arî'den benzeri bir rivayette bulunurlar. Bu benzer rivayeti İbn Hibbân (1238), Hâkim ve Zehebî sahih bulurlar.

2— Velisiz Kıyılan Nikâh Hakkındaki Hükmü:

Sünen'de Hz. Âişe hadisinde Peygamberimiz şöyle buyurur: "Hangi kadın velisinin izni olmaksızın kendi kendisini evlendirirse, nikâhı bâtıldır, nikâhı bâtıldır, nikâhı bâtıldır. Eğer zifaf olmuşsa, kendisinden istifade karşılığında mehre hak kazanır. Eğer veliler (evlilikten alıkoyacak bir) çekişmeye girerlerse, sultan, velisi olmayanın velisidir."[12] Tirmizî "Hadis hasendir." demiştir.

Dört *Sünen*'de de: "Velisiz nikâh olmaz." buyurmuşlardır.[13]

Yine dört *Sünen*'de: "Kadın, kadını evlendiremez. Kadın, kendisini de evlendiremez. Kendini evlendiren kadın, zina eden kadındır." buyurmuştur.[14]

Hz. Peygamer (s.a.), bir kadını iki velinin evlendirmesi durumunda ilk nikâhın muteber olacağına, bir şeyin iki adama satılması durumunda da ilk satışın geçerli olacağına hükmetmiştir.[15]

3— Tefviz (Vekâletle Kıyılan) Nikâhı Hakkındaki Hükmü:

Bir adam bir kadınla evlenmiş, fakat ona mehirden hiç söz etmemişti. Zifaf olmamış, adam ölmüştü. Hz. Peygamber (s.a.) kadına, ne az ne çok, emsal mehir gerektiğine, mirasçı olacağına ve üzerine dört ay on gün (ölüm) iddeti beklemesi gerektiğine hükmetti.[16]

---

12. Ebu Davud, 2083; Tirmizî, 1102; İbn Mâce, 1879. İbn Hibbân (1248) ve Hâkim (2/168), hadisin sahih olduğunu söylerler. Beyhakî (7/105, 107) ve Hafız İbn Hacer, (*et-Telhîs,* 2/156, 157) hadise dair uzun söz ederler.
13. Hadis çeşitli tarik ve şahidleri ile sahihtir. Bk. Ahmed, 4/398, 413, 418; Tirmizî, 1101, 1102; Ebu Davud, 2085, Beyhakî, 7/107. Ebu Musa el-Eş'arî'den. İbn Hibbân (1243, 1244, 1245) ve Hâkim, (2/169) hadisi sahih kabul ederler. Hâkim, hadisin çeşitli tariklerinin tahricinde sözü uzatır. Hadisin mevsûl mü, mürsel mi olduğunda ihtilâf edilmişse de Hâkim, bu konuda pek çok sahabîden rivayetin sabit ve sahih olduğunu söyler. Bk. *Nasbu'r-Râye,* 3/183, 190.
14. İbn Mâce, 1882. Ebu Hureyre'den. Senedi hasendir.
15. Ahmed, 5/8, 11, 12, 18; Ebu Davud, 2088; Tirmizî, 1110; Nesâî, 7/314. Tirmizî; "hasendir." demiş. Ebu Zür'a, Ebu Hâtim, Hâkim, (2/174, 175) ve Zehebî ise sahih kabul etmişlerdir.
16. Ahmed, 4099, 4100, 4276; Ebu Davud, 2114-2116; Nesâî, 6/121, 123; Tirmizî, 1145; İbn Mâce, 1891. İbn Mes'ûd'dan rivayet ederler: İbn Mes'ûd'a, mehirden söz etmeden evlenip zifafa girmeden ölen bir kadın hakkında sorarlar. O da: "Kadına ne az ne de çok, emsal mehri gerekir. İddet bekler, mirastan da hakkı vardır." der. Ma'kıl b. Sinân: "Hz. Peyamber, (s.a.) bizden bir kadın olan Berve bt. Vâşık hakkında aynen senin hükmettiğin

Ebu Davud'un *Sünen*'inde anlatılır: Hz. Peygamber (s.a.) bir erkeğe "Seni falanca kadınla evlendirmeme razı mısın?" buyurdu. Adam da: "Evet." dedi. Kadına: "Seni falan adamla evlendirmeme razı olur musun?" diye sordu. Kadın da: "Evet." deyince, onları birbiriyle evlendirdi. Adam gerdeğe girdi, ona mehirden söz etmedi. Bir şey de vermedi. Öldüğü sırada, mehrine karşılık olmak üzere Hayber'de kendisine ait bir payı kadına verdi.[17]

Bu hadisler şu hükümleri içerir:

1— Mehir anılmaksızın yapılan nikâh caizdir.

2— Mehrin belirlenmesinden önce zifaf caizdir.

3— Zifaf olmasa bile ölümle emsal mehir ödemek kesinlik kazanır.

4— Ölümle —zifaf vukû bulmasa bile— vefat iddeti gerekir. İbn Mes'ûd, Irak fukahası ve hadis âlimleri bu görüştedirler. İmam Ahmed ve bir kavlinde İmam Şâfiî de onlardandır.

Hz. Ali ile Zeyd b. Sabit ise; "Kadına mehir gerekmez." demişlerdir. Medine âlimleri, Mâlik ve diğer bir görüşünde İmam Şâfiî de bu görüşü benimsemişlerdir.[18]

5— Yine bu hadisler bir adamın, akdin her iki tarafını da üstlenebileceğini gösterir. Bu şu şekillerde olabilir: Her iki tarafın da vekili ya da velisidir, yahut kendisi velidir aynı zamanda koca kendisini vekil yapmıştır veya kendisi kocadır (asıl), veli kendisine vekâlet vermiştir. Bu durumlarda sadece "Ben Falan'ı, Falan'la evlendirdim." veya "Ben falanla evlendim." demesi yeterlidir. İmam Ahmed'in mezhebinde zâhir olan görüş budur. Onun, ikinci bir görüşü daha bulunmaktadır. Buna göre bu, ancak icbar hakkına sahip veli için sözkonusu (caiz) olabilir. Bir kimsenin icbar velâyetini haiz cariyesi veya (küçük) kızı ile kölesini evlendirmesi durumunda olduğu gibi. Bu görüş, her iki tarafın da rızasına itibar edilmediği esasına dayanmaktadır.

---

gibi hükmetti." deyince, İbn Mes'ûd buna çok sevinir. İsnadı sahihtir. Tirmizî, İbn Hibbân (1263, 1264), Hâkim (2/180) ve Zehebî hadisi sahih bulmuşlardır. Hâkim, bu hadisin akabinde Harmele b. Yahya'dan şunu naklediyor: İmam Şâfiî'yi şöyle derken işittim: "Eğer Berve bt. Vâşık hadisi sahih olsa, onunla amel ederdim." Hâkim, devamla şöyle diyor: Hocam Hafız Ebu Abdillah Muhammed b. Yakub'u şöyle derken işittim: Eğer Şâfiî'nin yanında olsaydım, ashabı huzurunda kalkar ve: "Hadis sahihtir, onunla amel et." derdim. Hattâbî: "Bu hadiste, hakkında nas bulunmayan konularda ictihad etmenin cevazına delil vardır..." der.

17. Ebu Davud, 2117. Senedi hasendir.

18. Bunların delilleri, *Muvatta* (2/527)'deki sahih senedle rivayet edilen hadistir şöyle ki: Ubeydullah b. Ömer'in kızı —ki annesi Zeyd b. el-Hattâb'ın kızıdır—, Abdullah b. Ömer'in bir oğlunun nikâhı altında idi. Kocası öldü. Zifafa girmemiş, mehir de söylemişti. Annesi mehrini istedi. Abdullah b. ömer: "Onun mehir hakkı yoktur, eğer olsaydı vermemezlik edip de ona zulmetmezdik." dedi. Kadın onun bu sözünü kabule yanaşmadı ve aralarında Zeyd b. Sâbit'i hakem kıldılar. O da: "Mehirde hakkı yoktur, fakat mirasçıdır." diye hükmetti.

İmam Ahmed'in üçüncü bir görüşü şöyledir: Bu, ancak koca için caiz olabilir. Çünkü kocanın, hükümleri birbirlerine zıt olduğu için iki tarafın da yetkisini üstlenmesi sahih değildir.

4— Evlendiği Kadını Hamile Bulan Kimse Hakkındaki Hükmü:

Sünen ve *Musannef*'de Saîd b. el-Müseyyeb kanalı ile Basra b. Eksem şöyle anlatır: Henüz örtüsünde, bâkire bir kadınla evlendim. Gerdeğe girdim. Bir de baktım o gebe! (Durumu Hz. Peygamber'e arzettim.) "Kadınlığından istifaden karşılığında mehrine hak kazanır. Çocuk, senin kölendir. Çocuğunu doğurduğunda kadına sopa vurun." buyurdu ve aralarını ayırdı.[19]

Bu hüküm, zinadan hamile olan bir kadının nikâhının bâtıl olduğuna delâlet eder. Medine ulemasının, İmam Ahmed ve çoğunluk fukahanın görüşü de böyledir. Fasid nikahta mehr-i müsemmânın (belirlenen mehir) gerekeceği üç görüşten en sahih olanıdır. İkinci görüş, emsal mehrinin gerekeceği şeklindedir. Bu da İmam Şâfiî'nin görüşüdür. Üçüncü görüş ise, "Hangisi daha az ise o gerekir." tarzındadır.

Bu hüküm ayrıca, hamilelikten dolayı —şahit ve itiraf olmasa bile— zina cezasının gerekeceğini gösterir. Gebelik, zina için en güçlü delillerden biridir. Bu Hz. Ömer'in, Medine fakihlerinin ve iki rivayetinden birinde İmam Ahmed'in benimsedikleri görüştür.

Çocuğun, kocanın kölesi olmasına hükmetmesine gelince, bu konuda çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bazıları şöyle demişlerdir: Çocuk, babasız, veled-i zina olunca, kadın kocayı aldatmış ve buna rağmen kocanın, mehri ödeme durumu ortaya çıkınca, Hz. Peygamber (s.a.) de çocuğu adama hizmetçi olarak vermiştir ve çocuğu onun kölesi yerinde saymıştır. Yoksa gerçekten köle yapmış değildir. Çünkü çocuk, annesinin hürriyetine tâbi olarak hür vaziyette iken ana rahmine düşmüştür. Bu izah mümkün olabilir. Şu da muhtemeldir: Hz. Peygamber (s.a.), zina ettiği ve kocayı aldattığı için annesine bir ceza olarak çocuğu köle yapmıştır. Ve bu uygulama, sadece Hz. Peygamber'e (s.a.) hastır, hüküm, kıyas yoluyla başka olaylara taşınmaz. Bir başka ihtimal de neshe yorumlamaktır. Denildiğine göre, İslâm'ın ilk yıllarında hür kimse, borç-

---

19. Ebu Davud, 2131, 2132. İbn Kayyim, *Tehzîbu's-Sünen*'de (2044), bu hadisin senedinde, hükmünde, sahabî râvinin isminde çelişkiler olduğunu söyler... Hattabî, bu hadisle hiçbir fakihin amel ettiğini bilmediğini ve haberin mürsel olduğunu, hür bir kadından olan veled-i zinanın hür olacağında yine hiçbir âlimin ihtilâf etmediğini belirtir. Bu takdirde nasıl onu köle yapacağını sorar.

tan dolayı köleleştirilebiliyordu. Borcundan dolayı Hz. Peygamber'in (s.a.) Sürrak'ı satması da buna yorulur.

5— Evlenme Akdinde İleri Sürülebilecek Şartlar:

Sahihayn'da Hz. Peygamber: "Şüphesiz ki en ziyade ifası gereken şart, kendisi ile kadınları kendinize helâl kıldığınızdır."[20] buyurmuştur.

Yine *Sahihayn*'da Peygamberimiz: "Kadın kız kardeşinin kabını boşaltmak için onun boşanmasını isteyemez. Onun nasibi, ancak Allah'ın kendisine takdir ettiği şeydir."[21] buyurur.

Yine *Sahihayn*'da Allah Rasûlü (s.a.), "Kadının, nikâh esnasında kız kardeşinin talâkını şart koşmasını" yasaklamıştır.[22]

İmam Ahmed'in *Müsned*'inde: "Bir kadının, diğerinin talâkı karşılığında nikâhlanması helâl olmaz." hadisi vardır.[23]

Bu hadisler, nikâh akdi sırasında ileri sürülen şartların —eğer Allah ve Rasûlü'nün koyduğu hükmün değiştirilmesi sonucunu doğurmuyorsa— yerine getirilmesinin gerekliliğini ortaya koyar.

Mehrin peşin verilmesi, ertelenmesi, karşılığında kefil, rehin alınması v.b. gibi şartların yerine getirilmesinin vacip olduğunda ve cinsel ilişkide bulunmamak, nafaka vermemek, mehir vermemek gibi şartlara da riayetin gerekmeyeceğinde ittifak edilmiştir.

Kadının memleketinde ikâmet etmek, onun evinde oturmak, üzerine cariye ile ilişkide bulunmamak, üstüne evlenmemek gibi şartlarda ise ihtilâf edilmiştir. İmam Ahmed ve başkaları bu şartlara riayetin gerekliliğini söylemişler, uymadığı takdirde kadının akdi feshedebileceğini belirtmişlerdir.

Bekâret, soyluluk (neseb), güzellik ve nikâhın feshine neden olan ayıpların dışında diğer bazı kusurlardan salim olmak gibi şartlarda da ihtilâf edilmiştir. Acaba ileri sürülen bu gibi şartların bulunmaması nikâhın feshi konusunda etkili olabilir mi? Üç görüş vardır.

---

20. Buharî, 54/6; Müslim, 1418; Ukbe b. Âmir'den.
21. Buharî, 54/6; Müslim, 1408; *Muvatta*, 2/900.
22. Buharî, 54/6; Müslim, 1413; Ebu Hureyre'den.
23. Ahmed, 2/176, 177. Senedinde İbn Lehîa vardır.

Bunlardan üçüncüsü, sadece soyluluk (neseb) şartının bulunmaması durumunda feshedilmesi şeklindedir.

Hz. Peygamber'in (s.a.), bir kadının evlilikte kızkardeşinin talâkını şart koşması durumunda bu şartın butlanına dair hükmü, bu tür şartlara riayet edilmeyeceğini ortaya koyar. İtiraz vâki olur ve: "Bu şartla, üzerine evlenmemesi şartı arasında ne fark vardır ki, bunu kabul ediyor, fakat kumasını boşaması şartını bâtıl sayıyorsunuz." denebilir. Aradaki fark şudur: Kumanın boşanması şartında ona zarar verme, kalbini kırma, yuvasını yıkma ve düşmanlarını sevindirme gibi hususlar vardır. Oysaki üzerine evlenmemesi şartında, bunlardan hiç birisi yoktur. Nass bunları birbirinden ayırmıştır. Bunlardan birini diğerine kıyas etmek yanlıştır.

B) SAHİH OLMAYAN EVLİLİKLER

1— Şiğâr Nikâhı:

Şiğâr nikâhı, hulle, müt'a nikâhı, ihramlı iken evlilik ve zina eden kadının evliliği konularındaki hükmü:

Şiğâr nikâhını yasakladığı, İbn Ömer, Ebu Hureyre ve Muâviye hadislerinden sahih olarak bilinmektedir.

Sahih-i Müslim'de İbn Ömer'den merfû olarak "İslâm'da şiğâr yoktur." rivayeti vardır.[1] İbn Ömer hadisinde şiğâr nikâhının tarifi: "Aralarında mehir olmaksızın, bir adamın kendi kızını diğerinin kızı karşılığında ona nikâhlamasıdır." şeklinde yapılmıştır.[2]

Şiğâr, Ebu Hureyre hadisinde: "Bir kimsenin dığerine: 'Sen kızını bana ver, ben de kızımı sana vereyim.' veya: 'Sen kızkardeşini bana ver, ben de kızkardeşimi sana vereyim.' demesidir." şeklinde tarif edilmiştir.[3]

Muaviye hadisi de şöyledir: Abbas b. Abdullah b. Abbas, kızını Abdurrahman b. Hakem'e nikâhlamış; Abdurrahman da kızını ona vermişti. Aralarında mehir de belirlemişlerdi. Muâviye, Mervan'a yazarak aralarını ayırmasını emretti ve: "Bu, Hz. Peygamber'in (s.a.) yasakladığı şiğâr nikâhıdır." dedi.[4]

---

1. Müslim, 1415 (60); Ahmed, 2/35.
2. Buharî, 67/28; Müslim, 1415; *Muvatta*, 2/535.
3. Müslim, 1416; Nesâî, 6/112.
4. Ebu Davud, 2075; Ahmed, 4/94. Senedi sağlamdır.

Fakihler, şiğâr nikâhı konusunda ihtilâf etmişlerdir. İmam Ahmed şöyle demiştir: "Bâtıl olan şiğâr nikâhı; kişinin velâyeti altındaki kadını, öbürünün velâyeti altındaki kadın karşılığında ona nikâhlamasıdır. Yasak olan şiğâr nikâhı kapsamına girmesi için —İbn Ömer hadisine göre—, aralarında mehir olmaması gerekir. Eğer (kadınlara verilmek üzere) aralarında mehir belirtirlerse, İmam Ahmed'e göre akit, belirlenen bu mehirle sahih olur. el-Hırakî ise: "Hayır. Muâviye hadisine göre, mehir belirleseler de sahih olmaz." demiştir. Hanbelî âlimlerinden Ebu'l-Berekât İbn Teymiye ve daha başkaları ise: "Eğer mehir belirtirler ve buna rağmen, 'her birinin kadınlığı, diğerinin mehri olsun.' derlerse, akit sahih olmaz. Eğer bunu söylemezlerse sahih olur." demişlerdir.

Yasaklamanın gerekçesi konusunda ihtilâf vardır: Bazıları "Akitlerden her birinin diğerinde şart olmasıdır." demişlerdir. Diğer bazıları ise kadınlığına ortak kılma (*teşrik fil'bud*) ve her birinin kadınlığından istifade etme hususunun diğerine mehir olarak biçilmesidir. Halbuki her ikisi de bundan faydalanamayacak, aksine mehir veliye dönmüş olacaktır. O karısının kadınlığından istifadeye, velâyeti altındaki kadının kadınlığını temlik etme karşılığında malik olmuştur. Bu, her iki kadın için de zulümdür ve nikâhlarını faydalanacakları bir mehirden hali kılmaktır.

Bu mâna dil açısından da uygundur. Çünkü Araplar, emirden hali bir memleket için: *"beled şâgir min emîr"*, sahipleri olmayan bir yurt (ev) için de: *"dâr şâgıra"* derler. Köpek ayağını kaldırıp işediğinde *"şagara'l-kelb"* derler.

Eğer bu durumda mehir belirlerlerse asıl mahzur ortadan kalkar ve geride sadece herbirinin diğerine karşı akdi bozmayacak bir şart ileri sürmüş olmaları kalır ki (bunun da bir zararı olmaz.) İmam Ahmed'in ifadesi böyledir.

Ayırıma gidenler ise şöyle demişlerdir: "Mehir belirleme yanında 'her birinin kadınlığından istifade keyfiyeti, diğerinin mehri olsun' derlerse, akit fasid olur. Çünkü mehri kendisine dönmez ve kadınlığı hak sahibi olmayana ait bulunur. Eğer böyle söylemezlerse akit sahih olur." İmam Ahmed'in usûlüne göre şu netice çıkar: Onlar ne zaman bir şekilde bir akit yapsalar ve bunu dilleri ile söylemeseler de akit sahih olmaz. Çünkü akitlerde muteber olan, maksatlardır. örfen şart koşulan şey, sözlü olarak da şart koşulmuş gibidir. Dolayısıyla bu şartın bulunması, üzerinde anlaşılması ve niyeti ile akit bâtıl olur. Eğer her biri için emsal mehri belirtilirse, akit sahih olur. Böylece yasağın hikmeti ve konu ile ilgili hadislerin ittifakı ortaya çıkar.

2— Hulle Nikâhı:

Hulle nikâhına gelince, *Müsned* ve Tirmizî'de İbn Mes'ûd'dan yapılan rivayette, Hz. Peygamber'in, (s.a.) hulle yapana da, yapılana da lânet ettiği belirtilir.[5] Tirmizî, bu hadisin hasen—sahih olduğunu söyler.

Müsned'de merfû olarak rivayet edilen Ebu Hureyre hadisinde de; "Allah hulle yapana da, yapılana da lânet eder (veya etsin)." buyrulur.[6] İsnâdı hasendir.

Yine *Müsned*'de Hz. Ali'den de aynı rivayet nakledilir.[7]

İbn Mâce'deki Ukbe b. Âmir hadisinde Hz. Peygamber (s.a.) "Size iğreti tekeyi haber vereyim mi?" dedi. Ashab: "Evet (bildir), ya Rasûlallah!" dediler. Buyurdu: "Helâl kılmak için evlenen kimsedir. Allah buna da, o kocaya da lânet etsin."[8]

Bu dört büyük sahabî, Hz. Peygamber'in (s.a.) hullecilere, hem yapana hem de yapılana lânette bulunduğuna şahitlik etmişlerdir.

Hz. Peygamber'in (s.a.) hadislerindeki ifadesi ya, Allah'tan bir haberdir ve var olan lâneti bildirmektedir, ya da "lânet etsin" şeklinde bedduadır. Bu da (peygamber duası olması hasebiyle) kesinlikle müstecab dir duadır. Bu hulleciliğin, işleyeni mel'un sayılan büyük günahlardan (*kebâir*) olduğunu ifade eder. Medine âlimleri, hadis ehli ve fukahasına göre, hulleciliğin böyle ifade edilerek, karşılıklı anlaşarak ya da içinde saklanarak (kasıt) yapılması arasında bir fark yoktur. Çünkü akitlerde muteber olan kasıtlardır. Ameller, niyetlere göredir. Tarafların danışıklı olarak üzerinde anlaştıkları bir şart, ifade edilmeşe bile aynen açıksa söylenmiş gibidir. Sözler, o şeylere söylemiş olmak için değil, bir takım mânaları göstermek için kullanılır. Mâna ve maksatlar açıksa, söylenen sözler dikkate alınmaz. Çünkü sözler, vasıtadır ve (onlarla ulaşılmak istenen) amaçlar gerçekleşmiştir. Şu halde üzerine gerekli hükümlere de etkisini gösterecektir.

---

5. Ahmed, 4282, 4284, 4308, 4403. Nesâî, 6/149; Tirmizî, 1120; Dârimî, 2/158; Beyhakî, 7/208. Senedi sahihtir. Hadisin sahih olduğunu Tirmizî, İbnu'l-Kattân ve İbn Dakîk el-Îd söylemişlerdir.
6. Ahmed, 2/323; Beyhakî, 7/208. Müellifin de söylediği gibi senedi hasendir.
7. Ahmed, 660, 671. Tirmizî, 1119; İbn Mâce, 1935; Beyhakî, 7/208. Senedinde zayıf bir râvi olan Hâris el-A'ver varsa da şahitleri ile güçlenmektedir.
8. İbn Mâce, 1936; Hâkim, 2/199; Beyhakî, 7/208. Senedi hasendir. Hâkim sahih olduğunu söyler, Zehebî ona katılır. Ayrıca şahitleri vardır. Bk. İbn Mâce, 1934; Tirmizî, 1119.

3— Müt'a Nikâhı:

Müt'a nikâhına gelince, Hz. Peygamber'in (s.a.) onu Fetih senesinde helâl kıldığı sâbittir. Yine Hz. Peygamber'in (s.a.) Fetih senesinde onu yasakladığı da sabittir.[9] Müt'a nikâhını, Hayber gününde yasakladığı veya yasaklamadığı hakkında iki görüş vardır. Sahih olan, yasağın ancak Fetih gününde olmasıdır. Hayber günündeki yasaklama, sadece evcil eşek etleriyle ilgiliydi. Hz. Ali (r.a.): "Hz. Peygamber (s.a.) kadınlarla müt'a nikâhı yapılmasını haram kıldı ve evcil eşek etlerini de Hayber günü haram kıldı." sözünü, (bunları mübah gören) İbn Abbas'a karşı delil olmak üzere söylemişti. Sonra bazı râviler "Hayber gününde" kaydının, her iki yasaklama için sözkonusu olduğunu zannetmiş ve hadisi bu mâna ile rivayet etmişlerdir. Sonra bazıları bu iki meseleyi ayırmış ve "Hayber günü" kaydını öbür şıkka bağlamış, derken Hz. Ali'nin sözü "Havber gününde Rasûlullah (s.a.) müt'a nikâhı yapılmasını yasakladı. Evcil eşek etlerini de yasakladı." şekline dönmüştür. Daha önce Mekke'nin fethi bahsinde de izah edildiği gibi, Hz. Ali'nin sözünde, aslında Hayber günü evcil eşek etinin haram kılınması konusu vardır. Müt'anın, Hayber günü haram kılındığına dair bir açıklama yoktur.

İbn Mes'ûd'un sözünün zâhirinden, müt'anın mübah olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü *Sahihayn*'daki rivayetinde şöyle demektedir: "Hz. Peygamber (s.a.) ile birlikte savaşıyorduk. Yanımızda kadınlarımız da yoktu. Bunun üzerine: Ya Rasûlallah! Hadım olalım mı? diye sorduk. Fakat Hz. Peygamber (s.a.) bize bunu yasakladı. Sonra bize elbise karşılığında belli bir müddetle kadın nikâhlamamıza izin verdi." Sonra Abdullah b. Mes'ûd, şu âyeti okudu: "Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı güzel ve temiz şeyleri kendinize haram etmeyin ve haddi aşmayın. Doğrusu Allah, haddi aşanları sevmez."[10]

Ancak *Sahihayn*'da Hz. Ali'den, (s.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.) müt'a nikâhını haram kıldığı rivayeti sabittir.

Bu haram kılma olayı, mübah kılmadan sonra olmalıdır. Aksi takdirde nesh hâdisesinin iki defa vukû bulması lâzım gelir. Hz. Ali (r.a.), İbn Ab-

---

9. Müslim, 1406 (22). Sebre b. Ma'bed el-Cühenî anlatır: Fetih günü Rasûlullah (s.a.) ile beraberdim. O şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Size kadınlardan müt'a nikâhıyla istifade için izin vermiştim. Biliniz ki, Allah Teâlâ onu, kıyamete kadar haram kılmıştır. Kimin yanında mut'a nikâhı ile kadın bulunuyorsa onu bıraksın." Başka bir rivayette de: "Rasûlullah bize Fetih gününde, Mekke'ye girdiğimizde müt'a ile emretti (izin verdi), sonra henüz oradan çıkmamıştık ki, bize onu yasakladı." buyurmuştur.
10. Mâide, 5/87. Buharî, 65/5 (9); Müslim, 1404.

bas'a karşı bunu (neshi) delil getirmiştir. Ancak şu düşünülebilir: Acaba müt'anın haram kılınması, kesinkes onu haram kılmak şeklinde midir? Yoksa ölü eti ve kan veya cariye ile evlenmenin haram kılınması gibi midir ki zaruret ve sıkıntıya düşme gibi hallerde mübah olsun? İbn Abbas'ın böyle düşünmesi ve zaruretten dolayı fetva vermesi, işte bu mülâhazadan ötürüdür. Şartların müsait hale geldiğini ve zaruret durumunun ortadan kalktığını görünce müt'anın helâl olduğuna dair fetva vermeyi artık kesmiş ve görüşünden dönmüştür.

4— İhramlının Nikâhı:

İhramlının nikâhı hakkında Müslim'de Osman b. Affân (r.a.) hadisinde Hz. Peygamber'in (s.a.) şöyle buyurduğu sâbittir: "İhramda olan bir kimse ne nikâh yapabilir ne de nikâhlanabilir."[11]

Hz. Peygamber'in (s.a.) Meymûne validemizi ihramlı iken mi, ihramsız iken mi nikâhladığı konusunda ihtilâf edilmiştir. İbn Abbas: "Onu ihramlı iken nikâhladı." derken, Ebu Râfi': "Onu ihramlı değilken nikâhladı. Ben de aralarında elçi idim." diyor.[12] Ebu Râfi'in bu sözü, birçok yönden tercihe şâyandır. Şöyle ki:

1— Ebu Râfi' o sırada yetişkin bir adamdı. İbn Abbas ise, henüz bülûğ çağına ulaşmamıştı, on yaşlarındaydı. Buna göre Ebu Râfi'in hâdiseyi kavraması daha güçlü oluyordu.

2— Ebu Râfi', Hz. Peygamber (s.a.) ile Meymûne arasında elçi idi ve olay onun etrafında dolaşıp duruyordu. Dolayısıyla konuya, İbn Abbas'tan daha iyi vâkıf olacağı şüphesizdir. Nitekim kendisi de, olayı bizzat yaşayan ve yakînen bilen biri sıfatıyla buna işaret etmiştir. Hâdiseyi başkasından nakletmemiş, bizzat yaşamıştır.

3— İbn Abbas, bu umrede Hz. Peygamber (s.a.) ile beraber değildi. Çünkü bu, kaza umresiydi ve İbn Abbas, o sırada Allah'ın kendilerini (Mekke'de kalmada) mazur kabul ettiği mustad'afîn zümresinden, çocuklardandı. Bu olayda bulunmamış, sadece başkalarından işitmişti.

4— Hz. Peygamber (s.a.) Mekke'ye girdiğinde önce Kâbe'yi tavaf etmiş, sonra Safa—Merve arasında sa'y yapmış, tıraş olmuş ve sonra ihramdan çıkmıştır.

---

11. *Muvatta,* 1/348, 349; Müslim, 1409.
12. Ahmed, 6/393; Tirmizî (841): "Hadis hasendir." demiştir.

Şurası mâlumdur ki, Hz Peygamber (s.a.) onunla yolda evlenmemiş, tavaftan önce nikâhla da işe başlamamıştır. Tavaf ânında da nikâh olmaz. Bütün bunlardan, nikâhın, ihramlı iken akdedilmediği ve Ebu Râfi'in sözünün kesin olarak doğru olduğu ortaya çıkar.

5— Ashab, bu konuda İbn Abbas'ın (r.a.) yanıldığını söylemiş, Ebu Râfi'i hatalı bulan olmamıştır.

6— Ebu Râfi'in sözü, Hz. Peygamber'in (s.a.), "ihramlıya getirdiği nikâh yasağına" uygun düşer. İbn Abbas'ın sözü ise, bu yasakla çelişir. Bu durumda İbn Abbas'ın sözü, ya yasağın neshini ya da ihramlı iken nikâhın caiz olması keyfiyetinin, sadece Hz. Peygamber'e has bir özellik olmasını gerektirir; bunların her ikisi de asla muhaliftir, delili yoktur, dolayısıyla kabul edilmez.

7— Meymûne'nin (r.anha) kız kardeşinin oğlu Yezid b. el-Asamm, Hz. Peygamber'in (s.a.) onu ihramlı değilken nikâhladığına şahidlik etmiş ve: "(Meymûne), benim ve İbn Abbas'ın teyzesiydi." demiştir. Bunu Müslim nakletmiştir.[13]

5— Zinakâr Kadınla Evlenme:

Allah Teâlâ, zina eden kadınla evlenmenin haram kılındığını Nûr sûresinde açıkça bildirmiş ve onu nikâhlayan erkeğin, zinakâr ya da müşrik olduğunu haber vermiştir. Çünkü böyle bir evlilikte bulunan kimse, Allah'ın bu hükmüne ya inanmış ve bunun kendi üzerine vacip olduğuna itikat etmiştir ya da buna iman etmemiştir. Eğer benimsememiş ve inanmamışsa, o müşriktir. Benimsediği, vücubuna inandığı halde muhalefet etmişse, o da zinakârdır. Allah, âyetin sonunda: "Böyleleriyle evlenmek bu mü'minlere haram kılınmıştır."[14] buyurarak zina eden bir kadınla evlenmenin haramlığını açıkça belirtmiştir.

Âyetin, "İçinizden evli olmayanları evlendirin..."[15] âyeti ile neshedildiğini söylemek, son derece zayıf bir görüştür. Bundan daha da zayıfı âyetteki nikâh "lâ yenkihu" kelimesine, "lâ yeznî" şeklinde zina mânası vermektir. Bu takdirde âyetin mânası şöyle olacaktır: Zina eden bir erkek, ancak zinakâr ya da müşrik bir kadınla zina eder. Zina eden bir kadın da, ancak

13. Müslim, 1411; Ebu Davud, 1843; Tirmizi 854; İbn Mâce, 1964.
14. Nûr, 24/3.
15. Nûr, 24/34.

zinakâr ya da müşrik bir erkekle zina eder. Allah kelâmının bu tür saçmalıklardan korunması gerekir.

Âyetteki yasağın, "müşrik fahişe kadın" şeklinde yorumlanması ise, âyetin lafzına, siyah ve sibakına son derece uzaktır. Böyle bir yorum nasıl yapılabilir? Çünkü Allah Teâlâ, hür kadınların ve cariyelerin nikâhını, ihsan yani iffetli olmaları şartıyla mübah kılmış ve: "...Öyle ise iffetli yaşamaları,zina etmemeleri ve gizli dost da tutmuş olmamaları şartıyla, velilerinin izniyle onları nikâhlayıp alın ve örfe uygun bir şekilde mehirlerini verin..."[16] buyurmuş ve onlarla evlenmenin meşrûluğunu sadece bu şartlara bağlamıştır. Bu, mefhûm-u muhalefetin delâleti kabilinden de değildir. Çünkü kadınların kadınlığından istifadede asıl olan haramlıktır. Mübahlığı sadece şeriatın delil getirdiği yerlere hasredilir, hakkında delil olmayan diğerlerinin hükmü ise asıl olan haramlık üzere kalır.

Yine Allah Teâlâ: "Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara mahsustur."[17] buyurmaktadır. Âyetteki kötü (habis) kadınlardan maksat, zina eden kadınlardır. Bu da onlarla evlenen erkeklerin de onlar gibi zinakâr (habis) olmalarını gerektirir.

Yine en iğrenç çirkinliklerden biri de, erkeğin, fahişe bir kadının kocası olmasıdır. Bunun çirkinliği halk nazarında yerleşmiştir ve onlara göre böylesi bir koca, her türlü küfre lâyıktır. Sonra fahişenin, kocasının yatağına ihanet etmeyeceğinden, başkalarından aldığı çocukları ona yüklemeyeceğinden emin olunamaz. Dolayısıyla haramlık haddizatında sabit olur.

Yine biliyoruz ki, Hz. Peygamber (s.a.) bir erkekle, zinadan hamile bulduğu karısının aralarını ayırmıştır.

Mersed b. Ebî Mersed el-Ganevî, bir fahişe olan Anâk ile evlenmek için izin istemişti. Hz. Peygamber (s.a.) de ona, Nûr sûresindeki âyeti (24/3) okumuş ve: "Onu nikâhlama!" buyurmuştu[18]

6— Dörtten Fazla Kadınla veya İki Kız Kardeşle Evlenme:

Nikâhı altında dörtten fazla kadın bulunan ya da iki kızkardeşle evli olan birisinin müslüman olması durumunda verdiği hükmü:

16. Nisâ, 4/25.
17. Nûr, 24/26.
18. Ebu Davud, 2051; Nesâî, 6/66, 67; Tirmizî, 2176; Beyhakî, 7/153. Senedi hasendir. Hakim (2/166) ve Zehebî sahih bulmuşlardır.

Tirmizî, İbn Ömer'den rivayet eder: Gaylân[19] on kadınla evli iken müslüman oldu. Hz. Peygamber (s.a.) ona: "İçlerinden dört tanesini seç." başka bir rivayette de: "Ve diğerlerinden ayrıl" buyurdu.[20]

Feyrûz ed-Deylemî, iki kız kardeşle evli iken müslüman olmuştu. Hz. Peygamber (s.a.) kendisine: "Hangisini istersen onu seç." buyurdu.[21]

Bu hüküm, kâfirlerin nikâhının sahih olduğunu ve bu durumda olanların, önceki—sonraki ayırımı yapmaksızın seçimde bulunma hakkının kendilerine ait olduğunu ifade eder. Bu cumhur ulemanın görüşüdür. Ebu Hanife ise şöyle der: Eğer kadınların hepsini tek bir akitle nikâhlamışsa, hepsinin nikâhı bozulur. Eğer arka arkaya (sırayla) nikâhlamışsa ilk dördünün nikâhı sabit, sonrakilerin nikâhları ise fasid olur. Seçme hakkı verilmez.

Hz. Peygamber (s.a.), efendisinin izni olmadan evlenen (erkek) kölenin zinakâr olduğuna hükmetmiştir. Tirmizî, hadisin hasen olduğunu söyler.[22]

7— Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma Üstüne Evlenmek İstemesi:

Hişâm b. Muğîre oğulları, Ebu Cehil'in kızını Hz. Ali ile evlendirmek üzere Hz. Peygamber'den (s.a.) izin istediler, buna izin vermedi ve şöyle buyurdu: "Ebu Talib'in oğlu kızımı boşamak ve kızlarını nikâhlamak istiyorsa o başka! Biliniz ki, Fâtıma benim bir parçamdır. Onu huzursuz eden şey, beni de huzursuz eder. Ona eziyet veren şey, bana da eziyet verir. Ben Fatıma'nın dini hususunda fitneye uğrayacağından korkarım. Şüphesiz ben, haramı helâl, helâlı da haram kılıyor değilim. Fakat, Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın Rasûlü'nün kızıyla, Allah'ın düşmanının kızı ebediyyen bir araya gelemez."

---

19. Sakîf eşrafından Gaylan b. Seleme es-Sekâfî'dir. Tâif'in fethinden sonra oğulları ile birlikte müslüman olmuştur. el-Merzubanî, *Mu'cemu'ş-Şuarâ*'da: "Eşraftandır, şairdir, cahiliye döneminde Kays hâkimlerindendi." der. Ayrıca hayatı için bk. İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/371; *İsâbe*, 6918 (20).
20. Şâfiî, 2/351; Ahmed, 4609, 4631; Tirmizî, 1128; İbn Mâce, 1953. İbn Hibbân (1277) sahih olduğunu söylemiştir. Hadis hakkında bilgi için ayrıca bk. *Sübülü's-Selâm*, 3/175, 176. Hadisin başka şahitleri de vardır. Darakutnî (s.404) de Nevfel b. Muâviye'den tahric edilmiştir. O şöyle anlatıyor: Müslüman oldum, nikâhım altında beş kadın vardı. Hz. Peygamber'e sordum: "Birinden ayrıl, dördünü tut." buyurdu. Ve yine Kays b. el-Hâris anlatıyor: Nikâhım altında sekiz kadın ile müslüman oldum. Hz. Peygamber'e (s.a.) durumu haber verdim. "İçlerinden dördünü tut." buyurdu. Bu iki hadisin senedleri zayıfsa da şevahid olarak bunun bir zararı olmaz.
21. Ebu Davud, 2243; İbn Mâce, 1950; Tirmizî, 1129; Dârakutnî, s. 404; Beyhakî, 7/184. Tirmizî, hasen, İbn Hibbân (1276) ise sahih bulmuşlardır.
22. Tirmizî, 1111; Ebu Davud, 2078: Câbir'den.

Hadisin başka bir rivayetinde de, Hz. Peygamber (s.a.), bir damadını andı, ona övgüde bulundu ve: "O benimle konuştu, bana doğruyu söyledi; bana vaadetti, sözünü yerine getirdi." buyurdu.[23]

Bu hadis, çeşitli hükümler içerir:

1— Kişi, karısının üzerine evlenmeyeceğine dair söz vermişse, bu şarta uyması gerekir. Ne zaman evlenirse, kadının nikâhı feshetme hakkı vardır. Hadisin bu hükmü içeriş şekli şöyledir: Hz. Peygamber (s.a.) Hz. Ali'nin (r.a.) yapacağı bu evliliğin Fâtıma'ya eziyet vereceğini, onu huzursuz edeceğini, kendisinin de aynı şekilde bundan huzursuz olacağını ve eza duyacağını haber vermiştir. Şu kesin olarak bilinmektedir ki, Hz. Peygamber (s.a.), Fatıma'yı (r.anha) Hz. Ali'ye verirken —her ne kadar akdin özünde şart koşulmuş değilse de— gerek kendisini ve gerekse babasını huzursuz etmemek, kendilerine eziyet etmemek üzere vermiştir. Dolayısıyla, akdin zımnında bu şart vardı. Hz. Peygamber'in (s.a.), öbür damadını anması, ona övgüde bulunması ve hakkında; "O benimle konuştu, bana doğruyu söyledi; bana vaadetti, sözünü yerine getirdi." buyurması, Hz. Ali (r.a.) için bir tariz ve onun gibi davranması için bir teşvik ve telkindir. Bundan Fâtıma'yı ve babasını huzursuz etmeyeceğine, onlara eza vermeyeceğine dair bir vaadin bulunduğu Hz. Peygamber'in (s.a.) —diğer damadının sözünde durduğu gibi— Hz. Ali'nin de sözünde durması için ona bir teşvik ve telkinde bulunduğu anlaşılır.

2— Hadisten, "Örfen şart olan şey, sözlü olarak şart koşulmuş gibidir, bulunmadığında ise karşı taraf için feshetme hakkı doğar." kaidesi de çıkar. Farzedilse ki, bir kavim âdet olarak kadınlarını kendi yurtlarından dışarı çıkarmazlar ve kocalara asla böyle bir imkân tanımazlar. Bu âdetleri de hep böyle sürer gider. Bu durumda kadınlarının âdeten yurtlarından çıkarılmaması şartı sözlü olarak belirlenmiş şart gibi olur. Bu, Medine uleması ile İmam Ahmed'in "örfî şart, sözlü şart gibidir." şeklindeki kaidelerine uygun düşer. Bu kaideden hareketledir ki onlar, bir kimsenin, ücretle iş yaptıkları bilinen çamaşır yıkayıcıya veya çamaşır ağartıcısına elbise vermesi, fırıncıya hamur vermesi, aşçıya yemek malzemesi vermesi, hamama girmesi ve işi ücretle yıkamak olan birisini istihdam etmesi vb. durumlarda —ücretten söz etmese bile— hep emsal ücret ödemesi gerekeceğini söylemişlerdir. Buna göre, farzedilse ki falanca ailenin kadınları üzerine kocaları evlenemezler ve onlar kocalara bu imkânı vermezler, âdetleri öteden beri hep böyle süregelmiştir; bu durumda evlilik sırasında üzerine evlenmeme şartı, sanki sözlü olarak şart koşulmuş hükmünde olur.

---

23. *Fethu'l-Bari*, 7/67-68; Müslim, 2449; Ebu Davud, 2071: Misver b. Mahreme'den.

Yine aynı şekilde şerefi, soyu ve celâleti ile üzerine kuma getirilmesine asla izin vermeyeceği âdeten belli olan kadınlardan biri ile evleniliyorsa, üzerine evlenmeme şartı sanki sözlü olarak zikredilmiş mesabesinde olur.

Buna göre, bütün kadınların efendisi ve tüm Âdemoğullarının efendisinin kızı, bu hakka diğer kadınlardan daha lâyıktır. Şayet Hz. Ali akit sırasında bu şartı sözlü olarak kabullenseydi, bu sadece bir tekid olurdu. Yeni bir şey getirmiş olmazdı.

Hz. Fâtıma ile Ebu Cehil'in kızının Hz. Ali'nin nikâhı altında bir araya gelmesine mâni olmada ince bir nükte daha vardır: Şöyle ki, bir kadın her ne kadar kendisi açısından yüksek dereceye sahip birisi olsa da, kocasına tâbi olması hasebiyle onun derecesinde onunla birlikte olur. Hz. Fâtıma, hem kendisi hem kocası itibarıyla yüksek derecede bulunuyordu. Hz. Fatıma ve Hz. Ali'nin durumu bu idi. Allah herhalde Ebu Cehil'in kızını, ne kendisi, ne de (kocasına) tâbi olarak Hz. Fâtıma ile aynı derecede tutacak değildi. Aralarında bu kadar fark vardı. Dolayısıyla onun, bütün dünya kadınlarının efendisi Hz. Fatıma üstüne evlenmesi ne şer'an ne de onun kadri, şerefi itibarıyla hoş bir şey değildi. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.): "Allah'a yemin ederim ki, Allah Rasûlü'nün kızı ile Allah düşmanının kızı ebediyyen bir araya gelmez." sözüyle bu hususa işaret buyurmuştur.

C) EVLENİLMESİ HARAM KILINAN KADINLAR

1— Evlenilmesi Haram Kılınan Kadınlar:

Allah Teâlâ'nın, Peygamberinin (s.a.) diliyle evlenilmesini haram kıldığı kadınlar şunlardır:

1— Anneler: Allah Teâla, anneleri haram kılmıştır. Bunlar ister baba, ister anne yolu ile olun, kendisi ile kişi arasında doğurma (annelik) ilişkisi olan kimselerdir. Anneler, yukarı'da doğru kadın ve erkek tarafından olan babalarının, dedelerinin anneleri gibi.

2— Kızlar: Kızları haram kılmıştır. Bunlar kişiye doğum (*ilad*) yolu ile bağlanan kadınlardır. Kendi sulbünden olan kızları, kızlarının kızları, oğullarının kızları. Ne kadar aşağı inerse insin.

3— Kızkardeşler: Her cihetten öz, anne-baba bir kız kardeşler.

4— Halalar: Bunlar her cihetten yukarı doğru babaların kız kardeşleridirler.

Amcanın halasına gelince; eğer amca, baba bir amca ise o zaman onun halası kendi babasının da halasıdır. Eğer amca, anne bir amca ise, bu takdirde halası kişiye yabancı sayılır, evlenilmesi haram olan "halalar" kapsamına girmez.

Annenin halasına gelince; babanın halası gibi annesinin halası da evlenilmesi haram olan "halalar" kapsamına girer.

5— Teyzeler: Bunlar annelerin ve yukarı doğru babaların annelerinin kız kardeşleridir.

Halanın teyzesine gelince; eğer hala baba bir ise, teyzesi yabancıdır. Eğer anne bir hala ise, teyzesi haramdır. Çünkü o da teyzesi sayılır.

Teyzenin halası; eğer teyze hala ile bir anneden ise, onun halası yabancı sayılır. Eğer baba bir ise, bu takdirde teyzenin halası haramdır. Çünkü annenin halası olur.

6— Kardeş kızları: Erkek kardeşin kızlarını, kız kardeşin kızlarını haram kılmıştır. "Kardeş" tâbiri, her cihetten olan erkek ve kız kardeşi ve aşağı doğru onların kızlarını içine alır.

7— Süt anne: Süt anneyi haram kılmıştır. Süt anne tâbiri yukarı doğru anne ve baba tarafından olan anneleri de kapsar. Emziren kadın, çocuğun annesi olunca, sütün sahibi de —ki kocadır veya cariye ise efendidir— babası olur. Süt babanın babaları da dedeleri olur. Allah Teâlâ, babaya ait sütü emziren kadının anne oluşunu ifade etmekle, evleviyet yoluyla sütün sahibinin baba olduğuna dikkat çekmiştir. Çünkü süt onundur ve onun cinsel ilişkide bulunması neticesinde oluşmuştur. Bu yüzdendir ki Hz. Peygamber (s.a.) leben-i fahlin (süt baba) haramlığına hükmetmiştir. Böylece nassla ve nassın işareti ile süt haramlığının süt anne ve süt babaya geçtiği, emen çocuğun onların bir çocuğu olduğu, kendilerinin de onun ebeveyni oldukları sabit olmuş olur. Bundan da ebevyenin erkek ve kız kardeşlerinin süt çocuğunun teyzeleri ve halaları (aynı zamanda dayıları ve amcaları) oldukları; oğullarının ve kızlarının süt çocuğunun kız veya erkek kardeşleri oldukları neticesi zaruri olarak ortaya çıkar. Yüce Allah "Süt kız kardeşleriniz" (4/22) buyruğu ile, süt haramlığının, süt ebeveynin erkek ve kız çocuklarına intikal ettiği ve böylece süt kardeşliğinin oluştuğu gibi, erkek ve kız kardeşlerine de geçeceğine tenbihte bulunmuştur. Süt ebeveynin dayıları ve teyzeleri, süt çocuğun da dayıları ve teyzeleri (onların amcaları ve halaları) süt çocuğun da amca ve halalarıdır. Birincisi nass yoluyla, ikincisi ise nassın işareti iledir. Nitekim haramlığın anneyi kapsayışı nass yoluyla, babayı kapsayışı ise nassın işareti (tenbihi) iledir.

Bu (delâlet şekilleri), Kur'an'da mevcut akıllara durgunluk verecek ve şaşmaz bir yoldur, bunlara ancak Kur'an'ın manasının derinliklerine, delâlet yönlerinin enginliklerine dalabilenler vâkıf olabilir. İşte bu noktadan hareketledir ki, Hz. Peygmaber (s.a.): "Nesebten dolayı haram olan her şey, sütten ötürü de haram olur."[1] diye hükmetmiştir.

1. Buharî, 67/20; Müslim, 1444, 1447, *Muvatta*, 2/601; Tirmizî, 1146. Hadis Hz. Âişe, İbn Abbas ve Hz. Ali'den rivayet edilmiştir.

Ancak delâlet şekli iki türlüdür: Gizli ve açık. Allah, beyanın tamamlanması, karışıklığın (iltibas) giderilmesi için her iki delâleti de ümmete müyesser kılmıştır. Ne var ki gizli delâlet şekillerini anlamaktan âciz olanlar, ancak açık ve celî olan delâlet şekillerine vâkıf olabilirler.

8— Karılarınızın anneleri: Buna kadının (hanım) yukarı doğru neseb ya da süt anneleri girer. Zifaf ister olsun, ister olmasın farketmez. Çünkü zifaf olmasa bile mücerred nikâhla "karılarınız" ifadesi kapsamına girmektedirler.

9— Üvey kızlar: Allah Teâlâ, kocalarının yanında kalan ve kendileriyle zifaf vâki olmuş hanımların (başka kocadan olan) kızlarını da haram kılmıştır. Bunların içerisine üvey kızlar girdiği gibi kızlarının kızları, oğullarının kızları da girer. Çünkü bunlar da *"rabâib=* üvey kızlar" kelimesinin kapsamı içindedirler.

Üvey kızlar haram kılınırken iki kayıt getirilmiştir: 1) Kocaların yanlarında (bakımları altında) kalmaları, 2) Anneleri ile gerdeğe girilmiş olması. Zifaf vâki olmadığı sürece haramlık sabit olmamaktadır. Ayrılık ister ölümle ister talâkla olsun, farketmez. Nassın gereği budur.

Zeyd b. Sabit ve ona katılanlar ile bir rivayette Ahmed b. Hanbel, üvey kızın haramlığı konusunda: "Annesinin ölümü, kendisi ile zifafa girilme hükmündedir. Çünkü ölüm, mehrin ödenmesi, iddet bekleme ve vâris olma gibi hükümleri de gerektirmektedir. Dolayısıyla "zifaf" hükmündedir." demişlerdir. Cumhur bu görüşe katılmamış ve: "ölen kadınla (anne) zifaf vâki olmamıştır, dolayısıyla (üvey kız) haram olmaz. Allah, haramlığı zifafa bağlamış ve zifaf vukubulmadığı zaman haramlığın da olmayacağını açıkça belirtmiştir." demişlerdir.

Üvey kızın kocanın yanında, onun bakımında olması kaydına gelince: bu, ihtirazî bir kayıt değildir. Üvey kızlar genellikle annelerinin, dolayısıyla da kocanın yanında kalırlar. Bu yüzden de haramlığı için bir şart olarak değil de vâkıanın yansıtılması kabilinden zikredilmiştir: "Çocuklarınızı açlık korkusundan öldürmeyiniz."[2] âyetindeki kayıt gibidir. (Açlık korkusu kaydı o zaman bunun yaygın olmasındandır.) Buna göre âyetin anlamı şu şekildedir: "Genellikle yanınızda kalmakta olan üvey kızlarınız... size haram kılındı."

Bu kaydın zikredilmesinde, ayrıca güzel bir fayda da vardır. O da üvey kızların, kocaların (babalıklarının) yanında kalmalarının caiz olmasıdır. Böylece kocanın üvey kızını kendisinden uzaklaştırmasının, birlikte yemekten,

---

2. İsrâ, 17/31.

yolculuğa çıkmaktan, başbaşa kalmaktan kaçınmasının gerekmeyeceği anlaşılır.

Bazı zâhirî âlimleri bunu anlayamamış ve üvey kızın haram olması için kocanın (babalığı) yanında bulunmasının şart olduğunu söylemiştir.

Allah Teâlâ, kızın haram olması için annesi ile zifaf vâki olmasını şart koşmuş, karının annesinin haramlığını ise mutlak olarak zikretmiş ve zifaf şartına bağlamamıştır. Bundan hareketle sahabe ve daha sonra gelen âlimlerin çoğunluğu: "Kız üzerine akdedilen mücerred nikâhla —zifaf, ister olsun ister olmasın—, annesi haram olur. Anne üzerine akdedilen nikâhla ise, zifaf vâki olmadıkça kızı haram olmaz. Allah'ın kayıtlamadığını (mübhem bıraktığını) siz de kayıtlamayınız." demişlerdir.

Bazıları ise, (اللاتي دَخَلْتُم بِهِنَّ) "=kendileriyle gerdeğe girdiğiniz kadınlarınız" kaydının, birinci ve ikinci kez zikredilen (نسائكم "= kadınlarınız" kelimesinin sıfatı olduğu ve annenin, ancak kızı ile gerdeğe girilmesi durumunda haram olacağı zehabına kapılmışlardır ki; kelâmın akışı, sıfat ile mevsufu arasına matufun girmiş olması; sıfatı, açıklanma durumu hariç, muzafa değil de muzaafun ileyhe tahsis etmenin imkânsız oluşu bu görüşü reddeder. Çünkü (مررت بغلام زيد العاقل) "=Zeyd'in akıllı kölesine uğradım." (Akıllı Zeyd'in... değil) denildiğinde, (العاقل) kelimesi Zeyd'in değil (غلام) "=köle" kelimesinin sıfatıdır. Karışıklığı önleyecek bir karîne bulunmadıkça bu böyledir. (مررت بغلام هند الكاتبة) misalinde (الكاتبة) kelimesi, müennes olduğu için Hind'in sıfatı olduğuna karînedir. Böyle bir karîne yoksa sıfat hep muzaafa tahsis edilir.

(اللاتي دَخَلْتُم بِهِنَّ) ibaresinin; hükmü, müteallakı, âmili farklı farklı olan iki mevsûfa tek bir sıfat kılınması keyfiyeti de bu görüşü reddeden başka bir husustur.

Sonra, sıfatın hemen önünde bulunan mevsufa tahsisi, bitişik (yakın) oluşundan dolayı daha uygundur. Komşuluk hakkı, uzağa hamledilmesini zarurî kılan bir durum olmadıkça bunu gerektirir.

Soru: "Karısı" olmadığı halde, ilişkide bulunduğu cariyesinin kızını "üvey kız" kapsamına nereden sokuyorsunuz?

Cevap: Odalık (cariye), bazan "kişinin kadınları" cümlesine girer. Nitekim "Kadınlarınız sizin tarlanızdır. O halde tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."(3); "Oruç tuttuğunuz günlerin gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size

3. Bakara, 2/223.

helâl kılındı."[4]; "Babalarınızın evlendikleri kadınlarla evlenmeyin."[5] âyetlerindeki cariyeler de "karılar" kelimesinin kapsamı içindedir.

Soru: Bu takdirde cariyelerin de "Karılarınızın anaları... size haram kılındı."[6] âyeti kapsamına girmesi ve cariyesinin anasının efendisine haram olması gerekir.

Cevap: Evet! Biz de öyle söylüyoruz. Eğer cariyesi ile ilişkide bulunursa, cariyenin anası ve kızı efendiye haram olur.

Soru: Bizzat siz, ananın haram olması için kız ile zifafa girme şartı yoktur, diyorsunuz, sonra nasıl oluyor da burada şart koşuyorsunuz?

Cevap: Cariyenin "karılarınız" sözünün kapsamına girebilmesi için onunla ilişkide bulunması şarttır. Çünkü zevce, sadece akitle hanımı olur. Cariye ise öyle değildir. Onunla ilişkide bulunmadıkça "karıları" kapsamına girmez. Cinsel ilişkide bulununca karısı olur ve onun anası ve kızı kendisine haram olur.

Soru: Cariyeyi muharremât âyetindeki "karılarınız" kapsamına sokuyorsunuz da, niçin zıhâr ve îlâ âyetlerindeki "kadınları" kapsamına sokmuyorsunuz?

Cevap: Âyetin siyakı ve sibakı ve işin gerçeği buna mâni olmaktadır. Çünkü zıhâr, onlara göre talâktı. Talâkın mahalli ise zevcelerdir, cariyeler değildir. Allah zıhârın hükmünü talâktan, keffaretle izale edilen haramlığa nakletmiştir. Yani hükmü nakletmiş, fakat hükmün mahallini korumuştur. Îlâ'ya gelince, onun mahallinin zevceler olduğu sarihtir. Zira Allah Teâlâ: "Kadınlarından uzak kalmaya yemin (îlâ) edenler için, dört ay beklemek vardır. Eğer (bu müddet içerisinde onlara) dönerlerse, şüphesiz Allah bolca bağışlayan ve esirgeyendir. Eğer (yeminden dönmeyip) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah işitir ve bilir."[7] buyurmuş ve böylece mahallin zevceler olduğunu bildirmiştir.

10— Oğulların helâlleri: Allah Teâlâ, oğulların helâllerini de haram kılmıştır. Bunlar oğulların nikâhla ya da mülkiyet yolu ile ilişkide bulundukları kadınlar (eşleri ve cariyeleri)dir. Çünkü âyette geçen halîle kelimesi "helâl kılınmış kadın = helâli" anlamındadır. Bu kelimenin kapsamına kendi oğlunun oğlundan ve kızından torununun eşleri ve cariyeleri de girer. Âyetteki (مِنْ أَصْلَابِكُمْ) " = kendi sulbünüzden olan" kaydı ile, evlâtlık yoluyla edini-

4. Bakara, 2/187.
5. Nisâ, 4/22.
6. Nisâ, 4/23.
7. Bakara, 2/226-227.

len oğul (eş ve cariyesi) bu hükmün kapsamı dışında bırakılmıştır. Kayıt ihtirazîdir. Evlatlığı hükmünden çıkarmak için zikredilmiştir.

Süt oğulun eşine gelince, bu konuda dört imam ve onların görüşünde olanlar, bunu da "Oğullarınızın eş ve cariyeleri" âyetinin kapsamına dahil etmişler, "kendi sulbünüzden olan" kaydından dolayı kapsam dışı tutmamışlardır. Bunlar, Hz. Peygamber'in (s.a.), "Neseb dolayısı ile haram kıldığınızı, sütten ötürü de haram kılınız."[8] hadisini delil olarak kullanmışlar ve: "Bu eş ya da cariye, eğer nesebten dolayı oğulun eş ya da cariyesi olsaydı, haram olurdu. Öyle ise süt oğulun eşi ya da cariyesi olması durumunda da haram olur. Âyetteki kayıtlama, sadece evlatlık yoluyla edinilen oğulu kapsam dışına çıkarmak içindir, başkası için değil." diyerek neseb sebebiyle haram olanın benzerini süt yolu ile de haram kılmışlardır.

Bu konuda diğerleri onlara katılmadılar ve: "Süt oğulun eşi ya da cariyesi haram olmaz. Çünkü o, kendi sulbünden değildir. Âyetteki kayıtlama, evlatlığın eş veya cariyesini kapsam dışına çıkardığı gibi, süt oğulun eş veya cariyesini de kapsam dışına çıkarır. Aralarında bir fark yoktur. Bunlar: Hz. Peygamber'in (s.a.), "Neseb dolayısı ile haram olan, sütten ötürü de haram olur." hadisine gelince; o bizim en büyük delilimiz ve dayanağımızdır, derler. Çünkü baba ve oğulların eş ya da cariyelerinin haram olması sıhriyet (evlilik) yüzündendir, nesebten dolayı değildir. Hz. Peygamber (s.a.) süt haramlığını sadece nesebten haram olan benzerlerine (nazîr) hasretmiş, sıhriyetten olan denklerine haramlığı bağlamamıştır. Haram konularında sadece nassın bulunduğu konularla yetinmek vaciptir.

Yine bunlar şöyle diyorlar: Süt dolayısı ile haramlık, sıhriyet haramlığı üzerine değil, neseb haramlığı üzerine bina edilmiştir. Sıhriyet haramlığı, başlıbaşına kâim bir asıldır. Allah Teâlâ kitabında, süt haramlığına sadece neseb cihetinden temas etmiş, asla onun haramlığına sıhriyet açısından ne bir nass, ne bir ima ve işaret, hiçbir şeyle tenbihte (işarette) bulunmamıştır. Hz. Peygamber (s.a.) de nesebden dolayı haram olanın, sütten ötürü de haram kılınmasını emir buyurmuştur. Bu emirde, sıhriyet yoluyla haram olanın sütten dolayı haram olmayacağına irşad ve işaret vardır. Şayet haramlığın, nesebe hasredilmesini istemiş olmasaydı, o zaman: Nesebten ve sıhriyetten dolayı haram olanı haram kılınız, buyururdu.

Yine şöyle derler: Süt emme (*radâ*) nesebe benzetilmiştir. Bu yüzden de sadece bazı hükümleri almıştır: Haramlık ve mahremiyet gibi. Ama, miras,

8. *Fethu'l-Bârî*, 8/409; Müslim, 1445. Benzer rivâyetleri de vardır.

nafaka ve diğer neseb ahkâmını almamıştır. Çünkü (radâ) süt emme zayıf bir neseptir. Zayıflığı sebebiyle de neseb ahkâmının ancak bazısını almış, diğer hükümlerini yüklenecek güçte olmamıştır. O, sıhriyetten çok, nesebe benzemektedir. Bu durumda kendi benzeri ve eşinin hükümlerini üstlenmeden zayıf kalan rada, nasıl olur da sıhriyet ahkâmını da üstelenecek kadar güçlü olabilir?

Sıhriyet ve rada (süt emme) arasında ise, ne neseb ne de neseb şüphesi, ne cüzîlik ne de bağlantılı hiçbir ilişki yoktur. Diyorlar ki: Şayet sıhriyet haramlığı sabit olsaydı, Allah ve Rasûlü sadra şifa verecek, hüccet getirecek ve mazeret bırakmayacak şekilde apaçık beyanda bulunurlardı. Beyan Allah'tandır. Tebliğ Rasûlü'ne aittir. Bize de teslim ve kabul düşer. Bu, konuyla ilgili fikir yürütebileceğimiz son noktadır. Bu konuda kim bir hüccet ele geçirirse, onu ortaya koysun ve delil olarak sunsun. Bilsin ki biz, hemen boyun eğecek ve ona yapışacağız. Doğruya muvaffak kılan Allah Teâlâ'dır.

11— Babaların eşleri: Yüce Allah, babaların nikâhladıkları (burada nikâh cinsel ilişki anlamındadır) kadınları da oğullara haram kılmıştır. Bunun kapsamına hem nikâh akdi ile olan eşleri, hem de odalık cariyeleri girer. Yukarı doğru babaların babalarını, anaların babalarını da içine alır. Âyetteki (إِلاَّ مَا قَدْ سَلَفَ) "Ancak geçmişte olanlar hariç" ifadesi, yasaklama cümlesinin tüm içeriğinden yani günah ve cezayı gerektiren haramlıktan istisnadır. Allah Teâlâ, Peygamber ve Kitap aracılığı ile haramlığı konusunda delil vaz'etmeden önceki cahiliye devri uygulamalarını bundan istisna etmiştir.

12— Bir nikâhta iki kız kardeşi tutmak: Yüce Allah, iki kız kardeşin bir nikâhta toplanmasını haram kılmıştır. Bu hem nikâh akdi, hem de odalık (cariye) edinme yoluyla olmak üzere her iki türlü toplamayı kapsar. Nitekim haram kılınan diğer kadınlarla ilgili durum da aynıdır. Bu, sahabe ve daha sonra gelen ulemanın çoğunluğunun görüşüdür. Doğrusu da budur. Bir grup odalık (cariye) edinme yoluyla birbirine mahrem olan iki kadının toplanmasının haramlığı konusunda duraksar ve haramlığı, "Ve onlar ki ırzlarını korurlar; ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (cariyeleri) hariç. Doğrusu onlar (bunlarla ilişkilerinden dolayı da) kınanmazlar."[9] âyetinin umumuna aykırı bulurlar. Bu yüzden Hz. Osman (r.a.) da: "Onları bir âyet helâl kıldı, bir âyet de haram kıldı (ne diyeceğimizi bilemiyoruz)." demiştir.

Bir rivayette İmam Ahmed: "Ben, o haramdır demiyorum. Şu kadar var ki, ondan menederiz." demiştir. İmam Ahmed'in bazı müntesipleri kendi-

---

9. Mü'minûn, 23/5-6; Meâric, 70/29, 30.

sinden bir rivayet olarak onu mübah kıldığını söylerler. Doğrusu, o mübah kılmamıştır; ancak Hz. Osman gibi bir sahabînin tevakkuf ettiği bir konuda, teeddüben "haram" sözünü kullanmamış, aksine "Ondan menederiz." demeyi tercih etmiştir.

Haramlığa kesin hükmedenler tahrim âyetini birçok yönden tercih etmişlerdir:

1) Tahrîm âyetinde zikri geçen evlenilmesi haram kılınan diğer kadınlar, hem nikâh hem de cariyelik yoluyla haramlığı kapsamaktadır. Bunun ne ayrıcalığı var ki yalnız başına ötekilerin durumundan farklı olsun. Eğer ibâha âyeti (23/5-6) toplamayı helâl kılacaksa, o zaman odalık cariyesinin anasını, babasının ve oğlunun odalık cariyelerini de kendisine helâl kılmalıdır. Çünkü bunlar arasında hiçbir fark yoktur. (Hepsi de âyetin umumu içerisine girer.) Oysa ki bu görüşte olan hiçbir kimse bilinmemektedir.

2) Mülkiyet yolu ile ibahayı getiren (23/5-6) âyet kesinlikle belli şekillere hastır ve bunda iki kişi bile ihtilâf etmez. Meselâ kişinin süt annesine, onun kızına, kız kardeşine, halasına, teyzesine sahip olması gibi hatta imam Mâlik ve Şâfiî gibi yakın akrabalık sebebiyle azadı gerekli görmeyenlere göre neseb kız kardeşine, halasına ve teyzesine sahip olması durumunda bunları (أَوْ مَامَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ) "= ellerinizin sahip olduğu kadınlar" ifadesinin umumuna sokarak kişiye helâl olacaklarını söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla tahsis edilmiş olacağından ayetin umumunun, akid ya da mülkiyet yolu ile onların haramlığının umumiliğine ters düşeceği söylenemez. İki kız kardeşin bir nikâhta toplanması hükmü de aynıdır.

3) İbâha âyeti, sadece helâllık cihetini ve sebebini açıklamaktadır. Helâllık şartları ve mânileri konularına değinmemektedir. Tahrim âyetinde ise neseb, radâ (süt emme) sıhriyet vb. gibi helâllığa mâni hallerin açıklanması vardır. Dolayısıyla aralarında asla teâruz (çelişki) yoktur. Aksi takdirde, helâllık şart ve mânileri zikredilen her âyet, helâllığı gerektiren delile ters düşerdi ki, bu kesinlikle bâtıldır. Bu gibi durumlarda helâllik şart ve mânilerini zikreden âyetler, helâllığı getiren âyetin sükût geçtiği şart ve mânileri için beyan kabul edilir.

4) Şayet iki kız kardeş cariyeyi bir arada mülkiyet yolu ile odalık olarak almak caiz olsaydı, köle olan anne ile kızı da bir arada almak caiz olurdu. Çünkü tahrim âyeti her ikisini de aynı şekilde kapsamaktadır. Eğer ibâha âyetinin getirdiği mübahlık iki kardeş cariyeyi kapsıyorsa, anne ile kızını da kapsar.

5) Nihayet Hz. Peygamber (s.a.): "Kim Allah'a ve ahiret gününe inanı-

yorsa, suyunu iki kız kardeş rahminde toplamasın."[10] buyurmuştur. Hiç şüphe yoktur ki, suyun toplanması nikâh akdi ile olduğu gibi, mülkiyet yoluyla da olur. Hadiste mü'minin halinin buna mâni olacağı belirtilmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.), bir kadını halası veya teyzesi ile aynı nikâhta toplamanın haramlığına da hükmetmiştir.[11] Bu haramlık, iki kız kardeşin bir nikâhta toplanmasının haramlığı aslından alınmıştır. Ancak bu, gizli bir delâletledir. Hz. Peygamber'in (s.a.) haram kıldığı da, aynen Allah'ın haram kıldığı gibidir. Ancak Hz. Peygamber'in (s.a.) haram kıldığı, hep Kitâb'ın delâletinden istinbat edilmiştir.

Ashab, Hz. Peygamber'in (s.a.) buyruklarını, Kur'an'dan istinbat etme hususunda son derece haristiler. Kim kendisini buna verir, kapısını çalar, kalbini ona açar, güçlü bir sağduyu, zeki bir kalple buna itina gösterirse; sünnetin tamamının Kur'an'ın tafsili, delâlet yönlerinin açıklanması ve Allah'ın ondan muradının ortaya konması olduğunu görecektir. Bu, ilmin en yüce mertebesidir. Kim buna ulaşmışsa, Allah'a hamdetsin. Kim de erişememişse, sadece kendisini, himmetini ve zaafını kınasın.

İki kız kardeşle, bir kadının halası ya da teyzesi ile bir arada aynı nikâhta evliliğin haramlığından şu neticeye ulaşılır: Aralarında akrabalık olan iki kadından biri erkek farzedildiğinde birbirlerine nikâhları düşmüyorsa, böylesi iki kadının aralarını nikâh ya da odalık yolu ile cem etmek haramdır. Bunun hiçbir müstesnası da yoktur. Eğer aralarında akrabalık yoksa, aralarını cem etmek haram değildir. Ancak mekruh olur mu? İki görüş vardır. Bir kadın ile üvey kızını bir nikâhta toplamak gibi. (Aralarında akrabalık yoktur. Ama biri erkek farzedildiğinde birbirlerine de nikâhları düşmez).

Allah Teâlâ'nın, sözü edilen haram kadınlarla evliliği ya da odalık edinmeyi haram kılışının genel kapsamından şu netice de çıkmaktadır: Nikâhı haram olan her kadının, mülkiyet yolu ile de ilişkisi haramdır. Ehl-i kitab cariyeleri bundan hariçtir. Çünkü âlimlerin çoğunluğuna göre, ehl-i kitab cariyeleri ile nikâh haramdır. Mülkiyet ile ilişkisi ise caizdir. Ebu Hanife ise bu iki

---

10. *Hidâye*'de rivayet edilen bu hadisi, tahricini yapan Zeylâî, bulamadığını söylemiştir. Bk. *Nasbu'r-Râye*, 3/168. Buharî ve Müslim, Ümmü Habîbe'den şunu rivayet etmişlerdir. Rasûlullah'a: "Ey Allah'ın Rasûlü, kız kardeşimi nikâhla!" dedim. O: "Bu hoşuna gider mi?" dedi. Ben de: "Ben senin bir tanen değilim. Bana hayırda ortak olacakların en sevimlisi kız kardeşimdir." dedim. Rasûlü Ekrem: "O bana helâl olmaz." buyurdu. (Müslim, 1449)
11. *Muvatta*, 2/532; Buharî, 67/28; Müslim, 1480; Ebu Davud, 2065-2066; Tirmizî, 1126; Nesâî, 6/96, 98. Ebu Hureyre'den.

sini aynı kabul etmiş, mülkiyet yolu ile ilişkisi caiz olduğu gibi nikâhının da caiz olduğunu söylemiştir.

Cumhûr, Ebu Hanife'ye karşı şu şekilde delil getirmiştir: Yüce Allah, "İçinizden inanmış, hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan inanmış genç kızlarınız (olan cariyeleriniz)den alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi bilir."[12] âyetinde, cariyelerle nikâhlanmanın ancak iman vasfı ile mübah olacağını beyan buyurmuştur. "Allah'a ortak koşan (müşrik) kadınlarla, onlar iman edinceye kadar evlenmeyin."[13] âyetinde de bunu ehl-i kitap hür kadınlarına tahsis etmiştir. Böylece (ehl-i kitap) cariyeleri haramlık hükmü üzere kalmışlardır. Hz. Ömer (r.a.) ve daha başka sahabîler ehl-i kitap hanımlarının, bu âyetin kapsamına sokulduklarını anlamışlardır. Nitekim Hz. Ömer (r.a.): "Bir kadının, 'Mesih benim ilâhımdır.' demesinden daha büyük bir şirk bilmiyorum." demiştir.

Sonra şu da var: Kadınların kadınlığından istifade konusunda asıl olan; haramlıktır. Sadece mü'min olan cariyelerin nikâhı helâl kılınmıştır. Onların dışında kalan diğer cariyeler ise asli haramlık üzere kalırlar. Onların haram oluşları neticesi mefhum-ı muhalefet yolu ile de elde edilmemiştir.

Âyetin siyâk ve delâlet ettiği hususlardan çıkarılan diğer bir netice de "Haram olan her kadının kızı da haramdır." Ancak hala, teyze, oğulun eşleri, babanın eşleri ve zevcenin annesi bundan müstesnadır. Bunların kızları haram değildir. Bütün akrabalar da haramdır. Bundan Ahzab sûresinde zikri geçen amca kızları, hala kızları, dayı kızları, teyze kızları olmak üzere dört zümre müstesnadır.

13— Evli kadınlar: Nassın evlenilmesini haram kıldığı kadınlardan biri de evli kadınlardır. Bunlar, âyette "muhsanât" diye ifade edilmişler ve (وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ) buyurularak sağ elin mâlik olması durumu bundan istisna edilmiştir. Bu istisna, pek çokları için bir problem teşkil etmiştir. Çünkü evli olan cariyelerle, efendilerinin ilişki kurması haramdır. Şu halde istisnanın aslı nedir?

Bazıları, istisna munkatıdır ve (لكن مَامَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ) demektir, demişlerdir. Buna hem lafzın hem de mânanın müsait olmadığı şeklinde cevap verilmiştir. Lafzen müsait değildir. Çünkü istisna-i munkatı, istisna-i mufarrağın olduğu yerde olur. Onun şartı da nefy, nehy, ya da istifhamdan birinin bulunmasıyla müsbet olmamasıdır. Dolayısı ile buradaki istisnanın yeri, istisna-ı

12. Nisâ, 4/25.
13. Bakara, 2/221.

münkatı yeri değildir. Mana açısından da müsait değildir. Çünkü istisna-i munkatı'da, müstesna ile müstesna minh arasında, herhangi bir şekilde müstesnanın ona dahil olacağı tevehhümünü bertaraf edecek bir bağın (râbıt) bulunması gerekir. Çünkü sen (مابالدار من أحد) "=Evde kimse yok." dediğin zaman, bu evde hayvanları ile, eşyası ile kimsenin bulunmadığını ifade edersin (مابالدار من أحد الأحمارا أو إلا الأثافي) "=Evde eşekten veya sacayağından başka hiç kimse yoktur." dersen, bununla müstesnânın, müstesna minhin hükmüne dahil olacağı tevehhümünü izale etmiş olursun. Bundan daha açığı "Orada selâm hariç hiçbir boş söz işitmezler."[14] âyetidir. Selâmın istisna edilmiş olması, hiçbir şey işitmeyebilecekleri şeklindeki yanlış anlamayı giderir. Çünkü hiçbir boş söz işitmemeleri, hiçbir söz işitme imkânının olmamasından da olabilir. Başka söz işitmelerine rağmen boş söz işitmedikleri anlamına da gelebilir. Evli kadınların nikâhlarının haram kılınmasında, mülkiyet yolu ile cariyelerle ilişkide bulunulmasının haramlığını tevehhüm ettirecek bir şey yoktur ki onu istisna yolu ile çıkarsın.

Bazıları da şöyle der: Hayır, istisna yerindedir. Kişi ne zaman evli cariyeye mâlik olursa, ona malikiyeti talâk sayılır ve cariye kendisine helâl olur. Konu cariyenin satımı, aynı zamanda onun talâkı da sayılır mı, sayılmaz mı konusudur? Bu konuda sahabenin iki ayrı görüşü vardır: İbn Abbas talâk kabul ediyor ve bu âyeti (4/24) delil getiriyor. Başkaları ise kabul etmiyor ve şöyle diyorlar: Nasıl ki önceki mülkiyet ittifakla sonradan yapılacak nikâhla ters düşmüyor ve bir arada bulunuyorlarsa, aynı şekilde sonradan ele geçirilen mülkiyet de daha önceden var olan nikâhla çelişmez ve bir arada bulunabilir. Hem sonra Hz. Peygamber (s.a.) Berîre satıldığı zaman kendisini (nikâhı konusunda) muhayyer bırakmıştı.[15] Eğer satış akdi ile nikâh feshedilmiş olsaydı, onu muhayyer bırakmazdı. Bunlar şöyle devam ediyorlar: Bu hadis İbn Abbas'a karşı bir delildir. Râvisi de kendisidir. Prensip, sahabînin görüşünü değil, rivayetini esas almaktır.

Üçüncü bir grup ise şöyle diyorlar: Evli cariyeyi satın alan eğer kadınsa, nikâh feshedilmiş olmaz. Çünkü alıcı kadın ona, kadınlığından istifade için

14. Meryem, 19/62.
15. Buharî (*Fethu'l-Bârî*), 9/356. Hz. Âişe şöyle der: Berîre hakkında üç hüküm (sünnet) varid olmuştur: "Birisi azad edildiğinde kocasını seçip seçmeme konusunda muhayyer kılınması..." Yine Buharî (9/359) İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: Berîre'nin kocası Mugîs adında bir köle idi. Ben onun Berîre arkasında dolandığını, göz yaşları sakalından aşağı akarak ağladığını hâlâ görür gibiyim. Hz. Peygamber (s.a.) Abbas'a: "Ey Abbas! Mugîs'in Berîre'ye olan sevgisine Berîre'nin ise Mugîse olan nefretine şaşmaz mısın?" buyurdu. Sonra Berîre'ye: "Keşke kocana dönsen!" dedi. Berîre: "Ya Rasûlallah! Bu bir emir mi?" dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Hayır!" deyince Berîre: "Benim ona ihtiyacım yok." dedi.

Üçüncü bir grup ise şöyle diyorlar: Evli cariyeyi satın alan eğer kadınsa, nikâh feshedilmiş olmaz. Çünkü alıcı kadın ona, kadınlığından istifade için sahip olmamıştır. Ama alıcı erkekse o zaman nikâh feshedilir. Çünkü erkek, onun kadınlığından istifade amacı ile kendisine mâlik olmuştur. Mülk mülkiyeti, nikâh mülkiyetinden daha güçlüdür. Mülkiyet nikâhı iptal eder, ama aksi olmaz. Bunlar: "Bu takdirde Berîre hadisinde de bir problem sözkonusu olmayacaktır." demişlerdir.

Bir öncekiler bunlara şöyle cevap vermişlerdir: Alıcı kadın her ne kadar cariyenin kadınlığından bizzat istifade edemese de, onu başkası ile evlendirmek ve mehrini almak suretiyle istifade edebilir. Bu da —her ne kadar cariyenin kadınlığından bizzat kendisi istifade etmiyorsa da— mâlikiyetinin, erkeğin mâlikiyeti gibi olmasını gerektirir.

Bir başka grup; âyetin esir edilen kadınlara has olduğunu söylemişlerdir. Çünkü esir kadınlar, ele geçirildiklerinde, istibrâdan sonra kendilerini elde edenler için helâl olurlar. Evli olmaları farketmez. Şâfiî'nin ve Hanbelî mezhebinin bir görüşü böyledir. Sahih olan da budur. Nitekim Müslim, Sahih'inde, Ebu Saîd el-Hudrî'den şunu nakleder: Hz. Peygamber (s.a.) Evtâs'a ordu göndermişti. Düşmanla karşılaştılar. Onlarla savaştılar ve yendiler, esirler ele geçirdiler. Rasûlullah'ın (s.a.) ashabından bazıları, esir kadınların kocaları bulunması dolayısıyla onlarla ilişkide bulunmadan sıkıntı duyuyorlardı. Bunun üzerine Allah: "Kadınlardan evli olanlar... (size haram kılındı) ancak sağ elinizin mâlik oldukları müstesna" (4/24) âyetini indirdi. Âyetin mânası: "İddetleri bittiğinde onlar size helâldir" demektir."[16]

Bu hüküm, ele geçirilen esir kadınlarla —kâfirlerden kocaları olsa bile— ilişkide bulunmanın mübahlığını içerir. Bu durum, onların esir edilmekle nikâhlarının münfesih bulunduğuna ve karılarının kendilerine has olmasının ortadan kalktığına delâlet eder. Doğrusu da budur. Çünkü müslümanlar onun hakkının bulunduğu mahalli ve karısının rakabesini elde etmişlerdir. Böylece onları ele geçirenler, üzerlerinde kocalarından daha çok hak sahibi olmuşlardır. Bu durumda kadınlığından istifade nasıl haram olur? Bu görüşe ters düşecek ne bir nass ne de bir kıyas vardır.

İmam Ahmed'in tâbilerinden bazıları, "Esir kadın ile ilişki, sadece tek başına (kocası ile değil) esir edilmişse mübah olabilir." demişlerdir. Çünkü geride kalan kâfir kocanın bekası meçhuldür. Meçhul ise yok hükmündedir. Dolayısıyla istibrâdan sonra ilişkide bulunulması caiz olur. Eğer kocası bera-

16. Müslim, 1456.

berinde ise caiz olmaz. Bunlara şu şekilde cevap verilmiştir: Kadın yalnız başına esir edilse ve kesin olarak bilsek ki darulharpte kocası hayatta, bu durumda siz ilişkinin helâl olacağını söylüyorsunuz (Bu nasıl oluyor?). Buna pek mukni cevap veremediler. "Asıl olan, nadiri galib olana ilhak etmektir." dediler. Onlara denir ki: Genel ve galib olan —esir kadınların yalnız başlarına getirilmeleri durumunda— kocalarının hayatta olmalarıdır. Onların tümden ölmeleri çok nadirattandır. Sonra onlara şöyle denir: Kocanın kendisi, malları ele geçirildiği takdirde ele geçirenlerin mülkü olmakta ve dokunulmazlığı kalkmaktadır. Bu durumda özellikle, karısının üzerindeki hakkının hâlâ dokunulmaz olmasını gerektiren hususiyet nedir? Halbuki zevce, kocası ve malları, hepsi kendilerini ele geçirenlerin mülkü olmuşlardır.

Hz. Peygamber'in (s.a.) bu uygulaması, mülkiyet yoluyla putperest cariyelerle ilişkide bulunmanın caiz olduğuna delâlet eder. Çünkü Evtâs esirleri ehl-i kitap değillerdi. İlişkide bulunulmaları konusunda Hz. Peygamber (s.a.), onların müslüman olmalarını şart koşmamış, mâni olarak sadece istibrayı göstermiştir. Onlar yeni müslüman olmuşlarken, bu meselenin hükmünün kendilerine gizli kalmasına sebep olacak şekilde beyanın ihtiyaç ânından geciktirilmesi mümkün değildir. Sayıları binlerce olan bütün esirlerin, tek bir cariye geri kalmayacak şekilde tamamının müslüman olmasını var saymak son derece uzaktır. Çünkü onlar İslâm'a zorlanmamışlardır; derhal ve bütün olarak İslâm'a koşmalarını gerektirecek basiret, arzu ve sevgiye de sahip değillerdi. Gerek sünnetin, gerekse Hz. Peygamber (s.a.) dönemi ve sonrasındaki sahabe tatbikatının gereği hangi dinden olurlarsa olsunlar cariyelerle ilişkide bulunmanın cevazı şeklindedir. Bu Tâvus ve başkalarının görüşüdür. *el-Muğnî* sahibi de bunu desteklemiş ve delillerini tercih etmiştir. Muvaffakiyyet Allah'tandır.

Cariyelerle ilişkide bulunmanın cevazı için müslüman olmalarnının şart olmadığına, Tirmizî'nin Irbâz b. Sâriye'den rivayet ettiği Hz. Peygamber'in (s.a.), "Karınlarındakini doğurmadıkça esir kadınlarla ilişkide bulunmayı haram kıldığı" hadisidir.[17] Hz. Peygamber (s.a.), haramlık için tek bir gaye belirlemiştir. O da çocuğun, doğurulmasıdır. Şayet İslâm'a bağlı olsaydı, onu açıklamak istibrâ şartını açıklamaktan daha önemli olurdu.

Sünen ve *Müsned*'de Hz. Peygamber (s.a.): "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kimseye, esirlerden bir kadına istibrâ etmedikçe yaklaşması helâl olmaz."[18] buyurur. "Müslüman olmadıkça" diye buyurmaz.

---

17. Ahmed, 4/127; Tirmizî, 1564. Râvileri sikadır. Yalnız Ümmü Habîbe bt. Irbâz meçhuldür. Hadis, şahitleri ile birlikte sahih olmaktadır.
18. Ebu Davud, 2158; Ahmed, 4/108. Senedi sahihtir.

İmam Ahmed'in rivayeti: "Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa, esir kadınlardan biriyle hayız görmedikçe ilişkide bulunmasın."[19] şeklindedir. Burada da "Müslüman olmadıkça" diye buyurmamıştır.

Yine *Sünen*'de Hz. Peygamber (s.a.) Evtas'ta elde edilen esir kadınlar hakkında: "Hamile olanlar doğurmadıkça, hamile olmayanlar da bir hayız görmedikçe kendileriyle ilişkide bulunulmaz." [20] buyurmuş, bu hadiste de "müslüman olmadıkça" dememiştir. Ondan tek bir yerde dahi, esir kadınlarla ilişki için İslâm şartından bahsettiği varid olmamıştır.

2— Evlilikte Din Farkı:

İbn Abbas (r.a.) şöyle der: Hz. Peygamber (s.a.) kızı Zeyneb'i (kocası) Ebu'l-Âs b. er-Rebî'e ilk nikâhı üzere geri vermiştir. Başka bir şey yapmamıştır.[21] Bunu Ahmed b. Hanbel, Ebu Davud ve Tirmizî, rivayet etmişlerdir. Bir rivayetinde: "Altı sene sonra müslüman oldu, yeni bir nikâh yapmadı."[22] şeklindedir. Tirmizî: "İsnadında bir beis yoktur." demiştir. Başka bir rivayette de: "Zeynep ondan altı sene önce müslüman olmuştu. Ne şahid tuttu, ne mehir verdi, hiçbir şey yapmadı." şeklindedir.

İbn Abbas (r.a.) anlatır: Hz. Peygamber (s.a.) devrinde bir kadın müslüman oldu ve evlendi. Kocası, Hz. Peygamber'e geldi ve: "Ya Rasûlallah! Ben müslüman olmuştum ve o benim müslüman olduğumu biliyordu." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.), kadını öteki kocadan aldı ve ilk kocasına teslim etti. Ebu Davud rivayet etmiştir.[23]

---

19. Ahmed, 4/109. Senedi sahihtir.
20. Ebu Davud, 2157. Senedinde hafızası iyi olmayan Şerîk el-Kâdî vardır. Hadisi şevahid konusunda hasendir. İbn Hacer isnadını hasen bulurken, Hâkim (2/195) sahih kabul etmiştir.
21. Ahmed, 1876, 2366, 3290; Ebu Davud, 2240; Tirmizî, 1143; İbn Mâce, 2009; Darakutnî, s. 396; Hâkim, 3/638-639; Musannef, 12644. Hadis şahitleri ile birlikte (*Musannef*, 12647; Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 2/149) kuvvet kazanmakta ve sahih olmaktadır. Ahmed, 6938; Tirmizî, 1142; İbn Mâce, 2010; Dârakutnî, s. 396 ve Beyhakî, 7/188'de tahric edilen: "Hz. Peygamber, kızı Zeyneb'i Ebu'l-Âs b. er-Rebî'e yeni bir nikâhla verdi." şeklindeki hadis zayıftır. Çünkü senedinde, tedlîsçi ve güvenilemeyen Haccâc b. Ertât vardır. Rivayetinin hemen akabinde İmam Ahmed der ki: Bu hadis zayıftır. Haccâc, Amr b. Şuayb'dan işitmemiştir. Aksine Muhammed b. Ubeyd el-Arzemî'den işitmiştir. Arzemî'nin hadisi on para etmez. Bu konudaki sahih hadis, "Hz. Peygamber'in (s.a.) onları ilk nikâhları üzere bıraktığını" ifade eden hadistir.
22. İfade Tirmizî'ye aittir. İbn Mâce'de "iki sene sonra" şeklindedir. Ayrıca bk. İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 2/511; *Nasbu'r-Râye*, 3/212 (dipnot).
23. Ebu Davud, 2239; İbn Mâce, 2008. İbn Hibbân (1280) ve Hâkim (2/200) sahih olduğunu söylemişlerdir. Zehebî de bu görüştedir.

İbn Abbas yine şöyle der: Bir adam Hz. Peygamber döneminde müslüman olarak geldi. Arkasından karısı müslüman oldu. Adam: "Ya Rasûlallah, o benimle birlikte müslüman oldu." dedi. Hz. Peygamber (s.a.) de, kadını kocasına verdi.[24] Tirmizî, hadisin sahih olduğunu söyler.

İmam Mâlik[25] şöyle nakleder: Ümmü Hakîm bt. Hâris b. Hişâm, Mekke'nin fethi günü müslüman olmuştu. Kocası İkrime b. Ebu Cehl İslâm'a girmedi; kaçtı ve Yemen'e gitti. Ümmü Hakîm arkasından Yemen'e gitti ve onu buldu; İslâm'a davet etti, o da müslüman oldu. Fetih senesinde O'na doğru koştu, üzerinde ridası yoktu. Hemen bîat etti. Hz. Peygamber (s.a.) onları nikâhları üzerine bıraktı.[26]

İmam Mâlik şöyle der: Bize ulaştığına göre, bir kadının Allah'a ve Rasûlü'ne hicret etmesi durumunda kocası kâfir olarak küfür diyarında ikâmet ediyorsa iddeti henüz bitmeden müslüman olarak çıkıp gelmezse, hicret, kadınla kocası arasını ayırır.[27]

Bu hadislerden şu hükümler çıkarılır:

1— Karı-koca birlikte müslüman olsalar, bunlar eski nikâhları üzeredirler, İslâm'dan önceki vukû şekli araştırılmaz. Sahih olarak akdedilip edilmediğine bakılmaz. Ancak akdi iptal edici unsur hâlâ mevcutca —meselâ evlenmişler ve müslüman olmuşlar, ama hâlâ önceki kocasının iddeti içerisinde olması gibi— üzerinde icmâ olan ya da ebedî haramlığı gerektiren bir unsur içeriyorsa —neseb ya da süt emme dolayısı ile evlenmesi kendisine haram olan bir kadınla evlilik gibi—, aralarını cem etmesi haram olan kadınlarla bir arada yapılmışsa —iki kız kardeş, beş ve daha fazla hanım ile evlilik örneğindeki gibi—, işte bu üç şeklin hükümleri farklıdır. İslâm'dan önce yapılmış olmasına bakılmaksızın dikkate alınır ve gereği yapılır.

2— Karı-koca müslüman olurlar, fakat aralarında neseb, radâ ya da sıhriyetten dolayı mahremiyet bulunursa veya iki kız kardeşin, teyze ile yeğenin, hala ile yeğenin ve bir nikâhta birleştirilmeleri haram olan daha başka kimselerin aynı nikâhta toplanması sözkonusu olursa, icmâ-ı ümmetle araları ayrılır. Şu kadar ki haramlık nâmahremlerin tümünden kaynaklanıyorsa dilediğini tutma hususunda koca muhayyer kılınır. Eğer zevce, kocanın zinadan olma kızı ise cumhûra göre araları yine ayrılır. Eğer koca, nesebin zina ile sabit olacağına inanıyorsa, araları ittifakla ayrılır. Kadın, bir müslüma-

24. Tirmizî, 1144; Ebu Davud, 2238.
25. Kitabın aslında bu isim Tirmizî şeklindedir. Müellif hatası olmalıdır.
26. *Muvatta*, 2/545. Hadisteki inkıta için bk. *İsâbe*, 4/426 (1228).
27. *Muvatta*, 2/545: İbn Şihâb'dan.

nın iddeti içerisinde iken birisiyle evlense ve içlerinden biri müslüman olsa, ittifakla araları ayrılır. Eğer kâfirin iddetini beklerken evlilik olmuşsa, eğer tefrik illeti olarak müfsid (akdi bozucu) unsurun devamını veya müfsidliği üzerinde icmâ edilmiş olmasını alırsak, araları ayrılmaz. Çünkü kâfirin iddeti devam etmez. Kâfirlerin nikâhlarını iptal eden ve zina ile aynı kefede tutanlara göre kâfirin iddeti yeni nikâha mâni değildir.

3— Kadın, akitten önce işlediği zinadan hamile iken eşlerden biri müslüman olursa, bu durumda da müfsid unsurun devamı veya müfsidliği üzerinde icmâ oluşu illetlerini esas almaya bağlı olarak iki görüş bulunmaktadır.

Akit, velisiz veya şahitsiz yapılmışsa veya iddet içerisinde yapılmış ve iddet bitmişse, kız kardeş üzerine kıyılmış fakat ölmüşse, veya beşinci kadına nikâh kıyılmış, o da ölmüşse; bu gibi durumlarda müslüman olan eşler önceki nikâhları üzere bırakılırlar. Yine harbî bir erkek harbî bir kadını zorla ele geçirse ve bunun, bir nikâh olduğuna itikat etseler, sonra da müslüman olsalar, oldukları hâl üzere bırakılırlar.

Yine hadisler, eşlerden birinin diğerinden önce müslüman olması durumunda, aradaki nikâhın —araları ister hicretle ayrılsın, ister ayrılmasın— münfesih olmayacağı hükmünü içerir. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.), eşlerden birinin diğerinden evvel müslüman olması durumunda, aralarındaki nikâhı yenilediği asla bilinmemektedir. Sahabenin müslümanlığı öyle gerçekleşirdi. Kişi karısından veya karısı kişiden önce müslüman olurdu. Onlardan müslüman olanların, hiçbirisi eşleriyle aynı anda müslüman olduklarını telaffuz etmemişlerdir. Bu, hiç olmamıştır. Hz. Peygamber (s.a.) kızı Zeyneb'i, Ebu'l-Âs b. Rebî'e geri vermiştir. Halbuki o, Hudeybiye senesinde müslüman olmuştur. Oysaki Zeyneb, ilk bi'set anından beri müslümandı. Her ikisinin de müslüman olması arasında, on sekiz seneden fazla bir müddet vardır.

Râvinin hadisteki "Zeyneb'in müslümanlığı ile onun İslâm'a girmesi arasında altı sene vardı." sözünde, bir yanlış anlama vardır. Bununla "Zeyneb'in hicreti ile onun müslümanlığı arasında..." demek istemiştir.

"Bu takdirde bu süre içerisinde iddet biter. Hz. Peygamber (s.a.) bu durumda nasıl nikâhı yenilemez?" şeklindeki bir itiraza şöyle cevap verilebilir: Müslüman kadınların müşriklere haramlığı hükmü, ancak Hudeybiye barışından sonra inmiştir. Daha önce böyle bir haramlık yoktu. Dolayısıyla bu müddet içerisinde, haramlık hükmü henüz meşrû olmadığı için nikâh feshedilmiş olmuyordu. Haramlık hükmü inince, Ebu'l-Âs müslüman oldu. Hz. Peygamber (s.a.) de (Zeyneb'i) kendisine geri verdi.

İddete itibar hakkında ne bir nas ne de icmâ hiçbir delil yoktur. Ham-

mad b. Seleme—Katâde—Saîd b. el-Müseyyeb yoluyla Hz. Ali; kâfir olan eşlerden birinin müslüman olması hakkında, "Kadın hicret yurdunda olduğu sürece, kocası onun kadınlığına (nikâhına) en çok mâlik olandır." demiştir.

Süfyan b. Uyeyne—Mutarrif b. Tarîf—Şa'bî senediyle ise Hz. Ali: "Kadın şehrinden çıkmadıkça, kocası onun üzerinde daha çok hak sahibidir." demiştir.

İbn Ebî Şeybe, Mu'temir b. Süleyman—Ma'mer—Zührî yoluyla şunu zikreder: "Kadın müslüman olur, kocası olmazsa, aralarını sultan ayırmadıkça onlar nikâhları üzeredirler."[28]

Hadislerde iddetin itibara alındığına dair hiçbir kayıt yoktur. Hz. Peygamber (s.a.) de kadına iddetinin bitip bitmediğini sormazdı. Şüphe yoktur ki, müslüman olmak yalnız başına bir ayrılık sebebi olsaydı, bu ayrılık ric'î (dönülebilir) değil, bâin (dönüşü nikâhla) olurdu. İddetin, nikâhın devamı konusunda herhangi bir etkisi yoktur. İddetin etkisi, kadının başkasıyla nikâhlanmasına engel olmada kendini göstermektedir. Eğer müslüman olmak, aralarında ayrılığı gerçekleştirseydi, kocanın iddet içerisinde karısı üzerinde daha fazla hakkı bulunmazdı. (Ayrılık bâin olduğu için). Hz. Peygamber'in uygulamasından anlaşılan şudur: Nikâh mevkûftur. Eğer koca, iddet bitmeden önce müslüman olursa kadın onun zevcesidir. Eğer iddeti sona ererse, kadın artık istediğine varabilir. Dilerse eski kocasını bekler. Eğer müslüman olursa, yeni bir nikâha ihtiyaç duyulmadan onun zevcesi olur.

Müslüman olduğundan ötürü nikâhını yenileyen hiçbir kimsenin bulunduğunu bilmiyoruz. Olan şu iki husustan biri idi: Ya ayrılıyorlardı ve kadın başkası ile nikâhlanıyordu ya da ikisinden birinin müslüman olması gecikse bile kadın kocasında kalıyordu. Ayrılığın gerçekleşmesi ya da iddete itibar edilmesine gelince, bu konuda Hz. Peygamber'in, kendi devrinde pekçok müslüman olanların bulunmasına ve eşlerden birinin diğerinden önce ya da sonra müslüman olması arasında az ya da çok zaman geçmesine rağmen, bu ikisinden biri ile hüküm verdiğini bilmiyoruz. Hudeybiye sulhu ve Fetih sonrasında, Hz. Peygamber'in eşleri, birinin İslâmiyet'i kabulü diğerinden sonra olsa bile nikâhları üzerinde bırakması sözkonusu olmasaydı; o zaman "İslâmiyetle, iddete itibar etmeksizin aralarının derhal ayrılmalarına" hükmederdik. Çünkü Allah Teâlâ: "Bunlar onlara helâl değildir. Onlar da bunlara helâl olmazlar... Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın."[29] buyurmaktadır. Bu durumda İslâmiyet, ayrılık sebebi olur. Ayrılık sebebi olan her şeyi ayrılık takip eder. Süt emme, hulû, talâk gibi. Bu, Hallâl, ve arkadaşı Ebu Bekir,

---

28. Her iki haber de *Muhallâ* (7/314)'dadır. İkisi de sahihtir.
29. Mümtahine, 60/10.

ile İbnü'l-Münzir ve İbn Hazm'ın görüşüdür. Hasan, Tâvûs, İkrime, Katâde, Hakem'in mezhepleri de böyledir. İbn Hazm, bunun aynı zamanda Hz. Ömer, Câbir b. Abdillah ve İbn Abbas'a da ait olduğunu, Hammad b. Zeyd, Hakem b. Uteybe, Saîd b. Cübeyr, Ömer b. Abdülaziz, Adiy b. Adiy el-Kindî, Şa'bî ve daha başkalarının da bu görüşle fetva verdiklerini söyler. Ben de bunun, İmam Ahmed'den nakledilen iki rivayetten biri olduğunu söylüyorum.

Ancak, "Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın. Bunlar onlara helâl değildir. Onlar da bunlara helâl değildir." âyetinin üzerine indiği zat (Hz. Peygamber), ayrılığın hemen gerçekleştirilmesi hükmüne gitmemiştir. İmam Mâlik, *Muvatta*'da İbn Şihâb'dan şunu nakleder: "Safvân b. Ümeyye ile, karısı Velid b. Muğire'nin kızının müslüman olmaları arasında bir ay kadar zaman vardır. O, Fetih günü müslüman olmuş, kocası Safvan ise kâfir olarak Huneyn ve Tâif savaşlarına katılmış, sonra müslüman olmuştur. Hz. Peygamber aralarını ayırmamış, eski nikahları ile beraberlikleri devam etmiştir."[30]

İbn Şihâb şöyle der: "Ümmü Hakîm, Fetih gününde müslüman olmuştu. Kocası İkrime ise Yemen'e kaçtı. Karısı onu İslâm'a davet etti. O da müslüman oldu ve geldi. Hz. Peygamber'e (s.a.) bîat etti. Hz. Peygamber (s.a.) onları nikâhları üzere bıraktı."[31] İbn Abdilberr: "Bu hadisin şöhreti, isnadından daha güçlüdür." demiştir.

Şu da kesin olarak bilinmektedir: Ebu Süfyan b. Harb fetih sırasında, Hz. Peygamber (s.a.) Mekke'ye girmeden önce oradan çıkmış ve müslüman olmuştu. Karısı Hind ise fetih gerçekleşinceye kadar müslüman olmamıştı. Bunlar da nikâhları üzere kaldılar. Yine Hakîm b. Hizâm, karısından önce müslüman olmuştu. Ebu Süfyan b. Hâris ile Abdullah b. Ebî Ümeyye fetih senesinde çıkmışlar ve Hz. Peygamber (s.a.) ile Ebvâ'da karşılaşmışlar ve hanımlarından önce müslüman olmuşlardı. Bunlar da nikâhları üzere kaldılar.

Özetle, Hz. Peygamber'in (s.a.), müslüman olanlardan hiç birisinin karısı ile arasını ayırdığı bilinmemektedir.

Müslüman olanların nikâhlarını yenilemenin gerekliliğini söylemek, son derece yanlıştır ve Hz. Peygamber'e (s.a.) aslı olmayan, bilgisizce söz isnad etmektir. Eşlerin şehadet kelimesini harfiyen aynı anda ve beraberce söylemiş olmaları mümkün olamayacağı mâlumdur. Buna rağmen, O, hiç kimsenin nikâhını yenilememiştir.

Bu görüşü, bazı tutarsızlıkları içermekle birlikte, ayrılığı iddetin bitmesine

---

30. *Muvatta*, 2/543-544.
31. İbn Hişâm, 2/418.

bağlı (mevkûf) kılan görüş takip eder. Çünkü bu görüş hakkında munkatı da olsa haberler bulunmaktadır. Eğer bunlar sahih olsaydı, başka bir görüşe gitmek caiz olmazdı. İbn Şübrüme şöyle diyor: "Hz. Peygamber (s.a.) zamanında bazan adam karısından önce, bazan da kadın kocasından önce müslüman olurdu. İddet bitmeden önce diğerinin müslüman olması durumunda, kadın yine karısı olurdu. İddet bittikten sonra müslüman olursa, aralarında nikâh kalmazdı."

Konuyla ilgili Tirmizî'nin sözü, konu başında geçti. İbn Hazm'ın Hz. Ömer'den (r.a.) nakline gelince, onu nerden naklettiğini bilmiyoruz. Bilindiği kadarıyla Hz. Ömer (r.a.) aksi görüştedir. Çünkü Hammad b. Seleme — Eyyûb ve Katâde—İbn Sîrîn—Abdullah b. Yezîd el-Hatmî senediyle sabittir ki, Hz. Ömer karısı müslüman olan bir hıristiyan hakkında kadına muhayyerlik vermiş ve dilerse ondan ayrılabileceğine ve dilerse onun üzerinde kalabileceğine hükmetmiştir.[32] Zaruri olarak bilinecektir ki, Hz. Ömer (r.a.) kadını, ya müslüman oluncaya kadar onu beklemesi ve eskiden olduğu gibi yine onun zevcesi olması ya da ondan ayrılması arasında muhayyer bırakmıştır.

Yine Hz. Ömer hakkında şu da sahih olarak bilinmektedir: Bir hristiyanın karısı müslüman olmuştu. Hz. Ömer: "Eğer müslüman olursa kadın karısıdır. Müslüman olmazsa araları ayrılır." dedi. Adam müslüman olmadı. Araları ayrıldı.

Yine karısı müslüman olan Ubâde b. Nu'man et-Tağlibî'ye Hz. Ömer: "Ya müslüman olursun, ya da karını senden alır, ayırırız!" demiştir. Adam da yanaşmayınca, karısını ondan ayırmıştır.

Bu nakiller, İbn Hazm'ın naklettiği görüşe açıkça muhaliftir. İbn Hazm; Ömer, İbn Abbas ve Câbir'in İslâmiyet sebebiyle eşler arasını ayırdıklarına dair haberlere yapışmıştır. Bunlar, mücmel haberlerdir ve ayırmanın derhal olduğu konusunda sarih değillerdir. Bunlar sahih ise bizim Hz. Ömer'den (r.a.) ve Hz. Ali'den (r.a.) naklettiklerimiz de sahihtir. Muvaffakiyet Allah'tandır.

32. İsnadı sahihtir. Bk. *Muhallâ*, 7/313.

D) KARI-KOCA MÜNASEBETLERİ

1— Azil Konusundaki Hükmü:

Sahihayn'da Ebu Saîd şöyle anlatır: Esir kadınlar ele geçirmiştik ve azil (cinsel ilişki sırasında meninin dışarı dökülmesi) yapıyorduk. Bunu Rasûlullah'a sorduk. Bize üç defa: "Siz onu gerçekten yapıyor musunuz?" diye sordu ve devamla: "Kıyamete kadar yaratılması mukadder hiçbir can yoktur ki, dünyaya gelmiş olmasın." buyurdu. (1)

Sünen'de yine Ebu Saîd'den rivayet edilir: Bir adam: "Ya Rasûlullah! Benim bir cariyem var, ondan azilde bulunuyorum; onun gebe kalmasını istemiyorum. Erkeklerin (bir kadından) istediği şeyi de istiyorum. Yahudiler ise azlin, "ve'd-i hafî" (bir nevi, çocuğun gizlice diri diri gömülmesi) olduğunu söylüyorlar." dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Yahudiler yalan söylemiş. Eğer Allah onun yaratılmasını dilemişse, sen onu geri çeviremezsin." buyurdu.(2)

Sahihayn'da Câbir'den (r.a): "Biz Hz. Peygamber (s.a.) zamanında, Kur'an inip dururken azilde bulunurduk." dediği nakledilir.(3)

Yine Câbir (r.a.) *Sahih-i Müslim*'de şöyle diyor: "Rasûlullah zamanın-

---

1. Buharî, 67/96; Müslim, 1438; Ebu Davud, 2172; *Muvatta*, 2/594; Tirmizî, 1138; Nesâî, 6/107.
2. Ebu Davud, 2171; Ahmed, 3/33; 51, 53; Tirmizî, 1136; Beyhakî, 7/230.
3. Buharî, 67/96; Müslim, 1440; Tirmizî, 1137; Ebu Davud, 2173.

da azil yapardık. Bu durum Hz. Peygamber'e (s.a.) ulaştı. O, bize bunu yasaklamadı."[4]

Yine Müslim, Câbir'den (r.a.) şöyle naklediyor: Bir adam, Hz. Peygamber'e (s.a.) sual sordu ve: "Yanımda bir cariyem var, ondan azil yapıyorum." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Şüphesiz ki bu hareket, Allah'ın irade ettiği bir şeye mâni olamaz." buyurdu. Bilâhare o adam gelerek; "Ya Rasûlallah! Sana bahsettiğim cariye hamile kaldı." dedi. O zaman Hz. Peygamber (s.a.): "Ben, Allah'ın kulu ve Rasûlü'yüm!" buyurdu.[5]

Yine Müslim'de Üsâme b. Zeyd'den rivayet edilir. Bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi ve: "Ya Rasûlallah! Ben karımdan azilde bulunuyorum." dedi. Hz. Peygamber "Bunu niçin yapıyorsun?" diye sordu. Adam: "Kadının çocuğuna (veya çocuklarına) zarar geleceğinden korkuyorum." cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.): "Bu iş zararlı bir şey olsaydı; İranlılarla, Bizanslılara (Rûm) zarar verirdi." buyurdu.[6]

İmam Ahmed'in *Müsned*'i ile İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Hz. Ömer (r.a.) "Rasûlullah (s.a.) izni olmadıkça hür kadından azilde bulunulmasını yasakladı." demiştir.[7]

Ebu Davud, Ebu Abdillah—İbn Lehîa—Câfer b. Rebîa—Zührî—Muharrar b. Ebî Hureyre—Ebu Hureyre senedi ile Hz. Peygamber'in (s.a.): "Hür bir kadından ancak izni ile azil yapılabilir."[8] buyurduğunu nakletmiş ve sonunda: "Son derece münker bir hadis!" demiştir.

Bu hadisler, azlin caiz olduğuna açıkça delâlet eder. Bu konuda ruhsat bulunduğu on sahabîden rivayet edilmiştir. Bunlar: Hz. Ali, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Ebu Eyyûb, Zeyd b. Sâbit, Câbir, İbn Abbas, Hasan b. Ali, Habbâb b. Eret, Ebu Saîd el-Hudrî, İbn Mes'ûd'dur. Allah hepsinden razı olsun.

İbn Hazm: "Azlin mübahlığı Câbir, İbn Abbas, Sad b. Ebî Vakkas, Zeyd b. Sâbit ve İbn Mes'ûd'dan (r.anhum) sahih olarak gelmektedir." demiştir. Sahih olan da budur.

Bir grup âlim ise azli haram kılmıştır. Ebu Muhammed İbn Hazm da bunlardandır.

Bir grup da ayırıma giderek, eğer hür kadın izin verirse mübah olur, izin

4. Müslim, 1440; Câbir'den.
5. Müslim, 1439; Ebu Davud, 2173; Ahmed, 3/312, 386; Beyhakî, 7/229.
6. Müslim, 1443.
7. Ahmed, 1/31; İbn Mâce, 1928. Senedinde zayıf bir râvi olan İbn Lehîa vardır.
8. Senedinde zayıf olan İbn Lehîa vardır.

vermezse haram olur. Eğer kadın, cariye ise o takdirde efendisinin izni ile mübah olur; izni olmazsa mübah olmaz. Bu İmam Ahmed'in tasrih ettiği görüşüdür. Onun yolundakilerden bazıları: "Hiçbir şekilde mübah olmaz." derken, bir kısmı da: "Her hal ve şekilde helâl olur." demişlerdir. Kimisi de: "Hür olsun köle olsun, kadının izni ile mübah olur. İster hür ister köle olsun, kadının izni yoksa mübah olmaz." demişlerdir.

Kayıtsız olarak mübah görenler zikrettiğimiz hadisleri delil olarak kullanmakta ve kadının hakkının balcığından zevk duymada olduğunu, inzalde bir hakkının bulunmadığını söylemektedirler. Kayda bağlamadan mutlak surette haram kılanlar ise, Müslim'in *Sahih*'inde naklettiği Hz. Âişe hadisini delil olarak kullanmaktadırlar. Şöyle ki: Hz. Âişe, Ukkâşe'nin kız kardeşi Cüdâme bt. Vehb'den şöyle naklediyor: Rasûlullah (s.a.) bir takım insanların arasındayken yanına vardım. Ona azil konusunu sordular. Hz. Peygamber (s.a.) de: "O, bir çocuğu diri diri gizlice mezara gömmek (ve'd-i hafî)dir, 'Diri diri mezara gömülen kız çocuğuna sorulduğu vakit'[9] âyetinde sözkonusu olandır." buyurdu.[10]

Azl'in haramlığı görüşünde olanlar şöyle derler: Bu, azlin helâllığını bildiren haberleri nesheden bir delildir. Çünkü bu, asıldan naklediyor. Helâllığını bildiren hadisler ise berâet-i asliye üzere vârid olmuşlardır. Şerîatın getirdiği hükümler berâet-i asliyeden (harama, vacibe v.b.) nakledici bir özellik arzeder.

Câbir'in, "Kur'ân inerken, biz azil yapardık. Eğer yasaklanacak bir şey olsaydı, Kur'ân onu yasaklardı." sözüne karşı şöyle denebilir: Evet, kendisine Kur'ân inen zat, "O kız çocuğunu küçük yollu diri diri gömmektir." sözü ile onu yasaklamıştır. Diri diri gömmenin her türlüsü haramdır. Nitekim Hasan Basrî, Ebu Saîd el-Hudrî hadisinde, Hz. Peygamber (s.a.) yanında azilden söz edilince: (لَاعَلَيْكُمْ أَلَّا تَفْعَلُوا ذَاكُمْ، فَإِنَّمَا هُوَ الْقَدَرُ) "= Hayır, onu yapmamalısınız. Çünkü bu ancak bir kaderden ibarettir." (Hadis, "azli terketmekte size bir zarar yoktur" şeklinde de anlaşılabilir.) buyurmasından, bir yasak mânası sezinlemiştir. İbn Avn diyor ki: Ben bu hadisi Hasan'a söyledim. Bana: "Vallahi bu söz, tıpkı bir yasaklamaya benziyor." dedi.[11] Azlin haram olduğunu savunanlar, azilde nikâhtan beklenen neslin kesintiye uğraması sözkonusu olduğunu, kötü bir beraberliğe ve kadın için tam nefsinin arzuladığı sırada duyduğu lezzetin kesilmesine sebep olduğunu ifade ile görüşlerini delillendirmek istemişlerdir.

9. Tekvîr, 81/8.
10. Müslim, 1442.
11. Müslim, 1438 (131).

Bunlar devamla şöyle diyorlar: Haramlığından dolayıdır ki, İbn Ömer (r.a.) azil yapmıyordu ve: "Eğer çocuklarımdan birisinin azil yaptığını bilsem, ona ibret olacak bir ceza verirdim." demişti. Hz. Ali (r.a.) azil yapmayı kerih görüyordu. İbn Mes'ûd, azil hakkında: "O, küçük yollu kız çocuğunu diri diri gömmektir." demişti. Ebu Ümâme'ye sorulduğunda, "Onu yapan bir müslüman görmüş değilim." demişti. Nâfi', Hz. Ömer'in azil yüzünden bazı çocuklarını dövdüğünü belirtir. Saîd b. el-Müseyyeb: "Hz. Ömer ve Hz. Osman azil yapmayı menederlerdi." demiştir.[12]

Serdedilen bu delillerin, bütün sarahat ve sıhhati ortada olan azli mübah kılan hadisler ile çelişmesi sözkonusu değildir. Cüdâme bt. Vehb hadisini ele alalım. Her ne kadar Müslim rivayet etmişse de, onun hilâfına pekçok hadis bulunmaktadır. Ebu Davud; Musa b. İsmaîl—Ebân ve Yahya—Abdurrahman b. Sevbân ve Rifâa—Ebu Saîd el-Hudrî senedi ile şunu nakleder: Bir adam: "Ya Rasûlallah! Benim bir cariyem var. Ben ondan azilde bulunuyorum. Onun gebe kalmasını istemiyorum. Erkeklerin (bir kadından) istediği şeyi de istiyorum. Yahudiler ise azlin "ved'-i hafî" (çocuğun gizlice diri diri gömülmesi) olduğunu söylüyorlar." dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Yahudiler yalan söylemiş. Eğer Allah onun yaratılmasını dilemişse, sen onu geri çeviremezsin." buyurdu.[13] Sıhhat bakımından işte bu isnâd kâfidir. Râvilerinin hepsi de sika ve hafız. Bazıları hadisin muztarib olduğunu söyleyerek cerhine gitmek istemişlerdir. Çünkü hadiste Yahya b. Ebî Kesîr üzerinde ihtilâf vardır. Bazıları Yahya b. Ebî Kesîr—Muhammed b. Abdurrahman b. Sevbân—Câbir kanalıyla gelmiştir, demişlerdir. Hadisi bu senedle Tirmizî ve Nesâî tahric etmişlerdir.[14] Bazıları: Ebu Mutî' b. Rifâ'a'dan, bazıları: Ebu Rifâa'dan, diğer bazıları da: Ebu Seleme—Ebu Hureyre'den nakledilmiştir, demişlerdir. Bu durum hadise bir zarar vermez. Çünkü bu hadis Yahya katında hem Muhammed b. Abdurrahman—Câbir senediyle hem İbn Sevbân—Ebu Seleme—Ebu Hureyre senediyle hem de İbn Sevbân—Rifâa—Ebu Saîd senediyle sabit olmuş olabilir. Geriye Ebu Rifâa'nın ismi hakkında ihtilâf kalıyor. Ebu Râfi'mi, İbn Rifâa mı, yoksa Ebu Mutî mi? Bu durum ise Rifâa'nın durumu belli olduğu için bir zarar vermez.

Câbir hadisinin, azil yapmanın caiz olduğu konusunda açık ve sahih olduğunda bir kuşku yoktur. İmam Şâfiî (r.a.): "Biz Hz. Peygamber'in (s.a.) ashabından pek çok kimsenin, bu konuya ruhsat verdikleri ve azil yapmakta bir sakınca görmedikleri konusundaki rivayetlerini biliyoruz." demiştir. Bey-

---

12. Bk. İbn Hazm, *Muhallâ*, 10/71.
13. Kaynakları için dipnot: 2. Hadisin şahidi vardır, sahihtir.
14. Râvileri sikadır.

hakî: "Azil hakkında ruhsat rivayetlerini Sa'd b. Ebî Vakkas, Ebu Eyyûb el-Ensârî, Zeyd b. Sâbit, İbn Abbas vb. gibi ashabtan naklediyoruz." der.[15] Bu, aynı zamanda İmam Mâlik, Şâfiî ve Kûfe âlimleriyle ilim adamlarından çoğunluğun görüşüdür.

Cüdâme hadisi hakkında: "Tenzihen sakınmak gereğini bildirmek için vârid olmuştur." diyenler olduğu gibi, bazıları da onu zayıf bulmuş ve: "Nasıl olur da Hz. Peygamber (s.a.) azil konusunda yahudileri tekzip eder, sonra da onların sözlerini söyler? Bunun muhal olduğu apaçık ortadadır." demişlerdir. Bir başka grup buna itiraz etmiş ve: "Yahudileri tekzîb hadisi muztaribtir. Cüdâme hadisi ise *Sahih*'de rivayet edilmiştir." demiştir.

İki hadisin arasını bulmaya çalışanlar da olmuş ve şöyle demişlerdir: Yahudiler: 'Azil yapıldığında asla çocuk olmaz' diyorlardı; Hz. Peygamber (s.a.), onları bu konuda yalanladı. Allah Rasûlü'nün (s.a.), "Eğer Allah onu yaratmayı dilemişse, sen onu geri çeviremezsin." sözü de buna delâlet eder. "O, ve'd-i hafî'dir, (çocuğu diri diri gizlice gömmektir)." sözüne gelince, azil her ne kadar gebeliğe tümden mâni değil ise de —cinsel ilişkiyi terketme gibi— azalmasında etkilidir.

Bir başka grup daha çıkmış ve: "Her iki hadis de sahihtir. Ancak haram kılan hadis, öbürünü neshetmektedir." demişlerdir. Bu da İbn Hazm vb.'nin yoludur. Bunlar şöyle delil getiriyorlar: "Çünkü tahrim hadisi, (hükmü) asıldan (haramlığa) nakilde bulunmaktadır. Hükümler, haram kılınmadan önce aslî ibaha üzere olurlar." Bunların bu nesih iddiası, iki hadisten birisinin diğerinden daha sonra vârid olduğunu açıklayacak kesin bir tarih belirlemesine muhtaçtır. O da nerede! Şunu da biliyoruz ki, Hz. Ömer ve Hz. Ali cenin üzerinden yedi devre geçmedikçe itlâfı durumunda "mev'ûde" (diri diri toprağa gömülmüş) olmayacağında ittifak etmişlerdir. Kadı Ebu Ya'lâ ve başkaları, Ubeyd b. Rifâa—babası yoluyla şöyle anlatıyorlar: Hz. Ömer'in yanında, Rasûlullah'ın (s.a.) ashabından bir grupla birlikte Hz. Ali, Zübeyr ve Sa'd toplandılar ve azil hakkında tartıştılar ve: "Azilde bir sakınca yoktur." dediler. Bir adam: "Onun, 'küçük mev'ûde (diri diri gömülen kız)' olduğunu sananlar vardır." dedi. Bunun üzerine Hz. Ali: "Üzerinden yedi devre geçmedikçe "*mev'ûde*" olmaz. Önce çamurdan bir öz, sonra nutfe, sonra kan pıhtısı (*alaka*), sonra bir çiğnem et (*mudga*), sonra kemik, sonra et, sonra da bambaşka bir yaratılış (şekillenme) devreleri."[16] dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Doğru söyledin. Allah sana uzun ömürler versin." diye onu tas-

15. Beyhakî, 7/230-231.
16. Bk. Mü'minûn, 23/12-14. âyetler. Hz. Ali'nin saydığı bu devreler, âyette sözü edilen devrelerdir.

dik etti. "Uzun ömürler dileme"nin cevazını benimseyenler, Hz. Ömer'in bu sözüne dayanırlar.

Hür kadının izni ile azli caiz görenlere gelince, bunlar da şöyle diyorlar: "Çocukta, erkeğin hakkı olduğu gibi, kadının da hakkı vardır. Bu yüzdendir ki hidâne (çocuğun bakımı) konusunda kadının hakkı daha önce gelir." Bunlar, azil hususunda odalık cariyenin iznine itibar edilmeyeceğini söylerler. Çünkü cariyenin nöbet (*kasm*) hakkı yoktur. Eğer cinsel ilişkide cariyenin bir hakkı olsaydı, efendisinin îlâ (yaklaşmayacağına yemin) yapması durumunda, kendisinden rücûda bulunması talep edilirdi.

Bunlar şöyle diyorlar: Kişinin karısının cariye olması durumunda ise, çocuğunun köle olmasını önlemek amacıyla karısının izni olmaksızın azilde bulunabilir. Ancak cariyenin efendisinin izni önemlidir. Çünkü çocuk üzerindeki hak ona aittir. Dolayısıyla —hür kadında olduğu gibi— azil yapabilmek için efendinin iznine itibar edilir. Hem sonra kadınlığından istifadenin bedeli, hür kadın için sözkonusu olduğu gibi, efendi için de söz konusudur. (Bu yüzden efendinin durumu ile hür kadının durumu arasında benzerlik vardır.) Dolayısıyla azil konusunda efendinin izni, hür kadının izini gibi olur.

Ebu Tâlib'in rivayetinde İmam Ahmed: "Kişi, cariyeyi nikâhladığı zaman sahiplerinden (azil hususunda) izin ister. Çünkü onlar çocuk isterler. Hür kadın ise, hak kendisinindir, çocuk ister (bu yüzden azil için izni gerekir). Kendi cariyesine gelince ondan izin istemez." demiştir.

Salih, İbn Mansûr, Hanbel, Ebu'l-Hâris, Fadl b. Ziyâd ve el-Mervezî rivayetlerinde ise (İmam Ahmed) şöyle diyor: "Hür kadından izni ile azilde bulunur. Cariye —kendi cariyesin—den ise izinsiz azil yapar." İbn Hânî'nin rivayetinde ise: "Azilde bulunduğunda ise (eğer olursa) çocuk onundur." Çünkü azil yapmakla beraber yine de çocuk olabilir. Nitekim bazı kimseler: "Çocuğum olmuşsa, ancak azil yapmaktan olmuştur." demişlerdir. el-Mervezî'nin, ümmü veledden azil yapma konusundaki rivayetinde ise: "Eğer (efendi) isterse; şayet ümmü veled, sana helâl olmaz derse, onun buna hakkı yoktur." demiştir.

2— Emzikli Kadınla Cinsel İlişki (Gıyle) Konusundaki Hükmü:

Sahih-i Müslim'de Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurur: "Vallahi, gıyleyi yasak etmek içimden geçti. Nihayet Bizanslılar'la, İranlılar'ın bunu yaptıklarını, fakat çocuklarına bir zarar vermediğini hatırladım."[17]

---

17. Müslim, 1442; *Muvatta,* 2/608; Ebu Davud, 3882; Tirmizî, 2078; Nesâî, 6/106, 107. Cüdâme bt. Vehb'den.

Sünen-i Ebî Davud'da ise: Esmâ bt. Yezîd hadisinde: "Çocuklarınızı gizlice öldürmeyiniz. İrade ve kudreti ile yaşadığım Allah'a yemin ederim ki, (gıylenin etkisi çocuk büyüdükten sonra bile kendisini gösterir) o ata binen süvariye erişir de onu düşürür, ölümüne sebep olur." Râvi; bundan neyi kasdediyor? dedim. Esmâ: "Gıyleyi, kişinin emzikli kadını ile ilişkide bulunmasını." dedi.[18]

Ben derim ki: Birinci hadis Cüdâme bt. Vehb hadisidir. Cüdâme hadisi, iki konuyu içermektedir; her ikisinin de muarızı vardır. Hadisin başı, "Vallahi gıyleyi yasak etmek içimden geçti." şeklinde yukarıda geçti. Esmâ hadisi buna muarızdır. Hadisin sonu ise: "Sonra azilden sordular. Hz. Peygamber (s.a.) de: O, ve'd-i hâfîdir (çocuğu gizlice diri diri gömmektir), buyurdu." şeklindedir. Buna da Ebu Saîd'in, "Yahudiler yalan söylemiş" şeklindeki hadisi muarızdır. Belki, "Çocuklarınızı gizlice öldürmeyiniz." buyruğu buna sebep olunmamasını yasaklamaktadır, denilebilir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) gıyleyi, çocuğun öldürülmesine benzetmiştir. Oysa ki, gerçek bir öldürme değildir. Öyle olsaydı, büyük günahlardan olur ve Allah'a şirk koşmakla birlikte zikredilirdi. Hiç şüphe yoktur ki, emzikli kadınlarla ilişkide bulunmak kaçınılmaz bir durumdur. Bir erkeğin, çocuğuna süt verdiği sürece karısına yaklaşmaması sabretmesi mümkün değildir. Eğer onlarla ilişkide bulunmak haram olsaydı, dinden zarurî olarak bilinen, onun açıklanması en önemli olan bir husus olur, ümmet ve en hayırlı nesil (ashab) o konuyu ihmal etmezdi. Oysa ki, gıylenin haram olduğunu açıklayan bir kişi olmamıştır. Bunlardan da anlaşılır ki, Esmâ hadisi irşâd ve çocuğa karşı ihtiyatlı davranmayı, yeni bir hamilelikle fesada uğrayacak sütü emme durumuna maruz kalmamasını öğütlemek içindir. Bu sebepledir ki, Arapların âdetine göre, çocuklara analarının dışında süt anne tutulurdu. Hadisteki menden olsa olsa, çocuğa zarar verecek yolların kapatılmasını isteme (sedd-i zerîa) anlamı çıkar. Sedd-i zerîa babında prensip şudur: Eğer daha üstün bir maslahatla sedd-i zerîanın tearuzu sözkonusu olursa, maslahat, zerîaya takdim edilir. Daha önce de tekrar tekrar açıklanmıştı. Allah en iyi bilendir.

3— Zifaf Hakkı ve Geceleme Nöbetine Riayet ve Bu Konudaki Fıkhî Hükümler:

Sahihayn'da Enes'ten rivayet edilen hadis şöyledir: "Sünnet olan şudur: Bir adam, bâkire kızı dul kadının üzerine alırsa onun yanında yedi gece ka-

18. Ebu Davud, 3881, 3882; Ahmed, 6/453, 457, 458; İbn Mâce, 2012; İbn Hibbân, 1304.

lır. Sonra sıra ile devam eder. Dulu bâkirenin üzerine alırsa yanında üç gece kalır ve sonra sıra ile devam eder." Ebu Kılâbe: "Enes'in bu hadisi Hz. Peygamber'e (s.a.) ref ettiğini söyleyebilirim." demiştir.[19]

Ebu Kılâbe'nin bu söylediği, bizzat Enes'ten tasrih edilmiş olarak gelmiştir. Bezzâr, *Müsned*'inde Eyyûb es-Sahtiyanî—Ebu Kılâbe—Enes silsilesi ile Hz. Peygamber'in (s.a.) bâkire için yedi, dul için de üç (gece) ayırdığını rivayet eder.

Sevrî de, Eyyûb ve Halid el-Hazzâ—Ebu Kılâbe—Enes senediyle Hz. Peygamber'in (s.a.): "Kişi bâkire kızla evlenirse, onun yanında yedi (gece) kalır. Dul ile evlenirse, yanında üç (gece) kalır." buyurduğunu rivayet eder.

Sahih-i Müslim'de Ümmü Seleme'den şöyle anlatılır: Rasûlullah kendisi ile evlenip, zifafta bulunup yanında üç gece kaldıktan sonra şöyle demiştir:- "Senin ehlin (kocan) üzerine bir yüklüğün yok. Eğer istersen sana yedi geceyi tamamlarım. Ama senin yanında yedi gece kalırsam, diğer kadınlarımın yanında da yedi gece kalırım." Başka bir rivayette: Hz. Peygamber (s.a.) çıkmak isteyince elbisesini tuttum. Bana: "Eğer istersen senin yanında daha fazla kalayım ve bunu senin nöbetine (sıra) sayayım. Bâkire için yedi, dul için üç gece (zifaf hakkı) vardır." buyurdu.[20]

Sünen'de Hz. Âişe'den şöyle rivayet edilir: Hz. Peygamber (s.a.), sıraya uyar (*kasm*) ve âdil davranırdı. Sonra: "Allah'ım! Gücümün yettiği hususlarda benim yapabildiğim taksimat işte budur. Senin mâlik olduğun, fakat benim elimde olmayan hususlarda (kalbi kastediyor) beni kınama." diye dua ederdi.[21]

Sahihayn'da: "Bir sefere çıkmak istediğinde, kadınları arasında kur'a çekerdi. Kur'a hangisine çıkarsa, beraberinde onu götürürdü." [22] rivayeti yer alır.

Yine *Sahihayn*'da bildirildiğine göre: Hz. Sevde vâlidemiz kendi sırasını Hz. Âişe vâlidemize bağışlamıştı. Hz. Peygamber (s.a.) Hz. Âişe'ye hem kendi sırasını, hem de Sevde vâlidemizin sırasını ayırırdı.[23]

---

19. Buharî, 67/101; Müslim, 1461; *Muvatta*, 2/530; Ebu Davud, 2124; Tirmizî, 1139.
20. Müslim, 1460; *Muvatta* 2/529; Ebu Davud, 2122.
21. Tirmizî, 1140; Ebu Davud, 2134; Nesâî, 7/64; Dârimî, 2/144; İbn Mâce, 1971. İsnadı sağlamdır. İbn Hibbân (1305), Hâkim (2/187) ve Zehebî sahih kabul etmişlerdir.
22. Buharî, 67/97; Müslim, 2445, 2770.
23. Buharî, 67/98; Müslim, 1463.

Sünen'de Hz. Âişe vâlidemiz şöyle anlatıyor: "Allah Rasûlü (s.a.) hanımları arasında yaptığı paylaştırmada onların yanında eğleşme konusunda bizi birbirimizden üstün tutmazdı. Çok nâdir günler dışında hepimizi ziyaret eder, dokunmadan bütün hanımlarına uğrar, sonunda sırası gelen eşinin yanına varır ve geceyi onun yanında geçirirdi."[24]

Sahih-i Müslim'de, Hz. Peygamber'in (s.a.) bütün eşlerinin, her gece, Hz. Peygamber'in yanına geleceği eşinin evinde toplandıkları belirtilir.[25]

Sahihayn'da Hz. Âişe'den rivayet edilir: "Eğer bir kadın, kocasının geçimsizliğinden (*nüşûz*), yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse..."[26] âyeti hakkında vâlidemiz: "Bu âyet, uzun süre yanında kaldığı erkeği tarafından boşanmak istenilen kadın hakkında inmiştir. Kadın: "Beni boşama, yanında tut, bana karşı nafaka ve sırama riayet hakkımdan vazgeçiyorum." diyebilir. İşte âyetin ikinci kısmındaki, "Anlaşma ile aralarını düzeltmelerinde ikisine de günah yoktur. Anlaşmak daha hayırlıdır." ifadesi de bununla ilgilidir.[27]

Hz. Peygamber'in (s.a.) râşid halifesi ve amca oğlu Ali b. Ebî Tâlib, kişinin cariye üzerine hür kadınla evlenmesi durumunda cariyeye bir gece, hür kadına iki gece ayırması gerektiğine hükmetmiştir. Râşid halifelerinin hükümleri, her ne kadar Hz. Peygamber'in (s.a.) kendi hükümlerine eşit değilse de, ümmete vacip olması açısından kendi hükümleri gibidir. Nitekim İmam Ahmed, aynı onuda Hz. Ali'nin (r.a.) bu hükmünü delil olarak kullanmıştır. İbn Hazm, bu haberin Minhâl b. Amr ve İbn Ebî Leylâ yüzünden zayıf olduğunu söylemişse de, bu bir şey ifade etmez. Çünkü her ikisi de sika, hâfız ve kadri yüce insanlardır. Öteden beri âlimler, her konuda İbn Ebî Leylâ ile ihticacta bulunagelmişler, rivayetlerin sika râvilere muhalif olma ya da herkesten ayrılıp (şâz) tek kalma gibi hususlardan korunabilmesi için onun rivayetlerine vurmuşlar, aksi takdirde o rivayeti güvenilir ve doğru bulmamışlardır.

Konu ile ilgili hadisler şu hükümleri içerir:

1— Başlangıçta zifaf hakkının vacip olması: Kişi, dul üzerine bâkire kızla evlenirse, yanında yedi gece kalır. Sonra aralarında eşit olarak sırayı gözetir. Eğer dul ile evlenirse, onu muhayyer bırakır, isterse yedi gece kalır ve üçten fazlasını sonraki haklarına mahsup eder. İsterse üç gece kalır ve bunu sonraki hakları yerine saymaz. Çoğunluk âlimlerin görüşü budur. Re'y ehli imamı

24. Ebu Davud, 2135. Senedi hasendir.
25. Müslim, 1462.
26. Nisâ, 4/128.
27. Buharî, 67/95; Müslim, 3021.

ile zâhir ehli imamı bu konuda muhalefet etmişler ve: "Yeni hanımın, öncekilerden fazla bir hakkı yoktur. Aralarında eşitliği gözetmek vaciptir." demişlerdir.

2— Dul, yedi gün gecelemesini tercih ederse, daha sonra telâfi edilir ve üç gün de aleyhine hesap edilir. Ama üç gün gecelemesini tercih ederse, bu üç gün aleyhine hesap edilmez. Bundan şu sonuç çıkar: Bir konuda fazla değil, sadece üç gün için kendisine izin verilen bir kimse, o şeyi üç günden fazla yapsa, o üç gün de, izinsizlik kapsamına girer ve eğer üzerine günah gereken bir şey ise günahkâr olur. Bu, Hz. Peygamber'in (s.a.) Muhacirlere, hac menâsikini tamamladıktan sonra (Mekke'de) üç gün ikâmet etmesi için ruhsat vermesine benzer. Eğer devamlı ikâmet ederse, oradaki ikâmetin tamamı için (ruhsat verilen üç gün de dahil olmak üzere) zemme maruz kalır.

3— Sevgi konusunda, eşler arasında eşitlik vacip değildir. Çünkü bu elde olmayan bir iştir. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in (s.a.) en çok sevdiği eşi idi. Bundan, cinsel ilişkide de eşitliğin gerekmeyeceği neticesi çıkarılır. Zira bu da sevgi ve arzuya bağlıdır. O da kalpleri çevirip döndüren Allah'ın elindedir.

Bu hususta tafsilat vardır: Eğer koca, bir istek olmadığı ve âletinin uyanmadığı için cinsel ilişkiyi terkediyorsa mazurdur. İstek var, fakat kadının kumasına olan aşırı arzusundan dolayı terkediyorsa, bu kendi elinde ve kudretinde bir şeydir. Bu durumda üzerine vacip olan ilişkiyi yerine getirmişse, kadının başka bir hakkı kalmayacağından eşit davranması gerekmez. Eğer vacip olan görevi yerine getirmemişse, kadının kocadan onu yerine getirmesini isteme hakkı vardır.

4— Koca, yolculuğa çıkmak istediğinde, kur'a çekmeden eşlerinden birini beraberinde götürmesi caiz değildir.

5— Bu durumda, dönüşte yolda geçen günleri, o kadının sırasına sayamaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.), bu günleri kadının gelecek sıralarına mahsup etmemişti.

Bu konuda üç görüş vardır:

a) Kur'a çeksin çekmesin, yolda geçen günleri o kadının sırasına sayamaz. Ebu Hanife ve Mâlik bu görüştedirler.

b) Kur'a çeksin çekmesin, o günleri kadının sırasına sayar. Zâhirîler de bu görüştedir.

c) Eğer kur'a çekerse saymaz. Kur'a çekmeden birisini götürürse, o günleri onun sırasına sayar. İmam Ahmed ve Şâfiî'nin görüşleri de böyledir.

6— Bir kadın kendi sırasını kumasına bağışlayabilir. Bu durumda koca, geceleme nöbetini kendisine hibe edilen kumadan başkasına tahsis edemez. Eğer zevce, kendi sırasını doğrudan kocasına hibe etmişse, koca onu dilediği hanımına tahsis edebilir. Aralarındaki fark şudur: Gece kadının kendi hakkıdır. Hakkından vazgeçer ve kumasına tahsis ederse, onun için belirlenmiş olur. Kocaya hibesi durumunda ise tayin yoktur. Koca onu istediğine tahsis eder. Hibe edenin nöbeti ile, hibe edilenin nöbeti peşpeşe geliyorsa, ona peşpeşe iki gece ayırır. Eğer peşpeşe gelmiyorsa, acaba günlerin yerini değiştirerek sırasını peşpeşe iki gün şekline getirebilir mi? Bu konuda fukaha iki görüşe ayrılmıştır. Her iki görüş de İmam Ahmed ve Şâfiî'nin mezhebinde mevcuttur.

7— Koca, birisinin gününde bütün kadınlarına uğrayabilir, ancak sırası olmayanla cinsel ilişkide bulunamaz.

8— Bütün kadınların, sıra kendisinde olan kumalarının evinde toplanmaları ve uyku saatine kadar sohbet etmeleri, sonra her birinin kendi odasına çekilmesi caizdir.

9— Kişi karısından usanır ve ondan hoşlanmazsa, veyahut evlilik hukukunu yerine getirmekten âciz kalırsa, onu boşayabilir, ya da muhayyer bırakır: Dilerse kendi yanında ikâmete devam eder; ama —artık anlaşmalarına göre— sıra gözetme, cinsel ilişki ve nafaka gibi konularda ya da bunların bir kısmında hakkı bulunmaz. Eğer kadın böyle bir anlaşmaya rıza gösterirse, anlaşma bağlayıcı olur ve daha sonra kadın için talep hakkı kalmaz.

Bu Sünnetin ortaya koyduğu, gerektirdiği netice olmaktadır. Doğrusu da budur, başka türlüsü de caiz olmaz. "Kadının hakkı yenilenir ve ne zaman isterse bu anlaşmadan dönebilir." diyenlerin görüşü fasiddir. Çünkü bu anlaşma, bir nevi bedelli akit (muavaza) sayılmaktadır. Allah buna "sulh" ismini vermiştir. Dolayısıyla, diğer hak ve mallar üzerine yapılan sulh anlaşmasının bağlayıcılığı gibi, bu da bağlayıcıdır. Eğer anlaşmadan sonra, kadına hakkını talep imkânı verilecek olursa, bu durumda zarar daha katmerli haline ertelenmiş olur ve asla sulh olmaz. Aksine en yakın düşmanlık sebeplerinden biri olur ki, şerîat böylesi bir durumdan münezzehtir. Hem sonra vaadettiği zaman sözünde durmaması, anlaştığı zaman hıyanet etmesi; kişinin münafıklığının alâmetlerindendir. Hz. Peygamber'in (s.a.) uygulaması, bu durumu reddetmektedir.

10— Evli cariye kadının hakları, Hz. Ali'nin (r.a.) hükmettiği gibi, hür kadınınkinin yarısı kadardır. Ashabtan buna bir muhalifin bulunduğu bilinmemektedir. Fakihlerin çoğunluğu da bu görüştedir. İmam Mâlik'ten bir rivayet hariç. Ona göre ikisi de eşittir. Zahirîler de bu görüştedir. Cumhûrun

görüşü, adaletin gerektirdiği görüştür. Çünkü Allah Teâlâ hür kadınla köle kadını ne talâkta, ne iddette, ne hadde (ceza), ne mülkte, ne mirasta, ne hacda, ne gündüz ya da gece koca yanında kalma müddetinde, ne nikâhının azimet telakkisinde —çünkü cariye ile evliliği zaruret kabilinden saymıştır— ne nikâhlı kadınların adeti hakkında —çünkü köle, iki kadından fazlası ile evlenemez—, evet bütün bunlarda hür kadın ile köle kadını eşit tutmamıştır. Cumhûrun görüşü budur. İmam Ahmed, müsned olarak Hz. Ömer'den: "Erkek köle iki kadınla evlenir, iki talâkla boşar, karısı iki hayız müddeti iddet bekler." dediğini nakletmiş ve bunu delil olarak kullanmıştır. Ebu Bekir Abdülaziz de Hz. Ali'den (r.a.): "Köleye, iki kadından fazlasını nikâhlaması helâl olmaz." dediğini rivayet etmiştir.

İmam Ahmed, senedi ile birlikte Muhammed b. Sîrîn'den nakleder: Hz Ömer, insanlara: "Köle, kaç kadınla evlenebilir?" diye sordu. Abdurrahman: "İki kadınla! Talâkı da ikidir." diye cevap verdi. İşte Ömer, Ali ve Abdurrahman —Allah onlardan razı olsun— (hep aynı fikirde); bu görüşün yaygınlığı, kıyasa uygunluğu ve açıklığı yanında, ashab içerisinde onlara muhalif birisinin olduğu da bilinmemektedir.

4— Başkasından Hamile Kalan Kadınla Cinsel İlişkide Bulunmak:

Sahih-i Müslim'de Ebu'd-Derdâ'dan rivayet edilir: Rasûlullah (s.a.) bir çadır kapısında hemen hemen doğurmak üzere olan bir kadının yanına uğramış da: "Galiba bu adam bu kadınla cima etmek istiyor." demiş, ashab: "Evet," cevabını vermişlerdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "Vallahi içimden geldi, bu adama öyle bir lânet edeyim ki, onunla birlikte kabrine girsin! Acaba bu adam çocuğu mirasçı yapmak kendisine helâl olmadığı halde, onu nasıl mirasçı yapar. Çocuğu köle gibi kullanmak kendisine helâl olmadığı halde onu nasıl hizmetçi olarak kullanır." buyurmuştur.(28)

Ebu Muhammed İbn Hazm: "(Başkasından) hamile olan kadınla cinsel ilişkide bulunmanın haramlığı konusunda bu haberden başka sahih haber yoktur." demiştir. *Sünen* sahipleri, Ebu Saîd'den (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.), Evtâs esirleri hakkında: "...Hamile olan kadın doğurmadıkça, hamile olmayan kadın bir hayız görmedikçe kendisi ile ilişkide bulunulmaz." buyurduğunu rivayet ederler.(29)

---

28. Müslim, 1441.
29. Ebu Davud, 2157; Hâkim, 2/195. Ebu Saîd el-Hudrî'den "Sahih li-gayrihi"dir. Daha önce geçti.

Tirmizî de, hasen olduğunu belirttiği: "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kimse, kendi suyu ile, başkasının çocuğunu sulamasın."[30] hadisini rivayet etmiştir.

Yine Tirmizî'de Irbâz b. Sâriye'den (r.a.): "Hz. Peygamber'in (s.a.), karınlarındakileri doğurmadıkça, esir edilen kadınlarla cimada bulunmayı haram kıldığı" nakledilmiştir.[31]

İlk hadiste geçen, "Acaba bu adam, çocuğu mirasçı yapmak kendisine helâl olmadığı halde onu nasıl mirasçı yapar. Onu köle gibi kullanmak kendisine helâl olmadığı halde, onu nasıl hizmetçi olarak kullanır." sözü hakkında üstadımız (İbn Teymiyye) şöyle derdi: "Onu nasıl kendisinden miras kalan bir köle yapar da, kendi oğlu olduğu halde onu köle istihdam eder gibi kullanır? Çünkü ilişkide bulunması, çocuğun gelişmesine katkıda bulunur." İmam Ahmed: "Cima çocuğun işitme ve görmesini arttırır." demiştir. Yine İmam, başkasından hamile olan bir cariye satın alıp da onunla doğurmadan önce ilişkide bulunan birisi hakkında: "Çocuk, satın alana ilhak edilmez, ona tâbi de olmaz. Aksine onu âzad etmesi gerekir. Çünkü çocuğa kendisi de ortak olmuştur. Zira su (meni), çocuğun gelişmesine katkıda bulunur." demiştir. Ebu'd-Derdâ (r.a.), Hz. Peygamber'den (s.a.) yukarıda naklettiğimiz hadisi rivayet eder. Hadisin mânası şudur: Başkasından hamile olan kadınla cima eden kimse, eğer o çocuğu kendi nesebine katar ve mirasına ortak ederse, bu helâl olmaz. Çünkü kendi çocuğu değildir. Eğer onu, (köleden doğma olduğu için) köle olarak alır ve istihdam ederse, bu da helâl olmaz. Çünkü su (meni) çocuğun gelişiminde etkili olduğu için onun oluşumuna ortak olmuştur.

Hadisimizde, hamile bir kadının nikâhlanmasının haramlığına açık bir delâlet vardır. Gebeliği ister kocadan ister efendisinden olsun, ister şüphe yolu ile veya zina mahsûlü olsun farketmez. Bu konuda ihtilâf yoktur. Sadec gebeliğin zina mahsûlü olması durumunda yapılan akdin sıhhati konusunda iki görüş bulunmaktadır. Birincisi: Bu tür nikâh bâtıldır. İmam Ahmed ve Mâlik'in görüşü böyledir. İkincisi: Nikâh sahihtir. Bu da Ebu Hanife ve Şâfiî'nin görüşü olmaktadır. Sonra bunlar ihtilâf etmişler ve Ebu Hanife, iddeti bitirinceye kadar (çocuğu doğurana kadar) cinsi münasebette bulunmaktan menetmiştir.[32] İmam Şâfiî ise mekruh görmüştür. Şâfiî'nin tâbileri ise: "Haram olmaz." demişlerdir.

30. Ahmed, 4/108; Ebu Davud, 2158; Tirmizî, 1131. Senedi sahihdir.
31. Ahmed, 4/127; Tirmizî, 1564. Senedi, şevahid konusunda hasendir.
32. Hanefî imamlarından Ebu Yûsuf'a göre ise fâsiddir. Bk. *Hidâye*, 1/194.

E) NİKÂHTA DENKLİK

1— Kişinin Bağışladığı Hürriyetini Mehir Sayarak Cariyesiyle Evlenme Konusundaki Hükmü:

Sahih'de rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber (s.a.) Safiyye'yi âzad etti ve bahşettiği hürriyetini kendisine mehir yaptı. Enes'e: "Mehir olarak ne verdi?" diye soruldu. O: "Kendisini mehir yaptı." diye cevap verdi.[1] Bunun cevazını.Hz. Ali (r.a.) de benimsemiş, Enes b. Mâlik de böyle yapmıştır. Tâbiîlerin en âlimi ve efendisi Saîd b. el-Müseyyeb, Ebu Seleme b. Abdurrahman, Hasan el-Basrî, Zührî, Ahmed, İshak hep aynı görüştedirler.

İmam Ahmed'den başka bir rivayet daha vardır. Ona göre; nikâhına, izni ile yeniden başlamadıkça caiz olmaz. Eğer nikâha yaklaşmazsa, (kendisini evlenmek amacı ile âzad eden efendisine) kendi kıymetini ödemesi gerekir.

İmam Ahmed'den, üçüncü bir rivayet daha vardır: Ona göre de efendi bir adamı vekil tayin eder. Vekil onu, âzad ettiği cariyesi ile evlendirir.

Sahih olan, sünnete uygun düşen, sahabe kavillerine ve kıyasa uygun olan birinci görüştür. Çünkü efendi cariyenin mülkiyetine sahipti. Cariye sahibi, onun rakabesindeki mülkiyet hakkını düşürdü, kadınlığından istifade mülkiyetini ise nikâhla bâki bıraktı. Cariyeyi âzad edip de, kendisine hizmet etmesini şart koşması, hizmet menfaatini âzaddan istisna etmesi caiz olduğuna göre, bunun evleviyetle caiz olması lâzım gelir. Hizmet menfaatinin âzaddan istisna edilmesi mevzuu daha önce Hayber gazası anlatılırken izah edilmişti.[2]

---

1. Buharî, 67/13; Müslim, 1365.
2. Bu konu için bk. Hayber Gazası, 3/393-394.

2— İzne Bağlı Nikâhın Sıhhati:

Sünen'de İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir: "Bâkire bir kız, Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi ve babasının kendisini zorla evlendirdiğini söyledi. Allah Rasûlü (s.a.) onu (nikâhı kabul edip etmemekte) muhayyer kıldı."[3]

İmam Ahmed, bu hadisin gereği ile hükmetmiştir. Salih'in rivayetinde, amcası tarafından evlendirilen küçük (erkek) çocuğu hakkında İmam Ahmed: "Herhangi bir vakitte rıza gösterirse caizdir. Rıza göstermezse fesheder." demiştir. Oğlu Abdullah da ondan şu nakilde bulunur: "Yetim kız çocuğu evlendirildiğinde, bâliğ olduğu zaman kendisinin muhayyerlik hakkı vardır." Yine İbn Mansûr, İmam Ahmed'den şöyle nakleder: Süfyan'ın, "Evlendirilen ve zifafa girilen yetim bir kız çocuğunun, kocasının yanında hayız görmesi (bülûğa ermesi) durumunda kız muhayyer olur. Eğer kendi nefsini dilerse, evlilik vâki olmaz. Kendisi üzerinde başkalarından daha çok hak sahibidir. Eğer, kocamı seçtim derse, onların nikâhlarına şahit olsunlar." şeklindeki sözü, İmam Ahmed'e anlatılınca: "Güzel!" demiştir.

Hanbel'in rivayetinde ise, kölenin efendisinden habersiz evlenmesi, sonra efendisinin durumdan haberdar olması hakkında İmam Ahmed: "Eğer dilerse efendi boşar, talâk efendisinin elindedir. Eğer evliliklerine izin verirse talâk, köle kocanın elindedir." der. "Efendi boşar." sözünün mânası; akdi iptal eder, yürürlüğe girmesine mâni olur, onaylamaz, demektir. Kadı bu şekilde yorumlamıştır. Bu, nassın zâhirine aykırıdır. Sözkonusu bu görüş Ebu Hanîfe ve bazı tafsilatla birlikte Mâlik'in görüşleridir. Kıyas, bu görüşün sahih olmasını gerektirmektedir. Zira iznin, icap ve kabulü öne geçmesi caiz olunca, gecikmesi de caiz olmalıdır.

Yine akdin feshedilmek üzere mevkûf kılınması caiz olunca, icazet vermek üzere mevkûf kılınması (bekletilmesi) da caiz olmalıdır. Vasiyyet gibi. Zira önemli olan, karşılıklı rızadır. Bunun da akdin in'ıkadından sonra meydana gelmesi, başlangıçta meydana gelmesi gibidir. Sonra satış akdinde muhayyerlik şartının aranması, aslında akdin, muhayyerlik hakkı ile kabul ya da reddini isteyebilecek tarafın icazetine bağlanması demektir. Tevfik Allah'tandır.

3— Nikâhta Denklik (Kefâet):

Allah, insanların birbirlerine karşı olan durumlarını şu âyetlerde belirtmiştir:

3. Ebu Davud, 2096; İbn Mâce, 1875; Ahmed, 2469. Senedi sahihtir.

"Ey insanlar! Doğrusu Biz, sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz Allah katında en değerli ve üstün olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır."[4]

"Mü'minler, ancak kardeştirler."[5]

"Mü'min erkeklerle mü'min kadınlar, birbirlerinin velîleridirler."[6]

"Rabları, onların dualarını kabul etti: Birbirinizden meydana gelen sizlerden, erkek olsun kadın olsun çalışan hiçbir kimsenin işini boşa çıkarmayacağım."[7]

Hz. Peygamber (s.a.) de şöyle buyurur:

"Ne Arabın (Arap olmayana) ne de Arap olmayanın Araba, ne beyazın siyaha, ne de siyahın beyaza üstünlüğü vardır. Üstünlük ancak takva[8] iledir. İnsanlar Âdem'dendir. Âdem ise topraktandır."[9]

"Falanca sülâle benim dostlarım (velîlerim) değildir. Benim dostlarım, nasıl ve nerede olurlarsa olsunlar, takva sahipleridir."[10]

Tirmizî'de: "Dininden ve ahlâkından hoşnut olduğunuz birisi size (kızınızı istemek üzere) geldiğinde, onu evlendiriniz (kızınızı veriniz). Eğer bunu yapmazsanız yeryüzünde fitne ve büyük bir fesat olur." buyurduğu nakledilir. "Ya Rasûlallah! Onda (istemediğimiz bazı şeyler) olsa da mı?" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) üç defa: "Dininden ve ahlâkından hoşnut olduğunuz birisi size geldiğinde, onu evlendiriniz." buyurdu.[11]

---

4. Hucurât, 49/13.
5. Hucurât, 49/10.
6. Tevbe, 9/71.
7. Âl-i İmrân, 3/195.
8. *Takva*: Allah'ın emirlerini yapmak suretiyle, rızasını kaybetmekten; yasaklarından kaçınmak suretiyle de gazabına uğramaktan sakınmaktır.
9. Ahmed, 5/411. İsnadı sahihtir.
10. Buharî, 78/14; Müslim, 215; Ahmed, 4/203. Buharî ayrıca *el-Edebu'l-Müfred* (897)'de Ebu Hureyre'den merfû olarak şunu nakleder: "Kıyamet gününde benim dostlarım takva sahipleridir. Bazıları neseb itibarı ile diğerlerinden daha yakın olsa bile bu böyledir. İnsanlar bana amellerle gelmezler ve siz dünyayı omuzlarınızda taşıyarak gelirsiniz de "Ya Muhammed!" der, imdat istersiniz. Ben de şöyle ve şöyle: "Hayır!" derim. (Hz. Peygamber (s.a.) bunu söylerken de) her iki yanından da yüz çevirdi. Hadisin senedi hasendir.
11. Tirmizî (1085): Hasen-garîb, demiştir. Hadisin şahitleri vardır: Bk. Tirmizî, 1084; İbn Mâce, 1967; Hâkim, 2/164, 165.

Allah Rasûlü (s.a.) Beyâzaoğullarına: "Ebu Hind'i evlendiriniz. Onu nikâhlayınız." buyurmuştur.[12] Ebu Hind hacamatçı idi.

Hz. Peygamber (s.a.) Kureyşli olan Zeyneb bt. Cahş'ı, kölesi Zeyd b. Hârise ile evlendirmiş, yine Kureyşli ve Fihr soyundan olan Fâtıma bt. Kays'ı Zeyd'in oğlu Üsâme'ye vermişti.[13] Bilâl b. Rabâh, Abdurrahman b. Avf'ın bacısını almıştı. Yüce Allah: "Temiz kadınlar, temiz erkeklere; temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır."[14]; "Kadınlardan hoşunuza gidenleri... nikâhlayınız."[15] buyurmaktadır.

Hz. Peygamber'in (s.a.) hükmü, denklik konusunda dinin, hem esasta hem de evliliğin kemalinde itibara alındığını ortaya koymaktadır. Müslüman bir erkek kâfir kadın ile, iffetli bir kadın da fâcir (günahkâr, iffetsiz) bir erkekle evlendirilemez. Bunun ötesinde ne Kur'an ne de sünnet, denklik hususunda başka bir şeye itibar etmemişlerdir. Şöyle ki: Allah Teâlâ müslüman bir kadının, iffetsiz zinakâr bir erkekle nikâhlanmasını haram kılmış; soyuna sopuna, sanatına, zenginliğine, hürriyetine bakmamıştır. Eğer iffetli ve müslüman ise, halis bir kölenin de, soylu, zengin ve hür bir kadınla evlenebileceğine hükmetmiştir. Kureyşli olmayanlar için Kureyşli kadınların nikâhını caiz kılmış, Haşimî olmayanların Haşimî kadınları, fakirlerin zengin kadınları nikâhlayabileceklerini hükme bağlamıştır.

4— Denklik Aranacak Konular:

Denkliğin, hangi hususlarda dikkate alınacağı konusu fakihler arasında tartışmalıdır.

Zâhir mezhebinde İmam Mâlik: "Denklik dinde aranır." demiştir. Kendisinden yapılan bir rivayette de, "Üç hususta aranır: Din, hürriyet ve ayıplardan uzak olmak." demiştir.

Ebu Hanife: "Neseb ve dinde aranır." demiştir.

İmam Ahmed bir rivayette: "Sadece din ve nesebtedir." demiş; başka bir rivayette ise: "Beş şeyde aranır: Din, neseb, hürriyet, zanaat ve mal." demiştir.

12. Ebu Davud, 2102. Hâkim (2/164) ve Zehebî sahih kabul etmişlerdir.
13. Müslim, 1480.
14. Nûr, 24/26.
15. Nisâ, 4/3.

Nesebe itibar konusunda da İmam Ahmed'den iki rivayet mevcuttur: Birincisi: Arap, Arab'a denktir. (Arap olmayan Araba denk olamaz.) İkincisi: Kureyş'e ancak Kureyşli denktir. Hâşimoğulları'na ancak yine Hâşimoğulları'ndan biri denk olabilir.

Şâfiî imamları ise: "Denklik din, neseb, hürriyet, zanaat ve nefret uyandırıcı kusurlardan uzak olma konularında aranır." demişlerdir.

Bunlara göre varlıklı olma konusunda üç görüş vardır: 1) İtibar edilir, 2) Edilmez, 3) Şehirli ise edilir, bâdiyeden (köy vb.den) ise edilmez.

Bunun sonunda şu neticeler ortaya çıkar: Arap olmayan Arab'a; Kureyşli olmayan Kureyş'e; Hâşimoğulları'ndan olmayan, Hâşimoğulları'na; sıradan insanlar meşhur âlim ve sâlihlerin ailelerine, köle hür kadına; âzad edilmiş köle, aslen hür kadına, babalarından biri köle olan, ne kendisine ne de babalarından birisine kölelik bulaşmayan bir kadına denk değildir. Annelerin köle olması durumunun etki edip etmeyeceğinde iki görüş vardır. Kendisinde akdin feshini gerektirecek bir ayıp bulunan, böylesi bir ayıptan salim olan kadına denk olamaz. Feshi gerektirici olmayan, fakat nefret doğuran körlük, kesiklik (قطع) ve hilkat çirkinliği gibi ayıplar hakkında iki görüş bulunmaktadır, Rûyânî'nin tercihine göre, böylesi ayıp bulunanlar da denk olmaz. Yine hacamatçı, dokumacı (hâik) ve bekçi; tüccar, terzi vb. zanaat erbabının kızlarına denk değildir. Yine, esnaftan biri (ehl-i hırfet), âlimin kızına; fâsık (ahlâkı zayıf), iffetli bir kadına; ehl-i bid'at, sünnî kızına denk değildir.

Ancak kefâet (denklik), çoğunluk âlimlere (cumhûr) göre kadının ve velilerin hakkıdır.

Sonra bunlar ihtilâf etmişlerdir. Şâfiîler: "Bu hak şu anda velâyeti elinde bulunduranındır." demişlerdir. Bir rivayette İmam Ahmed: "Uzak yakın bütün velilere aittir. Bunlardan razı olmayan herhangi biri akdi feshedebilir." demiştir. Üçüncü bir rivayette ise İmam Ahmed: "Bu, Allah hakkıdır. Velilerin bu hakkı düşürerek rıza göstermeleri sahih değildir." demiştir. Ancak bu rivayete göre, itibar edilen sadece dinde denkliktir. Ne hürriyet ne varlıklı olmaya, ne zanaat ne de nesebe itibar yoktur. Çünkü ne İmam Ahmed, ne de ulemadan biri: "Bir fakirin, rızası ile ile zengin bir kadınla evlenmesi durumunda nikâhı batıldır." dememişlerdir ve yine, ne o ne de bir başkası: "Haşimî bir kadının, onlardan olmayan bir erkekle; Kureyşli bir kadının, Kureyşli olmayan bir erkekle nikâhlarının bâtıl olduğu" kanaatinde değillerdir. Biz buna dikkatleri çekiyoruz. Çünkü Hanbelî ulemasından birçoğu, kefâet (denklik) konusunda bunun aksini naklediyor, kefâet acaba Allah hakkı mıdır, yoksa

kul hakkı mı? diye soruyor ve (sadece dinde olduğu kaydını getirmeden, Allah hakkıdır diye) mutlak olarak zikrediyorlar. Öbür taraftan da "Denklik şu sayılan hususlardadır..." diyorlar. (Tabii bu da yanlış anlamaya sebep oluyor.) Burada işi ciddi tutmadıkları ve yeterince tahkik etmedikleri ortadadır.

5— Köle ile Nikâhlı İken Hürriyetine Kavuşturulan Cariyenin Muhayyerlik Hakkı:

Sahihayn ve *Sünen*'de mevcuttur: Berîre, sahipleri ile mükâtebe sözleşmesi yapmıştı. Hz. Peygamber'e (s.a.) gelip yaptığı akit hakkında soru sordu. Hz. Âişe: "Eğer sahiplerin, onu benim ödememi ve velâyetinin de bana ait olmasını arzu ederlerse, ben bunu yaparım." dedi. Berîre bunu sahiplerine söyledi. Onlar, velâ hakkı kendilerinin olmadıkça buna yanaşmadılar. Hz. Peygamber (s.a.), Âişe (r.a.) validemize: "Onu satın al ve (zararı yok) velâ hakkını da onlara şart koş. Velâ hakkı ancak âzad edene aittir." buyurdu. Sonra bir hutbe irad ederek insanlara: "Bazı insanlara ne oluyor ki, Allah'ın kitabında olmayan şartlar ileri sürüyorlar? Kim Allah'ın kitabında bulunmayan bir şart ileri sürerse, o bâtıldır. İsterse yüz şart olsun. Allah'ın hükmü, yerine getirilmeye daha lâyıktır. Allah'ın şartı daha sağlamdır. Şüphesiz ki, velâ hakkı, ancak âzad edene aittir." buyurdu.

Sonra Rasûlullah (s.a.) Berîre'yi, kocasının nikâhı altında kalmak ya da nikâhı feshetme arasında muhayyer bıraktı. O da feshetmeyi tercih etti. Hz. Peygamber (s.a.): "(Bak!) O senin kocan, çocuğunun babası!" dedi. Berîre: "Ya Rasûlallah, bu bir emir mi? (Bana bunu emrediyor musun?)" diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.): "Hayır, ben sadece bir aracıyım." buyurdu. O ise: "Benim ona ihtiyacım yok" dedi. Hz. Peygamber (s.a.) onu muhayyer bıraktığında: "Eğer o sana yaklaşırsa, artık sana muhayyerlik yok." buyurdu ve iddet beklemesini emretti. Kendisine sadaka olarak et verilmişti; Hz. Peygamber (s.a.) ondan yedi ve: "O, sana sadaka, bize ise hediyedir." buyurdu.[16]

6— Sözleşmeli (Mükâteb) Köle Konusundaki Fıkhî Hükümler:

Berîre hadisinden şu fıkhî hükümler çıkıyor:

1— Cariyenin mükâtebe sözleşmesi yapması caizdir.

16. Buharî, 49/10, 50/1 ve daha başka yerlerde; Müslim, 1504; Tirmizî, 2125, 2126; Ebu Davud, 2231-2233, 2235, 3929.

2— Ödeme hususundaki acziyeti efendisi tarafından teslim edilmese bile, mükâteb kölenin satımının caiz olması. İmam Ahmed'in meşhur görüşü de budur. İfadelerinin çoğunluğu bu şekildedir. Ebu Tâlib rivayetinde: "Mükâtebe sözleşmesi yaptığı cariyesi ile cima edemez. Görmez misin, onu satmaya da kâdir değildir." demiştir. Ebu Hanife, Mâlik ve Şâfiî de böyle söylemişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.) Âişe validemizin, Berîre'yi satın almasını, sahiplerinin de satmasını tasvip etmiş ve, "Taksitlerini ödemeden âciz kaldı mı, kalmadı mı?" diye sormamıştır. Berîre'nin, Hz. Âişe'den kendisine yardımcı olması için ona gelmesi, acziyetini gerektirmez. Hem sonra mükâteb kölenin satımında kıyasen de bir mahzur yoktur. Zira onun satılmış olması kitabet akdini iptal etmez. Çünkü müşterinin yanında da, satıcının yanında olduğu gibi olur. Eğer taksitlerini öderse, âzad olur; eğer ödemekten âciz kalırsa müşterinin, onu satıcının yanında olduğu gibi eski kölelik haline döndürme hakkı vardır. Eğer sünnet, mükâtebin satışının caiz olduğu hükmünü getirmeseydi, kıyas onu zaten gerektirirdi.

Pek çokları mükâtebin satımının caiz olduğu üzerinde kadim icmâ bulunduğunu iddia etmişler, şöyle demişler: Berîre olayı herkesin nakli ile gelmiştir. Medine'de bu olayı bilmeyen kimse yoktu. Zira mü'minlerin annesi ile ashabtan bir grup arasında cereyan etmiş bir pazarlıktı. Sonra Hz. Peygamber (s.a.) cuma günü olmadığı halde onun satımı hakkında bir hutbe irad buyurmuştu. Bundan daha meşhur bir şey olur mu? Sonra kocasının, Berîre'nin peşi sıra Medine sokaklarında ağlayarak dolaşması, meseleyi kadınlara ve çocuklara da duyurmuştu. Böylece bundan, kesin olarak bu konuda ashabın icmâı olduğu ortaya çıkar. Zira böylesi apaçık bir herkesçe bilinen bir konuda bir sahabînin çıkıp da Hz. Peygamber'e (s.a.) muhalefet etmesi düşünülemez. Bize ashaptan birisinden, mükâtebin satışını menettiğini de gösteremezsiniz. Sadece İbn Abbas'tan isnadı bilinmeyen şâz bir rivayet bulunmaktadır.

Mükâtebin satışını caiz görmeyenler kendilerine iki gerekçe bulmuşlardır: Birincisi: "Berîre taksitlerini ödemekten âciz kalmıştı." şeklindedir ve bu Şâfiîlere âittir. İkincisi ise: "Satış akdi, mükâtebe bedeli üzerine kurulmuştur, Berîre'nin üzerine değil." Bu da Mâlikîler'e aittir.

Aslında bu iki gerekçe hadisten daha çok ispatlanmaya muhtaçtır ve hiçbiri de mâkul değildir.

Birinci gerekçeyi ele alalım: Hiç şüphe yoktur ki, bu olay Medine'de olmuş ve buna Hz. Abbas ile, oğlu Abdullah (İbn Abbas) şahit bulunmuşlardır. Mükâtebe akdi, her sene bir okiyye (40 dirhem) olmak üzere dokuz taksit üzere yapılmıştı ve henüz bir şey ödememişti. Yine hilâfsız, Hz. Abbas

ve oğlu Mekke'nin fethinden sonra Medine'ye ikâmete gelmişlerdi ve Hz. Peygamber (s.a.) bundan sonra iki yıldan biraz fazla yaşamıştı. Bu durumda acziyet, ve taksitlerin gününün dolması nasıl söz konusu olabilir?

Yine Berîre, "Âciz kaldım." dememişti. Hz. Âişe de ona: "Âciz mi kaldın?" diye sormamıştı. Sahipleri de acze düştüğüne dair bir şey söylememişler, Hz. Peygamber (s.a.) de aczine hükmetmemiş, böyle bir tavsifte ve ihbarda bulunmamıştı. Bu durumda, isbatından âciz kaldığınız bu acziyeti nereden çıkarıyorsunuz?

Hem Berîre, Hz. Âişe'ye: "Sahiplerimle her sene bir okiyye ermek üzere dokuz okiyye üzerinde anlaştım. Bana yardım etmeni arzuluyorum." demişti de, "Onlara bir şey ödemedim" veya "Üzerimden birkaç taksit geçti, ödemekten âciz kaldım." veya "Sahiplerim ödeyemeyeceğime hükmettiler." vs. dememişti.

Sonra farzedelim ki, sahipleri onun aczine hükmettiler; o zaman eski köle haline dönerdi. O zaman da Berîre, çoktan ortadan kalkmış bir iş (mükâtebe akdi) için koşturup Hz. Âişe'den yardım istemeye gelmezdi.

Şöyle denebilir: Hz. Âişe'nin, "Eğer sahiplerin, seni satın alıp âzad etmemi ve velâ hakkının da benim olmasını arzu ederlerse, ben bunu yaparım." sözü ile, Hz. Peygamber'in (s.a.), "Onu satın al ve âzad et" buyurması, onun âciz kaldığına delâlet eder. Zira bu ifadeler, Hz. Âişe'nin bir âzad etme işini kurması anlamına gelir. Mükâtebin azadlığı ise borcunu ödemesi iledir. Efendisinin âzad işini yeniden kurması ile değildir. Denilir ki, bunları kitabetin bâtıl olduğu görüşüne sevkeden şey işte budur. İtiraza devam ediyorlar: Mâlumdur ki mükâtebe akdi, ancak ya mükâtebin ödeyememesi, âciz kalması ya da kendi kendisinin aczini kabullenerek vazgeçmesi ile bâtıl olur. Bu takdirde de köleliğe döner. Bu durumdan satış akdi mükâteb üzerine değil, köle üzerine gerçekleşmiş olur.

Buna şu şekilde cevap verilir: Âzad işinin satın alınma üzerine tertib edilmesi, onun ilk kez kurulmasına (inşası) delâlet etmez. Çünkü bu, müsebbebin (sonucun) sebebi üzerine tertibi olmaktadır. Hz. Âişe, onun mükâtebe borcunu toptan olarak peşin ödemeyi isteyince, onun bu durumu, Berîre'nin âzad edilmesine sebep olmuştu. Bizzat siz de diyorsunuz ki, Hz. Peygamber'in (s.a.), "Hiçbir oğul, babasının hakkını ödeyemez. Ancak onu köle olarak bulup satın alır ve azad ederse o başka."[17] hadisindeki, "satın alır ve azad ederse" kısmı müsebbebin sebebi üzerine tertibi kabilindendir. Çünkü bizzat

17. Müslim, 1510.

satın alması ile, baba oğulun mülkiyetinde hürriyet kazanır, onu âzad etmesine (böyle bir inşaya) ihtiyaç yoktur. (Berîre hadisinde de durum aynıdır.)

İkinci gerekçeye gelince; onun durumu apaçıktır ve olayın ifade akışı (siyak) onu iptal etmektedir. Zira Hz. Âişe, onu satın almış ve âzad etmişti. Velâ hakkı da kendisine aitti. Bunda şüphe yoktur. Hz. Âişe malı satın almamıştı. Mükâtebe bedeli mal, taksite bağlanmış dokuz okıyye idi. Onlara hepsini birden saymış ve zimmetindeki maldan hiç söz etmemişti. Hiçbir şekilde maksadı da o değildi. Hz. Âişe'nin taksite bağlanmış dirhemleri aynı sayıdaki dirhemlerle peşin olarak satın alması gibi bir maksadı yoktu.

3— Berîre hadisinden çıkarılan bir diğer hüküm de, paraların (altın ve gümüş) miktarları farklı değilse, onları (tartmak yerine) sayarak da muamele yapmak caizdir.

4— Akitte taraflardan hiçbirinin, Allah ve Rasûlü'nün (s.a.) hükmüne muhalif şart ileri sürmesi caiz değildir. "Allah'ın kitabında olmayan" ifadesinin mânası, "Allah'ın hükmünde cevazı olmayan" demektir. Yoksa, "Kur'-an'da zikri ve mübahlığı geçmeyen" mânasına değildir. Hadiste geçen "Allah'ın hükmü, yerine getirilmeye daha lâyıktır.", "Allah'ın şartı daha sağlamdır." ifadeleri buna delâlet eder.

Fasit şart ileri sürülen akdin, sahih olacağını ve akdin o şart sebebiyle bâtıl olmayacağını söyleyenler bu hadisle istidlâl ederler. Bu tartışmalı bir konudur ve tafsile ihtiyaç vardır. Hangisinin doğru olduğu, hadisin mânasının açıklanması durumunda ortaya çıkar. Zira hadiste geçen: (اِشْتَرِطِي لَهُمُ الْوَلَاءَ فَإِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ) "Velâ hakkını onlara şart koş. Velâ hakkı, ancak âzad edene aittir." ifadesi, bir problem arzetmiştir. Çünkü hem şart koşması için Âişe'ye izin vermiş, hem de bir mâna ifade etmeyeceğini söylemiştir. İmam Şâfiî bu ifadeyi tenkide tâbi tutmuş ve: "Hişâm b. Urve bu ifadeyi, yalnız başına rivayet etmiştir. Diğer râviler ise ona muhaliftirler." diyerek hadisin bu kısmını reddetmiş, sabit görmemiştir. Ancak Buharî, Müslim ve diğerleri, hadisi bu şekliyle tahric etmişler ve tenkit etmemişlerdir. Bildiğimiz kadarıyla Şâfiî'den başka hadisi muallel bulan yoktur.

Sonra mânasında ihtilâf etmişler ve: "Hadisteki (لِ) lâm harfi aslî (lehine) mânasında değil, (على) alâ (aleyhine) mânasındadır." demişlerdir. Nitekim İsrâ sûresi (17/7)ndeki (إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا) "Eğer iyilik ederseniz, kendinize iyilik etmiş olursunuz.' Kötülük ederseniz, o da kendi aleyhinizedir." âyetindeki (وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا) ifadesindeki lâm (لِ), aleyhâ (عَلَيْهَا) mânasınadır. (مَنْ عَمِلَ صَالِحاً فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا) âyeti[18]de buna delildir.

18. Fussilet, 41/46.

Bir grup buna itiraz ederek, âyetin siyakı ile harfin konumunun hadistekinden farklı olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü âyet, nefsin lehine ve aleyhine olan arasında bir ayırım yapmıştır.(إشترطي لهم) ifadesinde ise böyle bir durum yoktur.

Bir başka grup ise şöyle demiştir: Lâm harfi, aslî mânası üzerinedir. Ancak sözde hazfedilmiş (düşmüş) bir kısım vardır. Hadisteki bu kısım: (اشترطي لَهُمْ، أولاتشترطي، فإن الاشتراط لايفيد شيئاً لمخالفته لكتاب الله) "=Onlara ister şart koş, ister koşma. Çünkü koşulan şart, Allah'ın kitabına muhalif olduğu için bir mâna ifade etmeyecektir." şeklindedir.

Bu yoruma, "delili olmayan bir şeyin gizlenmesini gerektirdiği, böylesi delilsiz bir şeyi bilmenin de bir nevi gaybı bilmek olduğu" belirtilerek itiraz edilmiştir.

Bir başka grup ise: Buradaki emir ibâha için değil, tehdid içindir. (اعْمَلُوا مَاشِئْتُمْ) "=İstediğinizi yapın." âyetindeki emir sîgası gibidir, demişlerdir. Bunun saçmalığı da, bir önceki yorumda olduğu gibi ortadadır. Hz. Âişe'nin ne suçu var ki tehdide maruz kalsın! Olayın anlatılışında tehdidi gerektiren şey nerede?! Evet. Doğrusu tehdide lâyık olan kendileridir, mü'minlerin annesi değil!

Dördüncü bir grup: "Hayır buradaki emir kipi, ibâha ve izin içindir ve bu tür şartların koşulması caizdir. Mükâtebin velâ hakkı, satıcının olur." demişlerdir. Bazı Şâfiîler böyle düşünüyorlar. Bu yorum, öncekilerin hepsinden daha da kötüdür. Bizzat hadisin sarih ifadesi, bu yorumun bâtıl olduğunu ve reddedilmesini gerektirir.

Beşinci bir grup şöyle diyor: Bu izin Hz. Âişe'ye, sadece bu şartın bâtıllığının ortaya çıkmasına, fert ve toplum olarak herkesin bunu bilmesine ve hükmün yerleşmesine vesile olsun diye verilmiştir. Berîre'nin sahipleri, Hz. Peygamber'in (s.a.) bu husustaki hükmünü öğrenmişlerdi, buna rağmen velâ hakkı kendilerine şart kılınmadan ikna olmamışlardı. Hz. Peygamber (s.a.) Hz. Âişe'ye şart koşma hususunda izin verip, sonra bir de hutbe irad ederek, koşulan bu şartın bâtıl olduğunu, insanların içinde ilan etmek suretiyle onları cezalandırdı. Bu uygulama, şer'î ahkâmdan birisini ortaya koydu. O da şudur: Akidde bâtıl bir şart ileri sürülmüşse, ona riayet etmek caiz değildir. Eğer Hz. Âişe'ye şart koşma izni verilmeseydi, bu hüküm bilinmezdi. Zira hadis, "velâ hakkının âzad edenden başka birisine ait olması" hükmünün (şartının) fâsid olduğunu içermektedir.

Şart koşulduğunda, bunun bâtıl olduğu, bizzat Hz. Peygamber'in (s.a.) bâtıllığını açıkça ifade etmesinden anlaşılmaktadır. Belki de Berîre'nin sahip-

leri, "Şayet şart koşulursa, her ne kadar mutlak akdin gereğine ters ise de, ona riayet etmek gerekir." düşüncesinde idiler. Ama Hz. Peygamber (s.a.), şartsız iptal ettiği gibi, şart koşulmuş olduğu halde bile onu iptal etmiştir.

Şöyle denebilir: Şartı ileri süren kimsenin maksadı, koşulan şartın iptal edilmesiyle gerçekleşmeyince, ya ona fesih hakkı verilmelidir, ya da gözetip de elde edemediği menfaat oranında bir iade yapılmalıdır. Oysa ki Hz. Peygamber (s.a.), bu ikisinden hiç birine hükmetmemiştir.

Cevap: Sizin bu söylediğiniz, şartı ileri süren tarafın, şartın fâsid olduğunu bilmemesi durumunda sözkonusudur. Ama bâtıl olduğunu, Allah'ın kitabına ters düştüğünü bile bile şartı ileri sürmüşse; o kişi, böyle bir şartı ileri sürme cür'etini gösterdiği için âsî ve günahkâr olur. Dolayısıyla da ne fesih, ne de geri iade hakkı olmaz. Berîre'nin sahiplerinin tavrı, bu ikinci tür davranışta bulunduklarını gösteriyor. Allah en iyi bilendir.

7— Velâ Hakkı:

(إِنَّمَا الوَلاَءُ لِمَنْ أَعْتَقَ) "=Velâ hakkı, ancak âzad edene aittir." hadisi, umum ifade eder ve bunun altına sâibe[19] olarak âzad eden, zekât ya da keffaret yoluyla âzad eden veya (meselâ nezir gibi) vacip bir âzadda bulunan herkes girer ve velâ hakkına sahip olur. Bu İmam Şâfiî, Ebu Hanife ve bir rivayette İmam Ahmed'in görüşleridir. Diğer bir rivayette İmam Ahmed: "(Bu şekilde âzad dilen köle) üzerinde velâ yoktur." demiştir. Üçüncü rivayette ise; "Onun velâsı, kendi gibi birisinin âzad edilmesi için kullanılır." demiştir.

İmam Ahmed ve onun görüşünde olanlar, bir müslümanın zimmî bir köleyi âzad etmesi, âzad edilenin de kâfir olarak ölmesi durumunda müslümanın velâ yoluyla ona vâris olacağına, bu hadisin umumîliğini delil olarak kullanmışlar ve bu umumîliğin, "Müslüman, kâfire vâris olamaz."[20] hadisinden daha hâs (hususi) olduğunu, onu tahsis ya da takyid ettiğini ifade etmişlerdir. İmam Şafiî, Mâlik ve Ebu Hanife ise: "Köle müslüman olarak ölmedikçe velâ yolu ile vâris olamaz." demişlerdir. Bunların, "Velâ hakkı âzad edene aittir." sözünün umûmiliği, "Müslüman, kâfire vâris olamaz." hadisi ile tahsis edilmiştir, demelerine bir mâni yoktur.

---

19. *Sâibe*: Üzerinde âzad eden lehine velâ hakkı olmamak şartı ile âzad edilen köle demektir.
20. Buharî, 85/26; Müslim, 1614.

8— Köle İle Nikâhlı İken Hürriyetine Kavuşturulan Cariyenin Muhayyerlik Hakkı:

Berîre olayından çıkarılan fıkhî hükümlerden biri de, köle ile evli bir cariyenin azad edilmesi durumunda kendisinin muhayyer olacağıdır. Rivayetler, Berîre'nin kocasının hür mü, köle mi olduğunda ihtilâf arzetmektedir. Kâsım, Hz. Âişe'den: "Köle idi. Eğer hür olsaydı, ona muhayyerlik vermezdi." dediğini rivayet eder. Urve ise yine ondan: "Hürdü." diye nakilde bulunur. İbn Abbas ise: "Muğis adı verilen siyah bir köleydi. Falan oğullarının kölesiydi. Ben hâlâ, onun Medine sokaklarında (Berîre'nin) arkasında dolaştığını görür gibiyim." demiştir. Bütün bu rivayetler *Sahih*'tedir. Ebu Davud'da Urve, Hz. Âişe'den; "Ebu Ahmed'lerin kölesiydi. Hz. Peygamber (s.a.) onu (Berîre'yi) muhayyer kıldı ve ona: 'Eğer sana yaklaşırsa, artık sana tercih hakkı yok...'[21] buyurdu." dediğini rivayet eder.

İmam Ahmed'in *Müsned*'inde "Hz. Âişe'den "Berîre, bir kölenin (nikâhı) altında idi. Onu âzad ettiğinde, Hz. Peygamber (s.a.) kendisine: "Tercih et. İstersen bu kölenin nikâhı altında kalmaya devam edersin, istersen ondan ayrılırsın." buyurdu.[22]

Sahih'te, onun hür olduğu rivayet edilmiştir.

Rivayetlerin en sahihi ve en çoğu, onun köle olduğunu gösteren rivâyetlerdir. Bu haberi, Hz. Âişe'den üç kişi rivayet etmiştir: Esved, Urve ve Kâsım. 1) Esved'in rivâyetini ele alalım. Ondan gelen rivayetler, Hz. Âişe'nin onun hür olduğunu belirttiğinde müttefiktirler. 2) Urve'nin rivâyetine gelince, ondan nakledilen birbirine muarız iki sahih rivayet vardır: Birine göre hür, diğerine göre ise, köle idi. 3) Abdurrahman b. Kâsım'ın rivâyetine gelince; ondan da iki sahih rivayet nakledildiğini görüyoruz. Birincisine göre hürdü. İkincisine göre ise şüphe var. Davud b. Mukâtil diyor ki: "İbn Abbas'tan gelen rivayetler, onun köle olduğunda ihtilâf etmemişlerdir."

Cariye âzad edildiği zaman, eğer kocası köle ise muhayyer olacağında ittifak vardır.

9— Hür Koca İle Nikâhlı İken Hürriyetine Kavuşturulan Cariyenin Muhayyerlik Hakkı İhtilâflıdır:

İmam Şâfiî, Mâlik ve iki rivayetten birinde İmam Ahmed: "Muhayyer-

21. Ebu Davud, 2236.
22. Ahmed, 6/180. Senedi hasendir.

liği yoktur." demişlerdir. Ebu Hanife ve diğer bir rivayetinde ise Ahmed, "Muhayyer olur." görüşündedirler.

Bu iki görüş, cariyenin kocasının hür ya da köle oluşuna dayanmaz. Aksine muhayyerlik hakkının dayanağı (menât, illet) konusundaki araştırmadan kaynaklanmaktadır. Bu konuda fakihlerin üç hareket noktası vardır: 1) İllet, eşitliğin bozulmasıdır. "Noksan altında kemal bulmuştur." sözlerinden kasıtları budur. 2) Cariyenin âzad edilmesi, kocasına daha önce akitle sahip olmadığı üçüncü bir talâk hakkı gerektirmiştir. Ebu Hanife'nin hareket noktası budur. Bunlar üç talâk görüşlerini, "Talâkta itibar kocaya değil, kadınadır." (Yani kadın hür olursa talâk üç olur, isterse koca köle olsun. Kadın köle ise talâk sayısı iki olur, isterse koca hür olsun.) prensiplerine dayandırmışlardır. 3) Cariyenin, kendi nefsine mâlik olmasıdır.

Konu üzerinde durmak istiyoruz.

Birinci yaklaşım: İlletin, noksan altında kemal bulması olduğu telakkisine göre, denklik, evliliğin başında şart olduğu gibi, devamında da şarttır. Evlilik esnasında denklik bozulursa, kadın muhayyer olur, başlangıçta kocanın denk olmadığı anlaşıldığında muhayyer olduğu gibi, seçimini yapar anlayışına dayanır ki, bu görüş iki açıdan zayıftır:

a) Nikâhın sıhati için, şartlarının devam ve bekâsı aranmaz. Yine akit sırasında nikâhın tevabiinden olan hususların da, nikâhın bekâsı için devam etmesi şartı yoktur. Meselâ, nikâhın başında zevcenin zorlamaksızın rızasını belirtmesi şarttır. Ama nikâhın devamı için aynı şart aranmaz. Veli ve iki şahit şartı da böyledir. İhram, iddet ve zinakâr kadınla evlenilemeyeceği görüşünde olanlara göre zina mânileri de, sadece akdin başlangıcı için engel teşkil ederler. Akdin devamını engellemezler. Dolayısıyla akit için denklik şartının ileri sürülmesi, evlilik boyunca da denkliğin bulunması zaruretini gerektirmez.

b) Nikâhın devamı sırasında, kocanın fâsıklığı veya feshi mucib bir kusurun zuhuru sebebi ile denkliğin bozulması durumunda zâhir mezhebe göre muhayyerlik sabit olmamaktadır. Mütekaddimîn Hanbelî âlimlerinin tercihi ve İmam Mâlik'in mezhebi böyledir. Kadı, sonradan ortaya çıkan bir kusur yüzünden muhayyerlik doğacağını söylemiştir. O zaman kocanın fâsık olması yüzünden de muhayyer kılması gerekir. İmam Şâfiî: "Eğer kusur kocada zuhur ederse, muhayyerlik doğar, eğer zevcede ortaya çıkarsa bunda iki görüş vardır." demiştir.

İkinci yaklaşım: İlletin, kocası lehine üzerinde üçüncü bir talâk hakkını gerektirmesi şeklinde idi. Bu, son derece zayıf bir yaklaşımdır. Üçüncü bir talâk hakkının doğması ile, âzad edilen cariyeye muhayyerlik hakkı tanın-

ması arasında ne ilgi vardır? Acaba Şâri', üçüncü talâka mâlik olmayı, feshe mâlik olmaya sebeb mi kılmıştır ki? Bunların, "Cariye daha önce iki talâkla ayrılıyordu. Şimdi ise ancak üç talâkla ayrılabilir. Bu ise akdin gerektirmediği cariye (zevce) aleyhine bir haps ve tutma fazlalığıdır." şeklindeki kuruntuları yersizdir. Çünkü koca, karısından asla ayrılmama ve onu ölünceye kadar nikâhında tutma hakkına zaten sahiptir. Nikâh, ömür boyu devam etmek üzere kıyılan bir akittir ve karısını nikâhı altında tutmaya mâliktir. Onun âzad olması, bu mâlikiyeti elinden almaz. Bu durumda onun aleyhine üçüncü bir talâka mâlik olması, nasıl onun bu hakkını düşürebilir? Bu izah, tabiî, talâkta itibarın kadınlara olduğu varsayımına göredir. Oysaki bu konuda da sahih olan; talâkı elinde tutan, kullanılması kendisine tevdi edilen ve kendi tarafından kullanıldığında meşrûluk kazanan kocaya itibar edilmesidir.

Üçüncü yaklaşım: Kendi nefsine mâlik olması şeklinde idi. Bu, diğerleri içerisinde daha tercihe şayanı, şer'î asıllara en yakını ve çelişkilerden de en uzak olanıdır. Bu yaklaşımın izahı şöyledir: Efendi, cariyenin rakabesine ve menfaatlerine mâlik olması hasebiyle mülkiyet hükmüne istinâden onun üzerine nikâh akdi icra etmişti. Âzad etme işi ise, Âzad edilene, hem rakabe, hem de menfaatlerin temlikini gerektirir. Âzad etmeden maksat, ondan gözetilen hikmet budur. Cariye âzadla rakabesine mâlik olunca, kadınlığına, menfaatlerine de mâlik olur. Kadınlığından istifade menfaati de bu meyândadır. Dolayısıyla ona muhayyerlik tanınmazsa, kadınlık menfaatine sahip olmuş olamaz. Bu yüzden Şâri' (Hz. Peyamber s.a.) âzad edilen cariyeyi, kocası ile beraberliğe devam etme ya da nikâhını feshetme arasında muhayyer kılmıştır. Zira kendi kadınlığına artık sahip olmuştur. Nitekim, Berîre hadisinin bazı rivayetlerinde Hz. Peygamber (s.a.) ona: "Kendi nefsine mâlik oldun. Tercih et." buyurmuştur.

İtiraz: Efendi cariyesini evlendirse, sonra onu satsa; bu durumda müşteri, tabii ki, onun rakabesine, kadınlığına, menfaatlerine mâlik olmuştur. Ama buna rağmen müşteriye nikâhın feshi yetkisini vermiyorsunuz. Sizin bu tutumunuz, yaptığınız izahı nakzeder, boşa çıkarır.

Cevap: Öyle bir şey yok. Çünkü o meselede satıcı, mâlik olduğu şeyleri müşteriye nakletmiştir. Dolayısıyla müşteri, satıcının halefi olmaktadır. Satıcı, cariyesini evlendirdiğinde onun kadınlığından istifade menfaatini kendi mülkiyetinden kocaya devretmişti. Sonra da kadınlık menfaatinden soyutlanmış vaziyeti ile onu müşteriye nakletmiştir. Bu tıpkı, kölesini bir müddet için kiraya vermesi ve sonra onu satması durumuna benzer.

Soru: Haydi diyelim, cariyeyi satması durumunda bu doğru! Aynı şeyi âzad edilmesi durumu için de söyleseniz ve cariyeyi kiralayıp sonra âzad et-

mesinde olduğu gibi, âzad edilmesi durumunda da kadınlığından istifade menfaatinden soyutlanmış olarak kendi hürriyetini kazanır deseniz ya! Dolayısıyla sizin bu yaklaşımınız tutarsızdır.

Cevap: Aralarında fark vardır. Âzad etmenin âzad edilene rakabe ve menfaatlerini temliki, satış akdinden güçlüdür. Güçlü olduğu içindir ki âzad işi, âzad etmediği kısmında da geçerli olur ve ortağının payına sirayet eder. Halbuki satış akdi böyle değildir.

Efendinin azad etmesi, âzad edilen üzerinde mâlik olduğu şeyleri düşürmesi ve bağımsız olarak ona ait kılması demektir. Bu da, mâlik olduğu hem rakabe hem de menfaatlerinin tümünü düşürmesini gerektirir. Âzad işi, mâlikin hiçbir hakkı olmadığı başkasının halis mülküne bile sirayet ettiğine göre, nasıl olur da kocanın hakkının taalluk ettiği mülküne sirayet etmez?! Âzad edenin hiçbir hakkı bulunmadığı ortağının hissesine sirayet ettiğine göre, kocanın hakkı tarafından meşgul bulunan kendi mülküne sirayeti öncelikle ve daha uygun olarak sabit olur. Adalet ve sahih kıyas bunu gerektirir.

Soru: Bu durumda kocanın hakkının iptali sözkonusudur. Ortak misalinde ise bu durum yoktur. Çünkü zarurî olarak âzad edilen payının bedeli kendisine verilmektedir.

Cevap: Koca, cinsel ilişkide bulunmak suretiyle menfaati elde etmiştir. Bu menfaatin devamını yok eden bir şeyin ortaya çıkması onun bir hakkını düşürmüş olmaz. Nitekim akdin fesadını ya da feshini gerektiren, süt emme, ayıp zuhuru ve bazılarınca denkliğin bozulması gibi bir durumun sonradan ârız olması durumlarında olduğu gibi.

Soru: Peki Nesâî'nin İbn Mevheb hadisine ne diyeceksiniz? Buna göre Kâsım b. Muhammed şöyle demiştir: Hz. Âişe'nin biri erkek, diğeri kadın iki kölesi vardı. Hz. Âişe anlatıyor: Ben bunları azad etmek istedim ve bunu Hz. Peygamber'e (s.a.) söyledim. Bana: "Önce erkek köleyi âzad et." buyurdu.[23] Eğer koca hür olduğu zaman, muhayyerlik hakkı menedilmeseydi, önce erkek kölenin âzadı ile işe başlanmasının bir faydası olmazdı. Zira önce erkek köleyi âzad ettiğinde, cariye hür bir kimsenin nikâhı altında iken âzad edilmiş olacaktı. Böylece de muhayyerlik hakkı olmayacaktı.

Yine *Sünen-i Nesâî*'de: Hz. Peygamber'in (s.a.) "Herhangi bir cariye, kölenin nikâhı altında iken azad olursa, kocası onunla birleşmediği sürece

23. Nesâî, 6/161.

muhayyerdir.[24] buyurduğu rivayet edilir.

Cevap: Birinci hadisi ele alalım: Onu rivayet eden Ebu Câfer el-Ukaylî: "Bu, sadece Ubeydullah b. Abdurrahman b. Mevheb kanalıyla bilinen bir haberdir. O, zayıf bir râvidir." der. İbn Hazm ise: "O, sahih olmayan bir haberdir." der. Sonra biz bu haberi sahih kabul etsek bile bunda konuya ait bir delil yoktur. Çünkü bu iki kölenin birbirleri ile evli olduklarını ifade eden bir kayıt yoktur. Sadece biri erkek, diğeri kadın iki kölesi olduğu belirtilmektedir, o kadar. Sonra bunların evli olduğunu varsaysak bile, Hz. Âişe'ye önce erkeği âzad etmesini emretmesinde, hür bir kimsenin nikâhı altında iken âzad edilen cariyenin muhayyerliğini ortadan kaldıracak bir unsur yoktur. Haberde önce erkek köleyi (kocayı) âzad etmesini bu yüzden emrettiğine dair bir sarahat yoktur. Aksine anlaşılan odur ki, Hz. Peygamber (s.a.) validemize, erkek köle âzadının cariyeye göre daha faziletli olmasından ve iki cariyenin âzadının ancak bir erkek köle yerine geçeceğinden —nitekim bu meyanda sahih hadis vardır— hareketle, önce erkekten başlayarak âzad etmesini emretmiştir.

İkinci hadise gelince: Bu da zayıf bulunmuştur. Çünkü Fadl b. Hasan b. Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin rivayetindendir. O ise meçhul bir râvidir. Böylece durum açıklık kazanmış ve âzad edilen cariyeye muhayyerlik hakkı verildiği konusunda Şâri'in hükmü ortaya çıkmıştır. Buna delil olmak üzere İmam Ahmed'in, müsned olarak rivayet ettiği şu hadisi zikredebiliriz: Hz. Peygamber: "Cariye âzad edildiği vakit, kocası onunla birleşmediği sürece muhayyerdir. İsterse ondan ayrılır. Eğer kocası kendisi ile birleşmişse artık muhayyerliği yoktur ve ondan ayrılamaz."[25] buyurmuştur.

Bu hadisten iki hüküm çıkar:

1— Kocasına birleşme imkânı vermediği sürece muhayyerlik hakkını zaman içinde (terahi üzere) kullanabilir. Bu, İmam Mâlik, Ebu Hanife ve Ahmed'in görüşleridir. İmam Şâfiî'nin üç görüşü vardır. Biri budur. İkincisi: fevrîdir, derhal kullanılması gerekir. Üçüncüsü, üç güne kadar hakkı devam eder.

2— Eğer cariye, kocasına birleşme imkânı verir ve o da ilişkide bulunursa muhayyerlik hakkı düşer. Bu, âzad edildiğini ve âzadla birlikte muhayyerliğin sabit olduğunu bildiği zamandır. Eğer her ikisini de bilmiyorsa, cinsel

---

24. Ahmed, 4/66, 5/378. Senedinde zayıf ve meçhul iki râvi vardır. *Sünen-i Nesâî*'de bulamadık. Herhalde *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sında olmalıdır.
25. İsnadı zayıftır.

ilişki ile hakkı düşmez. İmam Ahmed'den ikinci bir görüş daha vardır: Fesih hakkına sahip olduğunu bilmediğinde mazur değildir. Âzad edildiğini bildiği halde, kocasının kendisi ile cimada bulunmasına ses çıkarmazsa, bu durumda kendisinin fesih muhayyerliği hakkı bulunduğunu bilmese bile hakkı düşer. Birinci rivayet daha sahihtir. Çünkü kocanın âzad işi, âzad edilen cariyenin muhayyerliğini kullanmasından önce olmuştur. "Hür bir kimsenin nikâhı altında iken âzad edilen cariyenin muhayyerliği yoktur." dedik. Onun muhayyerliği kocanın kendisine eşitliğinden ve fesihten önce denkliğin meydana gelişinden dolayı bâtıl olmuştur. İmam Şâfiî, iki görüşünden birinde —ki izleyenleri tarafından desteklenmiyor— şöyle diyor: "Muhayyerliğe sahip olması, (kocanın) âzadından önce olduğu için, hakkı devam etmektedir. Âzad işi onu ortadan kaldırmaz." Birinci görüş, âzad vesilesi ile doğan fesih hakkının sebebi ortadan kalktığı için, kıyasa daha uygundur. Nitekim, satış ve nikâh akitlerinde, fesihten önce fesih hakkını veren ayıbın ortadan kalkması durumunda da aynıdır. Yine nafaka ödeyememe sebebiyle kadının nikâhı fesih hakkının bulunduğu sırada, bu halin (i'sâr) ortadan kalkması halinde de aynı durum sözkonusudur. Eğer biz illeti "kendi nefsine mâlik olmasıdır." şeklinde kabul edersek, bunun bir tesiri olmaz. Eğer koca ric'î talâkla boşamış ve cariye, iddeti içerisinde iken âzad edilmiş ve feshi de tercih etmişse, ric'at (kocanın rücû hakkı) bâtıl olur. Eğer onunla beraber kalmayı tercih ederse, bu sahih olur ve fesih muhayyerliği düşer. Zira ric'î talâkla boşanmış kadın, zevce hükmündedir.

İmam Şâfiî ve bazı hanbelî âlimleri, şöyle demektedirler: Ric'at olmadıkça, onunla beraber kalmasını tercih etmesi ile fesih hakkı düşmez. Kocanın rücûundan sonra kendisini tercih etme hakkı bulunur. Talâk zamanı içerisinde tercihte bulunması sahih olmaz. Zira kendisinin ayrılığa dönüş durumunda bulunduğu bir zaman içerisinde fesih hakkını kullanarak, kendisini tercih etmesi mümkün değildir. Koca kendisine rücûda bulunduğu zaman, o takdirde kocasını tercihle onunla beraber kalması sahih olur. Zira rücû ile zevcesi olmuştur. Rücû işi tamamen kocanın kendi işidir, neticesi de kendisinde etkili olur. Bunun benzeri şudur: Cariyenin kocası, zifaftan sonra irtidat etse, sonra cariye o irtidat halinde iken âzad edilse; birinci görüşe göre, müslümanlığa dönmeden önce de muhayyerlik hakkı vardır. Eğer onu tercih eder, sonra o İslâm'a dönerse, fesih hakkı düşmüş olur. İmam Şâfiî'nin görüşüne göre ise: İslâm'a dönmeden önce, azadlı cariye için muhayyerlik sözkonusu değildir. Çünkü akit bâtıllığa yüz tutmuştur. Müslümanlığa döndüğü anda ise muhayyerliğini kullanması sahihtir.

Soru: Âzad edilen cariye akdi feshetmeden, kocası tarafından boşansa, talâk vukû bulur mu, bulmaz mı?

Cevap: Evet vukû bulur, çünkü zevcesidir. İmam Ahmed'in bazı tâbileri ve daha başkaları derler ki: "Talâk mevkûf (izne bağlı) olur. Eğer akdi feshederse, talâkın vukû bulmamış olduğunu anlamış oluruz. Eğer kocasını tercih ederse, talâkın vukû bulduğu ortaya çıkar."

Soru: Bu durumda azadlı cariye, nikâhın feshini tercih ederse mehrin durumu ne olur?

Cevap: Ya zifaftan sonra feshetmiştir, ya da önce. Eğer akdi, zifaftan sonra feshetmişse mehir düşmez. Mehir, ister feshetsin, ister kocasını tercih etsin her iki halde de cariyenin efendisine aittir. Eğer zifaftan önce feshetmiş ise, iki görüş vardır. Her ikisi de İmam Ahmed'dendir. Birincisi: Mehir yoktur. Çünkü ayrılık kendisi tarafından gelmiştir. İkincisi: Mehrin yarısı gerekir ve cariyenin efendisine ait olur, kendisine değil.

Soru: Yarı hissesi âzad edilmiş cariye hakkında ne dersiniz? Acaba onun da muhayyerlik hakkı var mıdır?

Cevap: Bu konuda her ikisi de İmam Ahmed'den rivayet edilen iki görüş vardır.

Şöyle diyebiliriz: Başka hiçbir malı olmayan efendi, yüz dirhem değerinde olan müdebber cariyesini iki yüz dirhem mehir mukabilinde evlendirse, sonra efendi ölse, müdebber cariye âzad olur; fakat zifaftan önce fesih hakkına mâlik olmaz. Çünkü, eğer olacak olsa, mehir düşer ya da yarıya iner. Bu durumda da (efendisinin terekesinin) üçte biri kendi değerini karşılayamayacağından bir kısmı köle kalır. Dolayısıyla zifaftan önce fesih mümkün olmaz. Feshe mâlik olmadığında ise (iki yüz mehir, yüz de kendi değeri toplam terekenin) üçte birinden kendisi çıkar ve tamamı âzad olmuş olur.

10— Hz. Peygamber'in (s.a.) Eşler Arasında Aracılık Yapması:

Berîre hadisinde geçen; Hz. Peygamber'in, "Keşke ona geri dönsen" sözüne karşılık Berîre'nin; "Bu bir emir midir?" diye sorması ve Hz. Peygamber'in (s.a.): "Hayır, ben sadece bir aracıyım." buyurması ve Berîre'nin de: "Benim ona ihtiyacım yok." şeklinde karşılık vermesinde üç hüküm bulunmaktadır.

1— Hz. Peygamber'in (s.a.) emri, vücûb içindir. Bu yüzdendir ki; aracılığı (şefaati) ile emri arasını ayırmıştır. O'nun (s.a.) aracı sıfatı ile yaptığı istekleri de yerine getirmek, şüphesiz ki en büyük müstahaplardandır.

2— Hz. Peygamber (s.a.), Berîre, aracılığını kabul etmedi diye ona kız

mamış, davranışını yadırgamamıştır. Çünkü aracılık, bir hakkın düşürülmesi konusunda idi. O da tamamen kendi bileceği bir işi idi. Hak kendisinindi. İster kullanır, ister kullanmazdı. Buradan, Hz. Peygamber'in (s.a.) bir aracı sıfatı ile isteklerine karşı gelmenin haram olmadığı, emrine karşı gelmenin ise haram olduğu neticesi çıkar.

3— Şâri' lisanında "müracaat" kelimesi bazan nikâh akdinin tümden ortadan kalktığı durumlar için kullanılır ve bu bağlamda, "akdin yeni baştan kurulması" anlamına gelir. Bazan da "imsak = tutmak" anlamında akdin dağıldığı, fakat tümden ortadan kalkmadığı durumlar için kullanılır. Buna göre "Eğer ikinci koca da onu boşarsa, eski karı-kocanın tekrar birbirlerine dönmelerinde kendilerine bir günah yoktur."(26) âyeti; eğer onu ikinci koca boşarsa, yeniden bir nikâh yapmak üzere birbirlerine dönmeleri konusunda kadınla birinci koca üzerine bir günah yoktur, anlamındadır.

11— Sadaka Satılabilir ve Hibe Edilebilir:

Hz. Peygamber'in (s.a.), Berîre'ye tasaddukta bulunulan etten yemiş olması ve: "O, ona sadakadır, bize ise hediyedir." buyurması, Haşimoğulları'nın ve sadaka kabul etmesi haram olan zengin kimselerin, kendilerine sadaka olarak verilen şeylerden fakirlerin hediye vermeleri durumunda, onu yiyebileceklerine (bunun caiz olduğuna) delildir. Çünkü yenilen şeyin ciheti değişmiştir. Sadaka önceden yerini bulmuştu. Yemek caiz olduğu gibi, onu fakirden mal karşılığı —eğer kendi verdiği sadakası değilse— satın alması da caizdir. Eğer kendi sadakası ise; onu satın alması, hibe etmesi, hediye olarak kabul etmesi caiz değildir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) Ömer'in (r.a.), kendi sadakasını satın almasını yasaklamış ve: "Sana onu bir dirheme verse bile satın olma." buyurmuştur.(27)

---

26. Bakara, 2/230.
27. Buharî, 51/30; Müslim, 1620.

F) MEHİR

1— Mehir Konusunda Verdiği Hükümler:

Hz. Peygamber'in (s.a.), az veya çok mehir hakkında verdiği hükümleri ve kocanın ezberindeki Kur'an sûreleri karşılığında kıyılan nikâhın sahih olduğuna hükmetmesi:

Sahih-i Müslim'de rivayet edilmiştir: Hz. Âişe: "Hz. Peygamber'in (s.a.) zevcelerine verdiği mehri, on iki okıyyç ile bir neşş[1] idi. Bunun toplamı 500 dirhem eder." demiştir.[2]

Hz. Ömer (r.a.) de: "Hz. Peygamber'in (s.a.) ne kendi kadınları için, ne de kızlarını evlendirirken on iki okıyeden fazla mehir belirlediğini bilmiyoruz." demiştir.[3] Tirmizî, hadisin hasen sahih olduğunu söylemiştir.

Okıyye, kırk dirhemdir.

Buharî, Sehl b. Sa'd'dan Hz. Peygamber'in (s.a.) bir adama: "Demirden bir yüzük (mehir) ile de olsa, evlen!" buyurduğunu rivayet eder.[4]

Sünen-i Ebî Davud'da, Câbir'den rivayet edilen hadiste, Hz. Peygam-

---

1. "Neşş" yarım okıyyedir. Bir okıyye kırk dirhemdir.
2. Müslim, 1426.
3. Tirmizî, 1114; Ahmed, 285, 287, 340; Nesâî, 6/117; Ebu Davud, 2106. Senedi hasendir.
4. Buharî, 67/51.

ber (s.a.): "Kim mehir olarak iki avuç dolusu kavut veya hurma verse, (bu bile kâfidir, kadını kendisine) helâl kılmış olur."[5] buyurmuştur.

Tirmizî'de anlatılır: Fezâreoğulları'ndan bir kadın bir çift pabuç karşılığında evlenmişti. Allah Rasûlü (s.a.) ona: "Bir çift pabuç karşılığında kendini ve malını teslim etmeye razı mı oldun?" buyurdu. Kadın: "Evet." deyince, Hz. Peygamber (s.a.) de akde izin verdi.[6] Tirmizî, hadisin hasen-sahih olduğunu söyler.

2— Hıfzedilen Kur'an Sûreleri Mukabilinde Kıyılan Nikâh Sahihtir:

İmam Ahmed'in *Müsned*'inde Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in (s.a.): "Nikâhın bereketçe en büyük olanı, külfetçe en kolay olanıdır." buyurduğunu bildirir.[7]

Sahihayn'da anlatılır: Bir kadın Hz. Peygamber'e gelerek: "Ya Rasûlallah! Ben nefsimi sana hibe ettim." dedi ve uzun süre bekledi. Bir adam kalkarak: "Ya Rasûlallah, eğer senin ona bir ihtiyacın yoksa onu bana nikâhla." dedi. Hz. Peygamber (s.a.) adama: "Ona mehir olarak verebileceğin bir şeyin var mı?" diye sordu. Adam: "Şu izarımdan başka bir şeyim yok." dedi. Allah Rasûlü (s.a.) ona: "Eğer izarını ona verecek olursan, sen izarsız oturur kalırsın. Başka bir şey ara!" buyurdu. Adam: "Hiçbir şey bulamıyorum." deyince, Hz. Peygamber (s.a.): "Demirden bir yüzük de olsa, bir şeyler ara!" buyurdu. Adam araştırdı, bir şey bulamadı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "Kur'an'dan ezberlediğin bir şeyler var mı?" diye sordu. Adam: "Evet, —isimlerini söyleyerek— şu şu sûreleri (biliyorum)." dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Kur'an'dan bildiklerinin karşılığında, onu sana nikâhladım." buyurdu.[8]

---

5. Ebu Davud, 2110; Ahmed, 3/355. Senedinde Musa b. Müslim vardır. Doğrusu Salih b. Rûman olacaktır. Ebu Hâtim: "O meçhuldür." demiştir. Ezdî, onu zayıf kabul etmiştir. Hadiste Ebu'z-Zübeyr'in tedlisi de vardır. Ebu Davud, Câbir'den mevkûf olarak rivayet edildiğini söylemiştir.
6. Tirmizî, 1113; İbn Mâce, 1888. Senedinde zayıf bir ravi olan Âsım b. Ubeydullah vardır.
7. Ahmed, 6/82, 145; Hâkim, 2/178. Senedinde İbn Şahbere vardır. İsmi İsa b. Meymûn el-Vâsıtî'dir. Buharî: "Onun hadisleri münkerdir." demiştir. Diğer râvileri sikadır. İbn Hibbân (1256), Hz. Âişe'den başka bir tarikle: "İşini kolaylaştırması, mehrinin az olması kadının uğur ve bereketindendir." şeklinde tahrîc etmiştir. Senedi hasendir. Ebu Davud (2117), Ukbe b. Âmir'den: "En hayırlı nikâh, kolay olanıdır." şeklinde rivayet etmiştir. Senedi sağlamdır. İbn Hibbân onu sahih bulmuştur. İbn Hibbân'ın İbn Abbas'tan rivayeti ise: "Kadınların en hayırlısı, mehir bakımından kolay olanıdır." şeklindedir. Senedinde zayıf bir râvi olan Recâ b. el-Hâris vardır. Diğer râvileri sikâdır.
8. Buharî, 67/50; Müslim, 1425.

Nesâî'de rivayet edilir: Ebu Talha, Ümmü Süleym'e talip olmuştu. Ümmü Süleym: "Vallahi, ey Ebu Talha, senin gibisi geri çevrilmez. Ancak sen kâfir bir adamsın. Ben ise müslüman bir kadınım. Seninle evlenmem bana helâl olmaz. Eğer müslüman olursan, o benim mehrim olsun. Senden başka bir şey istemem." dedi. Ebu Talha, İslâmiyet'i kabul etti ve bu, onun mehri oldu. Sabit şöyle der: "Mehri konusunda Ümmü Süleym'den daha cömert davranan hiçbir kadın işitmedik." Ebu Talha, onunla zifafa girdi ve çocukları oldu.[9]

Bu hadis şu hususları içermektedir:

1— Mehrin en az miktarı belirlenmemiştir. Bir avuç kavut (sevik), bir demir yüzük, bir çift pabuç da mehir olarak belirlenebilir ve bununla helâllik sabit olur.

2— Nikâhta, mehir konusunda aşırılık mekruhtur ve bu nikâhın bereketinin azlığı ve zorluğuna sebeptir.

3— Kadın, mehri olmak üzere koca (adayı)nın ilmine, Kur'an'ı ya da bazı bölümlerini hıfzına razı olursa, bu caizdir. Kadının, kocanın bildiği Kur'an'dan, onun ilminden istifadesi, mehri olmuş olur. Nitekim efendinin cariyesini âzad ederek, kavuşturduğu hürriyetini, kendi rakabesine kendi malikiyetini mehir kılması da böyledir. Ebu Talha'nın, İslâmiyet'i kabul etmek suretiyle ondan istifade cihetine gitmesi, Ümmü Süleym'in mehir olarak tercih etmiş olduğu bir şeydir ve bu kabildendir. Bu onun için, koca tarafından harcanan maldan daha sevimlidir. Zira mehir, aslında kadının faydalanması için meşrû kılınmış bir hakkıdır. Eğer ilimle, dinle, kocanın İslâmiyet'i kabulü ile, onun Kur'an okuması ile tatmin oluyor, bunları istiyorsa bunlar onun için en üstün, en faydalı ve en değerli mehir olur.

Akid de mehirden hali bulunmaz. Bu durumda mehrin üç dirhemle veya on dirhemle —hem de nassla ve kıyasla— takdirine gitmek nereden çıkıyor? Nas ve kıyas, bu zikrettiklerimizin mehir olmasının sıhhatine hükmetmeye götürmektedir. Bu türden bir mehirle evlenen kadınla, kendisini Hz. Peygamber'e (s.a.) hibe eden kadının durumu aynı değildir. O sadece Hz. Peygamber'e (s.a.) has bir durumdur. Zira o, kendisini velî ve mehirden soyutlanmış olarak hibe etmiştir. Bizim sözkonusu ettiğimiz kadının durumu ise farklıdır. Bunda hem veli, hem de —her ne kadar malî değil ise de— bir mehir vardır. Zira kadın, ondan kendisine ulaşacak faydayı, malî bir bedel olarak telakki etmiş ve kendi nefsini; kocaya, malından bir şey hibe eder gibi mü-

9. Nesâî, 6/114. İsnadı sahihtir.

cerred olarak hibe etmemiştir. Allah'ın sadece Peygamber'ine has kıldığı, kendi nefsini Peygamber'e hibe eden kadının durumu ise böyle değildir. Bu hüküm hadislerin gereği olmaktadır.

"Mehir; ancak maldan olur, menfaatlerden mehir olmaz. Ne ilmi, ne öğretmesi mehir olarak belirlenemez." diyen Ebu Hanife ve bir rivayette Ahmed, "Üç dirhemden az mehir olmaz." diyen İmam Mâlik, "On dirhemden az olmaz." diyen Ebu Hanife gibi âlimler, bu gibi hususlarda hadislerin gereğine muhalefet etmişlerdir. Bu muhalif görüşlerin yanında daha başka şâz (çoğunluğa muhalif) görüşler de vardır ki, bunların ne Kitâp'tan, ne sünnetten, ne icmâ'dan, ne kıyastan, ne de sahabî kavlinden hiçbir delilleri yoktur.

Bu zikrettiğimiz hadislerin, sadece Hz. Peygamber'e has olduğunu, yahut bunların mensuh bulunduğunu ya da Medine ehlinin ameline uygun düşmediğini iddia eden kimsenin bu tezi bâtıldır, delilsizdir. Asıl (hakikat), bu tezi reddetmektedr. Tâbiîn'den Medine ahalisinin efendisi Sâid b. Müseyyeb, kızını iki dirhem mehirle evlendirmiş ve hiç kimse de yadırgamamıştır. Hatta, bu onun menkıbe ve faziletlerinden sayılmıştır. Abdurrahman b. Avf beş dirhem mehir vererek evlenmişti. Hz. Peygamber (s.a.) bunu tasvip buyurmuş, ses çıkarmamıştı. Şunu da hatırdan çıkarmamak gerekir ki, miktar belirleyen hükümler (mukadderat) konusunda bir hükmün ortaya konulması ancak şeriatın sahibi tarafından olur.

G) EŞLERDE ORTAYA ÇIKAN HUSUSLAR, EV HİZMETLERİ, GEÇİMSİZLİK, HAKEM VE HULÛ

1— Hz. Peygamber (s.a.) ve Râşid Halifelerin Hastalıklı ve Özürlü Eşler Hakkında Verdiği Hükümler:

Hz. Peygamber (s.a.) ve Râşid Halifelerin, eşlerden birinde baras (alaca hastalığı), cinnet (delilik), cüzzam bulunması veya kocanın iktidarsız olması durumunda verdikleri hükümler:

İmam Ahmed, *Müsned*'inde Yezîd b. Kâ'b b. Ucre'den rivayet eder: Hz. Peygamber (s.a.), Gıfâroğullarından bir kadınla evlenmişti. Yanına girdi. Elbisesini çıkarıp yatağa girdiğinde, kadının böğründe alaca (baras) hastalığı gördü. Hemen yataktan uzaklaştı ve sonra: "Elbiseni üzerine al." buyurdu (ve onu salıverdi.) Ona mehir olarak verdiğinden hiçbir şey almadı.[1]

Muvatta'da Hz. Ömer (r.a.) şöyle der: "Herhangi bir kadın bir erkeği aldatır, kendisinde cinnet, cüzzam veya alaca hastalığı olduğu halde (söylemez ve) evlenirse adamın kendisinden istifadesi karşılığında mehre hak kazanır. Erkeğin ödediği, kendisini aldatana gerekir."[2]

Başka bir rivayette: Hz. Ömer (r.a.), alacalı, cüzzamlı ve cinnetli (deli) kadın hakkında, eğer zifaf olmuşsa aralarının ayrılmasına, kendisine dokunulması karşılığında mehre hak kazanmasına ve bu mehrin de adam yerine, kadının velisi tarafından ödenmesine hükmetti." şeklindedir.[3]

Sünen-i Ebî Davud'da İkrime, İbn Abbas'tan nakleder: Abdu Yezîd Ebu Rükâne, karısı Ümmü Rükâne'yi boşadı ve Müzeyneliler'den bir kadınla ev-

---

1. Ahmed, 3/493; Beyhakî, 7/214. Senedinde Cemil b. Zeyd et-Tâî el-Basrî vardır. Zayıflığında ittifak edilmiştir. Bu hadisi yalnız başına rivayet etmiştir. Ondan rivayette bulunanlar, bu hadisten dolayı muztarib olmuşlardır.
2. *Muvatta*, 2/526; *Musannef*, 10679; Beyhakî, 7/214. Râvileri sikadır. İmam Ahmed nazarında isnadı sahihtir. Çünkü o, Saîd b. Müseyyeb'in Hz. Ömer'den işittiğini kabul eder.
3. Beyhakî, 7/215.

lendi. Kadın, Hz. Peygamer'e (s.a.) geldi ve başından bir saç teli alarak: "Onun bana faydası, ancak şu saç teli nin faydası gibidir. Aramızı ayır!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamberi bir hamiyettir aldı. Râvi hadisi zikretti. Hadiste Hz. Peygamber'in (s.a.) ona: "Onu boşa!" buyurduğu ve onun da boşadığı nakledilmiştir. Sonra Hz. Peygamber ona: "Karın Ümmü Rükâne'ye tekrar dön." buyurdu. O: "Ben, onu üç talâkla boşadım, ya Rasûlallah!" dediyse de, Hz. Peygamber (s.a.): "Tamam, biliyorum. Ona tekrar dön!" buyurdu ve: "Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğiniz zaman onları iddetleri için de boşayın..."(4) âyetini okudu.(5)

Bu hadisin, İbn Cüreyc'in Ebu Râfi' oğullarından birinden rivayet etmiş olmasından başka bir kusuru yoktur. Ebu Râfi'in oğlu meçhul bir râvidir. Kim olduğu belli değildir, ancak o tâbiîndendir. İbn Cüreyc, büyük hadis imamlarından âdil güvenilir bir zattır. Âdil râvinin başkasından rivayeti —hakkında bir cerh yoksa— onu ta'dil sayılır. (Onu âdil bulduğunu gösterir). Sonra tâbiîn arasında, özellikle de Medineliler ve bunların içinde de Hz. Peygamber'in âzadlıları arasında yalan yaygın değildi. Herkesin ihtiyaç duyduğu böyle bir sünneti, İbn Cüreyc'in yalancı birinden veya kendince sika bulmadığı ve halini açıklamadığı bir râviden rivayeti mümkün değildir.

İktidarsızlık sebebi ile eşler arasını ayırma hükmü; Hz. Ömer, Osman, Abdullah b. Mes'ûd, Semüre b. Cündeb, Muâviye b. Ebî Süfyan, Hâris b. Abdullah b. Ebî Rebîa, Mugîre b. Şu'be gibi sahabîlerden gelmiştir. Ancak Hz. Ömer, İbn Mes'ûd ve Muğîre bir sene mühlet vermişlerdir. Hz. Osman, Muâviye ve Semüre, mühlet vermeden hemen ayırmışlardır Hâris b. Abdullah ise on aylık bir süre tanımıştır.(6)

Saîd b. Mansur; Hüşeym—Abdullah b. Avf—İbn Sîrîn yoluyla rivayet eder: Hz. Ömer; bazı şeyleri haber vermesi için bir adam göndermişti. O adam bir kadınla evlendi ve kendisi de kısırdı. Hz. Ömer ona: "Kısır olduğunu kadına bildirdin mi?" diye sordu. O: "Hayır!" dedi. Hz. Ömer (r.a.): "Git ve ona bildir. Sonra da onu muhayyer bırak." dedi.(7)

Deliye bir sene mühlet vermiştir. Bu süre içerisinde ifakat bulursa ne âlâ; aksi takdirde karısı ile arasını ayırmıştır.

---

4. Talâk, 65/1.
5. Ebu Davud, 2196; *Musannef*, (11335). İbn Cüreyc, bana Hz. Peygamber'in (s.a.) mevlâsı (azadlısı) Ebu Râfi' oğullarından biri haber vermiştir. O da ikrime'den, O da İbn Abbas'tan... şeklinde. Hadisin senedi zayıftır. Çünkü Ebu Râfi'in oğlu kimse tarafından bilinmemektedir, meçhul râvinin rivayeti huccet olmaz.
6. Bk. *Musannef;* 10720, 10722-10725; Dârakutnî, s. 418.
7. *Musannef*, 10346. Râvileri sikadır.

Fukaha bu konuda ihtilâf etmişlerdir: Davud (ez-Zahirî), İbn Hazm ve onlara katılanlar: "Nikâh, hiçbir surette kusurdan dolayı feshedilemez." demişlerdir. Ebu Hanife: "Sadece âletin kesik olması ve iktidarsızlık hallerinde feshedilir." demiştir.

İmam Şâfiî ve Mâlik: "Sadece delilik, alaca hastalığı, cüzzam, karan (kadının fercinde ilişkiye mâni bir yumrunun bulunması), âletin kesikliği ve iktidarsızlık sebepleri ile feshedilir." demişlerdir. İmam Ahmed bu kusurlara, kadının ön ve arka deliğinin bitişik olması (fetkâ) durumunu da eklemiştir. Hanbelî âlimleri ise ferc ve ağız kokması, ferc içerisinde meni ve sidik yollarının yırtılmış birbirine karışmış olması, ferc içinde akıcı yaraların bulunması, basur, nasır, istihaza (özür kanı görmesi), sidik ve pislik tutamama, taşakların kesik, yumurtaların çıkarılmış veya ezilmiş olması, ikisinden birinin hünsay-ı müşkil (erkek mi kadın mı olduğu belli olmayan) olması gibi ayıpları da eklemişlerdir. Yedi ayıptan birinin aynısı diğer eşte de bulunursa veya akitten sonra bu ayıplardan biri meydana gelirse, bu hususta iki görüş vardır:

Bazı Şâfiî âlimleri: "Satış akdinde cariye hangi kusurlarla geri iade ediliyorsa, nikâhta da kadın o kusurlarla reddedilir." demişlerdir. Çokları ne bu görüşü, ne bulunduğu yeri, ne de kim tarafından söylendiğini bilmemektedirler. Ebu Âsım el-Abadânî *Tabakât-ı Ashabi'ş-Şâfiî*'de bu görüşü nakledenler arasındadır. Kıyasa uygun olan da ya bu görüştür, ya da İbn Hazm ve ona katılanların görüşüdür.

Fesh hakkını sadece iki veya altı veya sekiz ayıba inhisar ettirmek, bu ayıplara eşit veya daha üstünde olan diğer ayıplara iltifat etmemek anlamsızdır. Örneğin körlük, ahreslik (sağır ve dilsizlik), sağırlık, kadının ya da erkeğin iki elinin, iki ayağının birden kesik olması veya bunlardan birinin kesik bulunması en büyük nefret uyandırıcı ayıplardandır. Evlenirken bunları söylememek, büyük bir hıyanet ve aldatmadır ki din buna imkân vermez. Mutlaklık (bunlardan sözedilmeyişi) kusursuzluğu gerektirir. Bu durum, örfen sözlü olarak şart koşulmuş gibidir. Nitekim mü'minlerin emiri Hz. Ömer (r.a.), çocuğu olmayan birisi evlendiğinde ona: "Kısır olduğunu karına haber ver, onu muhayyer bırak." demiştir. Acaba Hz. Ömer (r.a.), kısırlığın nisbeten onlar yanında bir noksanlık değil, kemal sayılan bu zikrettiğimiz kusurlar hakkında ne derdi?!

Kıyas; eşlerden birinin diğerinden nefretini gerektiren, nikâhtan amaçlanan birbirlerine karşı muhabbet ve sevgi duymayı, acıma hislerini uyandırmayı engelleyen her ayıbın muhayyerlik hakkı doğurması şeklinde olmalıdır. Nikâh, satıştan daha önemlidir. Nikâhta ileri sürülen şartlara riayet etmek de, satış akdindeki şartlara riayetten evlâdır. Ne Allah, ne de Peygamber'i

(s.a.), kişiyi aldatıldığı, dolandırıldığı şeyle ilzam (mecbur) etmemişlerdir. Âyet ve hadislerde ortaya konan şer'î maksatlar ile, ilâhi adalet ve hikmet üzerinde düşünenler ve şerîatın ihtiva ettiği maslahatlar üzerinde kafa yoranlar bu görüşün üstünlüğünü ve şer'î kaidelere yakınlığını açıkça göreceklerdir.

Yahya b. Saîd el-Ensarî, İbnü'l-Müseyyeb'den, o da Hz. Ömer'den şöyle dediğini nakleder: "Bir kadın, kendisinde cinnet veya cüzzam ya da alaca hastalığı bulunduğu halde, (kusuru saklanarak) evlendirilir ve kocası onunla zifafa girerse, sonra da duruma muttali olursa, kendisine dokunulması sebebi ile kadına mehir gerekir ve bunu kocayı aldatması, kusurunu saklaması sebebi ile kadının velisi öder."

Bu haberin, "İbn Müseyyeb Hz. Ömer'den işitmemiştir" gerekçesiyle reddi, hadis ehlinin icmâ'ına kesin olarak muhalif olan tam bir hezeyandır. İmam Ahmed: "Saîd b. el-Müseyyeb'in Hz. Ömer'den rivayeti kabul edilmeyecekse, kimden kabul edilecektir. Büyük din imamları ve çoğunluk ulema Saîd b. el-Müseyyeb'in "Allah Rasûlü şöyle diyor" şeklindeki sözlerini delil olarak kullanıyorlar. Hal bu iken, Hz. Ömer'den rivayeti hakkında ne denebilir? Abdullah b. Ömer, Saîd'e adam gönderir ve Hz. Ömer'in hükümlerini sordurur, aldığı cevaplarla fetva verirdi. Onu, kendi asrında yaşayan hiçbir kimse tenkit etmemişti. Ondan sonra gelen ve İslâmî sahalarda söz sahibi olan hiçbir âlim, Saîd b. el-Müseyyeb'in Hz. Ömer'den rivayeti hususunda ileri geri söz etmemiştir. Söz onların sözüdür, başkaları kâle alınmaz." der.

eş-Şa'bî, Hz. Ali'den (r.a.) şunu nakleder: "Bir kadın nikâhlanır ve kendinde de alaca hastalığı, delilik, cüzzam veya cinsel organında ilişkiye mâni yumrunun bulunması gibi bir durum bulunursa; koca, dokunmadığı sürece muhayyerdir. İsterse tutar, isterse boşar. Eğer ona dokunmuşsa, onun kadınlığından istifadede bulunmuş olması sebebiyle kadına mehir vermesi gerekir."[8]

Vekî, Süfyân es-Sevrî—Yahya b. Saîd—Saîd b. el-Müseyyeb yoluyla Hz. Ömer'den şunu nakleder: "Kişi onunla, alaca hastalıklı veya kör olduğu halde (bilmeden) evlenmiş ve zifafa da girmişse, kadın mehrine hak kazanır. Koca, verdiği mehri kendisini aldatandan geri alır."[9] Hz. Ömer'in bu sözü, zikri geçen bu ayıpları, "Başkası değil, sadece bunlar" anlamında ihtisas yollu zikretmediğine delâlet eder. Nitekim ilmi, dini, hükmü ile darb-ı mesel olan İslâm kadısı, Şüreyh de böyle hükmetmiştir: Abdürrezzak, Ma'mer—Eyyûb—

8. Beyhakî, 7/215; Musannef, 10677. Senedi sahihtir.
9. Senedi sahihtir.

İbn Sîrîn senediyle şu rivayette bulunur: Bir adam Şurayh'a davacı oldu ve: "Şunlar bana: Seni insanların en güzeli ile evlendireceğiz, dediler; sonra bana, gözleri akan ve az gören bir kadın getirdiler." dedi. Şüreyh: "Eğer senden bir ayıp saklanmışsa, bu caiz değildir." dedi.[10] Bu hükmü düşün. "Eğer senden bir ayıp saklanmışsa, bu caiz değildir." sözü nasıl bir teşmille, evlilik sırasında kadında bulunan ve saklanan her kusur yüzünden koca için onu reddedebilme hakkının bulunduğunu gerektirmektedir. Zührî de: "Her türlü ağır dertten dolayı nikâh reddedilebilir." demiştir.

Sahabe ve selef âlimlerinin fetvalarını inceleyen kimse, onların fesih muhayyerliğini, belli bir ayıba tahsis etmediklerini anlayacaktır. Sadece Hz. Ömer'den, "Kadınlar ancak şu dört ayıptan dolayı reddedilebilirler: Delilik, cüzzam, alaca hastalığı ve fercde bulunan dert." şeklinde tahsis bildiren bir rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetin Asbağ—İbn Vehb—Ömer ve Ali'den başka bir isnadı daha olduğunu bilmiyoruz. Bu, muttasıl bir senedle İbn Abbas'tan da rivayet edilmiştir. Rivayet zinciri, Süfyan—Amr b. Dînâr—İbn Abbas şeklindedir. Bütün bunlar, kocanın şart ileri sürmemesi halindedir. Eğer kusursuz veya güzel olmasını şart koşar da, çirkin olduğu ortaya çıkarsa veya genç ve henüz taze olmasını şart koşar, saçı başı ağarmış yaşlı bir kadın olduğu anlaşılırsa, veya beyaz olmasını şart koşar fakat siyah çıkarsa, veya bâkire olmasını şart koşar fakat dul çıkarsa bütün bu durumlarda kocanın fesih hakkı vardır.

Eğer fesih zifaftan önce olmuşsa, kadına mehir yoktur. Eğer zifaftan sonra olmuşsa kadın mehrini alır. Ancak veli adamı aldatmışsa, ödenen mehri tazmin eder. Eğer aldatan veli değil de kadın ise mehri düşer veya eğer ödemişse kadından tekrar geri alır. İki rivayetten birinde İmam Ahmed, hükmün böyle olduğunu açıkça ifade etmiştir. Şartı koşan tarafın koca olması durumunda, İmam Ahmed'in usûlüne daha uygun olan, kıyasa daha muvafık düşen bu rivayet olmaktadır.

Hanbelî âlimleri ise şöyle demişlerdir: Kadın, erkekte bir vasıf şart koşsa ve vasfın bulunmadığı ortaya çıksa, kadın için fesih muhayyerliği yoktur. Ancak hür olmasını şart koşar da, adamın köle olduğu ortaya çıkarsa kadının muhayyerlik hakkı vardır. Neseb şartı ileri sürdüğünde, aksi çıkması durumunda ise iki görüş vardır. İmam Ahmed'in mezheb ve usûlünün gereğine bakarsak, şartı ileri sürenin erkek ya da kadın olması arasında fark olmamalıdır. Aksine, ileri sürdüğü şartın bulunmaması durumunda kadına fesih muhhayyerliği tanımak daha evlâdır. Zira onun talâk yoluyla ayrılma imkânı yok

10. Abdürrezzâk, *Musannef*, 10685.

tur. Kocanın, elinde talâkla da ayrılma imkânı varken fesih muhayyerliğine sahip olması caiz olunca, böyle bir imkânı olmayan kadın için fesih hakkının bulunması evleviyetle caiz olur. Zevce için, kocasının adi bir zenaat sahibi olduğu ortaya çıkması durumunda fesih muhayyerliği sözkonusu oluyor. Halbuki bu durum onun ne dinine ne de namusuna bir leke getirmemekte, sadece lezzet ve istifadesinin kemaline engel olmaktadır. Öbür taraftan kadın, kocanın genç, yakışıklı ve sağlam yapılı olmasını şart koşuyor, fakat yaşlı, çirkin, kör, sağır, dilsiz, siyah biri çıkıyor. Bu durumda kadın nasıl olur da ona mecbur edilir ve nikâhı feshetme hakkına sahip olmaz? Bu son derece imkânsız ve tam bir tenakuzdur. Kıyastan ve şer'î kaidelerden tamamı ile uzaktır. Muvaffakiyet Allah'tandır.

Eşlerden biri mercimek büyüklüğündeki bir alacalık yüzünden nikâhı feshedebiliyor, fakat iyice yerleşmiş onulmaz uyuzluk, azıcık bir alacalıktan daha büyük bir dert olduğu halde, bundan dolayı fesih hakkı tanınmıyor. Bu nasıl oluyor?! Diğer ağır dertler için de durum aynıdır.

Hz. Peygamber (s.a.), satıcıya sattığı malın kusurunu gizlemesini haram kılıyor, onu bilenin müşteriye söylememesini yasaklıyor. Durum satışta böyle olunca, nikâhta ayıblar hakkında nasıl olur? Nitekim kendisi (s.a.), Muâviye ya da Ebu'l-Cehm'le evlenmesi konusunda görüşüne başvurduğunda Fâtıma bt. Kays'a: "Muâviye fakirin biridir. Malı yoktur. Ebu Cehm'e gelince, o, sopasını omuzundan indirmez." buyurmuştur.[11] Buradan da anlaşılmaktadır ki, nikâh işinde eşlerde mevcut ayıpların açıklanması daha önemli ve zaruridir. Bu durumda onu gizlemek, başka türlü göstererek aldatmak gibi haram bir yol, böylesi bir akdin bağlayıcılığına nasıl sebep olabilir? Ayıplı olan eşi, özellikle de kusursuz olması ya da ayıbın bulunmaması gibi şartların ileri sürülmesi durumunda, aşırı bir nefrete rağmen ömrü boyunca diğerinin boynuna geçen ve hiç ayrılmayan bir lâle kılmak nasıl insaflı bir hüküm olur? Şu yakînen bilinen bir husustur ki, şer'î maksatlar, genel kaideler ve ahkâm böyle bir neticeyi kabul etmez. Allah en iyi bilendir.

Ebu Muhammed İbn Hazm şu görüşe varmıştır: "Koca ayıplardan uzak olmasını şart koşsa ve kadında herhangi bir ayıp bulunsa, nikâh daha başından bâtıldır ve mün'akit değildir. Koca için muhayyerlik, icazet, nafaka, mirasın... hiçbiri yoktur. Çünkü kendisine verilen kadın, evlendiği kadından başkasıdır. Zira kusursuz kadın, elbette kusurlu olandan başkasıdır. Adam kusurlu olanla evlenmediğine göre, aralarında bir karı-kocalık ilişkisi de yok demektir."

---

11. Müslim, 1480; Mâlik, 2/580; Şâfiî, *Risâle,* 856.

2— Kadının Kocasına Hizmeti ve İş Bölümü:

İbn Habîb, *el-Vâdıha*'da şöyle der: Hz. Peygamber (s.a.) hizmet konusunda kendisine şikâyette bulunduklarında Hz. Ali (r.a.) ile eşi Fâtıma arasında bir hüküm verdi. Buna göre Hz. Fâtıma iç hizmetleri, ev hizmetlerini görecek, Hz. Ali de dış hizmetleri görecekti. İbn Habîb sonra devamla: "İç hizmetleri, hamur yoğurmak, yemek pişirmek, yatak yapmak, ev süpürmek, su çekmek ve bütün ev işleri demektir." der.(12)

Sahihayn'da rivayet edilir. Hz. Fâtıma elindeki, değirmen taşından duyduğu rahatsızlıktan şikâyet etmiş, (derken Hz. Peygamber'e esirler gelmiş) Hz. Fâtıma bir hizmetçi istemek üzere O'na gitmiş fakat bulamamış; durumu Hz. Âişe'ye söylemişti. Hz. Peygamber (s.a.) gelince Hz. Âişe durumu haber verdi. Hz. Ali (r.a.) der ki: Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) yanımıza geldi. Biz döşeklerimize yatmıştık. Hemen kalkmaya davrandık. Hz. Peygamber (s.a.): "Yerlerinizde kalın!" buyurdu ve geldi aramıza oturdu. Hatta karnımın üzerinde ayaklarının soğukluğunu hissettim. Sonra şöyle buyurdular: "Size istediğinizden daha hayırlısını öğreteyim mi? Döşeklerinize yattığınız vakit Allah'a otuz üç defa tesbih edin, otuz üç defa tahmid (hamdetme), otuz dört defa tekbir getirmelisiniz. Bu sizin için hizmetçiden daha hayırlıdır." Hz. Ali (r.a.): "Ondan sonra bunu asla terketmedim." dedi. "Sıffin gecesinde de mi?" dediler. O: "Sıffin gecesinde de." dedi.(13)

Sahih rivayette, Esmâ şöyle anlatır: "Zübeyr'e ev hizmetlerinin tamamını yapardım. Bir atı vardı. Onun bakımını yapardım. Ona ot toplardım. Umuru bana aitti."(14) Yine Esmâ'nın, Zübeyr'in atının yemini verdiği, su çektiği kovayı tamir ettiği, hamur yoğurduğu, üçte iki fersahlık bir yerden başı üzerinde çekirdek taşıdığı sahih olarak bilinmektedir.(15)

Kadının hizmeti konusunda fakihler ihtilâf etmiştir.

Selef ve haleften bir grup âlim, kadının kocasına karşı ev hizmetlerini yerine getirmesinin vacip olduğu görüşünü benimsemiştir. Bu Sevr: "Kadına her konuda kocasına hizmet etmesi vaciptir." der.

Bir başka grup âlim ise, kadının hiçbir hususta hizmet yükümlülüğü ol-

---

12. Bk. İbn Ferce el-Kurtubî, *Akdiyetu'r-Rasûl*, s. 73. İbn Habîb, Abdülmelik b. Habîb b. Süleyman b. Harun el-Endelûsî'dir. Mâlikî olan İbn Habîb muhaddis, fakih ve dilcidir. Hicrî, 238'de ölmüştür. Bk. Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, 2/107, 108; *Siyer-i A'lâmi'n-Nübelâ*, 8/169, 171.
13. Buharî, 69/6 ve daha başka yerler; Müslim, 2727.
14. Ahmed, 6/352. İsnadı sahihtir.
15. Ahmed, 6/347. İsnadı sahihtir.

madığını belirtmişlerdir. İmam Mâlik, Şâfiî ve Ebu Hanife ile Zâhirîler bu görüştedirler. Bunlar şöyle diyorlar: "Çünkü nikâh akdi, sadece zevcenin kadınlığından istifadeyi gerektirir; onun istihdamını, sâir menfaatlerini ortaya koymasını gerektirmez. Zikri geçen hadisler, gönüllülüğe ve üstün ahlâka delâlet eder. Hadislerde vaciplik nerede?"

Kadın üzerine hizmetin vacib olduğu görüşünde olanlar şöyle delil getirmişlerdir: Allah'ın hitap ettiği insanlar katında maruf olan, kadının kocasına hizmette bulunmasıdır. Kadının keyfine bakması, kocasının ise hizmet etmesi, evi süpürmesi, (el değirmeni ile) un öğütmesi, hamur yoğurması, çamaşır yıkaması, yatak yapması, evin sair işlerini görmesi münker olan (yadırganan) hususlardandır. Allah Teâlâ ise: "Kadınların hakları, örfe uygun bir şekilde vazifelerine denktir."[16] ve yine: "Erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler."[17] buyurur. Kadın erkeğine hizmet etmez de, aksine karısına hizmette bulunursa, durum tersine dönüp kadın erkek üzerine hâkim olmaz mı?

Sonra mehir, kadınlığından istifadesi karşılığındadır ve eşlerden her biri, diğerinden ihtiyacını gidermektedir. Allah'ın bunun dışında, kadının nafaka, giyim—kuşam ve mesken hakkını erkek üzerine yüklemesi, sadece ondan istifade etmesi, kadının hizmet etmesi ve âdeten eşler arasındaki yapılması gereken şeyler karşılığında olmaktadır.

Yine mutlak olarak icra edilen akitler, örfe göre yorumlanır. Örf ise, kadının hizmet etmesi ve ev işlerini görmesi şeklindedir. Hz. Fâtıma ve Esmâ'nın hizmetleri, gönüllü ve kendilerinden bir iyilik olsun diye yaptıklarını söylemeleri doğru değildir. Hz. Fâtıma'nın, hizmet sırasında karşılaştığı güçlüklerden şikâyetçi olması durumunda Hz. Peygamber'in (s.a.) Hz. Ali'ye, "Ona bir hizmet yükümlülüğü yoktur. O sadece sana aittir." dememesi, —ki O hiçbir zaman hüküm verirken taraf tutmazdı— ve yine Esmâ'yı, Zübeyr yanında, yem ise tepesi üzerinde bir halde iken gördüğünde, Zübeyr'e: "Kadına hizmet yoktur. Bu ona bir zulümdür." dememesi, aksine Zübeyr'in onu hizmette kullanmasını tasvip etmesi ve yine diğer ashabının zevcelerini istihdam etmelerine —bu kadınların içerisinde gönüllü de gönülsüz de olduğunu bildiği halde— ses çıkarmaması, evet hiç şüphesiz mevcut olan bu durum onların bu iddialarının doğru olmadığını ortaya koymaktadır.

Soylu-soysuz, zengin-fakir ayrımına gitmek doğru değildir. İşte bütün dünya kadınlarının efendisi Hz. Fâtıma, kocasına hizmet ediyordu. Hz. Peygamber'e (s.a.) hizmet etmekten şikâyetçi olarak gelmiş, fakat Allah Rasûlü

16. Bakara, 2/228.
17. Nisâ, 4/34.

(s.a.) onun şikâyetini (haklı bularak) gidermemişti. Sahih bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.) kadınlardan bahsederken, esir mânasına gelen "âniye" kelimesini kullanmış ve: "Kadınlar hakkında Allah'tan sakının: Çünkü onlar, sizin yanınızda esirdirler." buyurmuştur. [18] Esirin durumu, eli altında bulunduğu kimseye hizmeti gerektirir. Yine şüphe yoktur ki nikâh (kadın için) bir nevi köleliktir. Nitekim bazı selef âlimleri: "Nikâh köleliktir. Sizden biriniz kızını kimin yanına köle olarak veriyor, iyi baksın!" demişlerdir. İnsaf sahibi birisi için bu iki görüşten hangisinin daha doğru olduğu, hangisinin delil bakımından daha güçlü bulunduğu gizli değildir.

3— Aralarında Geçimsizlik Bulunan Eşler Hakkında Hükmü:

Ebu Davud, *Sünen*'de Hz. Âişe'den (r.a.) rivayet eder: Habîbe bt. Sehl, Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın nikâhındaydı. Onu dövdü ve bir yerlerini kırdı. Sabah olunca kadın Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi. Rasûlullah (s.a.) Sâbit'i çağırttı ve ona: "Malının bir kısmını al ve kadını bırak." dedi, Adam: "Bu doğru olur mu ya Rasûlallah!" dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Evet." buyurdu. Sâbit: "Ben ona mehir olarak iki bahçe vermiştim. Onlar elinde." dedi. Hz. Peygamber (s.a.): "Onları al ve kadını bırak." buyurdu. O da öyle yaptı.[19]

Araları açılan eşler hakkındaki hükmünü belirtirken Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin; bunlar barıştırmak isterlerse, Allah onların aralarını buldurur. Şüphesiz Allah, herşeyi bilen ve herşeyden haberdar olandır."[20]

Selef ve halef uleması "İki hakem" konusunda ihtilâf etmişlerdir. Acaba bunlar iki hâkim midirler, yoksa iki vekil mi? Bu konuda iki görüş vardır:

1) "Bunlar vekildirler." Ebu Hanife, bir kavle göre Şâfiî, bir rivayette Ahmed bu görüştedirler.

2) "Bunlar hâkimdirler." Medine âlimlerinin, Mâlik'in, diğer rivayette Ahmed'in, bir diğer kavilde Şâfiî'nin görüşü budur. Sahih olan da budur.

"Bunlar vekildirler, hâkim değildirler." diyenlere gerçekten tam anlamıyla şaşmak lâzım. Yüce Allah onları hakem olarak nasbetmiş, tayinlerini

18. Kaynakları geçti. Hadis sahihtir.
19. Ebu Davud, 2228. Senedi hasendir. Şahidi için bk. Nesâî, 6/186.
20. Nisâ, 4/35.

de karı-kocadan başkasına tevdî etmiştir. Eğer vekil olsalardı, o zaman Allah Teâlâ: "Erkek kendi ailesinden bir vekil, kadın da kendi ailesinden bir vekil göndersin." buyururdu. Eğer onlar vekil olsalardı, ille de ailelerinden olması gerekmezdi.

Yine Allah Teâlâ hüküm verme yetkisini onlara vermiş ve: "Eğer bunlar barıştırmak isterlerse, Allah aralarını buldurur." buyurmuştur. Vekillerin ise kendi başlarına hareket imkânları yoktur. Onlar, ancak müvekkilerinin iradeleri doğrultusunda hareket edebilirler.

Sonra "vekîl", ne Kur'ân lugatinde, ne Şâri' dilinde, ne de genel veya özel örfde "hakem" diye isimlendirilmez.

Yine hakemin, hem hüküm verme yetkisi vardır, hemde verdiği hükmün bağlayıcı olması sözkonusudur. Vekil ise, bunlardan hiçbirine yetkili değildir.

Yine "hakem" kelimesi, "hâkim" kelimesinden daha kuvvetli bir anlama sahiptir. Çünkü ism-i fâil mânasında sıfat-ı müşebbehedir ve sübût bildirir. Arap dili ile uğraşanlar arasında bunda bir ihtilâf yoktur. Bu durumda "hâkim" ismi, sadece vekil olan bir kimse için kullanılamazsa, ondan daha mübalağalı olan "hakem" kelimesi nasıl o mânada kullanılabilir? Hem sonra Allah, hakem tayini konusunda eşlerin dışındaki kimselere hitap etmektedir. Eğer tevkil mânasına ise, bu durumda erkek ve kadın hakkında onlar adına başkaları nasıl tevkilde bulunabilir. Bu, âyete şöyle bir takdirde bulunmayı gerektirir: "Eğer aralarının açılmasından korkarsanız (onlara emrediniz iki vekil tayin etsinler. Bir vekil erkeğin ailesinden, bir vekil de kadının ailesinden)..." Âyetin gerek lafzının, gerekse mânasının böylesi bir takdirden uzak olduğu, buna herhangi bir şekilde delâlet etmediği, üstelik aksine delâlet ettiği malumdur. Allah'a hamdederek söylüyoruz ki; bu, gayet açıktır.

Hz. Osman, Akîl b. Ebî Tâlib ile karısı Fâtıma bt. Utbe b. Rebîa arasında hakem olmak üzere, Abdullah b. Abbas ile Muâviye'yi göndermişti. Onlara: "Eğer aralarını ayırmayı uygun görürseniz, ayırırsınız." denilmişti.[21]

Hz. Ali'nin de, iki eş arasında tayin edilen hakemlere: "Eğer ayrılmalarını uygun görürseniz, aralarını ayırırsınız. Birleştirilmelerini uygun bulursanız, birleştirirsiniz. Vazifeniz budur." dediği sahih olarak bilinmektedir.[22]

İşte Hz. Osman, Hz. Ali, İbn Abbas ve Muâviye hepsi de hükmün hakemlere ait olduğunda müttefiktirler. Sahabeden bunlara bir muhalif olduğu

---

21. *Musannef,* 11885; Taberî, 5/45. Râvileri sikadır.
22. Şâfiî, *Müsned,* 2/362; *el-Ümm,* 5/177; Taberî, 9407; *Musannef,* 11883; Beyhakî, 7/305, 306. İsnadı sahihtir.

da bilinmemektedir. İhtilâfın, ancak tâbiîn ve ondan sonraki nesillerden çıktığı bilinmektedir. Allah en iyi bilendir.

"Onlar vekildirler." dediğimizde şöyle bir soru çıkar: Acaba bedelli ya da bedelsiz ayrılık konusunda kocanın tevkilde bulunmasına, bedel (ıvaz) verme konusunda zevcenin tevkilde bulunmasına eşler icbar edilebilirler mi edilemezler mi? İki rivayet vardır:

Eğer "icbar edilirler" dersek ve onlar da vekâlet vermezlerse; hâkim, bunu eşlerin rızasına bakmaksızın hakemlere tevdi eder.

Eğer, "Onlar hakemdirler." dersek, eşlerin rızasına ihtiyaç duyulmaz.

Bu ihtilâfa dayalı olarak şu ayrıntı ortaya çıkar: Eşler ya da eşlerden biri gaib olsa, eğer "onlar vekildirler" denilirse; hakemlerin (meseleye) bakması kesilmez, devam eder. Eğer "onlar hakemdirler" denilirse; gaib üzerine hüküm olmayacağından bakmaları kesilir.

Her iki görüşe göre de, "Bakma işine devam ederler." de denilmiştir. Çünkü hakemler onların menfaatleri için tasarrufta bulunurlar. Bu halleri ile hakemler iki nâzır gibidirler.

Eğer eşler delirirler ve: "Onlar vekildirler" denilirse; hakemlerin bakma işi sona erer. Çünkü müvekkillerin fer'idirler. Eğer; "Onlar hakemdirler." denilirse; meseleye bakma işi kesilmez. Çünkü hâkimin, deli üzerinde velâyet hakkı vardır. "Hayır kesilir." de denilmiştir. Çünkü onlar için nasbedilmişlerdir ve bu hali ile sanki vekil gibidirler. Şüphesiz ki onlar hem vekâlet şâibesi bulunan hakemdirler hem de hüküm vermek için nasbedilen vekildirler. Âlimlerden bir kısmı hakemlik tarafının, diğer bir kısmı da vekâlet yönünün ağır bastığı görüşünü tercih etmişlerdir. Üçüncü bir grup ise, her iki duruma da birden itibar etmişlerdir.

4— Kadının Bir Bedel Karşılığında Boşanması (Hulû) ve Bu Konudaki Hükümler:

Sahih-i Buharî'de İbn Abbas'tan rivayet edilir: Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın hanımı Hz. Peygamber'e geldi ve: "Ya Rasûlallah! Ben Sâbit b. Kays'ın ne ahlâkını, ne de dinini ayıplamıyorum. Fakat, İslâm'da (istemediğim için onunla beraberliğim durumunda) küfre sebep olacak bir davranışta bulunmamdan da korkuyorum." dedi. Rasûlullah (s.a.) ona: "Bahçesini geri verir misin?" buyurdu. Kadın: "Evet." dedi. Hz. Peygamber (s.a.) (kocasına): "Bahçeyi kabul et ve onu bir talâkla boşa!" buyurdu.[23]

---

23. Buharî, 68/12.

Sünen-i Nesâî'de Rubeyyi' bt. Muavviz anlatır: Sâbit b. Kays b. Şemmâs karısını dövmüş ve kolunu kırmıştı. Karısı Cemile bt. Abdullah b. Übeyy idi. Kardeşi Hz. Paygember'e (s.a.) geldi ve şikâyetçi oldu. Hz. Peygamber (s.a.) Sâbit'i çağırttı ve ona: "Onun sendeki hakkını al ve yolunu bırak." buyurdu. Sâbit: "Evet." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) kadına, bir hayız müddeti (iddet) beklemesini ve ailesinin yanına dönmesini emretti.[24]

Sünen-i Ebî Davud'da İbn Abbas rivayet eder: "Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın karısı kocasından hulû yolu ile ayrıldı. Hz. Peygamber (s.a.) kendisine, bir hayız müddeti iddet beklemesini emretti."[25]

Dârakutnî'de bu olay şöyle anlatılır: Hz. Peygamber (s.a.) kadına: "Sana (mehir olarak) verdiği bahçeyi geri verir misin?" diye sordu. Kadın: "Evet, hem de ziyadesiyle." dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "Ziyadeye gelince; hayır! Fakat bahçesini (verirsin)." buyurdu. Kadın da: "Olur." dedi. Hz. Peygamber (s.a.) malını aldı ve kadına yol verdi. Bu durum Sâbit'e ulaşınca; "Hz. Peygamber'in (s.a.) hükmünü kabul ettim." dedi.[26] Dârakutnî, isnadının sahih olduğunu söyler.

Hz. Peygamber'in (s.a.) bu hükmü çeşitli unsurları içeriyor:

1— Hulû caizdir. Nitekim Kur'an da buna delâlet etmektedir. Allah Teâlâ: "Ey mü'minler! Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını hakkıyla muhafaza etmelerinden şüpheye düşerseniz, kadının erkeğe fidye vermesinde, her iki taraf için de günah yoktur."[27] buyurur.

Nass ve icmâa muhalefet eden şâz bir grup, hulûun meşrûluğunu kabul etmemişlerdir.

Âyette hulûun, mutlak surette —gerek sultanın izni ile olsun, gerek izni olmadan— meşrû olduğuna delil vardır. Bir grup izinsiz hulûu meşrû görmemişlerdir. Dört imam ve çoğunluk ulema onlara muhaliftirler.

Âyette, hulû yoluyla ayılığın meydana geleceğine delil vardır. Zira Yüce Allah, âyette "fidye" tabirini kullanmıştır. Eğer hulû neticesinde, bazı âlimlerin de dediği gibi, ric'at mümkün olsaydı o zaman kadının mal vererek kendi nefsini kocanın elinden kurtarması mümkün olmazdı.

24. Nesâî, 6/186. Senedinde sadece İbn Hibbân tarafından tevsik edilen Şâzân b. Osman vardır. Diğer râvileri sikadır. Şahidi için bk. Ebu Davud, 2228. Senedi hasen olan bu şahidle hadis güçlenmektedir.
25. Ebu Davud, 2225; Tirmizî, 1185. Senedi hasendir.
26. Dârakutnî, s. 391, 392.
27. Bakara, 2/229.

(فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ) âyetinde (umumi lafızlardan olan (ما) nın kullanılması) hulû bedelinin az ya da çok olabileceğine delâlet eder. Koca, mehir olarak verdiğinden daha fazlasını hulû bedeli olarak alabilir.

Abdürrezzâk, Ma'mer —Abdullah b. Muhammed b. Akîl— Rubeyyi' bt. Muavviz b. Afrâ senedi ile nakleder: Rubeyyi', sahip olduğu herşey karşılığında kocasından hulû yoluyla ayrılmıştı. Bu konuda, Hz. Osman'ın (r.a.) huzurunda mahkemelik oldular. Hz. Osman (r.a.), bu ayrılığı onayladı ve kocasına, saçındaki tokası ve daha değersiz şeylere kadar nesi var nesi yok hepsini almasını emretti.(28) Yine Abdürrezzâk, İbn Cüreyc —Musa b. Ukbe— Nâfi' senediyle nakleder: "İbn Ömer'e karısının azadlı cariyelerinden biri geldi. Nesi var nesi yok herşeyi, hatta elbisesi, hatta donu (tumanı) karşılığında hulû yapmıştı."(29)

Kocasına itaatsizlik eden bir kadının durumu Hz. Ömer'e şikâyet edilmişti. Hz. Ömer kocasına: "Küpesi karşılığında da olsa onu hulû yolu ile bırak." dedi. Bu haber, Hammâd b. Seleme —Eyyûb—Kesîr b. Ebî Kesîr senediyle rivayet edilmiştir.(30)

Yine Abdürrezzâk, Ma'mer —Leys— Hakem b. Uteybe senediyle Hz. Ali'den (r.a.): "Verdiğinden daha fazlasını alamaz." sözünü rivayet der.(31)

Tâvûs: "Kadına verdiğinden daha fazlasını alması helâl olmaz." demiştir.(32) Atâ ise: "Eğer verdiği mehirden daha fazla almışsa, fazla kısmı iade etmesi gerekir." der. Zührî: "Ona verdiğinden daha çok alması helâl olmaz", Meymûn b. Mihrân: "Eğer verdiğinden daha çok alırsa, 'güzellikle salıvermiş' sayılmaz."; Evzaî: "Kadılar, mehir olarak verdiğinden başka bir şey almasını onaylamıyorlardı." demişlerdir.(33)

Fazla alabilmeyi caiz görenler Kur'an'ın zâhirine ve ashabtan gelen haberlere dayanmaktadırlar. Caiz görmeyenler ise, Ebu'z-Zübeyr hadisini delil olarak kullanmaktadırlar. Hadis şöyle: Sabit b. Kays b. Şemmâs karısı ile hulû yapmak istediğinde Hz. Peygamber (s.a.) (karısına): "Bahçesini geri iade eder misin?" diye sormuş, o da: "Evet, hem de ziyadesi ile!" demişti. Hz. Peygamber (s.a.): "Ziyadeye gelince; hayır!" buyurmuştu.(34) Darakutnî:

---

28. Abdürrezzâk, *Musannef*, 11850. Senedi hasendir.
29. *Musannef*, 11853. Râvileri sikadır.
30. İbn Hazm, *Muhallâ*, 10/240; *Musannef*, 11851; Beyhakî, 7/315.
31. *Musannef*, 11844.
32. *Musannef*, 11839-11840.
33. Bk. *Muhallâ*, 10/240.
34. Kaynakları geçti. Bk. İbn Hazm, *Muhallâ*, 10/240.

"Bunu Ebu'z-Zübeyr, birçoklarından işitmiştir. İsnadı sahihtir." der.

Konuyla ilgili olarak sahabeden gelen haberler ise muhteliftir. Kimisinden fazla almanın haramlığı rivayet edilmiş, kimisinden de mübahlığı nakledilmiştir. Kimisinin de mekruh bulduğu belirtilmiştir. Nitekim Vekî, Ebu Hanife—Ammar b. İmran el-Hemedânî— babası senediyle Hz. Ali'nin, mehir olarak verdiğinden fazlasını almayı mekruh bulduğunu rivayet etmiştir. İmam Ahmed, bu görüşü esas almış ve mekruhluğunu açıklamıştır. Onun arkadaşlarından Ebu Bekir ise ziyadeyi haram bulmuş ve: "Kadına geri iade edilir." demiştir.

Abdürrezzâk, İbn Cüreyc'den, o da Atâ'dan nakleder: Bir kadın Rasûlullah'a gelmiş ve: "Ya Rasûlallah! Ben, kocamdan nefret ediyor ve ondan ayrılmak istiyorum." demişti. Hz. Peygamber (s.a.): "Sana mehir olarak verdiği bahçesini geri iade edecek misin?" diye sorunca, kadın: "Evet, hem de malımdan fazla bir miktar daha!" demişti. Allah Rasûlü (s.a.) ona; "Malından fazla bir miktara hayır. Ancak bahçeyi (verirsin)." buyurmuş, kadın da: "Olur." demişti. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) koca hakkında bu şekilde hükmetmişti.(35)

Bu hadis her ne kadar mürsel ise de, Ebu'z-Zübeyr hadisi onu desteklemektedir. Hadisi İbn Cüreyc ikisinden rivayet etmiştir.

5— Hulû'dan Dönüş ve Hulû'da İddet Bekleme Süresi:

Yüce Allah'ın hulû için "fidye" tabirini kullanmasında, hulûun bir nevi bedelli akitlerden sayıldığına delil vardır. Bu itibarla her iki tarafın da rızası aranır. Acaba hulûdan karşılıklı rıza ile vazgeçerek (ikâle), koca karısından aldığını iade etse ve henüz iddet içerisinde iken ona rücû etse, bunu yapabilirler mi? Dört imam ve daha başkaları bunu mümkün görmemişler ve: "Kadın bizzat hulû ile ayrılmış olur (iddetle değil)." demişlerdir. Abdürrezzâk, Ma'mer—Katâde—Saîd b. el-Müseyyeb senediyle ondan şunu nakleder: "Hulû yapan erkek karısına rücû etmek isterse, ondan hulû bedeli olarak aldığı şeyi kendisine iddet içerisinde iade etsin ve ric'atine şahit tutsun." Ma'mer: "Zührî de (İbnü'l-Müseyyeb'in dediği gibi) böyle söylerdi." demiştir.(36) Katâde diyor ki: "Hasan 'ona, ancak yeni bir aday gibi talip olabilir.' derdi."(37)

35. Abdürrezzâk, *Musannef*, 11842.
36. *Musannef*, 11797.
37. *Musannef*, 11795.

Saîd b. el-Müseyyeb ile Zührî'nin sözlerinde, fıkhî bir incelik, güzel bir yaklaşım vardır ve fıkıh kaide ve usûlüne vurulduğunda kabul görür, yadırganacak bir taraf da yoktur. Ne var ki öteden beri gelen uygulama onun hilâfınadır. Onların görüşü uygundur. Çünkü kadın iddet içerisinde olduğu sürece, kocanın hapsi altındadır, demektir ve bir grup ulemaya göre bu süre içerisinde verdiği şarta bağlı olmayan sarih talâkı (müneccez sarih talâk) yerini bulur. Dolayısı ile karşılıklı rıza ile hulûu bozarlar ve daha önceki hallerine dönerlerse; şer'î kaideler buna engel olmaz. Ama bu, iddet sonrasında olursa iş değişir. Çünkü o takdirde kadın, tamamen yabancı biri haline gelmiştir. Dolayısıyla koca, artık taliplerden bir tanesidir. Hulû yaptığı kadınla iddeti içerisinde kendisinin evlenme hakkı olmasına karşı başkalarının olmaması da buna delildir.

Hz. Peygamber'in (s.a.) hulû yapan kadına, bir hayız görünceye kadar iddet beklemesini emretmesinde iki hükme delâlet bulunmaktadır:

1— Hulû yapan kadın, üç hayız müddeti beklemesi gerekmez. Bir hayız görmesi yeterlidir. Bu, sünnetin sarih ifadesi olduğu gibi, mü'minlerin emîri Hz. Osman (r.a.), Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb, Rübeyyi' bt. Muavviz ve ileri gelen sahabelerden birisi olan amcasının da görüşleridir. Ashabtan bunlara muhalif birisinin olduğu da bilinmemektedir. Nitekim Leys b. Sa'd, İbn Ömer'in âzadlısı Nâfi'den nakleder: Nâfi', Rubeyyi' bt. Muavviz b. Afrâ'ı, Abdullah b. Ömer'e başından geçenleri anlatırken işitmiştir. Buna göre Rübeyyi', Hz. Osman (r.a.) zamanında kocası ile hulû yapmıştır. Rubeyyi'in amcası, Hz. Osman'a gelmiş ve ona: "Muavviz'in kızı bugün kocası ile hulû yaptı. (Baba evine) intikal edebilir mi?" diye sordu. Osman (r.a.) ona: "İntikal etsin. Aralarında miras durumu yoktur. İddet de gerekmez. Şu kadar var ki, hamile olup olmadığı endişesi ile bir hayız görünceye kadar başkası ile evlenemez." dedi. Abdullah b. ömer: "Osman (r.a.), bizim en hayırlımız ve en bilginimizdir." dedi.[38]

İshak b. Râhûyeh, bir rivayette Ahmed de bu görüşe kail olmuşlardır. Şeyhulislâm İbn Teymiyye'nin tercihi de budur.

Bu görüş taraftarları onun, şer'î kaidelerin bir gereği olduğunu söylüyorlar. Çünkü iddet; ric'at zamanı uzun olsun ve böylece koca iyice düşünsün ve iddet içerisinde rücû imkânı olsun diye üç hayız süresi kılınmıştır. Eğer kadına rücû etme durumu yoksa ve maksat sadece hamilelikten emin olunması ise, bunun için istibrada olduğu gibi tek bir hayız görmesi yeterlidir. Bun-

38. İbn Hazm, *Muhallâ*, 10/37. Râvileri sikadır. Ayrıca bk. İbn Kesîr, 1/276; *Musannef*, 11858.

lar şunu da ilâve ediyorlar: Bizim bu izahımız üç talâk ile boşanan kadının da üç hayız boyunca iddet bekleme zorunda olması hükmü ile nakzedilmiş olmaz. Zira talâk bahsinde, ister bâin olsun ister ric'î, ayırım yapılmamış ve iddet hükmü hep aynı tutulmuştur.

Bunlar devamla şöyle diyorlar: Bu, hulûun talâk değil, fesih olduğuna delildir. Hulûun fesih oluşu, İbn Abbas, Osman, İbn Ömer, Rubeyyi' ve amcası gibi sahabîlerin görüşüdür. Hiçbir sahabîden hulûun talâk kabul edildiği asla varid değildir. İmam Ahmed, Yahya b. Saîd—Süfyân—Amr—Tâvûs senedi ile İbn Abbas'ın: "Hulû tefriktir (fesihtir), talâk değildir." dediğini rivayet etmiştir.(39)

Abdürrezzâk, Süfyân—Amr—Tâvûs senediyle rivayet eder: İbrahim b. Sa'd b. Ebî Vakkâs, İbn Abbas'a: "Bir adam karısını iki talâkla boşasa, sonra kadın ondan hulû yolu ile ayrılsa, onu nikâhlayabilir mi?" diye sordu. İbn Abbas: "Evet, Allah talâkı âyetin başı ile sonunda, hulûu da bu ikisi arasında zikretmiştir." dedi.(40)

Soru: "Zikrettiğiniz sahabîlere muhalif yoktur." diye nasıl söyleyebiliyorsunuz? Halbuki Hammâd b. Seleme, Hişâm b. Urve—babası—Cümhân yoluyla şunu rivayet etmektedir: Eslemlilerden Ümmü Bekre, Abdullah b. Useyd'in nikâhı altında idi. Ondan hulû yoluyla ayrıldı. Abdullah pişman oldu. Hz. Osman'a mahkemelik oldular. Hz. Osman buna icazet verdi ve: "O bir (talâk)tır. Ancak sen (hulû sırasında) bir şey söylemişsen, (iki talâk, üç talâk gibi) o zaman söylediğin şey olur." dedi.(41)

İbn Ebî Şeybe de, Ali b. Hâşim—İbn Ebî Leylâ—Talha b. Musarrif—İbrahim en-Nehaî—Alkame senediyle İbn Mes'ûd'dan: "Bâin talâk sadece fidye (hulû) ve îlâda olur." dediğini rivayet eder. Ali b. Ebî Tâlib'den (r.a.) de rivayet edilir. Bunlar, kadri yüce sahabîlerden üç tanesidir. (Bu durumda "muhalif yoktur." sözünün bir mânası kalmaz.)

Cevap: Bu üç sahabîden böyle bir görüş sahih olarak varid değildir. Hz. Osman'la ilgili haberi İmam Ahmed ve Beyhakî ve daha başkaları tenkit etmişlerdir. Üstadımız, (İbn Teymiye) şöyle der: "Bu, Hz. Osman'dan nasıl sahih olarak varid olabilir? O hulu konusunda iddetin gerekmediği görüşündedir. Sadece bir hayız görmesi ile istibrâda bulunmasından yanadır. Eğer Hz. Osman, hulûun talâk olduğu görüşünde olsaydı, o zaman iddeti de vacip

---

39. İsnadı sahihtir. İbn Hazm, *Muhallâ* (10/237)'da zikretmiştir.
40. *Musannef*, 11771. Senedi sahihtir.
41. Mâlik, Şâfiî ve Beyhakî tahric etmişlerdir. Kitabın alıntısı hatalıdır. Beyhakî'nin rivayetini esas alarak tercüme ettik. Bk. 7/316.

kılardı. Bu hikâyeyi Hz. Osman'dan (r.a.) rivayet eden Cümhân hakkında, Eslemliler'in âzadlısı olduğundan başka hiçbir bilgimiz yoktur."

Ali b. Ebî Tâlib'den gelen habere gelince, bu konuda İbn Hazm şöyle der: "Bunu Hz. Ali'den (r.a.) sahih olmayan bir yolla rivayet ettik." Rivayetler içerisinde en ceyyid olanı, İbn Ebî Leylâ'nın hafızasının iyi olmamasına rağmen naklettiği İbn Mes'ûd'un haberidir. Sonra bu haber —eğer mahfuz ise— nihayet, hulûda verilen talâkın bâin olarak vukû bulduğuna delâlet eder, yoksa hulûun bâin talâk olduğuna delâlet etmez. İkisi arasında ise açık fark vardır. Hulûun talâk olmadığına şu husus delâlet etmektedir: Zifafdan sonra vukûbulan ve üç sayısına ulaşmayan talâk üzerine Yüce Allah üç hüküm bina etmiştir ki, üçü de hulûda sözkonusu değildir: Birincisi, talâkta koca rücû hakkına sahiptir. İkincisi, verilen her talâk üç haktan düşülür. Talâk hakkı tam kullanıldıktan sonra şer'î tahlil (hulle) olmadıkça artık kadın kendisine helâl olmaz. Üçüncüsü de; talâkta iddet üç hayız (ya da tuhur)dur. Bunların hiçbirisi hulûda yoktur. Nass ve icmâ ile sabit olmuştur ki hulûda rücû hakkı yoktur. Sünnet ve sahabe kavilleri ile sabit olmuştur ki, hulûda iddet sadece tek bir hayızdır. Nassla iki talâktan sonra hulûun vukûu ve ondan sonra da üçüncü talâkın verilebilmesi sabittir. Bu, hulûun talâk olmadığı hususunda gerçekten çok açıktır. Zira Allah Teâlâ: "Boşama iki defadır. Ya iyilikle tutmak (geri almak), ya da güzel ve adaletli bir biçimde salıvermektir. Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey geri almanız size helâl değildir. Şayet erkek ve kadın, Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından (evlilik haklarını tam tatbik edememekten) korkarlarsa başka. Ey Mü'minler! Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını, hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz o zaman kadının, (ayrılmak—hulû— için erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de bir günah yoktur."[42] buyurmaktadır. Bu âyet, iki talâkla boşanmış kadına has değilse, hem onu hem de başkalarını içine alır. Zamirin zikri geçmeyene râci olması ve zikri geçeni ise içine almaması caiz olmaz. Aksine ya zikri geçene has olacaktır, ya da hem onu hem de onun dışındakileri de içine alacaktır. Allah sonra şöyle buyuruyor: "Eğer erkek, kadını üçüncü defa boşarsa, artık bundan sonra kadın, başka birisiyle evlenmedikçe bir daha kendisine helâl olmaz."[43] Bu âyet, hulûdan (fidye) ve iki talâktan sonra boşanan kadını kesinlikle içine alır. Çünkü zikri geçen onlardır. Dolayısıyla, lafzın kapsamı içine girmesi zaruridir. Nitekim "Tercümânü'l-Kur'ân" diye anılan ve Hz. Peygamberin, "Allah'ım! Ona Kur'an'ın tevilini öğret." şeklindeki müstecab duasına mazhar olan (İbn Abbas) da âyeti böyle anlamıştır.

---

42. Bakara, 2/229.
43. Bakara, 2/230.

Fidye (hulû) ahkâmı, talâk ahkâmından farklı olunca, bu durum, onun talâk cinsinden olmadığını gösterir. Nassın, kıyasın ve sahabî kavillerinin gereği budur. Sonra akitlerin hakikat ve maksatlarına itibar edip lafızlara takılıp kalmayan kimseler hulûu, hangi lafızla olursa olsun hatta "talâk" lafzı ile de olsa fesih kabul ederler. Bu, Hanbelî âlimlerinin, imamlarına nisbet ettikleri iki görüşten biridir. Üstadımızın (İbn Teymiye) tercihi de budur. O şöyle der: "Bu İmam Ahmed'in, İbn Abbas ve arkadaşlarının sözlerinden zâhiren anlaşılandır." İbn Cüreyc şöyle der: "Amr b. Dînâr bana haber verdi: İbn Abbas'ın âzadlısı İkrime'yi işittim: Malın onayladığı şey (ayrılık) talâk değildir, diyordu." Abdullah b. Ahmed: "Babamın İbn Abbas'ın görüşünü benimsiyor olduğunu gördüm." demiştir. Amr, Tâvûs'tan İbn Abbas'ın; "Hulû tefriktir, talâk değildir." dediğini nakleder. İbn Cüreyc, İbn Tâvûs'tan: "Babam (Tâvûs), fidyenin (hulû) talâk olmadığı görüşünde idi ve kocayı muhayyer bırakırdı." dediğini nakleder.

Akitlerde lafızlara itibar edenler ve onlara takılıp kalanlar ise, talâk lafzı ile olan hulûu talâk saymışlardır. Halbuki fıkhî kaideler ve asıllar, akitlerde muteber olanın, hakikat ve mânaları olduğuna, şekil ve lafızlara itibar edilmediğine şehadet eder. Tevfik ancak Allah'tandır.

Buna delâlet eden hususlardan biride şudur: Hz. Peygamber (s.a.) Sâbit b. Kays'a, karısını hulû yolu ile bir talâk boşamasını emretmiştir. Buna rağmen kadına, bir hayız görene kadar iddet beklemesini emretmiştir. Bu durum, hulûun fesih olduğunda gayet açıktır. İsterse "talâk" lafzı ile olsun, durum değişmez.

Yine Yüce Allah, hulû üzerine, fidye olması sebebiyle fidye ahkâmını bağlamıştır. Mâlumdur ki fidye, ille belli bir lafızla olmaz. Allah Teâlâ fidye için belli bir lafız belirlememiştir. Fidye talâkı, kayıtlı bir talâktır. Dolayısıyla mutlak olan talâk ahkâmı kapsamına girmez. Nitekim sabit sünnetle hulû (fidye), ric'atın sübûtu ve üç hayız müddeti bekleme konularında talâk ahkâmı içerisine girmemektedir. Muvaffakiyet Allah'tandır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.) EVLİLİĞİN SONA ERMESİ KONUSUNDA VERDİĞİ HÜKÜMLER

A) BOŞAMA EHLİYETİ

1— Gayr-ı Ciddi Boşama Konusundaki Hükmü:

Sünen'de, Ebu Hureyre hadisi şöyledir: "Üç şey vardır ki, ciddisi de ciddidir, şakası da ciddidir: Nikâh, talâk, ric'at (ric'î talâkta dönüş)."[1]

Yine *Sünen*'de yer verilen İbn Abbas hadisi ise: "Yüce Allah ümmetimden hata, unutma ve tehdid altında yapılan şeyleri kaldırmıştır." şeklindedir.[2]

Yine *Sünen*'de, Hz. Peygamber (s.a.): "İğlâk (yani zorlama) halinde ne talâk ne de âzad yoktur." buyurmuştur.[3]

Zina ikrarında bulunan birisine: "Sende delilik falan var mı?" buyurduğunu sahih olarak bilmekteyiz.[4]

---

1. Ebu Davud, 2194; Tirmizî, 1184; Dârakutnî, s. 432. Hadisin senedinde Abdurrahman b. Habib vardır. İbn Hacer *Telhîs*'de şöyle der: "Onun hakkında ihtilâf edilmiştir." Nesâî: "Onun hadisleri münkerdir." derken, başkaları onu sika bulurlar. Bu durumda hadis hasendir. Hâkim (2/197, 198) de hadisin sahih olduğunu söyler. Hadisin şahidleri vardır. Bk. *Telhîsu'l-Habîr*, 3/209.
2. İbn Mâce, 2045; Tahavî, *Maânî'l-Âsâr*, 2/56; Dârakutnî, 797; Hâkim, 2/198; İbn Hibbân, 1498; Beyhakî, 7/356. İbn Mâce hariç hepsi de Evzaî—Atâ—Ubeyd b. Umeyr—İbn Abbas senediyle rivayet etmişlerdir. İbn Mâce de Ubeyd'i zikretmemiştir. Râvileri sikadır ve senedi sağlamdır. Nevevî, hadisin hasen olduğunu söylemiştir.
3. Ahmed, 6/276; Ebu Davud, 2193; İbn Mâce, 2046; Hâkim, 2/198; Beyhakî, 7/357. Senedinde Muhammed b. Ubeyd b. Ebî Sâlih vardır, zayıftır. Diğer râvileri ise sikadır. Hâkim ve Beyhakî başka bir yoldan rivayet etmişlerdir.
4. Kaynakları geçti. Bk. 1. Bölüm, Zina İtirafında Bulunan Kimse Hakkındaki Hükmü.

Yine aynı kişinin, (sarhoş mu değil mi diye) ağzını koklamalarını emrettiği de sabittir.[5]

Buharî, *Sahih*'inde zikreder: Hz. Ali, Hz. Ömer'e şöyle demiştir: "Kalemin üç kişi üzerinden kalktığını bilmiyor musun? İfakat (sağlık) buluncaya kadar deliden, bülûğ çağına erinceye kadar sabîden, uyanıncaya kadar uyuyandan."[6]

Yine *Sahih*'te Hz. Peygamber (s.a.): "Allah şüphesiz ki, ümmetimden, içinden geçirdikleri şeyleri, konuşmadıkça veya fiile dökmedikçe affetmiştir." buyurur.[7]

Bu hadisler, dil ile ifade edilmeyen talâk, âzâd, yemin veya adak (nezir) ve benzerinin vaki olmayacağını, niyet ve kasıtla bağlayıcılık arzetmeyeceğini ortaya koyar.

Çoğunluk ulemanın görüşü böyledir.

Konu ile ilgili iki görüş daha vardır:

Birincisi: Tevakkuf etmek, kesin bir şey söylememek: Abdürrezzâk, Ma'mer'den nakleder: İbn Sîrîn'e, kendi içinden karısını boşayan kimsenin durumu hakkında soruldu. İbn Sîrîn "Allah senin içinde olan şeyi bilmez mi?" diye sordu. "Bilir!" diye cevaplayınca: "Öyleyse o konuda bir şey diyemem." dedi.

İkincisi: Kesin olarak kasdetmişse vuku bulacağı şeklindedir. Bu, Eşheb'in İmam Mâlik'ten rivayetidir. Zührî'den de nakledilmiştir. Bunların delilleri: "Ameller, ancak niyetlere göredir." hadisi, içinden inkâr eden kimsenin kâfir olması ve "Gönlünüzde olanları açığa vursanız da gizleseniz de, Allah onunla sizi sorguya çeker."[8] âyetidir. Ayrıca, günah üzerinde ısrarlı olan kimse, onu yapmasa da fâsıktır ve sorumlu tutulur. Sevap ve ceza konularında kalbî fiiller, organlarla yapılan fiiller gibidir. Bu yüzdendir ki Allah yolunda sevgi, gazap; dostluk ve düşmanlık, tevekkül, rıza, taat üzerine azim göster-

5. Kaynakları geçti. Bk. Aynı yer.
6. Buharî, 68/11. Buharî'nin muallak olarak zikrettiği bu hadisi, Bağâvî, mevsûl olarak rivayet etmiştir. Hadisin tamamı şöyledir: "Hz. Ömer'e zina etmiş deli bir kadın getirilmişti. Hâmile idi. Hz. Ömer onu recmetmek istedi. Hz. Ali..." Ayrıca bk. Ebu Davud, 4398-4399; İbn Hibbân, 1497; Ahmed, 6/100, 101, 144; Dârimî, 2/171; Nesaî, 6/156; İbn Mâce, 2041. Hâkim, (2/59) sahih kabul etmiş, Zehebî de ona katılmıştır. Hadisin çeşitli rivayetleri vardır.
7. Buharî, 68/11; Müslim, 127.
8. Bakara, 2/284.

me gibi konularda sevap vardır. Kibir, hased, kendini beğenme (imanî konularda) şüphe, riya, suçsuz kimseler hakkında sûizanda bulunma gibi hususlarda da azap vardır. Bütün bunlar da birer delildir.

Bu sayılan şeylerde, telaffuz edilmeksizin, sadece niyetten geçirilen talâk ve âzadın vuku bulacağına dair bir delil yoktur. Şöyle ki: Herşeyden önce "Ameller, ancak niyetlere göredir." hadisi, kendisi aleyhlerine delildir. Zira hadis, muteber olanın yalnız başına niyetin değil, niyetle birlikte amel olduğunu bildirmektedir. Kalbi ile inkâr eden veya şüphe içerisinde olana gelince, o kâfirdir. Çünkü "ikrarla birlikte kalbin bağlanması, inanması" demek olan iman zâil olmuştur. Kesin iman yok olunca, yerini küfür alır. Çünkü iman, kalb ile kâim ve onda varlığı olan bir durumdur. Kalb ile kâim olmadığı anda zıddı olan küfür yerini alır. Tıpkı ilim ile cehalet gibi. İlim yoksa onun yerini cehalet alır. Diğer zıtlar da böyledir. Birisi yok oldu mu, onun zıddı hemen yerini alır.

Âyete gelince, onda kulun gizlediği şeyden dolayı hesaba çekileceği belirtilmektedir. Bundan şer'an, onun ahkâmı ile ilzam edileceği manası çıkmaz.

Âyette sadece kulun gizlediği, açıkladığı her şeyden hesaba çekileceği; sonra da affedileceği ya da cezalandırılacağı vardır. Bu nerede, niyetle talâkın vukû bulması nerede?!

Günah üzerinde ısrarlı olanın fâsık olacağı ve muahaze edileceği konusuna gelince, bu, sadece günahı fiilen işleyen, sonra da onda ısrar eden kimse hakkında sözkonusudur. Burada, tekrar işlenilmesine azmedilen gerçekleştirilmiş bir amel vardır. Günahta ısrarlılık bu demektir. Ama bir günaha azmetmiş, fakat onu işlememiş kimse farklıdır. Onun durumu şu iki şey arasındadır: Bu azmi ya aleyhine yazılmayacaktır, ya da eğer Allah rızası için fiiliyata dökmeden vazgeçti ise, lehine bir hasene (iyilik) yazılacaktır.

Kalbî fiillerden dolayı sevap ve azap ise doğrudur. Kur'an ve sünnet bu tür şeylerle doludur. Ancak dil ile söylemeden sadece niyetle talâk ya da âzadın vukûu, sevap ve azab (ıkâb) ile ilgisi olmayan bir şeydir. İkisi arasında bir "lazımlık-melzumluk" ilişkisi yoktur. Zira kalbî fiillerden olup da azaba sebep olan şeyler, kalben işlenen masiyetler, günahlardır. Bedenen işlenen günahlar nasıl cezayı gerektiriyorsa, bunlar da azaba müstahak kılarlar. Zira kalbî günahlar kalbin kulluğu ile bağdaşmaz. Çünkü kibir, kendini beğenme, riya, sûizan, bütün bunlar kalb için haram olan şeylerdir. Sonra bunlar kişinin elinde olan şeylerdir, kaçınmak mümkündür. Dolayısıyla yapıldığında azaba müstahak olunur. Bunlar kalb ile kâim olan manaların isimleridirler.

"Azad" ve "talâk" ise, dil ya da onun yerini tutan işaret veya yazı ile

kâim iki tasarrufun isimleridirler. Dil ile ifadeden ârî, kalbte bulunan iki mânanın isimleri değildirler. Dolayısıyla aralarında fark vardır.

Hadisler, mükellefin gayr-ı ciddi olarak (hezl, lâf olsun diye) ortaya koyduğu talâk, nikâh ve talâktan rücû tasarruflarının kendisini bağlayacağını da gösterir. Bu uykuda olan, unutan, aklı başında olmayan ve zorlama altında olan bir insanın sözlerine itibar edilmese de, gayr-ı ciddi olanın sözlerinin dikkate alınacağını gösterir. Aralarında şu fark vardır: Gayr-ı ciddi olan sözü kasıtlı söylemekte, fakat hükmünü murad etmemektedir. Bu ise onun yetkisinde değildir. Mükellefe düşen sadece sebepleri ortaya koymaktır. Sebepler üzerine müsebbeblerin ve hükümlerinin tertibi ise Şârî'e ait bir yetkidir. O neticeyi mükellefin kasdedip etmediğine bakılmaz. Önemli olan onun, aklı başında ve sorumluluğu mevcut olduğu bir anda, kendi ihtiyarı ile sebebi ortaya koymasıdır. Sebebi ortaya koyduğu anda, Şâri', hükmünü onun üzerine tertip eder, ister ciddi olsun, ister gayr-ı ciddi. Uykuda olanın, cinnet geçirenin, delinin, sarhoşun ve aklı başında olmayanın durumları ise böyle değildir. Çünkü bunların doğru bir kasıtları yoktur ve mükellef de değillerdir. Dolayısıyla, bunların sözleri, mânasını ve ne söylediğini bilmeyen çocuğun sözleri mertebesinde boş sözlerdir.

Meselenin esası, sözün ne mânaya geldiğini bilerek söyleyen ve fakat hükmünü murad etmeyen kimse ile, sözü kasıtlı söylemeyen ve ne mânaya geldiğini de bilmeyen kimse arasındaki farkta yatmaktadır. Şâri'in dikkate alıp almaması açısından şu dört durum sözkonusudur:

1— Hükmü kasdetmesi, fakat söze dökmemesi.
2— Ne lafzı, ne de hükmünü kasdetmemesi.
3— Lafzı kasdedip, hükmünü kasdetmemesi.
4— Hem lafzı, hem de hükmünü kasdetmesi.

Bunlardan ilk ikisi dikkate alınmaz. Son ikisi ise muteberdir. Şâri'in bütün nass ve hükümlerinden çıkarılan netice budur.

2— Zorlanan ve Tehdid Edilen Kimsenin Boşaması:

Zorlama (tehdid) altında kalan bir kimsenin bütün sözleri boştur, dikkate alınmaz. Bizzat Kur'an, küfrü gerektirecek söz söylemeye zorlanan kimselerin kâfir olmayacaklarını, İslâm'a zorlanan kimsenin de müslüman olmayacağını ortaya koymuştur. Sünnet, Allah Teâlâ'nın zorlama altında olan kimseyi cezalandırmayacağını, tehdit altında yaptıklarından onu sorguya çekmeyeceğini bildirmiştir. Tabiî ki bundan sözlü tasarrufları kasdedilmektedir. Fiilî

tasarruflarında ise tafsilat vardır: Eğer zorlama ile mübah olan cinsten ise —Ramazan gündüzünde yemek, namazda başka bir şey yapmak, ihramda dikişli elbise giymek vb. gibi—, bu takdirde bir şey gerekmez. Zorlama ile mübah olmayan şeyler hakkında ise sorumlu tutulur. Meselâ masum bir insanı öldürmek, malını itlâf etmek gibi. Şarap içmek, zina etmek, hırsızlık yapmak gibi konularda ise ihtilâf edilmiştir: Acaba bunlara had cezası uygulanır mı, uygulanmaz mı? Bu ihtilâf, bu tür davranışların zorlama ile mübah olup olmayacağı şeklindeki görüş ayrılığından kaynaklanmaktadır. Bunları zorlama ile mübah görmeyenler, ceza uyguluyorlar, zorlama ile mübah olacağı kanaatinde olanlar ise, had tatbikine gitmiyorlar. Bu konuda (Hanbelî) âlimlerinin iki görüşü vardır ve her ikisi de İmam Ahmed'den rivayet edilmiştir.

Zorlama (ikrah) altında yapılan sözlü tasarruflarla fiilî tasarruflar arasındaki fark şudur: Fiiller ortaya konduğunda onun zararını ortadan kaldırmak mümkün değildir, zararı kendisi ile birliktedir. Sözlü tasarruflar ise böyle değildir, çünkü onların ilgası ve uykuda olan ya da delinin sözleri imiş gibi telakkisi mümkündür. Zorlama ile mübah olmayan fiillerin zararı kendiliğinden sabittir. Sözlü tasarrufların içerdiği zarar ise, ancak o sözü söyleyen kimsenin, ne söylediğini bilmesi ve kendi ihtiyarı ile söylemiş olması durumunda sabit olur.

Nitekim Vekî', İbn Ebî Leylâ—Hakem b. Uteybe—Hayseme b. Abdurrahman senediyle şu olayı anlatır: Bir kadın kocasına: "Bana bir isim tak." der. Kocası da ona "Dişi geyik" adını verir. Kadın: "(Olmadı, iyi) bir şey demedin." der. Kocası: "Peki ne söyleyeyim, sen söyle!" der. Kadın, (boşama esnasında kullanılan lafızlardan olup aynı zamanda da bağından boşanmış deve mânasına gelen) "haliyye tâlik de" der. Kocası da ona: "Sen haliyye tâliksin." der. Bunun üzerine kadın doğru Hz. Ömer'e gelir ve: "Kocam beni boşadı." der. Arkasından kocası da gelir ve olanları anlatır. Hz. Ömer, kadının kafasına vurur ve kocasına: "Elinden tut (ve doğru evine götür), kafasına da vur!" der.

İşte mü'minlerin emîri Hz. Ömer, söz talâk sözü olduğu halde kocanın ondan talâk kasdetmediğini, talâk dışında ad koyma gibi bir şey kasdettiğini görünce, talâkın vukû bulmadığına hükmetmiştir. Bunun benzerleri vardır: Meselâ bir adam köle ya da cariyesine "Sen hürsün" dese ve bununla onu fâcir (zinakâr) olmadığını kasdetse, azad gerçekleşmez. Yine bir adam karısına, kinaye talâk lafızlarından olan ve saç tarama veya salma mânasına gelen tesrîh kelimesi ile (أنت مسرّحة) veya (سرّحتك) dese ve bununla talâkı değil de "sen taranmışsın" veya "seni taradım" demeyi kasdetse karısını boşamış olmaz. Bu Allah ile kendisi arasında böyledir. Bunun böyle olduğuna karîne bulunur veya taraflar öyle olduğunda birbirlerini tasdik ederlerse, bu

gibi durumlarda talâk ve azad mahkemede de vukû bulmaz.

Soru: Bu hangi kısımdandır? Zira siz, Şâri'in itibara alıp almaması açısından dört durum sözkonusudur diyorsunuz. Mâlumdur ki, bu ne zorlama altında olan (mükreh) kimsedir, ne aklı başından giden; ne gayr-ı ciddidir, ne de lafzın hükmünü kasdetmektedir. Buna ne dersiniz?

Cevap: Bu, lafzı söyleyen ve onun iki mânasından birisini kasdeden bir kimsedir. Dolayısıyla, o lafzı söylemesi durumunda murad ettiği mânası —öbürü değil— kendisini bağlar. Eğer lafızdan, kişinin murad mânayı anlamak mümkünse, murad etmediği öbür mânası ile ilzam edilemez. Nitekim Hz. Peygamber, (s.a.) karısını "elbette" kaydı ile boşayan Rükâne'ye yemin verdirmiş ve bununla ne kasdettiğini sormuş, o da bir talâk demiş, Hz. Peygamber (s.a.), yemin et demiş o da yemin etmiş, bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.): "O murad ettiğin gibidir." buyurmuş[9] ve muhtemel lafızdaki niyetini esas almış, kabul etmiştir.

İmam Mâlik de şöyle demiştir: Bir kimse; (أنت طالق ألبتة) "=Sen elbette boşsun!" der ve bununla bir şeye yemin etmek isterse, sonra o şeyi yapmayı uygun görür ve yemini terkederse, kadın boş olmaz. Çünkü koca, onu boşamak istememiştir.

Leys b. Sa'd ve İmam Ahmed, bu şekilde fetva vermişlerdir. Hatta İmam Ahmed bir rivayette: Bunun ondan mahkemede de kabul edileceğini söylemiştir.

Bu meselenin üç şekli vardır:

1) Yemininden rücû etmesi, filhal (derhal) boşamak da muradı olmaması. Bu durumda kadın derhal boşanmış olmaz, yemin etmiş de olmaz.

2) Maksadının yemin olması, derhal talâk vermek olmaması. "Sen boşsun" der, ama maksadı "Eğer Zeyd'le konuşursan" şeklindedir.

3) Sözünün daha ilk başlangıcında maksadının yemin olması,sonra söz esnasında yeminden rücû etmesi ve talâkı müneccez (şarta bağlanmamış) kılması. Bununla talâk vukû bulmaz. Çünkü bununla talâkın gerçekleşmesine niyet etmemiş, sadece talikine (şarta bağlamaya) niyet etmiştir. Böylece bu niyeti ile müneccez (şarta bağlı olmayan) tâlâkın vukûunu hariç tutmuş olmaktadır. Bundan sonra derhal talâkın vukûuna niyet ettiğinde (lafız daha önce söylenildiği için) sırf niyetten başka bir şey getirmiş olmaz. Bu, Hanbelî âlimlerin görüşüdür. Allah Teâlâ, şöyle buyurmuştur: "Allah sizi, yeminle-

9. Şâfiî, 2/370, 371; Ebu Davud, 2206; İbn Hibbân, 1321; Hâkim, 2/199, 200; Dârakutnî, 438; Ahmed, 2387.

rinizdeki kasıtsız yanılmadan (lağv) dolayı sorumlu tutmaz. Lâkin kalplerinizin kazandığı şeyler ile sorumlu tutar..."[10]

Âyette geçen lağv (yanılma) iki türlüdür: Birincisi: Bir şey üzerine, öyle olduğu zannı ile yemin etmesi, fakat daha sonra öyle olmadığının ortaya çıkması. İkincisi: Yemin sözcüğünün, yemin kasdı olmaksızın dilinden çıkması. Söz esnasında "hayır vallahi, evet billahi" demek gibi. Allah her iki türünden de sorumluluğu kaldırmıştır. Çünkü bunları söyleyenlerin gerçek yemin etme kasıtları bulunmamaktadır. Bu yüce Allah tarafından, kullarının, şahsın kendisinden hakikat ve mânasını kasdetmediği lafızlar üzerine hüküm düzenlememeleri için koymuş olduğu bir teşrîdir. (Lafzın hakikatı ve mânasını kasdetmeden onu kullanan) bu kimse gerçekte de, hükmen de, gayr-ı ciddi (hâzil) olan kimse gibi değildir.

Sahabe, zorlama altında yapılan talâk ve ikrarın vukû bulmayacağına dair fetva vermişlerdir. Sahih bir rivayette Hz. Ömer: "Kişinin canını yaktığın, onu dövdüğün veya kendisini bağladığın zaman, o kendi canından emin değildir." demiştir. Yine ondan sahih olarak şu rivayet nakledilir: Bir adam bal sağmak için bir iple (kayadan aşağı) sarkmıştır. Hemen karısı gelir ve: "Vallahi, ya ipi keserim ya da beni boşarsın!" der. Adam: "Allah aşkına yapma!" diye yalvarırsa da kadın dinlemez. Mecbur kalır ve boşar. Sonra Hz. Ömer'e gelir ve olanları ona anlatır. Hz. Ömer: "Karına dön, çünkü bu bir talâk değildir." der.

Hz. Ali zorlama sonucu verilen talâkı onaylamazdı.

Sâbit el-A'rec: "İbn Ömer ve İbn Zübeyr'e, zorlama altında verilen talâkın hükmünü sordum. Her ikisi de: 'Bir şey gerekmez' dediler." der.

Soru: Peki, Gâzî b. Cebele'nin Safvan b. İmran el-Asamm'dan, onun da ashabtan birinden rivayet ettiği şu habere ne diyeceksiniz? Bir kadın (kaylûle yapan) kocasının göğsüne oturmuş ve bıçağı boğazına dayamış. Ona: "Beni boşa yoksa seni kesinlikle boğazlarım!" demiş. Adam yalvarmış, yakarmış ise de kadın dinlememiş. Mecbur kalmış üç talakla boşamış. Bu durum Hz. Peygamber'e (s.a.) anlatılınca, o: "Talâkta kaylûle[11] yoktur."[12] buyurmuştur. Bunu Saîd b. Mansûr *Sünen*'inde rivayet etmiştir.[13] Atâ b. Aclân, İk-

---

10. Bakara 2/225.
11. Hadiste geçen "kaylûle" kelimesi; öğle uykusu, gündüz istirahati demektir. Hadis: "Talâk durup dinlenme tanımaz. Her halükârda hükmü icra edilir." anlamında olmalıdır.
12. Gâzî b. Cebele hakkında Buharî; "Mükreh'in talâkı konusundaki hadisi münkerdir." der. Safvan b. imrân hakkında Ebu Hâtim: "Sağlam değildir." ifadesini kullanır. Buharî ise: "Hadisi münkerdir. Ona güvenilmez." der.
13. Saîd b. Mansûr, *Sünen*, 1/276.

rime ve İbn Abbas yoluyla Hz. Peygamber'in: "Her talâk caizdir. Bundan yalnızca bunak (*ma'tûh*) ve aklı başında olmayanın talâkı müstesnadır." buyurduğunu rivayet eder.

Yine Saîd b. Mansûr, Ferec b. Fudâle —Amr b. Şerâhîl el-Meâfirî yoluyla nakleder: Bir kadın kılıcı çekmiş ve kocasının karnına dayamış. Ona: "Vallahi, ya beni boşarsın ya da işini bitiririm!" demiş. Adam da üç talâkla boşamış. Durum Hz. Ömer'e şikâyet edilmiş. O da talâkı geçerli saymıştır. Hz. Ali de: "Her talâk caizdir. Bunağın talâkı hariç..." demiştir.

Cevap: Gazî b. Cebele'nin haberinde üç illet vardır. Birincisi: Safvan b. Amr zayıftır. İkincisi Gazî b. Cebele "Leyyinu'l-hadis"tir. Üçüncüsü ise, diğer râvilerin ondan tedlisi sözkonusudur. Böyle bir hadis delil olarak kullanılamaz. İbn Hazm: "Bu kabulü imkânsız bir haber." demiştir.

İbn Abbas'ın: "Her talâk caizdir." şeklindeki hadisi ise, Atâ b. Aclân'ın rivayetindendir. Onun zayıflığı ise meşhurdur. Hz. Peygamber'e (s.a.) yalan isnadı ile de itham olunmuştur. İbn Hazm bunun hakkında: "Bu haber birincisinden daha berbattır." der.

Hz. Ömer'le ilgili habere gelince, sahih olan daha önce de geçtiği gibi bunun aksidir. Meâfirî'nin, Hz. Ömer'le aynı zamanda yaşadığı bilinmemektedir. Ferec b. Fudâle ise zayıftır.

Hz. Ali'nin haberi de sahih olamaz. Ondan rivayet edilen şey, "Zor altında verilen talâkı onaylamadığı" şeklindedir. Abdurrahman b. Mehdî, Hammad b. Seleme—Humeyd senediyle Hasan'dan: "Hz. Ali'nin mükrehin (zorlanan kimse) talâkını onaylamadığı"nı rivayet etmiştir. Eğer bahsettiğiniz rivayet sahih olsa bile, âmm (genel) olduğu için bu rivayetle tahsis edilmiş olur.(14)

3— Sarhoşun Boşaması:

Sarhoşun talâkına gelince, Allah Teâlâ: "Ey iman edenler, ne söylediğinizi bilinceye kadar, sarhoşken namaza yaklaşmayınız."(15) buyurmakta ve sarhoşun sözüne itibar edilmeyeceğini belirtmektedir. Çünkü ne söylediğini bilmemektedir. Hz. Peygamber'den (s.a.) de zina itirafında bulunan bir kimsenin, itirafının dikkate alınıp alınmaması için ağzını koklamalarını emrettiği sahih olarak bilinmektedir.

---

14. Bk. *Musannef*, 11415; *el-Muhallâ*, 10/202-203; Beyhakî, 7/358-359.
15. Nisâ, 4/43.

Sahih-i Buharî'de Hz. Hamza kıssasında anlatılır: Hz. Ali'nin iki devesini (hörgücünden) kesmiş (ve ciğerinden kesip almıştı). Hz. Peygamber onun yanına geldi ve onu kınayarak tepesine dikildi. Hz. Hamza gözünü kaldırdı ve bakışlarını efendimize dikti. Sarhoştu. Sonra "Siz benim babamın sadece birer uşakları değil misiniz?" dedi. Hz. Peygamber (s.a.) derhal geri döndü.[16] Eğer bu sözü sarhoş değil de, aklı başında biri söylemiş olsaydı, irtidad ve kâfirlik olurdu. Buna rağmen Hz. Peygamber, Hz. Hamza'yı muahaze etmemişti.

Hz. Osman'ın, "Delinin ve sarhoşun talâkı yoktur." dediği sabittir. Bunu İbn Ebî Şeybe, Vekî—İbn Ebî Zi'b—Zühri—Eban b. Osman—babası Osman, senediyle rivayet etmiştir.[17]

Atâ: "Sarhoşun talâkı caiz değildir." demiştir. Oğlu, Tâvus'tan: "Sarhoşun talâkı caiz değildir." dediğini nakleder.[18] Kasım b. Muhammed de aynı şeyi söylemiştir.

Sahih bir rivayete göre, Ömer b. Abdülaziz'e karısını boşayan bir sarhoş getirilmişti. Kendisinden başka ilâh olmayan Allah adına, aklı başında iken boşamadığına dair yemin ettirdi. O da etti. Karısını geri verdi ve kendisine had (içki cezası) uyguladı.[19]

Bu görüş, Yahya b. Saîd el-Ensarî, Humeyd b. Abdurrahman, Rebîa, Leys b. Sa'd, Abdullah b. el-Hasan, İshak b. Râhûyeh, Ebu Sevr ve iki kavlinden birinde Şâfiî gibi âlimlerin görüşleridir. Şâfiîlerden el-Müzenî ve diğerlerinin tercihi de böyledir. Rivayetlerden birinde İmam Ahmed de bu görüşü benimsemiştir. İmam Ahmed'in bu konudaki görüşü bu şekilde netleşmiş, diğer rivayetlerde belirtilen görüşlerinden rücû etmiştir. Ebu Tâlib rivayetinde şöyle demiştir: "Talâkla emretmeyen kimse sadece bir haslet getirmiştir. Talâkla emreden kimse ise iki haslet getirmiştir: Kadını kocasına haram kılmış, başkaları için de helâl kılmıştır. Bu (birinci) bundan hayırlıdır. Ben tümden sakınırım." Meymûnî rivayetinde ise: "Ben sarhoşun talâkı caizdir, diyorudum. Ama sonradan anladım ki, talâkı caiz delildir. Çünkü şayet sarhoş ikrarda bulunsa bu onu bağlamıyor. Satsa satışı caiz olmuyor. Ama işlediği cinayetlerden dolayı onu sorumlu tutarım. Bunun dışındakilere gelince, onu bağlamaz." demektedir. Ebu Bekir Abdülaziz ise: "Ben bu görüş-

16. Buharî, 64/11.
17. Râvileri sikadır.
18. *Musannef*, 12309. Senedi sahihtir.
19. Bk. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/210.

le amel ediyorum. Bütün Zâhirîlerin görüşleri de böyledir. Hanefîlerden, Ebu Câfer et-Tahavî, Ebu'l-Hasan el-Kerhî de bu görüşü tercih etmişlerdir." der.

Sarhoşun talâkının geçerli olduğunu söyleyenlerin yedi dayanakları vardır:

1) Sarhoş mükelleftir. Bu yüzdendir ki işlediği cinayetten sorumludur.

2) Talâkın, sarhoş aleyhine geçerli sayılması ona bir cezadır.

3) Boşama sözüne talâkın tertibi, hükümlerin sebeplerine bağlanması kabilindendir. Bunda sarhoşluğun bir etkisi olmaz.

4) Sahabe, sözleri konusunda sarhoşu ayık gibi kabul etmişlerdir. Çünkü onlar: "İçtiği zaman sarhoş olur, sarhoş olunca, hezeyanda bulunur. Hezeyanda bulununca iftira eder. İftiranın cezası da seksen değnektir." demişlerdir.

5) "Talâkta kaylûle yoktur" hadisidir. Daha önce geçti.

6) "Bunağın talâkı hariç, her talâk caizdir" hadisidir. Bu da geçti.

7) Ashab, sarhoşun talâkını geçerli saymıştır. Ebu Ubeyd, Hz. Ömer ve Muâviye'den, bir başkası İbn Abbas'tan bunu rivayet etmişlerdir. Ebu Ubeyd, Yezîd b. Hârun—Cerîr b. Hâzim—Zübeyr b. el-Hâris—Ebu Lebîd senediyle rivayet eder: Bir adam sarhoşken karısını boşamıştı. Hz. Ömer'e durumu intikal ettirildi. Aleyhine dört kadın şahitlik yaptı. Hz. Ömer de onları ayırdı.[20] Yine o (Ebu Ubeyd), İbn Ebî Meryem—Nâfi' b. Yezîd—Câfer b. Rebîa—İbn Şihâb—Saîd b. el-Müseyyeb senediyle Muâviye'nin, sarhoşun talâkını geçerli kabul ettiğini rivayet eder.[21]

Delil olarak kullandıklarının tamamı budur. Bunların içinde delil olarak aslâ bir şey yoktur.

Birinci dayanakları olan, sarhoşun mükellef olduğu yaklaşımı bâtıldır. Çünkü teklif şartının akıl olduğuna dair icmâ' vardır. Ne dediğini bilmeyen kimse mükellef değildir.

Mükellef olduğunu kabul etsek bile, tehdit neticesinde veya şarap olduğunu bilmeden içmesi ve sarhoş olması durumunda da talâkının vâki olması gerekir. Halbuki onlar da bu görüşte değillerdir.

Âyetteki hitap, hitabı anlayanlara ya da ayıklara yönelik olmalıdır. Bu, namaz kılmak istediğinde sarhoş olmayı yasaklamayı içerir. Akıl edemeyen

20. Râvileri sikadır. Bk. Beyhakî, 7/359; *el-Muhallâ*, 10/209.
21. Râvileri sikadır. Bk. *el-Muhallâ*, 10/209.

kimseler ise ne emrolunurlar, ne de yasaklanırlar.

Cinayetleri ile yükümlü olmasına gelince; bu, üzerinde ittifak edilen bir konu değildir. Osman el-Bettî; "Sarhoşun ne akdi, ne bir satışı onu bağlamaz. Sadece içki cezasından başka üzerine başka bir ceza da gerekmez." demiştir. Bu İmam Ahmed'in iki rivayetten birindeki görüşüdür ve ona göre, sarhoş akıl şartı aranan her fiilde deli hükmündedir.

Sarhoşun sözlerini değil de fiillerini dikkate alanlar iki noktayı ayırmışlardır:

1) Fiillerini itibara almamakta, kısasın ortadan kaldırılmasına götürecek bir zerîa (yol) vardır. Çünkü bir başkasını öldürmek veya zina, hırsızlık, yol kesme gibi cinayetleri işlemek isteyen kimseler sarhoş olacaklar ve bunları yapacaklar, (sonra da bunlara sadece içki cezası uygulanacaktır.) Bu suçlardan sadece birini yapan kimseye had uygulanırken, bir de sarhoşlukla işlediği cinayeti katmerleştiği halde nasıl had düşer?! Bu netice şer'î kaidelerin ve usûlün aslâ kabul edemeyeceği bir durumdur. Nitekim İmam Ahmed, böyle diyen kimseleri yadırgayarak şöyle demiştir: "Sarhoşun talâkının caiz olmayacağı görüşünde olan bazıları "Sarhoş bir cinayet veya haddi gerektiren bir suç işlese, orucu namazı terketse, o cinnet geçiren bir kimsenin ve delinin durumunda sayılır." şeklinde yanlış bir zanna kapılmışlardır. Bu kötü bir sözdür.

2) Sarhoşun sözlerini hükümsüz saymada bir mefsedet yoktur. Zira aklı olmayandan çıkan mücerred sözlerin bir zararı olmaz. Ama fiililer öyle değildir. Zira fiililer işlendiğinde ortaya çıkan zararın kaldırılması mümkün değildir. Dolayısıyla sarhoşun fiillerini hükümsüz saymak sözlerinin aksine tam bir zarar ve yaygın bir fesada sebep olacaktır. Eğer bu iki fark gerçekse, o zaman sözlerini fiillerine katarak aynı hükme tâbi tutmak mümkün olmayacaktır. Eğer gerçek değillerse, o zaman sözleri ile fiillerini eşit tutmak gerekecektir.

İkinci dayanakları, "Talâkın, sarhoş aleyhine geçerli sayılması, ona bir ceza olacaktır." şeklinde idi. Bu yaklaşım son derece zayıftır. Zira ona ceza olarak, verilecek had yeterli olacaktır. Yüce Allah'ın rızası, ceza için had uygulanmakla tahakkuk etmektedir. Şeriatta, talâkla, eşlerin arasını ayırmak sureti ile bir cezalandırma cihetine gidildiği vârid değildir.

Üçüncü dayanakları; "Boşama üzerine talâkın tertibi, hükümlerin sebeplerine bağlanması kabilindendir." şeklinde idi. Bu da son derece fasit ve sakattır. Zira bu yaklaşıma göre, tehdit altında veya sarhoş edici olduğunu bilmeden içen ve sarhoş olan kimsenin, delinin, cinnet geçirenin ve hatta uyuyanın bile verdikleri talâkın geçerli olması gerekir. Sonra bunlara şu sorulsa

yeridir: Sizce sarhoşun verdiği talâkın "sebeb" olduğu sabit mi ki, hüküm ona bağlansın? Asıl ihtilâf noktası da zaten burada değil midir?!

Dördüncü dayanakları: "Ashab, sarhoşu ayık hükmünde tutmuşlar ve: 'İçtiği zaman, sarhoş olur, sarhoş olduğu zaman da hezeyanda bulunur.'(22) demişlerdir." şeklindedir. Bu haber aslâ sahih değildir.

Ebu Muhammed İbn Hazm şöyle der: O son derece yalan bir haberdir. Allah Hz. Ali'yi ve Abdurrahman b. Avf'ı ondan münezzeh kılmıştır. İçerisinde bâtıllığına delâlet eden tenakuz unsurları bulunmaktadır. Zira bu haberde, hezeyanda bulunana had gerekliliği söz konusudur. Halbuki böyle bir had yoktur.

Beşinci dayanakları, "Talâkta kaylûle yoktur." hadisi idi. Bu da sahih değildir. Sahih olsa bile, aklı başında olan mükellefin talâkına yorulmak gerekir. Aklı başında olmayana yorulamaz. Bu yüzdendir ki bu hadisin kapsamına, delinin, cinnet getirenin ve sabînin talâkı dahil değildir.

Altıncı dayanakları "Bunağın (matûh) talâkı hariç, her talâk caizdir." hadisi idi. Böyle bir hadisin sahih olmaması uygundur. Sahih olsa bile, mükellef olan kimse hakkında olur. Üçüncü olarak da şöyle denilebilir: Aklı başında olmayan sarhoş ya matûh (bunak)tur, ya da ona benzerdir. Bir grup, sarhoşun matûh olduğunu iddia etmişler ve: "Sözlükte matûh; aklı olmayan ve ne konuştuğunu bilmeyen kimsedir," demişlerdir.

Yedinci dayanakları; ashabın, sarhoşun talâkını geçerli saydıkları şeklinde idi. Doğrusu ashab, bu konuda hemfikir değillerdir. Hz. Osman'dan yukarıda naklettiğimiz haber sahih olarak bilinmektedir.

İbn Abbas'ın haberine gelince, ondan sahih olarak gelmemiştir. Çünkü iki tariki vardır. Birisinde Haccâc b. Ertât, ikincisinde de İbrahim b. Ebî Yahyâ bulunmaktadır. İbn Ömer ve Muâviye'ye ise Hz. Osman'ın muhalefeti vardır.

4— İğlâk (Öfke) Halinde Boşama:

İğlâk halinde iken verilen talâka gelince, Hanbel rivayetinde İmam Ahmed şöyle der: "Hz. Âişe, Hz. Peygamber'i (s.a.) 'İğlâk halinde iken ne ta-

22. Abdürrezâk, *Musannef*'inde (13542), Ma'mer—Eyyûb—İkrime senediyle tahric etmiştir: Hz. Ömer içki cezası hakkında istişarede bulunmuştu. Şöyle dedi: "İnsanlar içkiye düştüler ve cür'etkârlığa başladılar. (Ne öneriyorsunuz)?" Bunun üzerine Hz. Ali şöyle dedi: "Sarhoş..." Ayrıca bk. *Muvatta*, 2/842; Beyhakî, 8/321.

lâk, ne de azad yoktur.' buyururken işitmiştir.[23]İğlâktan 'öfkelenmeyi, gazabı' kasdetmiştir." İğlâk'ın gazap ile tefsiri bizzat İmam Ahmed'in açıkladığı bir husus olmakta ve bunu ondan Hallâl, Şâfiî ve *Zâdu'l-Müsafir*'de Ebu Bekir rivayet etmektedirler.

Ebu Davud, *Sünen*'de [24] "Sanıyorum o gazaptır" demiş ve hadise: "Yanlışlıkla yapılan talâk babı" başlığını atmıştır. Ebu Ubeyd ve başkaları ise "iğlâk"ı, "ikrâh = tehdid, zorlama" diye tefsir etmişlerdir. Daha başkaları "delilik" diye açıklammışlardır. "Üç talâkı birden vermekten mehiydir. Zira üç talak birden verildiğinde başka bir hak kalmayacağından talâk kapısı üzerıne kapanacaktır. Rehnin kapatılması gibi" diye bir izah getirenler de olmuştur. .Bunu da Ebu Ubeyd el-Herevî nakletmiştir.

Şeyhimiz (İbn Teymiye) şöyle der: "İğlâk'ın mânası, kişiye kalbinin kapatılmasıdır. Öyle ki, artık söylediği sözde kasdı olmaz, ne söylediğini bilmez. Sanki kasıt ve iradesi, üzerine kapanmış gibi olur." Ben de Ebu'l-Abbas el-Müberred'in "el-galak gönül darlığı, sabrın azlığı demektir. Öyle ki bir çıkış bulamaz." dediğini ilâvede fayda görüyorum. Şeyhimiz devamla: "İğlâk halindeki talâk kapsamına mükrehin (zorlanan), delinin, sarhoşun veya gazap hali ile aklı başından gidenin, söylediği sözü kasdetmeyen ve onun ne manaya geldiğini bilmeyen kimsenin talâkı dahildir" der.

Gazap (öfke) hali üç kısımdır:

1) Aklı tamamen baştan alır ve kişi ne dediğini bilmez. Bunun talâkı ihtilâfsız vukû bulmaz.

2) Henüz ilk aşamalarında olur ve kişiyi söyleyip kasdettiği şeylerin ne mânaya geldiğini tasavvur etmekten alıkoyacak seviyede değildir. Bunun talâkı da vukû bulur.

3) Gazap halinin, güçlü ve şiddetli olmakla birlikte, aklı tümden izale etmemesi, ama öfke hali geçtiğinde yaptığına ya da yapmadığına pişman olacak şekilde kişi ile niyeti arasına girmesi. Tartışma konusu işte bu kısımdır. Bu durumda iken verilen talâkın vuku bulmaması güçlü ve kabule açık gözükmektedir.

5— Nikâhtan Önceki Talâk Hakkındaki Hükmü:

Sünen'de, Amr b. Şuayb —babası—dedesi senedi ile rivayet edilen ha-

23. Az önce geçti.
24. Ebu Davud, 2193 (2/642)

diste Hz. Peygamber (s.a.): "Âdemoğlu için mâlik olmadığı şeylerde nezir yoktur. Sahip olmadığı köleler hakkında âzad yoktur. Mâlik olmadığı hususta talâk yetkisi yoktur." buyurmuştur.(25) Tirmizî şöyle der: "Bu hasen bir hadistir, bu konuda vârid olan en güzel hadistir. Muhammed b. İsmâil'e sordum ve "Nikâhtan önce talâk konusunda en sahih hadis hangisidir?" dedim. O: "Amr b. Şuayb —babası—dedesi senediyle gelen hadistir." dedi.

Ebu Davud, "Satış, ancak mâlik olduğu şeyler üzerinde olur, neziri yerine getirme, ancak sahip olduğu şeylerde sözkonusudur." hadisini rivayet etmiştir.(26)

Sünen-i İbn Mâce'de, Misver b. Mahreme hadisinde Hz. Peygamber (s.a.): "Nikâhtan önce talâk yoktur. Mülkiyetten önce âzad yoktur." buyurmuşlardır.(27)

Vekî, İbn Ebî Zi'b—Muhammed b. Münkerdir ve Atâ b. Ebî Rebâh—Câbir b. Abdillah senediyle Hz. Peygamber'e (s.a.) ref edilen: "Nikâhtan önce talâk yoktur." hadisini rivayet eder.(28)

Abdürrezzâk, İbn Cüreyc—Atâ yoluyla İbn Abbas'ın (r.a.): "Talâk ancak nikâhtan sonra olur." dediğini nakleder.

İbn Cüreyc şöyle der: İbn Abbas'a, İbn Mes'ûd'un "Nikâhlamadığı kadını boşasa bu caizdir." dediği ulaştı. İbn Abbas: "Bu konuda hata etmiştir. Çünkü Allah Teâlâ: "Mü'min kadınları nikâhladığınız sonra da onları boşadığınız zaman..."(29) buyurmaktadır. "Mü'min kadınları boşadığınız, sonra da onları nikâhladığınız zaman.." diye buyurmamaktadır." demiştir.(30)

Ebu Ubeyd nakleder: Hz. Ali'ye: "Falanca kadın ile evlenirsem, o boş olsun." diyen bir adamın durumu soruldu. Hz. Ali: "Talâk, ancak (nikâhla) sahip olduktan sonradır." dedi. Yine ondan: "Talâk, ancak nikâhtan sonra sözkonusu olabilir. İsterse kadının ismini söylesin." dediği sabittir.

Bu, Hz. Âişe'nin görüşüdür. Şâfiî, Ahmed, İshak ve tâbileri, Davud ve tâbileri, hadis ulemasının çoğunluğu hep bu görüşe katılmışlardır.

Bu görüşün delillerinden biri şudur: "Falanca ile evlenirsem, o boştur."

---

25. Tirmizî, 1181. Senedi hasendir.
26. Ebu Davud, 2190. Senedi hasendir.
27. İbn Mâce, 2048. Senedi hasendir.
28. Râvileri sikadır.
29. Ahzâb, 33/49.
30. *Musannef*, 11468; Beyhakî, 7/320. Beyhakî'nin rivayetinde: "İbn Mes'ûd bunu söylememiştir. Eğer söylemişse, bu bir âlimin sürçmesi kabilindendir." şeklindedir.

diyen kimse, yabancı bir kadını boşamıştır ki, bu imkânsızdır. Çünkü şarta bağlı olarak yapılan talâk sırasında kadın yabancıdır. Yenilenen şey kadının nikâhıdır. Nikâh ise talâk olmaz. Bundan da anlaşılır ki, eğer boş olacak olsa, daha önceden talik edilen talâka istinaden gerçekleşmiş olacaktır. O sırada ise kadın yabancıdır. Sıfatın yenilenmesi (kadının yabancı iken nikâhlısı olması) kocayı, yenilenmenin olduğu sırada talâkı söylemiş kılmaz. Zira o esnada koca nikâhı dilemekte, talâkı ise murad etmemektedir. Dolayısıyla da sahih olmaz. Nitekim yabancı bir kadına "Eğer eve girersen, sen boşsun" dese de, sonra o kadın zevcesi iken girse, ihtilâfsız boşanmış olmaz.

Soru: Talâkın şarta bağlanması ile âzad işinin şarta bağlanması arasında ne fark vardır ki, şayet "Falana sahip olursam o hürdür." dediğinde şarta bağlama sahih oluyor ve mülkiyetin doğması ile âzad gerçekleşiyor. Bunu, nasıl izah edersiniz?

Cevap: Âzad işinin şarta bağlanması konusunda iki görüş vardır. Her ikisi de İmam Ahmed'den rivayet edilmiştir. Nitekim, İmam Ahmed'den talâkın şarta bağlanması konusunda da iki rivayet bulunmaktadır. Çoğu ifadelerinin delâlet ettiği ve tabilerince esas kabul edilen sahih görüşü, "Talâkın değil de, âzadın şarta bağlanmasının sahih olması" şeklindedir. Aralarındaki fark şudur: Âzad işi güçlüdür ve sirâyet özelliği vardır. Bu özelliğini de mülkiyetin nüfuzundan almaz. Zira âzad başkasının mülkiyetine de sirayet (nüfûz) eder. Mülkiyetin âzad yoluyla kendi zevaline hem aklen hem şer'an sebep olması sahihtir. Nitekim yakın akrabalarından birini satın alması durumunda, otomatik olarak âzad olacağından, mülkiyeti âzad sebebiyle yok olmuş olacaktır. Yine keffaret ya da nezir için âzad etmek üzere bir köle satın alması yahut âzad şartı ile satın alması durumlarında olur. Zira âzad işi, Allah'ın sevdiği bir nevi ibadettir. Dolayısıyla Allah Tealâ, sevdiği şeye ulaştıracak her vesileye tevessül edilmesini meşrû kılmıştır. Ama talâk böyle değildir; Allah'ın sevmediği, helâller içinde en çok buğzettiği bir şeydir. Dolayısıyla nikâhla elde edilen zevcenin kadınlığından istifade mülkiyetini, yine onun izalesi (talâk) için asla bir sebep kılmamıştır. Hem ikinci bir fark daha vardır: Âzad işini ilerdeki mülkiyete bağlamak kurbet, taat ve iyiliklerin nezredilmesi kabilindendir. "Allah bana lutfundan verirse, şöyle şöyle tasaddukta bulunacağım." demek gibidir. Şart bulunduğu zaman, o şarta bağladığı tâat-ı maksûdeden olan şeyi yapması gerekir. Dolayısıyla bu ve talâkın nikâh mülkiyetine bağlanması ise tamamen başka başka renkler arzetmektedir.

B) HARAM TALÂK

1— Hayız ve Lohusa Halindeki Kadını Boşama Konusundaki Hükmü:

Sahihayn'da rivayet edilir: Hz. Peygamber (s.a.) zamanında, İbn Ömer, karısını hayiz halinde iken boşamıştı. (Babası) Hz. Ömer, durumu Hz. Peygamber'e (s.a.) sordu. Rasûlullah (s.a.): "Ona emret de karısına dönsün! Sonra kadın temizlenip akabinde hayzını görünceye ve tekrar temizleninceye kadar onu tutsun. Ondan sonra artık isterse nikâhında tutar; dilerse yakınlık etmeden boşar. İşte kadınların kendisi için boşanmasını Allah'ın (c.c.) emrettiği iddet budur." buyurmuştur.

Müslim'in bir rivayetinde: "Ona emret, karısına ric'at etsin! Sonra onu ya temiz iken yahut hamile olduğu halde boşasın." buyurmuştur.

Başka bir metinde: "Eğer dilerse, ona yakınlık etmeden, temiz iken boşasın." Allah Teâlâ'nın emrettiği gibi, "iddet için talâk" işte budur. Buharî'ye ait bir rivayette ise: "Ona emret karısına dönsün. Sonra iddetinin önünde onu boşasın." buyurmuştur.[1]

İmam Ahmed, Ebu Davud ve Nesâî'ye ait hadiste ise İbn Ömer'den şu nakledilir: Abdullah b. Ömer, hayız halinde iken karısını boşamıştı. Hz. Peygamber (s.a.) onu kendisine geri çevirmiş, yani talâk saymamış ve: "Temizlendiği zaman boşasın veya tutsun." buyurmuştur. İbn Ömer (r.a.), şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.): "Ey Peygamber! Kadınları boşadığınız zaman

---

1. Buharî, 68/1 ve daha başka yerlerde; Müslim, 1471.

onları iddetleri içinde (âdetten temiz oldukları sırada) boşayın."[2] âyetini okudu.[3]

Bu hadisler talâkın dört çeşit olduğunu gösterir. İkisi helâl, ikisi haram.

Helâl olan talâk şekilleri: Karısını, cima etmeden, temizken boşaması veya hamile olduğu belli iken boşamasıdır.

Haram olan şekilleri ise: Hayız halinde iken boşaması veya cima ettiği temizlik süresi içerisinde boşamasıdır. Bu kendisi ile zifaf gerçekleşen eşin boşanması ile ilgilidir.

Zifaf vaki olmayan zevcenin boşanması ise, hayızlı iken de temizken de caizdir. Nitekim Allah Teâlâ: "Nikâhtan sonra henüz dokunmadan ya da mehir kesmeden kadınları boşarsanız, size bir günah yoktur..."[4] ve yine: "Ey inananlar, inanan kadınları nikâhlayıp da, henüz onlara dokunmadan boşarsanız, artık onlar üzerinde bir iddet sayma hakkınız yoktur."[5] buyurmuştur. Bunun böyle olduğuna "Onları iddetleri içinde (âdetten temiz oldukları sırada) boşayın."[6] âyeti delâlet etmektedir. Zira zifaf vaki olmamış kadının iddeti yoktur. Hz. Peygamber (s.a.) de "İşte kadınların, kendisi için boşanmasını Allah'ın emrettiği iddet budur." sözüyle buna dikkat çekmiştir. Eğer, zifaftan önce talâkın mübah olduğu hükmünü içeren bu iki âyet olmasaydı, iddet beklemek durumunda olmayan kadının talâkından men olurdu.

Nesâî ve daha başka kitaplarda Mahmud b. Lebîd'den rivayet edilir: Hz. Peygamber'e (s.a.), karısını üç talâkla birden boşayan bir adamın durumu haber verildi. Hz. Peygamber (s.a.), öfkelenerek kalktı ve: "Ben henüz aranızda iken Allah'ın kitabı ile mi oynanılıyor?!" buyurdu. Hatta adamın biri kalktı ve: "Ya Rasûlallah! Onu öldürmeyeyim mi?" dedi.[7]

Sahihayn'da İbn Ömer'den (r.a.) nakledilir: Kendisine talâktan sual edildiğinde: "Sen karını ya bir ya da iki talâkla boşadıysan (bu güzel). Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) bana bunu emreyledi. Eğer üç talâk boşadıysan o sana artık, başka bir koca ile evlenmedikçe (şer'î tahlil), helâl olmaz. Bu halinle sen, karını boşaman konusundaki Allah'ın emrine isyan etmiş oldun." derdi.[8]

---

2. Talâk, 65/1.
3. Ahmed, 5524; Ebu Davud, 2185. Râvileri sikadır. Müellif birazdan tafsilata girecektir.
4. Bakara, 2/236.
5. Ahzâb, 33/49. Bk. Nesâî, 6/144.
6. Talâk, 65/1.
7. Nesâî, 6/142. Râvileri sikadır.
8. Buharî, 68/7; Müslim, 1471.

Bu nasslar, boşanan kadınların da iki türlü olduğunu gösterir: Kendisi ile zifaf vâki olan ve zifaf vâki olmayan. Her ikisini de üç talâkla birden boşamak caiz değildir. Zifaf vâki olmayan hanımı temizken de hayız halinde iken de boşamak caizdir.

Zifaf vaki olmuş hanımlara gelince, eğer hayız ya da lohusalık hallerinde ise, onları boşamak haram olur. Eğer temiz halde ise ve hamile olduğu da kesin belli ise, cimadan önce de sonra da boşanması caizdir. Eğer hamile değilse, temizlik süresi içerisinde ona dokunmadan önce boşamak caizdir. Dokunduktan sonra boşamak ise caiz değildir.

Bunlar, Allah Teâlâ'nın, Peygamberinin lisanıyla teşrî' buyurduğu talâk konusundaki hükümlerdir. Allah'ın izin verdiği ve mübah kıldığı talâkın, eğer mükellef ve irade sahibi, sözün delâlet ettiği manayı bilen ve onu kasdeden bir kimseden sâdır olmuşsa, vukû bulacağına dair bütün müslümanlar icmâ' etmişlerdir.

2— Haram Olan Talâkın Geçerli Sayılması Konusundaki İhtilâflar:

Haram olan talâkın vukûu konusunda ise müslümanlar ihtilâf etmişlerdir. Burada karşımızda iki mesele vardır:

Birincisi: Hayız halinde iken veya cimada bulunduğu temizlik halinde iken verilen talâk.

İkincisi: Üç talâkı birden vermek. Biz her iki meseleyi de derinlemesine ele alıp araştıracağız, her iki grubun da delillerini, ulaşabildikleri son noktayı zikredeceğiz. Bununla birlikte biz mutaassıb mukallidin bütün âyetler ve deliller serdedilse bile taklit ettiği kimseyi terketmeyeceğini, delile talip olanların ise ondan başkasına uymayacağını, ancak delili hakem kabul edeceğini, insanlardan her birinin, öte geçmeyeceği bir kaynağı, sapmayacağı bir yolu olduğunu da çok iyi biliyoruz. Kuvvetinin en son yettiğini taşıyan, adımlarının en son ulaştığı yere koşan kimse gerçekten mazurdur.

a) Hayız Halinde ve Cimada Bulunulan Temizlik Süresi İçinde Boşama:

Birinci mesele: Hayız halinde ve cimada bulunulan temizlik süresi içerisinde boşamak.

Haram olan talâkın vukûu konusunda, selef ve halef uleması arasında

mevcut olan görüş ayrılığı hâlâ devam etmektedir. Vukûuna dair icmâ iddiasında bulunan kimseler yanılmış ve ancak ilminin yettiği kadarı ile konuşmuştur. Başkalarının muttali olduğu bilgilerden yoksun kalmıştır. İmam Ahmed şöyle der: "Kim (bu konuda) icmâ iddiasında bulunursa, o yalancıdır. Ne biliyor, belki de insanlar ihtilâf etmişlerdir."

Nasıl icmâ olabilir ki, bu konudaki ihtilâfın, halef ve selef uleması arasında mevcut olduğu ötedenberi bilinmektedir? Muhammed b. Abdüsselâm el-Huşenî, Muhammed b. Beşşâr—Abdülvahhab b. Abdülmecid es-Sekafî—Ubeydullah b. Ömer—İbn Ömer'in azadlısı Nâfî' senedi ile İbn Ömer'den karısını hayızlı iken boşayan bir adam hakkında: "Buna itibar edilmez (sayılmaz)." dediğini nakleder. Bu rivayeti Ebu Muhammed b. Hazm *el-Muhallâ*'da isnadı ile zikretmiştir.[9]

Abdürrezzâk, *Musannef*'de İbn Cüreyc—İbn Tâvus senediyle Tâvus'un, "Meşrû talâk ve meşrû iddete muhalif oldukça onu talâk saymadığını" ve onun: "Meşrû talâk şekli kişinin karısını, cimâ etmeksizin, temizken veya hamileliği belli iken boşamasıdır." diye söyleyip durduğunu nakleder.[10]

Huşenî, Muhammed b. el-Müsennâ—Abdurrahman b. Mehdî— Hemmâm b. Yahya—Katâde senediyle Hilâs b. Amr'ın, karısını hayız halinde iken boşayan adama "O sayılmaz" dediğini rivayet eder.[11] Ebu Muhammed b. Hazm şöyle der: Bunların hilâfına icmâ bulunduğu iddiasına cür'et etmek karşısında şaşmamak elde değil. Böyle bir iddia sahibi, hayız halinde iken veya cima ettiği temizlik süresi içinde iken boşamanın geçerli kabul edileceğine dair kendi görüşüne uygun ashaptan hiçbir kelime bulamamaktadır (sonra da icmâ iddiasında bulunmaktadır.) Ashabtan bu konuda sadece İbn Ömer'den bir rivayet vardır. Ona da yine kendisinden daha güçlü bir rivayet ters düşmektedir. Bunun dışında Hz. Osman ve Zeyd b. Sabit'ten rivayet edilen kabul edilemeyecek iki rivayet daha vardır: Bunlardan birincisini, İbn Vehb—İbn Sem'ân— bir adam senediyle Hz. Osman'dan rivayet etti: "Hz. Osman, kocası tarafından hayızlı iken boşanan kadın hakkında, o hayızını sayamayacağına, ondan sonra üç hayız beklemesi gerekeceğine hükmederdi." şeklindedir. Derim ki: İbn Sem'ân, yalancı (kezzâb) olan Abdullah b. Ziyad b. Seman'dır. Hem de kim olduğu bilinmeyen meçhul bir râviden rivayet etmiştir. İbn Hazm devam eder: İkincisi, Abdürrezzak —Hişâm b. Hasan—Ebu Alkame'nin azadlısı Kays b. Sa'd—ismini verdiği bir adam—Zeyd b. Sâbit

9. *el-Muhallâ*, 10/168. Râvileri sikadır.
10. *Musannef*, 10923, 10925. Râvileri sikadır.
11. *el-Muhallâ*, 10/163.

senedi ile rivayet edilmiştir. Rivayete göre Zeyd b. Sâbit karısını hayızlı iken boşayan kimse hakkında: "Talâk onu bağlar, kadın bu hayız hariç üç hayız boyu iddet bekler." demiştir.

İbn Hazm şöyle der: Bu konuda, şayet onların caiz gördüklerini biz de caiz görsek —bundan Allah'a sığınırız— icmâ iddiasında biz onlardan daha şanslıyız. Zira muhaliflerimiz de dahil olmak üzere ilim ehli arasında kesinlikle, hayızlı iken veya cima yapılan temizlik süresinde iken verilen talâkın bid'at olduğunda, Hz. Peygamber'in (s.a.) onu yasakladığında ve emrine muhalefet etmemenin gereğinde bir ihtilâf yoktur. Bu onlar katında da kuşkusuz böyle olunca, bu durumda bır bid'at ve sapıklık olduğunu ikrar ettikleri bu bid'atın tecvizi sureti ile hükmü nasıl caiz görebiliyorlar! Müşahade ile anladığımıza göre, bid'ati tecviz eden, onun bid'at olduğunu söyleyenlerin icmâına muhalif olmaz mı? İbn Hazm devam ediyor: Hatta bu konuda bize ihtilâf ulaşmasa bile kesin bilmediği, hepsinden görüşlerinin ulaşmadığı bir konuda bütün ehl-i İslâm adına kesin bir yargıya varan, onların hepsi adına yalancı olmaz mı?

1. Haram Talâkı Geçerli Saymayanların Delilleri:

Kesin olan nikâh, ancak kendisi gibi kesin olan Kitab'tan veya sünnet'ten ya da icmâ'dan bir delille ortadan kalkar. Eğer siz bu üç şeyden bize bir delil ortaya koyabilirseniz, biz de ona dayanarak nikâhın hükmünü kaldırırız. Başka türlü kaldırılmasına imkân yoktur. Nasıl olabilir ki, pek çok delil, haram talâkın vuku bulmayacağına delâlet etmektedir. Yüce Allah aslâ böyle bir talâkı meşrû kılmamış, ona izin vermemiştir. Öyleyse onun şerîatından değildir. Nasıl olur da, bu durumda onun nâfiz ve sahih olduğundan söz edilebilir?!

Aslen haram olan talâktan, ancak Allah Teâlâ'nın boşayan kimseye yetki verdiği şekil ve sayıdaki gerçekleşebilir. Meselâ dördüncü talâk vuku bulmaz. Çünkü böyle bir yetkiyi ona vermemiştir. Mâlumdur ki Allah Teâlâ, kişiye haram olan talâkı îka yetkisini vermemiş, bu konuda onu mezun kılmamıştır. Dolayısıyla sahih olmaz, vuku bulmaz.

Şayet kişi bir kimseye karısını caiz talâkla boşamak üzere vekâlet verse, o da haram talâkla boşasa bu geçerli olmaz. Çünkü bu konuda yetkili değildir. Talâkın îkaının sıhhatinde mahlukun izni dikkate alınıyor da, yaratıcının izni itibara alınmıyor. Ne kadar saçma! Mâlumdur ki, mükellef ancak izinle tasarrufta bulunabilir. Allah ve Rasûlü'nün (s.a.) izin vermediği bir konuda kişinin aslâ tasarruf yetkisi olamaz.

Şâri', koca üzerine; karısını hayızlı iken cimâ yaptığı temizlik süresi içerisinde iken boşamamak üzere kısıtlılık (hacr) koymuştur. Eğer bu halde iken talâkı geçerli olacaksa, Şâri'in koyduğu hacrın bir anlamı kalmaz ve kadının tasarruftan men ettiği kimse üzerine koyduğu hacrı Şâri' Teâlâ'nın hacrından daha güçlü olmuş olur. Zira kadı koyduğu hacr ile yapılan tasarrufu iptal edebilmektedir.

Bu noktadan hareketledir ki, cuma günü ezan vaktinde yapılan alış-verişi iptal ediyoruz. Zira bu, Şâri' tarafından satıcı üzerine hacr konulmuş bir satıştır. Onu yürürlüğe koymak ve sahih kabul etmek caiz değildir.

Bu talâk, haram ve hakkında yasak olan bir talâktır. Yasak, yasaklanan şeyin fesadını gerektirir. Şayet biz yasaklanan şeyi de sahih kabul edersek, sıhhat ve fesat açısından yasaklanan şeylerle, izin verilen şeyler arasında bir fark kalmaz.

Allah Teâlâ bu talâk şeklini buğzettiği, vukuunu sevmediği için yasaklamış, haram kılmıştır. Buğzettiği, sevmediği şeyin meydana gelmemesi için haram kılmıştır. Onu sahih kabul edip, yürürlüğe koymak bu maksada ters düşmektedir.

Yasaktan ötürü, hakkında yasak bulunan nikâh çeşidi sahih olmuyor da, aralarında ne fark vardır ki, yasak olduğu halde talâk vâki oluyor. Allah'ın yasakladığı nikâh çeşitlerini iptal ediyorsunuz, fakat Allah'ın haram kıldığı ve yasakladığı talâk çeşidini sahih kabul ediyorsunuz. Bu nasıl oluyor?! Yasak her iki konuda da yasaklanan şeyin butlanını gerektirmez mi?

Bu konuda, emrine muhalif olan bir şeyin reddi, iptali ve ilgası için, Hz. Peygamber'in (s.a.) tahsis görmeyen genel hükmü yeterlidir. Buharî'de Hz. Âişe hadisinde Hz. Peygamber (s.a.): "Üzerinde emrimiz bulunmayan her iş merduddur."; diğer bir metinde ise: "Kim üzerinde emrimiz bulunmayan bir iş işlerse o merduttur."[12] buyurmuştur. Bu, Hz. Peygamber'in emri dahilinde olmayan haram talâkın merdûd ve bâtıl olduğunda gayet açıktır. Bu durumda nasıl olur da "O bağlayıcı ve nâfizdir." denebilir? Reddine hükmetmek nerde, bu nerde?

Haram talâk, aslâ Allah'ın meşrû kılmadığı bir talâktır. Dolayısıyla yabancı kadını boşamak gibi merdûd ve bâtıl olur. "Yabancı kadın talâka mahal değildir. Zevce ise mahaldir." şeklindeki bir fark size delil olamaz. Çünkü zevce, haram talâka mahal değildir ve Şâri'in kendi yetkisine verdiği bir husus değildir.

12. Buharî, 53/5; Müslim, 1718.

Allah Teâlâ kadınları (boşanmak istenildiğinde) ancak güzellikle salıvermeyi emretmiştir. Allah ve Rasûlü'nün haram kıldığı şekilde salıvermekten daha kötü,ne olabilir? Nikâh akdinin gereği iki şeydir: Ya iyilikle tutmak veya güzellikle salıvermek. Haram yollu salıvermek üçüncü bir şıktır, nikâh akdinin gereğine girmez. Dolayısıyla da aslâ dikkate alınmaz.

Allah Teâlâ: "Ey Peygamber! Kadınlarınızı boşamak istediğinizde onları iddetleri içinde boşayınız." buyurmuştur.[13] Yüce Allah'ın kelâmından ne kasdettiğini açıklama durumunda olan Hz. Peygamber, meşrû ve mezun olunan talâkın sadece cima vaki olmayan temizlik süresi içinde veya hamile olduğu belli olduktan sonra verilen talâk olduğunu açıklamıştır. Dolayısıyla bunların dışında kalan diğer (haram) talâklar, kendileri ile zifaf gerçeklemiş hanımlar hakkında, Allah'ın emrine uygun olarak iddetleri içinde verilmiş talâk olmazlar. Sonuç itibarıyla da talâk sayılmaz; kadın bununla nasıl haram olur?

Allah Teâlâ: "Talâk iki defadır..." buyurmuştur.[14] Mâlumdur ki, Allah Teâlâ sadece izin verilen talâkı kasdetmiştir ki, o da iddetleri içinde verilen talâktır. Zira Allah, ric'at mümkün olan, izin verilmiş meşrû talâkı iki defaya hasretmiştir. Bunun dışında kalanlar talâk olmaz. Bu yüzden ashab (r.anhum) haram talâk hakkında fetva vermek için kendilerinin tâkatı bulunmadığını söylüyorlardı. Nitekim, İbn Vehb—Cerîr b. Hâzim—A'meş silsilesi ile İbn Mes'ûd şöyle demektedir: "Kim Allah'ın emrettiği gibi boşarsa, Allah ona açıklamıştır. Kim muhalefet ederse, biz hilâfına güç yetiremeyiz." Şayet muhalefet edenin talâkı vâki olsaydı, onunla fetva vermek tâkatlerini aşan bir iş olmazdı. Eğer her iki tür de vâkî ve geçerli olacaksa, bunların arasını ayırmanın bir mânası olmayacaktır.

Yine İbn Mes'ûd şöyle demiştir: "Kim işi şekli üzere yaparsa, şüphesiz ki Allah ona açıklamıştır. Aksi takdirde, Allah'a yemin ederim ki, onların ihdas ettikleri her şey (hakkında fetva vermeye) bizim tâkatimiz yoktur."

Kendisine üç talâkın birden verilmesi sorulan sahabeden biri: "Kim emrettiği gibi boşarsa, (hüküm) kendisine açıklanmıştır. Kim de halt ederse, onu yaptığı haltı ile başbaşa bırakırız." demiştir.

Bütün bunların yanında, Ebu Davud'un sahih sabit bir senedle rivayet ettiği hadis delil olarak yeterlidir. Hadis, Ahmed b. Sâlih—Abdürrezzâk—İbn Cüreyc—Ebu'z-Zübeyr—Urve'nin azadlısı Abdurrahman b. Eymen senediyle rivayet edilmiştir: Ebu'z-Zübeyr; Urve'nin âzadlısı Abdurrahman b.

13. Talâk, 65/1.
14. Bakara, 2/269.

Eymen, İbn Ömer'e soruyordu. Ben de dinliyordum. Karısını hayız halinde iken boşayan kimse hakkında ne düşünüyorsun? dedi. O, İbn Ömer (kendisini kasdediyor) Hz. Peygamber zamanında karısını hayızlı iken boşamıştı. Hz. Ömer bu konuyu Hz. Peygamber'e (s.a.) sordu ve "Şüphesiz Abdullah b. Ömer, karısını hayız halinde iken boşadı." dedi. Abdullah şöyle der: (Hz. Peygamber) onu bana geri çevirdi ve bunu talâk saymadı ve: "Hayızdan temizlendiği zaman ister boşasın, ister tutsun." buyurdu. İbn Ömer şöyle der: Rasûlullah "Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetleri içinde (âdetten temiz oldukları sırada) boşayın."[15] âyetini okudu.[16] Bu hadisin isnadının son derece sahih olduğunu söylemişlerdir. Zira Ebu'z-Zübeyr'in hıfzında ve sikalığında şüphe yoktur. Sadece tedlis yapabileceğinden korkulabilir. (سمعت) veya (حدثني) gibi semâa delâlet eden ifadeleri kullandığı zaman tedlis mahzuru ortadan kalkar ve hadis hakkında akla gelebilecek bu illet kaybolur. Hadis imamlarının çoğu, onun semâa delâlet eden ifade kullanmaksızın sadece (عن) ile naklettiği hadislerle ihticac etmektedirler. Meselâ Müslim, onun bu şekildeki hadisini sahih kabul etmektedir. Semâa delâlet eden kelimeleri kullandığında ise, hiçbir problem kalmayacak ve hadis sahih olacak, hüccet olarak kullanılabilecektir.

Bu Ebu'z-Zübeyr hadisinde, onun reddini gerektirecek hiçbir şey göremiyoruz. Bu hadisi reddedenler, sadece onun sahih hadislere muhalif olduğuna itikat etmeleri neticesinde reddetmişlerdir. Biz bu hadisi reddedenlerin sözlerini nakledecek ve hadisin reddini gerektirecek bir hususun bulunmadığını ortaya koyacağız.

Ebu Davud: "Hadislerin tamamı Ebu'z-Zübeyr'in söylediğinin hilafınadır." der.

Şâfiî: "İbn Ömer'den rivayette Nâfi', Ebu'z-Zübeyr'den daha sağlamdır (*esbet*). Tearuz durumunda daha güçlü olan râvinin hadisini almak daha uygundur." der.

Hattâbî: "Yûnus b. Cübeyr hadisi bundan daha sağlamdır." der. Yûnus hadisinden, "Ona emret, karısına dönün." sözü ile, "Ne dersin! Âciz veya ahmak olsa da (vukû bulan talâk gider mi)" sözünü kasdediyor.

İbn Abdilber: "Bunu Ebu'z-Zübeyr'den başka hiçbir kimse ondan nakletmemiştir. İbn Ömer'den değerli bir cemaat nakilde bulunmuş, ama içlerinden hiçbir kimse bunu söylememiştir. Ebu'z-Zübeyr kendisi gibi birinin

---

16. Ebu Davud, 2185.
17. Bakara, 2/230.

muhalefeti halinde hüccet olmaktan çıkar. Ya kendinden daha sağlam râvilerin muhalefetinde durum ne olur?" der.

Bir muhaddis de: "Ebu'z-Zübeyr bu hadisten daha münker bir rivayette bulunmamıştır." diyor.

Ebu'z-Zübeyr hadisi hakkında söylenen sözler bunlar. Dikkatlice üzerinde durulduğunda onun reddini ve ne de batıllığını gerektirmeyeceği görülür.

Ebu Davud'un, "Hadislerin tamamı onun hilâfınadır." sözünü ele alalım. Acaba Ebu Davud'u taklit etmekten başka elinizde bir şey var mıdır? Mâdem ki siz (taklide) razı değilsiniz ve hüccetin kendi tarafınızda olduğunu zannediyorsunuz, öyle ise taklidi bırakınız ve sahih hadislerde Ebu'z-Zübeyr hadisine muhalif olan şeyler nerdeymiş gösteriniz. Acaba Hz. Peygamber'in (s.a.) bu talâkı hesaba kattığına, onun itibara alınmasını emrettiğine dair tek bir hadis var mıdır? Eğer varsa o zaman evet vallahi, bu Ebu'z-Zübeyr hadisine apaçık bir muhalefet olur. Fakat buna aslâ yol bulamıyorsunuz. Nihayet elinizde sarıldığınız: (مُرْهُ فليراجعها) "=Ona emret, karısına ricat etsin." ifadesi vardır ve "ricat" talâkın vukuunu gerektirir diyorsunuz. İbn Ömer'in, kendisine "Bu boşama ile iddet bekler mi?" diye sorulduğunda söylediği: "Sen ne dersin, acz gösterip ahmaklık etse de (hiç vukû bulan talâk gider) mi?", Nâfi' ya da ondan önceki râviye ait: "O ve (kadının) talâkından sayıldı." sözü. Evet bunların dışında, bu talâkın vuku bulduğuna ve bununla iddet beklemenin gerekliliğine delâlet edecek tek bir harf yoktur. Bu lafızların sıhhati kuşkusuzdur. Onlarda herhangi bir tenkit edilecek unsur da yoktur. Bütün mesele bu sözlerin İbn Ömer hadisindeki: (فردّها علىّ و لم يرها شيئاً) "=Onu bana geri çevirdi ve bunu (boşamayı) bir şey görmedi (talâk saymadı)." sözüne muarız olması ve onun önüne geçirilmesi, daha önce serdetmiş bulunduğumuz delillere muarız olmasındadır. Bunları karşılaştırdığımız zaman aradaki farklılık ortaya çıkacak ve mukavemet gücü olmadığı gözükecektir. Biz bunları kelime kelime ele alıp irdeleyeceğiz:

(مره فليراجعها) "=Ona emret ricat etsin." sözünden başlayalım: "Müracaat" kelimesi Allah ve Rasûlü'nün kelâmında üç mânada kullanılmıştır:

1) Nikâh başlangıcı: "Bundan sonra kadını boşarsa, kadın başka biriyle evlenmedikçe bir daha kendisine helâl olmaz. Eğer (ikinci koca da) onu boşarsa, Allah'ın yasalarını koruyacaklarını sanırlarsa eski karı-kocanın birbirlerine dönmelerine (müracaat) bir engel yoktur."(17)

17. Bakara, 2/230.

Kur'an'ı bilen hiçbir kimse, burada sözkonusu edilen boşayan kimsenin ikinci koca, birbirlerine (müracaat) dönmenin de kadınla birinci kocası arasında olduğunda ihtilâf etmemiştir. Bu ise yeni baştan kıyılan bir nikâhtır.

2) Bir şeyi daha önce üzerinde bulunduğu hale çevirmek manasındadır. Ebu'n-Numan b. Beşîr, oğulları arasında ayırım yaparak sadece birine bir hizmetçi (köle) hediye etmişti. Hz. Peygamber (s.a.) ona: "Onu geri çevir." buyurmuştu. Bu, Allah Rasûlü (s.a.) tarafından "zulüm" diye nitelenen, uygun olmadığı, adaletle bağdaşmayacağı bildirilen —ilerde gelecektir— caiz hibenin sahih olmayacağı bir davranışın reddidir.

Hz. Peygamber'in, (s.a.) satış sırasında cariyesi ile cariyenin çocuğu arasını ayıran bir kimseye bu davranışını yasaklayarak "satışı geri çevirmesi" ile ilgili sözü de bu türdendir. Bu geri çevirmek (red) satış akdinin sıhhatini gerektirmez. Çünkü böyle bir akit bâtıldır. Aksine buradaki red (geri çevirme), iki şeyi daha önce oldukları gibi birlikte olma haline çevirmek manasını ifade etmektedir. İbn Ömer'e karısına ric'atte (müracaat) bulunma emri de aynı şekildedir ve onları talâktan önceki birlik hallerine döndürmek anlamındadır. Bu mânada da, hayız halinde iken talâkın vukûunu gerektirecek bir şey bulunmamaktadır.

İbn Ömer'in: (أرأيت إن عجز واستحمق) "= Sen ne dersin? Acz gösterip ahmaklık etse de (hiç vuku bulan talâk gider) mi?" sözüne gelince; fesübhanallah! Bu lafızda, bu talâkın Hz. Peygamber (s.a.) tarafından hesap edildiğine dair beyan neredеdir? Hükümler bu tür lafızlardan alınamaz. Şayet Hz. Peygamber (s.a.) bu talâkı İbn Ömer aleyhine saysa ve itibara alınsaydı, cevap verirken Hz. Peygamber'in (s.a.) fiilini ve koyduğu şer'î hükmü söylemek dururken; (أرأيت) "= Sen ne dersin?" şeklinde bir cevaba gitmezdi. Oysa ki, İbn Ömer'in en çok hoşlanmadığı şey, (أرأيت) şeklindeki şahsî görüş bildiren ifadelerdir. Bu durumda apaçık sünnet varken; sebebi, kişinin Allah'ın kendisine izin verdiği şekilde talâkı gerçekleştirmekten acizliği ve ahmaklığı olan bir nevi reye delâlet eden (أرأيت) lafzı ile başlayan bir cevaba nasıl dönebilirdi? Vasfı bu şekilde olan hususlarda daha uygunu, o şeyin itibara alınmaması ve işleyenin fiilinden sâkıt olmasıdır. Çünkü Allah'ın dininde, sebebi emre yapışmaktan acizlik ve ahmaklık olan hiçbir geçerli hüküm yoktur. Ancak geri çevrilmesi mümkün olmayan bir fiil olması bundan müstesnadır. Onları, haram kılınan şekil üzere akdedenlerin aciz ve ahmak oldukları haram akitleri ise bunun hilâfınadır. O zaman şöyle denilir: Bu, sıhhat ve lüzumdan çok, ondan (sâdır olan tasarrufun) reddine delâlet eder. Zira Allah ve Rasûlü'nün emri hilâfına ortaya konulmuş bir aciz ve ahmak tasarrufudur. Dolayısıyla merdûd ve bâtıl olur. Bu rey ve kıyas, âciz ve ahmak olan

birinin talâkının bâtıllığına, onun sıhhat ve itibarına olduğundan daha çok delâlet eder.

"Onun talâkından sayıldı." sözüne gelince: Bu meçhul bir fiildir ve fâilden bahsedilmemiştir. Eğer fâili belirtilseydi, o zaman onun saymasında bir hüccet olup olmadığı ortaya çıkardı. Meçhul birinin saymasında elbetteki delil olmaz. "Onun talâkından sayıldı." sözünün İbn Ömer veya Nâfi' veya başka bir râvi tarafından söylenmiş olması bir şeyi değiştirmez. Bu sözde hesap eden kimsenin bizzat Hz. Peygamber (s.a.) olduğuna dair bir beyan yoktur ki bağlayıcı bir hüccet olsun, ona muhalefet haram olsun. Böylece diğer hadislerin Ebu'z-Zübeyr hadisine muhalif olmadıkları açıklık kazanmış oldu. Hem sonra Ebu'z-Zübeyr hadisi Hz. Peygamberin bu talâkı saymadığında gayet açıkken, diğer hadisler mücmellik arzetmekte, bir beyan taşımamaktadırlar.

2. Haram Talâkı Geçerli Sayanların Delilleri:

Bunlar şöyle derler: Ey vukû bulmayacağı görüşünde olanlar! Siz, iyice sarpa sardınız ve çoğu talâkı iptal ettiniz. Zira verilen talâkların büyük çoğunluğu bid'at talâk şeklindedir. Büyük imamlara muhalefetle onları karşınıza aldınız, cumhura muhalefetten kaçınmadınız, çoğunluk ashabın ve ondan sonra gelenlerin hilâfına fetva verdikleri görüşünüzle ümmet ierisinde sivrilip kaldınız. Kur'an ve sünnet sizin görüşünüzün batıllığına delâlet etmektedir.

"Eğer onu boşarsa, başka bir koca ile evlenmedikçe artık kendisine helâl olmaz."[18] âyeti, bütün talâkları içine almaktadır: Yine "Boşanmış kadınlar, bizzat kendileri üç hayız hali (veya temizlik müddeti) beklerler."[19] âyetinde de bir ayırım yoktur. "Talâk iki keredir."; "Boşanmış kadınların iyilikle faydalandırılmak haklarıdır."[20] âyetleri hep mutlaktır ve genel (âmm) bir lafızdır. (Haram yolla da olsa) bu da boşanmış kadındır. Lafzın umumu altına bu da girer. Kur'an âyetlerinde geçen bu umumî lafızların, nass veya icmâ olmadan tahsisine gitmek caiz değildir.

İbn Ömer hadisi, haram olan talâkın vukuuna birçok önden delildir:

1— "Müracaat"la emredilmesi, bu dağılan nikâh umurunu toplamak demektir. Nikâh umurunu dağıtan da talâkın vukûudur.

---

18. Bakara, 2/230.
19. Bakara, 2/228.
20. Bakara, 2/241.

2— İbn Ömer'in: "Ve ben de ric'at ettim." sözü ile hadisteki: "Boşadığı bu talâk hesap edildi." ifadesidir. İbn Ömer'in —Eğer Rasûlullah bu talâkı saymadı ise— Hz. Peygamber'e muhalefet ederek, bu boşadığını kadının talâkına sayması nasıl düşünülebilir?

3— İbn Ömer'in, kendisine "O talâk hesap edilir mi?" diye sorduklarında: "Ne dersin, aczedip ahmaklık gösterse de (vukû bulan talâk gider) mi?" demesi. Yani onun acizliği ve ahmaklığı, o talâkın sayılmaması için bir özür olmaz, demektir.

4— İbn Ömer'in: "Onu saymama engel ne var?" demesi. Onun bu sözü, haram talâkın sayılmamasını inkâr anlamındadır. Bu söz, Ebu'z-Zübeyr'in rivayet ettiği sözü de iptal etmektedir. Zira o gerçekten Hz. Peygamber'in bu talâkı reddedip saymadığını görmüş birisi olsaydı, "Onu saymama ne engel var?" sözünü nasıl söyleyebilirdi?

5— İbn Ömer'in görüşü, hayız halinde iken verilen talâkın sayılması şeklindedir. O, olayın kahramanıdır ve dolayısıyla meseleyi herkesten iyi bilen biridir. Sünnete uyma ve muhalefetten kaçınma konusunda da en titiz birisidir. İbn Vehb, *Câmi*'inde, İbn Ebî Zi'b—Nâfi' senediyle İbn Ömer'den nakleder: O (İbn Ömer) karısını hayız halinde iken boşamıştır. (Babası) Ömer, Hz. Peygamber'e (s.a.) durum hakkında sorar. O da: "Oğluna emret karısına ric'at etsin. Sonra kadın temizlenip akabinde hayzını görünceye ve tekrar temizleninceye kadar onu tutsun. Ondan sonra artık isterse nikâhında tutar, dilerse yakınlık etmeden boşar. İşte kadınların, kendisi için boşanmasını Allah'ın emrettiği iddet budur ve o birdir." buyurur.(21) İbn Ömer'in hadisinin lafzı da işte budur.

Abdürrezzâk, İbn Cüreyc'den rivayet eder: İbn Cüreyc: Medine'ye gitmek üzere Dârunnedve'ye inmiş olan Nâfi'e adam gönderdik. Biz Atâ ile birlikte idik. "Hz. Peygamber (s.a.) zamanında hayızlı iken karısını boşayan Abdullah b. Ömer'in talâkı sayıldı mı sayılmadı mı?" diye sorduk. O: "Evet" dedi.(22)

Hammad b. Zeyd-Abdülaziz b. Suheyb—Enes silsilesi ile rivayet edilir: Hz. Peygamber (s.a.): "Kim bid'at şeklinde boşarsa, onu bid'ati ile ilzam ederiz." buyurur. Abdulbâkî b. Kâni, Zekeriyya es—Sâcî—İsmail b.Ümeyye ez-Zârî—Hammad ve yukardaki senedin aynı ile rivayet etmiştir.(23)

---

21. İsnadı sahihtir. Bk. 1 nolu dipnot.
22. *Musannef*, 10958. Râvileri sikadır.
23. İbn Hazm, *Muhallâ*, 10/164. Senedi sahih değildir. Müellif ileride açıklayacaktır.

Ashab'tan Osman b. Affan ile Zeyd b. Sâbit'in vukuuna dair olan fetvaları sebebiyle görüşleri yukarıda geçti.

Talâkın haram olması, üzerine netice ve hükmünün terettübüne mâni değildir. Zıhâr gibi. Zira zıhâr, kötü bir söz ve çirkin bir yalandır, haram olduğunda hiç şüphe yoktur. Bununla birlikte üzerine neticesi —ki keffâret verinceye kadar zevcenin haram olmasıdır— terettüp eder. Aynı şekilde bid'î talâk da haramdır, ric'at edinceye kadar neticesi üzerine terettüp eder. Aralarında bir fark yoktur.

İşte İbn Ömer, karısını üç talâkla boşayan kimseye: "Başka bir koca ile evlenmedikçe sana artık haram olmuştur. Bu halinle sen, karını boşaman konusunda Allah'ın emrine isyan etmiş oldun."[24] demiş ve işlemek sureti ile Rabbine (c.c.) isyan halinde olduğu talâkını geçerli kabul etmiştir.

Yine kazif (iftira) de haramdır. Buna rağmen üzerine hükmü terettüp eder ve had uygulanır, şahitliği kabul edilmez vb.

Haram nikâhla, haram talâk arasında fark vardır: Nikâh zevcenin helâllığını ve onun kadınlığından istifade mülkiyetini içerir, dolayısıyla ancak şer'an izin verilmiş şekli ile olur. Zira kadınlıktan istifadede asıl olan haramlıktır. Ondan ancak Şâri'in mübah kıldığı şey helâl olur. Talâk ise böyle değildir. O kocanın kendi hakkını düşürmesi, mülkiyetini izale etmesi demektir. Bu da izale edici sebebin şer'an izin verilmiş olması üzerine bağlı olmaz. Kişinin malları üzerindeki mülkiyeti; haram olan itlaf, yalan ikrar, günah ve haram yollarda harcayacağını bildiği kimseye hibede bulunmak gibi haram teberru yolu ile zail olduğu gibi, nikâh mülkiyeti de haram olan bu yolla ortadan kalkar.

İman bütün akitlerin aslı, en önemlisi, en şereflisidir. Buna rağmen eğer küfürse, haram olan sözle yok olmaktadır. Bu durumda nikâh akdi, onun izalesi için konulmuş haram talâkla nasıl ortadan kalkmaz?

Konuyla ilgili gayr-ı ciddi verilen talâktan başka bir şey olmasaydı o da delil olurdu. Çünkü haram olmasına reğmen vukubulmaktadır. Allah'ın âyetleri ile oynamak helâl olur mu? Nitekim Hz. Peygamber (s.a.): "Şu insanların hallerine ne oluyor da, Allah'ın âyetlerini oyuna alıyorlar: "Boşadım, rucû ettim; boşadım rücû ettim..." diyorlar." buyurmuştur. Haram olmasına rağmen gayr-ı ciddi (hâzil) kimsenin talakı vâki olunca, ciddi olarak verilen talâkın —haram olmasına rağmen— evleviyetle vuku bulması gerekir.

---

24. *Musannef*, 10964, 11344. İsnadı sahihtir. Ayrıca bk. Dipnot: 8.

Haram nikâhla, haram talâk arasında bir fark daha vardır: Nikâh bir nimettir. Haramlarla mübah kılınmak istenemez. Onun izalesi ve kadınlığından istifade mülkiyetinin elinden çıkması ise bir azaptır. Dolayısıyla sebebinin haram bir şey olması caizdir.

Kadının kadınlığı ile ilgili konularda ihtiyatlı davranılır. İhtiyat ise talâkın vukuunu, ric'at ve akdin yenilenmesini gerektirir.

Biz biliyoruz ki, nikâh akdinde, diğer akitlerde aranmayan icab ve kabulle ilgili, veli ve iki şahidin bulunması gibi, rızasına itibar edilen bir kadınsa zevcenin rızasının alınması gibi ek şartlar alınır, iş sıkı tutulur. Fakat nikâhtan çıkışta en kolay şekilde çıkılır, talâkta nikâh sırasında aranan bu şartlardan hiçbirisi aranmaz. Nikaha azimetle girilir, fakat ondan şüphe ile çıkılır. Demek ki bunlar biribirinden çok farklıdır. Birini diğerine kıyaslamak mümkün olmaz.

Elimizde başka hiçbir şey olmasa bile sadece eski ve yeni bütün din âlimlerinin "Hayızlı iken hanımını boşadı", "Talâk iki nevidir: Sünnî talâk, bid'î talâk" gibi sözleri ile, İbn Abbas'ın: "Talâk dört şekil üzeredir: İkisi helâl, ikisi haramdır."[25] sözü delil olarak yine yeter. "Talâk" kelimesinin bu şekilde kullanılması ve taksime tâbi tutulması, onlar katında haram talâkın da gerçek talâk olduğuna delildir. "Talâk" isminin haram talâkı da içine alması, helâl talâkı içine alması gibidir. Eğer haram talâk, bir hakikatı olmayan soyut, boş bir söz olsaydı, o zaman "Hanımını boşadı." denmezdi. Zira eğer bu söz boş olsaydı, varlığı ile yokluğu eşit olurdu. Böylesi bir durum için de "boşadı" tâbiri kullanılmaz ve talâk için; vâki olmayan talâk, vâki olan talâk gibi bir ayırım yapılmazdı. Zira mevcut bir mânası olmayan boş sözler, lafzen bir hakikatı ve varlığı bulunan bir şeyin kısmı olamazlar.

Bu serdettiklerimiz, haram talâkın vukuuna kail olanların yapıştıkları delillerin tamamını oluşturmaktadır. Belki içlerinde, mevcut hilâfı bilmediği için, icmâ iddiasında bulunanlar da vardır.

3. Haram Talâkı Geçerli Saymayanların Cevapları:

Haram talâkın vâki olmayacağı görüşünde olanlar cevap olarak şöyle derler: Sizinle tartışmamız üç noktada olacak ve konuyla ilgili doğru buradan ortaya çıkacaktır:

25. *Musannef*, 10950. Helâl olanlar; temizken veya hâmile iken boşaması, haram olanlar, da; hayızlı iken veya cinsi münasebette bulunduğu temizlik içerisinde boşamasıdır.

Birinci nokta: İcmâ iddianızın asılsızlığı. Bunu isbata aslâ imkân yoktur. Aksine icmâ olmadığı yaygın olarak bilinmektedir.

İkinci nokta: Cumhûr'un (çoğunluk) bir görüş üzerinde fetva vermeleri, o görüşün sahihliğine delâlet etmez. Cumhûr kavli hüccet değildir.

Üçüncü nokta: Haram talâk, Şâri' Teâlâ'nın ahkâmını zikrettiği mutlak talâkla ilgili nasslar kapsamına girmez.

Eğer bu üç nokta ortaya konulabilirse, o takdirde biz, bid'î talâk, konusunda, doğruyu elde etmede sizden daha şanslıyız demektir.

1— Birinci noktayı ele alalım: Daha önce bu konuda ihtilâf bulunduğunu anlatmıştık. Buradan icmâ iddiasının batıllığı ortaya çıkar. Nasıl çıkmaz ki? İhtilâfların varlığı bilinmese bile, bir hüccet olacak, mazerete imkân vermeyecek, muhalefeti haram kılacak vasıfta bir icmâ isbatına yine imkânınız yoktur. Zira bu dediğimiz vasıfta bir icmâ kesin ve herkesçe mâlum olan bir icmâdır.

2— İkinci noktaya gelince, cumhur ulemanın bu görüş üzere oluşları hiçbir şey ifade etmez. Şer'î deliller içerisinde, Allah'ın kitabına, Rasûlü'nün sünnetine ve ümmetin icmâına ilâve olarak "cumhur kavlinin de hüccet olduğunu" bize isbat ediniz.

Sahabe devrinden zamanımıza kadar, eski ve yeni bütün âlimlerin görüşleri üzerinde düşünenler ve onların hallerini araştıranlar, onların tamamının cumhûra muhalefeti caiz görmede icmâ halinde olduklarını görecek ve her birinin cumhûrdan ayrıldığı birçok görüşü olduğunu bulacaktır. Bundan hiçbir kimse de müstesna değildir. Şu kadar var ki kiminin az olur, kiminin de çok. Eğer isterseniz imamlardan birini ele alır ve cumhûra muhalefet ettikleri görüşlerini araştırabilirsiniz. Eğer biz böyle bir araştırmaya girsek ve muhalif görüşleri saysak, kitap gerçekten uzar. O yüzden biz, ulemanın görüşlerini ve ihtilâflarını içeren kitaplara bakmanızı tavsiye ile yetiniyoruz. İmamların görüşleri onların (bize ulaşan) tarikleri hakkında bilgi sahibi olanlar, onların bu ihtilâflarından cumhûra muhalefeti tecviz konusunda icmâ halinde olduklarını çıkarır. Şu kadar var ki, bu ihtilâflar, üzerinde ictihadın caiz olduğu, sahih ve açık sünnetin engel teşkil etmediği konulardadır. İctihadın caiz olmadığı bir konuda ise, açık nasslara muhalefeti içeriyorsa, o takdirde böyle bir ihtilâfın inkâr ve reddinde hemen hemen müttefiktirler. İmamların mezheplerinde her iki tarzla ilgili herkesçe mâlum olan husus işte budur.

3— Üçüncü nokta: haram talâkın, talâkla ilgili nassların kapsamı içine girmesi şeklindeki iddianızla ilgiliydi. Şimdi size soruyoruz: Bir kimse kalksa

da haram olan satış türlerinin, haram olan nikâhın satış ve nikâhla ilgili nasslann kapsamına gireceğini iddia etse, ne derdiniz? Şöyle dese: "İsmin, o türden olan şeyin sahihini kapsamasıyla fasidini kapsaması aynıdır." Hatta diğer haram olan akitlerin de şer'î akitlerle ilgili lafızların kapsamına gireceğini ve yine yasak ve haram olan ibadetlerin de şer'î lafızlar kapsamına gireceğini iddia etse ve bunların ismin kapsamına girdiği gerekçesiyle sıhhatlerine hükmetse,acaba bunun bu iddiası doğru mudur, yoksa yanlış mı? Eğer doğrudur derseniz— ki bunu demenize imkân yok— bu söz, fasidliği dinen zorunlu olarak bilinen bir söz olmuş olur. Eğer "Onun bu iddiası yanlıştır." derseniz, o zaman kendi iddianızı bırakmış ve bizim dediğimize gelmiş olursunuz. Eğer "Bu iddia bazı yerde kabul edilir, bazı yerde reddedilir." derseniz o zaman size şöyle denilir: Buyurunuz ve bunların arasını, sağlam, değişmez, sapmaz bir kriterle ayırınız. Sizin elinizde, haram akitlerden nasların lafızları kapsamına girecek ve böylece ona sıhhat hükmü verilecek olanlarla; onların kapsamına girmeyecek ve böylece batıllık hükmü verilecek olanlar arasında ayırım yapabileceğiniz Allah katından gelen bir deliliniz (burhan) var mıdır? Eğer böyle bir kriter ortaya koymaktan acizseniz, o zaman biliniz ki, elinizde herkesin benzerini güzelce yapabileceği boş bir iddiadan başka bir şey yoktur veya siz sözü ile değil de sözü için ihticacda bulunan birilerine yaslanıyorsunuz. Bu yolda ortaya koyduğunuz şey üzerindeki örtü kaldırıldığında, bizzat tartışma mahalli ortaya çıkmaktadır. Siz onu delilinize mukaddime (öncül) yapıyorsunuz. Bu "musadere ale'l-matlûb"un ta kendisidir. Acaba bizim tartışmamız nerede? Haram ve yasak talâkın "Boşanmış kadınlar güzellikle faydalandırılmalıdırlar", "Boşanmış kadınlar, bizzat kendileri üç hayız müddeti beklerler" ve benzeri nasların kapsamına girip girmemesi değil midir? Sizin iddianız kabul edildi mi ki, siz onu delilinize mukaddime yapıyorsunuz?

İbn Ömer hadisi ile istidlâlinize gelince, birçok yönden o, sizin lehinize delil olmaktan ziyade aleyhinize delil olmaya daha lâyıktır:

1) İbn Ömer'in (فردها علىّ ولم يرها شيئاً) "= Onu bana geri çevirdi ve onu talâk saymadı." şeklindeki gayet açık sözü. Sıhhatinin beyanı daha önce geçmişti. Bu sarih ve sahih ifadeye karşı koyacak elinizde hiçbir şey yoktur. Bilâkis elinizdeki bütün lafızlar ya sahihtir fakat sarih değildir; ya da sarihtir, fakat sahih değildir. Nitekim göreceksiniz.

2) İbn Ömer'den Ubeydullah—Nâfi senediyle, güneş gibi bir isnadla sabittir. Buna göre İbn Ömer, hayızlı iken karısını boşayan adama: "Bu sayılmaz." demiştir. Daha önce geçti.

3) Eğer İbn Ömer hadisi, bu talâkın sayılmasında sarih olsaydı, İbn Ömer

sırf görüşüne başvurup da soru sorana (أرأيت) " = Sen ne dersin?" şeklinde bir cevap vermezdi.

4) İbn Ömer'den bu konuda nakledilen lafızlar son derece muztaribtir ve hepsi de sahihtir. Bu da İbn Ömer'den Hz. Peygamber'in (s.a.) bu talâkı vâki kabul ettiği ve saydığına dair sarih bir nass bulunmadığına delâlet eder. Lafızların tearuzu sözkonusu olduğu için İbn Ömer'in kendi görüş ve fetvasına bakarız ve onun görüşünün bu talâkın vuku bulmayacağı şeklinde olduğunu gayet açık bir şekilde görürüz. Ayrıca hadislerinden birinin lafızlarının da bu konuda gayet açık olduğunu görüyoruz. Böylece sarih rivayeti ile fetvası bu talâkın sayılmayacağında birleşmiş oldu. Mücmel ve muztarib lafızlar ise muhalefet etmiş oldu. Daha önce açıklanmıştı.

İbn Ömer'in, "Niye saymayacak mışım ki" ve: "Sen ne dersin! Acz gösterip ahmaklık etse de (vuku bulan talâk gider) mi?" sözüne gelince; nihayet bu söz İbn Ömer'den talâkın vukûna dair gelen sarih bir rivayettir deriz. Bu takdirde de İbn Ömer'den iki rivayet (muztariplik) olmuş olur.

Siz "Rasûlullah'ın (s.a.), karısını kendisine geri çevirdiği ve onu (talâk) saymadığını bildirdiği halde nasıl olur da İbn Ömer vukuuna dair fetva verir?" diyorsunuz. Bu râvisinin muhalefet ettiği ilk hadis değil ki. Bu ve diğer râvisinin muhalefette bulunduğu hadisler için, sahabe ve ondan sonra gelenlerin rivayetlerinin reylerine takdim edileceğine dair güzel bir örnek *(üsve-i hasene)* vardır:

İbn Abbas, Berîre hadisini ve cariyenin satışının onun talâkı olmadığını rivayet etmiş ve bunun hilâfına da fetva vermiştir. İnsanlar onun rivayetini almışlar ve reyini terketmişlerdir. Doğrusu da budur. Çünkü rivayet masumdur (hatasızdır), masumdan (Hz. Peygamber) gelmektedir. Rey ise böyle değildir. Hem sonra İbn Ömer'den vuku bulmayacağına dair daha açık bir nakil yine bulunmaktadır ve o vaki olmayacağına dair olan rivayetine uygundur. Kaldı ki bunda fıkhî bir incelik de vardır ki, onu ancak sahabenin görüş ve kavillerine tam anlamıyla vâkıf olanlar, onların Allah ve Peygamber'inden anladıklarını ümmet için gösterdikleri ihtiyatları gerçek anlamda kavrayabilenler ancak bilebilir. İnşaallah bunu Hz. Peygamber'in (s.a.) üç talâkın birden verilmesi ile ilgili hükmünü izah sırasında göreceksiniz.

İbn Vehb'in, İbn Ebî Zi'b'den rivayet ettiği hadisteki: (وهي واحدة) "—Ve o birdir." sözüne gelince; Allah'a yemin ederim ki, eğer bu söz Allah Rasûlü'nün (s.a.) sözünden olsaydı, onun önüne hiçbir şey geçirmez ve hemen ona koşardık. Fakat bilmiyoruz, o sözü İbn Vehb kendisinden mi söyledi, yoksa İbn Ebî Zi'b mi, Nâfi mi? Hakkında onun sözü olduğuna dair ke-

sin bir bilgi bulunmayan bir şeyin Hz. Peygamber'e (s.a.) isnad edilmesi, ona şahitlik edilmesi ve böylece üzerine ahkâm terettüp etmesi, vehim ve ihtimalle "Bu Allah'tandır." denilmesi aslâ caiz değildir. Öyle anlaşılıyor ki, o söz İbn Ömer'den beride bulunan râvilerden birinin sözüdür. Maksadı da, "İbn Ömer onu bir talâkla boşamıştı, üç talâkla boşamamıştı." şeklinde olmalıdır. Yani İbn Ömer, Hz. Peygamber (s.a.) zamanında karısını bir talâkla boşadı diye başlamış ve rivayetine devam etmiştir.

Atâ ve Nâfi' senediyle gelen ve: "İbn Ömer'in bu boşaması sayıldı." şeklindeki İbn Cüreyc hadisi ise, olsa olsa Nâfi'in sözü olmalıdır. Sayan da belli değildir. Bizzat Abdullah mı, babası Ömer mi, yoksa Rasûlullah mı? Rasûlullah'a şüphe ve zanla bir şey nisbet etmek caiz değildir. Hem sonra bu mücmel ifade, "Onu talâk saymadı" şeklindeki sarih ifadeye nasıl muarız olur? Allah şahittir, —şahit olarak da o yeter— eğer o talâkı sayanın bizzat Hz. Peygamber (s.a.) olduğuna kesin kanaat getirsek, vallahi öte aşmaz, başka bir delil aramazdık.

"Kim bid'at şeklinde boşarsa, onu bid'ati ile ilzam ederiz." şeklindek Enes hadisi ise Hz. Peygamber'e (s.a.) nisbet edilmiş bâtıl bir hadistir. Biz onun bâtıl olduğuna Allah'ı şahit tutuyoruz. Hammâd b. Zeyd'in arkadaşlarından hiçbir sika râvi onu rivayet etmemiştir. O sadece ekip biçen yalancı (*kezzâb*) [26] ziraatçi İsmail b. Ümeyye tarafından rivayet edilmiş hadislerdendir. Sonra, hadisin ondan rivayet eden râvisi Abdülbâkî b. Kâni'dir.[27] el-Bürkânî ve başkaları onun zayıf olduğunu söylemişlerdir. Ömrünün sonlarına doğru ihtilata maruz kalmıştır. Dârakutnî onun hakkında: "Çok hata yapar" der. Böyle birisi, bir hadisle teferrüd ettiğinde, hadisi hüccet olamaz.

Osman b. Affan ile Zeyd b. Sâbit'in vukuuna dair fetva vermeleri ise aslâ sahih olamaz. Zira Hz. Osman'ın haberinde, yalancının (kezzâb) hali ve kim olduğu belli olmayan meçhul bir râviden rivayeti sözkonusudur. Çünkü İbn Seman, "bir adam"dan rivayet etmiştir. Zeyd'in haberinde ise meçhul bir râvinin yine meçhul birinden rivayeti sözkonusudur. Zira Kays b. Sa'd adını söylediği "bir adam"dan, o da Zeyd'den rivayet etmiştir. Allah aşkına bu iki rivayet nerde, Abdülvahhab b. Abdülmecid es-Sakafî'nin, ümmetin hafızı Ubeydullah'tan, onun da Nâfi'den naklettiği, İbn Ömer'in "sayılmaz"

26. Cerh ve ta'dîl imamlarından ona "kezzab" (yalancı) diyen birisine rastlamadık. Onlardan yapılan nakiller zayıf ve meçhul olduğu şeklindedir. Bk. *el-Mîzan*, 1/227; *Lisânu'l-Mîzan*, 1/394, 404.
27. Müellif yanılmıştır. Çünkü hadisi İbn Kâni', Zekeriyya es-Sâcî'den, o da ondan rivayet etmiştir.

dediği şeklindeki rivayeti nerede? Eğer bu haber sizin elinizde olsaydı, mutlaka onu delil olarak kullanır ve onunla saldırırdınız.

"Onun haram olması, neticesinin üzerine terettüp etmesine mâni değildir. Zıhâr gibi." sözünüze gelince; önce bu, zikrettiğimiz nasslar ve ağır basan diğer deliller tarafından reddedilecek bir kıyastır. İkinci olarak: "Onun haram olması, neticesinin üzerine terettüp etmesine mânidir. Nikâh gibi' denmek suretiyle, bu tam tersine çevrilerek itiraza, karşı itiraz ileri sürülebilir.

Üçüncü olarak zıhâr'ın; helâl zıhâr, haram zıhâr diye iki yönü yoktur. Aksine hepsi haramdır. Çünkü o, kötü bir söz ve iğrenç bir yalandır. Onun helâl ve caiz; haram ve bâtıl diye ikiye ayrılması mümkün değildir. Bilakis o, yabancıya yapılmış bir iftira ve riddet mertebesindedir. Bulunduğu zaman mutlaka beraberinde mefsedeti ile bulunur. Dolayısıyle, "Zıhardan bir kısmı vardır ki helâl ve sahihtir; bir kısmı da vardır ki haram ve bâtıldır." demek düşünülemez. Nikâh, talâk ve satış ise böyle değildir. Zıhâr, vukubulduğunda beraberinde mefsedetini de bulunduran ve dolayısıyla üzerine hükümleri terettüp eden haram fiiller grubundandır. Talâkın, haram helâl; sahih ve bâtıl kısımlarına ayrılan nikâh, satış, icâre, ve diğer akitlere ilhak edilmesi daha uygundur.

"Nikâh, kadının kadınlığından istifade mülkiyeti doğuran bir akittir, talâk ise, o mülkiyeti izale eden bir akittir." sözünüze evet. Fakat; birinin hükmüne itibar edip onu lâzım kılıp geçerli kabul etmek, diğerini ise ilgâ ve iptal etmek konusunda, iki akit arasında ayırıma delâlet eden Allah ve Rasûlü'nden gelen elinizde bir burhanınız mı var?

Mal üzerindeki mülkiyetin, haram olan itlâfla yok olmasına gelince, burada maddi anlamda kaybolan ve artık bir mahalli kalmayan bir mülk söz konusudur. Yalan ikrarla zevaline gelince bu, çok çok uzak bir şey. Biz onu zahiren ikrarında tasdik ederiz ve —kendi yalan bile olsa—, tasdik edilen bu ikrara dayanarak mülkünü izale ederiz.

Küfür olan sözle imanın zail olmasına gelince, bunun cevabı geçti. Küfür konusunda helâl ve haram diye bir ayırım yoktur.

Gayr-ı ciddi verilen talâk ise vâkidir, çünkü mahalline isabet etmiştir. İçinde cima olmayan temizlik süresinde verilmiş, bu yüzden de geçerli olmuştur. Gayr-ı ciddi boşamış olması, talâkın neticesinin üzerine terettüp etmemesini istemesi demektir. Bu ise kendisine ait değil, Şâri'in yetkisindedir. O, tam olarak sebebi ortaya koymuştur, fakat neticesinin olmamasını dilemiştir. Bu, ona fayda vermez. Talâkı, meşrû zamanı içerisinde vermeyenin durumu ise böyle değildir. Zira o, Yüce Allah'ın talâkın vukuuna götürmek üzere koy-

muş olduğu sebebi ortaya koymamıştır. O kendine göre bir sebep ihdas etmiş ve onu talâkın hükmüne ulaştırıcı bir vasıta yapmak istemiştir. Mükellefin böyle bir yetkisi yoktur.

"Nikâh nimettir, onun sebebi de ancak taat olmalıdır. Talâk ise nimetin izalesi kabilindendir. Onun sebebinin masiyet olması da caizdir." sözünüze gelelim. Cevaben deriz ki: Bazen olur ki talâk kişinin boynuna geçen lâleden, ayağına vurulan bukağıdan kurtulabileceği en büyük nimetlerden biri haline gelir. Her talâk azap değildir. Aksine; kullarına, içlerinden biri eş değiştirmek, sevmediği ve kendisine uygun düşmeyen eşinden kurtulmak istediğinde, talak yoluyla ayrılık imkânını vermesi, yüce Allah'ın nimetlerinin kemalindendir. Birbirini sevenler için nikâh gibisi, birbirinden nefret edenler için ise talâk gibisi görülmemiştir. Sonra siz talâka nasıl azap (nikmet) dersiniz. Halbuki Allah: "Henüz dokunmadan... kadınları boşarsanız bunda size bir günah yoktur..."[28], "Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetleri içerisinde boşayınız."[29] buyurmaktadır.

"Kadının kadınlığından istifade konusunda ihtiyatlı davranmak gerekir." diyorsunuz. Evet buna biz de katılıyoruz. Bu yüzden de ihtiyatlı davrandık ve eşleri kesin olan nikâhları üzerinde —aynı kesinlikle nikâhlarını izale edecek bir durum olmadıkça— bıraktık. Eğer hata etmişsek, hatamız tek bir cihettedir. Eğer isabet etmişsek iki cihetten olur; birinci koca ciheti, ikinci koca ciheti. Siz ise iki şey irtikâb ediyorsunuz: Kendisine yakînen helâl olduğu bilinen kimseye kadını haram, başkasına ise helâl kılıyorsunuz. Eğer hata idiyse, iki cihetten hata olmaktadır. Böylece ihtiyat açısından bizim durumumuzun sizinkinden daha evlâ olduğu ortaya çıkmış oldu. Ebu Tâlib rivayetinde İmam Ahmed şöyle demiştir: Sarhoşun talâkı konusunda aynen bu ihtiyatın bir benzeri vardır. Talâkla emretmeyen kimse sadece bir haslet getirmiştir. Talâkla emreden kimse ise iki haslet getirmiştir: Kadını kocasına haram kılmış, başkasına ise helâl kılmıştır. Bu (birincisi), bundan daha hayırlıdır.

"Nikâha azimet ve ihtiyatla girilir (ek şartlar aranır), en basit bir şekilde de çıkılır" şeklindeki itirazınıza ise diyoruz ki, evet doğrudur, ancak sadece Allah Teâlâ'nın ondan çıkmak için sebep olarak belirlediği, izin verdiği şeylerle çıkılabilir; kişinin kendi belirlediği ve çıkmak için bizzat kendisinin sebep olarak ihdas ettiği şeylerle ise aslâ!

İşte buraya kadar serdettiklerimiz, her iki grubun da, rehberlerinin (delil) dizginlerinden ancak süvarilerin çekebileceği, hücumu anında cesurların

28. Bakara, 2/236.
29. Talâk, 65/1.

şecaatinin sönük kalacağı bu dar, korkulu ve sarp yolda ayaklarının ulaşabildiği son noktadır. Biz bunların kaynaklarına ve delillerine sadece ilimden çok az bir sermayesi olan fakat herşeyi bildiğini zannedenlerin, kendi bilgilerinin dışında daha başka şeylerin de olduğunu bilmeleri için işarette bulunduk. Eğer kişi, ilimde bir pâyeye sahip değilse, delillerin arkasında yaya kalıyorsa, kolu delillerin meyvesini toplamaya yetişemiyorsa, azminin paçalarını çemreleyen, Hz. Peygamber'in (s.a.) sünneti etrafında dönen, onu hakem kılmak, meseleleri ona götürmek uğrunda bütün himmetini ortaya koyan kimseden özür dilesin. Eğer kusuru ve bu ulaşamayacağı noktadan yüz çevirmesi konusunda, kendisi ile tartışmada bulunana özür dilemeyecekse, o zaman bari karşısındaki insanı, kendi nefsi için razı olduğu koyu taklitten yüz çevirmesinde mazur görsün ve kendisi ile karşısındakine baksın, acaba hangisi mazur gösterilen çabalardan, hangisi de şükranla karşılanmaya daha lâyıktır. Yardım Allah'tandır, tevekkül O'nadır, yegâne doğruya ulaştırıcı O'dur. Rızasını kazanmak için onun kapısına yönelene her kapıyı açan O'dur.

b) Bir Defada Verilen Üç Talâk:

1. Bir Defada Verilen Üç Talâk Hakkındaki Hükmü:

Mahmud b. Lebîd (r.a.) hadisi daha önce geçmişti. Hadise göre Hz. Peygamber'e, bir adamın karısını üç talâkla birden boşadığı haber verilmişti. Hz. Peygmaber (s.a.) kızarak kalkmış ve: "Ben sizin aranızda iken Allah'ın kitabı ile oyun mu ediliyor?" buyurmuştu. Hadisin isnadı Müslim'in şartına göre sahihtir. Zira İbn Vehb, hadisi Mahreme b. Bükeyr el-Eşec'den, o da babasından rivayet etmiştir. Babası "Mahmud b. Lebîd'den işittim ki..." diyerek hadisi zikretmiştir. Mahreme'nin sika olduğunda şüphe yoktur. Müslim *Sahih*'inde onun babasından rivayet ettiği hadisi ile ihticacda bulunmuştur.

Hadisin kusurlu olduğunu söyleyenler şöyle diyorlar: O (Mahreme) ondan işitmemiştir. Sadece kitaptan rivayet etmiştir. Ebu Tâlib şöyle diyor: Ahmed b. Hanbel'e Mahreme b. Bükeyr'den sual ettim. O şöyle dedi: "O sikadır, babasından işitmemiştir. O sadece Mahreme'nin kitabıdır. Ona bakmıştır. Bana Süleyman b. Yesâr'dan ulaşmıştır (بلغني) tabirini kullandığı bütün hadisler, Mahreme'nin kitabındandır." Ebu Bekir b. Ebî Hayseme şöyle der: Yahya b. Maîn'i işittim, şöyle diyordu: "Mahreme b. Bükeyr'e babasının kitabı intikal etti, o babasından (hadis) işitmedi." Abbas ed-Dûrî'nin rivayetinde: "O zayıftır. Babasından olan rivayeti kitap (yolu ile) dir. Ondan işitmemiştir." der. Ebu Davud ise: "Babasından tek bir hadisi, vitir hadisini işit-

miştir." der. Saîd b. Ebî Meryem dayısı Musa b. Seleme'den nakleder: Mahreme'ye geldim ve ona: "Baban sana hadis rivayetinde bulundu mu?" diye sordum. O: "Ben babama yetişemedim, fakat şunlar kitaplarıdır." diye cevap verdi.

Bu tenkitlere cevap iki açıdan olacaktır:

1) Birincisi yazı ile amel konusundadır. Eğer babasının kitabı, kendi yanında saklanıyor, koruma altında bulunduruluyorsa, o takdirde hadisin hüccet olabilmesi için, onu işitme yolu ile veya kitabına bakması yolu ile rivayeti arasında bir fark yoktur. Hatta yazılı nüshadan alması, eğer râvi onun bizzat şeyhin kendi nüshası olduğundan emin ise, daha ihtiyatlı olacaktır. Bu sahabe ve selefin yoludur. Hz. Peygamber (s.a.) meliklere mektuplar yazar ve gönderirdi ve bu mektuplar onlar üzerine birer hüccet olurdu. İslâm ülkesinin çeşitli yörelerinde görevli âmillerine mektuplar göndermiş ve onlar bu mektuplarla amel etmişler, onları delil olarak kullanmışlardı. Hz. Ebu Bekir es-Sıddîk, Hz. Peygamber'in (s.a.) zekât hakkındaki yazısını Enes b. Mâlik'e vermiş ve Enes onu muhafaza etmiş, bütün ümmet onunla amel etmiştir. Amr b. Hazm'a gönderdiği zekâtlarla (sadakât) ilgili mektubu da öyledir. Bu mektup da Amr ailesinde bulunuyordu. Selef ve halef öteden beri birbirlerine gönderdikleri yazılarla ihticacda bulunuyorlardı. Kendisine yazı gönderilen kimse: "falan bana yazdı ki, kendisine falan haber vermiş..." diyordu. Eğer yazılı malzemelerle delil getirmek bâtıl olsaydı, ümmetin elinde ilim diye son derece az bir şey kalırdı. Şu bir gerçektir ki, asıl itimat yazıyadır, hıfza değildir. Hafıza ihanetkârdır. Yazı ise ihanet etmez. Geçmişte hiçbir zaman için, yazı ile amelde bulunmayı reddeden ve yazıyı yazan bana şifahen söylememiştir, dolayısıyla kabul etmiyorum diyen bir kimse çıkmamıştır. Aksine hepsi de yazının kabulünde ve onunla amelin caiz olduğunda —eğer onun yazdığı sahihse— icmâ halindedirler.

2) "O babasından işitmemiştir." diyenin sözü, "Hayır işitmiştir" diyen ve onun hakkında daha fazla bilgi sahibi olan ve hem de isbat durumunda olan kimsenin sözü ile çatışmaktadır. Abdurrahman b. Ebî Hâtim şöyle der: Babama Mahreme b. Bükeyr'i sordular. Babam: "O sâlihu'l-hadîstir." dedi. İbn Ebî Üveys şöyle der: Mâlik'in kitabının sırtında şunu buldum: "Mahreme'ye babasından rivayet ettiği hadisleri, ondan işitip işitmediğini sordum. Bana yemin etti ve: Şu binanın (yani Mescidin) Rabbine yemin ederim ki, babamdan işittim, dedi." Ali b. el-Medînî şöyle der: Ma'n b. İsâ'yı şöyle derken işittim: "Mahreme babasından işitmiştir. Rebîa ona Süleyman b. Yesâr'ın re'yinden (görüşlerinden) bazı şeyler arzetmiştir." Ali devamla: "Mahreme'nin babasından Süleyman'ın kitabını işitmiş olacağını sanmıyorum. Belki az bir şey işitmiş olabilir. Medine'de, "Mahreme b. Bükeyr'in hadislerinde, "Ba-

bamdan işittim" diye söylediğini bana haber veren hiçbir kimse görmedim. Mahreme sikadır." demektedir. İmam Mâlik'in onun kitabını alması, ona bakması ve *Muvatta*'ında ona yer vermesi, onun güvenilirliği için yeterlidir. İmam: "Bana Mahreme rivayet etti. O salih bir adamdı." dedi. Ebu Hâtim ise şöyle der: İsmail b. Ebî Üveys'e: "Mâlik b. Enes'in, 'Bana sika rivayet etti' dediği bu sika kimdir?" diye sordum. "Mahreme b. Bükeyr'dir."dedi. Ahmed b. Sâlih el-Mısrî'ye, "Mahreme sika râvilerden miydi?" diye soruldu. "Evet", dedi. İbn Adiy; İbn Vehb ve Ma'n b. İsa'dan, Mahreme'den (gelen hadisler için): "Hasen, doğru hadislerdir. Sanırım bir beis yoktur." demiştir.

Müslim'in *Sahih*'inde; İbn Ömer'in, karısını üç talâkla boşayana sözü şöyledir: "O, başka bir kocayla evlenmedikçe artık sana haram olmuştur ve bu halinle sen, karını boşaman konusundaki Allah'ın emrine isyan etmiş oldun."[30] Bu İbn Ömer'in, emrolunan talâkı tefsir şeklidir. Sahabînin tefsiri hüccettir. Hâkim: "O bizce merfûdur." demiştir.[31]

Gerçek anlamda Kur'an üzerinde düşünenler bunu görürler ve zifafdan sonra verilecek meşrû talâkın, ric'atı mümkün kılan talâk olduğunu, yüce Allah'ın üç talâkı birden vermeyi aslâ meşrû kılmadığını anlarlar. Yüce Allah: (الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ) "=Talâk iki defadır." buyurmuştur. Arap kendi lügatinde "iki defayı" ancak biri diğerinin akabinde olan iki olgu şeklinde anlar. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.): "Kim, her namazın arkasında otuz üç defa tesbih, otuz üç defa tahmid, otuz dört defa tekbir getirirse..." [32]buyruğu ve buna

30. Müslim, 1471 (3).
31. Müellif, *İ'lâmu'l-Muvakkıîn*'de (4/153) Hâkim'in bu sözünü izah etmiş ve şöyle demiştir: Onun bundan maksadı istidlâl ve ihticac konusunda merfû hükmündedir, şeklindedir. Yoksa bir sahabî âyet hakkında bir söz söyledi mi bizim "Bu söz Rasûlullah'ın sözüdür veya Rasûlullah söylemiştir." diyebilmemiz manasına değildir. Başka bir izahı daha vardır: Onu Hz. Peygamber (s.a.) onlara açıklamış ve tefsir etmiştir manâsında merfûdur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.), Allah Teâlâ'nın da "İnsanlara, kendilerine indirileni açıklayasın diye..." buyurduğu gibi, onlara Kur'an'ı apaçık ve yeterli olacak biçimde açıklıyordu. Ashabtan birisi bir âyeti anlayamadı mı hemen soruyordu. O da ona açıklıyordu. Nitekim, Sıddîk: "Kim bir kötülük işlerse onunla cezalandırılır." âyetini sormuş, Hz. Peygamber (s.a.) de onlara mânasını açıklamıştı. Sahabeden birisi: "İman edip de imanlarına bir zulüm karıştırmayanlar." âyetini; Ümmü Seleme, "Onlar kolay bir hesaba çekilirler." âyetini sormuştu. Ve kolay hesabın "arz" olduğunu ifade buyurmuşlardı. Hz. Ömer, "Kelâle"yi sormuş ve onu Nisâ sûresinin sonundaki âyete havale etmişti... Bütün bu örnekler gerçekten pek çoktur. Onlar bize Kur'an tefsirini nakilde bulunduklarında bazan Hz. Peygamber'den (s.a.) aldıkları lafızlarla, bazan da mânası ile naklediyorlardı. Kendi ifadeleri ile tefsirleri, mâna ile rivayet kabilinden oluyordu. Nitekim sünneti de bazan kendi lafzı ile, bazan da mânası ile kendi ifade kalıplarına dökerek rivayet ediyorlardı. Bu, izah diğerinden daha güzeldir. Müellif, sahabînin tefsirini alma gerekliliğini, "başka bir sahabînin muhalefeti olmadığı zaman" şeklinde kayıtlamıştır.
32. Kaynakları geçti. Sahihtir. Bk. Namazdan Sonraki Tutumları, 1/276-280.

benzer diğer ifadelerden, sadece birbiri arkasına getirilen tesbih, tahmid ve tekbirler anlaşılır. Şayet: "Otuz üç defa Sübhanallah", "Otuz üç defa Elhamdülillah", "Otuz üç defa Allahu Ekber" demiş olsa, bununla sadece üç defa söylenilmiş olur. Şu âyet daha da açıktır: "Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince; onların her birinin şahitliği, kendisinin doğru sözlülerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi...dir."[33] Şayet kişi: "Allah'ı dört defa şahit tutarım ki, ben mutlaka doğrulardanım." diyecek olsa, bu bir şahitlik yerine geçer. Yine: "Onlara iki defa azab edeceğiz." buyurması, [34] azabın birbiri peşinde ayrı ayrı olacağında daha da açıktır. Bu mâna, "Onun sevabını iki defa veririz."[35] âyeti ile, "Üç kişi vardır ki onların sevapları iki defa verilir." hadisi[36] tarafından bozulmuş olmaz. Çünkü bu ikisindeki, (مَرَّتَيْنِ) "=iki defa" ifadesi "iki misli, iki katı" anlamındadır. Miktar bakımından iki katı verileceği ifade olunmaktadır. Aynen: "Ona azab iki katı katlanır."[37]âyeti ile, "Ürününü iki kat verir."[38] âyetindeki gibi. Yani: "Başkalarının o yüzden azap gördüğünün iki katı", "verdiğinin iki katı" mânalarınadır. Enes'in: "Hz. Peygamber zamanında ay iki parçaya ayrıldı" sözünde de iki kere (مرتين) ifadesi kullanılmıştır. Hadisteki (مرتين) kelimesi "ayrı ayrı iki parça" anlamındadır. Nitekim başka bir lafızda: (شِقَّتَيْنِ) "=iki parça" şeklinde rivayet edilmiştir.[39] Buradaki (مرتين) kelimesinin "iki parça" şeklinde anlaşılması kesinlik arzetmektedir. Zira ayın yarılması olayı, sadece bir defa olmuştur. Zaman içerisinde iki kerelikle, miktar bakımından iki misli, iki parça, iki kere olmak arasındaki fark bellidir. İkinci türden olanın aynı anda bir araya gelmeleri mümkün iken, birincisinde bu durum sözkonusu olamaz.

Yüce Allah'ın üç talâkın birden verilmesini meşrû kılmadığına delâlet eden delillerden biri de: "Boşanmış kadınlar, bizzat kendileri üç aybaşı hali (veya

---

33. Nûr, 24/6.
34. Tevbe, 9/101.
35. Ahzab, 33/31.
36. Buharî, 3/30; Müslim, 154. Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Üç kimse vardır ki bunların sevapları iki kat verilir: Ehli kitabtan bir adam, hem kendi peygamberine inanmış, sonra da Peygamber'e (s.a.) yetişmiş ve ona inanmış, ona tâbi olmuş ve onu tasdik etmiştir. Onun için iki kat sevap vardır. İkincisi, köledir. Hem Allah'ın hakkını hem de efendisinin hakkını yerine getirmiştir. Onun için de iki sevap vardır. Üçüncüsü bir adam ki, bir cariyesi vardır, onu besleyip büyütmüş, gayet güzel terbiye etmiş, sonra da onu âzad ederek onunla evlenmiştir. İşte onun da iki sevabı vardır."
37. Ahzâb, 33/30.
38. Bakara, 2/265.
39. Buharî, (Fethu'l-Barî), 6/464; Müslim, 2802.

üç temizlik müddeti) beklerler... Eğer kocalar barışmak isterlerse bu durumda onları tekrar alma (onları geri çevirmeğe) daha hak sahibidirler." âyetidir.[40] Bu âyet zifaf sonrası verilen her talâktan sonra —akabinde bahsedilen üçüncü talâk hariç— boşayan kocanın, ric'at yolu ile karısını tekrar nikâhına döndürmeye hak sahibi olduğunu göstermektedir. Yine: "Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetleri içinde boşayın ve iddeti de sayın... İddet müddetlerini doldurduklarında onları ya güzelce tutun veya onlardan uygun bir şekilde ayrılın."[41] buyurmuştur. Meşrû talâk işte budur. Yüce Allah talâkın bütün kısımlarını Kur'an'da zikretmiş, hükümlerini açıklamıştır. Zifaftan önce verilen talâktan bahsetmiş ve iddeti bulunmadığını zikretmiştir. Üçüncü talâkı zikretmiş ve boşanan kadının, yeni bir koca ile evlenmedikçe, artık birinci kocaya haram olacağını beyan etmiştir. "Hulu" denilen fidye talağından bahsetmiş ve onu üç talaktan mahsup etmemiştir (talak değil fesih), nitekim daha önce geçmişti. Kocanın ricat hakkına sahip olduğu ricî talaktan bahsetmiştir. Bu daha önce geçen üç kısmın haricinde olandır,

Bunu delil olarak kullanan İmam Ahmed, Şâfiî ve daha başkaları, zifaf sonrası bedelsiz verilen tek talâkın bâin olmayacağı neticesine varmışlardır. Onlara göre koca: "Sen bâin olarak bir talâk boşsun." dese bu talâk bâin değil ricî olur, bâinlikle nitelemesine itibar edilmez. Kişi dönüşü olmayan ayrılığa ancak bedelli talâkla (halû yolu ile) ulaşabiir. Ebu Hanife ise: "Hayır, bu talâkla ayrılık (bâin talâk) meydana gelir. Çünkü ric'at kocanın hakkıdır ve onu kendisi düşürmüştür." demektedir. Cumhur ulema: "Her ne kadar ric'at kocanın hakkıysa da ric'î talâk nafakası, kadının giyim kuşam masrafı üzerine bir vazifedir. Dolayısıyla kadının isteği olmadan, ona bir hulû bedeli vermeden veya, —cevaz veren bir kavle göre— bedelsiz de olsa kendisini kurtarma talebinde bulunmadan kocanın bu hakkı düşürme yetkisi yoktur." demektedirler.

Kadının talebi olmaksızın veya hulû bedeli vermeksizin, kocanın kendi üzerinde bulunan nafaka hakkını düşürmesi nassa ve kıyasa muhalif düşmektedir.

Yine Allah Teâlâ talâkı, hem kadın hem de erkek için, en mükemmel şekli üzere meşrû kılmıştır. Zira cahiliye döneminde erkekler kadınlarını sayısız boşuyorlardı. Birisi istediği zaman karısını boşar ve sonra da ric'at ederdi. Bir sınırı yoktu. Bu her ne kadar erkekler için uygun idiyse de, kadınlara zarar veriyordu. Allah bunu kaldırdı ve talâkı üç sayısıyla sınırladı. Kocaya başka

40. Bakara, 2/228.
41. Talâk, 65/1-2.

yetki vermedi, iddet içerisinde onu rücû hakkı tanıdı. Eğer yetkisine verilen üç talâkı da kullandıysa, artık kadın kendisine haram oldu. Bunda erkeğin de durumu göz önünde bulundurulmuştu. Zira ilk talâkla kadın hemen kendisine haram olmuyordu. Kadının durumu göz önüne alınmıştı, zira erkeğe üçten fazla bir yetki tanınmamıştı. İşte Allah'ın şerîatı, hikmeti ve kulları için koyduğu sınırları budur. Eğer kadın, verilen ilk talâkla kocaya haram olsaydı bu, şeriatın ve Allah'ın hikmetinin tersine bir iş olurdu. Koca üç talâkı birden vermeye yetkili değildir. Sadece bir tanesine yetkisi vardır. Bir talâktan fazlası, şer'î izin dahilinde değildir.

Şâri'in hükmüne muhalif olduğu için, bir talâkla onu bâin (ayrı) kılmaya yetkili olmadığı gibi, bir anda üç talâk vererek onu bâin kılmaya da yetkili değildir. Zira bu da Şâri'in koyduğu hükme aykırıdır.

Meselenin esası şudur: Yüce Allah sadece iki yerde talâkın bâin olacağını hükme bağlamıştır: Birincisi: Zifaf vaki olmayan eşlerin boşanması durumunda. İkincisi de: Üçüncü talâkın verilmesiyle. Bunun dışında kalan diğer talâklarda, koca için ric'at hakkı tanımıştır. Kitab'ın gereği budur. Nitekim açıklaması geçti. Zahirîler: "Üç talâk olmaksızın sadece hulu yolu ile de beynûnet (ayrılık) meydana gelir." derler.

Kocanın: "Sen ric'atı olmayan bir talâkla boşsun!" demesi durumunda Mâlikîlerin üç görüşü bulunmaktadır: 1) Bu söz üç talâktır. Bu, İbn Mâcişûn'un görüşüdür. Çünkü ric'at hakkını düşürmüştür. Ric'at hakkı ise ancak üç talâkla düşer. Dolayısıyla bu söz zarurî olarak üç talâkı gerektirir. 2) Bâin bir talâktır. Nitekim kendisi de öyle söylemiştir. Bu da İbnü'l-Kâsım'ın görüşüdür. Çünkü koca, bedelli bir talâkla, kadını bâin kılmaya yetkilidir. Bedelsiz de yetkili olur. Ona göre hulu talâktır. 3) Ric'i bir talâktır. Bu da İbn Vehb'in görüşüdür. Kitap, sünnet ve kıyasın gereği de budur. Çoğunluk ulema da bu görüş üzerindedirler.

2. Bir Defada Verilen Üç Talâkın Geçerli Sayılmasındaki İhtilâflar:

İkinci mesele: Bir defada verilen üç talâkın vukûu hakkındadır. Âlimler bu konuda dört görüşe ayrılmışlardır:

1— Vâki olur. Dört imamın, çoğunluk tâbiîn ulemasının ve sahabeden pek çoğunun görüşü bu doğrultudadır.

2— Vâki olmaz, aksine reddedilir. Çünkü bid'attir; bid'at ise merduttur. Hz. Peygamber (s.a.): "Bir kimse, üzerinde emrimiz olmayan bir iş iş-

lerse, o merduttur." buyurmuştur.[42] Bu görüşü İbn Hazm nakletmiştir. İmam Ahmed'e de nisbet edilmişse de, onu inkâr ederek: "Bu râfizîlerin görüşüdür." demiştir.

3— Sadece bir ric'î talâk vuku bulur. Bu, İbn Abbas'tan sabittir. Ebu Davud, ondan bu görüşünü zikretmiştir. İmam ahmed şöyle der: Bu, İbn İshak'ın görüşüdür. O, "Sünnete muhalefet etmiştir, sünnete geri çevrilir." der. Bu görüş ayrıca Tâvûs ve İkrime'nin de görüşüdür. Şeyhulislâm İbn Teymiye'nin tercihi de budur.

4— Zifaf vaki olanla, olmayan arası ayrılır. Eğer boşanan zifaf vaki olan kadınsa, üç talâk vuku bulur. Zifaf olmamışsa bir talâk gerekir. Bu da İbn Abbas'ın talebelerinden bir grubun görüşüdür. Muhammed b. Nasr el-Mervezî'nin *İhtilâfu'l-Ulemâ* adlı kitabında naklettiğine göre, İshâk b. Râhûyeh'in görüşü de böyledir.

İkinci görüşte olup, hiçbir şey vuku bulmaz diyenler, bunun haram bir bid'at olduğunu, bid'atin de merdud bulunduğunu söylemektedirler. Nitekim İbn Hazm, itiraf ederek: "Eğer haram bir bid'at olsaydı red ve bâtıl kılınması gerekirdi." demiş ancak (bid'at olduğunu kabul etmeyerek) İmam Şâfiî'nin "Üç talâkı birden vermek caizdir, haram değildir" şeklindeki görüşünü tercih etmiştir. Bu görüşün delilleri ileride gelecektir.

Bir talâk vukû bulur diyenler ise, nass ve kıyastan delil getirmişlerdir. Nass delili: Ma'mer ve İbn Cüreyc—İbn Tâvus—Tâvus—Ebu's-Sahbâ senediyle gelen haberdir. Ebu's-Sahbâ, İbn Abbas'a: "Üç talâkın, Hz. Peygamber (s.a.) ve Hz. Ebu Bekir devirleri ile Hz. Ömer devrinin de ilk yıllarında bir talâk kılındığını bilmiyor musun?" demiş, o da: "Evet, (biliyorum)." demiştir. Bunu Müslim rivayet etmiştir.

Başka bir rivayette: "Üç talâkın, Hz. Peygamber (s.a.) ve Hz. Ebu Bekir devirleri ile Hz. Ömer devrinin ilk yıllarında bir talâka çevrildiğini bilmiyor musun?" demiş, o da: "Evet (biliyorum)." demiştir.[43]

---

43. Müslim, 1472; Ahmed, 1/314; Ebu Davud, 2199; Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 2/32; Hâkim, 2/196. Hafız İbn Receb el-Hanbelî şöyle der: Bu hadis hakkında İslâm âlimleri iki yol izlemişlerdir.

Birincisi, İmam (Ahmed) ve ona muvafakat edenlerin yolu: Buna göre hadisin isnadında şâzlık bulunmaktadır. Tâvûs bu hadisle teferrüd etmiştir. Şahidleri yoktur. Her ne kadar sika da olsa, râvinin bir hadisle teferrüdü, o hadisi malûl kılar ve tevakkuf etmeyi gerektirir, eğer o hadisin manası sahih olan başka bir yoldan da rivayet edilmemişse onun şâz ve münker olmasına sebep olur. Bu yaklaşım önce geçen hadis imamlarına aittir. İmam Ahmed, Yahya b. Maîn, Yahya b. el-Kattân, Ali b. el-Medînî bunlardandır. Bu hadisi İbn Abbas'tan Tâvus'tan başkası rivayet etmemiştir. Mansûr rivayetinde İmam Ahmed şöyle der: İbn Abbas'ın bü-

Ebu Davud, Ahmed b. Sâlih—Abdürrezzâk—İbn Cüreyc— Rasûlullah'ın âzadlısı Ebu Râfi'in oğullarından biri —İkrime— İbn Abbas senedi ile rivayet eder: İbn Abbas anlatır: Abdu Yezîd —Rükâne ve kardeşlerinin babası— Ümmü Rükâne'yi boşadı ve Müzeyne'den bir kadını nikâhladı. Kadın, Hz. Peygamber'e (s.a.) geldi ve başından bir saç teli alarak: "Ondan benim istifadem ancak şu saç telininki gibi. O yüzden aramızı ayır." dedi. Hz. Peygamber'i (s.a.) bir hamiyettir aldı. Hemen Rükâne ve kardeşlerini çağırttı ve meclisinde bulunanlara: "Şüphesiz ki, oğlu falanca Abdu Yezîd'e şu şu bakımdan, falanca da şu şu bakımdan benziyor, öyle değil mi?" demiş, onlar da: "Evet" demişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.) Abdu Yezîd'e: "Onu boşa!" diye söyledi. O da boşadı. Sonra: "Rükâne ve kardeşlerinin annesi olan karına dön (ric'at et)." buyurdu. O: "Ben onu üç talâk boşadım Ya Rasûlallah!" dediyse de Hz. Peygamber (s.a.): "Tamam, anladım, sen ona dön." dedi ve: "Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde iddetleri içinde boşayınız." âyetini okudu.(44)

İmam Ahmed, Sa'd b. İbrahim —babası—Muhammed b. İshak—Davud b. el-Husayn—İbn Abbas'ın âzadlısı İkrime—İbn Abbas senediyle rivayet eder: İbn Abbas anlatır: Muttaliboğullarının kardeşi Rükâne b. Abdu Yezîd, karısını bir mecliste üç talâkla boşamıştı. Buna çok üzüldü. Hz. Peygamber (s.a.) kendisine:

---

tün talebeleri, Tâvus'un rivayet ettiğinin hilafını rivayet etmişlerdir. el-Cüzcânî: "O şâz bir hadistir, ilk zamanlarda bu hadisle çok ilgilendim, fakat bir türlü ona bir mesned bulamadım," der... İbn Receb devam eder: Bu hadisin râvisi olmasına rağmen, İbn Abbas'ın bunun hilafına ve birden verilen üç talâkın bağlayıcılığına dair fetva verdiği sahihtir. *Muğnî*'de de zikredildiği gibi İmam Ahmed ve Şâfiî, bu yolla da hadisi tenkide tâbi tutmuşlardır. Bu bile hadis için başlı başına bir illettir. Bir de şâz ve münker oluşu, ümmetin icmâına muhalif oluşu eklenince, durum nasıl olacaktır? Kadı İsmâil, *Ahkâmu'l-Kur'ân* adlı eserinde şöyle der: "Tâvus iyi hal ve faziletine rağmen, münker şeyler rivayet eder. Bunlardan birisi de bu hadistir." İbn Receb: "Mekke âlimleri, Tâvus'un şâz sözlerden teferrüd ettiği rivayetleri tepki ile karşılarlardı." der.

İkincisi İbn Râhûyeh'in ve ona tâbi olanların yaklaşımıdır: Bu yaklaşım hadisin mânasıyla ilgilidir ve bu hüküm, zifaf gerçekleşmemiş zevcelere hamledilmelidir. Bunu İbn Mansûr, İshâk b. Rahûyeh'den nakletmiştir. Havfî, *el-Câmî*'de buna işaret etmiş; Ebu Bekr el-Hallâl ve Ebu Bekr el-Esrem *Sünen*'inde buna dair bâb açmışlardır. Ebu Davud'daki (2199) hadis de buna delâlet etmektedir. Hadis Hammed b. Zeyd—Eyyûb—birçok kimse—Tâvus—İbn Abbas senediyle şöyledir: İbn Abbas: Kişi zifaftan önce karısını üç talâkla boşadığında bunu Hz. Peygamber (s.a.) ve Ebu Bekir devirleriyle, Hz. Ömer devrinin ilk yıllarında bir talâk sayarlardı. Hz. Ömer insanların talâka düşkünlük gösterdiklerini görünce (ashaba): "Bu talâkları aleyhlerine geçerli sayınız." dedi. Eyyûb, büyük bir imamdır. Eğer, "O rivayet mutlaktır." denilirse, biz de iki delili birleştiririz ve bu, zifaftan önceye aittir deriz.

44. Ebu Davud, 2196. Daha önce geçti.

— Onu nasıl boşadın? diye sordu. O da:

— Üç talâk boşadım, cevabını verdi. Hz. Peygamber (s.a.):

— Bir mecliste mi? diye sordu. O:

— Evet, dedi. Hz. Peygamber (s.a.):

— Şüphesiz ki o bir talâktır. Eğer istersen ona dön! buyurdu, o da rücû etti. Râvi şöyle diyor: İbn Abbas talâkın, sadece her tuhurda (temizlik süresi) bir verilebileceği görüşünde idi.[45]

Kıyas deliline gelince: Daha önce de geçtiği gibi üç talâkı birden vermek haram ve bid'attir. Bid'at ise merduttur. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.) emri üzere değildir. Haramlığının beyanı sırasında geçen diğer deliller, birden verilen üç talâkın vukubulmayacağına delildir. Başka değil de sadece liân âyetinde[46] geçen tarafların dörder defa şahitlik etmelerinin istenmesi ve yine yemin, şehadet ve ikrar gibi tekrarı istenilen her husus bile bu hususta birer delil teşkil eder. Allah Rasûlü (s.a.), kasâme konusunda: "Elli yemin edersiniz ve adamınızın kanına hak kazanırsınız."[47] buyurmaktadır. Şayet: "Allah'a elli yemin ederiz ki, muhakkak ki onu falanca öldürdü." deseler bu bir yemin yerine geçer. Zina ikrarı da böyledir. Nitekim hadiste: Bazı sahabîler, Mâiz'e: "Eğer dört ikrarda bulunursan, Rasûlullah (s.a.) seni recmeder." demişlerdi. Bu dört ikrarın aynı ağızda birden olması makul değildir.

Zifaf gerçekleşmiş olanla, olmayan arasını ayıranlara gelince, bunların iki delilleri vardır:

Birincisi: Ebu Davud'un sahih bir isnadla Tâvûs'dan rivayetidir. Ebu's-Sahbâ denilen bir adam İbn Abbas'a çok soru soran birisiydi. Ona: "Kişi karısını zifaftan önce üç talâkla boşadığında, bunu Hz. Peygamber (s.a.) ve Ebu Bekir devirleriyle, Hz. Ömer devrinin ilk yıllarında bir talâk sayarlardı. Hz. Ömer, insanların talâka düşkünlük gösterdikleri görünce (ashaba): Bu talâkları aleyhlerine geçerli sayınız! dedi. Öyle değil mi?" diye sorunca İbn Abbas da: "Evet." dedi.[48]

İkinci delilleri: Zifaf gerçekleşmeyen kadın, "Sen boşsun!" sözüyle ayrı düşmüş olur. "Üç talâkla" sözü ise, kadın ayrı düşmüş olacağından havada kalır. Bunlar, Hz. Ömer'in üç talâkla ilzamını zifaf gerçekleşen kadınlar hak-

45. Ahmed 1/265 (2387) Davud b. el-Huseyn, İkrime'den rivayeti haricinde sikadır.
46. Nûr, 24/6-8.
47. Sahihtir. Daha önce geçti. Bk. 1. Bölüm, Kâtili Bilinmeyen Öldürme Olaylarında Kasâme ile Hükmü.
48. Ebu Davud, 2199.

kında kabul etmişlerdir. Ebu's-Sahbâ hadisi, zifaf vukû bulmayan kadınlarla ilgilidir. Bunlar, böyle bir ayırıma gitmenin hem iki yönden menkûle hem de kıyasa uygun olduğunu söylüyorlar.

Bu görüşlerden her birisini benimseyen taraftarlar bulunmuştur. Nitekim İbn Hazm ve daha başkaları bunu belirtmişlerdir. Ancak üç talâkın hiç vukû bulmayacağı şeklindeki görüş İmamiyye'nin görüşü olmaktadır. Ehl-i beytten olan bir gruptan da nakledilmiştir.

a) Bir Defada Verilen Üç Talâkı Geçerli Sayanların Delilleri:

Bunlar şöyle diyorlar: Sizinle tartışmamız iki noktada olacaktır:

1) Üç talâkı birden vermenin haramlığı,

2) Haram olmasına rağmen, toptan vukûu.

Şimdi bu iki noktayı ele almak istiyoruz:

1) Birinci nokta: İmam Şâfiî, Ebu Sevr, bir rivayette İmam Ahmed ve zahirîlerden bir grup üç talâkı birden vermenin sünnete uygun olduğunu söylemişler ve şu şekilde delillendirmeye çalışmışlardır: "Eğer onu boşarsa, bir daha başka bir koca ile evlenmedikçe artık kendisine helâl olmaz."[49] âyetinde Allah (c.c.) üç talâkın birden ya da ayrı ayrı verilmiş olmasını ayırmamıştır. Allah'ın, birlikte belirttiği şeyleri bizim ayırmamız caiz olmaz. Nitekim Allah'ın birbirinden ayırdığı şeyleri birleştirmemiz de caiz değildir. Ve yine "Eğer onları, dokunmadan önce boşarsanız..."[50] âyetinde bir ayırım yoktur. "Kadınları, dokunmadan önce boşamanızda size bir günah yoktur."[51], "Boşanmış kadınlar iyilikle yararlandırılmalıdırlar."[52], "Ey iman edenler, mü'min kadınları nikâhladığınız, sonra da onları, dokunmadan boşadığınızda..."[53] âyetlerinde herhangi bir ayırıma gidilmemiştir.

Sahihayn'da belirtildiğine göre Uveymir el-Aclânî, Hz. Peygamber'in (s.a.) huzurunda, onu boşamasını emretmeden önce karısını üç talâkla boşamıştı.[54] Eğer üç talâkı birden vermek günah olsaydı, Hz. Peygamber (s.a.) onu onaylamazdı. Uveymir'in talâkı, ya o henüz karısı iken vâki olmuştu,

49. Bakara, 2/236.
50. Bakara, 2/227.
51. Bakara, 2/236.
52. Bakara, 2/241.
53. Ahzab, 33/49.
54. Buharî, 68/4; Müslim, 1492.

ya da liân ile kendisine haram olduğu anda. Eğer birinci şekilde olmuşsa hadisin hüccet oluşu gayet açıktır. Eğer ikinci şekilde olmuşsa, bunda da, Uveymir'in onu henüz karısı zannederek boşadığında şüphe yoktur. Eğer onun bu şekildeki boşaması haram olsaydı, mutlaka —karısı kendisine haram olmuş da olsa— onun haramlığını kendisine açıklardı. Yine Buharî'nin *Sahih*'inde Kâsım b. Muhammed,hadisinde, mü'minlerin annesi Hz. Âişe'den rivayet edilir: Bir adam karısını üç talâkla boşamıştı. Kadın evlendi ve hemen geri boşandı. Hz. Peygamber'e (s.a.): "O ilk kocası için helâl olur mu?" diye soruldu. Hz. Peygamber (s.a.): "Hayır, birincinin tattığı gibi, balcığından tatmadıkça (helâl olmaz)." buyurdu[55] ve bunu (üç talâkla boşamayı) kötü görmedi. Bu da, üç talâkı birden vermenin mübahlığına ve verildiğinde vukûuna delâlet eder. Eğer vukû bulmayacak olsaydı, kadının birinci kocasına dönmesini, ikinci kocanın balcığından tatması şartına bağlamazdı.

Yine *Sahihayn*'da Ebu Seleme b. Abdurrahman, Fâtıma bt. Kays'ın kendisine şunları anlattığını rivayet eder: Kocası Mahzumlu Ebu Hafs b. el-Muğîre kendisini üç talâkla boşamış, sonra da Yemen'e gitmişti. Bunun üzerine Halid b. Velid birkaç kişi ile kalkarak Meymûne vâlidemizin evinde bulunan Rasûlullah'a geldiler ve; "Gerçekten Ebu Hafs, karısını üç talâkla boşamıştır. Acaba bu kadına nafaka var mı?" diye sordular. Hz. Peygamber (s.a.): "Ona nafaka yoktur, ama iddet vardır." buyurdu.[56]

Sahih-i Müslim'de bu olayla ilgili olarak Fâtıma diyor ki: Hz. Peygamber'e (s.a.) geldim. Bana: "Seni kaç talâk boşadı?" diye sordu. Ben de: "Üç talâk." dedim. Bana: "Doğru söylemiş, sana nafaka yoktur." buyurdu.

Yine başka bir rivayette Fâtıma şöyle dedi: "Ya Rasûlallah! Kocam beni üç talâkla boşadı. Zorla yanıma girerler diye de korkuyorum."[57]

Bir başka rivayette Hz. Peygamber (s.a.), üç talâkla boşanmış kadın hakkında: "Onun ne mesken ne de nafaka hakkı yoktur." buyurdu.[58]

Bir başka delil de Abdürrezzâk'ın *Musannef*'inde, Yahya b. el-Alâ— Ubeydullah b. Velîd el-Vassâfî—İbrahim b. Ubeydullah b. Ubâde b. Sâmit— Davûd b. Ubâde b. Sâmit senediyle zikrettiği şu hadistir: Davud b. Ubâde b. Sâmit anlatır: Dedem bir hanımını bin talâk boşamıştı. Babam Rasûlullah'a (s.a.) gitti ve olanları O'na anlattı. Hz. Peygamber (s.a.): "Deden Allah'tan korkmamış. Üç talâk kendi hakkı, dokuz yüz doksan yedi talâka ge-

55. Buharî, 68/4; Nesâî 6/148; Ebu Davud, 2309. Hz. Âişe'den.
56. Müslim, 1480 (38, 48).
57. Müslim, 1482.
58. Müslim, 1480 (44).

lince, bu bir haddi tecavüz ve zulümdür. Dilerse Allah azab eder, dilerse affeder." buyurdu.(59)

Bazıları bu hadisi, Sadaka b. Ebî İmrân—İbrahim b. Ubeydullah b. Ubâde b. Sâmit—babası—dedesi yoluyla rivayet etmişlerdir. Dedesi (Ubâde b. es-Sâmit) anlatır: Atalarımdan biri karısını boşamıştı. Çocukları Hz. Peygamber'e (s.a.) gittiler ve: "Ya Rasûlallah! Babamız anamızı bin talâk boşadı. Bir çaresi yok mu?" diye sordular. Hz. Peygamber (s.a.): "Babanız Allah'tan korkmamış ki, ona bir çıkış yolu kılsın. Kadın ondan, sünnete uygun düşmeyecek şekilde üç talâkla ayrılır. Dokuz yüzdoksan yedi talâk ise onun boynunda bir günahtır." buyurdu.

Bir başka delil; Muhammed b. Şâzân'ın, Muallâ b. Mansûr—Şuayb b. Züreyk—Atâ el-Horasanî—Hasan—Abdullah b. Ömer senediyle rivayetidir. İbn Ömer anlatır: Kendisi karısını hayız halinde iken boşamıştı. Sonra da takip eden iki kur' (hayız veya temizlik süresi) içerisinde iki talâk daha vermek istemişti. Bu, Hz. Peygamber'e ulaştı ve şöyle buyurdu: "Ey İbn Ömer! Allah, bu şekilde emretmedi. Sünnet olanda hata ettin..." Sonra hadisi zikretti. Bu hadiste: "Dedim ki: Ya Rasûlallah! Şayet üç talâk boşasaydım, böyle üç talâkı birden verme yetkim var mıydı? O: 'Hayır, kadın ayrı düşerdi ve bu, bir günah olurdu.' buyurdu." ifadesi vardır. (60)

Ebu Davud, *Sünen*'de, Nâfi' b. Uceyr b. Abdu Yezîd b. Rükâne'den rivayet eder: Rükâne b. Abdu Yezîd karısı Süheyme'yi "elbette" kaydı ile boşamıştı. Bu durum Hz. Peygamber'e (s.a.) haber verildi. Hz. Peygamber (Rükâne'ye): "Vallâhi, bununla sadece bir talâk kasdettin, (öyle mi)?" diye sordu. Rükâne: "Vallahi sadece bir talâk kasdettim!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.), karısını kendisine geri verdi. Sonra ikinci talâkı Hz. Ömer zamanında, üçüncüsünü de Hz. Osman zamanında kullandı. (61)

Tirmizî'de, Abdullah b. Ali b. Yezîd b. Rükâne—babası—dedesi senediyle rivayet eder: Râvi dede (Yezîd) karısını "elbette" kaydı ile boşamıştır. Hz. Peygamber'e (s.a.) gelir (ve durumu anlatır). Hz. Peygamber (s.a.):

— Bununla ne kasdettin? diye sorar. O da:
— Bir talâk diye cevap verir. Hz. Peygamber (s.a.):
— Vallahi mi? der O:
— Evet, Vallahi! diye yemin eder. Hz. Peygamber (s.a.) de:

59. *Musannef*, 11339; Dârakutnî, 433. Son derece zayıf hatta bâtıl bir hadistir. Müellif yakında açıklayacaktır.
60. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/169.
61. Ebu Davud, 2206.

"— O, senin kasdettiğin şey üzeredir." buyurur.[62] Tirmizî: "Bu hadisi sadece bu yoldan biliyoruz. Muhammed'e —yani Buharî'ye— bu hadis hakkında sordum. Onda muztariblik vardır, diye cevap verdi." der.

Hadisin delil olarak kullanılması şu şekildedir: Hz. Peygamber (s.a.) ona, "elbette" ifadesinden ne kasdettiğine dair yemin ettirmiştir. Bu da onun, bu sözle daha fazlasına niyet etmesi durumunda, onun da vuku bulacağına delâlet eder. Eğer durum farklılık arzetmeseydi, ona yemin ettirmezdi.

Bunlar şöyle diyorlar: Bu hadis, İbn Cüreyc—Ebu Râfi'in oğullarından biri—İkrime senediyle rivayet edilen İbn Abbas'ın "karısını üç talâk boşadığı" şeklindeki hadisinden daha sahihtir. Ebu Davud diyor ki: "Çünkü onlar, adamın çocuklarıdır. Ailesi, Rükâne'nin onu sadece elbette kaydı ile boşadığını dahi iyi bilirler."

Sonra İbn Cüreyc onu Ebu Râfi'in oğullarından birinden rivayet etmiştir. Eğer o Ubeydullah ise, sika ve bilinen bir râvidir. Eğer kardeşlerinden bir başkası ise, onun âdil olup olmadığı meçhuldür. Dolayısıyla hadis hüccet olmaz.

İmam Ahmed'in tutumuna gelince, İbn İshak da öyledir, bu konudaki söz bellidir. Hattâbî, İmam Ahmed'in bu hadisin bütün senedlerini zayıf bulduğunu nakletmiştir.

Elinizde bulunan en sahih hadisiniz Ebu's-Sahbâ'nın İbn Abbas'tan rivayetidir. Onun hakkında Beyhakî: Bu hadis Buharî ve Müslim'in üzerinde ihtilâf ettikleri hadislerden biridir. Müslim kitabına almış, Buharî ise terketmiştir. Sanıyorum onu, İbn Abbas'tan gelen diğer rivayetlere muhalif olduğundan terketmiştir. Sonra (Beyhakî) üç talâkın vukûuna dair rivayetleri serdetmiş ve şöyle demiştir: "Bunlar, Saîd b. Cübeyr, Atâ b. Ebî Rebâh, Mücâhid, İkrime, Amr b. Dinâr, Mâlik b. el-Hâris, Muhammed b. İyâs b. el-Bükeyr'in rivayetleridir." Beyhakî devamlı şöyle diyor: "Biz onu Muâviye b. Ebî Ayyâş el-Ensârî'den rivayet ettik. Hepsi de İbn Abbas'tan, onun üç talâkı onayladığı ve geçerli kabul ettiği şeklindedir."

İbnü'l-Münzir şöyle der: "İbn Abbas'ın Hz. Peygaber'den (s.a.) bir şey öğrenip de onun aksine fetva vermiş olmasını zannetmek caiz olmaz."

İmam Şâfiî ise şöyle der: İbn Abbas'ın, "Üç talâk Hz. Peygamber devrinde... bir sayılırdı." şeklindeki sözünün mânası Hz. Peygamber'in (s.a.) emriyle olduğunu kasdediyor. —Allah daha iyi bilir ya— İbn Abbas'ın onu öy-

62. Tirmizî, 1177.

le bildiği, fakat sonradan neshedildiği anlaşılıyor. Beyhakî; İkrime'nin İbn Abbas'tan rivayetinde, Şâfiî'nin bu te'viline bir destek bulunduğunu söyler. Beyhakî, Ebu Davud ve Nesâî'nin rivayet ettikleri İkrime hadisini kasdediyor: "Boşanmış kadınlar, bizzat kendileri üç hayız müddeti (veya temizlik süresi) beklerler..." âyeti hakkında (İbn Abbas): Kişi karısını boşadığında — isterse üç talâk boşasın— ona rücû etmeye hak sahibi idi. Bu neshedildi ve: "Talâk iki defadır..." buyuruldu, der.[63]

Yine muhtemeldir ki, "O devirde üç bir kılınırdı." sözünün mânası: "Koca bir talâktan sonra rücû edebildiği gibi, üç talâktan sonra da rücû edebilirdi. Sonra bu neshedildi." şeklinde olabilir.

İbn Süreyc[64] ise şöyle der: Bu sözün, "Sen boşsun!, Sen boşsun! Sen boşsun!" demesi gibi lafızlar arasını ayırmak suretiyle verilen üç talâk şekline ait olması mümkündür. Hz. Peygamber (s.a.) ve Hz. Ebu Bekir zamanlarında genel ahlâk bozulmamıştı. İnsanlar doğruluk ve selâmet üzere idiler. Gammazlık, birbirini aldatma gibi kötü şeyler yoktu. Onlar bu ayrı ayrı söyledikleri sözden te'kid murad ettiklerini, üç talâk kasdetmediklerini söylediklerinde, sözleri kabul görür, sözlerine inanılırdı. Hz. Ömer, kendi devrinde bazı şeylerin ortaya çıktığını, genel ahlâkın bozulmaya yüz tuttuğunu görünce, daha önceden yapıldığı gibi, lafzın tekrara hamledilmesini men etti ve onları üç talâkla ilzam etti.

Bir başka grup da şöyle bir yorum getirmişlerdir: Hz. Peygamber (s.a.) zamanında âdet, bir talâk verilmesi şeklindeydi. İddeti bitinceye kadar başka talâk vermezlerdi. Sonra insanlar üç talâkı birden vermeyi âdet edindiler. Buna göre hadisin manası: "Bu gün kişinin üç talâk şeklinde verdiği boşama, Hz. Peygamber (s.a.) ve Hz. Ebu Bekir zamanlarında bir talâk ile olurdu." demek olur ve bu, vâkıayı haber vermektir. Dinen meşrû kılınan hükmün bildirilmesi kabilinden değildir.

Bir grup şöyle der: Hadiste, üçü bir sayanın bizzat Hz. Peygamber (s.a.) olduğuna, O'nun bundan haberi olup onayladığına dair bir açıklama yoktur. Hüccet, sadece Hz. Peygamber'in söylediği veya yaptığı ya da bildiği ve ikrar ettiği (kabullendiği) hususlarda sözkonusudur. Ebu's-Sahbâ hadisinde, bunlardan hiçbirinin sıhhati bilinmemektedir.

---

63. Ebu Davud, 2195; Nesâî, 6/212. Senedi hasendir.
64. Asıl nüshada "İbn Cüreyc"dir; bu bir tahrif olmalıdır. İbn Süreyc: Büyük âlim, şeyhulislâm, Kadı Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ömer b. Süreyc'dir. Bağdadlıdır ve devrinde Şâfiîlerin imamıdır. Şiraz kadılığı yapmıştır. Bağdat'da h. 360 senesinde ölmüştür. Eserlerinin sayısı dört yüz kadardır. Bk. *Tezkiretu'l-Huffâz*, s. 811.

Bunlar şöyle diyorlar: Hadisler ihtilâf ettiğinde, Hz. Peygamber'in (s.a.) ashabının üzerinde bulundukları şeylere iltifat ederiz. Çünkü onlar, O'nun sünnetini en iyi bilenlerdir. Nitekim öyle de yaptık ve gördük ki Hz. Ömer'den sabit olan —ki başka türlüsü de olamaz— Abdürrezzâk'ın, Süfyân es-Sevrî—Seleme b. Küheyl—Zeyd b. Vehb senediyle rivayet ettiği şu hadistir: Hz. Ömer'in huzuruna karısını bin talâk boşayan bir adam çıkarılır. Hz. Ömer ona:

— Karını boşadın mı? diye sorar. Adam:

— Ben sadece eğlence olsun dedim, der. Hz. Ömer ona kamçısını kaldırır (ve döver). Ona:

— Sana bundan sadece üç tanesi yeterlidir, der.(65)

Vekî, A'meş'ten, o da Habîb b. Ebî Sâbit'ten rivayet eder: Hz. Ali'ye bir adam gelir ve ona:

— Ben karımı bin talâk boşadım! der. Hz. Ali de:

— O senden üç tanesi ile ayrı düşmüş olur. Diğerlerini de öbür kadınların arasında taksim et, der.(66)

Yine Vekî, Câfer b. Bürkân'dan, o da Muâviye b. Ebî Yahya'dan rivayet eder: Bir adam Osman b. Affan'a gelerek:

— Karımı bin talâk boşadım, der. Hz. Osman da ona:

O senden üç talâkla ayrı düşmüştür, der.(67)

Abdürrezzâk, Süfyân es-Sevrî—Amr b. Mürre—Saîd b. Cübeyr senediyle zikreder: Bir adam İbn Abbas'a:

— Ben karımı bin talâk boşadım, der. İbn Abbas ona:

— Üç talâk onu sana haram kılar; geri kalanları ise üzerine bir yüktür (günahtır). Sen Allah'ın âyetlerini eğlenceye almışsın! der.(68)

Yine Abdürrezzâk, Ma'mer—A'meş—İbrahim—Alkame senediyle rivayet eder: Bir adam İbn Mes'ûd'a gelmiş ve ona:

— Karımı doksan dokuz talâk boşadım, demiştir. İbn Mes'ûd:

---

65. *Musannef*, 11340; Beyhakî, 7/334.
66. *el-Muhallâ*, 10/172. Senedinde inkıta vardır.
67. *el-Muhallâ*, 10/172.
68. *Musannef*, 11353. İsnadı sahihtir.

— Üç tanesi onu senden ayırır. Geri kalanları ise haddi tecavüzdür, demiştir.[69]

Ebu Davud, *Sünen*'de, Muhammed b. İyâs'tan rivayet eder: İbn Abbas, Ebu Hureyre ve Abdullah b. Amr b. el-Âs'a, bâkirenin üç talâkla boşanmasının hükmü sorulur. Hepsi de: "Başka bir kocayla nikâhlanmadıkça artık ona helâl olmaz." diye cevap verirler.[70]

İşte bu Hz. Peygamber'in sahabîleri, gördüğünüz gibi, birden verilen üç talâkı geçerli kabul etmişlerdir. Bunlar değil de içlerinde sadece ilâhi vahyin onayına mazhar olmuş Hz. Ömer olsaydı o bile yeterdi. Zira, Hz. Peygamber'in (s.a.) ric'î talâk olarak meşrû kıldığı bir hükmü, onun değiştirerek haram kılması aslâ düşünülemez. Böyle bir şey, kadını kendisine haram olmayana haram, helâl olmayana da mübah kılma durumunu içermektedir. Eğer böyle bir şeyi Hz. Ömer yapsaydı, sahabe ona muvafakat etmek şöyle dursun, onun bu tutumunu tasvip etmezler, muhalefet ederlerdi. Eğer İbn Abbas'ın elinde "üç talâkın bir sayıldığına" dair bir hüccet olsaydı, ona muhalefet edip de Hz. Ömer doğrultusunda, onun aksi ile fetva vermezdi. Nitekim İbn Abbas'ın Hz. Ömer'e avl, iki erkek kardeşle kız kardeşlerin bulunması durumunda annenin hacb edilmesi vb. konularında muhalefeti bilinmektedir.

Biz bu konuda Hz. Peygamber'in (s.a.) ashabına uyarız. Onlar O'nun sünnet ve şerîatını en iyi bilen insanlardır. Eğer O'nun şerîatında hüküm, "üç talâk birdir." şeklinde yerleşmiş olsaydı ve Hz. Peygamber (s.a.) o hal üzere ölseydi, bu durum onlara gizli kalıp da ondan sonra gelenlerin buna vâkıf olmaları, ashabın doğruya ulaşmaktan mahrum kalıp, sonrakilerin muvaffak olmaları, ümmetin allâmesi (hıbru'l-ümme) ve fakihi'nin (İbn Abbas) üç talâkın bir olduğunu rivayet etmesi, sonra da kalkıp ona muhalefet etmesi sözkonusu olamazdı.

b) Bir Defada Verilen Üç Talâkı Geçerli Saymayanların Cevapları:

Bu ve diğer konularda hakem olarak başvuracağımız yer, Yüce Allah'ın yeminle, aramızdaki anlaşmazlıklarda O'un hakem kılıp hükmüne razı olmadıkça, bundan da asla bir sıkıntı duymadıkça, ancak O'na teslim olup, O'ndan başkasına —kim olursa olsun— boyun eğmedikçe aslâ mü'min olamayacağımızı belirttiği[71] Hz. Peygamber (s.a.) olacaktır. Ama ihtilâf yok da

69. *Musannef* 11343. Râvileri sika, isnadı sahihtir.
70. Ebu Davud, 2198. İsnadı sahihtir.
71. Bk. Nisâ, 4/65.

ümmet bir hüküm üzerinde kesin ve aslâ şüpheye mahal kalmayacak şekilde icmâ etmişlerse, bu takdirde o, asla muhalefeti caiz olmayan hak olacaktır. Yüce Allah ümmetini, Hz. Peygamber'den (s.a.) sabit olan bir sünnete muhalif olarak icmâ etmekten muhafaza etmiştir. Böyle bir varsayım mümkün olamaz. Biz, meseleyi isbat edici delilleri size karşı ortaya koymuş bulunuyoruz. Sizinle, o deliller hakkında ileri sürdüğünüz tenkitler, getirdiğiniz karşı deliller hakkında ancak şu şartla münazara ederiz: Biz ancak ya Allah'tan bir nass, ya Peygamber'den (s.a.) sabit bir sünnet (nass), yahut da şüphe olmayan kesin bir icmâ'a boyun eğeriz. Bunun dışında kalan herşey, tartışmaya açıktır. Nihayet bunlar, onlara uymanın caizliğini gösterebilir, asla bağlayıcılığı değil. Bu ileri sürdüğümüz şart devamlı aklınızda bulunsun. Yüce Allah: "Eğer bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz onu, Allah'a ve Rasûlü'ne götürünüz."[72] buyurmaktadır. Biz ve siz, bu konuda anlaşmazlığa düşmüş bulunuyoruz. Dolayısıyle meselemizi Allah ve Rasûlü'nden başkasına götürmemize aslâ imkân yoktur. Bizim bu konuda ashaba uygunluk hususunda da daha haklı olduğunuz ileride gelecektir.

Üç talâkı birden vermenin haram olmadığını söylüyorsunuz. Biz buna katılmıyoruz. Onun haramlığına delâlet eden deliller sizin aleyhinize bir hüccet olmaktadır.

"Kur'an üç talâkı birden vermenin caizliğine delâlet etmektedir" şeklindeki sözünüz, değil kabul görmek aksine bâtıl bir iddiadır. Nihayet bu konuda sarıldığınız deliller, Kur'an'ın, talâk sözcüklerini mutlak olarak (kayıtsız) zikretmesidir. Bu mutlak ifadeler talâkın, hem caiz hem de haram olanını içine almaz. Nitekim hayızlı kadının boşanması, cimâ edilen temizlik süresi içerisinde yapılan boşanma da bu mutlak ifadenin kapsamına girmemektedir. Sizin bu durumunuz tıpkı, bu mutlak ifadelerden hareketle, gayr-ı meşrû talâkın haramlığı konusunda sahih sünnete karşı gelen kimselerin durumu ile aynıdır. Malumdur ki Kur'an, her talâkın caiz olduğuna delâlet etmemektedir. Bu itibarla, ona taşıyamayacağı yükü yükleyemezsiniz. Kur'an sadece talâk hükümlerine delâlet etmekte, Allah adına açıklayıcı olan Hz. Peygamber (s.a.) de onun helâlini, haramını beyan etmektedir. Başta da söylediğimiz gibi Kur'an'ın zâhiri bizimledir. Yüce Allah, zifaf gerçekleşmiş kadınlar için bedelsiz bâin talâkı meşrû kılmamıştır. Eğer son talâkı da kullanmışsa, ancak o zaman ayrılık sözkonusudur. İşte Allah'ın Kitabı önümüzdedir. Sizin delil olarak kullandığınız en büyük şey Kur'an'ın mutlak ifadeleridir. Halbuki onları sünnet takyîd etmiş; şartlarını, hükümlerini açıklamıştır.

---

72. Nisâ, 4/59.

"Liânda bulunan kişi, Hz. Peygamber'in (s.a.) huzurunda karısını üç talâkla boşamıştır." şeklindeki istidlâlinize gelince, bu son derece sahîh bir hadistir. Fakat, bekâ ve devamı maksut olan nikâh konusunda, tek bir kelime ile üç talâkın birden verilmesinin cevazına bu hadisi delil kullanmanız o derecede de uzaktır. Sonra bu hadisi delil olarak kullanan kimse, liânda ayrılık sadece kocanın liânda bulunması ile gerçekleşir görüşünde ise —ki İmam Şâfiî böyle düşünmektedir—, veya hâkim aralarını ayırmasa bile her ikisinin de birden liânda bulunmalarından sonra gerçekleşir diyorsa —bir rivayette İmam Ahmed gibi—; bu takdirde bu hadisin delil olarak kullanılması bâtıldır. Çünkü bu durumda verilen üç talâk havada kalır ve bir mâna ifade etmez. Eğer ayrılığı hâkimin tefrikine bağlı kılanlardan ise, bu takdirde de hadisi delil olarak kullanması sahih olmaz. Çünkü bu nikâhın bekâ ve devamına artık imkân kalmamış, aksine izalesi vacip ve ebedî haramlık sözkonusu olmuştur. İşte bu sırada verilen üç talâk, liândan gözetilen maksadı te'kid ve takrîr etmek durumundadır. Zira üç talâk nihayet, kadını başka bir koca ile evlenmedikçe artık kendisine haram kılarken, liândan doğan ayrılık onu kocaya ebedî olarak haram kılmaktadır. Dolayısıyla icbarî olarak ebedî haramlığa yüz tutmuş bir nikâh içerisinde verilen talâkın geçerli olmasından; mevcut, bekâ ve devamı maksut olan bir nikâh içerisinde verilen talâkın da nâfiz (geçerli) olması gerekmez. Bu yüzdendir ki, bu durumda kadını, hayız veya lohusa iken ya da cimâ bulunan temizlik süresi içerisindeyken boşamış olsa, âsî olmazdı. Çünkü bu nikâhın ebedî haramlık üzere izalesi istenmektedir.

Hem şuna şaşıyoruz ki, siz bu talâk üzerine vârid olan Hz. Peygamber'in takririne yapışıyorsunuz, fakat liân yapanın haricinde, üç talâkla boşayanlara tepki gösterip, onlara kızmasına, bu yaptıklarının Allah'ın kitabı ile oynamak olduğunu ifadesine hiç dönüp bakmıyorsunuz. Halbuki bu ikrarla, bu tepki (münker bulma) arasında ne kadar fark vardır! Allah'a hamdederiz ki, biz her ikisi yanında da varız, Hz. Peygamber'in (s.a.) ikrar buyurduklarını biz de kabul ediyoruz. O'nun tepki gösterdiklerine biz de tepki gösteriyoruz.

Hz. Âişe hadisi ile istidlâlinize gelince; ki hadis şöyleydi: Bir adam karısını üç talâk boşamıştı (طَلَّق امرأته ثلاثا). Kadın evlendi (ve hemen boşandı). Hz. Peygamber'e: "O, ilk kocasına helâl olur mu?" diye soruldu. Hz. Peygamber (s.a.): "Balcığından tatmadıkça hayır!" cevabını verdi. Bu hadis hakkında size bir diyeceğimiz yok. Evet bu (şer'î tahlîlde) ikinci kocanın sadece akid kıyması ile iktifa edip "zifaf" şartı aramayanlara karşı iyi bir delildir. Fakat hadiste üç talâkı aynı ağızda verdiğine dair sarahat nerde? Hatta hadisin bizim için bir delil olduğunu bile söyleyebiliriz. Zira, (فعل ذلك ثلاثا) "=Onu üç (defa) yaptı.", (قال ثلاثا) "=Üç (defa) dedi." gibi ifadeler, ancak o şeyi bir-

biri arkasınca üç kere yapan ya da söyleyenler için kullanılır. Arapça ve diğer bütün dillerde makul olan da budur. Nitekim; (قذفه ثلاثا) "= Ona üç defa iftira etti.", (شتمه ثلاثا) "= Ona üç defa sövdü.", (سلّم عليه ثلاثا) "= Ona üç defa selâm verdi." denilir. (Ve bunlar bu şeylerin birbiri arkasınca üç kez ayrı ayrı yapıldığına delâlet eder.)

Fâtıma bt. Kays hadisi ile istidlâlinize gerçekten şaşmamak elde değil! Zira siz, bu hadiste son derece sarih olan, te'vil kabul etmeyen kısmının gereğine muhalefet ediyor, sıhhat ve açıklığına karşı koyacak bir delil olmamasına rağmen bâin talâkla boşanan kadının nafaka ve giyecek hakkının düşmesi kısmına bakmıyor; hadisin mücmel kısmına yapışıyorsunuz. Hatta bu mücmelliğin açıklanması, sizin o hadise tutunmanızı imkânsız kılacak biçimdedir. Çünkü, (طلّقها ثلاثا) "= Onu üç (defa veya talâk) boşadı." sözü, bu talâkların aynı anda verildiği hususunda açık değildir. Nitekim az önce geçti. Nasıl olabilir ki, *Sahih*'de, Zührî'den rivayet edilen aynı Fatıma bt. Kays hadisinde Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, "Kocasının, kendisine geri kalan bir talâkı ile (geri evlenmek için) haberci gönderdiğinden" bahsedilmektedir.[73] *Sahih*'deki başka bir rivayette: "Kocasının onu üç talâkın sonuncusu ile boşadığı" ifadesi mevcuttur.[74] Bu, güneş gibi sahih ve muttasıl bir senede sahiptir. Dolayısıyla bunu bırakıp da mücmel lafıza nasıl yapışabilirsiniz? Görüldüğü üzere bu hadis de aleyhinize bir hüccettir.

Abdürrezzâk'ın rivayet ettiği Ubâde b. es-Sâmit hadisi ile istidlâlinize gelince, o hadis son derece düşük bir haberdir. Çünkü senedinde Yahya b. Ali—Ubeydullah b. Velid el-Vassafî—İbrahim b. Ubeydullah vardır. Bunlar sırasıyla zayıf, hâlik ve meçhul râvilerdir. Sonra bu hadisin yalan ve bâtıl olduğuna şu husus da delâlet etmektedir: Sağlam, sakat; muttasıl, munkatı hiçbir haberde Ubâde b. es-Sâmit'in babasının İslâm'a yetiştiğinden bahsedilmemektedir. Ya dedesinin durumu nasıl olur!? Onun müslümanlığa yetişmesi hiç kuşkuuz ki muhaldir.

Abdullah b. Ömer hadisine gelince, şüphesiz onun aslı sahihtir. Ancak sonundaki: "Ya Rasûlallah! Şayet onu üç talâk boşamış olsaydım o bana helâl olur muydu?" şeklindeki ilâve kısım, sadece Şuayb b. Züreyk'ın rivayetinden gelmiştir. O Şamlı'dır. Bazıları onun ismini tersine çevirerek Züreyk b. Şuayb diyorlar. Her nasıl olursa olsun o zayıftır.[75] Sahih olsa bile onda

---

73. Müslim, 1480 (41).
74. Müslim, 1480 (40).
75. *Takrîb*'de: "Sadûktur, hata eder. Bunun gibilerinin hadisleri hasen sayılır." denilir. Ancak *Tehzîb*'de: "Hadisi Atâ el-Horasanî'den başkasından rivayet ediyorsa, itibar görür." denilmiştir. Bu hadisi Atâ'dan rivayet etmiştir. Müellifin de dediği gibi, hadis zayıftır.

bir delil olacak durum yoktur. Çünkü, (لو طلقتها ثلاثا)" = Şayet onu üç (talâk) boşamış olsaydım." sözü, (لو أقررت ثلاثا، لو سلمت ثلاثا)" = Şayet üç ikrarda bulunsam, üç selâm versem." sözleri mertebesindedir. Üç talâkın birden verilmesi mânası çıkmaz.

Ebu Davud'un rivayet ettiği; Rükâne'nin, karısını "elbette" kaydı ile boşadığı ve Hz. Peygamber'in (s.a.) kendisine sadece bir talâk kasdedip etmediğine dair yemin verdirmesi şeklindeki Nâfi' b. Uceyr hadisini ele alıyoruz. Bu, asla hali bilinmeyen, kim ve ne olduğu belli olmayan Nâfi' b. Uceyr'in, İbn Cüreyc —Ma'mer—Abdullah b. Tâvus—Ebu's-Sahbâ silsilesine takdimine şaşmamak elde değildir. Ehl-i hadisin imamı Muhammed b. İsmail el-Buharî, bu hadiste "muztariplik" bulunduğuna şahitlik etmiştir. Tirmizî, *el-Câmi'*de bunu böylece zikretmiştir. Başka bir yerde de yine ondan bahsederek hadisin muztarib olduğunu söylemiştir. Hadiste bazan: "Üç talâk boşadı", bazan "bir talâk", bazan da "elbette kaydı ile boşadı" şeklindeki ifadeler çelişkilidir. İmam Ahmed, "Bu hadisin bütün senedleri zayıftır." demiştir. Hadisi Buharî'nin de zayıf bulduğunu, Münzirî kendisinden nakletmiştir.

Sonra, rivayet açısından muztarib ve meçhul olan bu hadis, nasıl olur da, sırf Ebu Râfi'in oğullarından birinin cehaleti sebebiyle Abdürrezzâk'ın rivayet ettiği İbn Cüreyc hadisine tercih edilebilir? Ebu Râfi'in oğulları tâbiîndendir. Her ne kadar bunlar içerisinde en meşhur olanı Ubeydullah ise de, öbürleri hakkında herhangi bir yalancılıkla itham sözkonusu değildir. İbn Cüreyc ondan rivayet etmiştir. Meçhulün, rivayetini kabul eden veya, "Âdil râvinin meçhul râviden rivayeti onu ta'dil sayılır." diyen için bu hadis hüccet olur. Ama onu zayıf bulup, kendi ayarında veya daha da aşağı mertebede meçhul olan bir rivayeti onun önüne almaya gelince; bu asla olamaz. Nihayet durum, bu iki meçhul râvinin rivayetlerinin düşmesini gerektirir ve başka delil aramaya gidilir. Bunu yaptığımızda, Sa'd b. İbrahim hadisine bakar ve onun sahih bir isnada sahip olduğunu görürüz. Muhammed b. İshak'ın, seneddeki: "Bana Davud b. el-Husayn tahdis etti."[76] ifadesi ile tedlis şüphesi de kalmamıştır. Nitekim İmam Ahmed, bu isnadla çeşitli yerlerde ihticacda bulunmuştur. Bizzat o ve daha başkaları aynen bu isnadla rivayet edilen: "Hz. Peygamber (s.a.) Zeyneb'i, kocası Ebu'l-Âs b. er-Rebî'e, ilk nikâhla geri verdi, yeni bir şey yapmadı."[77] hadisini sahih kabul etmişlerdir.

Davud b. el-Husayn'ın İkrime'den rivayetlerine gelince, öteden beri imam-

---

76. Tahdis ifadesinin açıklanması Ahmed'in rivayetindedir, 1/265.
77. Bu hadisin kaynakları daha önce geçti. Bk. 2. Bölüm, Evlilikte Din Farkı.

lar onunla ihticacda bulunagelmişlerdir.[78] Arâyâ bahsinde, hakkında şüphe edilen ve beş vesk veya daha az bir miktarla takdiri konusunda kesin kanaat getirilemeyen bir konuda onu delil olarak kullanmışlardır. Halbuki bu, yaş hurmaları kuru hurmalar karşılığında satmayı yasaklayan hadislere terslik arzetmektedir. Buna rağmen onunla ihticaca gitmişlerdir. O zaman sizin görüşünüz doğrultusunda rivayet etmemekten başka, suçu nedir ki, öbürlerini kabul ediyor, bunu etmiyorsunuz? Eğer İkrime hakkında da söz söyleyecek olursanız —belki onu da yaparsınız— o zaman içinden çıkamayacağınız bir çelişkiye düşersiniz. Zira hem siz hem de büyük hadis imamları onun rivayetiyle ihticacta bulunmakta, hadisini *Sahih*'ine almak suretiyle Buharî onu kabullendiğini ortaya koymaktadır.

Ebu's-Sahbâ hadisi konusunda girdiğiniz sarp çıkmaz yollara gelince; bunlardan hiçbirisi doğru değildir.

Birinci yol, bu hadisi sadece Müslim'in rivayet edip Buharî'nin eserine almaması şeklindeydi. Bunun özrü kabahatinden büyük! Müslim'in, Buharî'den ayrılmış olması hadise bir zarar vermez. Sonra siz veya herhangi biri, bunu Müslim'in Buharî'den ayrılıp yalnız başına rivayet ettiği her hadis için kabul ediyor musunuz? Buharî: "Kitabıma almadığım her hadis bâtıldır veya hüccet değildir veya zayıftır." diye bir söz aslâ söyledi mi? Nice defalardır Buharî, *Sahih*'inde hiç adı geçmeyen, *Sahih*'in dışında kalan hadislerle ihticacta bulunmuş, nice kereler *Sahih* dışında kalan hadisleri sahih bulmuştur.

İbn Abbas'tan gelen diğer rivayetlerin ona muhalefetine gelince, şüphe yoktur ki İbn Abbas'tan iki sahih rivayet bulunmaktadır ve bu kesindir. Birincisi bu hadise uymakta, diğeri ise muhalefet etmektedir. Bu iki rivayeti karşılaştırdığımızda hadis sâlim olarak —Allah'a hamdolsun— ortada ayakta kalır. İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadise muhalefet ettiğine dair rivayetler ittifak halinde ise, ona bu konuda örnekler yok değildir. O râvisinin muhalefet ettiği ilk hadis değildir. Size soruyoruz: Sizce asıl olan sahabînin rivayetini mi esas almaktır, yoksa onun şahsî görüşünü mü? Eğer "rivayetini esas almaktır" derseniz, —ki bu çoğunluğunuzun hatta ümmetin çoğunluğunun görüşüdür— o zaman bizi cevap külfetinden kurtarmış olursunuz. Eğer, "Esas olan görüşünü almaktır." derseniz o zaman içinden aslâ çıkamayacağınız, içinde bulunduğunuz çelişkinizi size gösteririz. Özellikle de bizzat İbn Abbas'tan gelen rivayetler konusunda. Zira o Berîre hadisini ve onun muhayyer bırakıl-

---

78. Ancak Ali b. el-Medinî şöyle der: "İkrime'den rivayet ettiği münkerdir." Ebu Davud ise: "Hocalarından rivayetleri doğrudur. İkrime'den olan rivayetleri ise münkerdir." der. *Takrîb*'de: "İkrime'den rivayetleri hariç sikadır." denilir.

dığını, satışının talâk olmadığını rivayet etmiş, buna rağmen farklı düşünmüş ve cariyenin satışının aynı zamanda onun talâkı olduğunu benimsemiştir. Siz de —isabetli olarak— onun rivayetini aldınız ve görüşünü terkettiniz. Bu konuda da aynı şeyi yapsaydınız ve: "Rivayet masumdur (hatasızdır), sahabînin kavli ise masum değildir. Rivayet ettiği şeye muhalefeti çeşitli şeylerden kaynaklanabilir: Unutabilir, te'vilde bulunur, kendince daha ağır basan başka bir delile ters düşebilir, mensuh veya tahsis görmüş olduğuna inanır vb... Bütün bu ihtimaller mümkün iken, onun rivayetinin terki nasıl caiz olabilir? Bu kesin bilinen bir şeyin, zandan hatta, meçhulden dolayı terkinden başka bir şey olur mu?" deseydiniz ya! Ebu Hureyre, köpek yalamasından dolayı kapların yedi defa yıkanması hadisini[79] rivayet etmiş ve aksine fetva vermişti. Siz ise rivayetini almış ve fetvasını bırakmıştınız. Şayet sahabînin rivayetini alıp fetvasını terkettiğiniz konuları araştırıp ortaya koyacak olsak çok uzardı.

Hadisin neshi iddianıza gelince, bunun tutarlı olabilmesi için sonraki tarihli güçlü bir karşı delilin olması gerekir. O da nerde?!

İbn Abbas'tan nakledilen, "üç talâktan sonra ric'atta bulunmanın neshi" ile ilgili İkrime hadisi, sahih olsa bile bunda size bir delil bulunmamaktadır. Çünkü bu hadiste: "Kişi karısını sayısız kere boşar ve ric'atta bulunurdu. Bu neshedildi ve üçe hasredildi. Üçüncüde ric'at kesilir." denilmektedir. Bunda bir ağızdan çıkan üç talâkla ilzam nerede? Sonra nasıl olur da, mensuh hüküm —kadınların helâlliği ile ilgili en önemli hükümlerden biri olduğu halde— Hz. Peygamber (s.a.) ve Hz. Ebu Bekir devirleri boyunca ve Hz. Ömer devrinin de ilk yıllarına kadar sürer gider de ümmetin ondan haberi olmaz. Bu olacak bir şey mi? Sonra Ömer nasıl olur da: "İnsanlar teennî ile davranır oldukları bir hususta acele etmeye başladılar." diyebilir? Acaba mensuh bir hükümde herhangi bir şekilde, ümmet için teennî sözkonusu olur mu? Sonra, sahih hadise; senedinde zayıflığı herkesçe mâlum olan Ali b. el-Hüseyin b. Vâkıd'in [80] bulunduğu bu hadisle nasıl karşı çıkılabilir?

Boşayan kimsenin, "Sen boşsun! Sen boşsun! Sen boşsun!" şeklinde söylemesi ve bundan maksadının da ilk boşsun sözünün tekidi olduğu şeklindeki

---

79. Bk. Mâlik, 1/34: Buharî (*Fethu'l-Bârî*), 1/239; Müslim, 279. Hadis şöyle: "Köpek birinizin kabından içerse, onu yedi defa yıkasın." Müslim'in rivayetinde: "Köpek yaladığında, o kabınızın temizliği, yedi kere yıkanmasıyladır. Birincisi de; toprakla oğmak şeklindedir." denilir. Ebu Hureyre'nin fetvası, üç kere yıkanılması şeklindedir. Bk. Dârakutnî, 1/66. Senedi sahihtir.

80. Aksine Ali b. Hüseyin el-Vâkıd, rical kitaplarından öğrenildiğine göre hadisleri hasen olan bir râvidir.

te'vilinizi, hadisin akışı baştan sonra reddetmektedir. Zira sizin hadisi yorumladığınız durum ne Hz. Peygamber'in (s.a.) vefatı ile değişir, ne de O'nun ve halifelerinin devirlerinde farklılık arzeder. Kıyamete kadar da hep öyle devam eder. Eğer bir kimse böyle bir ifadede tekit kasdında bulunmuşsa onun salih ya da fâcir; doğru ya da yalancı olduğu şeklinde bir ayırıma gidilmez. Niyeti ne ise ona hamledilir. Aynı şekilde hükümde kişinin kasdını kabul etmeyen de mutlak olarak kabul etmez. İster kişi salih olsun, ister fâcir; fark etmez.

Yine Hz. Ömer'in: "İnsanlar, teennî ile davranır oldukları bir hususta acele etmeye ve düşkünlük göstermeye başladılar. Keşke onu aleyhlerine geçerli saysak." sözü, onun şunu bildirmesi demektir: Allah bir genişlik olmak üzere insanlara lutufta bulunmuş, onlara acıyarak, rıfk ve teennîli olarak talâkı zaman içinde birini diğerinden sonra verilmek üzere meşrû kılmış, böylece boşayanın pişman olmamasını, ilk çırpıda sevgilisinin elinden çıkmamasını, telafisi zor bir şeye fırsat verilmemesini amaçlamıştır. Onlara mühlet tanımış ve teennîli davranmalarını istemiştir ki, bu mühlet içerisinde boşayan kimse aklını başına toplasın, hoşnutsuzluk sebebi ortadan kalksın, ayrılığa sebep olan şiddet, öfke hali geçsin ve iyilikle tekrar birbirlerine dönsünler. Fakat onlar Allah'ın bu iradesinin aksine, kendilerinden teennî ile davranmaları istenen bu konuda acelecilik göstermeye ve üç talâk hakkını bir çırpıda kullanmaya başladılar. Hz. Ömer de, onlara bir ceza olsun diye, kendi üstlendikleri bu tasarrufları ile ilzam edilmelerini uygun gördü: Boşayan kimse, karısının, can yoldaşının, üç talâkı birden vermesi sebebiyle ilk andan itibaren artık kendisine haram olacağını bilirse, ondan el çekecek ve izin verilen meşrû talâka dönecektir. Bu uygulama Hz. Ömer'in üç talâkla boşamanın yaygınlaşması üzerine tebaasına uyguladığı bir te'dib ve terbiye tedbiri mahiyetindedir. Nitekim birazdan onun üç talâkla ilzam etmesinde mazur olduğunu ifade sırasında biraz daha üzerinde durulacaktır. Hadisin izahı işte budur. Başka türlü de olamaz. Sizin hadisin lafızları ile aslâ uyum arzetmeyen, uzak kalan, çelişen hiç de hoş olmayan tevilleriniz bizim bu izahımız yanında anlamsız kalacaktır.

Hadisin mânası, "Bu gün kişinin üç talâk şeklinde verdiği boşama, Hz. Peygamber (s.a.) zamanında... bir talâk ile olurdu." şeklindedir diyenin sözüne gelince, bu te'vil şunu demeye varır: "İnsanlar Hz. Peygamber zamanında tek talâkla boşarlardı. Hz. Ömer zamanında üç talâkla boşar oldular." Eğer te'vil bu safhaya ulaşacaksa, o te'vil ve ne murad edildiğinin açıklanması değil, bilmece haline koyma ve konuyu saptırma (tahrîf) olur. Bu te'vil doğru olamaz. Çünkü insanlar öteden beri hem bir, hem de üç talâkla boşuyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.) zamanında karılarını üç talâkla boşayan adam-

lar vardı: Kiminin bu üç talâkını bire çevirmiştir. Nitekim İkrime'nin İbn Abbas'tan rivayetinde böyledir. Kimini tepki ile karşılamış kızmış ve bunu Allah'ın kitabı ile oynanması şeklinde telakki etmiştir. Fakat onlara ne şekilde hüküm verdiğini bilmiyoruz. Bunlardan birisini, zaten liânın gerektirdiği haramlığı tekid ettiğinden dolayı sükûtla (ikrar) karşılamıştır. Kimisini de, üç talâkın sonuncusunu verdiği için, onunla ilzam etmiştir. Bu durumda kalkıp da: "İnsanlar ta Hz. Ömer zamanına kadar bir talâkla boşamakta idiler. Sonra onun devrinde üç talâk boşadılar." demek doğru olmaz. Böyle olsaydı, Hz. Ömer'in kalkıp da: "İnsanlar teennî ile hareket eder oldukları bir hususta acele etmeye başladılar. Onu aleyhlerine geçerli kabul etsek." demesi doğru olmazdı ve bu söz Hz. Peygamber (s.a.) devri ile kendi devri arasındaki farka hiçbir şekilde uygun düşmezdi. Çünkü üç talâk, bu te'vilinize göre, Hz. Ömer devri ve sonrasında geçerli olmuştur.

Sonra, hadisin bazı sahih rivayetlerinde şöyledir: "Kişi, karısını üç talâkla boşadığında, Hz. Peygamber (s.a.) döneminde onu bir talâk sayarlardı."(81)

Bir rivayette de şöyledir: "Kişi, zifaftan önce karısını üç talâkla boşadığında, Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir devirleri ile Hz. Ömer devrinin ilk yıllarında, onu bir talâk sayarlardı. Bunu bilmiyor musun?" diye sormuş, İbn Abbas da: "Evet! Kişi zifaftan önce karısını üç talâkla boşadığında Hz. Peygamber (s.a.) ve Hz. Ebu Bekir devirleri ile, Hz. Ömer devrinin ilk yıllarında onu bir talâk sayarlardı. insanların üç talâka düşkünlük gösterdiklerini görünce —Hz. Ömer'i kasdediyor—: 'Onu aleyhlerine geçerli sayınız!' dedi." demiştir.(82) İşte hadisin lafzı. Hem de en sahih bir isnadla. Bu hadisin zikrettiğiniz te'vile asla tahammülü yoktur. Ne var ki bütün bu te'viller, delilleri mezhebe tâbi kılanların çabalarıdır. Önce inanmış, sonra inancına deliller aramıştır. Mezhebi delillere tâbi kılan ve istidlâlde bulunan, sonra da deliller doğrultusunda inanan kimseler bu tür işleri yapamazlar.

"Hadiste üçü bir sayanın ne bizzat Hz. Peygamber (s.a.) olduğuna, ne onun meseleden haberi bulunduğuna, ne de ikrarda (onay) bulunduğuna dair bir sarahat yoktur." diyenlerin sözüne cevaba gelince; fesübhanallah! Allah'ın dinini ve şeriatını değiştirmeye, kadını kendisine haram olana helâl, helâl olana da haram kılmaya varan böylesi gayr-ı meşrû bir (üç talâkı bir) sayma işinin Hz. Peygamber (s.a.) ve insanların en hayırlı nesli ashab devri boyunca devam edip gitmesi, ashabın onu yapması fakat Hz. Peygamber'e

81. Müslim, 1472 (16); Ebu Davud, 2200.
82. Ebu Davud, 2199. Senedi sahihtir, daha önce geçti.

(s.a.) onu bildirmemeleri, üzerine vahiy inip dururken O'nun da olanlardan habersiz kalması ve onların gayr-ı meşrû hallerine ses çıkarmaması büyük bir bühtan değil midir? Haydi farzedelim ki, Rasûlullah (s.a.) bilmiyordu. Ashab da onu biliyorlar, Allah'ın dinini, şerîatını değiştiriyorlardı. Allah bunu bilip dururken Rasûlü'ne vahiyle durumu bildirmiyor ve sonunda Hz. Peygamber (s.a.) bu minval üzere vefat ediyor ve bu büyük sapıklık, sizce bu apaçık hata bütün Hz. Ebu Bekir'in hilâfeti boyunca devam ediyor ve Sıddîk ölünceye kadar amel ediliyor, değiştirilmiyor. Bu katmerli hata ve sapıklık bir süre Hz. Ömer devrinde de devam ediyor, sonra o kendi re'yi ile insanları doğru olanla ilzam etme neticesine ulaşıyor. Ashabın, Hz. Peygamber ve halifeleri devrindeki uygulamayı bilmeme hususunda bundan daha kötü bir şey olabilir mi? Allah'a yemin ederim ki, üç talâkın bir sayılması kesin bir hata olsa, bu sizin irtikâb ettiğiniz hata, işlediğiniz te'vil cinayeti karşısında çok daha hafif kalırdı. Eğer konuyu olduğu gibi bırakmış olsaydınız; kendi başına, şu getirdiğiniz delil ve verdiğiniz cevaplardan daha güçlü ayakta dururdu.

Bu konuda hesaplaşma; ne mutaassıb bir mukallidin, ne cumhurdan korkan, ne de, doğru kendi tarafında olduğu halde bile yalnız kalmaktan ürken birinin huzurunda olmaz. Bu konuda hakem kılınacak ve huzurunda hesaplaşılacak kimse ancak ve ancak ilimde yüksek payeye erişen, yed-i tula sahibi, şüphe ile delil arasını ayıran, hükümleri bizzat Hz. Peygamber'in (s.a.) aydınlık penceresinden alan, mertebeleri bilen ve oradaki görevlerini yerine getiren, kalbi, şerîatın sırlarına ve yüce hikmetlerine açılmış, şer'î hükümlerin içerdiği açık-gizli mashahatlara vâkıf olmuş, bu gibi zor meselelerin ta derinliklerine dalmış ve her iki tarafın da delillerine hakkıyla vâkıf olmuş kimse olacaktır. Kendisinden yegâne yardım istenen Allah'tır ve ancak O'na güvenilir.

"Hadisler ihtilâf ettiğinde, Hz. Peygamber'in (s.a.) ashabının üzerinde bulundukları şeylere iltifat ederiz." sözünüze gelince; evet, vallahi, haydin İslâm'ın bu öncülerine, bu iman cemaatine hep birden sarılalım. Şair şöyle diyor:

فَلاَ تَطْلُبْ لِي الأَعْوَاضَ بَعْدَهُمْ   فَإِنَّ قَلْبِي لاَيَرْضَى بِغَيْرِهِمِ

"Bana onlardan sonra, yerlerini dolduracak kimseler arama
Çünkü, kalbim onlardan başkalarıyla razı olur sanma."

Ancak bizi bir şeye davet edip de ondan ilk kaçan ve muhalefet eden kimselerin siz olması aslâ yakışık almaz.

Hz. Peygamber (s.a.) geride yüz bin sahabî bırakarak vefat etmişti. Bunların hepsi de onu görmüş, ondan işitmişlerdi. Bunların hepsinden veya onda

birinden veya onda birin onda birinden, hatta onda birinin onda birinin onda birinden, bir ağızdan verilen üç talâkın bağlayıcılığı görüşünde oldukları sahih olarak bilinseydi ya! Siz bütün çabalarınızı ortaya koysanız, bu konuda ashabın ihtilâflı olmalarına rağmen, onlardan iddianızı benimseyen yirmi kişi bulamazsınız. İbn Abbas'tan iki görüş de sahih olarak nakledilmiştir. İbn Mes'ûd'un üç talâkın bağlayıcılığını benimsediği gibi tevakkuf edip, kesin bir karar belirtmediği de rivayet edilmiştir. Eğer biz, kendi devirlerinde üç talâkın bir sayıldığını benimseyen sahabelerin çokluğuyla övünüp, onları saymak isteseydik, onların kendilerinden bunun aksi rivayet edilen kimselerin kaç katına ulaştıkları görülürdü. Hz. Ömer devrinin ilk yıllarına kadar yaşamış ve ölmüş her sahabî bizim görüşümüz üzeredir. Ashabın öncüsü, en hayırlısı ve üstünü (Ebu Bekir), devrinde yaşayan diğer sahabîlerle birlikte iddiamızı isbat için yeterlidirler. Hatta biz istesek şöyle de diyebiliriz ve doğru da olurdu: Üç talâkın bir sayılması eski bir icmâ' idi. Sıddık devrinde iki kişinin bile ihtilâfı yoktu. Ancak icmâ edenlerin asrı henüz son bulmamıştı ki, ortaya ihtilâf çıktı. İlk icmâ henüz yerleşemeden sahabe iki görüşe ayrıldı ve ihtilâf ümmet arasında zamanımıza kadar sürüp geldi. Sonra biz şunu söylüyoruz: Hz. Ömer, kendinden önce geçenlerin icmâ'ına muhalefet etmedi. Aksine, onun haram olduğunu bile bile yaptıkları ve düşkünlük gösterdikleri için üç talâkın bağlayıcılığını onlara bir ceza olarak uygun gördü. Kuşkusuz devlet başkanının, insanların bir konuda Allah'ın ruhsatını ve kolaylaştırmasını kabul etmeyip, şiddet ve zorluğu tercih etmeleri durumunda, kendi üstlerine yüklendikleri aleyhte tasarruflarını onlara bağlayıcı sayma yetkisi bulunmaktadır. Bu böyle olunca, mü'minlerin emîri Hz. Ömer gibi ümmet üzerinde son derece titreyen, onların ahlakî seviyelerini yükseltmeye çalışan bir halife için, böyle bir cezaî tedbire başvurmak çok yerinde olacaktır. Cezalar zaman ve şahısların değişikliği ile, üzerine ceza tertip edilecek fiilin haramlığının bilinip bilinmemesi imkânına göre farklılık arzederler. Hz. Ömer, onlara "Bu Allah'ın Rasûlündedir." dememiştir. O sadece bu kararda ümmeti, üç talâkı birden verme davranışına koşuşmaktan alıkoyacağına inandığı bir maslahat görmüştür, bu yüzden de "Keşke onu aleyhlerine yürürlüğe koysak" başka bir rivâyette: "Onu aleyhlerine onaylayın, geçerli kabul edin!" demiştir. Görülmez mi ki, bu, Hz. Peygamber'den (s.a.) nakledilen bir haber değildir, sadece Hz. Ömer'in maslahat gereği ulaştığı bir görüştür. Hz. Ömer (r.a.) şunu görmüştür: Teennî ile hareket ve ruhsat (mühlet), Allah tarafından boşayana tanınmış bir nimettir. Ona merhametin bir neticesidir, bir lutuftur. Buna rağmen o, bu nimeti tekmelemiş, Allah'ın ruhsatını ve kendisi için kıldığı teennîli hareket tarzını kabul etmemiştir. Bunu müşahede eden Hz. Ömer kişi ile bu nimetler arasına geçmek, kendi ihtiyarıyla üstlendiği şiddet ve aceleci tavrıyla kendisini ilzam etmek suretiyle onu cezalandırmak istemiştir. Bu şer'î

kaidelere uygundur. Hatta Allah'ın yaratış hikmetine bile hem ölçü, hem de teşrî' bakımından muvafıktır. Zira Yüce Allah, insanlar hadlerini aşıp da sınır tanımadıklarında, sınırı muhafaza edenler için koyduğu çıkış yollarını, onlara daraltmaktadır. Nitekim, karısını üç talâkla boşayan kimseye "Eğer sen Allah'tan sakınsaydın, o sana mutlaka bir çıkış yolu kılardı." diye cevap veren sahabî, aynı espriye işaret etmiş olmaktadır. Nitekim İbn Mes'ûd ve İbn Abbas böyle söylemişlerdir. Mü'minlerin emîri ve beraberindeki sahabîlerin bakış açısı da budur. Yoksa hâşâ o, Allah'ın hükmünün değiştirilmesine rıza göstermiş ve helâli harama çevirmiş değildir. İşte nasslarla, Hz. Ömer ve beraberindeki sahabîlerin yaptıkları arasını en güzel bulma yolu budur. Siz ise, ancak bu iki taraftan birisini ilgâ etmek suretiyle işin içinden çıkmak istiyorsunuz.

Buraya kadar arzettiklerimiz bu zor ve son derece karışık konu ile ilgili her iki grubun da ulaşabildikleri son noktalardır. Tevfik Allah'tandır.[83]

3. Karısını İki Talâkla Boşayan Köle Azad Edildiğinde Şer'î Tahlil Olmadıkça Karısı Kendisine Helâl Olur mu?

Sünen sahipleri rivayet ederler: Nevfeloğulları'nın azadlısı Ebu'l-Hasan, İbn Abbas'tan şu konuda fetva talebinde bulunur: Bir köle var; nikâhı altında bulunan köle hanımını boşuyor. Bundan sonra her ikisi de âzad ediliyorlar. Acaba koca, boşadığı karısına tâlip olabilir mi? (Yoksa şer'î tahlil (hulle) mi gerekir)?

İbn Abbas: "Evet (talip olabilir); Hz. Peygamber (s.a.), bu şekilde hükümde bulundu." diye cevap verdi.[84]

Başka bir rivayette İbn Abbas: "Sana geriye bir talâk kalmıştır. Hz. Peygamber (s.a.) böylece hükmetti." demiştir.

İmam Ahmed, Abdürrezzâk'tan nakletmiştir: İbnü'l-Mübârek, Ma'mer'e: "Bu Ebu'l-Hasan da kim? Gerçekten çok büyük bir kaya yüklenmiştir!" dedi. Münzirî: Bu Ebu'l-Hasan, hayır ve iyi haliyle anılmış bir kimsedir. Ebu Zür'a er-Râzî ve Ebu Hâtim er-Râzî, onun sika olduğunu söylemiştir. Şu ka-

83. Bu konuda geniş bilgi için ayrıca bk. İbn Kayyim, *İ'lâmu'l-Muvakkîn*, 3/30-40; İbn Kayyim, *İğasetü'l-Lehfân*, 153-183; İbn Teymiye, *el-Fetâvâ*, 3/13-25: Ebu Zehra, *İbn Teymiye*, s. 415 vd.
84. Ebu Davud, 2187; Nesâî, 6/155; İbn Mâce, 2082; Hakim, 2/205. Senedindeki Ömer b. Muattib zayıftır.

dar var ki, ondan rivayet eden Ömer b. Muattib'tir. Ali b. el-Medînî onun hakkında: "Onun hadisleri münkerdir.", Nesâî de: "O sağlam değildir." demiştir.

Zevce nikâhı altında iken, köle koca âzad edilirse, üç talâkın üçüne de sahip olur. Eğer iki talâkla boşamış iken âzad edilirse, bu durumda fukahânın dört görüşü bulunmaktadır:

1— Boşanmış kadın hür olsun köle olsun, yeni bir koca ile evlenmedikçe artık kendisine helâl olmaz. Bu İmam Şâfi'î'nin ve iki rivayetten birinde İmam Ahmed'in görüşüdür. Bu görüş, talâkta itibarın kocaya olduğu esasına dayanır. Kölenin ancak iki talâk hakkı vardır. İsterse karısı hür olsun.

2— Başka bir koca ile evlenme şartı aranmaksızın, üzerine yeni bir akit akdetme yetkisine sahiptir. Nitekim bu Ömer b. Muattib hadisi, buna delâlet etmektedir. Bu görüş de, iki rivayetten diğerinde İmam Ahmed'e aittir. Aynı zamanda İbn Abbas'ın görüşüdür. Şâfiîlerin imamlarına nisbet ettikleri iki vecihten biri de bu doğrultudadır. Bu görüşte fıkhî bir incelik vardır: Zira boşadığı karısı, kölelikten kaynaklanan noksanlığından dolayı iki talakla haram olmuştu. Kadın henüz iddet içindeyken, koca âzad edilince noksanlık ortadan kalkmış ve üç talâk mâlikiyetin sebebi vücuda gelmiş oldu. Nikâhın hükümleri de henüz bâki olduğundan, onun üzerinde üçüncü talâk hakkına da sahip olmuş olur. Böylece ric'at hakkı doğar. Eğer iddetin bitiminden sonra âzad edilmişse, kadın kendisinden ayrı düşmüş olur. Fakat ikinci bir koca ile evlenme ve zifaf şartı aranmaksızın (yeni bir nikâhla ve tek talâk hakkı ile) kendisine helal olur. Bu görüş kıyasa uzak değildir.

3— İddeti içerisinde rücû hakkı vardır. İddet bittikten sonra da ikinci bir evlilik ve zifaf olmaksızın tekrar evlenebilirler. Bütün Zâhirî'lerin görüşü böyledir. Çünkü onlara göre talâk konusunda hür ve köle eşittir.

Süfyan b. Uyeyne; Amr b. Dînâr—İbn Abbas'ın âzadlısı Ebu Ma'bed—İbn Abbas senediyle rivayet eder: İbn Abbas'ın bir kölesi, karısını iki talâk boşamıştı. İbn Abbas ona rücû etmesini emrettiyse de o yanaşmadı. İbn Abbas: "Haydi, o senindir! Mülkiyet yoluyla onu helâl kıl." dedi.

4— Eğer karısı hür ise, köle kocanın üç talâk hakkı vardır. Eğer cariye ise iki talâk hakkı olduğundan ikinci bir evlilik ve zifaf olmadıkça artık kendisine helâl olmaz. Bu da Ebu Hanife'nin görüşüdür.

Bu konu selef ve halef ulemasının dört görüş olmak üzere ihtilâf ettikleri bir yerdir:

Birinci görüş: Köle ve hürün talâkı eşittir. Bütün zâhirîler bu görüştedir.

Bunu onlardan İbn Hazm nakletmiştir. Bunlar, talâk konusunda vârid olan nassların umumî oluşu, mutlak bulunuşu ve hür-köle arasında bir ayırıma yer vermeyişi, böyle bir ayırım hakkında icmâ bulunmayışı gibi hususlarla görüşlerini delillendirmeye çalışmışlardır. İbn Abbas'ın, bir kölesine cariye olan karısını iki talâkla boşamasına rağmen ona ric'atte bulunmasını emrettiği sahih olarak bilinmektedir. İbn Abbas'tan yapılan bu nakil hakkında incelemede bulunmak gerekir. Çünkü Abdürrezzâk, İbn Cüreyc —Amr b. Dînâr— Ebu Ma'bed senediyle şöyle rivayet ediyor: İbn Abbas'a ait bir köle ve yine ibn Abbas'a ait bir cariye vardı. Bunlar evliydiler. Köle, cariye hanımını boşadı ve bâin kıldı. İbn Abbas ona: "Senin talak hakkın yok. Ona rücû et!" dedi. [85]

Abdürrezzâk, Ma'mer—Simâk b. el-Fadl senediyle rivayet eder: Köle İbn Ömer'e sordu; o "Başını vursalar da, ona rücû etme." dedi.[86]

Bu fetvanın dayanağı şudur: Kölenin talâkı, nikâhta olduğu gibi, efendinin elindedir. Nitekim Abdurrahman b. Mehdî, Sevrî—Abdülkerim el-Cezerî—Atâ senediyle İbn Abbas'ın: "Kölenin ne talâkı, ne de ayrılığı bir şey değildir." dediğini rivayet eder.

Abdürrezzâk, İbn Cüreyc—Ebu'z-Zübeyr senediyle nakleder: Ebu'z-Zübeyr, Câbir b. Abdillah'ı cariye ve köle hakkında: "Efendileri aralarını birleştirir ve ayırır." derken işitir.[87] Bu, Ebu'ş-Şa'sâ'nın kavlidir. Şâbî şöyle demiştir: "Medine uleması, efendiden izin almadan kölenin boşayamayacağı görüşündedirler." İbn Abbas'ın yaklaşımı işte budur. Yoksa, 'Nikâhı altında cariye bulunduğunda kölenin talâkı üçtür.' şeklinde bir görüşe sahip değildir. Bu görüşte olan hiçbir sahabînin varlığını bilmiyoruz.

İkinci görüş: Eşlerden hangisi köle olursa olsun, talâk onun köleliği sebebiyle ikidir. Nitekim Hammâd b. Seleme, Abdullah b. ömer—Nâfi' senediyle İbn Ömer'in: "Hür, cariyeyi iki talâkta boşar. (Boşanan cariye) iki hayız müddeti iddet bekler. Köle, hür kadını iki talâkla boşar. (Boşanan hür kadın) üç hayız süresi iddet bekler." dediğini rivayet eder. Osman el-Bettî bu görüştedir.

Üçüncü görüş: Talâkta itibar kocalaradır. Dolayısıyla hür koca, üç talâka mâliktir, isterse karısı cariye olsun. Köle koca da iki talâka sahiptir, isterse karısı hür olsun. Bu görüş de İmam Şâfiî, Mâlik ve ifadelerinden anlaşıldığına göre İmam Ahmed'e aittir. Ashaptan Zeyd b. Sâbit, Âişe ve Ümmü Se-

---

85. *Musannef*, 12962.
86. *Musannef*, 12963.
87. *Musannef*, 12964.

leme validelerimiz, Osman b. Affan, Abdullah b. Abbas da bu görüştedirler. Ayrıca el-Kasım, Sâlim, Ebu Seleme, Ömer b. Abdülaziz, Yahya b. Saîd, Rebîa, Ebu'z-Zinâd, Süleyman b. Yesâr, Amr b. Şuayb, İbnü'l-Müseyyeb, Atâ gibi simalar da hep bu görüşü benimsemişlerdir.

Dördüncü görüş: Talâkta itibar, iddette olduğu gibi, kadınlaradır. Nitekim Şu'be, Eş'as b. Sevvâr—Şa'bî—Mesrûk silsilesiyle İbn Mes'ûd'un: "Sünnet; talâk ve iddette kadınlara itibar şeklindedir." dediğini rivayet eder.

Abdürrezzâk, Muhammed b. Yahya ve başkaları—İsa—Şa'bî senediyle on iki sahabîden: "Talâk ve iddette itibar kadınlaradır." dediklerini rivayet etmiştir.[88] Hadisin lafzı bu. Bu, Hasan, İbn Sîrîn, Katâde, İbrahim, Şa'bî, İkrime, Mücâhid, Sevrî, Hasan b. Hayy, Ebu Hanife ve arkadaşlarının görüşleridir.

"Bu konuda Allah Rasûlü'nün (s.a.) hükmü nedir?" denilirse, bunun cevabını Ebu Davud vermiştir: Muhammed b. Mes'ûd—Ebu Âsım— İbn Cüreyc—Mezahir b. Eslem—Kâsım b. Muhammed—Âişe senediyle Hz. Peygamber'den nakledilir: "Cariyenin boşanması iki talâkladır. İddeti de iki hayızdır."[89]

Zekeriyya b. Yahya es-Sâcî ise, Muhammed b. İsmail b. Semüre el-Ahmesî—Ömer b. Şebîb el-Müslî—Abdullah b. İsâ—Atıyye— İbn Ömer silsilesiyle Hz. Peygamber'in: (s.a.) "Cariyenin talâkı ikidir. İddeti de iki hayızdır." buyurduğunu rivayet eder.[90]

Abdürrezzâk, İbn Cüreyc—yazı ile Abdullah b. Ziyad b. Seman—Abdullah b. Abdurrahman el-Ensârî—Nâfi'—Ümmü Seleme validemiz senediyle rivayet eder: Validemizin bir kölesi, hür karısını iki talâkla boşar ve Ümmü Seleme Hz. Peygamber'den (s.a.) fetva ister. Peygamberimiz: "Başka bir koca ile evlenmedikçe artık ona haram olmuştur." buyurur.[91]

---

88. *Musannef*, 12956.
89. Ebu Davud, 2189; Tirmizî, 1182; İbn Mâce, 2080; Hâkim, 2/205; Beyhakî, 7/370. Mezahir b. Eslem zayıftır.
90. İbn Mâce, 2079. Atıyye, Atıyye el-Avfî'dir. Zayıflığında ittifak vardır. Amr b. Şebîb de öyledir. Dârakutnî, *Sünen*'inde (s. 441) hadisi tahric ettikten sonra şöyle der: "Amr b. Şebîb el-Müslî bu hadisle teferrüd etmiştir. O, zayıf bir râvidir. Hadisiyle amel edilmez. Sahih olan, Nâfi' ve Sâlim'in İbn Ömer'den naklettikleridir. Nitekim *Muvatta* (2/574)'da yer almıştır: İbn Ömer, şöyle derdi: "Köle, karısını iki talâk boşadığında, ister hür olsun ister cariye, başka bir koca ile evlenmedikçe artık kendisine helâl olmaz. Hür kadının iddeti üç hayız, cariyenin iddeti de iki hayızdır."
91. *Musannef*, 12952. Abdullah b. Ziyâd b. Sem'an, "metrûk"tur.

Daha önce Ömer b. Muattib—Ebu Hasân—İbn Abbas senediyle rivayet edilen hadis geçmişti. Sağlamıyla, çürüğü ile rivayet edilen bu dört hadisten başka Hz. Peygamber'den mevcut başka bir nakil bilinmemektedir.

Birinci hadisi ele alalım: Ebu Davud: "O meçhul bir râvinin hadisidir." der. Tirmizî: "Garib bir hadistir. Sadece Mezahir b. Eslem yoluyla biliyoruz. Mezahir ilim dünyasında sadece bir hadisle ismi duyulan bir kimsedir." der. Ebu'l-Kâsım b. Asâkir *el-Etrâf*ında bu hadisi zikrettikten sonra şöyle der: "Üsame b. Zeyd b. Eslem babasından rivayet eder: Babasının yanında oturuyorken, Emir'in habercisi gelir ve kendisinin Kâsım b. Muhammed'le Sâlim b. Abdullah'a bunu sorduğunu ve onların: Bu (mu?). Gerçekten bu ne Allah'ın kitabında, ne de Hz. Peygamber'in (s.a.) sünnetinde vardır. Ancak öteden beri müslümanlar onunla amel etmişlerdir, dediklerini haber verir." Hafız (İbn Hacer) şöyle der: "Bu, merfû hadişin mahfuz olmadığına delâlet eder." Ebu Âsım en-Nebîl: "Mezahir b. Eslem zayıftır."; Yahya b. Maîn; "Onun bir değeri yok, üstelik tanınmıyor."; Ebu Hâtim er-Râzî; "Hadisi münkerdir." demişlerdir. Beyhakî ise: "Eğer sabit olsaydı biz de onunla amel ederdik. Ne var ki biz, adaletini bilmediğimiz bir kimsenin rivayet ettiği hadisi sabit göremeyiz." der.

İkinci hadis: Bunda da Ömer b. Şebîb el-Müslî var ve o zayıftır. Yine zayıf olan Atıyye bulunmaktadır.

Üçüncü hadis: Bunda da yalancı (kezzab) olan İbn Sem'an vardır. Abdullah b. Adurrahman ise meçhuldür.

Dördüncü hadis: Bunda da Ömer b. Muattib vardır. Onun hakkında söz geçti.

Konuyla ilgili olarak geriye sahabeden gelen haberlerle kıyas kaldı..

Ashabdan gelen haberlere (âsâr) baktığımızda, daha önce de geçtiği gibi onları çelişkili bir halde görüyoruz. Bunların bir kısmı, diğerlerinden üstün değildir. Son olarak geriye kıyas kalıyor. Burda da iki taraf çekişiyor: Boşayan taraf, boşanan taraf. Boşayan tarafına itibar eden: "Talâka mâlik olan odur ve yetki onun elindedir. Dolayısıyla köle olması durumunda yarıya bölünür. Nitekim köleliği sebebiyle nikâhlayabileceği kadınların sayısı, nisabın yarısına inmektedir." diyorlar. Boşanan tarafı gözönünde bulunduranlar ise: "Talâk kadının üzerinde gerçekleşiyor ve ona iddet, haramlık ve bunlara tâbi diğer hükümler gerekiyor. Dolayısıyla kadının köle olması durumunda iddete olduğu gibi talâk da yarıya bölünür." diyorlar. Kimi iddette olduğu gibi kadının köle olmasıyla yarıya indiriyor, kimi de eşlerden hangisi olursa olsun, birinin köle olmasıyla, yarıya indiriyor. Sanki bunlar her ikisini de göz-

önünde bulunduruyor ve her iki benzerliği devreye sokuyorlar. Kimisi de tamamlıyor ve üç talâk hakkı veriyor. Bu sonuncular bu konuda sabit nass yoktur. Sahabeden nakledilenler ise çelişkilidir. Kıyas da öyle diyorlar ve bunlardan hiç birisine iltifat etmeyerek "ric'î talâkın iki defa" olduğunu ifade eden nassların mutlak oluşuna sarılıyorlar. Öyle ya Allah bu nasslarda hür, köle; hür kadın, cariye diye bir ayırıma gitmemiştir. "Rabbin unutkan değildir." Hem sonra, ric'î talâkın iki kılınmasını gerektiren hikmet hür için de köle için de aynıdır. Nitekim İmam Mâlik: "Kölenin hür gibi dört kadın nikâhlama hakkı vardır. Çünkü onun buna ihtiyacı hürün ihtiyacı gibidir." demiştir. İmam Şâfiî ve Ahmed: "Îlâ'da kölenin müddeti, hürün müddeti gibidir. Çünkü her iki durumda da zevcenin göreceği zarar aynıdır." demişlerdir. Ebu Hanife: "Kölenin talâkı ile hürün talâkı, zevcelerinin hür olmaları durumunda eşittir. Talâkla ilgili nassların mutlaklığı, ve onların hürü de, köleyi de kapsamaları bunu gerektirir." demiştir.

Ahmed b. Hanbel, —diğer âlimlerle birlikte—: "Bütün keffaretlerde kölenin orucu ile hürün orucu aynıdır. Hırsızlık ve içki cezalarında köle ile hürün durumu aynıdır." demiştir.

Bunlar devamla şöyle derler: (yukarıdaki nakledilen) bu haberler veya bir kısmı sabit olsaydı, onlara koşmakta bizi aslâ geçemezdiniz ve onlar üzerinde bize galebe edemezdiniz. Eğer ashabtan gelen haberler çelişkili olmasa, ittifak halinde olsaydı asla onları bırakıp da başka deliller aramazdık. Çünkü hak, onların üzerinde oldukları şeydedir, ötesinde değil. Tevfik Allah'tandır.

C) BOŞAMA YETKİSİ VE ŞER'İ TAHLÎL

1— Boşama Yetkisi Kocanın Elindedir:

Yüce Allah: "Ey imân edenler! Mü'min kadınları nikâhladığınız, sonra da onları boşadığınız zaman..."[1] ve yine: "Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, ya onları iyilikle tutun, yahut iyilikle bırakın."[2] buyurmakta ve talâkı nikâh edene has kılmaktadır. Çünkü tutma hakkı —ki o ric'attir— ona aittir.

İbn Mâce, *Sünen*'inde İbn Abbas'tan şunu rivayet eder: "Hz. Peygamber'e (s.a.) bir adam gelir ve: "Ya Rasûlallah; efendim beni cariyesi ile evlendirdi. Şimdi de aramızı ayırmak istiyor." dedi. Hz. Peygamber hemen minbere çıktı ve: "Ey insanlar! Ne oluyor ki, sizden biriniz cariyesini kölesiyle evlendiriyor, sonra da aralarını ayırmak istiyor. Biliniz ki talâk, bacağı tutana aittir." buyurdu.[3]

Abdürrezzâk, İbn Cüreyc—Atâ senediyle İbn Abbas'tan nakleder: O şöyle derdi: "Kölenin talâkı efendisinin elindedir. Eğer o boşarsa, boşaması caizdir. Eğer aralarını ayırırsa —her ikisi de onun köleleriyse— bu bir talâk sayılır. Eğer köle kendisinin, cariye bir başkasının ise, efendi isterse yine boşayabilir."[4]

---

1. Ahzâb, 33/49.
2. Bakara, 2/231.
3. İbn Mâce, 2081. Senedinde zayıf olan İbn Lehîa vardır. Diğer râvileri sikadır. Müellif, Kur'an'a uygunluğu ve tatbikatın o doğrultuda olmasıyla bunu desteklemiştir.
4. Abdürrezzâk, *Musannef*, 12960.

Sevrî, Abdülkerim el-Cezerî—Atâ kanalıyla yine İbn Abbas'tan: "Kölenin talâkı, ayrılığı bir şey değildir." dediğini rivayet eder.

Abdürezzâk, İbn Cüreyc'den nakleder: Ebu'z-Zübeyr, köle ve cariye hakkında, Nâfi'i şöyle derken işitmiştir: "Efendileri aralarını birleştirir ve ayırır."[5]

Hz. Peygamber'in (s.a.) hükmü uyulmaya daha lâyıktır. Önce geçen İbn Abbas hadisini —her ne kadar isnadı tenkide açıksa da—, Kur'an desteklemektedir. Tatbikat da o doğrultudadır.

Üçten daha az sayıda boşanan çiftlerin, kadının yaptığı ikinci evlilikten sonra tekrar birbirlerine dönmeleri durumunda üç talâkla mı, geriye kalan talâkla mı dönerler?

İbnü'l-Mübârek; Osman b. Miksem—Nübeyh b. Vehb—kavminden bir adam—ashabtan bir adam senediyle nakleder: Hz. Peygamber (s.a.), üçten daha az sayıda boşanan bir kadına, ikinci evliliğinden sonra kocasının tekrar rücûu durumunda, (üç talâkla değil) geriye kalan talâk hakkı ile döner şeklinde hükümde bulunmuştur.[6]

Her ne kadar bu haberin senedinde bir zayıf ile bir meçhul râvi varsa da, büyük sahabîler de o doğrultuda düşünmektedirler. Nitekim Abdürrezzâk, *Musannef*'inde, Mâlik ve İbn Uyeyne'den, onlar Zührî, İbnü'l-Müseyyeb, Humeyd b. Abdurrahman, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd ve Süleyman b. Yesâr'dan nakletmiştir. Bunların hepsi de: "Ebu Hureyre'den işittim şöyle diyordu." derler. Ebu Hureyre: Ömer b. el-Hattâb'dan işittim, şöyle diyordu: "Herhangi bir kadını, kocası bir veya iki talâkla boşar, sonra terkeder, kadın da bir başkası ile evlenir, ikinci koca ölür veya kadını boşarsa, bu durumda birinci kocanın onu nikâhlaması halinde, kadın onun yanında geriye kalan talâkı üzere bulunur." der.[7]

Ali b. Ebî Tâlib, Übey b. Kâ'b, İmran b. Husayn'dan (r. anhum) da aynısı nakledilmiştir.[8]

İmam Ahmed; "Bu ileri gelen sahabîlerin görüşüdür." demiştir.

İbn Mes'ûd, İbn Ömer, İbn Abbas (r. anhum) ise, "Üç talâkla döner."

5. *Musannef*, 12964.
6. *Musannef*, 11159. Osman b. Miksem'i, Yahya el-Kattân ile İbnü'l-Mübârek, terketmişlerdir. İmam Ahmed: "Hadisi münkerdir." der. Nesâî ve Dârakutnî: "Metrûktur" derler.
7. *Musannef*, 11150. İsnadı sahihtir.
8. *Musannef*, 11154-11158.

demişlerdir.[9] İbn Abbas: "Yeni bir nikâh, yeni bir talâk." der.

Muhaddisler birinci görüşü benimsemişlerdir: İçlerinde İmam Ahmed, Şâfiî, Mâlik de vardır. Ebu Hanife de ikinci görüşü benimsemiştir. Tabiî bu, ikinci kocanın zifafı durumundadır. Eğer zifafa girmemişse, hepsine göre de, eskiden kalan talâk sayısı ile döner. en-Nehaî: "Bu konuda ihtilâf bulunduğunu işitmedim. Eğer meseleyle ilgili hadis sabit olsaydı, ihtilâfı kesmiş olurdu. Sahabeden gelen haberler uyum arzetseydi, onlar da ihtilâfın halli için yeterli olurdu." der.

Meselenin fıkhî yönü, karşılıklı denge halindedir. Çünkü ikinci kocanın zifafı, üç talâkı yıkıp, kadını birinci kocaya yeni talâkla döndürdüğüne göre, daha az sayıdaki talâkı evleviyetle yıkması gerekir. Birinci görüşün sahipleri ise şöyle diyorlar: Üç talâkla boşanan kadının birinci kocaya helâl olabilmesi için onunla cimâda bulunması şart olunca, mutlaka onun yıkılması ve yeni talâkla iadesi kaçınılmaz olmaktadır. Üçten daha az sayıda boşanmış kadının durumunda ise, ikincinin cimâı, izale edeceği bir haramlıkla karşılaşmamaktadır. Birinciye helâl olabilmesi için zaten cimâ şart da değildir. Birinci koca ve kadını ona helâl kılma açısından ikincinin zifafının varlığı ile yokluğu aynıdır. Dolayısıyla zifaf olmama durumunda olduğu gibi, kalan talâk üzere geri döner. Çünkü onun ne nikâhının ne de cima'ının bir etkisi yoktur. Birinicinin talâkı ikincinin cimâıyla bir etki görmeyecek şekilde ilişkilidir.

2— Şer'î Tahlîl (Hulle):

Üç talâkla boşanmış kadının, birinci kocaya tekrar helâl olabilmesi için, ikinci kocanın onunla zifafa girmiş olması hakkındaki hükmü:

Sahihayn'da sabittir. Hz. Âişe validemiz anlatır: Rifâa el-Kurazî'nin hanımı Hz. Peygamber'e gelir ve: "Ya Rasûlallah! Rifâa beni üç talâkla boşadı ve ben ondan sonra Abdurrahman b. Zebîr ile evlendim. Ama gerçek şu ki, onunki elbisenin saçağı gibi bir şey." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Galiba sen Rifâa'ya geri dönmek istiyorsun. Hayır. Sen onun balcığını, o da senin balcığını tatmadıkça (dönemezsin)." buyurmuştur.[10]

Sünen-i Nesâî'de Hz. Âişe'nin rivayetinde Hz. Peygamber (s.a.): "Balcık, cimadır; isterse inzal (boşalma) olmasın." buyurmuştur.[11]

9. *Musannef*, 11163-11166.
10. Buharî, 68/37; Müslim, 1433.
11. Matbû olan Nesâî'de bulamadık. Belki de *el-Kübrâ*'sındadır. Ahmed, 6/62. Senedinde meçhul bir râvi vardır. Heysemî *Mecmau'z-Zevâid*'de (4/341) zikretmiş ve Ebu Ya'lâ'ya nisbet ederek: "İsnadında Ebu Abdülmelik el-Mekkî vardır. Bu hadisten başkasında onu görmedim. Diğer râvileri Sahih'in râvilerindendir." demiştir.

Yine Nesâî'de İbn Ömer'den nakledilir: Hz. Peygamber'e (s.a.) sordular: "Adam karısını üç talâkla boşar, öbürü onunla evlenir. Kapıyı sürgüler, perdeleri indirir, sonra cimada bulunmadan onu boşar. (Bu kadın birinciye helâl olur mu)?" Hz. Peygamber: "Diğeri onunla cima etmedikçe birinciye helâl olmaz." buyurdu.[12]

Bu hadisler şu hükümleri içerir:

1— Kadının, kocası aleyhine söylediği cimaa kâdir olmadığı şeklindeki beyanı kabul edilmez.

2— Üç talâkla boşanmış kadının birinci kocaya tekrar helâl olabilmesi için, sadece akdin yeterli olacağını ileri sürenlerin aksine, ikinci kocanın mutlaka cimada bulunması da şarttır. Akitle yetinme görüşü, kesin sünnetle merduttur.

3— İnzal şartı yoktur. Balcığından tatmaktan ibaret olan sadece cima yeterlidir.

4— Hz. Peygamber (s.a.) helâllik için, ne mücerred istek halinde kalan nikâh akdini (عقد رغبة), ne de onun peşinde gelen onunla başbaşa kalma, kapıların sürgülenmesi, perdelerin indirilmesi durumlarını yeterli görmemiş, mutlaka cimanın bulunmasını şart koşmuştur. Bundan şu çıkar: Hulle nikâhı yani zevc ve zevcenin sureta nikâh yapmak ve böylece kadının birinci kocasına helâllığını sağlamaktan başka bir amaçları bulunmayan mücerred akit, helâllık için evleviyetle yeterli olmaz. Çünkü devamı maksut olan rağbet akdi yeterli görülmeyip, cinsel ilişkinin bulunması şart koşulunca, kadını tutma konusunda hiç arzusu bulunmayan, sadece birinciye helâl kılması için yapılan "ödünç teke" akdi nasıl yeterli olabilir? Zira o, öşürcülerin damızlık için çekilen ödünç eşeği gibi, tamamen iğreti bir kocadır.

Kocasının, kendisini boşadığına bir şahidi bulunan kadın hakkında, kocasının da inkârı durumunda hükmü:

İbn Vaddah; İbn Ebî Meryem—Amr b. Ebî Seleme—Züheyr b. Muhammed—İbn Cüreyç—Amr b. Şuayb—babası—dedesi senediyle Hz. Peygamber'den (s.a.) şunu rivayet eder: "Kadın kocasının kendisini boşadığını iddia eder ve âdil bir şahid de getirirse, kocaya yemin verdirilir. Eğer (boşamadığına) yemin ederse şahidin şehadeti anlamsız olur. Eğer yemine yanaşmazsa, onun bu hali (nükûl) diğer şahit yerine geçer ve talâkı caiz olur."[13]

12. Nesâî, 6/149; Ahmed, 4776, 4777. Senedinde Rezîn b. Süleyman el-Ahmerî vardır. Süleyman b. Rezîn ve Sâlim b. Rezîn denilir; mechuldür. Diğer râvileri sikadır. Taberî, 2/477-478.
13. İbn Mâce, 2038. Râvileri sikadır. Bûsırî, *ez-Zevâid*'de sahih olduğunu belirtmiştir.

Bu hüküm aşağıdaki durumları içerir:

1— Talâk konusunda ne bir şahidin şahitliğiyle, ne de bir şahitle birlikte kadının yeminiyle iktifa edilmez. İmam Ahmed: "Bir şahid ve yeminle yetinmek sadece mal davalarına hastır. Had (ceza), nikâh, talâk, azad etme, hırsızlık, öldürme gibi hususlarda bir şahid ve yeminle hüküm verilmez." der. Bir başka rivayette İmam şöyle demiştir: "Köle, efendisinin kendisini âzad ettiğini iddia etse ve bir şahit getirse, şahid yanında yemin de etse hür olur." Hırakî'nin tercihi de budur. Yine İmam: "Bir köleye sahip olan iki ortaktan her biri, diğerinin kendi payını âzad ettiğine dair iddiada bulunsa, her ikisi de varlıklı olmasalar, fakat âdil olsalar, köle için onlardan her biri ile birlikte yemin etme ve böylece hür olma durumu vardır. Biri ile birlikte yemin ederse, yarısı hür olur." der. Fakat İmam'dan Talâkın bir şahid ve yeminle sabit olacağına dair herhangi bir beyanda bulunduğu bilinmemektedir.

Bu Amr b. Şuayb hadisi talâkın, bir şahit ve kocanın yeminden kaçınması ile sabit olacağına delâlet etmektedir. İnşaallah doğrusu da budur. Çünkü Amr b. Şuayb—babası—dedesi senediyle gelen hadisle ihticacta bulunmayan, bazı konularda muhalefet etse bile onun üzerine hüküm bina etmeyen bir imamın varlığı bilinmemektedir. İbn Cüreyc'den rivayet eden Züheyr b. Muhammed sikadır. *Sahihayn*'da rivayetlerine yer verilmiştir. Amr b. Seleme, Ebu Hafs el-Tenîsî'dir. Yine aynı şekilde *Sahihayn* râvilerindendir. Amr b. Şuayb hadisini delil olarak kullanan bilmelidir ki, bu onun en sahih hadislerinden biridir.

2— Kadının iki şahidi (beyyine) bulunmadığı takdirde talâk davasında kocaya yemin verdirilir. Ancak yemin, dava konusunun bir şahidle kuvvet kazanması durumunda verdirilir.

3— Talâk davalarında bir şahid ve davalının yeminden kaçınmasına istinaden hüküm verilebilir. İmam Ahmed, iki rivayetten birinde, şahid olmasa bile, sırf kocanın nükulü (yeminden kaçınması) ile talâkın vukuuna hükmeder: Kadın, kocasına karşı talâk davasında bulunsa, iki rivayetten birinde, kocaya yemin verdirir. O yeminden kaçınırsa, aleyhine hükmedilir. Kadın bir şahit getirir ve koca da, kadının davasının asılsızlığına dair yemin etmezse, bu takdirde nükûl ile aleyhine hükümde bulunmak daha güçlüdür.

Hadisin zâhiri: Kadın bir şahit ikâme etmedikçe, nükûl ile koca aleyhine hükümde bulunulamayacağı şeklindedir. İmam Mâlik'ten gelen bir rivayette de öyledir. Nitekim şahitsiz sırf davada bulunması ve kocanın yeminden nükûlü ile hükme gidilmez. Kocanın nükûlü ile hüküm verileceği görüşünde olanlar şöyle diyorlar: Nükûl, ya ikrardır ya da beyyinedir. Her ikisi ile de hüküm verilebilir. Ancak bu tez, kısas davasındaki nükûl ile bozulur. Buna şöyle

cevap verilir: Nükûl bedel ile mübah olabilen —ki bunlar mâlî davalardır— hususlarda ihtiyacı karşılayan bir bedeldir. Mali davalara ait haklar; nikâh ve ilgili konularına ait hakların daha altındadır.

4— "Nükûl" (yeminden kaçınma), beyyine (şahit vb.) makamındadır. Kadın bir şahit getirince —ki bu beyyinenin yarısıdır— nükûl de diğer yarısının yerine geçmiş, böylece beyyine tamamlanmış oldu.

Biz bu konudaki mezhepleri (görüşleri) zikrediyoruz: Ebu'l-Kâsım b. el-Cellâb, *Tefsîr*'inde şöyle der: "Kadın kocasına karşı talâk davasında bulunursa, sırf dava etmiş olmasıyla kocaya yemin verdirilmez. Eğer kadın davasına bir şahit getirirse, şahidi ile birlikte kendisine yemin verdirilmeye gidilmez. Bununla kocası aleyhine talâk sabit olmaz." Onun söylediği bu durumda, dört imam arasında bir anlaşmazlık bulunmamaktadır. Devamla ediyor: "Ancak bir şahidi ikâmesi durumunda kocaya yemin verdirilir: Eğer yemin ederse, kadının davasından beraet etmiş olur."

Ben derim ki: Bu konuda fukahanın iki ayrı görüşü vardır. Her ikisi de İmam Ahmed'den rivayet edilmiştir.

Birincisi: Kadının davasından ötürü kocaya yemin verdirilir. Bu Şâfiî, Mâlik ve Ebu Hanife'nin görüşleridir.

İkincisi: Yemin verdirilmez şeklindedir.

Eğer biz "yemin verdirilmez" dersek bir problem bulunmamaktadır. Eğer "yemin verdirilir" dersek ve adam da nükûlde bulunarak yeminden kaçınırsa, bu durumda nükûle dayanılarak karısının boş olduğuna dair hükme gidilebilir mi? Bu konuda İmam Mâlik'ten iki rivayet vardır: Birincisi: "Bu hadisle amel edilir ve kadın bir şahit ve nükûlle boş olur." Eşheb'in tercihi de budur. Aynı zamanda bu görüş son derece güçlüdür. Çünkü şahit ve nükûl farklı iki cihetten gelen iki sebeptir. Dolayısıyla davacı tarafı bunlarla kuvvet kazanır ve lehine hükmedilir. Haber ve kıyasın gereği de budur.

İmam Mâlik'ten gelen ikinci rivayet ise: "Koca nükûlde bulunduğunda hapsedilir. Eğer hapis süresi uzarsa (ve yeminden kaçınmada ısrar ederse) bırakılır." şeklindedir. İmam Ahmed'den gelen rivayetler; kadının talâk davasında nükûlle hükmedilebilir mi konusunda ikiye ayrılmıştır. Ona göre, şahid ikâmesinin bir etkisi yoktur. Kadının talâk davasında bulunması durumunda, bu konuda kocaya yemin verdirilip verdirilemeyeceği konusunda iki rivayet vardır. Eğer "yemin verdirilmez" dersek, kadının davasının bir etkisi olmaz. Eğer "Yemin verdirilir." dersek ve koca da kaçınırsa, bu durumda aleyhine talâkla hükmedilebilir mi? İki rivayet vardır. İnşaallah ileri de "Nükûl ile hüküm verme" bahsinde geleceği gibi ikrar mıdır, bedel midir yoksa beyyine yerine mi geçmektedir, orada görülecektir.

3— Hz. Peygamber'in (s.a.) Eşlerini Muhayyer Bırakması:

Sahihayn'da Hz. Âişe'den rivayet edilir: Şöyle anlatır:

Rasûlullah'a (s.a.) kadınlarını muhayyer bırakması emrolununca benden başladı ve buyurdu ki:

Ben sana bir şey söyleyeceğim, ama ebeveyninden emir almadan (cevap vermeye) acele etmeyebilirsin."

Rasûlullah (s.a.) annemle babamın O'ndan ayrılmamı emretmeyeceklerini pekâlâ biliyordu. Sonra şu âyeti okudu:

"Ey Peygamber! Eşlerine söyle: Eğer siz, dünya hayatını ve onun zînetini istiyorsanız, gelin size müt'a (boşanma bedeli) vereyim ve sizi güzellikle boşayayım! Yok Allah'ı, Peygamberini ve ahiret yurdunu dilerseniz bilin ki, Allah, sizden güzel hareket edenlere büyük bir ecir hazırlamıştır."[14]

Ben O'na: "Bunun nesi için annemle babamdan izin isteyecekmişim! Ben Allah'ı, Rasûlü'nü, ahiret yurdunu dilerim." dedim. Sonra Hz. Peygamber'in (s.a.) diğer eşleri de benim yaptığım gibi yaptılar. Bu bir talâk değildi."[15]

Rebîa ve İbn Şihâb şöyle diyorlar: Hz. Peygamber'in (s.a.) zevcelerinden birisi kendi nefsini tercih etti ve gitti. Kesin ayrılıktı. İbn Şihâb: "Kadın bedevî idi." der. Amr b. Şuayb: "O Dahhâk el-Âmiriyye'nin kızıydı. Âilesine döndü." der. İbn Habîb ise: "Hz. Peygamber (s.a.) onunla gerdeğe girmişti." der.

Gerdeğe girmediği de söylenir. Hayvan kığılarını toplar ve: "Ben bahtsız bir kadınım." derdi.

Âlimler bu muhayyer bırakma konusunda, iki konuda ihtilâf etmişlerdir: Birincisi: Muhayyerlik hangi konuda idi? İkincisi: Hükmü ne idi?

Birincisini ele alalım: Cumhûra göre muhayyerlik, Hz. Peygamber (s.a.)ile beraberlik ya da ayrılık konusundaydı. Abdürrezzâk ise *Musannef*'inde Hasan'dan, "Allah Teâlâ onları, sadece dünya ve ahiret arasında muhayyer kılmıştır. Onları talâk hakkında muhayyer kılmamıştır."[16] sözünü nakleder. Kur'an'ın söz akışı (siyak) ve Hz. Âişe'nin sözü, onun bu görüşünü reddetmektedir. Şüphesiz Allah Teâlâ onları, Allah ve Rasûlü ve ahiret yurdu ile dünya hayatı ve zineti arasında muhayyer bırakmış ve Allah'ı, Rasûlü'nü ve

14. Ahzâb, 33/28-29.
15. Buharî, 65/33 (5); Müslim, 1475.
16. *Musannef*, 11984.

ahiret yurdunu tercih etmelerinin gereğini Hz. Peygamber (s.a.) ile beraberlik, dünya ve zinetini tercih etmelerinin gereğini de kendilerine müt'a verilmesi ve güzellikle salıverilmeleri kılmıştı ki tabiî bu da şüphesiz ve ihtilâfsız talâk olmaktadır.

Hüküm konusundaki ihtilâfları ise iki noktadadır:

1) Kocayı tercih etme durumunda hüküm nedir?

2) Kendi nefsini tercih etmesinin hükmü nedir?

Birinci konu: Ashabın büyük çoğunluğunun, bütün validelerimizin ve ümmetin tamamına yakın bir kısmın kabul ettiği görüşe göre, muhayyer olan kadının, kocasını tercih etmesi durumunda boşanma olmaz, sadece muhayyer kılma talâk değildir. Bu Hz. Ömer, İbn Mes'ûd, İbn Abbas ve Âişe'den sahih olarak nakledilmiştir. Hz. Âişe şöyle demiştır: "Rasûlullah (s.a.) bizi muhayyer kıldı. Biz de onu tercih ettik. Bunu bir talâk saymadık." Aynı şey Ümmü Seleme, kızkardeşi ve Abdurrahman b. Ebî Bekir'den de gelmiştir.

Hz. Ali, Zeyd b. Sâbit ve sahabeden bir gruptan sahih olarak nakledildiğine göre de: "Eğer kadın kocasını tercih ederse bu bir ric'î talâktır." Hasan (el-Basrî)'nin görüşü de böyledir. İshak b. Mansûr rivayetinde İmam Ahmed: "Eğer kocasını tercih ederse bu bir talâktır. Koca ric'ata sahiptir. Eğer kendi nefsini tercih ederse, bu takdirde üç talâk olur." der. Ebu Bekir: "Bu rivayetle İshak b. Mansûr teferrüd etmiştir. Amel çoğunluğun görüşü üzeredir." demiştir. *el-Muğnî* sahibi (İbn Kudâme) şöyle der: "Bu görüşün izahı şöyledir: "Muhayyer kılma" sözü, kocasının talâka niyet ettiği bir kinaye lafzıdır. Dolayısıyla sırf bu ifadeyi kullanmasıyla, diğer kinaye lafızlarda olduğu gibi, talâk vaki olur. Bu bizzat Hz. Âişe'nin de tasrih ettiği husustur." Doğrusu, Hz. Âişe'nin bunun talâk olduğunu red ve inkârı şeklindedir. Çünkü, validelerimiz Peygamberimizi tercih ettiklerinde onlara: "Bir talâkınız vukubulmuştur." dememiş, onlara ric'atte bulunmamıştır. Bu konuyu en iyi bilen kimse bizzat içinde olması hasebiyle Hz. Âişe'dir. Nitekim ondan sahih olarak: "Bu bir talâk değildi."; başka bir rivayette: "Onu talâk saymadık."; bir başka hadiste, kendisine tevdi edilen bir soruya cevaben verdiği: "Rasûlullah (s.a.) da bizi muhayyer bıraktı. (Yani şimdi) o bir talâk mıydı?" ifadeleri nakledilmiştir.[17]

"Muhayyer kılma ric'î bir talâktır" şeklinde düşünenlerin mülahazası şu olmalıdır: "Muhayyer kılma" temliktir. Kadın ise kendisine ancak boşanmış olduğunda mâlik olabilir. Dolayısıyla temlik, talâkın vukûunu gerekli kıl-

17. Bk. Müslim, 1477 (24-26)

maktadır. Bu mülahaza, iki önermeye dayanmaktadır: Birincisi: Muhayyer kılma temlik demektir. İkincisi: Temlik talâkın vukûunu gerekli kılar. Her iki önerme de doğru değildir: Muhayyer kılma temlik değildir; eğer temlik olsaydı, mülkünde ikâmından evvel, talâkın vukuunu gerektirmezdi. Çünkü nihayet bu, koca daha önce talâka nasıl mâlikse ve mülkünde kullanmadan düşmüyorsa, kadının da aynı şekilde ona mâlik olması demektir. Hem dedikleri doğru olsaydı, o zaman bâin talâk olması gerekirdi. Çünkü ric'î talâkta kadın, kendi nefsine mâlik değildir.

Muhayyer kılma hususunda fukaha ihtilâf etmişlerdir: Nedir bu? Temlik mi, tevkil mi veya bir kısmı temlik bir kısmı tevkil mi, yoksa derhal boşama mı (müneccez tatlik) ve nihayet asla bir neticesi olmayan boş bir tasarruf mu? Bu beş ayırım İmam Ahmed ve Mâlik mezhebleridir. Ebu'l-Hattâb, *Ruûsu'l-Mesâil*'de şöyle der: O temliktir, (kadının) kabulüne bağlıdır. İbn Kudâme ise *Muğnî*'de: Koca: (أمْرُكِ بيدِكِ) "=Emrin elindedir." veya: (اختاري) "=Tercih et." der, ve kadın da: "Kabul ettim." derse bir şey lâzım gelmez. Çünkü "Emrin elindedir." sözü tevkil (vekâlet verme) dir. Kocanın sözüne "Kabul ettim." şeklinde karşılık vermesi, "Vekâleti kabul ettim." demek olur ve bir şey gerekmez. Nitekim yabancı bir kadına: "Karımın emri (boşanma işi) senin elindedir." demesi ve onun da: "Kabul ettim." demesi gibi olur. "Tercih et!" sözü de o mânadadır. Yine aynı şekilde kadının: (أخذت أمري) "=Emrimi aldım." demesi durumunda da bir şey lâzım gelmez. İmam Ahmed, İbrahim b. Hânî rivayetinde bu ikisine temas etmiş ve: Koca, karısına: "Emrin elindedir." der ve kadın da: "Kabul ettim!" derse, işin gerçeği meydana çıkıncaya kadar bir şey lâzım gelmez. Eğer kadın: (أخذت أمري) "=Emrimi aldım." derse bu bir şey değildir. Eğer karısına: (اختاري) "=Tercih et." der ve kadın da: "Nefsimi kabul ettim." veya: "Nefsimi tercih ettim." derse bu daha açık olur, demiştir.

İmam Mâlik; (اختاري) "=Tercih et." sözü ile (أمْرُكِ بيدِكِ) "=Emrin elinedir." sözlerini birbirinden ayırmış, ikinciyi temlik; "Tercih et" sözünü de temlik değil muhayyer kılma saymıştır. Mâlikî âlimler: "O tevkildir." demişlerdir.

Şâfiî'nin iki görüşü vardır: Birincisi: Temliktir. Şâfiî âlimlerince sahih olan da budur. İkincisi, tevkildir. Bu da mezheb-i kadimidir.

Hanefiler; temliktir, demişlerdir.

Hasan ve ashabtan bir grup ise: "Bu bir boşamadır ve derhal bir talâk vuku bulur, kocanın rücû hakkı vardır." demişlerdir. Bu aynı zamanda, İbn Mansûr rivayetinde İmam Ahmed'den de nakledilmiştir.

Zâhirîler ve bir diğer grup sahabî ise: "Bununla talâk vuku bulmaz. Kadın ister kendisini tercih etsin, ister kocasını farketmez. Talâkın vukuu konusunda muhayyer kılmanın hiçbir etkisi yoktur." demişlerdir.

Biz, bu görüşlerin dayanaklarını zikretmek istiyoruz:

"Temliktir" görüşünde olanlar şöyle delil getirmeye çalışıyorlar:

Kadınlığından istifade hakkı, kocaya ait iken, kadına dönünce bu bir gerçek temlik olur.

Yine "tevkil" vekilin, vekil kılındığı konuyu doğrudan yapabilmesi için ehliyet şartına sahip olmasını gerektirir. Kadın ise talâk vermeye ehil değildir. Bu yüzdendir ki bir koca, karısını boşamak üzere bir kadına vekâlet verse, bir görüşe göre bu sahih olmaz. Çünkü kadının doğrudan talâkı kullanma ehliyeti yoktur. Sahih görenler ise: "Nasıl ki kocanın, karısını boşamak üzere bir erkeğe vekâlet vermesi sahihse, aynı şekilde onu boşamak üzere bir kadını tevkil etmesi de sahih olur." derler.

Sonra burada tevkilin manasını anlamak mümkün değildir. Çünkü vekil —kendisi değil— müvekkili adına tasarruf eden kimsedir. Burada kadın ise kendi nefsi ve çıkarı için tasarrufta bulunmaktadır. Bu ise vekilin tasarrufuna özde ters düşer.

İbn Kudâme'nin nakline göre, "tevkildir" görüşünde olanlar şöyle diyorlar: "O temliktir."[18] diyenlerin sözü doğru değildir. Çünkü talâkın temliki sahih değildir ve kocadan bir başkasına da intikal etmez. Onun yerine bir başkası ancak nâib olabilir. O konuda, başkasını nâib kılmak istediğinde, bu başka bir şey değil ancak tevkil olur.

Sonra eğer temlik olsaydı, kadının kadınlığından istifade üzerindeki mülkiyetin, kadına geri intikali iktiza ederdi. Bu ise muhaldir. Çünkü bu hiçbir zaman kadından çıkmamıştır ki. Bunun içindir ki, kadının şüphe yolu ile cima edilmesi durumunda mehir kendisinin olmakta, kocanın olmamaktadır. Eğer koca kadınlığından istifade mülkiyetine sahip olsaydı, onun bedeline de sahip olurdu. Nitekim bir malın menfaatine mâlik olanlar, o menfaatin bedeline de mâliktirler.

Yine, eğer temlik olsaydı, kadın talâka mâlik olurdu. O takdirde de kocanın talâka mâlikiyeti kalmazdı. Zira bir şeyin bütün parçaları ile aynı anda, iki ayrı mâlikin mülkü olması muhaldir. Koca muhayyer kıldıktan sonra

18. Metinde, "O tevkildir" şeklinde ise de sözün gelişinden "O temliktir" olması gerektiği anlaşılıyor.

da talâka mâliktir. Dolayısıyla kadın talâka mâlik olamaz. Ama bizim dediğimiz böyle değildir. Bu bir tevkil ve nâib kılma işidir. Koca mâliktir. Zevce ise onun nâibi ve vekildir.

Yine şayet ona "Kendini boşa!" dese, sonra boşamayacağına dair yemin etse, kadın kendisini boşasa yemininde hânis (yalancı) olur. Bu da kadının kendisinin nâibi ve asıl boşayanın koca olduğunu gösterir.

Sonra "O temliktir" sözünüzü ele alalım: Bununla ya "Ona nefsini temlik etmiştir." demeyi kasdediyorsunuz, ya da "Boşama hakkını temlik" demeyi. Eğer birinci mânayı kasdediyorsanız, o zaman kadının sadece "Kabul ettim." demesi ile talâk vuku bulur, demeniz gerekir. Çünkü koca, kadınlığından istifade hakkını mülkiyetinden çıkarmayı gerektiren icabda bulunmuş ve kadın tarafından gelen "kabul" de icab ile kenetlenmiştir. Eğer ikinci mânayı kasdediyorsanız, bu bir tevkil demektir. Kullanılan ifadenin değişikliği farketmez.

Muhayyer kılma şekillerini ayırıma tâbi tutan Mâlikî fukahası şöyle diyorlar: Koca, karısına: (أَمْرُكِ بِيَدِكِ) "=İşin elindedir." veya (جعلت امرك إليك) "=İşini sana verdim." veya (مَلَّكْتُكِ أمرك) "=İşini sana temlik ettim." derse bu ifadeler temlik demektir. (اختاري) "=Tercih et." derse, bu da muhayyer kılmadır. Aralarında hem hakikaten, hem de hükmen fark vardır: Hakikatte farka gelince; (اختاري) "=Tercih et!" ifadesi kadının muhayyer bırakılmasından fazla bir mâna içermez. Bununla koca, kadına nefsini temlik etmemiştir. Sadece iki şey arasında onu muhayyer kılmıştır. "İşin elindedir." sözü böyle değildir. Çünkü bu, ancak kadının kendine mâlik olması durumunda elinde olabilir. Hüküm açısından ele aldığımızda da farklıdır. Çünkü koca, "İşin elindedir." deyip de "Ben bununla bir talâka niyet ettim." derse, söz yeminle birlikte kendisinindir. "Tercih et." dediğinde kadın kendisini üç talâk boşarsa, üçü de vuku bulur. İsterse koca "Ben bir talâk kasdettim." desin. Ancak bu durumda kadın, zifaf vaki olmamış biriyse, o zaman bir talâk kasdı hususunda söz yeminle birlikte kocanındır. Çünkü muhayyer kılma, kadının kendi nefsini tercihte bulunabilmesini gerektirir. Bu da ancak ayrılıkla (*beynûnet*) gerçekleşir. Eğer kadınla zifaf vuku bulmuşsa bu, ancak üç talâkla tahakkuk eder. Eğer zifaf olmamışsa bir talâkla da bâin olur. "İşin elindedir." sözü ise böyle değildir. Çünkü bu ifade kendisi ile kocası arasında bir tercihte bulunmasını gerektirmez; aksine emrini ona temlik anlamı taşır ve bu üç talâkla ayrı kılmak veya bir talâk ve akabinde dolan iddetle ayrı kılmak suretiyle nefini ona temlik etmek mânalarını, her ikisini de kapsar. Koca bu muhtemel mânalarından birini kasdettiğinde sözü kabul edilir.

Doğrusu, bu izahları aynısıyla (اختاري) "= Tercih et" sözü için de vâriddir ve kendilerini bağlar. Çünkü bu söz de kadının "Nefsini üç talâkla veya bir talâk ve arkasından biten iddetle kendini bâin (ayrı) kıl." mânalarına şamildir. Hatta "İşin elindedir." sözü, üçün temliki hususunda "tercih et" sözünden daha da açıktır. Çünkü "işin (emrin)" ifadesi gramer bakımından muzaaf, muzaafun ileyh (isim tamlaması) olması açısından "ne var ne yok bütün emrini" içine alır. "Tercih et" sözü ise mutlaktır, umumîliği yoktur. Dolayısıyla üç talâk onun neresinden çıkıyor? İmam Ahmed'in ortaya koyduğu budur. Çünkü o, "Tercih et" ifadeleri hakkında: "Bununla kocanın niyeti olmaksızın, zevce tek bir talâktan fazlasına mâlik değildir." demiş; "Emrin elindedir", "Talâkın elindedir.", "Talâk konusunda seni tevkil ettim." ifadeleri hakkında ise, "Kadın bunlarla üç talâk hakkına sahip olur." demiştir. Yine ondan bir başka rivayet daha vardır; bu da: "Kadın ancak kocanın niyeti ile buna mâlik olabilir." şeklindedir.

"Derhal boşama olur." diyenlerin bakış açısı ve görüşlerinin zayıflığı daha önce geçti.

"Bu bir boş sözdür, bir şey lâzım gelmez." diyenlere gelince; bunların iki dayanakları vardır: Birincisi: Allah talâkı kadınların eline değil, sadece erkeklerin yetkisine vermiştir. Allah'ın koyduğu, kulun dileğiyle değişmez. Dolayısıyla kocanın, talâkı, kendisine Allah'ın asla talâk yetkisi vermediği bir kimseye tevdi edebilme hakkı yoktur.

Ebu Ubeyd Kâsım b. Sellâm, Ebu Bekir b. Ayyâş—Habîb b. Ebî Sâbit senediyle nakleder: Bir adam, hanımlarından birisine: "Eğer şu dengi (yükü) şu eve sokarsan, kumanın emri senin elindedir." der ve kadın onu içeri sokar. Sonra da (kuması için): "O boştur." der. Durum Hz. Ömer'e intikal ettirilir. O kadını adamdan ayırır. Yolları üstünde Abdullah b. Mes'ûd'a uğrarlar ve durumu ona haber verirler. İbn Mes'ûd onları Hz. Ömer'e götürür ve:

"— Ey Mü'minlerin emîri! Şüphesiz Allah Teâlâ, erkekleri kadınlar üzerine hâkim kılmıştır; kadınları erkekler üzerine hâkim kılmamıştır." der. Hz. Ömer:

— Ne düşünüyorsun? der. İbn Mes'ûd:

— O karısıdır diye düşünüyorum, diye cevap verir. Hz. Ömer:

— Ben o görüşteyim der ve onu bir sayar.

Ben derim ki: "Onu bir sayması" muhtemelen kocanın "Kumanın emri elindedir" sözü sebebiyledir. Bu söz, talâk hakkında kinaye olmuş olur. Yine muhtemeldir ki, kumasının "O boştur" sözüne istinaden bir talâk say-

mıştır. Kadının koca üzerine hâkim olmaması için (üç talâkla) ayırma yetkisini kadına vermemiştir. Doğrusu bu haberde, bu grubun görüşü doğrultusunda bir delil yoktur. Hatta denilebilir ki bu haber onların aleyhine bir hüccet olarak kabul edilebilir.

Ebu Ubeyd, Abdülgaffar b. Davud—İbn Lehîa—Yezîd b. Habîb senediyle nakleder: İranlı Rümeysa, Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Bekr'in nikâhındaydı. Emrini ona temlik etti. Kadın da üç defa (kocasına) "Sen boşsun!" dedi. Hz. Osman, Muhammed'e: "Hata ettin. Onun talâk hakkı yoktur. Çünkü kadın boşayamaz." dedi.

Bu haber de onlar için bir delil olamaz. Zira Hz. Osman sadece, kadın talâkı mahalline isnad etmediği için geçerli kabul etmemiştir. Koca da: "Ben senden boşum" dememiştir. Bu, Abdürrezzâk'ın rivayet ettiği durumun bir benzeri olmaktadır: İbn Cüreyc—Ebu'z-Zübeyr—Mücâhid senediyle nakleder: Bir adam İbn Abbas'a gelir ve:

— Karıma emrini temlik ettim, o da beni üç talâkla boşadı, der. İbn Abbas:

— Allah ona yıldızını şaşırtmış. Talâkı, ancak sen ona verebilirsin, onun sana talâk verme hakkı yoktur, demiştir. (19)

Esrem: Ebu Abdullah'a, karısına "Emrin elindedir." diyen bir adamın durumu nedir? diye sordum. O dedi ki: Hz. Osman ve Ali (r.a.) "Hüküm kadının hükmettiğidir." dediler. Ben: "Ben nefsimi üç talâk boşadım" derse? dedim. O: "Hüküm kadının hükmettiğidir." dedi. Ben: Kadın "Seni üç talâk boşadım." derse? dedim. O: "Kadın boşayamaz." dedi ve İbn Abbas'ın, "Allah ona yıldızını şaşırtmış." hadisi ile istidlâlde bulundu. Hadisi Vekî'den, Şûbe'den, el-Hakem'den, İbn Abbas'tan, karısının emrini eline veren adam hakkında, kadının da "Seni üç talâk boşadım." demesi durumu ile ilgili olarak rivayet etti. İbn Abbas: "Allah ona yıldızını şaşırtmış, kendisini boşasaydı ya!" (20) demişti. İmam Ahmed, Ebu Matar'ın tashif yaparak İbn Abbas'ın (خَطَّأَ اللّٰهُ نوءها) sözünü (خطّأ الله فوها) şekline çevirdiğini söyler. Ancak Abdürrezzak, İbn Cüreyc'den şöyle nakleder: Abdullah b. Tâvûs'a: "Baban karısına emrini temlik eden bir adam hakkında nasıl hükmederdi? Kadın kendisini boşamaya kadir mi, değil mi?" diye sordum. O: "Babam: Kadınlara talâk yok, derdi." dedi. Ben: "Baban başka bir adama karısının em-

19. *Musannef*, 11918. Senedi sahihtir. Ayrıca bk. *el-Muhallâ*, 10/120. "Allah yıldızını şaşırtmış" sözünün mânası; "Eğer kendisini boşasaydı, geçerli olurdu. Fakat kocasını boşadı, geçerli olmadı." demektir.
20. Beyhakî, 7/349.

rini temlik eden bir adam hakkında ne derdi? O adam karısını boşamaya kadir mi?" dedim. O: "Hayır." dedi.[21] Bu, Tâvus'un görüşünü gayet açık ortaya koyuyor. Ona göre ancak koca boşayabilir, zevceye emrini temlik etmek anlamsızdır; aynı şekilde bir başkasına vekâlet vermesi de caiz değildir. İbn Hazm: "Bu, Ebu Süleyman'ın ve biz tüm Zâhirîlerin görüşüdür." demektedir.

Bu grubun ikinci delili: Yüce Allah, talâk işini kadınlara değil, sadece erkeklere tevdi etmiştir. Çünkü kadınlar hem akılca, hem de dince noksandırlar. Pek çoğu da sefihtirler. Erkeklere karşı duydukları şevhet ve meyil onlara her şeyi yaptırır. Eğer talâk işi onlara verilmiş olsaydı, erkeklerin onlarla ilişkileri istikrar bulmazdı. Bunda da kocalar için büyük bir zarar sözkonusu olurdu. Bu yüzden Yüce Allah'ın hikmet ve rahmeti, ayrılık hususunda kadınlara hiçbir yetki vermemeyi ve bu işi kocalara tevdi etmeyi gerektirdi. Eğer kocalar için bunun kadınlara nakli caiz olursa, bu Allah'ın hikmet ve rahmetine, kocaları gözetmesine ters düşmüş olur. Bunlar şöyle diyorlar: Hadis, sadece muhayyer kılmaya delâlet etmektedir. Eğer Allah'ı, Peygamberini ve ahiret yurdunu tercih ederlerse —nitekim öyle olmuştur—, bulundukları hal üzere Hz. Peygamber'in (s.a.) zevceleri olarak kalırlar. Eğer kendi nefislerini tercih ederlerse Hz. Peygamber (s.a.) onlara müt'a verir ve bizzat kendisi onları boşar ki, "güzellikle salıvermek" o demektir. Yoksa, onların kendilerini tercih etmeleri bizzat talâk olur, manasına değildir. Görüldüğü üzere bu gayet açıktır.

Bunlar devamla şöyle diyorlar: Bu konuda ashabtan gelen haberler son derece ihtilâflıdır. Emrini karısının eline vermesi ve onun da kendisini üç talâkla boşaması durumunda Hz. Ömer, İbn Mes'ûd, Zeyd b. Sabit'in bunu tek bir ric'î talâk saydıkları sahih olarak bilinmektedir ve yine sahih olarak Hz. Osman'ın: "Hüküm kadının hükmettiğidir." dediği sabittir. Bunu Saîd b. Mansûr, İbn Ömer'den, bir başkası İbn Zübeyr'den rivayet eder. Hz. Ali, Zeyd ve bir grup sahabîden: "Eğer kadın kendisini tercih ederse bu bir bâin talâktır. Eğer kocasını tercih ederse bu bir ric'î talâktır." dedikleri sahih ve sabittir.

Bir başka grup sahabîden: "Eğer kendisini tercih ederse her halükârda üç talâktır." dedikleri bilinmektedir. İbn Mes'ûd'dan; kişinin, karısının emrini bir başka adam eline vermesi ve onun da boşaması durumunda, bir şey lâzım gelmeyeceğini söylediği rivayet edilir.

İbn Hazm şöyle der: Ashabtan kendisinden muhayyer kılma ile ilgili ri-

21. *Musannef*, 11913, 11949; *el-Muhallâ*, 10/120.

vayette bulunduğumuz kimseleri araştırdık. Bu rivayetler sahihi, gayr-ı sahihi ile birlikte sadece yedi tanedir. Sonra bunlar da ihtilâf etmişlerdir. Bir kısmının sözü diğerininkinden üstün değildir. Dolayısıyla bunların konuya bir etkisi olmayacaktır. Ancak Nesâî ile rivayet ettiğimiz hariç. Nasr b. Ali el-Cehdamî—Süleyman b. Harb—Hammâd b. Zeyd senediyle rivayet edilen bu hadiste Hammâd şöyle der: Eyyûb es-Sahtiyânî'ye: "Emrin elindedir." hakkında, el-Hasan'dan başka, "O üç talâktır." diyen birisini tanıyor musun? diye sordum. O: "Hayır. Ancak olsa olsa bana Katâde'nin İbn Semüre'nin âzadlısı Kesîr'den, onun Ebu Seleme'den, onun da Ebu Hureyre'den Hz. Peygamber'in (s.a.) "üçtür" dediği rivayeti vardır. Eyyûb şöyle der: "İbn Semüre'nin âzadlısı Kesîr'le karşılaştım ve ona bunu sordum, bilemedi. Hemen Katâde'ye döndüm ve durumu ona haber verdim. O: Unutmuş, dedi."

İbn Hazm şöyle der: İbn Semüre'nin âzadlısı Kesîr meçhuldür. Eğer güvenilirliği ve hafızasının yerinde olduğu meşhur olsaydı, biz de bu habere aslâ muhalefet etmezdik. Kaldı ki, bazı râviler bu hadisi Ebu Hureyre'ye mevkûf kılarlar.(22)

Mervezî anlatır: Ebu Abdillah'a: "Muhayyer kılınan ve kendi nefsini tercih eden kadın hakkında ne dersin?" diye sordum. "Onun hakkında ashabtan beş kişi, bir adet ric'î talâk olur demişlerdir: Hz. Ömer, İbn Mes'ûd, İbn Ömer, Âişe." dedi ve bir başka isim daha söyledi. Bir başkası o beşincinin Zeyd b. Sâbit olduğunu söylemiştir.

İbn Hazm şöyle der: Bir kimse karısını muhayyer bırakır ve o da kendisini tercih ederse veya kocasını tercih ederse ya da hiçbir tercihte bulunmazsa bütün bunlar boştur, hiçbir şey lâzım gelmez. Hepsi de aynıdır, bununla talâk vuku bulmaz, kadın kocaya haram olmaz, bunlardan birine hiçbir hüküm terettüp etmez. İşterse koca muhayyer kıldığını defaetle tekrar etsin, kadın kendisini veya talâkın tercihini bin defa tekrarlasın, hiçbir şey gerekmez. "Nefsini kendisine temlik etmesi", "Emrini eline vermesi" durumlarında da aynıdır, bir fark yoktur.(23)

Hz. Peygamber (s.a.) dışında kimse hüccet olamaz. Mâdem ki ne Kur'an'da, ne de Hz. Peygamber'in (s.a.) sünnetinde: "Kişinin karısına söylediği "Emrin elindedir" veya "Emrini sana temlik ettim" ya da "Tercih et" ifadeleri talâkı gerektirir ve kadının kendisini boşama veya talâkı tercihi hakkını doğurur" gibi bir âyet ya da hadis yoktur; o halde kişiye, Allah ve Rasûlü'nün kendisine helâl kıldığı kadını, ne Allah ne de Peygamberinin vacip kıl-

22. *el-Muhallâ*, 10/118-119.
23. *el-Muhallâ*, 10/117.

madığı görüşlerle haram kılmak caiz değildir. Bu son derece açıktır. İbn Hazm'ın sözü burada bitti.[24]

Bunlar şöyle devam ediyorlar: Talâkın vuku bulacağı görüşünde olanların sözlerindeki tutarsızlıklar, çelişkiler, birinin diğerine ters düşmesi bu görüşlerin temelinin bozuk olduğunu göstermektedir. Eğer asıl sağlam olsaydı, onun üzerine bina edilen hükümler arasında ahenk olur, çelişki ve uyumsuzluklar olmazdı. Biz, bu ihtilâflardan bir kısmına işaret ediyoruz:

Acaba sadece muhayyer kılma ile talâk vuku bulur mu? Yoksa kadın tercihini yapıncaya kadar vuku bulmaz mı? konusunda ikiye ayrılmışlardır. Daha önce temas edildi. Sonra sırf "Emrin elindedir" sözü ile talâk vuku bulmayacağı görüşünde olanlar ihtilâf etmişlerdir: Acaba kadının tercihi o meclisle mi sınırlıdır, yoksa koca vazgeçmediği veya cinsel ilişkide bulunmadığı sürece devam edebilir mi? İki görüş vardır. Birisi "o meclisle sınırlıdır." şeklindedir. Ebu Hanife, Şâfiî ve bir rivayette Mâlik bu görüştedirler. İkincisi: Koca vazgeçmedikçe veya cinsel ilişkide bulunmadığı sürece tercih hakkı kadının elindedir. Bu da İmam Ahmed, İbnü'l-Münzir, Ebu Sevr, diğer rivayette Mâlik'in görüşleridir. Sonra Mâlikî âlimleri "Bu, kadının kocasını terk ettiği anlaşılacak kadar uzamadığı gibi bir zaman içinde söz konusudur. Bu da iki ayı aşmasıyla anlaşılır demişlerdir. Sonra yine ihtilâf etmişler ve: Acaba terkedip etmediğine dair, kadın üzerine yemin etmesi gerekir mi, gerekmez mi? demişler ve ikiye ayrılmışlardır.

Sonra kocanın kadına tevdî ettiği yetkilerini geri alıp alamayacağında ihtilâf etmişlerdir. İmam Ahmed, İshak, Evzâî, Şa'bi, Mücahid, Atâ: "Kocanın rücû hakkı vardır ve kadının muhayyerliği ortadan kalkar." demişlerdir. İmam Mâlik, Ebu Hanife, Sevrî, Zührî ise: "Rücû hakkı yoktur" demişlerdir. Şâfiîlerin ise, "Bu temlik midir, tevkil midir?" şeklindeki telakkiye mebni olarak ihtilâfları vardır. "Tevkildir." denirse, müvekkilin rücûa hakkı vardır. "Temlik." denilirse hakkı yoktur. "Temliktir." görüşünde olanların bazıları: "Muhayyer kılma temliktir, desek bile rücû, imkânsız değildir. Çünkü henüz "kabul" bitişmemiştir. Dolayısıyle hibe ve satış akitlerinde olduğu gibi (kabulden önce) rücû etmek caizdir." diyorlar.

Bir diğer ihtilâf konusu da, kadının kendisini tercih etmesi durumunda ne lâzım geleceği hakkındadır. İmam Ahmed ve Şâfiî: "Bir adet ric'î talâk gerekir." demişlerdir. Bu, aynı zamanda İbn Ömer, İbn Mes'ûd ve İbn Abbas'ın da görüşleridir. Ebu Ubeyd ve İshak'ın tercihleri de böyledir. Hz. Ali'den "Bir bâin talâk olur." görüşü nakledilir. Ebu Hanife'nin görüşü de bu-

24. *el-Muhallâ*, 10/124.

dur. Zeyd b. Sâbit'ten "üç olur" görüşü vardır ki, el-Leys'in görüşü de budur. İmam Mâlik: "Eğer kadınla zifaf gerçekleşmişse, üç talâk olur, eğer zifaf gerçekleşmemişse, kocanın bir talâka niyet ettim iddiası kabul edilir." demiştir.

Bir ihtilâf daha: Acaba "Emrin elindedir" sözü, niyete ihtiyaç duyar mı, duymaz mı? İmam Ahmed, Şâfiî ve Ebu Hanife: "Niyete ihtiyaç duyar"; İmam Mâlik: "Hayır, niyete ihtiyaç duymaz." demişlerdir. Sonra yine ihtilâf etmişlerdir: Talâkın vukuu, "Nefsimi tercih ettim", veya "Nikâhımı fesh ettim." demesi durumunda, kadının niyetine ihtiyaç gösterir mi, göstermez mi? Ebu Hanife: "Koca niyet ettiği zaman, talâkın vukuu için kadının niyetine ihtiyaç yoktur." der. Ahmed ve Şâfiî: "Eğer kadın kinaye lafızlarla nefsini tercih etmişse mutlaka niyeti gereklidir." demişlerdir. Sonra Mâlikî fukahası: Eğer kadın "Kendimi tercih ettim" veya "Nefsimi kabul ettim" derse talâk lâzım gelir. "Ben onu murad etmedim" dese bile durum değişmez. Eğer "Emrimi kabul ettim." derse ne kasdettiği sorulur: Eğer talâkı murad etmişse talâk olur. Talâkı murad etmemişse talâk olmaz. Sonra İmam Mâlik şöyle der: Koca karısına "Emrin elindedir." der ve bir talâk kasdettim diye söylerse, yeminiyle birlikte söz kendisinindir. Eğer bir niyeti yok idiyse, dilediğini îkâ edebilir. "Tercih et" der ve bir talâk murad ettiğini söylerse, kadın da kendisini tercih ederse üç talâk boşanmış olur. Kocanın sözü kabul edilmez.

Daha nice, birbirleriyle son derece farklılık arzeden ve ne Kitab'tan, ne sünnetten, ne de icmâdan hiçbir delili bulunmayan pek çok furû meseleler.

Kadın, kocanın nikâhından çıktığına dair kesin bir delil olmadıkça karısıdır.

Bunlar devamla şöyle derler: Allah ne nikâh ne de talâk konusunda kadınlara bir yetki tanımadı, bunu sadece erkeklere verdi. Yüce Allah erkekleri kadınlar üzerinde hakim kıldı; dilerse tutarlar, dilerlerse boşarlar. Erkeğin, kadını kendi üzerine, dilerse tutacak, dilerse boşayacak şekilde hakim kılması caiz değildir. Eğer Hz. Peygamber'in (s.a.) ashabı, bir konuda icmâ edecek olsalar, biz onların icmâlarını aşmayız. Ancak onlar bu konuda ihtilâf ettiler. Onların görüşlerini destekleyecek başka deliller aradık. Sonunda hüccetin, sadece bu görüş üzerinde olduğunu gördük. Eğer falandan bir rivayet varsa, onun tam aksine rivayet de vardır. Bu konuda icmâ iddiası son derece asılsızdır. Sahabe ve tâbiîn arasında —naklettiğimiz gibi— anlaşmazlıklar, görüş ayrılıkları sabittir. İhtilâf varken icmâdan söz etmek olmaz. İşte İbn Abbas ve Osman b. Affan: "Adamın karısı eline emrini tevdi eylemesi bir şey değildir." demişlerdir. İbn Mes'ûd, karısının emrini başka bir adamın eline veren adamın hakkında onun da boşaması durumunda "Bir şey değildir."

der. Tâvûs, karısına emrini tevdi eden kimse hakkında: "Kadınlara talâk yoktur." der. Yine O: Başka bir adama karısının emrini tevdi etmesi durumunda, o adamın kadını boşamaya yetkisi olduğu sorulduğunda: "Hayır, yok!" demiştir.

4— Değerlendirme ve Sonuç:

Ben derim ki: Tâvûs'tan nakledilen rivayet, sahihtir, sarihtir. Ne sened, ne de sarahat bakımından tenkide açık değildir. İbn Mes'ûd'dan yapılan nakillere gelince, farklıdır: Onun talâkın vukûu konusunda Hz. Ali ve Zeyd'e muvafakat ettiği de nakledilmiştir. Nitekim bunu İbn Ebı Leylâ, Şa'bî'den "Emrin elindedir." "Tercih et" ifadeleri hakkında, "Hz. Ali ile İbn Mes'ûd ve Zeyd'in görüşleri hep aynıdır." dediğini nakleder. Yine ondan, bir hanımına "Eğer bu yükü eve sokarsan (kuman) falancanın emri senin elinde olsun" diyen bir adam hakkında —ki kadın bunu yapmıştı—: "O, onun karısıdır." dediği ve bunu talâk kabul etmediği de nakledilir.

İbn Abbas ve Osman'dan yapılan nakiller, sadece muhayyer kılınan kadının talâkı kocasına nisbet ederek "Sen boşsun" demesi durumuyla ilgilidir. İmam Ahmed ve Mâlik de aynı görüşte olmakla birlikte kadının kendisini tercih etmesi veya talâkı kendisine nisbet ederek kendisini boşaması durumunda talâkın vuku bulacağını da söylerler. Ashabtan, muhayyer kılma ve temliki ilga edip, hiçbir şey lâzım gelmez diyen bir sahabî bilinmemektedir. Sadece İbn Mes'ûd'dan gelen az önceki rivayet vardır. Ondan, aksi görüşte olduğu da nakledilmiştir. Şu halde sahabeden kesin olarak sabit olan husus, muhayyer kılmanın dikkate alınması ve talâkın bununla vuku bulmasıdır. Şu kadar var ki, kadının bununla neye mâlik olduğu hususunda ihtilâfları vardır. Nitekim az önce geçti. Muhayyer kılmanın hiçbir etkisi yoktur demek, asla hiçbir sahabîden nakledilmeyen bir husustur. Sadece Ebu Muhammed İbn Hazm; İbn Abbas ve Osman'dan gelen nakilleri yanlış değerlendirmiştir. Ancak bunun Tâvus'un görüşü olduğu doğrudur. Atâ'dan da buna delâlet eden nakiller yapılmıştır: Abdürrezzâk, İbn Cüreyc'den rivayet eder: Atâ'ya: Bir adam karısına: "Bir gün veya iki gün sonra emrin elindedir." dese ne lâzım gelir dedim. O: "Bu bir şey değildir." dedi. Ben: "Kadına bir adam gönderse ve bir gün ya da bir süre emri elinde olduğunu bildirse." dedim. O: "Bu nasıl olur bilmiyorum. Bunun bir şey olacağını sanmam." dedi. Atâ'ya: "el-Münzir, Hafsa'nın emrini Âişe'ye temlik ettiğinde, Âişe, Hafsa'ya temlikte bulundu mu" diye sordum. O: "Hayır! Sadece kendisini boşayıp boşamama konusunda arzda bulundu. Ona emrini temlik etmedi." dedi.[25]

---

25. *Musannef*, 11948, 11954.

Eğer ashabın bir heybeti olmasaydı, biz bu görüşten ayrılmazdık. Ancak İslâm'ın öncüleri olan Allah Rasûlü'nün (s.a.) ashabı her ne kadar muhayyer kılmanın hükmü üzerinde ihtilâf etmişlerse de, bu ihtilâflarının içinde muhayyerliğin itibara alınacağı, ilga edilmeyeceği konusunda da ittifak halindedirler. Bu konuda bütün sahabîler müttefiktirler. Bunda bir zarar da yoktur. Bahsettiğiniz talâkın kadının elinde olması durumunda sözkonusu olan zarar, sadece müstakillen kadının elinde olması durumuyla ilgilidir. Ama kocanın bizzat talâkı elinde bulundurması halinde, bazan olur ki maslahat bu hakkın kullanılmasının kadına tevdi edilmesinde görülebilir; böylece karı-koca arasındaki durum ortaya çıkar. Eğer kadın kocasını seviyorsa, onunla yaşamaya devam eder. Yok, nefret ediyorsa ondan ayrılır. Bu, hem kadın hem de erkek için bir maslahattır. Bunda Allah'ın şeriatını ve hikmetini değiştirmeyi gerektirecek bir şey de yoktur. Kadını kendi talâkı hakkında tevkil etmekle, yabancı birini tevkil arasında bir fark yoktur. Talâk konusunda üçüncü bir şahsa vekâlet vermeyi caiz görmenin bir anlamı yoktur. Oysa nikâh ve hulû konularında yabancının tevkili sahihtir.

Cenab-ı Allah, geçimsizlik durumunda taraflardan seçilecek iki hakeme evli çiftlerin hallerine bakma yetkisi vermiştir: Eğer aralarının ayrılmasını gerekli görürlerse ayırırlar, evliliğin devamını uygun görürlerse devama karar alırlar. Bu bir talâktır veya kocanın dışından gelen bir fesihtir. Bu netice eğer hakemler vekildir denilirse kocanın rızasıyla, eğer onlar hakemdirler denilirse kocanın rızası aranmadan gerçekleşir. Hakime, çeşitli konularda kocaya nâib sıfatı ile aleyhine talâk verme yetkisi tanınmıştır. Koca kendisi adına boşamak veya hulû yapmak üzere birini vekil veya nâib tayin edecek olsa bunda, Allah'ın hükmünü değiştirecek bir husus yoktur, O'nun dinine de muhalif değildir. Çünkü boşayan kimse bizzat kocadır, ama doğrudan, ama vekili kanalıyla. Bazan vekil kişinin haklarını gözetmede kendisinden daha ileri görüşlü olur, çıkarlarını daha iyi korur. Dolayısıyla fayda ve çıkarlarını daha iyi bildiği o konu, ona havale edilir. Âzad, nikâh, hulû, ibrâ ve diğer konularda, hakların talebinde bulunmak, onları isbat etmek, almak ve mahkemede savunmak gibi hususlarda vekâlet caiz oluyor da, aynı şey talâk konusunda niye caiz olmasın?! Haram kılan bir şey mi var? Evet, vekil talâk konusunda onun talâktan mâlik oldukları, olmadıkları; ona helâl olanlar, haram olanlar gibi hususlarda müvekkilin yerine geçmektedir. Gerçekte boşayan, ya doğrudan ya da vekil aracılığı ile olmak üzere bizzat kocanın kendisi olmaktadır.

D) KENDİSİNE CARİYESİNİ, ZEVCESİNİ YA DA EŞYASINI HARAM KILAN KİMSE HAKKINDAKİ HÜKMÜ

1— Kendisine Cariyesini veya Zevcesini ya da Eşyasını Haram Kılan Kimse Hakkındaki Hükmü:

Yüce Allah şöyle buyurur: "Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir. Allah yeminlerinizi çözmenizi size meşru kılmıştır..."(1)

Sahihayn'da sabit olduğu üzere Efendimiz, Zeynep bt. Cahş'ın(2) evinde bal şerbeti içmişti. Hz. Âişe ve Hafsa, ona (Ağzında megafir kokuyor! demek suretiyle) bir hile kurdular. Efendimiz de: "Bir daha onu içmeyeceğim."; bir rivayette de: "Yemin ettim ki..." buyurdu.(3)

Nesâî'de, Enes'ten (r.a.) şöyle rivayet edilir: Hz. Peygamber'in (s.a.) cinsî ilişkide bulunduğu bir cariyesi vardı. Hz. Âişe ve Hafsa çok üzerine gittiler, sonunda Efendimiz onu kendisine haram kıldı. Bunun üzerine Yüce Allah: "Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram kılıyorsun..." âyetini indirdi.(4)

Sahih-i Müslim'de, İbn Abbas: "Kişi karısını kendisine haram kıldığın-

---

1. Tahrim, 66/1-2.
2. Asıl nüshada Meymune'dir; yanlıştır.
3. Buharî, 65/66 (1); Müslim, 1474.
4. Nesâî, 7/71. İsnadı sahihtir. Bk. *Fethu'l-Bârî*, 8/503, 9328.

da bu bir yemin olur, keffâret gerekir." der ve: "Sizin için Allah Rasûlü'nde en güzel bir örnek vardır." âyetini eklerdi.[5]

Tirmizî'de, Hz. Âişe'nin şöyle dediği nakledilir: "Hz. Peygamber kadınlarına îlâda (yaklaşmama yemininde) bulundu ve onları kendine haram kıldı. Sonra haramı helâl kıldı ve yemine keffâret gerektiğini gösterdi." (Tirmizî der ki:) "Mesleme b. Alkame, Davud —Şa'bî—Mesrûk—Âişe senediyle aynen böyle rivayette bulunmuştur. Aynı haberi Ali b. Müsher ve başkaları Şa'bî'den mürsel olarak rivayet etmişlerdir ki bu daha doğrudur."

"Haramı helâl kıldı" sözü "Haram kıldığı şeyi —ki bal veya cariye idi— kendisine haram kıldıktan sonra helâl kıldı." anlamınadır.

Leys b. Sa'd, Yezid b. Ebî Habib—Abdullah b. Hübeyre— Kabîsa b. Züeyb senediyle naklediyor: Kabîsa: "Zeyd b. Sâbit'le İbn Ömer'e (r. anhum): Karısına; 'Sen bana haramsın.' diyen kimse hakkında sordum. Her ikisi de: Yemin keffareti gerekir, dediler."[7]

Abdürrezzak, İbn Uyeyne—İbn Ebî Necîh—Mücâhid silsilesiyle, İbn Mes'ûd'un, haram kılma konusunda: "O bir yemindir. keffâret verir." dediğini nakleder.[8]

İbn Hazm bunu, Hz. Ebu Bekir es-Sıddık ve mü'minlerin annesi Hz. Âişe'den de rivayet eder.

Haccâc b. Minhâl der ki: Cerîr b. Hâzim bana şöyle rivayet etmiştir: İbn Ömer'in âzadlısı Nâfi'e, haram kılmanın hükmünü sordum: "Bu bir talâk mıdır?" dedim. O: "Hayır! Allah Rasûlü cariyesini haram kılmamış mıydı? Yüce Allah O'na, yeminine keffaret vermesini emretti, onu kendisine haram kılmadı." [9] dedi.

Abdürrezzak, Ma'mer—Yahya b. Ebî Kesir ve Eyyub es-Sahtiyânî—İkrime senediyle nakleder: Hz. Ömer, haram kılmayı kastederek: "O yemindir." demiştir.[10]

İsmail b. İshak, Mukaddemî—Hammâd b. Zeyd—Sahr b. Cüveyriye—Nâfi' senediyle nakleder: İbn Ömer: "Haram (kılma) yemindir." demiştir.[11]

---

5. Müslim, 1473 (19); Buharî, 65/66(1).
6. Tirmizî, 1201.
7. Râvileri sikadır.
8. *Musannef*, 11366. Senedi sahihtır.
9. Râvileri sikadır.
10. Râvileri sikadır. *Musannef*, 11360; Beyhakî, 7/350.
11. Râvileri sikadır.

Sahih-i Buharî'de Saîd b. Cübeyr'den nakledilir. O İbn Abbas'ı şöyle derken işitmiştir: "Karısını haram kılması bir şey değildir." Sonra şu âyeti okumuştur: "Allah Rasûlü'nde sizin için güzel bir örnek vardır."[12] Denilir ki: Bu, İbn Abbas'tan yapılan başka bir rivayettir. Yine denilir ki: İbn Abbas bu sözüyle sadece onun bir talâk olmadığını ve ona yemin keffâreti gerekeceğini kasdetmiştir. Bu yüzden de Hz. Peygamber'in fiilini delil getirmiştir. Bu ikinci yorum daha açıktır.

Bu konuda âlimlerin tam yirmi görüşü bulunmaktadır. Biz bu görüşleri, onların yaklaşım ve mesnedlerini zikredeceğiz ve Allah'ın yardım ve tevfiki ile üstün olan görüşü ortaya koymaya çalışacağız:

Birincisi: Haram kılma (tahrim) boştur, bir şey lâzım gelmez. Ne hanım hakkında, ne de bir başka şey hakkında bir hüküm ifade etmez. O ne talâktır, ne de îlâ; ne yemindir, ne de zıhar, hiçbir şey değildir. Vekî, İsmail b. Ebî Hâlid —Şa'bî kanalıyla Mesrûk'un: "Karımı veya bir tabak tiridi haram kılmışım, hiç aldırmam." dediğini rivayet eder. Abdürrezzak, es-Sevrî—Salih b. Müslim—Şa'bî senediyle şöyle nakleder: Şa'bî, kadının haram kılınması hakkında: "O bana pabucumdan daha önemsiz kalır." demiştir.[13] İbn Cüreyc-Abdülkerim vasıtasıyla da Ebu Seleme b. Abdurrahman'ın, karısını kastederek: "Ha onu haram kılmışım, ha nehrin suyunu, farketmez." dediği nakledilir. Katâde der ki: Bir adam bu konuyu, Hamîd b. Abdurrahman el-Himyerî'ye sordu. O cevap olarak Yüce Allah'ın: "İşlerinden boşaldığın vakit, tekrar çalış ve yorul, Rabbine rağbet et (O'na yönel, boş durma)!"[14] âyetini okudu ve: "Sen oyun oynayan bir adamsın, git oyununu oyna!" dedi. Bütün Zâhirîlerin görüşü budur.

İkinci görüş: Zevcenin haram kılınması üç talâk demektir. İbn Hazm: "Bunu Hz. Ali, Zeyd b. Sâbit, İbn Ömer söylemiştir. Hasan (el-Basrî) ile Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Leylâ'nın da görüşleri böyledir. Hakem b. Uteybe'den de aynı görüş nakledilmiştir." demektedir.

Ben derim ki: Zeyd b. Sâbit ve İbn Ömer hakkında asıl sabit olan, bizzat kendisinin, Leys b. Sa'd—Yezid b. Ebî Habib— Ebu Hureyre—Kabîsa senediyle rivayet ettiği şu hadistir: Kabîsa, Zeyd b. Sâbit'le İbn Ömer'e: Karısına, "Sen bana haramsın." diyen kimse hakkında sormuş, her ikisi de: "Yemin keffareti gerekir." demişlerdir. Onlardan bunun aksine bir görüş sabit olmamıştır. Hz. Ali'nin durumuna gelince; yine Ebu Muhammed b. Hazm, Yahya

12. Buharî, 68/8.
13. *Musannef*, 11378.
14. İnşirah, 94/7.

b. el-Kattân—İsmail b. Ebî Hâlid kanalıyla Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Haram (kılma) konusunda bazı adamlar: 'O başka bir koca ile evlenmedikçe artık haramdır' diyorlar. Hayır! Vallahi, Hz. Ali bunu söylememiştir. O sadece: 'Ben onun sana ne helâl kılıcısıyım, ne de haram kılıcısı; ister ileri git, ister geri dur!' demiştir." Hasan (el-Basrî)'ye gelince; Ebu Muhammed, Katâde tarikiyle ondan: "Her helâl üzerime haramdır, sözü yemindir." dediğini nakletmiştir. Bu durumda, sanırız Ebu Muhammed (İbn Hazm), Hz. Ali, Zeyd ve İbn Ömer'in "el-haliyye", "el-beriyye" ve "elbettete" meselesi hakkındaki görüşlerinde bir yanlışlık yapmıştır. Çünkü İmam Ahmed, onlardan: "Bunların üç talâk olduğu" naklinde bulunmuş ve, "Hz. Ali ve İbn Ömer hakkında doğrudur." demiştir. Ebu Muhammed yanlış anlayarak bu görüşü, "Sen bana haramsın" ifadesiyle ilgili olarak nakletmiştir. Bu açık bir hatadır. Çünkü onlar, "haram kılma"yı diğerlerinden ayırmışlar ve onun yemin olduğuna dair fetva vermişlerdir. (أنت خلية)"Sen haliyyesin." ifadesi hakkında da "üç talâktır" demişlerdir. Hepsi için de üç talâktır diyen birisini tanımıyorum.

Üçüncü görüş: Zifaf gerçekleşmiş kadın için söylendiğinde bu üç talâktır. Kocanın başka türlü sözüne bakılmaz. Eğer zifaf gerçekleşmemişse kocanın niyetine göre; bir, iki, üç talâk vukubulur. Eğer mutlak zikrederse, bir talâk vuku ulur. Eğer, talâk murad etmedim derse bakılır: Eğer daha önce, sözü ona yormayı mümkün kılan bir ifade geçmişse sözüne itibar edilir; eğer söz başında söylemişse, sözü kabul edilmez. Cariyesini, yiyeceğini ve eşyasını haram kılması durumunda ise bir şey gerekmez. Bu görüş de İmam Mâlik'e aittir.

Dördüncü görüş: Eğer bununla talâka niyet ederse talâk olur. Sonra bununla üçe niyet etmişse üç, daha aza niyet etmişse bâin bir talâk olur. Eğer yemine niyet ederse yemin olur ve keffâret gerekir. Hiçbir niyeti yoksa îlâ olur ve îlâ hükmüne tâbidir. Eğer yalana niyet etmişse, fetva konusunda sözü kabul edilir ve bir şey lâzım gelmez; kazada ise, îlâ hükmüne tâbi kılınır. Eğer haram kılma, zevce dışında cariye, yiyecek vb. gibi bir şey için kullanılmışsa, bu bir yemin olur ve keffâret gerekir. Ebu Hanife'nin görüşü de budur.

Beşinci görüş: Eğer bununla talâka niyet ederse, talâk olur ve niyeti kaçsa o kadarı vaki olur. Eğer mutlak kullanmışsa, bir talâk gerçekleşir. Eğer zıhara niyet ederse zıhar; yemine niyet ederse yemin olur. Talâksız veya zıharsız bizzat kendisinin haramlığına niyet ederse, üzerine yemin keffâreti gerekir. Eğer bir şeye niyet etmemişse bu durumda iki görüş vardır: Birincisi, bir şey gerekmez. İkincisi: Yemin keffâreti gerekir, şeklindedir. Eğer cariyeye söylemiş ve âzad etmesini kasdetmişse âzad olur. Eğer haram olmasını kasdetmiş-

se aynı lafızla kendisine yemin keffâreti gerekir. Eğer cariyeye zıhar yapmaya niyet etse, bu sahih olmaz ve bir şey de lâzım gelmez. "Hayır, yemin keffâreti gerekir." diyen de olmuştur. Eğer bir şeye niyet etmezse; iki görüş vardır: Birincisi, bir şey gerekmez. İkincisi: Üzerine yemin kefâreti gerekir şeklindedir. Zevce ve cariye dışında kalan şeylerin haram kılınması durumunda bir şey gerekmez. İmam Şafiî'nin görüşü de budur.

Altıncı görüş: Mutlak söylemesi durumunda, niyet etsin etmesin zihar olur. Ancak niyetle talâk ya da yemine çevirmesi durumunda, niyeti ne ise o gerçekleşir. İmam Ahmed'in zâhir mezhebi budur. Ondan ikinci bir rivayet daha vardır: Mutlak söylemesi halinde yemindir. Ancak niyetle, zıhar ya da talâka çevirmesi durumunda, niyet ettiği şey gerçekleşir. Ondan gelen bir üçüncü rivayete göre de herhalükârda zıhardır, isterse başka şeye niyet etsin. Ebu'l-Hüseyn'in *el-Furû*'unda naklettiği dördüncü rivayete göre ise, bâin talâktır.

"Sen bana haramsın" sözünün hemen peşine: "Ben bununla talâkı kastediyorum," demesi durumuyla ilgili olarak İmam Ahmed'den iki rivayet vardır: Birincisi: O talâktır. Buna göre üç talâk mı gerekir, yoksa bir talâk mı olur? İki görüş vardır. İkinci rivayet: Yine zıhardır. "Sen bana anamın sırtı gibisin. Bununla talâkı kastediyorum." demesi durumundaki gibi olur. İmamın mezhebinin özeti budur.

Yedinci görüş: Eğer bununla üçe niyet etmişse üç talâk; bire niyet etmişse bir bâin talâk; yemine niyet etmişse yemin olur. Hiçbir şeye niyet etmemişse, o bir yalan olur ve bir şey gerekmez. Bu görüş de Süfyan es-Sevrî'ye aittir. Bunu İbn Hazm nakleder.

Sekizinci görüş: Her halükârda bir bâin talâktır. Bu da Hammâd b. Ebî Süleyman'ın görüşüdür.

Dokuzuncu görüş: Eğer üç talâka niyet ederse üç talâk; eğer bir talâka niyet ederse veya hiçbir niyette bulunmazsa, bir bâin talâk vukubulur. Bu da İbrahim en-Nahaî'ye aittir. Bunu, İbn Hazm nakletmiştir.

Onuncu görüş: Ric'î bir talâktır. İbnu's-Sabbâğ ve arkadaşı Ebu Bekir eş-Şâsî bu görüşün Zührî tarafından Hz. Ömer'e nisbet edildiğini nakletmişlerdir.

On birinci görüş: Bu lafızla kadın kendisine haram olur. Bunlar ne zıhar, ne talâk, ne de yeminden söz etmemişler ve mücerred, haram kılışının gereği ile kendisini ilzam etmişlerdir. İbn Hazm şöyle der: Bu görüş Hz. Ali'den, ashaptan isimleri zikredilmeyen bazılarından, Ebu Hureyre'den, ayrıca Hasan

(el-Basrî), Hılâs b. Amr, Câbir b. Zeyd, Katâde gibi zevattan nakledilmiştir. Bunlar o kişiye, sadece ondan uzak durmasını emretmişlerdir.

On ikinci görüş: Tevakkuf edip kesin bir hükme varmamak gerekir. Müftü, kadını kocasına ne helâl kılabilir, ne de haram. Nitekim Şa'bî, Hz. Ali'nin: "Ben onun, sana ne helâl kılıcısıyım, ne de haram kılıcısı; ister ileri git, ister geri dur!" dediğini nakletmiştir.

On üçüncü görüş: Haram kılma işini derhal yapmak veya maksatlı bir şekilde şarta bağlamakla, yemin olarak kullanmayı birbirinden ayırma şeklindedir. Birincisi, her ne şekilde olursa olsun zıhardır. İsterse onunla talâka niyet etsin ve sözünün hemen akabinde: "Ben bu sözle talâka niyet ettim." desin, farketmez. İkincisi ise yemindir ve yemin keffâreti gerekir. Eğer: "Sen bana haramsın!" veya "Ramazan girdiğinde sen bana haramsın!" derse bu zıhar olur. Şayet: "Eğer yola çıkarsam" ya da "Eğer şu yemeği yersen" veya "Falanla konuşursam karım üzerime haram olsun!" derse, bu bir yemindir. Keffâret gerekir. Şeyhulislâm İbn Teymiye'nin tercihi de bu görüş olmaktadır.

Bu mesele, yirmiden fazla görüşün dal saldığı asıllardan birisi olmaktadır.

2— Deliller ve Münakaşaları:

"Haram kılmanın tamamı boştur, bir şey gerekmez." diyenler, görüşlerini şu şekilde delillendiriyorlar: Yüce Allah helâl ve haram kılma yetkisini kula vermemiştir. Ona sadece, bir şeyin helâl ya da haram olmasını gerektirecek, talâk, nikâh, bey' (satış), âzad gibi sebepleri ortaya koyma yetkisini tanımıştır. Bunun ötesinde, "Şunu haram kıldım, o bana ârtık haramdır." demek gibi bir tutuma girmesi kişinin kendi işi değildir. Yüce Allah: "Dillerinizin yalan olarak vasfettiği şeyler hakkında 'Bu helâldir, bu da haramdır.' demeyin. Çünkü Allah'a karşı yalan uydurmuş oluyorsunuz..."(15) ve yine: "Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun..."(16) buyurmaktadır. Yüce Allah, kendisinin helâl kıldığı bir şeyi haram kılma yetkisini Peygamberine bile tanımayınca, başkalarına bu yetki nasıl tanınabilir?

Hz. Peygamber (s.a.) "Emrimiz üzere bulunmayan her iş merdudtur."

15. Nahl, 16/116.
16. Tahrim, 66/1.

buyururlar.[17] Bu haram kılma işi de böyledir, dolayısıyla merdud ve bâtıl olur.

Zira helâlı haram kılmakla, haramı helâl kılmak arasında bir fark yoktur. Nasıl ki bu ikincisi boş ve bâtıldır, birincisi de öyledir.

Kişinin karısına: "Sen bana haramsın." demesi ile, yiyecek için: "O bana haramdır." demesi arasında bir fark yoktur.

"Sen bana haramsın." sözüyle kişi, ya onu haram kılmak için bir tasarruf kurma (inşâ) amaçlamaktadır, ya da onun haramlığını haber vermektedir (ihbar). Kişinin helali haram kılma yetkisi olmadığı için birinci ihtimal mümkün değildir. Böyle bir tasarruf ancak, helâli helâl, haramı haram kılan, şer'î ahkâmı vaz'eden Allah'a aittir. Eğer ihbar ise, yalan söylemiş olur. Netice itibarıyla bu söz ya bâtıl bir inşâ ya da yalan bir haberdir. Her ikisinin de bir anlamı yoktur.

Bunun dışındaki diğer sözlere baktığımızda, onların çelişkili, tutarsız, bir kısmı diğer kısmını reddeden sözler olduğunu görürüz. Allah ve Rasûlü'nden bir delil olmadıkça bu sözlerden hiçbiriyle zevce haram olmaz. Eğer haram kılarsak iki suç işlemiş oluruz: Birinciye haram, başkalarına helâl kılmış oluruz. Asıl olan, helâlliğin zevaline dair icma ya da Allah ve Rasûlü'nden gelen kesin bir delil bulunmadıkça, nikâhın devamına hükmetmektedir. Bunlar da olmadığına göre, haram kılma işinin boş ve üzerine bir şey lâzım gelmeyeceği görüşünü benimsemek durumu ortaya çıkmaktadır.

Bu grubun delilleri bunlardır.

"Her halukârda üç talâktır." görüşünde olanlar adına şöyle bir delil getirilebilir: "Haram kılma" sözü talâktan kinâye kılınır: Talâkın en üst şekli de üç talakla boşamaktır. Kadınların kadınlığından istifade konusunda ihtiyatlı davranabilmek için en üst şekline yorulur.

Sonra biz, bu ifadeyle haramlığı konusunda kesin kanaate sahip bulunuyoruz; ama bu haramlığın zıhar gibi keffâretle izale edilebilecek bir haramlık mı, ya da hulu' gibi yeni bir akdin giderilebileceği haramlık mı, veyahut üç talâkta olduğu gibi ancak başka bir kocayla yapacağı yeni bir evlilik ve zifafın giderebileceği bir haramlık mı olduğu konusunda şüpheliyiz. Bu (sonuncusu) kesindir, diğerlerinde ise şüphe vardır. Şüphe ile helâl olmaz.

Hem sonra ashab; (أنت برية، أنت خلية) ifadeleri hakkında bunların üç

17. Sahihtir. Daha önce geçti. Bk. s. 324.

talâk olduğuna dair fetva vermişlerdir. İmam Ahmed: "Bu, Hz. Ali ve İbn Ömer'den gelen sahih görüştür." diyor. Malumdur ki "haliyye" ve "beriyye " kelimelerinin ifade edeceği anlam nihayet "haramlık"tır. Dolayısıyla haramlığı açıkça söylediğinde, onun üç talâk olması öncelikle sabit olmalıdır. Hem haram kılan insanın düşüncesinden, onu üç talâksız haram kılma fikri geçmez. Böylece bu söz üç talâkın verilmesi konusunda (kinâye değil) örfî bir hakikat olmuş olur.

Hem sonra tek talâk, ancak ıvazlı (hulu') veya zifaftan önce verilen talâkla, veyahut da bir bâin talâkın verilebileceği görüşünde olanlara göre, kayıtlanması durumunda haram kılabilir. Tek bir bâin talâkla haram kılmak kayıtlıdır. Haram kılma ifadesi mutlak zikredilir ve kayıtlanmazsa; zifaf öncesi, sonrası; ıvazlı, ıvazsız sabit olabilen mutlak haramlığa yorulur ki o da üç talâktır.

"Zifaf sonrası söylendiğinde üç talâk, zifaf öncesi ise bir bâin talâk lâzım gelir." diyenlerin delili ise şudur: Zifaf vaki olan kadını ancak üç talâk haram kılar. Zifaf gerçekleşmemiş kadını ise bir talâk haram kılar, onun hakkında birden fazlası, haramlığı için gerekli değildir.

Bunlara, koca, bir bâin talâkla da zifafda bulunduğu karısını ayrı kılabilir şeklinde bir itiraz yapılır. Buna yetersiz bir cevap vermişler ve: "Bâin olduğu belirtilen bir talâkla gerçekleştirilen ayrı kılma, kayıtlı bir ayrı kılmadır. Haram kılma ise öyle değildir. Çünkü onunla ayrı kılma mutlaktır. Bu ise ancak üç talâkla gerçekleşir." demişlerdir. Bu kadarlık bir cevap, onları itirazı kabulden kurtaramaz. Çünkü haram kılma neticesinde gerçekleşecek ayrı kılmada kayıtlama, (أنت طالق طلقة بائنة) "=Sen bir bâin talâkla boşsun!" demekten daha ileri bir durumdur. Çünkü bâin talâkın gayesi haram kılmaktır. Bu ise "haram kılma"yı bizzat tasrih etmiştir. Dolayısıyla haram kılma sözü, ayrı kılma konusunda "Sen bâin bir talâkla boşsun." sözünden daha önceliklidir.

"Zifaf gerçekleşsin, gerçekleşmesin her ikisi için de bir bâin talâk gerekir." görüşünde olanların mesnedleri şudur: "Haram kılma", dil bakımından bir sayı bildirmez. Sadece haramlığı doğuracak bir ayrılığı gerektirir. Koca, zifaftan sonra karısını bedelsiz olarak da bir talâkla bâin kılabilir. Meselâ: "Sen bâin bir talâkla boşsun." diyebilir. Zira ric'at, kocanın hakkıdır; kullanmadığında bu hakkı düşer. Kadından aldığı bir ıvaz (bedel) karşılığında karısını ayrı kılma hakkına sahip olduğuna göre, bedelsiz ayırmaya da hakkı olur. Zira bedelden vazgeçmesiyle iyilikte bulunan biri olur. Ivaz, koca lehine bir hak mevzuudur, aleyhine değildir. Bedeli düşürür ve ayrı kılarsa buna hakkı olur.

"O ric'î bir talâktır." diyenlere gelince; bunların dayanakları şöyledir: Haram kılma mutlak olarak mülkiyetin kesilmesi demektir. Bu anlamda, bu ifadeden kesinliği belli olan bir talâkın kastedilmesi doğru olur. Birden fazlasına ise lâfızda bir temas bulunmamaktadır. Dolayısıyla gerektirici bir delil olmadan birden fazlasının isbatı caiz olmaz. Lâfzın kullanılışı bir talâk hakkında mümkün olunca, gereği yerine getirilmiş olur. Bir talâktan fazlası için gerektirici bir unsur yoktur.

Bunlar şöyle diyorlar: Ric'î talâkla boşanmış kadını, kocasına mahrem kabul edenlerin prensiplerine göre bu gerçekten açıktır. O takdirde şöyle deriz: Haram kılma, ric'î yollu haramlıktan da, bâin yollu haramlıktan da daha umumîdir. Daha umumî bir mânaya delâlet eden, daha hususî olan şeye delâlet etmez. İsterseniz bunu siz şöyle söyleyiniz: "Daha umumî olan, daha hususî olanı gerektirmez." veya "Daha hususî olan, daha umumî olanın gereklerinden değildir." ya da "Daha umumî olan, daha hususî olanı neticelendirmez."

"Ne murad ettiği sorulur. Zıhar mı, ric'î talâk mı, bâin talâk mı veya yemin mi? Ne murad etmişse o vuku bulur." diyenlerin yaklaşımları da şöyledir: Bu lâfız özel olarak talâkı gerçekleştirmek için konulmuş değildir. Aksine talâk, zıhar ve îlâ arasında muhtemeldir. Niyetle bunlardan birisine çevrildiği zaman, o ifadeyi uygun bir anlamda kullanmış olur. Dolayısıyla da murad ettiği mânaya yorulur. Ne öteye gidilir, ne de geri kalınır. Bu ifadeyle cariyesinin âzad olmasına niyet etmesi durumunda da aynı şekilde, cariye âzad olur. Aynı şekilde zevcesine îlâda bulunmaya, cariyesine yeminde bulunmaya niyet edecek olsa, niyeti ne ise kendisini bağlar. Bizzat kadının kendisinin haramlığına niyet ettiğinde ise, aynı lâfızla kendisine yemin keffareti gerekir. Kur'an'ın zâhiri ile Müslim'in rivayet ettiği İbn Abbas hadisi bunu âmirdir. Hadis şöyledir: İbn Abbas: "Kişi karısını haram kıldığı zaman, o bir yemin olur; keffâret verir." demiş ve: "Sizin için Allah Rasûlü'nde güzel bir örnek vardır." âyetini okumuştur.[18] Bu, Mücâhid'in zıhar hakkında söylediği: "Onu mücerred söylemesiyle zıhar keffâreti gerekir." ifadesine benzemektedir. Aslında bu görüş Şafiî'nin görüşü olmalıdır. Çünkü o, hemen akabinde boşamadığı zaman keffâreti gerekli görmektedir. Bunlar devam ediyorlar: Şu da var ki lâfız, hem inşâ, hem de ihbâra muhtemeldir. Eğer ihbarî anlamda kullanmışsa, uygun bir kullanımda bulunmuş olur, dolayısıyla kabul edilir. Eğer haram kılıcı bir tasarruf kurma (inşâ) amaçlamışsa; o zaman, o ifadeyle kadını haram kıldığı sebebin ne olduğu sorulur: Eğer üç talâk veya bir veya iki talâk kasdettim derse, kabul edilir. Çünkü hem lâfız buna elverişlidir, hem de niyet

18. Müslim, 1473. Daha önce geçti. Bk. dipnot: 5.

bitişmiştir. Eğer zıhara niyet etmişse, aynı şekilde o da doğru olur. Çünkü bu ifade ile zıharın gereğini tasrih etmiş olmaktadır. Zira: "Sen bana anamın sırtı gibisin." demenin gereği haram kılmaktır. Dolayısıyla "haram kılma" lâfzı ile buna niyeti durumunda zıhar olur. "Haram kılma" sözünün niyetle birlikte talâka delâlet etmesi, yine niyetle zıhara delâlet etmesinin üstünde değildir. Mutlak olarak kadının haramlığına niyet etmesi durumunda ise, yemin olur, keffâret gerekir. Çünkü bu, kadından "haram kılma" ifadesiyle uzak durması demektir. Bu da aynen yeminle ondan kaçınıp uzak durması gibidir.

"O, talâka niyet etmedikçe zıhardır." diyenlerin yaklaşımları şöyledir: Lâfız haram kılma için konulmuştur. O kötü bir söz ve iğrenç bir yalandır. Çünkü kulun helâl-haram kılma yetkisi yoktur. O sadece üzerine helâl ya da haramlığın bineceği sebepleri ortaya koyabilir. Allah'ın helâl kıldığını haram kılmakla, o kötü ve iğrenç bir yalan söylemiş olmaktadır. Böylece o, "Sen bana anamın sırtı gibisin." demiş gibi olur. Hatta "Sen bana haramsın" sözü, zıhar olmaya daha lâyıktır. Çünkü, kişi karısını kendi mahremlerinden birine benzetince, bu lâzımlık-melzûmluk ilişkisiyle haram kılmaya delâlet etmektedir. Kadının haram olduğunu tasrih etmesi durumunda ise, zıhar lâfzında kullanılan teşbihin gereğini açıklamış olmaktadır. Dolayısıyla bu ifadenin zıhar olması evleviyet arzeder.

Devamla diyorlar ki: Biz bunu niyetle talâk kıldık ve ona yorduk. Çünkü talâk için kinâye lâfızlardan olmaya elverişlidir, dolayısıyla niyet durumunda talâka yorulur. Mutlak ifadesi halinde ise, zıhar anlamına gelir.

Bu ifadeyle yemine niyet ederse, yemin de olur. Zira bu görüş sahiplerinin prensiplerine göre, yiyecek vb. eşyanın haram kılınması yemindir, keffâret gerekir. Zevceyi haram kılması esnasında, bununla yemine niyet ederse, lâfzın elverişli olduğu bir şeye niyet etmiş olur ve sözü kabul edilir.

"Talâka yemin etse bile veya sözünün hemen akabinde ben bununla talâkı kasdettim dese bile zıhardır." diyenlerin mesnedleri, az önce zikrettiğimiz haram kılmanın zıhar olduğu esasıdır. Bunlara göre zıhar olan bu söz, talâka niyet etmekle zıharlıktan çıkmaz. Nitekim "Sen bana anamın sırtı gibisin." dese ve bununla talâka niyet etse veya ben bununla talâkı kasdettim dese zıharlıktan çıkıp da talâk olmaz. Ulemanın çoğunluğuna göre bu böyledir. Ancak sözlerine iltifat edilmeyecek şâz bir grup hariç. (Bunlar demişlerdir ki:) Zıharlıktan çıkmaz. Çünkü bu durum, İslâm dinince nesh ve iptal edilen, zıharın talâk kılınması şeklindeki cahiliye dönemi uygulamasına uygunluk arzeder. Bu durumda bununla talâka niyet ettiği zaman, aslında Allah ve Rasûlü tarafından iptal edilen, cahiliye devrindeki "zıhar lâfzından talâkın kasdı" gibi şer'an ilga edilen, ihtimali bulunmayan bir şeye niyet etmiş olur. Dolayısıyla

bu niyetinin, Yüce Allah'ın kulları arasında hükmettiği, hükmünün üzerinde istikrar kazandığı şeyi değiştirme hususunda bir etkisi olmaz.

Sonra İmam Ahmed ve tâbileri, —talâk ve âzadda da olduğu gibi— bunun îkâı ile yemini aynı tutma ilkesinden yürümüşlerdir. İbn Teymiye ise îkâ ve yemini birbirinden ayırma şeklindeki ilkesine binaen, burada da ikisini birbirinden ayırmıştır. Nitekim İmam Şafiî ve Ahmed (r.h.) ve onlar gibi düşünenler, nezir bahsinde ikisini birbirinden ayırmışlar: "Bununla yemin etmesi durumunda keffâreti gereken bir yemin olur; derhal vukuunu istemesi veya olmasını kasdettiği bir şarta bağlaması durumunda ise, îfası gerekli bir nezir olur." demişlerdir. Yeminler bahsinde inşaallah izahı gelecektir.

Bu takdirde, haram kılma tasarrufu (inşâ) ile yemini birbirinden ayırmaları gerekir; haram kılma ifadesiyle yemin eden, yemin etmiş olur; ona yemin keffâreti gerekir.

Derhal îkâ etmek ya da olmasını kasdettiği bir şarta bağlaması halinde ise, kendisine zıhar keffâreti gerekir. Bu görüş İbn Abbas'tan nakledilen haberin bir gereği olmaktadır. Çünkü o, bir defasında zıhar, diğer bir defasında da yemin kabul etmiştir.

"Her halükârda yemindir, keffâret gerekir." diyenlerin görüşüne gelince, bunların dayanakları şöyledir: Yiyecek, içecek ve giyeceklerden helâl olan şeylerin haram kılınması nas ile, mâna açısından ve ashaptan gelen haberlerle yemin olmaktadır ve keffâret gerekir: Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir. Allah, yeminlerinizi çözmenizi size meşrû kılmıştır."[19]

Şüphesiz helâlın haram kılınması da bu hükmün kapsamına girmelidir. Çünkü hükmün sebebi budur. Âmm lafzın kapsamından sebep mahallini tahsise gitmek kesinlikle mümkün değildir. Çünkü beyanda gözetilen asıl maksat öncelikle odur. Eğer böyle bir tahsise gidilecek olsa, hükmün sebebi beyandan uzak kalmış olurdu ki, bu da mümkün değildir. Bu son derece güçlü bir istidlâldir.

Ben bu konuyu Şeyhulislâm İbn Teymiye'ye sordum. Dedi ki: "Evet, haram kılma zevce hakkında olursa büyük yemin olur ve keffâreti, zıhar keffâretidir. Zevce dışında kalan şeylerin haram kılınması ise, küçük yemindir. Keffâreti, yemin keffâretidir. İbn Abbas'ın, ashap ve onlardan sonra gelen-

---

19. Tahrim, 66/1-2.

lerden birçoğuna ait, 'Haram kılma yemindir, keffâret gerekir.' şeklindeki sözün mânası işte budur."

Şimdiye kadar, bu meselede varid olan görüşleri, onların istidlâl yollarını ortaya koymuş olduk. İlim ve insafı tercih eden, taassuptan, tarafgirlikten uzak olan kimse için hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğu gizli kapalı değildir. Yardım ancak Allah'tan istenir!

Buraya kadar anlattıklarımızdan anlaşılacağı üzere; zevcesi dışında, yiyecek, içecek ve giyeceklerden bir şeyi ya da cariyesini haram kılması durumunda, bunlar kendisine haram olmamaktadır. Üzerine yemin keffâreti gerekir.

Bu konuda üç yerde ihtilâf vardır.

Birincisi: Bunlar haram olmaz. Bu çoğunluk ulemanın görüşleridir. Ebu Hanife ise şöyle demiştir: Kayıtlı olarak haram olur. Bu haramlığı keffâret izale eder. Şöyle ki, karısına zıhar yapması durumunda keffâret ödemedikçe kendisine cimada bulunması helâl olmamaktadır. Nitekim Yüce Allah, bu husustaki keffâreti "tahille" diye isimlendirmiştir ki bu "helâllığı gerektiren şey" demektir. Bu da keffâret öncesinde haramlığın sabit olduğuna delâlet eder. Yine Yüce Allah, Peygamberine: "Allah'ın sana helâl kıldığını niçin haram ediyorsun?" buyurmuştur. Bu da kendisi için mübah kılınan şeyin haram kılınmasıdır. Dolayısıyla kişinin haram kılması ile, zevcesini haram kılmasındaki durum gibi o şey kendisine haram olur.

Ebu Hanife'ye karşı çıkanlar şöyle diyorlar: Yüce Allah keffârete sadece "akd= düğümleme"nin zıddı olan "çözme" anlamında "tahille" ismini vermiştir. Yoksa kelime haram kılmanın zıddı olan, "el-hıllü= helâl kılma" kökünden değildir. "Allah'ın sana helâl kıldığını niçin haram ediyorsun?" âyetine gelince; bundan murad bal ya da cariyeyi haram kılması ve kendisini ondan uzak tutmasıdır. Buna dilde "haram kılma" denilebilir. Bu sadece söz ile yapılan bir haram kılmadır; şer'an haramlığının isbatı değildir.

Ebu Hanife'nin delil olarak kullandığı, zıhar yolu ile veya "Sen bana haramsın" sözü ile zevcenin haram kılınması durumuna gelince; eğer bu kıyas sahih olacak olsa, o takdirde zıhara kıyasen keffâret vermenin, yemini bozmadan (*hıns*) önce gelmesi gerekirdi. Çünkü zıhar mânasında oluyordu. Hanefilere göre ise keffâret, ancak yeminde hânis olduktan sonra sözkonusudur. Bu durumda, onlarca şu iki şeyden birisi gerekir: Ya o şeyi haram olarak işleyecektir. Halbuki Allah yeminin çözülmesini emretmiştir. Bu durumda haram olan şey farz kılınmış veya farzın zarurî neticesinden olmuş olacaktır. Çünkü yeminin çözülmesine ancak yemin ettiği şeyi işlemek suretiyle ulaşacaktır, ya da o şeyi helâl olarak yapmaya imkân bulamayacaktır. Çünkü keffâretin önce

gelmesi caiz değildir ki, onunla helâlliğe ulaşabilsin. O haramken işlemeye yeltenmesi de mümkün olmayacaktır. Her iki taraftan da konuyla ilgili olarak söylenenler işte bunlardır.

Sonrasında konu hakkında derinlik, incelik ve kapalılıklar var. Çünkü bir şeyi kendisine haram kılan kimse, o şeyi terke dair Allah'a yemin eden durumdadır. Şayet o şeyin terkine dair Allah'a yemin etse, keffâreti üstlenmedikçe üzerine yemin ettiği şeyin hürmetini çiğnemesi caiz olmaz. Keffâreti üstlenince, yemin ettiği şeyi yapmaya yeltenmesi caiz olur. Eğer keffâreti terke azmetse, Yüce Allah, yemin konusu şeyi yapmaya yeltenmesini mübah kılmaz, ona izin vermez. Ona ancak Allah'ın farz ettiği keffâreti üstlenmesi durumunda izin verir, onun işlenmesini mübah kılar. Yemin ya da haram kılma yoluyla kaçındığı o şey hakkında Yüce Allah'ın ona izin vermesi ve onu kendisine mübah kılması, ona bir ruhsat ve nimettir. Bunun sebebi de Allah'ın koyduğu keffâret hükmünü üstlenmesi olmaktadır. Eğer bu hükmü üstlenmezse, kendi üzerine akdettiği bu yasak, üzerinde bir yük olarak kalır. Çünkü Yüce Allah, ancak kendisinden sakınan ve hükmüne razı olan kullarından ağır yükleri kaldırır. Bizden önceki şeriatlerde, yeminin kesinlikle yerine getirilmesi gerekirdi, asla vefasızlık ve bozmak caiz değildi. Allah bu ümmete hükmü genişletti ve keffâret şartıyla yemini bozmayı da caiz kıldı. Önce ya da sonra, keffâret verilmediği zaman ise, yeminde hânis olma konusunda müsamaha yoktur. "Keffâret vermedikçe haram olur." sözünün mânası işte budur.

Bu Ebu Hanife'nin yalnız kaldığı konulardan değildir. İmam Ahmed'in mezhebindeki iki görüşten birisi de budur: Şöyle izah ediyor: Bu haram kılma ve yemine iki mâna taalluk etmektedir: a) O şeyin işlenmesini, kendisinden kaynaklanan engelleme. b) Şâri'den gelen, keffâretsiz yeminde hânis olmayı engelleme. Eğer, haram kılması ya da yemini o şeyi harama çevirmeseydi, ne kendi kendisini engellemesinin, ne de Şâri'in onu engellemesinin bir etkisi olmazdı. Aksine durum, nihayet Şâri' Teâlâ'nın, o kişiye bu engelleme ile bir sadaka veya köle âzadı ya da oruç vacib kılması ve bunların üzerine de yemin edilen şeyin helâllığı veya haramlığının asıla bağlı olmaması demek olurdu. Hatta o, engelleme öncesi, sonrası aynı olur, hiçbir fark olmazdı. Bu durumda da elbette keffâretin ne engelleme konusunda, ne de izin hususunda hiçbir etkisi bulunmazdı. Bununsa fasitliği gizli kapalı değildir.

Keffâretin öne alınması caiz olmaması sebebiyle, haramlığına rağmen, o şeyin işlenmesiyle ilzam olunmasının izahı şöyle olacaktır: Kişiye yemin ettiği ya da haram kıldığı şeyi işlemesi, ancak ve ancak keffâret vermeyi üstlendiği zaman caiz olur. Keffâret vermeye olan azmi, o şeyin üzerine haram olmasını engeller. Haramlık ancak keffâreti üstlenmediği zaman sabit olur; üstlen-

mesi durumunda ise haramlık devam etmez.

İkincisi: Kişiye haram kılma sebebiyle keffâret gerekir. Haram kılma, yemin mertebesindedir. Bu, ashaptan isimlerini verdiğimiz zevatla, re'y ve hadis fukahasının görüşleridir. Sadece İmam Mâlik ve Şafiî; "Haram kılma ile üzerine keffâret yoktur." demişlerdir.

Keffâreti gerekli görenler, düşürenlere nisbetle nasdan yana daha şanslılar. Çünkü Yüce Allah, yeminlerin çözülmesini hemen, "Niçin Allah'ın sana helâl kıldığını haram ediyorsun?" ifadesinden sonra zikretmiştir. Bu, helâlın haram kılınması hususunda, yeminlerin çözülmesinin gereğine açıkça delâlet eder. Çünkü ya sırf ona özeldir, ya da hem onu hem de diğerlerini kapsamaktadır. Sözün yukarısında zikredilen keffâret sebebinin, keffâret hükmünden hariç tutulması ve başka bir şeye bağlanması caiz değildir; bunun imkânsızlığı açıktır.

Yine haram kılma yoluyla o şeyi yapmaktan engelleme, yeminle olan engelleme gibidir, hatta ondan daha da güçlüdür. Çünkü yemin, eğer Yüce Allah'ın isminin hürmetini çiğnemek anlamını içeriyorsa, haram kılma O'nun şeriat ve emrini çiğneme anlamını içermektedir. Çünkü Allah bir şeyi helâl kılmış, mükellef de onu haram kılmışsa, bu haram kılışı onun teşrî buyurduğu hükmün hürmetini çiğnemek olur. Biz diyoruz ki, ne yeminde hânis olmak Allah'ın isminin hürmetini, ne de haram kılma şeriatinin hürmetini çiğnemek anlamı taşımaz. Nitekim fakihlerden öyle diyenler olmuştur. O şekilde bir izah, gerçekten fasid bir ta'lildir. Çünkü yeminde hânis olmak ya caiz, ya vacib ya da müstahaptır. Allah hiçbir kimse için, isminin hürmetini çiğnemeye asla cevaz vermemiştir. O, keffâret ile yeminde hânis olmayı kulları için meşrû kılmıştır. Hz. Peygamber, kişi yemin ettiğinde, başkasını daha hayırlı görürse, yeminine keffâret vererek, yemin konusu şeyi işlemesini bildirmiştir. Malumdur ki, Yüce Allah'ın isminin hürmetinin çiğnenmesi hiçbir şeriatta asla mübah kılınmamıştır. Keffâret; Allah'ın, "el-hıllu" kökünden olarak "tef'ile" kalıbında "tahille" diye de isimlendirdiği gibi, sadece yemin ile düğümlenen şeyi çözmektedir, başka bir şey değildir. Bu düğümleme (akd) de, yeminle olduğu gibi, haram kılmayla da olur. Böylece, "Allah size yeminlerinizi çözmenizi meşrû kıldı." âyetinin hemen, "Allah'ın sana helâl kıldığını niye haram ediyorsun?" buyruğu akabinde gelmesinin sırrı da ortaya çıkmış oldu.

Üçüncüsü: Sadece Şafiî hariç, cumhura göre, zevce haricinde cariye ile başka şeylerin haram kılınması arasında fark yoktur. İmam Şafiî, sadece cariyenin, haram kılınması durumunda yemin keffâretini gerekli görmüştür. Zira ona göre, haram kılmanın etkisi, sadece kadının kadınlığıyla ilgili hususlardadır.

Sonra, "tahrim" âyetinin nüzul sebebi cariyedir. Sebep mahallinin hükümden hariç olması ve başkasına bağlanması caiz olmaz. Ona karşı olanlar ise şöyle diyorlar: Nas, yeminin çözülmesi farziyetini helâlın haram kılınmasına bağlamıştır. O da cariye ve cariye dışındakilerin haram kılınması hususunda daha umumîdir. Dolayısıyla sebebinin bulunduğu her yerde keffâret gerekir. Bunun izahı daha önce geçmişti.

E) "ÂİLENE DÖN!" SÖZÜNÜN HÜKMÜ

1— Hz. Peygamber'in (s.a.) "Âilene dön!" Sözünü Kullanması:

Sahih-i Buharî'de sabit olduğu üzere, Cevn'in kızı Hz. Peygamber'in yanına geldiği vakit, Hz. Peygamber kendisine yaklaşınca kadın: "Senden Allah'a sığınırım!" demişti. Hz. Peygamber ona: "Son çok yüce birine sığındın. (Kalk!) Âilene git!" buyurdu.(1)

Sahihayn'da sabit olduğuna göre, Hz. Peygamber (Tebük seferine mazeretsiz katılmayan) Kâ'b b. Mâlik'e (r.a.) gelmiş ve karısından uzak durmasını emretmişti. Kâ'b da karısına: "Âilene git!" demişti.(2)

Bu ifadenin hükmü hakkında ulema ihtilâf etmişlerdir. Zâhirîler: "Talâk değildir. Bununla niyet etse de, etmese de talâk vuku bulmaz." demişlerdir. Bunlar, Hz. Peygamber'in, Cevn'in kızı ile nikâh akdi yapmadığını, sadece onu istemek üzere çağırttığını söylemişlerdir. Buna, *Sahih-i Buharî*'de bulunan şu hadisin de delâlet ettiğini ifade etmişlerdir: Hamza b. Ebî Üseyd, babasından nakleder: Ebu Üseyd, Hz. Peygamberle birlikte idi. Cevniyyeli kadın getirilmişti. Konuk kadın bir hurmalık içerisindeki Ümeyye bt. en-Numan b. Şerâhîl'in evinde ağırlandı. Beraberinde biniti de vardı. Hz. Peygamber, yanına girdi ve ona: "Nefsini bana hibe et!" buyurdu. O da: "Kraliçenin nefsini çobana hibe ettiği görülmüş mü?" dedi. Hz. Peygamber elini sâkinleşmesi için üzerine koymak maksadıyla ona doğru uzattı. Kadın: "Senden Allah'a sığınırım." dedi. Hz. Peygamber: "Gerçekten güçlü bir yere sığındın!" buyurdu. Sonra çıktı ve: "Ey Ebu Üseyd! Ona iki elbise giydir ve onu âilesine

1. Buharî, 68/3.
2. Buharî, 55/16 ve daha başka yerler; Müslim, 2769.

gönder!" buyurdu.[3]

Sahih-i Müslim'de Sehl b. Sa'd'den şöyle nakledilir: Rasûlullah'a (s.a.) Araplardan bir kadının lafını ettiler. O da Ebu Üseyd'e, kadına haber göndermesini emir buyurdu. Ebu Üseyd kadına haber gönderdi. Kadın gelerek Benî Sâide'nin kalesine misafir indi. Derken Rasûlullah (s.a.) çıktı ve kadının yanına gelerek içeri girdi. Bir de ne görsün, kadın boynunu eğmiş. Rasûlullah (s.a.) kendisiyle konuşunca kadın: "Ben senden Allah'a sığınırım" dedi. O da: "Ben seni kendimden sığındırdım" dedi. Bunun üzerine ashab kadına: "Bu kim biliyor musun?" dediler. Kadın: "Hayır!" cevabını verdi. "Bu Rasûlullah'dır. Seni istemeye geldi." dediler. Kadın: "Ben bu işte şanssızlığa uğradım." dedi.[4]

Derler ki: Bütün bunlar hep aynı olayla ve aynı kadınla ilgili haberlerdir ve Hz. Peygamber'in o kadınla henüz evlenmemiş olduğu da gayet açıktır. Hz. Peygamber onun yanına, sadece kendisini istemek için girmiştir.

2— Bu Sözün Hükmü:

Çoğunluk fukaha ise —dört imam vb. bunlardandır—: "Hayır, bu lâfız talâka niyet etmesi durumunda talâk lâfızlarındandır." demişlerdir. Nitekim *Sahih-i Buharî*'de, babamız İsmail aleyhisselam'ın, bu ifadeyle karısını boşadığı sabittir: Babası (Hz. İsmail'in) hanımına: "Kocana söyle, kapısının eşiğini değiştirsin!" demişti. Bunun üzerine Hz. İsmail (a.s.) de: "Eşik sensin. Babam bana senden ayrılmamı emretmiş. Âilene git!" demişti. [5]

Hz. Âişe hadisi ise, Hz. Peygamber'in kadın üzerine akit yapmış olduğunda sarih gibidir. Çünkü o: (لما أدخلت عليه) "=Hz. Peygamber'in yanına alındığında" ifadesini kullanmıştır. Bu ise kocanın âilesi yanına girmesi demektir. Hz. Âişe'nin: "Hz. Peygamber ona yaklaştı." ifadesi de bunu destekler.

Ebu Üseyd hadisine gelince, nihayet burada: "Nefsini bana hibe et!" ifadesi bulunmaktadır. Bu söz, daha önceden Hz. Peygamber'in onu nikâhlamış olmadığı anlamına gelmez. Hz. Peygamber'in bu sözü, akit için değil de zifaf talebi için söylemiş olması pekâla mümkündür.

Sehl b. Sa'd hadisine gelince; akit bulunmadığı hususunda en sarih olanı budur. Çünkü bu hadiste: "Hz. Peygamber ona geldiğinde: Bu Rasûlullah'-

---

3. Buharî, 68/3.
4. Müslim, 2007.
5. Buharî, 60/9.

tır. Seni istemeye geldi, dediler." ifadesi vardır. Anlaşılan, bu kadın Cevniyyeli kadındır. Çünkü Sehl, hadisinde: "Ebu Üseyd'e, kadına haber göndermesini emretti. O da haber gönderdi." demektedir. Dolayısıyla olay hep aynı olaydır ve Hz. Âişe, Ebu Üseyd ve Sehl etrafında dönmektedir. Bunlardan her biri aynı olayı rivayet etmiştir. Lâfızları aşağı yukarı birbirine yakındır. Geriye sadece, "Seni istemek için geldi" sözüyle "Yanına girip de ona yaklaşınca..." sözü arasındaki çelişki kalmaktadır. Ya iki ifadeden birinde hata vardır, ya da "yanına girmek" ifadesi, kocanın hanımı yanına girmesi anlamında değil, genel anlamda girmek mânasınadır. Bu da muhtemeldir.

Hz. İsmail kıssasıyla ilgili İbn Abbas hadisi ise sarihtir. Bu lâfız hem cahiliye, hem de İslâm dönemlerinde, öteden beri kadını boşamak için kullanılan talâk lâfızlarındandır. Hz. Peygamber onu değiştirmemiş, kabulle karşılamıştır. İslâm'ın öncüleri olan ashab: "Sen haramsın." "Emrin elindedir", "Tercih et", "Seni âilene hibe ettim", "Sen haliyye (boşanmış biri)sin, benden hali oldun", "Sen beriyye (uzak)sin, seni ibra ettim", "Sen ibra edilmişsin", "İpin boynundadır", "Sen haramsın (hırc)"(6) (sırasıyla arapçaları:)

انت حرام، أمْرُك بيدك، اختاري، وهبْتك لأهلك، أنت خلية وقد خلوتِ مني، أنت برية وقد أبرأتك، وأنتِ مبرّأة، وحبلُك على غاربك، وأنتِ الحرجُ.

ifadeleriyle talâk îkâında bulunmuşlardır. Hz. Ali ve İbn Ömer: "(أنت خلية) = Sen haliyyesin demek üç talâktır." demişlerdir. Hz. Ömer ise: "Bir ric'î talâktır." der. Muâviye; karısına; "Eğer evden çıkarsan sen haliyyesin." diyen adamla eşini ayırmıştır. Hz. Ali, İbn Ömer ve Zeyd: (أنت برية) " = Sen beriyyesin." ifadesi hakkında "üç talâktır" derlerken Hz. Ömer: "Bir ric'î talâktır." demiştir. Hz. Ali, (أنتِ الحرجُ) ifadesi için: "Üç talâktır." Hz. Ömer ise: "Bir talâktır." demişlerdir. "Emrin elindedir", "Sen bana haramsın" tâbirlerinin izahı sırasında ashabın görüşleri daha önce geçmişti.

Yüce Allah, talâkı zikretmiş, fakat onun için bir lâfız belirlememiştir. Buradan da Allah'ın konuyu insanların örfüne bıraktığı anlaşılır; insanların örfünde hangi lâfız talâk mânası ifade ediyorsa, niyet bulunduğunda o lâfızla talâk gerçekleşmiş olur.

Lâfızların bizzat kendileri maksut değillerdir. Bunlar o lâfzı söyleyenin maksadını göstermesi için kullanılır. Kişi bir mânaya gelen bir lâfzı söyledi ve o mânayı da kasdetti mi, üzerine hükmü terettüp eder. Bunun içindir ki, İranlı, Türk, hintli ve benzerlerinin kendi dilleri ile verdikleri talâklar vukû bulur. Hatta bunlardan biri, Arapça sarih talâk lâfızlarından birisini, mâna-

6. Bu ve benzeri kinaî talâk tabirleri için bk. Bilmen, *Istılahat-ı Fıkhıyye Kamusu*, 2/186-187.

sını bilmeden telaffuz edecek olsa, asla bir şey lâzım gelmez. Çünkü mânasını bilmediği, içeriğini de kasdetmediği bir şeyi söylemiştir. Kâ'b b. Mâlik hadisi; bu ve benzeri lâfızlarla, niyet olmadıkça talâkın vukû bulmayacağına delâlet etmektedir.

Doğrusu, bu ister sarih ister kinâye olsun bütün lâfızlarda geçerlidir. Âzad ve talâk lâfızları arasında bir fark da yoktur. Şayet bir kimse: "Benim kölem hürdür, zina etmez." veya "Benim cariyem hürdür, fahişelik yapmaz." dese, aklından da âzad etme fikri geçmese, niyet de etmese bununla asla azad işi gerçekleşmez. Yine bir kimse karısı ile birlikte iken, yolda ayrılsalar ve kendisine: "Karın nerede?" diye sorulsa da: "Ondan ayrıldım." dese; veya saçını tarasa da: (سرّحتها) "= Onu taradım." dese (bu söz Kur'an'da talâk için kullanılıyor) ve bu sözlerle talâkı kasdetmese, kadın boş olmaz. Yine kadını serbest, tamamen kendi haline bıraksa ve onun durumunu haber vermek amacıyla: "O tâliktir (yani serbest)." dese; bununla da boş olmaz. Yine aynı şekilde, kadın bağlanmış olsa da, iplerinden çözülse, koca da; "Sen tâliksin" dese, yani bağlarından boşanmışsın demek istese kadın boş olmaz. Bütün bunlar İmam Mâlik ve bazı şekillerinde İmam Ahmed'in görüşleridir, bazıları da imamın ele aldıklarının benzerleridir. Bunlarla niyet etmedikçe ve talâkı gösteren bir lâfzı söylemedikçe talâk vukû bulmaz. Eğer bu ikisinden (yani niyet ve lâfız) sadece biri bulunursa ne talâk ne de âzad vukû bulmaz. Lâfızların sarih ve kinâye şeklinde ikiye ayrılması, her ne kadar asıl konumu bakımından sahihse de, tamamen şahıs, zaman ve mekâna göre farklılık arzederler. Nice sarih lâfız başka bir yöre halkınca kinâye olabilir, ya da bir zaman ve mekânda sarih olan bir lâfız, başka bir zaman ve mekânda kinâye olabilir. Realite bunun şahididir. Meselâ, (السّراح) lâfzını ele alalım: Hemen hemen hiçbir kimse bu sözcüğü ne sarih ne de kinâye yollu talâk için kullanmamaktadır. Bu durumda kalkıp: "Kim bu sözcüğü kullanırsa onun karısı boş olur; ister niyet etsin, ister etmesin. Çünkü şer'î örf ve kullanış şekli vardır. (Yani Kur'an'da bu anlamda kullanılmıştır)." demek asla caiz olmaz. Çünkü böylesi bir iddia hem şer'î açıdan, hem de kelimenin kullanılışı bakımından yanlış bir iddiadır. Kelimenin kullanılışı açısından yanlıştır; çünkü hemen hemen hiçbir kimse karısını boşamak için bu kelimeyi kullanmamaktadır. Şer'î açıdan da yanlıştır; çünkü Kur'an bunu talâktan başka mânada da kullanmıştır. Allah şöyle buyurur: "Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikâhlayıp da henüz dokunmadan onları boşarsanız, onları iddet müddetince bekletmeniz gerekmez. O halde onları faydalandırın (mut'a verin) ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın."(وسرّحوهنّ سراحا جميلا) [7] Buradaki "tesrîh = serbest

7. Ahzab, 33/49.

bırakma" kesinlikle talâk değildir. Aynı şekilde (الفراق) "=ayrılık" kelimesini Şâri', talâktan başka mânada da kullanmıştır: "Ey Peygamber! Kadınları boşadığınızda, onları iddetleri içinde boşayınız... Müddetlerini doldurduklarında onları ya güzelce tutun, veya onlardan uygun bir şekilde ayrılın."[8] Bu âyette geçen (الإمساك) "=tutmak"tan maksat, ric'attir. (المفارقة)"=Ayrılık" ise, ric'atte bulunmamak demektir; yoksa ikinci bir talâkın verilmesi anlamında değildir. Bunda asla bir ihtilâf da yoktur. Dolayısıyla, "Bu ifadeyi telaffuz eden kimsenin karısı boş olur. Mânasını ister anlasın, ister anlamasın." demenin bir anlamı yoktur. Her ikisi de bâtıllıkta aynıdır. Tevfik Allah'tandır.

8. Talâk, 65/2.

F) ZIHAR

1— Hz. Peygamber'in (s.a.) Zıhar Hakkındaki Hükmü:

Yüce Allah şöyle buyurur: "İçinizden zıhar yapanların kadınları, onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar çirkin ve yalan lâf söylüyorlar. Kuşkusuz Allah affedici, bağışlayıcıdır. Kadınlardan zıhar ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin karılarıyla temas etmeden önce, bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Buna imkân bulamayan kimse, temas etmeden önce, aralıksız olarak iki ay oruç tutmalıdır. Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurur. Bu (hafifletme), Allah'a ve Rasûlü'ne inanmanızdan dolayıdır. Bunlar Allah'ın hükümleridir. Kâfirler için acı bir azap vardır."[1]

Sünen ve *Müsned* kitaplarında sabit olduğuna göre Evs b. Sâmit, hanımı Havle bt. Mâlik b. Sa'lebe'ye zıhar yapar. Bu konuda Hz. Peygamber'le (s.a.) mücadeleye giren ve Allah'a şikâyette bulunan, yedi kat semânın ötesinden şikâyeti işitilen ve kabul gören kadın işte bu kadındır. Bu kadın Hz. Peygamber'e gelerek şöyle demişti: "Ya Rasûlullah! Şüphesiz ki Evs b. Sâmit, ben genç ve arzulanan biri iken benimle evlendi. Yaşım ilerledi, ona bir sürü çocuk doğurdum. Şimdi ise beni anasının yerine koydu." Hz. Peygamber ona şöyle buyurdu: "Senin hakkında benim yapabileceğim bir şey yok." Çâresiz kadın: "Ey Allah'ım! Ben halimi sana şikâyet ediyorum." dedi.[2] Bir riva-

1. Mücâdele, 58/2-4.
2. İbn Mâce, 2063; Hâkim, 2/481; Beyhakî, 7/382. Râvileri sikadır. Hadiste çok sayıda çocuk

yette o şöyle demiştir: "Benim küçük çocuklarım var. Eğer onları ona versem ziyan olurlar, kendim alsam aç kalırlar." dedi ve bunun üzerine Kur'an âyetleri indi.

Hz. Âişe şöyle der: Her sesi işiten Allah'a hamdolsun! Havle bt. Sa'lebe Hz. Peygamber'e şikâyetçi olarak gelmişti. Ben evin bir ucundaydım. Bazı sözlerini duyamıyordum. Hemen Allah: "Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı işitiyor. Çünkü Allah işitendir, bilendir..."[3] âyetlerini indirdi.[4] Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Bir köle azad etsin." buyurdu. O: "Bulamaz." dedi. Hz. Peygamber: "Öyleyse peşi peşine iki ay oruç tutar." buyurdu. O: "Ya Rasûlallah! O yaşlı bir ihtiyar. O nerde, oruç nerde!" dedi. Hz. Peygamber: "Öyleyse altmış fakiri doyursun!" buyurdu. O: "Onun tasadduk edebileceği bir şeyi yok." dedi.

Hz. Âişe der ki: Tam o saatte bir zenbil hurma getirildi. Ben: "Ya Rasûlallah! Ben bir zenbil hurma vererek ona yardımcı olurum." dedim. Hz. Peygamber: "Aferin! Onun adına altmış fakiri doyur ve amcanın oğluna geri dön." buyurdu.[5]

Sünen'de anlatılır: (Zureykoğullarından) Seleme b. Sahr el-Beyazî, Ramazan ayı boyunca karısına zıharda bulundu. Ramazan ayı çıkmadan bir gece onunla cima etti. Sonra geldi ve Hz. Peygamber'e olanları anlattı. Efendimiz ona: "Demek sen, öyle ha! Ya Seleme!" dedi. Seleme der ki: Ben iki defa: "Evet ya Rasûlallah! Ben böyleyim, Allah'ın emrine razıyım. Hakkımda Allah'ın sana gösterdiği şekilde hükmet." dedim. Hz. Peygamber: "Bir boyun (köle) azad et!" buyurdu. Ben: "Seni peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki, şundan başka boyuna sahip değilim." dedim ve enseme elimin içiyle vurdum. Hz. Peygamber: "Öyleyse iki ay peşi peşine oruç tut!" dedi. Ben: "Zaten başıma gelen oruç yüzünden gelmedi mi?" dedim. Hz. Peygamber: "Öyleyse, bir vesk hurmayı altmış fakir arasında yedir." buyurdu. Ben:

---

doğurmaktan kinâye olarak kullanılan (نثرت له بطني) "Ona karnımı yaydım" ifadesini biz lazımî mânasıyla tercüme ettik.

3. Mücadele, 58/1.
4. Hadisin bir kısmını Buharî (97/9)'da muallak olarak tahric etmiştir. Tamamını ise Nesâî, (6/168) mevsûl olarak rivayet etmiştir. Ayrıca bk. Ahmed, 6/46; İbn Cerîr, 5/28. İsnadı sahihtir.
5. Ebu Davud, 2214; İbn Hibbân, 1334; İbn Cerîr, 5/28; Beyhakî, 7/389. Senedinde Ma'mer b. Abdullah b. Hanzala vardır. İbn Hibbân'dan başkası onu sika bulmamışlardır. Diğer râvileri sikadır. Aynı konuda İbn Abbas'tan ve Atâ b. Yesâr'dan mürsel olarak rivayetler için bk. Beyhakî, 7/389, 390, 392.

"Seni hakla gönderene yemin ederim ki, ikimiz de aç geceledik, yiyecek bir şeyimiz yok." dedim. Hz. Peygamber: "Züreykoğulları zekât memuruna git, sana onu versin. Altmış fakire bir vesk hurma yedir. Sen ve âilen de geri kalanını yiyin." buyurdu. Kavmime döndüm ve: "Sizin yanınızda darlık ve kötü tedbir gördüm. Allah Rasûlü'nün yanında ise genişlik ve güzel tedbir buldum. Bana zekâtlarınızdan vermenizi emretti." dedim.(6)

Tirmizî'nin *Câmi*'inde İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilir: Karısına zıhar yapan ve onunla cimada bulunan bir adam Hz. Peygambere geldi ve: "Ya Rasûlallah! Ben karıma zıhar yaptım. Sonra da keffâret vermeden önce onunla cima yaptım." dedi. Hz. Peygamber ona: "Allah'ın rahmetine uğrayasıca; seni o şeye sevkeden ne oldu?" diye sordu. O: "Ay ışığında halhalını gördüm (kendimi tutamadım)." dedi. Hz. Peygamber: "Allah'ın sana emrettiği şeyi yapmadan ona yaklaşma!" buyurdu. (7) Tirmizî: "Bu, hasen-garib-sahih bir hadistir." der.

Yine Tirmizî'de, Seleme b. Sahr, Hz. Peygamber'den, keffâret vermeden önce cimada bulunan zıhar yapmış kimse hakkında: "Bir keffaret (yeterlidir)." buyurduğunu rivayet eder.(8) Tirmizî buna da "Hasen-garibdir" der. Hadisin senedinde Süleyman b. Yesâr'la, Seleme b. Sahr arasında kesinti vardır.

Bezzâr'ın *Müsned*'inde, İsmail b. Müslim—Amr b. Dînâr— Tâvûs silsilesiyle İbn Abbas şöyle anlatır: Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve: "Ben karıma zıhar yaptım, sonra da keffâret vermeden önce onunla cima ettim." dedi. Hz. Peygamber: "Allah, 'Birbirine temas etmeden önce...' buyurmadı mı?" dedi. Adam: "Hoşuma gitti (kendimi tutamadım)" dedi. Hz. Peygamber: "Keffâret verinceye kadar ondan geri dur." buyurdu.(9) Bezzâr: "Hadisin, bundan daha sahih bir isnadla rivayet edildiğini bilmiyoruz. Ne var ki İsmail b. Müslim hakkında ileri sürülen tenkitler vardır. İlim erbabından pek çok grup ondan rivayette bulunmuşlardır." demektedir.

Bu hadisler bazı hükümleri içerir:

1— Cahiliye dönemi ve İslâm'ın ilk devirlerinde zıharın talâk kabul edilmesi uygulaması iptal edilmiştir. İsterse bununla talâka niyet ettiğini tasrih

6. Ahmed, 5/436; Ebu Davûd, 2213; Tirmizî, 3295 (hasendir demiştir.); İbn Mâce, 2062; Beyhakî, 7/385; Hâkim, 2/203. Hâkim: Hadis sahihtir, demiştir.
7. Tirmizî, 1199; Ebu Davud, 2223; Nesâî, 6/167. Râvileri sikadır. Ancak Ebu Hâtim ve Nesâî, mürsel olduğunu söylemişlerdir. Hadisin şahitleri bulunmaktadır.
8. Tirmizî, 1198; İbn Mâce, 2064.
9. Bk. Beyhakî, 7/386.

etsin, farketmez. Şayet bir kimse karısına: "Sen bana anamın sırtı gibisin! Ben bununla talâkı kasdediyorum." dese bu talâk olmaz, zıhar olur. Bu ittifakla böyledir. Belki muhalif, önemsiz şâz bir görüş olabilir. Bu hususu İmam Ahmed, Şâfiî vb. ifade etmişlerdir. Şafiî: "Şâyet talâk niyetiyle zıhar yapsa, bu zıhar olur veya zıhar niyetiyle boşasa bu da talâk olur." der. İşte Şafiî'nin ifadesi budur. Onun görüşü olarak kendisine bunun aksini nisbet etmek caiz değildir. İmam Ahmed ise şöyle açıklamıştır: Şayet kişi: "Sen bana anamın sırtı gibisin. Bununla ben talâkı kasdediyorum." dese, bu zıhar olur, bununla kadın boşanmış olmaz. Çünkü zıhar, cahiliyye devrinde talaktı ve neshedildi. Mensûh hükme dönüş caiz değildir.

Yine Evs b. Sâmit, bununla o zamanda olduğu gibi sadece talâka niyet etmişti. Buna rağmen Hz. Peygamber (s.a.) ona talâk değil, zıhar hükmünü uygulamıştır.

Çünkü "zıhar", hükmü konusunda sarihtir. Dolayısıyla Yüce Allah'ın iptal ettiği hüküm hakkında onu kinâye saymak caiz değildir. Allah'ın hükmü uyulmaya ve riayet edilmeye daha lâyıktır.

2— Zıhar haramdır ve buna yeltenmek caiz değildir. Çünkü o, Allah Teâlâ'nın da bildirdiği gibi, kötü bir söz ve iğrenç bir yalandır. Her ikisi de haramdır. Kötü bir söz (*münker*) oluşu ile, iğrenç bir yalan (*zûr*) oluşu şöyledir: "Sen bana anamın sırtı gibisin." sözü hem karısının öyle olduğunu haber verme (*ihbar*), hem de karısını haram kılma tasarrufunu kurma (*inşâ*) anlamı içermektedir. Yani hem ihbar, hem de inşâ mânasına gelebilir. Dolayısıyla o yalan bir haber, kötü bir inşâdır demek olur. Yalan (*zûr*), hak ve sabitin zıddı olan bâtıldır; kötü (*münker*) ise, iyi ve mârufun zıddıdır. Yüce Allah âyeti, "Şüphesiz ki Allah, affedicidir, bağışlayıcıdır." ifadesi ile tamamlamıştır. Bunda, günah sebebinin mevcut olduğuna, eğer Allah'ın af ve mağfireti olmasaydı, mutlaka bu yüzden orumlu tutulacaklarına dair işaret bulunmaktadır.

3— Keffâret bizzat zıharla değil, dönüşle vacip olur. Bu cumhurun görüşüdür. Sevrî, İbn Ebî Necîh'ten, Tâvus'un: "Zıhar yapar yapmaz keffâret gerekir." dediğini nakleder. bu, İbn Ebî Necîh'in Tâvus'tan rivayetidir. Ma'mer ise Tâvus'tan, o da babasından şöyle nakleder: "Sonra söylediklerinden dönenlerin..." âyeti hakkında babası: "Onu kendisine anasının sırtı gibi kıldı, sonra dönüyor ve onunla cima ediyor. Bu durumda bir boyun (köle) âzadı gerekir, demektedir." demiştir. Mücâhid'den de: "Bizzat zıharla keffâret gerekir." dediği nakledilir. Bunu İbn Hazm, Sevrî ile Osman el-Bettî'den de nakleder. Tabii bunlar, keffâret için dönmenin şart olduğunu bilmiyor değiller. Ancak bunlara göre "dönme", cahiliye devrindeki zıhar uygulamasına

dönmektir. Nitekim Yüce Allah'ın, avlanmanın cezası konusunda: (وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ) "=Kim dönerse, Allah ondan öç alır." âyetinde geçen (عاد) "=dönme" kelimesi, "Haramlığının nüzulünden sonra ava dönerse" demektir. Bu yüzden de Allah, akabinde: "Allah geçenleri affetmiştir." buyurmuştur. Bu görüşte olanlar devamla şöyle diyorlar: Keffâret, sırf zıhar yapmakla vacib olur. Çünkü keffâret kişinin söylemiş olduğu çirkin söz ve iğrenç yalan karşılığında vacib olmuştur. Çirkin söz ve yalan da cima veya cimaya azmetme değil, bizzat zıharın kendisidir. Sonra, Yüce Allah zıharı haram kılıp, onu yasaklayınca "dönmek", bizzat yasaklanan şeyin işlenmesi oldu. Aynen, "Umulur ki, Rabbiniz size merhamet eder. Eğer siz dönerseniz biz de döneriz."[10] âyetindeki gibi. Mânası: "Eğer siz günaha dönerseniz, biz de cezalandırmaya döneriz." demektir. Dolayısıyla burada "dönmek" bizzat yasaklanan şeyi işlemektir. (Zıhardan dönmek değil de yasak olan zıhara dönmek şeklinde.)

Bir başka delil: Zıhar cahiliye döneminde talâktı. Hükmü talâktan zıhara nakledildi; üzerine keffâret ve keffâret ödeninceye kadar zevcenin haramlığı hükümleri konuldu. Bu da aynen talâkta olduğu gibi, zıhar sözünü kullanmakla, zıhar hükmünün mutebeг olmasını gerekli kılar.

Âlimlerin çoğunluğu bunlara karşı çıkmış ve şöyle demişlerdir: "Dönmek", zıhar sözcüğünün mücerred olarak söylenmesinin sonrasında olan bir iştir. Âyeti, "İslâm'da tekrar zıhara dönme" mânasına yorumlamak üç açıdan doğru olmaz:

Birincisi: Âyet, İslâm'da zıhar yapan kimselerin hükmünü beyan etmektedir. Bu yüzden de fiili, muzari (geniş zaman) sigasıyla (يُظَاهِرُونَ) "=Zıhar yaparlar" şeklinde kullanmıştır. Bu İslâm zıharının hükmü olduğuna göre, —ki zıhar size göre bizzat dönmek demektir— bu takdirde sonrasında nasıl oluyor da "sonra dönerler" ifadesini kullanıyor. Yoksa bu dönmenin mânası size göre zıhardan başka bir şey mi?

İkincisi: Eğer "dönmek", sizin dediğiniz mânada, muzari (geniş zaman) fiil de geçmiş zaman mânasında olacak olsa, takdiri: (والذين ظاهروا من نسائهم ثم عادوا في الإسلام) "=Kadınlara cahiliye devrinde zıhar yapıp da İslâm'da tekrar ona dönenler" şeklinde olurdu ve keffâret, ancak cahiliye devrinde zıhar yapıp da İslâm döneminde tekrar zıhara dönenlere gerekirdi. Bu takdirde dönme durumu olmadan sadece İslâm'da zıhara başlayan kimseye nereden keffâreti gerekli kılacaktınız? Çünkü bu takdire göre iki şey

10. İsrâ, 17/8.

var: Önce geçen bir zıhar ve tekrar ona dönüş. Bu durum ise, şimdi zıhar hükmünü tümden ortadan kaldırır. Ancak (يظاهرون) "= Zıhar yaparlar" fiilini bir gruba, (يعودون)"= dönerler" fiilini de başka bir gruba ait kılarsanız (yani özneleri ayrı ayrı kişiler şeklinde düşünürseniz) ve müzari fiilini de mazi (geçmiş) fiili yerine koyarsanız, hükmün devamı o zaman sözkonusu olabilir. Bu da ilâhî nazma muhalif olur, sözü fesahatinden çıkarır.

Üçüncüsü: Hz. Peygamber (s.a.): Evs b. Sâmit'le Seleme b. Sahr'a keffâret ödemelerini emretmiş, onlara cahiliye döneminde zıhar yapıp yapmadıklarını sormamıştır. Eğer siz: "Hz. Peygamber, sizin keffâret için şart koştuğunuz "dönme"yi de sormamıştır. Eğer şart olsaydı onlara dönüp dönmediklerini sorardı." derseniz, cevaben şöyle denilir: "Dönme"yi; zıhardan sonra talâk verebilecek kadar bir zamanın geçmesi ve talâk vermemesi şeklinde anlayanlara göre, bu soruya zaten gerek yoktur ve sizin bu itirazınız, bizzat onların delili olmaktadır. "Dönmeden maksat cima ve azimdir" diyenler ise şöyle demektedirler: (Hadislerdeki) olayın akışı, zıhar yapanların kasdının cima olduğu hususunda açıktır. Sadece onun (cima) için tutmuş (karılarını boşamamış)lardır. Bunun izahı inşaallah ileride gelecektir.

Zıharın kötü bir söz ve iğrenç bir yalan oluşuna gelince, evet bu doğrudur. Ancak Yüce Allah bu kötü ve yalan söz hakkında keffâreti iki şeye birden bağlamıştır: Zıhar sözü ve dönüş. Nitekim îlânın hükmü de öyledir: Hem îlâ sözcüğü, hem de cima üzerine birden terettüp eder, sadece biri üzerine değil.

2— Zıharda "Dönmek" Tâbirinden Ne Kasdedilmektedir?

Çoğunluk fukahaya göre keffaret ancak zıhardan sonra dönüş ile vacib olur. Sonra bunlar "dönüş"ten ne kastedildiği konusunda ihtilâf etmişlerdir. Zıhar sözcüğünü aynen tekrarlamak mı, yoksa onun sonrasında olan bir şey mi? İki görüş vardır:

Bütün Zâhirîler: "Dönüş" zıhar sözcüğünün tekrarlanmasıdır, demişlerdir. Bunun seleften hiçbir kimseden nakletmemişlerdir. Zâhirîlerden önce böyle bir görüş ileri süren de olmamıştır. Gerçi böyle bir ayıptan hemen hemen hiçbir mezhep de uzak kalmış değildir. Bunlar şöyle demektedirler: Yüce Allah keffâreti yeni başlanılan zıhar sebebiyle değil, sadece tekrarlanan zıhar yüzünden vacip kılmıştır. Âyetle istidlâl üç açıdan olmaktadır:

Birincisi: Arap lügatinde "bir şeye dönme" ifadesinden, ancak o şeyin benzerinin ikinci defa yapılması mânası anlaşılır. İşte Allah'ın Kitab'ı, Rasûlü'nün kelâmı ve Arabın sözleri önümüzde; Yüce Allah: "Eğer onlar (dünyaya)

geri gönderilseler, yine men olundukları şeylere döneceklerdir." buyurmaktadır.[11] Bu âyet, (عاد) "=dönmek" fiilinin (ل) "lam" harfi ile kullanılması bakımından, zıhar âyeti ile aynıdır ve "Daha önce işledikleri şeyleri ikinci defa işlemek" anlamındadır. Yine: "Eğer siz dönerseniz, biz de döneriz."[12] âyeti de öyle; "Eğer siz günahı tekrar işlerseniz biz de cezayı tekrarlarız." mânasındadır. Yine: "Gizli konuşmaktan menedildikten sonra, yine o menedildikleri şeye dönenler..."[13] buyurulmaktadır. Bizzat zıhar hükmünü getiren sûrede yer alan bu âyet, "dönmek"ten maksadın ne olduğunu açıklamaktadır. Çünkü fiil olarak da, maksat olarak da onun aynısıdır. Aralarında tekrardan doğan bir aynilik çağrışımı yakînen bulunmaktadır.

Diyorlar ki: Zıharda bulunanların söyledikleri, zıhar sözüdür. "Söylediklerine dönmek" ise, o sözü ikinci defa tekrarlamak demektir. Arap bunun dışında başka bir şey anlamaz. Sözün tekrarının dışında kalan diğer şeyler ya onu tutmak (boşamamaktır), ya azimdir, ya da cimadır. Bunlardan hiçbiri sözle olacak bir şey değildir. Dolayısıyla bunlardan birini yapmak ne lâfız açısından ne de mâna açısından dönmek (tekrar) olmaz. Çünkü tutmak (boşamamak), azim ve cima zıhar değildir ki, bunlardan birini yaptığında zıhara dönmüş olsun.

Diyorlar ki: Eğer dönmekten "kişinin nefsini menettiği şeyden dönmesi" mânası kasdedilseydi, —nitekim (عاد في الهبة) "=Hibeden döndü." denilir— o takdirde (ثم يعودون لما قالوا) yerine (ثم يعودون فيما قالوا) buyurulurdu. Nitekim (العائد في هبته كالعائد في قيئه) "=Hibesinden dönen, kusmuğuna dönen gibidir."[14] hadisinde öyledir.

Ebu Muhammed b. Hazm, Hz. Âişe hadisini delil olarak kullanır: "Evs b. Sâmit'in kadınlara karşı aşırı düşkünlüğü vardı. Bu aşırı düşkünlüğü iyice arttığında, karısına zıhar vardı. Bu aşırı düşkünlüğü iyice arttığında, karısına zıhar yapardı. Yüce Allah onun hakkında zıhar keffâretini indirdi."[15] Hadis böyle. İbn Hazm şöyle der: Bu ifade tekrarı gerektirir ve bu zaruridir. Zıhar konusunda sahih olan tek haber de budur. "Bu görüşte olan hiçbir sahabî yoktur." şeklindeki bize karşı şamatanıza gelince, peki siz bize, "Dönmek, cimadır veya azimdir veya tutmak (boşamamak)tır" veya "o, cahiliye dönemindeki zıhara dönmektir" diyen tek bir sahabî gösterin. Siz hiçbir zaman, ashaptan yana bizim kadar şanslı olamazsınız!

---

11. En'âm, 6/28.
12. İsrâ, 17/8.
13. Mücâdele, 58/8.
14. Buharî, 51/30; Müslim, 1622.
15. Ebu Davud, 2219.

Çoğunluk ulema onlara karşı çıkmışlar ve şöyle demişlerdir: "Dönme'-nin mânası önceki lâfzın tekrarlanması demek değildir. Eğer lâfzın tekrarı "dönme" olsaydı o zaman (ثم يعيدون ماقالوا) "=Sonra söylediklerini iade ederler." derdi. Çünkü (أعاد كلامه بعينه) "=Sözünü aynısıyla tekrar (iade) etti." denilir. (عاد) "=Dönmek" kelimesi ise fiillerde kullanılır ve (عاد في هبته، عاد في فعله) "=Yaptığına döndü. Hibesine döndü." denilir. Bu örnekler (في) ile kullanılış şeklidir. Yine: (عاد إلى عمله، وإلى ولايته، وإلى حاله، وإلى إحسانه وإساءته ...) "=İşine döndü, görevine döndü, haline döndü, lütufkârlığına döndü, kötülüğüne döndü vb." denilir. Bu mânada (عاد له) şeklinde (لـ) ile de kullanılır.

Söze gelince, sadece (أعاده) "=Sözü tekrar (iade) etti." şeklinde kullanılır. Nitekim Dımâd[16] b. Sa'lebe Hz. Peygamber'e: (أَعِدْ عَلَيَّ كَلِمَاتِكَ) "=Sözlerini bana tekrarla." demiştir. Yine Ebu Saîd: (أَعِدْهَا عَلَيَّ يارسول الله) "=Onları bana tekrarla, Ya Rasûlallah!" demiştir.

Doğrusu bu, bağlayıcı değildir: Hem (أعاد مقالته) denildiği gibi (عاد لمقالته) de denilir. Hadiste, "Sözünü aynen tekrarladı." mânasında (فعاد لمقالته) denilmektedir. Bundan daha kötüsü, Zâhirîlere karşı: "Sözün iadesi dünün iadesi gibi muhaldir. Çünkü iki ayrı zamanın bir araya gelmesi mümkün değildir." şeklinde getirilmek istenen delildir. Bu son derece fasittir. Çünkü sözün iadesi, fiilin iadesi kabilindendir. O da bizzat birinciyi değil, onun gibisini getirmek demektir. Mutaassıp kimselerden gelen ve "Zâhirîlerin ihtilâfı dikkate alınmaz." şeklindeki bir söze ise şaşmamak elde değildir. Böylesi bir konuda hem onlarla birlikte araştırma yapıyor, hem de böyle bir sözle onlara reddiye çıkarıyorlar. (العائد في هبته) hadisindeki kullanılışı delil kullanarak onları redde çalışan kimsenin iddiası da aynı şekilde bozuktur. Çünkü bu hadis, âyete benzememektedir. Onun benzeri: (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ) "Gizli konuşmaktan menedildikten sonra, yine o menedildikleri şeye dönmeye çalışanları... görmedin mi?"[17] âyetidir. Buna rağmen bu âyet zıhar âyetindeki maksadı açıklamaktadır: Çünkü menedildikleri şeye dönmeleri bizzat yasaklanan şeye dönmeleri demektir, ki o da gizli konuşmaktır. Bundan maksat da o fısıldaşmanın aynısını tekrarlamak değildir, bilâkis yasaklanan şeye (gizli konuşmaya) dönmektir. Aynı durum zıhar âyetindeki: (يعودون لما قالوا) için de sözkonusudur. (لما قالوا), (لِقَوْلِهِمْ), demektir. İsm-i mef'ûl mânasında bir masdardır ve o da: "kendisine haram olan kadına benzetmesi sebebiyle zevcenin haram kılınması"dır. Dolayısıyla haram olana dönmek, sözüne dönmek olur. Dönmek de onun fiilidir. Bu, "dönmekten maksat cimadır." diyenlerin yaklaşımı olmaktadır.

---

16. Asıl nüshada Dımâm şeklindedir. Bir tahrif sonucudur. Hadis için bk. Müslim, 868.
17. Mücâdele, 58/8.

Meselenin esası şurada yatıyor: Burada masdar (قَوْل), mef'ûl (مَقُول) "söylenen şey" mânasınadır. "Söylenen şey" de kadının haram kılınmasıdır. (العود له) ise (العود إليه) demektir. O da "Haram kıldıktan sonra ona dönerek mübah kılmak istemek"tir. Bu te'vil Arapça'nın gramer ve kullanılış tarzına uygundur. Selef ve halef ulemasının büyük çoğunluğunun benimsediği görüş budur. Nitekim Katâde, Tâvûs, Hasan (el-Basrî), Zührî, Mâlik vb. hep böyle söylemişlerdir. Seleften hiçbir kimsenin; ne sahabeden, ne tâbiînden, ne de onlardan sonra gelen nesillerden, âyeti "sözün iadesi" şeklinde tefsir ettiği asla olmamıştır. Burada "dönme"yi sözün iadesi kabul edenlere gizli kalan bir husus vardır ki, o da şudur: Fiile dönüş, şu anda üzerinde olduğu halden ayrılıp, daha önce üzerinde bulunduğu hale dönmeyi gerektirir. Nitekim, "Eğer siz dönerseniz biz de döneriz." âyetinde öyledir. Baksanıza! Onların dönüşü, şu anda üzerinde bulundukları iyi hallerinden ayrılıp daha önce üzerinde bulundukları kötü hallerine dönmeleri demektir. Şair'in:

وإنْ عَادَ لِلإنْسَانِ فَالعَوْدُ أحْمَدُ

"Eğer iyiliğe dönerse, dönüş övgüye değer" sözü de böyledir.

Şu andaki zıhar yapanın üzerinde bulunduğu hal, zıhar sebebiyle olan haramlıktır. Daha önce üzerinde bulunduğu hal ise, nikâh sebebiyle cimanın helâlliğidir. Dolayısıyla zıhar yapanın dönmesi, zıhardan önce üzerinde bulunduğu helâllik haline dönmesidir. Keffâreti gerektiren şey de işte budur. Düşün! Dönmek, ondan ayrıldıktan sonra kendisine döneceği bir durumu gerektirir. Böylece, hibeden dönmekle; zıhar yapanın söylediğine dönmesi arasındaki farkın sırrı da ortaya çıkmış oluyor. Çünkü hibe "mevhûb" (hibe edilen) mânasınadır ve bir eşyadır. Ondan dönmek, daha önce olduğu gibi, onu mülkiyetine sokmak ve onda tasarrufta bulunmak mânasını içerir. Zıhar yapanın durumu ise böyle değildir. Çünkü o, haram kılma ile eşlikten çıkmıştır. Dönmekle de, tahrimden önce eşi ile birlikte üzerinde bulunduğu hale rücû talebinde bulunmuş olmaktadır. Dolayısıyla daha uygun olan, bu mânada (عاد لكذا) yani (العود إليه) demek; hibede de (عاد إليها) demektir. Hz. Peygamber Evs b. Sâmit'le Seleme b. Sahr'a zıhar keffâreti vermelerini emir buyurmuştur. Halbuki bunlar zıhar sözcüğünü iki defa telaffuz etmemişlerdir. Çünkü ne bizzat kendileri bunu Hz. Peygamber'e bildirmişler, ne onların yerine zevceleri söylemiş, ne de bir başka sahabî bildirmemişti. Hz. Peygamber de onlara: "Bunu bir kere mi, iki kere mi söylediniz?" diye sormamıştı. Eğer böyle bir şart olsaydı, onu açıklamayı ihmal etmezdi.

Meselenin sırrı şuradadır: "Dönmek" iki durumu içermektedir: Kendi-

sine dönülen şeyi, kendisinden dönülen şeyi. "Dönmek" kavramı için bu ikisi zaruridir. Kişinin kendisinden döndüğü şey, onu bozmak ve iptal etmek mânası taşıyor; kendisine döndüğü şey de tercihini ve iradesini belirtiyor. Dolayısıyla zıhar yapan kimsenin dönüşü, zıharın bozulması ve iptalini; zıddını da tercih ettiğini ve istediğini gerektiriyor. Selefin âyetten anladığı mâna, aynen böyledir. Çünkü onların bir kısmı dönmek "bizzat isabettir" diyor, bir kısmı "cimadır" diyor, bir kısmı "dokunmaktır" diyor, bir kısmı da "azimdir" diyor.

"Keffâret sadece iade edilen zıhar hakkında vacip kılınmıştır." sözünüze gelince; eğer bununla "sözü iade edilen" zıharı kastediyorsanız, o zaman bu kendi anlayışınız doğrultusunda bir iddia olur. Yok "zıhar yapanın dediğine iade edilen zıharı" kastediyorsanız, o takdirde bu, birinci lâfzın iadesini gerektirmez.

Evs b. Sâmit'in zıharı hakkındaki Hz. Âişe hadisine gelince; hadis ne kadar sahihse, mezhebinize delâleti de o kadar uzaktır.

Sonra dönmeye, lâfzın iadesinden başka bir anlam verenler ihtilâf etmişlerdir: Acaba dönmekten maksat, zıhar akabinde, hemen boşamamak (imsak) mıdır? Yoksa başka bir şey mi? İki görüş vardır: Bir grup: "Sen boşsun!" diyecek kadar beklemesidir. Zıhar ile talâk birbirine bitişik olarak verilmediği takdirde, keffâret gerekir, demişlerdir. Bu görüş Şafiî'ye aittir.

Ona karşı çıkanlar şöyle diyorlar: Mâna olarak bu, Mücâhid ve Sevrî'nin görüşleridir. Bu tek nefeslik süre, zıharı keffâret gerektirici özelliğinden çıkaramaz. Hakikatte keffâreti gerektiren şey sadece zıhar sözcüğüdür. "Sen boşsun!" diyecek kadar bir zaman zıhar hükmünde müsbet ya da menfi bir etki yapmaz. Keffâretin vacib kılınmasını ona bağlamak mümkün değildir. Ne Arap dilinde, ne de Şâri'in örfünde, bir anlık zamana ve tek bir nefese "dönme" ismi verilmez. Gerçekten son derece az olan bu zaman diliminde, dönme mânası nerededir ve onun hakikatinden ne vardır?

Bu görüş, "Dönme bizzat zıhar sözcüğünün iadesidir." diyen Zâhirîlerin görüşünden daha güçlü değildir. Zira onların bu sözlerinde, gerek dil bakımından, gerek hakikat açısından dönme mânasının anlaşılabileceği bir makulluk vardır. Ama bu zaman dilimine gelince, onda insanın dönmesi mânası asla anlaşılamaz. Hem biz de, sizin Zâhirîlerden talep ettiğiniz şeyi sizden istiyor ve diyoruz ki: Şafiî'den önce bu görüşte olan birisi var mıdır? Yüce Allah "dönme" sebebiyle keffâreti vacip kılarken (والّذين يظاهرون من نسائهم ثمّ يعودون ..) buyruğunda dönme işini zıhar üzerine terâhi (yani hemen değil, zaman içinde olmak) anlamını ifade eden (ثمّ)

"sonra" harfiyle atfetmiştir. Dolayısıyla dönmek ile zıhar arasında mutlaka bir müddetin geçmesi zaruridir. Bu ise sizce mümkün değildir ve; "Sen bana anamın sırtı gibisin!" sözü biter bitmez eğer kesinti olmadan "Sen boşsun!" dememişse dönmüş olmaktadır. Bu takdirde zıhar ve dönme arasında olması gereken müddet ve mühlet (terâhilik) nerede kalmaktadır? İmam Şafiî, bu görüşü ne ashab, ne de tâbiînden hiç kimseden nakletmemiştir. O sadece bunun âyete verilecek en uygun mâna olduğunu bildirmiş ve şöyle demiştir: "(يعودون لما قالوا) "= Dediklerine dönenler..." hakkında işittiklerimden anladığım mâna şudur: Zıhar yapan kişi üzerinden, zıhar sözcüğünü söyledikten sonra bir süre geçer ve kadını talâkla haram kılmazsa, üzerine keffâret vacib olur. Sanki şu görüşü benimsiyorlar: Zıhar yapan, kendi üzerine haram kıldığını, helâlmiş gibi tutarsa, söylediğine dönmüş ve ona muhalefetle haram kıldığını helâl kılmış olur. Dönme hakkında bundan daha uygun bir mâna bilmiyorum."(18)

"Dönme"yi, tutma (boşamama)nın ötesinde bir şey kabul edenler, kendi aralarında ihtilâf etmişlerdir. Kendisinden nakledilen dört rivayetten birisinde İmam Mâlik ve Ebu Ubeyd: "Dönme" cimaya azimdir, demişlerdir. Bu Kadı Ebu Ya'lâ ve arkadaşlarının görüşüdür. İmam Ahmed bunu yadırgamış ve şöyle demiştir: Mâlik: "Azmettiğinde keffâret gerekir." diyor. Peki azimden sonra boşamış olsa, bu nasıl olur? O zaman üzerine keffâret gerekir mi? Ancak Tâvûs'un görüşünü kabul eder ve: "Zıhar sözcüğünü kullandığı zaman, aynen talâk gibi kendisini bağlar." derse o başka!

Bu görüşte olanlar, eşlerden birinin ölmesi veya azimden sonra cimadan önce boşaması durumunda tekrar ihtilâf etmişlerdir: Bu durumda koca üzerine keffâret sabit kalır mı kalmaz mı? İmam Mâlik ve Ebu'l-Hattâb: "Sabit kalır." demişlerdir. Kadı ve tüm arkadaşları: "Hayır, sabit kalmaz." demişlerdir. İmam Mâlik'ten gelen ikinci bir rivayet: "O (dönmek) sadece tutmaya (boşamaya) azmetmektir." şeklindedir. *Muvatta*'daki rivayet ise bütün bunlara muhaliftir ve: "Dönmek, karısını tutmaya ve onunla cimaya, her ikisine birden azmetmektir." şeklindedir. Ondan bir dördüncü rivayet daha vardır ki buna göre de: "Dönmek bizzat cimada bulunmaktır." Bu İmam Ebu Hanife ve Ahmed'in de görüşleridir. İmam Ahmed (ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا) âyeti hakkında: "O (kocanın eşini) bürümesidir. Koca onu bürümek (cima etmek) istediğinde keffâret verir." demiştir. Bu bir rivayet farklılığı değildir. Aksine onun görüşüdür ve aksi de bilinmemektedir. Ona göre dönmek cimadır ve cimaya azmettiğin-

18. *el-Ümm*, 5/279; *Muhtasaru'l-Müzenî*, 203, 204. Müellif nakli *Muhtasaru'l-Müzenî*'den yapmaktadır.

de, onu yapmadan önce keffâret vermesi gerekir. "Dönmekten maksat azimdir" diyenler şu şekilde delil getirmişlerdir: Yüce Allah, keffâret hakkında: (مِن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا) "=Temas etmelerinden önce" buyurmuş ve keffâreti dönmeden sonra ve temastan önce vacip kılmıştır. Bu, "dönme"den maksadın "temas" olmadığında ve keffâretten önce haram olan şeyin, keffâret öncesinde bulunmasının caiz olmadığında gayet açıktır. Zıhar yapan kimse, bununla karısını haram kılmayı kasdetmiştir. Onunla cimada bulunmaya azmetmesi ise, kastından dönmesi demektir. Hem zıhar, haram kılmaktır. Kocanın karısını kendisine mübah kılmak istemesi durumunda, bu haram kılma işinden rücu etmiş olur ki işte "dönme" de budur.

"Dönmekten maksat cimadır" diyenler ise şöyle diyorlar: Daha önce de izahı geçtiği gibi, şüphesiz "dönmek", sözünün zıddını işlemektir. (العائد فيما نُهي عنه وإليه وله) demek yani (عاد) fiilinin (في), (إلى), (ل) ile kullanılması durumunda mânası, yasaklanan şeyi murad etmesi değil, yapması demektir. Nitekim (ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ) âyetinde böyledir. Dolayısıyla bu da yasak olan şeyi bizzat yapmaktır, onu murad etmek değildir.

Bu görüş sahiplerini, "dönmek azim demektir" diyenlerin, "Dönmek keffâretten önce gelir, cima ise ondan sonradır." şeklindeki sözleri ile ilzam etmeye çalışmaları yerinde değildir. Çünkü bunlar şöyle diyorlar: (ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا) âyetindeki "dönerler" ifadesi "dönmek isterler" anlamındadır. Nitekim: (فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ) "=Kur'an okuduğun zaman..." ifadesi "Kur'an okumak istediğin zaman..." mânasınadır. Yine, (إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ) "=Namaza kalktığınız zaman yüzünüzü... yıkayınız." âyetinden de maksat, "Namaza kalkmak istediğinizde..." demektir. Buna benzer diğer örnekler, "fiilin vukuunu istemek" anlamında bizzat fiilin kullanıldığı yerlerdendir.

Bunlar şöyle diyorlar: Bu, "dönme"yi bizzat birinci lâfızla veya zıhardan sonra bir nefeslik zaman kadar tutup boşamamakla veya zıhar sözcüğünü tekrar etmekle ya da hemen akabinde boşaması durumunda sırf azimle tefsir etmekten daha uygundur. Çünkü bu görüşlerin tamamının zayıflığı ortaya çıktı. Bu görüşler içerisinde lâfzın delâletine, şer'î kaidelere, müfessirlerin sözlerine en yakını işte bu görüştür. Tevfik Allah'tandır.

4— Keffâret, aciz olan kimseden düşmez. Çünkü Hz. Peygamber, Evs b. Sâmit'e bir zenbil hurma vermek suretiyle yardım etmiş, bir o kadarla da karısı yardımcı olmuş, böylece keffâretini ödemişti. Seleme b. Sahr'a da, kavminin zekâtından almasını ve onunla keffâretini ödemesini emretmişti. Eğer acizlikle düşecek olsaydı, onlara keffâret vermelerini emretmezdi. Şu halde keffâret, acizlikle düşmez, boynunda borç olarak kalır. Bu İmam Şafi-

î'nin ve iki rivayetten birinde İmam Ahmed'in görüşleri olmaktadır.

Bir grub da; nasıl ki mükellefiyetler, onları veya bedellerini ifadan acizlik durumunda düşüyorsa, keffâretler de acizlikle düşer görüşünü benimsemişlerdir.

Bir diğer grup da, Ramazan keffâreti zimmette kalmaz, bilâkis düşer; diğer keffâretler ise düşmez görüşünü benimsemişlerdir. Ebu'l-Berekât İbn Teymiye'nin sahih kabul ettiği görüş de budur.

Âcizlik sebebiyle keffâreti düşürenler, görüşlerini şöyle delillendiriyorlar: Eğer keffâret acizlikle vacip olsaydı, bizzat kendisine harcanmazdı. Çünkü insan, kendi keffâretinin harcama mahalli olamaz. Nitekim kendi zekâtının harcama yeri olamamaktadır.

Birinci görüş sahipleri şöyle diyorlar: Eğer keffâret vermekten aciz olur da, bir başkası onun adına keffâret verirse, bu takdirde onu kendisine harcaması caiz olur. Nitekim Hz. Peygamber, Ramazan'da cima eden kimsenin keffâretini, bizzat kendisine ve âilesine vermişti. Yine aynı şekilde Seleme b. Sahr'a da, kavminin zekâtından çıkaracağı keffâretinden hem kendisinin, hem de âilesinin yemesine izin vermişti. Bu İmam Ahmed'in görüşüdür ve Ramazan'da cima eden kimse hakkında tek rivayet halindedir. Diğer keffâretler hakkında ise ondan iki rivayet bulunmaktadır.

Sünnet, kişinin keffâret verecek durumu olmaz da onun yerine bir başkası keffâret verirse, bu takdirde keffâretini kendisine ve âilesine sarfedebileceğine delâlet etmektedir.

Soru: Kişi fakirdir, bakmakla yükümlü olduğu kimseler vardır. Üzerinde de zekât borcu vardır ve ona ihtiyacı bulunmaktadır. Acaba onu kendisine ve ailesine harcayabilir mi?

Cevap: Hayır. Üzerine gerekli olan "çıkarma" olmadığı için bu caiz değildir. Ancak —İmam Ahmed'den gelen iki rivayetten daha sahihine göre—, devlet başkanı ya da zekât memuru, kendisinden teslim aldıktan sonra kendi zekâtını yine kendisine geri verebilir.

Soru: Devlet başkanı zekâtı ondan düşürebilir mi?

Cevap: Hayır. İmam Ahmed bunu açıklamıştır. Aralarındaki fark açıktır.

Soru: Efendi kölesine, kendi adına âzad yolu ile keffârette bulunması için izin verse, acaba kendisini keffâret olmak üzere âzad edebilir mi?

Cevap: Mal ile keffârette bulunmasına izin vermesiyle ilgili rivayetler ihti-

lâf arzetmektedir: Acaba köle oruç tutmak yerine mal ile keffârete intikal edebilir mi, edemez mi? İki rivayet vardır: Birincisi: Kölenin böyle bir yetkisi yoktur ve ona farz olan oruçtur. İkincisi: İntikal hakkı vardır. İlle oruç tutması gerekmez. Çünkü engel, efendisinin hakkından dolayı idi. Efendi de izin vermiştir.

Eğer kölenin "mal ile keffarette bulunma yetkisi vardır" dersek, acaba onun âzad yetkisi olur mu?

İmam Ahmed'den gelen iki farklı rivayet vardır: Menfi görüşün izahı şu şekildedir: Köle "velâ" ehlinden değildir. Âzad ise velâya dayanır.

Ebu Bekir ve başkaları, kölenin âzad hakkı vardır rivayetini tercih etmişlerdir. Buna göre: Acaba kendisini âzad edebilir mi? Konuyla ilgili olarak mezhebte iki görüş vardır. "Caizdir" diyenler iznin mutlak oluşunu delil olarak ileri sürmüşlerdir. "Caiz değildir" diyenler ise, "âzad etme" konusunda verilen izin başkasının âzad edilmesine yorulur, demişlerdir. Nitekim ona tasadduk hususunda izin verse, bu izin kendisinden başkasına tasaddukta bulunması anlamına gelir.

5— Zıhar yapanın keffâret vermeden önce cimada bulunması caiz değildir. Burada ihtilâf iki konudadır: Birincisi: Keffâretten önce, cinsel ilişki dışında kadına dokunabilir mi, dokunamaz mı? İkincisi: Eğer keffâreti doyurmak yoluyla ise, ondan önce cima edebilir mi, edemez mi? Konu ile ilgili olarak fukahanın görüşleri ikiye ayrılmaktadır. Her ikisi de İmam Ahmed'ten rivayet olarak Şâfiî'den görüş olarak nakledilmiştir.

Cima dışında, kadından istifadeyi yasaklayan görüşün dayanağı, "Birbirine temastan önce..." ifadesinin zâhiridir. Ayrıca onu, kendisiyle cimada ve cimaya davet eden öpmek, tutmak gibi diğer hareketlerde bulunması haram olan bir mahremine benzetmiştir.

Cevaz veren görüşe göre ise, âyetteki "temas" cimadan kinâyedir. Cimanın haram olmasından cimayı çağrıştıracak şeylerin de haram olması gerekmez. Meselâ, hayızlı kadınla cima haramdır, ama cimayı çağrıştıracak hareketler, haram değildir. Yine oruçluya cima etmek haramdır ama öpmek, sevmek haram değildir. Esir edilen kadınla (istibrâdan önce) cima haramdır ama onu çağrıştırıcı hareketler haram değildir. Bu görüş de İmam Ebu Hanife'ye aittir.

İkinci mesele; keffâretin doyurma yoluyla yapılması durumunda, keffâretten önce cimanın caiz olup olmaması şeklinde idi. Caizdir görüşünün izahı şu şekildedir: Yüce Allah, keffâretin, âzad ya da oruçla olması durumunda

cimadan önce olmasını açıkça kayıtlamış fakat doyurma yoluyla yapılması hakkında bir kayıt getirmemiş, mutlak zikretmiştir. Kayıtlamanın da, mutlak zikretmenin de bir hikmeti olmalıdır. Eğer doyurmak konusunda da kayıtlamayı murad etmiş olsaydı, âzad ve oruçla olan kefâreti kayıtladığı gibi bunu da "temastan önce" diye kayıtlardı. Yüce Allah —hâşâ— boş yere birini kayıtlayıp, diğerini mutlak zikretmemiştir. Mutlaka kasdettiği bir hikmeti vardır. Allah'ın kayıtladığını kayıtlamak, mutlak zikrettiğini de mutlaklığı üzere bırakmaktan başka bir hikmet de yoktur.

Caiz değildir görüşüne gelince; bunun izahı da "mutlak zikredilen şeyin hükmü, kayıtlı (mukayyed) zikredilenden alınır" şeklindedir. Bu da ya beyan yoluyladır ya da iki suret arasındaki farklılığın ilga edildiği kıyas yoluyladır. Yüce Allah benzer iki şey arasını ayırmaz. "Birbirlerine temastan önce" ifadesini iki defa zikretmiştir. Eğer üçüncü kez yine tekrar etseydi söz uzardı. İki defa zikretmekle keffâretlerde hükmünün tekerrür edeceğine tenbih buyurmuştur. Eğer kelâmın sonunda tek bir defa zikretmiş olsaydı, sadece son keffârete aitmiş gibi bir yanlış anlamaya sebep olabilirdi. Eğer sadece ilk keresiyle yetinilseydi, birinci keffârete ait anlamı çıkarabilirdi. Her keffâret için ayrı ayrı tekrarı da sözü uzatmak olur. Sözün en fasih ve beliğ olanı, en vecîzi âyetteki halidir.

Sonra Allah, hem zamanın uzun olmasına hem de cimaya duyulacak aşırı ihtiyaca rağmen, oruç keffâretinin cimadan önce olmasını şart kılmakla, fazla zaman gerektirmeyen doyurma yoluyla keffâretin cimadan önce oluşunun öncelikle şart olacağına işaret buyurmuş olmaktadır.

6— Yüce Allah keffâret orucunun, temastan önce olmasını emir buyurmuştur. Bu da hem gündüz, hem de geceyi içine alır ve oruç süresince gündüz ya da gece cimanın haramlığında imamlar arasında ihtilâf yoktur. İhtilâfları, haram olmakla birlikte (gece yapılan) cima ile "peşpeşe olma şartı" (*tetâbu'*) bozulur mu, bozulmaz mı konusundadır. Yine iki görüş vardır: Birincisi: Bozulur şeklindedir. Bu görüş Mâlik, Ebu Hanife ve zâhir mezhebinde İmam Ahmed'e aittir. İkincisi: Bozulmaz, şeklindedir. Bu da İmam Şafiî ile diğer rivayette İmam Ahmed'in görüşleridir.

Kur'ân'ın zâhiri, "peşpeşe olma şartı bozulur" diyenlerle beraberdir. Zira yüce Allah, keffâret olarak temastan önce "peşi peşine iki ay oruç" emretmiştir. Emirse yerine gelmemiştir. İkinci olarak, bu emir orucun tamamlanmasından önce teması yasaklama ve onu haram kılma durumunu içerir. Yasak da, orucun itibara alınmamasını gerektirir. Çünkü, Hz. Peygamber'in emri üzere olmayan bir iştir, dolayısıyla merduttur.

Meselenin sırrı şuradadır: Allah (c.c.) iki şeyi vacip kılmıştır: 1) İki ayın peşi peşine olması, 2) Bu iki ayın oruçlarının temastan önce tamamlanması. Allah'ın emrini yerine getirmiş olabilmesi için mutlaka bu iki şeyin birden yapılması zarureti vardır.

7— Yüce Allah, fakirlerin doyurulması keyfiyetini mutlak zikretmiş, miktar ve peşi peşine olma kaydı getirmemiştir. Buna göre kişi altmış fakiri, onlara tahıl ya da hurma vermeksizin, sabah akşam doyursa bu caizdir ve Allah'ın emrini yerine getirmiş olur. Cumhur, İmam Mâlik, Ebu Hanife ve iki rivayetinden birinde İmam Ahmed bu görüştedirler. Altmış fakiri ayrı ayrı, ya da birden doyurması arasında bir fark yoktur.

8— Mutlaka "altmış" fakirin bulunması gerekir. Şayet bir fakiri altmış gün doyuracak olsa bu sadece bir fakir için geçerli olur. Bu cumhurun, İmam Mâlik, Şafiî ve iki riayetinden birinde İmam Ahmed'in görüşleridir. İkinci görüş: Vacib olan, altmış defa doyurmadır, isterse tek bir fakir olsun, şeklindedir ve Ebu Hanife'nin mezhebi böyledir. Üçüncü görüş: Eğer başka fakirler varsa caiz değildir, yoksa bir fakirin altmış defa doyurulması da yeterlidir. İmam Ahmed'in zâhir mezhebi budur. Görüşler içerisinde de en doğrusu bu olmaktadır.

9— Keffâretin sadece "*mesâkîn*" (yoksullar) zümresine verilmesi gerekir. Fakirler de bu kelimenin kapsamına girerler. Nitekim mutlak olarak zikredildiğinde, bunlar da "fakirler" kelimesinin kapsamına girmektedir. Hanbelî âlimlerimiz ve başkaları hükmü, ihtiyacından dolayı zekât alan her gruba teşmil etmişlerdir ki bunlar; fakirler, yoksullar, yolda kalmışlar, borçlu ve mükâtebe akdi imzalamış köleler olmaktadır. Kur'an'ın zâhiri, keffâretin sadece yoksullara ait olduğunu ifade etmektedir, dolayısıyla onlardan başkasına verilemez.

10— Yüce Allah burada, keffâret için boyun (köle) âzadından bahsederken mutlak zikretmiş, kölenin mü'min olması şeklinde bir kayıt getirmemiştir. Katil keffâretinde ise "mü'min köle" âzadı şeklinde kayıtlamıştır. Buradan hareketle fukaha, katil keffâreti hariç, diğerlerinde âzad edilecek kölenin mü'min olması şartının aranıp aranmayacağı konusunda ikiye ayrılmışlardır: İmam Şafiî, Mâlik ve zâhir mezhebinde İmam Ahmed, iman vasfını şart koşmuşlardır. Ebu Hanife ve Zâhirîler ise şart koşmamışlardır. İman şartı aramayanlar şöyle demişlerdir: "Eğer şart olsaydı Yüce Allah katil keffâretinde belirttiği gibi, burada da onu belirtirdi. Halbuki belirtmemiştir. Öyleyse Allah'ın mutlak zikrettiği mutlak, kayıtladığı da kaydıyla birlikte alınır ve her ikisiyle de amel edilir."

Hanefiler buna şunu da ekliyorlar: Diğer keffâretlerde âzad edilecek köle için iman vasfını şart koşmak nassa yapılan bir ziyadedir. Bu ise bir nevi nesihtir. Kur'an ise ancak Kur'an'la veya mütevatir sünnetle neshedilebilir.

Diğerleri şöyle diyorlar (ifade Şafiî'ye aittir): Allah (c.c.) katil keffâretinde kölenin mü'min olması şartını belirtmiştir. Nitekim şahitlerin "âdil olması" vasfını belirtmiş, birçok yerde de şahitlerden bahsederken (âdil olma vasfını belirtmeden) mutlak ifade kullanmıştır. Buradan mutlak zikrettiği şahitliklerin, âdil olma vasfını şart koştuğu şahitlik mânasında olduğunu çıkarıyoruz. Hem sonra Yüce Allah müslümanların mallarını, müşriklere değil, müslümanlara çevirmiştir. Allah zekâtı farz kılmıştır ve zekât müslümanlardan başkasına caiz değildir. Aynı şekilde âzadını farz kıldığı boyun da ancak mü'mine ait olmalıdır.[19]

İmam Şafiî, Arap dilinin, eğer aynı cinstense, "mutlak"ın, "mukayyed"e yorulmasını gerektirdiğini belirtmiş ve şer'î örfü, kendi dillerinin (Arapça) gereğine yormuştur.

Burada iki konu vardır: 1) Mutlak'ın mukayyede yorulması beyandır, kıyas değildir. 2) Bu yorumlamanın sıhhati için iki şart aranır: Birisi hükmün aynı olması; diğeri de, mutlak için sadece tek bir asılın bulunmasıdır. Eğer mutlak iki farklı asıl arasında ise, belirleyici bir delil olmadıkça o iki asıldan birisine yorulması mümkün değildir. İmam Şafiî: "Kişi mutlak olarak, bir köle âzad edeceğim diye adakta bulunsa, ancak mü'min bir köle kifâyet eder." der. Bu hüküm işte bu asıl üzerine kurulmuştur. Ayrıca adak, şer'î vacibe yorulur. Şeriatte vacib olan âzad da, ancak müslümanın âzad edilmesiyle gerçekleşir. Buna delâlet eden delillerden birisi de şu hadistir: Hz. Peygamber (s.a.), âzad edilmesi adanan bir cariye hakkında kendisine soru soran birisine: "Onu bana getir." demiş ve cariyeye: "Allah nerededir?" diye sormuş, o da: "Gökte." demiş, Hz. Peygamber: "Ben kimim?" buyurmuş, cariye de; "Sen Allah'ın Rasûlü'sün." demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber soru sorana: "Onu âzad et. Çünkü o mü'mindir." buyurmuştur.[20]

İmam Şafiî: "Cariye, iman vasfını belirtince Hz. Peygamber, onu âzad etmesini emretti." diyor.

Bu, şer'an emrolunan âzad için, kölenin mutlaka mü'min olması gerektiğinde açıktır. Yoksa Hz. Peygamber'in, "Âzad et. Çünkü o mü'mindir." diyerek âzad işini imana dayandırmasının bir mânası kalmaz. Çünkü daha

19. *el-Ümm*, 5/280; *Muhtasaru'l-Müzenî*, 204.
20. Müslim, 537.

umumî olan, her ne zaman hükmün illeti olursa, daha hususî olanın bir tesiri bulunmaz.

Hem sonra müslüman kölenin âzad edilmesinden maksat, onu Rabbine ibadet için boşaltmak, kula kulluktan kurtararak sadece yaratıcıya kul olmasını sağlamaktır. Şüphesiz ki bu durum, Şâri' Teâlâca maksut ve sevilen bir şeydir. Dolayısıyla ilgası caiz olamaz. Bir kölenin, sadece yaratıcısına kulluk için boşaltılması ile, haça, güneşe, aya, ateşe vb. tapmak için boşaltılması Allah ve Rasûlü katında aynı olamaz. Yüce Allah, katil keffâretinde iman şartını belirtmiş ve bu şarttan bahsedilmeyen diğer keffâretlerin hükmünü de o beyan üzerine havale etmiştir. Nitekim iki şahitte aranması gereken adalet vasfını bir yerde beyan etmiş, mutlak zikredilen diğer yerlerdeki şahitlikle ilgili hükümleri o beyana havale etmiştir. Düşünen kimse için Yüce Allah'ın kelâmındaki mutlak ve mukayyed ifadelerin çoğunun durumu böyledir ve bunlar sayılamayacak kadar çoktur. Bunlardan bir tanesi; sadaka, iyilik ya da ara bulma isteyen kimse hakkındaki: "...Kim Allah'ın rızasını elde etmek için onu yaparsa, biz ona yakında büyük bir mükâfat vereceğiz."[21] âyetidir. Başka bir yerde, hatta pek çok yerde, buradaki "Allah'ın rızasını elde etmek için" şartıyla iktifa edilerek, böyle bir kayıt getirilmeden, sevap bizzat amelin işlenmesine bağlanmıştır. Aynı şekilde, "Bu durumda her kim, mü'min olarak salih ameller işlerse, onun çabasını görmezlikten gelmek olmaz."[22] âyeti de misâllerden sadece biridir. Başka yerde ise, burada zikredilen iman şartının malum olması ile yetinilerek, mükâfat doğrudan salih amellerin işlenmesine bağlanmıştır. Va'd ve vaîd (sevap ve azap) ile ilgili naslarda çoğu kez durum böyledir.

11— İki kölenin her bir yarısını âzad etse, bir boyun (köle) âzad etmiş olmaz. Bu konuda âlimlerin üç görüşü vardır. Hepsi de İmam Ahmed'den rivayet edilmiştir. İkincisi: Yeterlidir. Üçüncüsü —ki en doğrusu budur—: Eğer her iki kölenin de hürriyeti tamamlanmışsa kifâyet eder, yoksa etmez, şeklindedir. Çünkü böyle bir adam hakkında, "O bir köleyi hürriyete kavuşturdu." demek doğru olur. Hürriyetlerinin tamamlanmaması durumu ise böyle değildir.

12— Keffâret, kefâret öncesi yapılan cima sebebiyle düşmez, ikiye de katlanmaz. Aksine, tek bir keffâret gerekir. Nitekim daha önce geçen Hz. Peygamber'in hükmü buna delâlet etmektedir.

Salt b. Dînâr der ki: "On fakîhe, zihar yapan kişinin keffâret vermeden

21. Nisâ, 4/114.
22. Enbiya, 21/94.

önce cima etmesi durumunu sordum: Hepsi de: Bir keffâret gerekir, dediler. Onlar: Hasan (el-Basrî), İbn Sîrîn, Mesrûk, Bekr, Katâde, Atâ, Tâvûs, Mücâhid ve İkrime'dir. Onuncusu da sanıyorum Nâfi' idi." Dört imamın görüşü de böyledir.

İbn Ömer ile Amr b. el-Âs'ın: "Ona iki keffaret gerekir." dedikleri sahih olarak bilinmektedir. Saîd b. Mansur, zıhar yapıp da keffâret vermeden önce cima eden kimse hakkında, Hasan (el-Basrî) ve İbrahim'in: "Üç keffâret gerekir" dediklerini nakleder. Yine Saîd b. Mansur; Zührî, Saîd b. Cübeyr ve Ebu Yusuf'tan da bu durumda keffâretin düşeceği görüşünü nakletmiştir. Bunlara göre, keffâretin vakti geçmiştir, temastan önce verme imkânı kalmamıştır.

Buna şöyle cevap verilir: Eda vaktinin geçmiş olması, vacibi zimmetten düşürmemektedir. Namaz, oruç, ve diğer ibadetlerde olduğu gibi. (Dolayısıyla keffâret düşmez.)

"İki keffâret gerekir" görüşünün izahı ise; bunlardan birincisi dönme gerçekleşen zıhar içindir. İkincisi ise haram olan cima içindir. Nitekim Ramazan gündüzünde, ihramlı halde iken yapılan cimalara da keffâret gerekmektedir.

"Üç keffâret gerekir" görüşüne getirilecek bir izah bilinmiyor. Olsa olsa harama karşı cür'etkârlığı sebebiyle, üzerine bir ceza olsun şeklinde düşünülebilir.

Allah Rasûlü'nün hükmü, bu görüşlerin aksine delâlet etmektedir. Allah en iyi bilir.

G) ÎLÂ

1— Hz. Peygamber'in (s.a.) Îlâ Yapması:

Sahih-i Buharî'de sabit olduğu üzere Hz. Enes (r.a.) şöyle anlatır: Hz. Peygamber, hanımlarına îlâda bulundu. Ayağı (onlardan) kesilmişti. Kendisine ait bir odada yirmi dokuz gece kaldı. Sonra (oradan) indi. (Ashab): "Ya Rasûlallah! Bir ay îlâda bulunmadın mı?" dediler. Hz. Peygamber: "Ay yirmi dokuz (gece) olur." buyurdu.[1]

Îlâ konusunda Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Kadınlarından uzak kalmağa yemin edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer (bu müddet içerisinde onlar kadınlarına) dönerlerse, şüphesiz Allah bolca bağışlayan ve esirgeyendir. Eğer (dönmeyip) boşamaya karar verirlerse ayrılırlar. Biliniz ki, Allah işitir ve bilir."[2]

Îlâ, sözlükte yeminle kaçınmak demektir. Şer'î örfte, yeminle zevcesine yaklaşmaktan .kaçınması mânasına tahsis edilmiştir. Bu yüzden de (يمتنعون من نسائهم) "hanımlarından kaçınırlar" mânasını içermesi (tazmin) için, fiil (من) edatı ile geçişli kılınmış ve (لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ) denilmiştir. Bu şekildeki izah (tazmin); (من) edatının (على) mânasında olduğunu söylemekten daha güzeldir.

Yüce Allah, kocalara îlâ ile zevcelerine yaklaşmamak için (en fazla) dört ay bir süre tanımıştır. Bu süre geçtiğinde ya dönerler, ya da boşarlar.

---

1. Buharî, 30/11.
2. Bakara, 2/226.

Hz. Ali ve İbn Abbas: "Meşhur olduğu üzere, îlâ ancak öfke halinde olur, rıza halinde olmaz. Nitekim Hz. Peygamber'in îlâsı öyle olmuştur." demşlerdir. Kur'an'ın zâhiri cumhurun görüşü doğrultusundadır.

Bu konuda Muhammed b. Sîrîn ile bir adam münazara etmişler; adam İbn Sîrîn'e karşı Hz. Ali'nin sözünü söylemiş, İbn Sîrîn de âyeti okumuş ve adam susmuş.

Îlâ âyeti, aşağıdaki hükümlere delâlet etmektedir:

1— Biri bu (öfke haline has olmadığı).

2— Dört aydan daha az bir süre için cima etmeyeceğine dair yemin eden kimse îlâ yapmış olmaz. Bu cumhurun görüşüdür. Şâz bir görüşe göre ise îlâ yapmış sayılır.

3— Dört aydan daha fazla bir süre için yemin etmedikçe îlâ hükmü sabit olmaz. Eğer kaçınma müddeti tam dört ay ise îlâ hükmü yine sabit olmaz. Çünkü yüce Allah kocalara dört aylık bir müddet tanımıştır. Bu sürenin bitiminde ya boşarlar ya da dönerler. Bu cumhurun görüşüdür. Ahmed, Şafiî, Mâlik de bunlardandır. Ebu Hanife: "Dört ayla da aynı şekilde îlâ yapılmış olur." demektedir. Bu onun "Konulan müddet, bitimiyle birlikte talâkın vuku bulacağı bir süredir." şeklindeki aslından teferru etmektedir. Cumhur ise konulan bu müddeti, mutalebe hakkının kazanılması için belirlenmiş bir süre kabul etmektedir.

2— Îlânın Talâk Sayılıp Sayılamayacağı:

Bu konu, ashab, tâbiîn ve ondan sonra gelenlerin ihtilâf ettikleri bir mevzudur. İmam Şafiî, Süfyan'dan, o Yahya b. Saîd'den, o da Süleyman b. Yesâr'dan şöyle nakleder: Süleyman: "Ondan fazla sahabîye yetiştim. Hepsi de îlâda bulunanı durduruyorlardı." diyor.(3) Yani dört ay sonra (îlâsına son veriyorlardı).

Süheyl b. Ebî Salih, babasından rivayet ediyor: Babası şöyle diyor: Hz. Peygamber'in ashabından on iki kişiye, îlâ yapan kimse hakkında sordum. Hepsi de: "Üzerinden dört ay geçmedikçe kendisine bir şey lâzım gelmez." dediler.(4)

3. Şâfiî, *el-Ümm*, 2/386. İsnadı sahihtir.
4. Dârakutnî, s. 451. İsnadı sahihtir.

Bu görüş sahabe tâbiîn ve onlardan sonra gelen neslin çoğunluğuna aittir.

Abdullah b. Mes'ûd ile Zeyd b. Sabit: "Dört ay geçer de bu süre içerisinde dönmezse, dört ayın dolmasıyla karısı kendisinden boş olur."[5] demişlerdir. Bu görüş tâbiînden bir grupla, Ebu Hanife ve arkadaşlarının görüşüdür. Bunlara göre mutalebe (tefrik talebinde bulunma) hakkı dört ayın bitiminden önce doğar. Bu süre içerisinde eğer dönerse ne âlâ, yok dönmezse bu sürenin geçmesiyle kadın boş olur. Cumhura göre ise dört ay geçmedikçe mutalebe hakkı doğmaz. Dört ay dolduktan sonra kendisine: "Ya dönersin, ya da boşarsın." denilir. Eğer dönmezse, ya hâkim aracılığı ile ya da bizzat kendisinin boşayıncaya kadar hapsi yolu ile talâk îkaına gidilir.

Müddetin geçmesiyle talâkın vukubulacağını benimseyenler şöyle diyorlar: Îlâ âyeti bizim bu görüşümüze üç açıdan delâlet etmektedir:

Birincisi: Abdullah b. Mes'ûd bu âyeti: (فَإِنْ فَاؤُوا فِيهِنَّ ...) şeklinde, (فيهن) ilâvesiyle okumuştur. Dönüşün müddete izafesi, dönüşe o müddet içerisinde hak kazanıldığına delâlet eder. İbn Mes'ûd'un bu kıraati, ya haber-i vahid yerine konulacak ve her ne kadar Kur'an'dan olduğunu gerektirmese bile kendisiyle ameli vacib kılacaktır; ya da lafzı neshedilmiş, hükmü bâkî kalmış Kur'an âyeti sayılacaktır. Bundan başkası asla caiz değildir.

İkincisi: Yüce Allah îlâ müddetini dört ay olarak belirlemiştir. Eğer dönüş, bu müddetten sonra olursa o zaman nassın belirlediği müddeti uzatmış olur. Bu ise caiz değildir.

Üçüncüsü: Eğer îlâ müddeti içerisinde cimada bulunsa, dönüş, süresi içerisinde yapılmış olmaktadır. Bu da dönüşe hak kazanmanın bu müddet içerisinde olduğunu gösterir.

Hem sonra Yüce Allah, kocalar için dört ay bekleme süresi tanımış ve sonra da: "Eğer dönerlerse şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı ve çok esirgeyicidir. Eğer talâka niyet ederlerse.." buyurmuştur. Bu ifadenin zâhirinden dönme ya da talâka niyet taksiminin, kocalara tanınan bekleme süresi içinde olduğunu göstermektedir. Nitekim kişi borçlusuna: "Sana dört ay müsaade ediyorum. Eğer ödersen ne âlâ, yoksa seni hapsederim." dediği zaman bu ifadeden sadece, "eğer bu müddet içinde ödersen" mânası anlaşılır. "Eğer bu müddetten sonra ödersen..." mânası anlaşılmaz. Aksi takdirde bekleme süresi dört aydan fazla olur. İbn Mes'ûd'un kıraati, dönüşün bu müddet içeri-

5. Beyhakî, 7/379. İsnadı sahihtir. İbn Ebî Şeybe'de İbn Abbas'tan: "Talâka azim dört ayın bitmesidir. Dönmek de cimadır." dediği rivayet edilmiştir. Senedi sahihtir. Bk. *el-Cevheru'n-Nakî* 7/379.

sinde olduğunda sarihtir. Bu kıraat en azından sahabî tefsiridir.

Sonra bu müddet, ayrılık için konulmuş bir süredir. İddette olduğu gibi biter bitmez arkasından ayrılık gelir. Talâkın vukuu için konulan sürelerde de durum aynıdır. Meselâ, "Dört ay geçtiğinde sen boşsun!" demek gibi.

Cumhur ise şöyle diyor: Îlâ âyetinde bizim için on delil vardır:

Birincisi: Allah, îlâ müddetini kocalara nisbet etti ve onların lehine bir hak kıldı, aleyhlerine kılmadı. Dolayısıyla bu süre içerisinde karşı tarafın mutalebe hakkının olmaması gerekir. Ancak sürenin bitiminden sonra mutalebe hakkı olur. Borçların süresi gibi. Eğer dört ay içerisinde karşı tarafa mutalebe hakkı tanırsanız, o zaman bu kocaların lehine bir süre olmamış olur ve hem o sürenin onlar lehine olduğu, hem de aleyhlerine mutalebe hakkının doğması makul olmaz.

İkinci delil: (فَإِنْ فَاؤُوا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) ifadesidir. Burada Yüce Allah dönmeyi, müddetten sonra, takip ifade eden "fâ" harfi ile zikretmiştir. Bu da dönmenin müddetten sonra olmasını gerektirir. Bu âyetin bir benzeri de: (الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ) "Boşama iki defadır. (Bundan sonra) ya iyilikle tutmak, ya da güzel ve adaletli bir biçimde salıvermektir."(6) âyetidir. Tabiî bu da kesinlikle talâktan sonradır.

Burada, "Takip fâsı; dönmenin müddetten sonra değil de, îlâdan sonra olmasını gerektirir." diye bir itiraz yapılabilir. Buna şöyle denilebilir: Âyette önce îlâ zikredilmiş, sonra onu müddetin zikri takip etmiş, sonra onun ardından da dönmekten bahsedilmiştir. Fâ harfi, daha önce zikri geçenler üzere takibi gerektirdiğine göre, iki sözü edilenden daha uzağına atfedilmesi caiz olmaz. Ya ikisine de birden veya en yakın olana dönmesi gerekir.

Üçüncü delil: (وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ) ifadesidir. "Azim" sadece azmedenin yapmaya karar verdiği şeydir. Nitekim, (وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ) "Farz olan bekleme müddeti dolmadan nikâh kıymaya azmetmeyin"(7) âyetinde de öyledir. Burada, "Dönmenin yapılmaması talâka azimdir." şeklinde bir itiraz yapılabilir. Cevaben şöyle denilir: "Azim, azmedilen şeyi yapmak ya da terketmek hususunda gösterilen kesin bir iradedir. Siz ise mücerred sürenin dolmasıyla talâkı vaki kabul ediyorsunuz. İsterse onda cimaya ya da terkine dair bir azim olmasın. Hatta dönmeye azmetse bile, cimada bulunmamışsa, sürenin dolmasıyla adamın aleyhine olarak karısını boş kabul ediyorsunuz.

---

6. Bakara, 2/229.
7. Bakara, 2/235.

Halbuki adamın talâk kasdı yok. Bunu nasıl yapabiliyorsunuz? Âyet sizin aleyhinize bir hüccettir.

Dördüncü delil: Yüce Allah, îlâ yapanı âyette iki şey arasında muhayyer kılmıştır: Dönmek ya da talâk. İki şey arasında muhayyer kılmak, ancak tek bir merhalede sözkonusu olur. Keffâretlerde olduğu gibi. Eğer iki ayrı merhalede olacak olsa ona muhayyer kılmak değil, birini diğeri üzerine tertib etmek denilir. Eğer bu anlaşıldıysa şimdi diyoruz ki, size göre dönüş dört aylık süre içerisinde, talâka azim ise müddetin sonundadır. Bu durumda muhayyer kılma, aynı merhale içerisinde gerçekleşmemektedir.

Şöyle denebilir: "O müddet içerisinde dönmek ile, dönmemek arasında muhayyerdir, müddetin dolmasıyla da talâka azmetmiş olur." Buna şöyle cevap verilir: Dönmemek, talâkı azmetmek demek olamaz. Size göre o ancak müddetin sona ermesiyle azim olmaktadır. Dolayısıyla bu durumda talâka azmetmekle dönmek arasında asla bir muhayyer kılma sözkonusu olmaz. Çünkü müddetin bitmesiyle size göre talâk vuku bulmaktadır, fakat dönme imkânı kalmamıştır. Müddet içerisinde dönebilir, fakat o takdirde de vaktin geçmesinden ibaret olan talâka azim vakti henüz gelmemiştir. Şu halde bu başlı başına beşinci bir delil olmaktadır.

Altıncı delil: İki şey arasında muhayyer kılma, o şeylerin muhayyer kılınan kişi tarafından işlenmesini gerektirir ki, onlardan her birinin işlenmesini ya da terkini tercihte bulunması sahih olsun. Aksi takdirde muhayyerliğinin mânası kalmaz. Vaktin geçmesi ise kişi tarafından tercihle ortaya konulacak bir şey değildir.

Yedinci delil: Yüce Allah: "Eğer talâka azmederlerse şüphesiz ki, Allah işiticidir, bilicidir." buyurmuştur. Bu ifade, âyeti işiticilik sıfatı ile bitirmesinin uyumlu olabilmesi için, talakın işitilen bir söz olmasını gerektirmektedir.

Sekizinci delil: Kişi borçlusuna: "Sana dört ay müddet. Eğer ödersen, kabul ederim. Yok ödemezsen seni hapsederim." dese, bu ifadeden şu anlaşılır Ödeme de hapis de müddetin bitiminden sonradır, müddet içinde değildir, muhatap, bundan başka bir mâna anlamaz.

İtiraz: Mevzumuzun bir benzeri: "Sana üç gün muhayyerlik. Eğer satış akdini feshedersen edersin, yoksa seni bağlar." ifadesidir. Malumdur ki fesih ancak üç günün içinde olur, sonrasında olmaz. Buna ne diyeceksiniz?

Cevap: Bu bizim size karşı getireceğimiz en güçlü delillerimizden birisidir. Çünkü akdin gereği bağlayıcılıktır. Kendisine üç günlük süre ile muhayyerlik hakkı tanınmıştır. Müddet biter de feshe gitmezse akit normal hükmü-

ne yani bağlayıcılık haline dönmüş olur. Zevce de aynı şekilde kocası üzerinde cima hakkına sahiptir. Nitekim kocanın da kadın üzerinde hakkı bulunmaktadır. Yüce Allah: "Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde bir takım iyi davranışa dayalı hakları vardır." buyurmaktadır. Allah (c.c.) dört ay boyunca karısından uzak durmayı bir hak olarak erkeğe tanımış ve bu süre içerisinde kadına cima konusunda bir hak tanımamıştır. Müddet bittiği zaman, kadın akdin tabiatı gereği hakkına kavuşmaktadır ki, o da tefrik talebinde bulunmaktır, yoksa talâkın vukuu değildir. Şu halde bu da dokuzuncu ve müstakil bir delil olacaktır.

Onuncu delil: Yüce Allah, îlâ yapanların lehlerine bir şey, aleyhlerine de iki şey getirmiştir. Lehlerine olan şey dört ay beklemektir. Aleyhlerine olan iki şey ise, ya dönmek ya da talâktır. Size göre ise, onlara gereken sadece dönmektir. Talâk ise onların üzerine hatta onların eline verilmiş değildir. O sadece Allah'ın emrine bırakılmıştır; müddetin bitmesinin hemen akabinde, koca istesin istemesin kadının boş olduğuna hükmedilir. Bu durumda bu işin îlâ yapanın elinde olduğunu ya da yapması gereken bir yükümlülük olduğunu söylemek mümkün değildir, bu nassın zâhirine ters düşmektedir.

Sonra, îlâ keffâreti gerektiren, Allah adına yapılmış bir yemindir. Diğer yeminlerde olduğu gibi, bununla da talâk vuku bulmaz.

Yine bu Şârî' Teâlâ'nın takdir ettiği bir müddettir. Öncesinde bir ayrılık yoktur. Dolayısıyla iktidarsıza (*innîn*) verilen müddette olduğu gibi, bununla talâk (beynûnet) meydana gelmez.

Hem sonra "îlâ" derhal talâk ikaında kullanılan bir söz değildir, gelecek bir zamana bağlanan talâk için de kullanılmaz. Zıhar gibi.

Üstelik îlâ cahiliye döneminde talâktı, zıhar gibi onun talâk olması da neshedildi. Dolayısıyla îlâ ile talâkın vukuu caiz olmaz. Çünkü bu, mensuh hükümle amel etmek ve cahiliye devri uygulamasına dönmek olur.

İmam Şâfiî şöyle der: Cahiliye döneminde insanlar üç şeyle yemin ederlerdi: Talâk, zıhar ve îlâ ile. Yüce Allah zıhar ile îlânın, cahiliye devrindeki talâk sayılması şeklindeki hükmünü değiştirerek, İslâm'daki şekillerini verdi. Talâkın hükmü ise eskiden olduğu üzere baki kaldı. [8] Şafiî'nin ifadesi böyle.

Talâk sadece sarih ya da kinâye lâfızlarla gerçekleşir. Îlâ ise bunlardan değildir. Zira eğer sarih olsaydı, mutlak zikri durumunda talâk derhal vuku bulurdu. Kayıtlaması durumunda da belirtilen sürenin sonunda gerçekleşir-

8. *el-Ümm*, 5/277.

di. Eğer kinâye olsaydı, o zaman kişinin niyetine başvurulurdu. Aynı şey liân için varid değildir. Çünkü liân, talâkı değil, feshi gerektirir. Fesih söz olmadan gerçekleşir. Talâk ise ancak sözlü olarak gerçekleşir.

İbn Mes'ûd'un kıraatine gelince, bu nihayet bekleme süresi içerisinde dönmenin caiz olduğuna delâlet eder, müddet içerisinde mutalebe hakkının doğmasına delâlet etmez. Bu da doğrudur ve biz bunu inkâr etmiyoruz.

"Müddet içerisinde dönmenin caiz olması, o süre içinde mutalebe hakkının mevcudiyetini gösterir." şeklindeki sözünüzün, "vâdeli borç" örneği ile bâtıllığı ortadadır.

"Eğer dönmek müddetten sonra olsaydı, o zaman süreyi dört aydan fazla uzatmış olurdu." şeklindeki iddianız da doğru değildir. Çünkü bu dört ay, içinde mutalebe hakkı bulunmayan bekleme süresidir. Sürenin mücerred bitmesiyle, koca aleyhine mutalebe hakkı doğmaktadır. Bundan sonra kadın hemen talepte de bulunabilir, mühlet de verebilir. Bu aynen belirli vâdeye bağlı diğer haklar gibidir, mutalebe hakkı ancak vâdenin bitiminde doğar. "Bu durum vâdeyi uzatmak olur." da denilmez. İlânın süresi için de durum aynıdır.

Âyet, îlâ yapması sahih olan bir kimsenin, hangi şekilde yemin ederse etsin onun ya dönünceye ya da boşayıncaya kadar îlâda bulunmuş olduğuna delâlet etmektedir. Bu delâlet selef ve halef ulemasından, "Talâk üzerine yeminle îlâ yapan kimse ya dönmek ya da boşamak durumundadır." görüşünde olanlar için bir delil olmaktadır. Her iki durumda da üzerine talâkı gerekli görenler için bu yemini îlâ hükmü içine sokmaları mümkün değildir. Çünkü, "Eğer seninle bir seneye kadar cima edersem, sen üç talâk boşsun!" dediğinde ve üzerinden de dört ay geçtiğinde, onlar kocaya: "Ya cima edersin, ya da boşarsın." demiyorlar. Aksine: "Eğer cima edersen kadın boş olur; yok cima etmezsen boş hükmünü biz veririz." diyorlar. Çokları, âletini içeri girdirmesine bile imkân vermiyor. Çünkü, diyorlar; cinsel ilişkinin bir parçası olan geri çekmek artık yabancı olan bir kadının cinsel uzvunda gerçekleşmiş olacaktır. Bu durumda onun îlâ yapan biri olmadığını söylemekten başka verilebilecek bir cevap yoktur. O zaman şöyle denilecektir: Dört ay geçtikten sonra adamı durdurmayınız ve ona talâk üzerine yeminine istinaden devamlı olarak cimadan kaçınabileceğini söyleyiniz. (Yok böyle yapmaz da) ona dört ay gibi bir süre koyarsanız, o zaman yeminsiz îlâ hükmünü isbat etmiş olursunuz. Yok, onu îlâ yapmış biri kabul eder ve kendisine îlâ hükmünü tanımazsanız bu kez de îlâ hükmüne ve nassın gereğine muhalefet etmiş olursunuz. Bunlar, onlara karşı kullanılan delillerden bazısıdır.

Soru: "Seninle cima edersem, üç talâk boşsun!" diyenin hükmü nedir?

Cevap: Bu konuda, "Acaba bu sözle îlâ yapmış olur mu, olmaz mı?" şeklinde fukahanın iki ayrı görüşü vardır. Her ikisi de İmam Ahmed'den rivayet edilmiştir. İmam Şafiî'den de iki kavil olarak gelmiştir. Son görüşüne göre, bu sözle îlâ yapılmış olur. İmam Ebu Hanife ve Mâlik'in görüşleri de bu şekildedir. Her iki görüşe göre de, girdirmesine imkân (cevaz) verilir mi, verilmez mi? Hanbelî ve Şafiî mezhebinde iki vecih vardır:

1) Bu caiz olmaz, haram olur. Çünkü girdirmesiyle onlara göre üç talâk boş olur ve ondan sonrası artık haram olacağından, girdirmesi de haram olur. Bunun bir benzeri de şudur: Oruçlu, fecrin doğmasından önce ancak âletini sokabileceği fakat çıkaramayacağı kadar bir zaman olduğunu bilse, sokması her ne kadar mübah olan bir zaman içindeyse de kendisine haram olur. Çünkü çıkarması haram olan zaman içinde bulunacaktır. Burada da aynı şekilde girdirmesi haram olur. Her ne kadar talâktan önce ise de, çıkarması talâk sonrasına düşmektedir.

2) Girdirmesi haram olmaz. Maverdî şöyle der: Bu görüş diğer Şafiî fukahasına aittir. Çünkü kadın zevcesidir. Çıkarması da haram olmaz, çünkü —her ne kadar girdirmesiyle kadın boş olmuş ise de— bu ilişkiyi terketmektir. Bu ilişkide haram olan, girdirildiğinde orada tutulmasıdır, yoksa girdirme ve hemen akabinde çekme haram değildir. Şafiî'nin sözlerinin zâhirinden anlaşılan budur. Çünkü o şöyle demiştir: "Oruca niyetli kişi cima yaparken fecir doğsa ve tam anında çıkarsa, o orucu üzeredir. Ama çıkarmadan beklerse, orucu bozmuş olur ve keffâret verir." İlâ bahsinde de: "Kişi eğer, 'Seninle cima edersem, sen üç talâk boşsun!' dese, bakılır. Şayet döner ve kertiğe kadar içeri girdirirse, kadın kendisinden üç talâk boş olur. Eğer çıkarır tekrar girdirirse, üzerine kadının emsâl mehri gerekir." demektedir. Bunlar girdirmenin cevazına şu örneği de getirmişlerdir: Kişi bir adama: "Evime gir ve orda durma" dese, girme izinle olduğu için mübah olur, yasak bulunduğu için de hemen çıkması gerekir. Çıkmak, her ne kadar yasak zamanına rastgelmekte ise de mübah olmaktadır. Çünkü bu bir terktir. Aynı şekilde, böyle bir îlâda bulunan kimse için de girdirmesi ve çekmesi mübah, orada bekletmesi haram olur. Oruçlunun fecirden önce girdirmesi, hemen fecir sonrası çekmesi durumunda da aynen buradaki ihtilâf geçerlidir. Bazıları ise, fecir öncesi oruçluya girdirmesi haramdır, fakat îlâ yapana haram değildir demişlerdir. Aralarındaki fark şudur: Oruçlu üzerine haramlık, girdirme dışında başka bir sebeple de ortaya çıkabilir. Dolayısıyla, ona girdirmenin haram olması caizdir. İlâda bulunana ise haramlık ancak girdirme yoluyla ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla aralarında fark vardır.

Üçüncü bir grubun görüşü ise şöyledir: Bu kişiye cimada bulunması haram olmaz, zevcesi de boş olmaz. Aksine durdurulur ve kendisine: "Allah'ın sana emri, dönmen ya da boşamandır." denilir. Bu adam nasıl bir îlâ yapmış oluyor ki dönüş hakkı olmuyor, aksine talâkla ilzam ediliyor. Onunla cima edecek olsa talâk vuku buluyor. Îlâ olmasına rağmen her iki durumda da talâk gerçekleşiyor. Bu nasıl olur? Kur'an'ın zâhirine ters değil midir?

Bu kimse hakkında şöyle denilmelidir: Eğer dönerse cima ile talâk gerekmez. Yok dönmezse, talâkla ilzam edilir. Bu, talâk üzerine edilen yeminin, talâk gerektirmeyeceği, sadece yemin keffaretinin yeterli olacağı görüşünde olanların mezhebidir. Zâhirîlerin, Tâvûs, İkrime ve hadis ulemasından bir grubun görüşleri bu şekildedir. Şeyhulislam İbn Teymiye'nin tercihi de bu doğrultudadır.

H) LİÂN

1— Hz. Peygamber'in (s.a.) Liân Hakkındaki Hükmü:

Yüce Allah şöyle buyurur: "Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, beşince defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise, Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir.

Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ile şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer (kocası) doğru söyleyenlerden ise, Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi, kendisinden cezayı kaldırır."[1]

Sahihayn'da Sehl b. Sa'd hadisi şöyledir: Uveymir el-Aclânî, Âsım b. Adiy el-Ensarî'ye gelerek: "Ne dersin ya Âsım! Bir adam karısının yanında birini bulursa onu öldürür. Siz de kendisini öldürür müsünüz?. Yoksa ne yapar? Şunu benim için ya Âsım, Rasûlullah'a (s.a.) soruver!" demişti. Âsım da Rasûlullah'a (s.a.) sormuş, Rasûlullah (s.a.) bu suallerden hoşlanmamış; onları ayıp görmüştü. Hatta (bu meyanda) Rasûlullah'tan işittiği sözler, Âsım'a ağır gelmişti. Âsım evine dönünce Uveymir gelmiş ve: "Ya Âsım! Rasûlullah (s.a.) sana ne dedi?" diye sormuştu. Âsım: "Sen bana hayır getirmedin; Rasûlullah (s.a.) kendisine sorduğum sorudan hoşlanmadı." dedi. Uveymir: "Vallahi ben bu meseleyi ona sormaktan vazgeçmeyeceğim." diye karşılık verdi. Derken Uveymir kalkarak, halk arasında bulunan Rasûlullah'ın yanına geldi.

1. Nûr, 24/6-9.

ve: "Ya Rasûlullah! Ne buyurursun, bir adam karısının yanında birisini bulursa onu öldürür, siz de kendisini öldürür müsünüz; yoksa ne yapmalı?" diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Seninle zevcen hakkında âyet indi. Haydi git de onu getir" buyurmuştu.

Sehl şunu söyledi: Müteakiben liân yaptılar. Ben de halk ile beraber Rasûlullah'ın yanında idim. Liânı bitirdikleri vakit Uveymir: "Eğer karımı nikâhım altında tutsam, hakkında yalan söylemiş (oldum) Ya Rasûlallah!" demiş ve kendisine Rasûlallah (s.a.) emretmeden onu üç talâkla boşamıştı.

Zührî şöyle der: "Artık bu, liân yapanların âdeti olmuştur."

Sehl devamla: "Kadın hamile idi. Artık çocuğu annesinin adı ile çağrılıyordu. Sonra Allah'ın farz kıldığı üzere, çocuğun kadına, kadının çocuğa varis olması sünnet halini aldı." demiştir.

Bir rivayette: Mescidde liânda bulundular ve Hz. Peygamber'in yanında karısından ayrıldı. Hz. Peygamber: "İşte liân yapanlar arasındaki ayırma (tefrik) budur." buyurdu, denilmektedir.[2]

Sehl'in, "Kadın hamile idi..." sözü Buharî'de Zührî'nin sözü olarak verilmiştir. Buharî'nin rivayetinde şu da vardır: Sonra Hz. Peygamber: "Bakınız, eğer bu kadın, vücudu siyah, gözlerinin siyahı koyu, kıçının iki yanı büyük, baldırları kaba tipte bir çocuk getirirse, muhakkak ben Uveymir'in bu kadına zina isnadında doğru olduğunu sanırım. Eğer kadın kelergillerden kızılca kurt gibi kızıl bir çocuk doğurursa, bu defa da ben şüphesiz kadına buhtan ve iftira ettiğini sanırım." buyurdu. Sonra çocuk, Rasûlullah'ın Uveymir'i tasdik yollu tasvir ettiği şekilde doğdu.

Bir rivayette: "Kadın hamile idi. (Uveymir) hamli(n kendisinden olduğunu) inkâr etti." şeklindedir.[3]

Sahih-i Müslim'de İbn Ömer anlatır: Falan oğlu falan Hz. Peygamber'e: "Ya Rasûlullah! Ne buyurursun, birimiz karısını kötülük yaparken bulsa ne yapmalıdır? Konuşmuş olsa, pek büyük bir şey hakkında konuşacak; sussa yine böyle bir şey hakkında susacak!" dedi. Hz. Peygamber (s.a.) sükut buyurdu; ona cevap vermedi. Biraz arası geçince o adam tekrar gelerek: "Ya Rasûlallah! Sana sorduğum başıma geldi." dedi. Bunun üzerine Allah (c.c.), Nûr sûresindeki: "Karılarına iftira atanlar..." âyetlerini indirdi. Hz. Peygamber (s.a.) bunları o zata okudu, kendisine vaaz ve nasihatta bulundu. Dünya azabı-

2. Buharî, 68/29; Müslim, 1492 (1,2,3)
3. Buharî, 65/24 (1).

nın ahiret azabından kolay olduğunu ona haber verdi. Adam: "Hayır! Seni hak (din) ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, karıma iftira etmedim." dedi. Sonra kadını çağırdı. Ona da vaaz ve nasihatta bulundu ve dünya azabının ahiret azabından kolay olduğunu haber verdi. Kadın: "Hayır! Seni hak (din) ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, bu adam hakikaten yalancıdır!" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) (liâna) erkekten başladı. Adam kendisinin gerçekten doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah'a şehadet etti. Beşinci şehadet: Eğer yalancılardansa Allah'ın lâneti kendi üzerine olması idi. Sonra Hz. Peygamber (s.a.) bunları kadına tekrarlattı. O da: Adamın gerçekten yalancılardan olduğuna, dört defa Allah'a şehadet etti. Beşincide: Şayet kocası doğru söyleyenlerdense Allah'ın gazabı kendi üzerine olması idi. Müteakiben Hz. Peygamber onları birbirinden ayırdı.[4]

Sahihayn'da şöyle belirtilir: Hz. Peygamber'in liânda bulunan eşlere: "Hesabınız Allah'a kalmıştır. Biriniz yalancıdır. Senin kadın aleyhine bir delilin yok." buyurdu. Erkek: "Ya Rasûlallah! Ya (mehir olarak verdiğim) malım?" diye sordu. Hz. Peygamber: "Sana mal yok. Eğer kadın aleyhinde doğru söylediysen, mal, fercinin sana helâl olmasına tekabül eder. Yalan söylediysen, bu mal talebi senin için ondan daha uzaktır." buyurdu.

Yine *Sahihayn*'daki bir rivayette Hz. Peygamber: "Vallahi, ikinizden biri mutlaka yalancıdır. Tövbe edeniniz var mı?" buyurmuştur.[5]

Yine *Sahihayn*'da İbn Ömer'den nakledilmiştir: Bir adam Hz. Peygamber (s.a.) devrinde liânda bulundu. Rasûlullah (s.a.) onları ayırdı ve çocuğu annesinin (nesebine) kattı.[6]

Müslim'de İbn Mes'ûd hadisinde liân edenlerle ilgili olayda şu anlatılır:

Erkek, kendisinin hakikaten doğru söyleyenlerden olduğuna Allah'a dört defa şehadette bulundu. Sonra beşincide: Eğer yalancılardan isem Allah'ın lâneti kendi üzerime olsun, diye lânette bulundu. Arkasından kadın liân yapmaya kalktı. Rasûlullah (s.a.) ona: "Vazgeç!" buyurdu. Fakat kadın razı olmadı ve liân yaptı. Onlar dönüp gittikten sonra Hz. Peygamber: "Umulur ki bu kadın, kara, cılız bir çocuk doğurur." buyurdu. Müteakiben kadın kara, cılız bir çocuk doğurdu.[7]

Yine *Sahih-i Müslim*'de Enes b. Mâlik şöyle anlatır: Hilâl b. Ümeyye,

4. Müslim, 1493.
5. Buharî, 68/33; Müslim, 1493 (5,6).
6. Buharî, 68/33; Müslim, 1494.
7. Müslim, 1495.

karısına Şerik b. Sehma ile zina isnadında bulundu. Şerik, Berâ b. Malik'in anne bir kardeşi olup İslâm'da ilk liân yapan adamdı. Hilâl karısı ile lânetleşti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.): "Kadını gözetleyin! Eğer beyaz (tenli), düz saçlı, bozuk gözlü bir çocuk doğurursa, çocuk Hilâl b. Ümeyye'ye; sürmeli gözlü, cılız, ince baldırlı doğurursa Şerik b. Sehma'ya aittir." buyurdu. Bilahare haber aldım ki kadın sürmeli gözlü, cılız, ince baldırlı bir çocuk doğurmuş.(8)

Sahihayn'da İbn Abbas, benzeri bir ifadeyle bu olayı anlatmıştır. İbn Abbas'a bir adam: Rasûlullah'ın: "Bir kimseyi şahitsiz recmetseydim, bu kadını recmederdim." buyurduğu kadın bu mudur? diye sormuş. O da: "Hayır, o İslâm'da aşikâr kötülük işleyen bir kadındı." cevabını vermiştir.(9)

Bu hadisin Ebu Davud'a ait rivayetinde İbn Abbas şöyle demiştir: "Hz. Peygamber onları ayırdı ve çocuğun, baba adıyla çağrılmamasına, ne kadına ne de çocuğa zina isnadında bulunulmamasına; kim kadına ya da çocuğa zina isnadında bulunursa kendisine (iftira) cezası gerekeceğine hükmetti. Ayrıca talaksız ayrılmış oldukları için ölüm iddeti de olmadığından kocanın kadın lehine mesken ve nafaka (iddet nafakası) yükümlülüğü olmadığına da hükmetti."(10)

Buharî zikreder: Hilâl b. Ümeyye, Nebî (a.s.)'ın huzurunda karısına, Şerik b. Sehma ile zina etti, diye söz attı. Rasûlullah da Hilâl'e: "Dört şahidini hazırla, yahut arkana had (vurulur)." buyurdu. Bunun üzerine Hilâl: "Ya Rasûlullah! Bizim birimiz karısının üstünde bir erkek görürse şahit aramağa mı gidecek? (Şahit getirinceye kadar) işini görüp savuşmaz mı?" diye itiraz etti. Rasûl-i Ekrem: "Sen şahitlerini hazırla, aksi takdirde arkana iftira cezası (seksen değnek) vurulur." demeğe devam etti. Bunun üzerine Hilâl b. Ümeyye: "Ya Rasûlallah! Seni hak peygamber gönderen Allah Teâlâ'ya yemin ederim ki, muhakkak ben kesin olarak doğru söylüyorum ve eminim ki, Allah benim sırtımı hadden kurtaracak bir vahiy, bir âyet gönderecektir." dedi. Bu sırada hemen Cibril indi, Rasûl-i Ekrem'e: "Eşlerine zina isnad edip de..."(11) âyetlerini getirdi. Bunun üzerine Rasûlullah, kadına haber gönderdi. Kocası Hilâl de hazır bulundu. İlk önce Hilâl şehadet ve yemin etti. Rasûl-i Ekrem:

8. Müslim, 1496.
9. Buharî, 68/36; Müslim, 1497.
10. Ebu Davud, 2256; Ahmed, 2131; Tayalisî, 2667; Taberî, 18/65, 66. Senedinde Abbâd b. Mansur vardır. O hafızasının iyi olmaması ve tedlisciliği sebebiyle zayıf bir ravidir. Ancak hadisi İbn Hacer (*et-Telhîs*, 3/227'de) Hallâl'ın *el-İlel*'inden, İbn İshak tariki ile, Amr b. Şuayb'ın da babası ve dedesi vasıtasıyla buna benzer bir hadisi zikretmiştir.
11. Nûr, 24/6-9.

"Allah muhakkak bilir ki, sizin biriniz elbette yalancıdır. Şu halde içinizden tevbe eden (ve lian yemininden dönen) var mıdır?" buyurdu. Sonra karısı şehadette bulundu. Beşinci yemine sıra geldiğinde, mecliste hazır bulunanlar, kadını durdurarak: "Bak kadın! Bu beşinci yemin azabı mucibtir." ihtarında bulundular.

Râvi İbn Abbas der ki: Bu ihtar üzerine kadın biraz ağırlaşıp durakladı. Hatta biz kadını yemin etmekten vazgeçecek ve geri dönecek sandık. Sonra kadın (kendisini toplayıp): "(Şimdiye kadar şerefle yaşamış) kavim ve kabilemi ben bundan sonraki günlerde rezil ve rüsvay etmem!" diyerek liân yeminini yerine getirdi. Sonra Rasûl-i Ekrem: "Bu kadına bakınız. Eğer gözleri sürmeli, iki kıçı iri, baldırları kalın bir tipte çocuk dünyaya getirirse, çocuk Şerik b. Sehma'ya aittir." buyurdu. Kadın da hakikaten böyle bir çocuk doğurdu. Bunun üzerine Rasûlullah: "Eğer Allah'ın Kitab'ının liân hükmü infaz edilmemiş olsaydı, benimle bu kadın arasında bir macera vardı (Yani ben o kadına zina cezası icra ederdim.)" buyurdu.[12]

Sahihayn'da rivayet edilir. Sa'd b. Ubâde: "Ya Rasûlallah! Ne buyurursun, karısının yanında bir adam bulan kimse onu öldürebilir mi?" diye sormuş, Rasûlullah (s.a.): "Hayır!" cevabını vermişti. Sa'd: "Seni hak (din) ile gönderen Allah'a yemin ederim, ki bilâkis evet!" demişti. Bunun üzerine Rasûlullah: "Efendinizin söylediğine kulak verin!" buyurmuştu.

Bir başka rivayette: "Ya Rasûlallah! Eşimin yanında bir adam bulursam dört şahit getirinceye kadar ona mühlet verecek miyim?" diye sormuş. O da: "Evet!" cevabını vermişti.

Bir başka rivayette: "Eşimin yanında bir adam bulsam, dört şahit getirinceye kadar dokunmayacak mıyım?" diye sordu. Rasûl-i Ekrem: "Evet!" cevabını verdi. Sa'd: "Asla olamaz. Seni hak (din) ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben onu bundan önce mutlaka kılıçla tepeleyiveririm!" dedi. Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Efendinizin söylediğine kulak verin. O hakikaten gayûr (kıskanç, gayretli) dur. Ben ondan daha gayûrum. Allah da benden daha gayûrdur."

Bir başka rivayet ise şöyledir: "Ben eşimin yanında bir adam görürsem onu mutlaka ters tarafını çevirmeden kılıçla vururum." dedi. Bu söz Rasûlullah'ın (s.a.) kulağına vardığında şöyle buyurdu: "Siz Sa'd'ın gayretine şaşıyor musunuz? Vallahi ben ondan daha gayûrum; Allah da benden daha gayûrdur. Gayretinden dolayıdır ki, Allah kötülüklerin aşikârını, gizlisini haram

12. Buharî, 65/24.

kılmıştır. Allah'tan daha gayûr, hiçbir şahıs yoktur. Allah'a olduğundan fazla hiçbir kimseye özür makbul olamaz. Bundan dolayıdır ki Allah, Peygamberi müjdeci ve korkutucu olarak göndermiştir. Allah'tan başka hiçbir kimseye övgü daha makbul değildir. Bundan dolayıdır ki, Allah cenneti vaad etmiştir."[13]

2— Liân Her Eş Arasında Yapılabilir:

Bu hadislerden birçok hüküm çıkmaktadır:

Liân her eş arasında yapılabilir: Eşlerden her ikisinin ya da birisinin müslüman, kâfir, âdil, fasık, iftira cezasına çarptırılmış olup olmamaları arasında fark yoktur. İshak b. Mansur rivayetinde İmam Ahmed şöyle demiştir: "Bütün eşler liân yapabilirler. Hür erkek, zevcesi olan hür kadın ve cariyeye; köle zevcesi olan hür kadın ve cariyeye karşı; müslüman koca yahudi ya da hıristiyan zevcesine karşı liânda bulunabilir." Bu aynı zamanda Mâlik, İshak, Saîd b. Müseyyeb, Hasan, (el-Basrî), Rebîa, Süleyman b. Yesâr'ın da görüşleridir.

Re'y âlimleri, Evzaî, Sevrî ve daha başka bir grup da liânın ancak müslüman, âdil, hür ve iftira cezasına çarptırılmamış eşler arasında cari olabileceği görüşünü benimsemişlerdir. Bu görüş İmam Ahmed'den de rivayet edilmiştir.

Bu iki görüşün yaklaşımları şu şekildedir: Liân kendisinde iki özelliği bir arada toplamaktadır: Yemin ve şehadet. Nitekim Yüce Allah liâna, "şehadet" tabirini kullanırken Hz. Peygamber de: "Eğer yeminler olmasaydı, onunla benim aramda bir macera olurdu." buyurduğunda "yemin" ifadesini kullanmıştır. Dolayısıyla yemin tarafını ağır bastıranlar yemin yapması sahih olan herkesin liânda bulunabileceğini söylemişlerdir. Bunlara göre, "Kadınlara zina isnadında bulunanlar..." ifadesinin genel (âm) oluşu da bunu gerektirmektedir. Hz. Peygamber onu yemin diye isimlendirmiştir; Allah'ın ismine ve tekitli bir yemin sözcüğüne ve onun cevabına ihtiyaç vardır. Yine yemin olduğu içindir ki, liânda —şehadetin aksine— kadın ve erkek eşittir. Eğer şehadet olsaydı, lâfzı tekrarlanmazdı. Yemin ise öyle değildir. Kasâmede olduğu gibi, yeminin tekrarlanması meşrûdur. Hem şehadeti makbul olmayan bir insanın liân ve çocuğun reddine olan ihtiyacı, şehadeti makbul insanların ihtiyacı ile aynıdır. Şehadeti makbul olmayanın başına gelen ve liâna götürecek olan durum, âdil ve hür insanın başına gelen durum gibidir. Şeriat iki türden birinin zararını kaldırıp, onun hakkında bir çıkış ve kurtuluş yolu indirip de, diğer türü sıkıntı

---

13. Buharî, 86/40; Müslim, 1498, 1499.

ve ağır yükler altında eli kolu bağlı bir vaziyette bırakmaz. Mümkün müdür ki şeriatte, bir kişi yardım isteyecek de ona el uzatılmayacak eman isteyecek eman verilmeyecek, konuşmuş olsa konuşamayacak (çünkü ceza var), sussa susamayacak (çünkü içi rahat etmeyecek), Allah'ın rahmeti ona dar gelecek ve sadece şehadeti makbul insanları kapsayacak olsun? Bu, Rahmet Peygamberi'nin hoşgörü ve genişlik esasına dayalı şeriatının asla kabul etmeyeceği bir durumdur.

Diğerlerinin delilleri: Yüce Allah (c.c.): "Eşlerine zina isnadında bulunup kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği..." buyurmaktadır. Bu âyette üç açıdan delil vardır:

Birincisi: Yüce Allah lian yapacak kocaları şahitlerden istisna kılmıştır. (شُهَدَاءُ إِلاَّ أَنْفُسُهُمْ) Buradaki istisna kesinlikle istisna-ı muttasıldır. Bu yüzden de (أنفسهم) kelimesi merfu olarak gelmiştir.

İkincisi: Kocaların liânda bulunmalarının bir şehadet olduğunu tasrih etmiş, sonra Yüce Allah daha ziyade beyanda bulunarak: "Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ile şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer (kocası) doğru söyleyenlerden ise, Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi, kendisinden cezayı kaldırır." buyurmuştur.

Üçüncüsü: Yüce Allah liân ifadelerini şahitlerin yerine bedel kılmış ve bulunmamaları durumunda onların yerini aldırmıştır.

Amr b. Şuayb, babası ve dedesi kanalıyla Hz. Peygamber'in: "Ne iki köle, ne de iki kâfir arasında liân yoktur." buyurduğunu rivayet eder. Ebu Ömer b. Abdilber, bunu *et-Temhîd*'de zikretmiştir.

Dârakutnî yine aynı zattan, aynı senetle merfu olarak: "Dört (grup) vardır ki bunlar arasında liân yoktur: Hür ve cariye arasında liân yoktur. Hür kadın ve köle arasında liân yoktur. Müslüman ve yahudi kadın arasında liân yoktur. Müslüman ve hıristiyan kadın arasında liân yoktur."[14] hadisini nakleder.

Abdürrezzak, *Musannef*'inde İbn Şihab'dan, şöyle dediğini nakleder: Hz. Peygamber'in, (Mekke valisi) Attâb b. Esîd'e talimatından birisi de: "Dört (grup) arasında liân yoktur." buyurarak yukardakileri saymasıdır.[15]

---

14. Dârakutnî, 3/163. Senedinde metruk olan Osman b. Abdurrahman el-Vakkâsî vardır. Yine Dârakutnî ve İbn Mace başka bir tarikten de rivayet etmişlerdir. Onun senedinde gerçekten çok zayıf olan Osman b. Atâ el-Horasânî vardır. Evzaî ile İbn Cüreyc —ki ikisi de büyük imamdırlar—, Amr b. Şuayb—babası—dedesi tarikiyle bu sözü rivayet etmişler, fakat Hz. Peygamber'e ref etmemişlerdir. Bk. *Musannef*, 12508 ve Dârakutnî'nin *Sünen*'i.
15. *Musannef*, 12498.

Hem sonra liân şahitlikten bedel ve şahitlerin bulunmaması halinde onların yerine kâim kılınmıştır. Dolayısıyla ancak şahitlikleri makbul olan kimseler liân yapabilirler. Liân şahitlik sayıldığı içindir ki, kadın liândan kaçındığında kocanın yaptığı dört liân ifadesi, dört zina şahidi yerinde kabul edilerek zina cezasına çarptırılmaktadır.

(لَوْلاَ مَا مَضَى مِنَ الأَيْمَانِ، لَكَانَ لِي وَلَهَا شَأْنٌ) "= Bu geçen yeminler olmasaydı, benimle onun arasında bir macera olurdu." şeklindeki hadise gelince; mahfuz olan ve Buharî'de yer alan ifadesi: (لو لا ما مضى من كتاب الله) "= Eğer Allah'ın Kitab'ında geçen (hüküm) olmasaydı..." şeklindedir. (لولاَ مَامَضَى مِنَ الأَيْمَانِ) şeklindeki rivayet Abbâd b. Mansur'un rivayetidir. Pek çok kimse onu tenkit etmiştir. Yahya b. Maîn: "O bir şey değildir." demiş. Ali b. el-Huseyn b. el-Cüneyd er-Râzî: "Metruktur, kadercidir." demiş. Nesâî de zayıf olduğunu söylemiştir.

Şeriatte yerleşik bir kaide vardır: Beyyine, müddeî üzerine, yemin de münkir (inkâr eden davacı) üzerinedir. Koca burada iddia makamındadır. Dolayısıyla onun liânı şehadet olmaktadır. Eğer yemin olsaydı, müdeî (davacı) olduğu için (liân) kendi tarafına düşmezdi.

Birinci görüş sahiplerinin cevapları:

Liâna şehadet isminin verilmesi, liânda bulunanın yemininde: (أشهد بالله) "Allah adına şahitlik ederim ki..." demesindendir. Lâfzına itibarla her ne kadar yeminse de, bu şekilde şehadet diye isimlendirilmiştir. Nasıl yemin olmaz ki, liânda bulunan kasem ve cevabı ile onun yemin olduğu tasrih edilmiştir. Yine, (أشهد بالله) demesi durumunda bununla yemin etmiş olmaktadır. Bu yeminde sarih bir ifade olduğu için yemine niyet edip etmemesi durumu değiştirmez. Araplar hem lügatlerinde, hem de kullanışlarında bu ifadeyi yemin saymaktadırlar. Kays şöyle demiştir:

فَأَشْهَدُ عِنْدَ اللّهِ أَنِّي أُحِبُّهَا فَهَذَا لَهَا عِنْدِي فَمَا عِنْدَهَا لِيَا

"Allah yanında şehadet ederim ki, ben onu gerçekten sevmekteyim. İşte budur onun bendeki yeri; acep nedir ondaki benim yerim."(16)

Bu beyitte, bir insanın Allah'ın ismini zikretmese bile sadece (أَشْهَدُ) demesiyle yemin etmiş olur görüşünde olanlar için delil vardır. İmam Ahmed'den gelen bir rivayet de öyledir. İkinci rivayete göre, ancak niyetle yemin olur. Bu, aynı zamanda çoğunluğun görüşü olmaktadır. (أشهد بالله) demesi ise, niyet-

16. Beyit Divan'ının 300. sayfasındaki kasidesindedir.

siz mutlak zikrinde bile yine çoğunluğa göre yemindir.

İlâ yapanların şahitlerden istisnası konusuna gelince; şöyle denilebilir: Herşeyden önce (وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلاَّ أَنْفُسُهُمْ) âyetindeki (إلاَّ), (غير) mânasında sıfattır. Yani (ولم يكن لهم شهداء غيرُ أنفسهم) şeklindedir. Çünkü (إلاَّ) ve (غير) kelimeleri sıfatlık ve istisnalık mânalarında birbiri yerine kullanılabilir. (إلاَّ) anlamında (غير) ile istisna yapılabilir. (غير) anlamında (إلاَّ) ile vasıflandırılmaya gidilebilir. (Bu takdirde mâna, "şahid olarak sadece kendileri" değil de; "kendilerinden gayrı şahitleri..." şeklinde olur.)

İkinci olarak, (أنفسهم) kelimesi (شهداء) dan müstesnadır. Ancak bu istisnanın Benî Temim lûgatına göre munkatı olması caizdir. Çünkü onlar istisnay-ı munkatı'da da, müstesnayı bedel olmak üzere okuyorlar. Nitekim hem onlar, hem de Hicazlılar istisnay-ı muttasılda da, müstesnayı bedel olmak üzere i'raba tâbi tutmaktadırlar.

Üçüncü olarak, (أنفسهم) kelimesi (شهداء) dan, sadece sözlerinin kabulü konusunda onların yerlerinde tutuldukları için istisnaya gidilmiştir. Bu izah, özellikle de, kadın liândan kaçındığında, kocanın liânı durumunda recmedilir görüşünde olanlara göre —ki sahih olan da budur— gerçekten güçlüdür. İnşaallah izahı ilerde gelecektir. Doğrusu şudur: Liân iki vasfı bir arada bulundurmaktadır: Yemin ve şehadet. O hem kasem ve tekrarla tekid edilmiş bir şehadettir; hem de şartlar gereği durumun te'kidini gerektirdiği için şehadet lâfzı ve tekrarları yapılmış ağır bir yemindir. Bu yüzden liânda on türlü te'kid bulundurulmuştur:

1— Şehadet lâfzının zikri.

2— Kasemin Rab Teâlâ'nın yüce isimlerinden ve esmâ-i hüsnânın bütün mânalarını içinde toplayan "Allah" (c.c.) ismi ile zikredilmiş olması.

3— Cevap cümlesinin, üzerine kasem edilen şeyin te'kidini sağlayan edatlardan olan (إنَّ), ve (ل) ile te'kidi.

4— Bunun dört defa tekrar edilmesi.

5— Beşinci defasında, eğer yalancılardansa kendi üzerine Allah'ın lânetini istemesi.

6— Hz. Peygamber'in, beşinci yemin sırasında, onun Allah'ın azabını gerektirici olduğunu ve dünya azabının ahiret azabından ehven olduğunu belirtmesi.

7— Kocanın liânını, kadın üzerine azabın husûlünü gerektirici kılması.

Azabdan maksat ya haddir ya da hapistir; kadının liânını da, kendisinden azabı uzaklaştırıcı kılması.

8— Bu liân, ikisinden biri üzerine, ister dünyada ister ahirette olsun mutlaka azabı gerektirmektedir.

9— Liânda bulunan eşleri ayırmak, kadının yuvasını ayrılıkla yıkmak, harab etmek.

10— Ayrılığın ve aralarındaki haramlığın devamlı olması.

Liânın durumu işte böyle olunca, o hem şehadetle iç içe bulunan bir yemin; hem de yeminle birlikte olan bir şehadet kılınmıştır; liânda bulunan erkek sözünün kabulü için şahit gibi sayılmıştır. Eğer kadın liâna yanaşmayacak olsa şahitliği yürüyecek ve kadın had esasına çarptırılacaktır. Erkeğin şahitliği ve yemini iki şey ifade etmektedir: Kendisinden (iftira) haddini düşürmekte, kadına (zina) haddini gerektirmektedir. Eğer kadın da liânda bulunur ve böylece erkeğin liânı başka bir liânla karşılaşırsa, bu durumda erkeğin liânı sadece kendi üzerinden haddin düşmesini sağlar, kadın üzerine haddin uygulanmasını gerektirmez. Böylece erkeğin liânı, kadına değil de kendisine nisbetle şehadet ve yemin olmaktadır. Çünkü eğer liân sırf bir yemin olsaydı, erkeğin mücerred yeminiyle kadın had cezasına çarptırılmazdı. Eğer şehadet olsaydı, sadece kendisinin şahitliğiyle kadına yine had tatbik edilmezdi. Ama buna kadının liândan kaçınması da eklenince, erkek hakkında, te'kidli ifadeleri ile ısrarı ve kadının da kaçınması sebebiyle şehadet ve yemin tarafı kuvvet kazanır, bu durum erkeğin doğruluğuna açık bir delil olur ve ondan (iftira) haddini düşürür; kadına da (zina) cezasını vacip kılar.

Bu olabilecek en güzel hükümdür. Düşünen bir kavim için Allah'tan daha güzel hükmü olan kim vardır! Böylece ortaya çıkmıştır ki, liân hem yemindir, içinde şehadet mânası vardır, hem de şehadettir, içinde yemin mânası vardır.

Amr b. Şuayb'ın, babası ve dedesi kanalıyla rivayet ettiği hadise gelince; eğer onun Amr'a ulaşması sahih olsaydı, ne kadar açık bir delâleti olurdu. Ama heyhat! Amr'a ulaşıncaya kadar tarikinde nice badireler, nice uçurumlar var! İbn Abdilber: "Bu hadisin senedinde Amr b. Şuayb'dan beride kendisine güvenilebilecek hiçbir kimse yoktur." demiştir.

Dârakutnî'nin rivayet ettiği diğer hadisine gelince, onun da yolu üzerinde Osman b. Abdurrahman el-Vakkâsî vardır. Hadisçilerin icmaı ile o da "metruk"tur. Dolayısıyla onun yüzünden hadisin yolu kesiktir.

Abdürrezzak'ın rivayetine gelince, hadisçilere göre Zührî'nin mürselleri

zayıftır ve delil olarak kullanılamaz. Hem Attâb b. Esîd, Hz. Peygamber'in Mekke valisi idi. Mekke'de yahudi ya da hıristiyan yoktu ki Hz. Peygamber ona, onlar arasında liânda bulunmaması talimatını versin.

"Bu geçen yeminler olmasaydı..." hadisini reddediyorsunuz. Oysa ki hadisi Ebu Davud *Sünen*'inde rivayet etmiştir. İsnadı da fena değildir. Seneddeki Abbâd b. Mansur'a sarılmanız, reddi için yeterli değildir. Onun en büyük kusuru kaderci olması ve mezhebinin propagandasını yapmasıdır.[17] Bu ise hadisinin reddini gerektirmez. *Sahih*'te, doğruluğu bilinen kimselerden olmak kaydıyla Kaderiyye, Mürcie, Şia'ya mensup birçok râviye yer verilmiştir.[18] "Eğer Allah'ın Kitab'ında geçen (hüküm) olmasaydı..." ifadesi ile "Bu geçen yeminler olmasaydı..." rivayeti arasında bir zıdlık da yoktur ki, iki lâfızdan birinin diğerine tercih ve takdimine ihtiyaç duyulsun. Çünkü, "geçen (söylenen) yeminler" bizzat Allah'ın kitabındadır; Allah'ın kitabı da, liânda bulunan eşler arasında vaz'ettiği hükmüdür. Hz. Peygamber bu sözüyle, "Eğer Allah'ın, liânda bulunan eşler arasını ayıran hükmü geçmiş olmasaydı..." demek istemiştir.

"Şehadet (beyyine) davacı tarafına, yemin de davalı tarafına düşer." kaidesinin şeriatta yerleşikliğiyle ilgili sözünüze birkaç açıdan cevap verilebilir:

Birincisi: Şeriat bu kaide üzerinde sabit değildir. Aksine kasâmede davacıların yemini ile işe başlamaktadır. Bu karînelerle (levs) onların tarafının daha güçlü olmasından dolayıdır. Dolayısıyla şeriattaki bu kaide, yeminin taraflardan daha güçlü olanın tarafına ait olması şeklindedir. Berâet-i asliyye (asıl olan suçsuzluktur ilkesin)den dolayı davalı tarafı daha güçlü olduğu için, genelde yemin davacı üzerindedir. Ama kasâmede, karînelerle davacı taraf güç kazanınca, güçlü taraf olması hasebiyle yemin, onların tarafına geçmiştir. Sahih olan görüşe göre, yine aynı şekilde davalının nükûlü (yeminden kaçınması) ile, davacı tarafının güç kazanması durumunda da kendisine: "Yemin et, hak kazan." denilir. Bu durum, imkânlara göre, kulların çıkarlarının korunması

---

17. Hayır, aksine hafızası bozuk, tedlisçi birisidir. Ömrünün sonunda değişmiştir.
18. İbn Hibbân *Sahih*'inde (1/120) şöyle der: "Râvilerden, Mürcie, Râfizîlik vb. gibi çeşitli mezheplere mensup olanlara gelince, eğer bunlar ortaya koyduğumuz bu şartlara sahipseler onların rivayetlerini delil olarak kullanır; mezheplerini, inançlarını da Allah (c.c.) ile kendileri arasına bırakırız. Ancak mezhebin dâiliğini yapıyorsa o hariç. Çünkü mezhebin dâiliğini yapmış, onun müdafii olmuş ve sonunda da imamlığa yükselmiş birisinin, sika bile olsa, rivayetlerini alırsak, tebaa için onun mezhebine doğru bir yol açmış olur, yani öğrencilere ona itimad edilebileceğini, sözüne güvenilebileceğini telkin etmiş oluruz. Dolayısıyla ihtiyat tedbiri olarak mezhebine dâilik yapan imamların rivayetlerini kabul etmemek, ama bu mezhep tâbilerinden olan ve aradığımız şartları haiz râvilerden rivayet etmek gerekir."

için konulan ilâhî şeriatın hikmet ve kemalinin bir neticesidir. Eğer yemin her zaman için aynı taraf üzerine meşrû kılınmış olsaydı, daha ağır basan tarafın gücü heder olurdu. Bu ise Şâri' Teâlâ'nın hikmeti ile bağdaşmaz. O'nun getirdiği hüküm, bizzat hikmet ve maslahatın doruğu olmaktadır.

Bu anlaşıldıysa, şimdi bakıyoruz: Burada koca tarafı kadın tarafından daha güçlüdür; çünkü kadın zina ettiğini inkâr ediyor ve kocasının bühtanda bulunduğunu söylüyor. Kocanın ise kendi mahremiyetini ortaya dökmesinde, yatağını (nesebini) ifsad etmesinde, ailesini fahişeliğe nisbetinde bir garazı yoktur. Aksine, bu onu son derece tedirgin eder ve hayatında en çok nefret edeceği bir durumdur. Dolayısıyla bu açık bir karîne (levs) olur. Bir de buna kadının liândan kaçınması (nükûlü) eklenince, durum fert veya toplum olarak herkesin kalbinde güç kazanır ve bu şer'an kadın üzerine zina hükmünün sabit olmasını gerektiren müstakil bir delil halini alır. Bu durumda kadının da, kendisinden Nûr (24/2) sûresindeki: "Onların azablarına mü'minlerden bir grup şahitlik etsin (orada hazır bulunsun)." âyetinde sözü edilen azabı bertaraf edecek karşı liân yeminlerinde bulunma hakkı vardır. Eğer kocanın liânı gerçek bir beyyine olsaydı, ondan sonraki kadının yeminleri kendisinden hiçbir şey uzaklaştıramazdı. Bu, Hz. Peygamber'in hükmünden çıkarılan ikinci fasıl ile vuzuh kazanır: Faslın konusu şudur: Kadın liânda bulunmadığı zaman ne olur? Had mi uygulanır, ikrar edinceye ya da liânda bulununcaya kadar hapis mi edilir?

Fukahaya ait iki görüş vardır: İmam Şafiî ile selef ve haleften bir grup: "Had uygulanır." demişlerdir. Hicaz âlimlerinin görüşü de böyledir. İmam Ahmed: "İkrarda ya da liânda bulununcaya kadar hapsedilir." demiştir. Irak âlimlerinin görüşü de budur. İmam Ahmed'den gelen ikinci bir rivayet ise: "Hapsedilmez, serbest bırakılır." şeklindedir.

Irak âlimleri ve onlar doğrultusunda düşünenler şöyle derler: Eğer kocanın liânı haddi gerektiren bir beyyine olsaydı, kadın liânla ve beyyineyi tekzible haddi düşürme hakkına sahip olamazdı. Nitekim aleyhine dört zina şahidinin bulunması durumunda böyle bir yetkisi yoktur.

Koca kendisinden başka üç kişi ile birlikte kadın aleyhine şehadette bulunsa, bu şahitlikle üzerine had uygulanmaz. Dolayısıyla yalnız başına yaptığı şahitlikle, kadın üzerine evleviyetle had gerekmez. Sonra koca liân yapanlardan biridir. (Tek taraf) diğeri üzerine haddi gerektirmez. Nitekim kadının liânı da koca üzerine haddi gerektirmemektedir.

Hz. Peygamber: (البيّنة على المدّعي) "= Beyyine davacı üzerinedir."[19]

19. Tarikleri ve şahitleri ile hasen bir hadistir. Bk. İbn Receb el-Hanbelî, *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, s.294-295.

buyurmuştur. Kocanın burada davacı olduğunda şüphe yoktur.

Hem kocanın liânının gereği, kendisinden haddi düşürmektir; kadın üzerine haddi vacib kılmak değildir. Bu yüzdendir ki, Hz. Peygamber (s.a.): "Beyyine yoksa sırtına had!" buyurmuştur. Çünkü kocanın iftirada bulunmasının gereği, yabancının iftirasının gereği gibidir; o da haddir. Yüce Allah, bu hadden kurtulması için liânla ona bir kapı açmıştır. Kadın üzerine had ikamesinin yolunu da şu iki durumdan birisinin bulunması şeklinde belirlemiştir: Ya dört şahit, ya da itiraf. Bazı sahabîlere göre de bir üçüncü durum gebeliktir. Nitekim Hz. Ömer ve bazıları bu görüştedirler. Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in minberi üzerinde şöyle demiştir: "Recim, muhsan (evli) olma şartıyla zina eden her erkek ve kadın üzerine; beyyine bulunması veya gebelik durumunun olması, ya da itirafta bulunması durumunda vacibtir."[20]

Hz. Ali de aynı şekilde söylemiş, had sebeplerini üç şey olarak belirlemiş, liânı bunlardan saymamıştır.

Sonra bu kadının zina ettiği tahakkuk etmemiştir, dolayısıyla üzerine had gerekmez. Çünkü zinasının tahakkuku sadece kocanın liânı ile olmaz. Şayet sadece kocanın liânı ile tahakkuk edecek olsa, artık kadın liânda bulunsa bile had düşmez ve bundan sonra kadına iftirada bulunana da had gerekmezdi. Sadece kadının nükûlü (liandan kaçınması) ile de tahakkuk etmez. Çünkü had nükûl ile sabit olmaz. Zira hadler şüphe ile düşerler, hal böyle olunca nükûl ile nasıl gerekebilir? Çünkü nükûlün, aşırı utangaçlık, dili tutulmak, rezil rüsvay edici o makamın heybetinden dehşete düşmek vb. sebeplerle olması muhtemeldir. Bu durumda, beyyine olarak diğer hadlerde aranan sayının iki katının arandığı (dört erkek şahit) itirafı durumunda sahih ve sarih sünnetle sabit olduğu üzere dört ayrı ikrarda bulunması istenen bir had nükûlle nasıl sabit olabilir? Sonra hem ikrarda hem de şahitlikte zina fiilinin açıkça tavsifi ve tasrihi şartı aranmaktadır. Böylece zorlaştırılmakta, mümkün mertebe vuku bulan zina olaylarının örtülmesi, şüyû edilmemesi amaçlanmakta, en küçük bir şüphe ile haddin bertaraf edilmesi ve düşürülmesi istenmektedir. Bu durumda, mal davaları dışında hiçbir had ve ceza davasında dikkate alınmayan ve bizzat kendisi şüphe olan nükûlle nasıl olur da hüküm verilebilir?!

Şafiî (r.h.), bir dirhem ve daha az konularda bile, en basit ta'zir için dahi nükûl ile hükümde bulunmanın caiz olmayacağı görüşündedir. Hal böyle olunca, nasıl olur da, çok önemli bir konuda, çok zor sabit olan ve en çabuk düşen bir davada onunla hükme gidilebilir?

---

20. Buharî, 86/30; Müslim, 1691.

Kadın diliyle ikrarda bulunsa, sonra dönse üzerine had gerekmemektedir. Dolayısıyla suçsuzluğu üzerine yapacağı yeminden sadece imtina etmesi durumunda ise, üzerine had öncelikle gerekmeyecektir.

Kadının zinasının tahakkukunda ikisinden birinin liânının etkisi olmadığı anlaşılınca, ikisiyle (kocanın liânı, zevcenin nükûlü) birden tahakkuk edeceğini söylemek de iki sebepten dolayı mümkün olmayacaktır:

1) Her birinde mevcut olan şüphe, birinin diğerine eklenmesi ile yok olmaz. Yüz fâsıkın şahitliği gibi. Çünkü kadının nükûlünün, aşırı utangaçlıktan, duruşma makamının heybet ve kalabalığından, sıkılganlıktan, konuşma aczinden dilin tutulmasından olma ihtimali, kocanın liânı ile ortadan kalkmaz. Kocanın liânındaki şüphe de kadının nükûlü ile yok olmaz.

2) Diğer haklarda olduğu gibi, sadece yemin ile hükmedilemeyen davalarda, yeminle birlikte nükûlle de hükmedilemez. "Allah adı ile yapacağı dört şehadet, kendisinden azabı kaldırır." âyetine gelince; bu âyette geçen azaptan kastedilen kesin değildir. Had olabileceği gibi, hapis veya başka bir ceza da olabilir. Dolayısıyla "azab"dan had kasdedildiği kesin değildir. Çünkü mutlak bir kelime, harici bir delil olmadıkça mukayyede delâlet etmez. En azından ihtimal ifade eder, ihtimalle de had cezası sabit olmaz. Bu tez, daha önce geçen Hz. Ömer ve Hz. Ali'ye ait: "Had ancak beyyine veya itiraf (ikrar), ya da gebelikle (isbat edilmiş) olur." sözüyle de ağırlık kazanır.

Daha sonra bunlar, kadının liâna yanaşmaması durumunda kendisine ne yapılacağı konusunda ihtilâf etmişlerdir. İmam Ahmed: "Erkeğin liânından sonra, kadının liânda bulunmadan kaçınması durumunda onu liâna icbar ederim. Üzerine (liândan önce) recm ile hükmetmekten korkarım. Çünkü kadın dili ile ikrarda bulunsa da, sonra dönse onu recmetmem. Bu durumda liândan kaçınıyor diye nasıl recmedebilirim?" demiştir. İmam'dan ikinci bir rivayet: "Serbest bırakılır." şeklindedir. Ebu Bekir de bu görüşü tercih etmiştir. Çünkü üzerine had vacip değildir, beyyinenin tamam olmaması durumundaki gibi tahliye edilmesi gerekir.

Haddi vacip kılanların karşı cevap ve tenkitleri:

Bunlar şöyle diyorlar: Malum olduğu üzere Yüce Allah, kocanın liânda bulunmasını şahitlerden bedel ve onların yerine kaim kılmıştır. Hatta daha önce de geçtiği gibi liân yapan kocaları şahitler saymıştır. Onların liânlarının şehadet olduğunu açıkça belirtmiştir. Daha açığı, "Allah adı ile yapacağı dört şehadet, kendisinden azabı kaldırır." ifadesidir. Bu ifade, dünyevî azabın sebebinin vücuda gelmiş olduğuna ve bu azabı da kendisinden ancak liânının kaldıracağına delâlet eder. Liânı ile kadından kaldırılacak "azab", "Mü'minler-

den bir grup onların azabına şahitlik etsin (hazır bulunsun)." âyetinde sözü edilen azaptır. Bu azap da kesinlikle haddir. Bu âyette (عذاب) kelimesi muzaf olarak, liân âyetinde de ahid (bilgi) için olan (ال) ile zikredilmiştir. Dolayısıyla, bu (ال), (عذاب) kelimesinin, Kur'an'da zikri geçmeyen, herhangi bir şekilde delâlet de bulunmayan hapis vb. bir cezaya yorulması caiz değildir. Sonra nasıl olur da kadın serbest bırakılır ve liânsız kendisinden azab kaldırılır? Bu Kur'ân'ın zâhirine açıkça muhalefetten başka bir şey değil midir?

Yüce Allah kocanın liânını, kendisinden iftira cezasını, kadının liânını da kendisinden zina cezasını düşürücü bir nitelikte kılmıştır. Koca liânda bulunmadığı zaman nasıl kendisine iftira cezası tatbik ediliyorsa, kadın liâna yanaşmadığında da kendisine zina cezası tatbik edilir.

"Kocanın liânı kadın üzerine haddi gerektiren bir beyyine olsaydı; kadın, yabancının şahitliğinde olduğu gibi liân ile onu düşürme yetkisine sahip olamazdı." sözünüze gelince, onun cevabı şöyle olacaktır:

Liân hükmü, başlı başına müstakil bir hükümdür ve diğer davalar ve beyyinelerle ilgili ahkâma tâbi değildir. O kendi başına kaim bir asıldır, diğer hükümleri vaz'eden Allah onu da vaz'etmiş, helâl ve haramı açıklayan (Allah) onu da açıklamıştır. Kocanın liânı şahitlerden bedel olunca, hiç kuşkusuz beyyine mertebesinden aşağı inmiştir. Böylece yalnız başına beyyine hükmü ile müstakil olmamıştır ve kadına benzeri bir liânla karşı koyma hakkı tanınmıştır. Onun da liân etmesi durumunda biz kullar için iki taraftan birini tercih imkânı bulunmaz. Ama Allah onlardan birinin yalancı olduğunu bilir. Sadece kocanın liânı ile kadına had tatbikinin bir gerekçesi yoktur. Kadına, ona karşı koyma ve kendisinin masum olduğunu ortaya koyacak liân imkânı tanınır ve o da bunu yapmaz, kaçınırsa (nükûl), o zaman (iş değişir): Koca zina iddiasıyla liânda bulunmuş (zina haddini gerektirici tasarruf); buna da bir karîne eklenmiş ve onu teyid etmiştir ki, bu karîne kadının nükûlü ve kendisini azaptan kurtaracak, üzerinden haddi kaldıracak şeyden yüz çevirmesidir.

"Koca, kendisinden başka üç kişi ile birlikte kadın aleyhine şahitlik etse, bu şahitlikle kadına had gerekmez. Bu durumda sadece kendi şahitliği ile nasıl gerekebilir?" sözünüzün cevabı şöyledir: Kadın sadece şahitlikle had cezasına çarptırılmıyor. Bilâkis hem kocanın beş defa liânda bulunması, hem de kadının imkânı varken karşı liânda bulunmadan kaçınması sebebiyle, hadde maruz kalıyor. Bu iki şeyin birleşmesinden, kocanın doğruluğuna gayet açık ve güçlü bir şekilde delâlet eden bir delil ortaya çıkmaktadır ki, bununla ulaşılan kanaat, şahitlerin şahitliğinden elde edilen kanaattan çok daha güçlüdür.

"O liânın iki tarafından biridir. Kadının liânının koca üzerine had gerek-

tirmediği gibi, kocanın liânı da kadın üzerine had gerektirmez." sözünüzün cevabına gelince: Kadının liânı sadece haddi (düşürmek) için meşrû kılınmış, haddi gerektirici olarak meşrû kılınmamıştır. Nitekim Yüce Allah: "Kadının... şehadet etmesi kendisinden azabı kaldırır." buyurmuştur. Nas, kocanın liânının haddi gerektirici, buna karşılık kadının liânının ise haddi gerektirici değil, düşürücü olduğuna delâlet etmektedir. Bu itibarla, bunlardan birisini diğerine kıyas etmek, Yüce Allah'ın birbirinden ayırdığı şeyleri bir araya toplamak olur ki, o da bâtıldır.

Hz. Peygamber'in (s.a.); (البَيِّنَةُ عَلَى الْمُدَّعِي) "= Beyyine davacı üzerinedir." hadisine gelince, o başımızın gözümüzün üstüne! Hiç şüphe yoktur ki, kocanın zikredilen ve tekrarlanan liânı bir beyyinedir ve ona, bazılarınca ikrar, diğer bazılarınca da davacı beyyinesi makamında sayılan kadının nükûlü eklenmiştir. Böylece bu en güçlü beyyinelerden biri olmuştur. Buna şu husus da delâlet eder: Hz. Peygamber, ona: "Beyyine yoksa sırtına had" buyurmuş ve Allah bunu iptal etmemiştir. Bilâkis, onu kendisinden haddi düşürecek ayrı bir beyyine ikamesinden âciz kalması durumunda ikame edebileceği başka bir beyyineye çevirmiştir. Bu çevrilen beyyine rütbe olarak daha aşağıda olunca, bu kez onu güçlendirecek ayrı bir şeye itibar etmiştir ki, o da kadının karşı koymaya ve haddi def etmeye imkânı varken yüz çevirmesi, nükûlde bulunmasıdır.

"Kocanın liânının gereği, kendisinden haddi düşürmektir; kadın üzerine haddi vacip kılmak değildir." şeklindeki sözünüze gelince; eğer siz bununla, "Onun gereği kendisinden haddi düşürmektir." diyorsanız doğrudur. Yok eğer, "Ondan haddin düşmesi liânın bütün gereğini düşürür, başka bir gereği yoktur." demeyi kastediyorsanız, bu kesinlikle bâtıldır. Çünkü ayrılığın gerçekleşmesi veya aralarını ayırmanın vacipliği, ebedî veya geçici haramlık, kocanın tasrihi ile çocuğun açıktan veya liân ile zımnen reddi ile iktifa, had ya da hapis yoluyla zevce üzerine azabın vacib olması, bütün bunlar liânın gereklerindendir. Bu durumda, "Kocanın liânı, sadece kendisinden iftira cezasının düşürülmesini gerektirir." demek doğru olmaz.

"Sahabe zina haddini üç şeyden biri ile gerekli görmüşlerdir: Ya beyyine veya ikrar (itiraf) ya da gebelik. Liân bunlardan değildir." sözünüzün cevabı da şöyle: Sizinle tartışmada olanlar şöyle diyorlar: "Eğer liân ile kadın üzerine haddi gerekli kılmak bu sahabîlerin sözlerine muhalif oluyorsa, gebelikle haddi düşürmek onlara daha açık ve kuvvetli bir muhalefet olur." Onların gebelikle gerekli gördükleri haddi düşürmeyi ve onlara açıkça muhalefette bulunmayı tecviz eden ve fakat, sizin gibi düşünmeyenlere, bu üçün dışında bir sebeple haddi gerekli görme hususunda muhalefette bulunmayı haram kılan

şey nedir, söyler misiniz? Oysa ki, onlar üç açıdan sizden daha çok mazurdurlar:

Birincisi: Onlar bu sahabîlerin sözlü ifadelerine muhalefet etmemişlerdir. Onlarınki, sözlü beyanda bulunmadıkları mefhuma muhalefettir. Oysa ki siz, açıkça beyan ettikleri hususa muhalefet ettiniz.

İkincisi: Onların muhalefeti nihayet mefhumadır ve yine ashaptan bir grubun haddin gerekliliğini ifade ederek buna muhalefetleri sözkonusudur. Onlar ashabın üzerinde icma ettikleri bir hususa muhalefet etmemişlerdir. Siz ise onların sözlü beyanlarına (mantûk) muhalefet ettiniz ve burada onlara bir muhalifin bulunduğu da bilinmemektedir, ki bu gebelikle haddin gerekli olması hususudur. Sahabeden hiçbir kimsenin bu yüzden haddin gerekeceği konusunda Hz. Ömer ve Hz. Ali'ye muhalefetleri bilinmemektedir.

Üçüncüsü: Onlar sözkonusu mefhuma, bu geçen delillerin sözlü beyanlarına (mantûk) ve "Şehadet etmesi ondan azabı kaldırır." ifadesinin de mefhumuna dayanarak muhalefet etmişlerdir. Şüphesiz ki bu âyetin mefhumu (yani şehadet etmezse azab düşmez şeklindeki mefhum-ı muhalifi), Hz. Ömer'in ve Hz. Ali'nin sözlerinin mefhumundan daha güçlüdür. Onlar daha güçlü ve evlâ olan bir mefhumdan dolayı, başka bir mefhumu terketmişlerdir. Hem onlar sahabeye nasıl muhalefet etmiş olurlar? Çünkü onların sözleri, sahabenin sözlerine uygundur. Zira liân kadının nükûlü ile birleşince, daha önce de geçtiği üzere en güçlü beyyinelerden birisi olmaktadır.

"Kadının zinası tahakkuk etmemiştir..." sözünüze gelince, cevabı şöyle olacaktır: Eğer siz "tahakkuk" sözünden muharremât gibi yakîn ve kesin demeyi kastediyorsanız, haddin uygulanması için bu şart değildir. Eğer bu şart olsaydı dört kişinin şahitliği ile ceza tatbik edilemezdi. Zira onların şahitlikleri zinayı bu mânada muhakkak kılmaz. Eğer "tahakkuk etmemek"ten de, sübut tarafı ağır basmayacak şekilde eşit olarak şüphelidir demeyi kastediyorsanız, bu da kesin olarak bâtıldır. Aksi takdirde liânı ile üzerinden düşürülen azab, kadın üzerine vacib olmazdı. Hiç şüphe yok ki, kocanın tekitli ve mükerreren yapılan liânı ile imkânı varken kadının nükûlde bulunmasından hasıl olan tahakkuk, dört şahitle elde edilecek tahakkuktan daha güçlüdür. Çünkü olabilir ki, şahitlerin kadına karşı bir garazları vardır ve bu yüzden ona iftirada bulunmak, şerefini çiğnemek, kocası ile aralarını bozmak istemişlerdir. Kocada ise böyle bir garazın bulunması sözkonusu değildir.

"Eğer tahakkuk edecek olsa ya kocanın liânı ile, ya kadının nükûlu ile, ya da her ikisiyle tahakkuk edecektir..." sözünüze gelince; her ikisiyle birden tahakkuk etmektedir. İki şeyden her birinin haddi gerektiricilikte müstakil

olmayışı ve zayıf bulunuşundan, ikisinin birlikte haddi gerektiricilikle müstakil bir delil olamayacağı gerekmez. Zira bu, yalnız başına hükme mesned olamayan, fakat bir başkasından aldığı kuvvetle birlikte mesned olabilen her tekin özelliğidir.

"Şafiî'ye şaşmak lâzım! Bir dirhemlik bir davada nükûl ile hükmetmiyor da, Şâri' Teâlâ'nın örtmeye son derece gayret ettiği,sübutu için en büyük beyyineyi (dört şahit) istediği bir haddin uygulanmasında onunla hükümde bulunuyor." sözünüze gelince, burası ne Şafiî, ne de bir başka imamın müdafaasının yapıldığı yer değil. Bu kitabımız da bu amaç için yazılmamıştır. Kasdımız herhangi bir âlimi desteklemek de değildir. Bizim bu kitaptan maksadımız sadece Hz. Peygamber'in (s.a.) yaşantısında, kazalarında, koyduğu hükümlerinde gerçekleştirdiği rehberliğini, O'nun hatt-ı harekâtını ortaya koymaktır. Bunun ötesinde girdiğimiz izahlar vb. hep asıl maksadımıza tâbidir, maksadımız olduğu için verilmiş değildir. Farzet ki, nükûl ile hükmetmeyen kimse kendi içerisinde tenakuza düştü. Bunun Hz. Peygamber'in (s.a.) koyduğu şeriata ne zararı olur?

وَتِلْكَ شَكَاةٌ ظَاهِرٌ عنه عَارُهَا [21]

Kaldı ki İmam Şafiî bir tenakuz içerisinde değildir. Çünkü o, bir desteği bulunmayan sade nükûl ile liânla beraber olan nükûlü ayırmıştır. Liân deyip de geçmeyiniz, tekitli ve mükerreren yapılmakta, koca hakkında hâl karînesi ile beraber beyyine yerine geçmektedir. Koca, karısının zina etmesi, onun rezil-rüsvaylığı, yuvasının yıkılması, kendisinin ve sevgilisinin müslümanların gözü önünde büyük kalabalık içinde dikilerek, Allah'a dört defa yemin ettikten sonra, eğer yalancılardan ise kendi üzerine Allah'ın lânetini dilemesi gibi durumlar koca için hiç de hoş olmayan şeyler olmasına rağmen liânda bulunmuşsa, iddiasının doğruluğuna bu bir hâl karînesi olur. İmam Şafiî, işte böylesi

---

21. Bu bir beytin sonudur. Başı şöyle:

عَيَّرَهَا الوَاشُونَ أَنِّي أُحِبُّهَا وَتِلْكَ شَكَاةٌ ظَاهِرٌ عنه عَارُهَا

"Dedikoducular onu, benim kendisini sevdiğimi söyleyerek ayıpladılar. Bu nasıl ayıplama, kendi ayıbı ortada"

Bu beyit *Divanu'l-Hüzeliyyîn*'de Ebu Züeyb'e ait bir kasidedendir. (s.21) Abdullah b. Zübeyr, bir adamın kendisini annesi "Zâtu'n-Nitâkayn" Esmâ bt. Ebî Bekr'den dolayı ayıpladığında bu beyti darbı mesel şeklinde ona okumuştu. Bununla şunu kasdetmişti: Annesinin lâkabı ile ayıplaması kendisi için utanç duyacağı bir ar değildir, aksine bir övünç kaynağıdır. Çünkü o bizzat Hz. Peygamber tarafından, hicret sırasında duyulan bir ihtiyaç üzerine kuşağını iki parçaya ayırıp birisiyle torbayı, diğeriyle de kırbanın ağzını bağladığı için verilmiş bir şeref lâkabıdır.

bir liânla birleşen nükûl ile hükümde bulunmuştur. Dolayısıyla onun mücerred nükûlle hükümde bulunduğu da nereden çıkıyor?

"Şayet kadın zina itirafında bulunsa da, sonra rücû etse kendisinden had düşmektedir. Bu durumda sadece yeminden kaçınmış olmakla nasıl had gerekir?" sözünüzün cevabı az önce geçti.

"Liân ile kaldırılan azab hapis ya da başka bir azaptır." sözünüzün cevabına gelelim:

Zikredilen azab, ya dünya azabıdır ya da ahiret azabı. Buradaki "azab"'ın ahiret azabı olduğunu söylemek kesinlikle yanlıştır. Zira ahiret azabı vacib olduktan sonra, liânda bulunması onu düşüremez. Şu halde azabdan maksat sadece dünya azabıdır ki o da kesinlikle haddir. Çünkü o, hadde uğramış kimsenin "azabı"dır ve o ahiret azabı karşılığında bir fidyedir. Bu yüzden Cenâb-ı Allah haddi, ahiret azabından arındırıcı ve kurtarıcı olmak üzere meşrû kılmıştır. Hem aynı sûrenin başında "Mü'minlerden bir grup, onların azablarına şahitlik etsin (orada hazır bulunsun)." buyurarak bunu açıklayan Yüce Allah, burada da aynısıyla tekrar etmiş ve: "Ondan azabı kaldırır." buyurmuştur. Buradaki azab, bizzat (yukardaki âyette sözkonusu olan) "şahid olunulan azab"dır ve liânda bulunmak suretiyle onu def etmeye Yüce Allah imkân tanımıştır. Burada başka azab nerededir ki, âyet onunla tefsir edilmeye çalışılıyor? Bu anlaşıldıysa biliniz ki, sahih olan görüş işte budur; başka türlü olabileceğine inanmıyor, bundan başka yapılacak bir izahı da kabul etmiyoruz. Tevfik Allah'tandır.

Soru: Koca zina isnadında bulunduktan sonra liâna yanaşmasa, nükûl etse; hükmü ne olur?

Cevap: Selef ve halef ulemasının büyük çoğunluğuna göre iftira cezasına çarptırılır. Bu İmam Şafiî, Mâlik, Ahmed ve tâbiilerinin görüşleridir. Ebu Hanife buna muhalefetle: "Liânda bulununcaya ya da zevce ikrarda bulununcaya kadar hapsolunur." demiştir. Bu görüş ayrılığı, "Kocanın zevcesine zina isnadının gereği, acaba yabancı kadına iftirada olduğu gibi had midir ki liân yaparak düşürme hakkına sahip olsun? Yoksa bu isnadın gereği bizzat liân mıdır?" prensibindeki ihtilâftan kaynaklanmaktadır. Birinci şık cumhurun, ikinci şık da Ebu Hanife'nin görüşleri olmaktadır.

Cumhur, Ebu Hanife'ye karşı: "İffetli kadınlara iftira edip de, sonra dört şahit getirmeyenler var ya, onlara seksen değnek vurun."[22] âyetinin

22. Nûr, 24/4.

genel oluşunun, dolayısıyla kocayı da kapsayacağını ifade ederek görüşlerini delillendirmeye çalışmışlardır. Ayrıca, Hz. Peygamber'in (s.a.), Hilâl b. Ümeyye'ye: "Beyyine yoksa sırtına had."[23] buyurması, yine: "Dünya azabı, ahiret azabından kolaydır."[24] demesi de —ki bunu Hilâl b. Ümeyye liâna başlamadan önce kendisine söylemişti— delilleri arasındadır. Eğer kocasının zina isnadında bulunması sebebiyle üzerine iftira cezası gerekmeyecek olsaydı, bu sözlerin bir mânası kalmazdı. Sonra koca; iffetli, hür ve aralarında kısas cari olan bir kadına iftira etmiştir, dolayısıyla yabancı gibi, iftirada bulunması sebebiyle hadde maruz kalır. Yine koca liânda bulunsa da, liân sonrasında kendisinin yalancı olduğunu söylese üzerine had gerekmektedir. Buradan da anlaşılıyor ki, kocanın zina isnadı, üzerine haddin gerekmesinin sebebi olmakta ve onu liânla düşürebilme yetkisine sahip olmaktadır. Zira haddin gerekliliğinin sebebi olmasaydı, liân sonrasında kendisini yalanlaması durumunda had vacib olmazdı.

Ebu Hanife ise şöyle diyor: Kocanın zevcesine zina isnadı iki durumu gerektiren bir davadır: Ya liân, ya da zevcenin ikrarı. Eğer liâna yanaşmazsa, liânda bulununcaya kadar hapsedilir. Ancak kadın bu arada ikrarda bulunursa davanın gereği ortadan kalkar. Yabancının zina isnadı ise böyle değildir. Çünkü onun iftiraya maruz kalan kadın yanında (liân gibi) bir hakkı yoktur. Dolayısıyla o tam bir müfteri olur.

Cumhur şöyle cevap veriyor: Hayır! Aksine onun zina isnadı namusu üzerine kendi tarafından işlenmiş bir cinayettir. Bunun da gereği, yabancının iftira etmesi durumunda olduğu gibi haddir. Şu kadar var ki, bu cinayette kadın aleyhine kocanın hakkını itlaf etmesi ve ona hiyanette bulunması gibi bir şâibe bulunduğundan, liân yoluyla, üzerine gerekecek olan iftira cezasını düşürebilme hakkı bulunmaktadır. Lian yapmaya hakkı ve imkânı olmasına rağmen buna yanaşmazsa, o takdirde iftiranın gereği amelini icra eder ve muarızı olmadığı için haddin gerekliliğini sağlayan bir delil olur. Tevfik Allah'tandır.

3— Hz.Peygamber'in (s.a.) Tasarrufları:

Liânla ilgili hadislerden çıkarılan hükümlerden birisi de şudur: Hz. Peygamber (s.a.) sadece vahiyle ve bir de Allah'ın kendisine gösterdiği şeylerle hükmediyordu. Bizzat kendi görüşü ile hükmetmiyordu. Çünkü, vahiy gelin-

23. Sahihtir, kaynakları geçti. Bk. dipnot: 12.
24. Sahihtir, kaynakları geçti. Bk. dipnot: 4.

ceye kadar hükümde bulunmamıştı. Kur'an inince de Uveymir'e: "Senin ve eşin hakkında âyet indi. Git onu getir!" buyurmuştu. Rasûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Allah emrolunmadığım bir sünneti aranızda ihdas ettiğim için beni sorguya çekmeyecektir." [25] Bu durum yargıda (kazâ), ahkâm vaz'ında ve küllî (genel) sünnetlerle ilgili konulardadır. Ama ahkâm vaz'ı ile ilgisi bulunmayan, belli bir yerde konaklamak, belli bir adamı emîr tayin etmek ve, "Durum hakkında onlarla istişarede bulun."[26] emrinin bir gereği olarak yapılması gereken istişarelerle ilgili benzeri konulara gelince; bu gibi yerlerde ictihada (re'y) yer bulunmaktadır. Hurma aşılanması hakkında buyurdukları: "O sadece benim uygun bulduğum bir görüştür."[27] hadisi bu kabilden olmaktadır. Ahkâm ve küllî sünnetler ise tamamen farklıdır.

Hadislerden çıkarılan bir diğer hüküm de şudur: Hz. Peygamber, Uveymir'e karısını getirmesini emretmiş ve Hz. Peygamber'in huzurunda liânda bulunmuşlardır: Bundan liânın ancak devlet başkanı ya da onun nâibinin huzurunda yapılabileceği ve tebâdan olan fertlerin kendi aralarında liânda bulunamayacakları çıkar. Nitekim kişilerin kendi başlarına hadlerin uygulanmasına kalkışma yetkileri de yoktur. Bu yetki sadece devlet başkanı ya da onun nâibine aittir.

4— Liânın Yapılışı:

Liânın, kalabalık bir grubun hazır bulunacağı bir mecliste yapılması sünnete uygundur. Çünkü yaşlarının küçük olmasına rağmen İbn Abbas, İbn Ömer ve Sehl b. Sa'd liân meclisinde hazır bulunmuşlardı. Bu, büyük bir kalabalığın orada hazır bulunduğuna delâlet eder. Çünkü çocuklar bu gibi yerlere ancak büyüklerinin yanında giderler. Sehl b. Sa'd: "Onlar liânda bulundular. Ben de insanlarla beraber Hz. Peygamber'in yanındaydım." demiştir. Bunun hikmeti —Allah daha iyi bilir ya— liânın, bir daha yapılmaması ve caydırıcı olması için, çok büyük bir iş olduğunun vurgulanmaya çalışılmasıdır. Böyle bir hava verilmesi için büyük bir kalabalık huzurunda yapılması daha uygun olacaktır.

Taraflar ayakta olarak liânda bulunurlar. Hilâl b. Ümeyye olayında Hz. Peygamber (s.a.) kendisine: "Kalk ve Allah adına yeminle dört defa şehadet et!" buyurmuştur.

---

25. Elimizdeki hadis kitaplarında bu rivayeti bulamadık.
26. Âl-i İmrân, 3/159.
27. Hadisi bu lafızla bulamadık. Fakat benzeri ifadelerle sahih olarak çeşitli hadis mecmualarında zikredilmiştir. Meselâ bk. Ahmed, 6/123; İbn Mâce, 2471.

Sahihayn'da, kadından bahsedilirken de: "Sonra kalktı ve şehadette bulundu." demiştir.

Çünkü liân yapan ayağa kalktığı zaman, hazır bulunanlar onu göreceklerdir ve bu liânın alenîliği ve insanlar üzerindeki caydırıcı etkisi bakımından daha uygun bir pozisyondur.

Başka bir incelik daha vardır: İsabeti istenilen bir beddua, beddua edilen kimseyi ayakta yakalarsa yerini bulur. Bunun içindir ki Hubeyb, kendisini astıkları sırada müşriklere beddua ettiğinde, Ebu Süfyan hemen oğlu Muâviye'yi tutarak yere yatırmıştı. İnançlarına göre, insan yere yapıştı mı, beddua kendisini tutmazdı.[28]

Liâna, Allah ve Rasûlü'nün başladığı gibi önce erkeğin başlaması gerekir. Şayet önce kadın başlayacak olsa, cumhura göre, bu liân sayılmaz. Ebu Hanife'ye göre ise sayılır.

Yüce Allah, hadde önce kadını zikrederek başlamış ve: "Zina eden kadın ve zina eden erkeğe gelince, bunlardan her birine yüz değnek vurun."[29] buyurmuş, liân âyetinde de önce erkekten başlamıştır. Bu son derece münasiptir. Çünkü kadının zinası erkeğinkinden daha çirkindir. Zira kadının zinası Allah'ın hakkını çiğnemeden öte, kocasının yatağını (harîm-i ismetini) ifsad etmek, başkasından aldığı bir çocuğun nesebini ona yamamak, kendi aile ve akrabasını rezil rüsvay etmek, sırf kocasına ait olan hakka karşı cinayet ve hiyanette bulunmak, onun insanların yanındaki değerini düşürmek, bir fahişeyi nikâhında tutuyor diye ayıplanmasına sebep olmak ve daha nice zina mefsedeti içermektedir. Dolayısıyla zina haddinden söz edilirken kadından başlanması son derece önem arzeder. Liâna gelince; burada kadına zina isnadında bulunan, onu liâna maruz bırakan, ırzına halel getiren ve büyük bir isnadda bulunan; ailesi ve akrabası içerisinde kadını rezil ve rüsvay eden bizzat kocadır. O yüzdendir ki, liânda bulunmadığı zaman üzerine had gerekmektedir. Dolayısıyl liânda önce erkekten başlanılması, kadından başlanılmasından daha uygundur.

Elde edilen hükümlerden biri de, taraflardan her birisine, liâna başlamak istediklerinde vaaz ve nasihat etmektir. Yetkili tarafından öğüt verilir, nasihat yapılır ve erkeğe: "Dünya azabı ahiret azabından ehvendir." denilir. Beşinci yemin sırasında bu söz her ikisi için de tekrarlanır. Nitekim sahih sünnette bu şekilde sabit olmuştur.

---

28. Bu inanç İslâm'ın tasvip etmediği cahiliye devri inançlarında birisidir.
29. Nûr, 24/2.

Erkeğin de kadının da beş defadan az yaptıkları liân yeminleri kabul edilmez. Yine erkeğin beşinci şehadetinde kullanması gereken "lânet" sözcüğü yerine, "gazap", "rahmetten uzak olma", "hışmına uğrama" gibi ifadeler kullanması geçerli olmaz. Aynı şekilde kadının da "gazap" sözcüğü yerine "lânet", "rahmetten uzak olma", "hışmına uğrama" gibi ifadeler kullanması şehadetini geçersiz kılar. Her birinin Allah'ın Kitab'ında kendisi için taksimde bulunduğu ifade ve sayıda şehadette bulunması gereklidir. Hanbelî, Mâlikî ve diğer mezheplerde mevcut olan iki görüşten daha doğrusu budur.

Liân sırasında erkeğin, Kur'an'da ve sünnette zikredilen lafızlara ilâvede bulunmasına bir ihtiyaç yoktur. Hatta bu iyi bir şey de olmaz. Meselâ: "Kendisinden başka ilah olmayan, açığı, gizliyi bilen, aşikâreyi bildiği gibi gaybı da bilen Allah adına şehadet ederim ki..." gibi veya benzeri ifadelere ihtiyaç yoktur. Aksine erkek: (أشهد بالله إني لمن الصادقين) "Allah adına şehadet ederim ki, ben gerçekten doğru söyleyenlerdenim." demekle; kadın da: "Allah adına şehadet ederim ki, o gerçekten yalan söyleyenlerdendir." demekle yetinirler. Erkeğin liân sırasında yine "...ona yaptığım zina isnadında..." demesine; kadının da: "Bana yaptığı zina isnadında..." diye nasslardaki ifadelere ilâvede bulunmasına ihtiyaç yoktur. Yine erkeğin zina şahitlerinin ifadelerinde olduğu gibi, —eğer zina ederken gördüğünü iddia etmişse—: "Milin sürmedanlığa girdiği gibi, onu zina ederken gördüm." demesine gerek yoktur. Bütün bunların ne Kitap'ta, ne de sünnette hiçbir dayanağı yoktur. Yüce Allah'ın; ilmi, hikmetiyle bizim için koyduğu şer'î ahkâm, bizim için yeterlidir ve onun üzerine ilâvede bulunma külfetinin bir anlamı ve yeri yoktur.

Yahya b. Muhammed b. Hübeyre, *el-İfsâh* adlı eserinde şöyle der: Bazı fakihler erkeğin, "Ona yaptığım zina isnadında..." ifadesini, kadının da: "Bana yaptığı zina isnadında..." ifadesini eklemesi şarttır, demişlerdir. Sanmıyorum ki buna ihtiyaç duyulsun. Zira yüce Allah liân ahkâmını (bütün tafsilatıyla) indirmiş, böyle bir şarttan sözetmemiştir.

İmam Ahmed'in sözünün zâhirinden anlaşıldığına göre liânda "zina" sözcüğünün zikri şart değildir. Çünkü İshak b. Mansur rivayetinde şöyle der: Ahmed'e sordum ve: "Erkek nasıl liânda bulunur?" dedim. Şöyle cevap verdi: "Allah'ın kitabındaki gibi. Dört defa: 'Allah adına şehadet ederim ki, ben ona isnad ettiğim şeyde gerçekten doğru söyleyenlerdenim.' der, sonra beşinci keresinde durur ve: 'Eğer yalancılardan isem, Allah'ın lâneti üzerime olsun!' der. Kadın da aynı şekilde yapar."

Bu ibareden, "zina isnadımda" diye illa de "zina" sözcüğünün zikrinin şart olmadığı, kadının da aynı şekilde "bana zina isnadında" diye tasrihinin gerekmeyeceği; beşinci şehadet sırasında da "Ona isnad ettiğim şeyde" deme

sinin gerekmeyeceği anlaşılmaktadır.

Bunları şart koşanların delilleri şöyledir: Erkek, "Ben gerçekten doğru söyleyenlerdenim." derken belki Allah'ı birlemede veya daha başka doğru bir haberde demeyi kasdetmiş olabilir. Kadın da aynı şekilde "O gerçekten yalancıdır" derken başka bir konuyu niyetine almış olabilir. Ama "zina isnadında" diye açıkça söylenirse, te'vil imkânı kapatılmış olur.

Diğerleri ise şöyle diyorlar: Haydi var say ki, içlerinden böyle niyet ettiler, bu niyetlerinden faydalanamazlar ki! Çünkü zalime, te'vili bir fayda vermez. Hasmının niyeti üzere ve Allah'ın emrettiği şeyle yemininin gereği —eğer yemininde yalancı ise— üzerine ya Allah'ın lâneti ya da gazabının olmasıdır. Sizin dediklerinize niyet etmiş veya etmemiş hiç önemli değildir. Çünkü, liânda bulunan kişi bu tür niyetiyle hâşâ gizli-açık herşeyi bilen Allah'ı kandıracak değil ya!

5— Liânda Çocuğun Durumu:

Kocanın liânda bulunmasıyla, kadının karnındaki çocuğun nesebi reddedilmiş olur. "Karnındaki bu çocuk benden değildir" demesine gerek yoktur. "(Zina sonrası) ona dokunmadım." demesine de ihtiyaç duyulmaz.

Bu İbn Hanbel'in tâbilerinden Ebu Bekir Abdülaziz'in görüşüdür. Bazı Mâlikî imamlarıyla Zâhirîlerin görüşü de bu şekildedir. İmam Şafiî ise: "Erkek için çocuğun zikredilmesine ihtiyaç vardır. Kadın için ise yoktur." demiştir. el-Hırakî ve başkaları ise: "Her ikisi de zikretmek durumundadırlar." demişlerdir. el-Kadı: "Erkeğin: 'Bu çocuk zinadandır, benden değildir.' demesi şarttır." diyor ki bu Şafiî'nin görüşü olmaktadır. Ebu Bekir'in görüşü, en doğru görüştür, sabit sünnet de ona delâlet etmektedir.

Soru: Mâlik, Nâfi' ve İbn Ömer aracılığıyla Hz. Peygamber'in (s.a.), bir adamla karısı arasında liân uyguladığını, çocuğu redle aralarını ayırdığını ve çocuğun nesebini anasına kattığını nakleder.[30]

Sehl b. Sa'd hadisinde de: "Kadın hamile idi, adam hamlini (çocuğun kendisinden olduğunu) inkâr etti."[31] ifadesi vardır.

Halbuki Hz. Peygamber (s.a.): "Çocuğun yatağa ait olduğuna" hükmet-

30. *Muvatta*, 2/567; Buharî, 68/35; Müslim, 1494.
31. Buharî, 65/24. Konu başında geçmişti.

mişti. (الولد للفراش)[32] Bu kadın, hamile olduğu sırada, kocanın yatağı idi. Dolayısıyla çocuk onundur, kocanın açıkça reddi olmadan, çocuğun nesebi babadan koparılamaz.

Cevap: Bu konuda mutlaka tafsilat gereklidir. Hamilelik eğer kocanın zina isnadından önce sabitse ve koca kendisinden hamile olduğu halde zina ettiğini biliyorsa, çocuk kesinlikle kendisine aittir. Liânda bulunmasıyla reddedilmiş olmaz. Liânda, "bu çocuk benden değildir" diye tasrih ederek redde kalkışması da kendisine helâl olmaz. Çünkü kadın gebe kaldığında kocanın meşrû yatağı idi ve rahme düşen çocuğun nesebi kendisine aitti. Kadının daha sonraki zinası hamlin kocaya ait oluşunu izale etmez. İsnadda bulunduğu zinası sırasında, kadının kendisinden hamile olup olmadığını bilmiyorsa, bu durumda bakılır: Eğer isnadda bulunduğu zina tarihinden başlamak üzere altı aydan daha az bir süre içinde doğurursa, çocuk kendisinindir, liânı ile reddedilmiş olmaz. Eğer altı aydan daha fazla bir süre içerisinde doğurursa bakılır: Zinasından sonra ona ya dokunmuştur, ya da dokunmamıştır (istibrâ). Eğer dokunmamışsa, sadece liânda bulunmasıyla çocuk reddedilmiş olur. İster kendisi açıkça reddetsin, ister reddetmesin, durum değişmez. Bu durumda çocuğun zikrini şart koşanlara göre mutlaka kocanın çocuktan liân sırasında bahsetmesi gerekir. Eğer istibrada bulunmamışsa (zina sonrası ona dokunmuşsa), bu durumda çocuk kendisinden de olabilir, zina yaptığı adamdan da. Dolayısıyla liân sırasında çocuğu reddederse eder, aksi takdirde çocuğun nesebi kendisinden sabit olur. Çünkü onun kendisinden olması mümkündür, red de etmemiştir.

Soru: Hz. Peygamber liân ve çocuğun nesebinin reddi sonrasında hükümde bulunarak: "Eğer çocuk yatak sahibi kocaya benzer bir tipte doğarsa, o onundur; eğer zina isnadında bulunduğu kimseye benzer bir tipte doğarsa bu kez de onundur." demiştir. Bu durumda şöyle bir olay hakkında ne dersiniz? Koca, karısı ile liânda bulundu ve çocuğunu da reddetti. Sonra çocuk kendisine benzer bir tipte doğdu. Bu durumda "kâiflik" sanatı[33] ile amel ederek benzerlikten hareketle çocuğun nesebini ona katar mısınız? Yoksa liânının hükmü gereğince nesebinin ondan kesildiğine mi hükmedersiniz?

Cevap: Bu çok zor ve dar bir geçittir. Dizginleri, bir taraftan nesebin kesilmesini, çocuğun reddini ve babasının değil de annesinin ismi ile çağrılmasını gerektiren liân hükmü; öbür taraftan da, nesebin kocadan olduğuna,

32. Müttefekun aleyh bir hadistir. Hz. Âişe'den rivayet edilmiştir.
33. Kâiflik: İnsanın yüzünden ve dış görünüşünden, iç vasıflarına, iç hayatına, kimin nesebinin kimden olduğuna vb. dair ahkâm çıkarma bilgisidir.

onun oğlu olduğuna açıkça delâlet eden benzerlik, hem de Hz. Peygamber'-in: "Eğer kocaya benzer doğurursa çocuk onundur, koca kadın aleyhinde yalan söylemiştir." şeklindeki şehadetiyle birlikte çekmektedir. Bu dar ve zor yoldan ancak ileri görüşlü, şer'î delilleri ve hikmet-i teşriî görebilen, ittifak ve ayrılık noktalarından haberdar olan, sahip olduğu yüksek himmetle ta hükümlerin kaynaklarına ulaşan, helâl ve haramın oradan öğrenildiği ilahî vahiy penceresine kafa ve gönlünü açabilen kimseler geçip kurtulabilir.

Allah'tan yardım dileyerek ve O'na dayanarak diyoruz ki, burada zâhir olan şudur: Liân hükmü benzerlik hükmünü kesmiştir, biri güçlü biri zayıf iki delil durumuna düşmüşlerdir ve güçlü olan liân hükmü öbürünü kaldırmıştır. Liân hükmünün icrasından sonra, artık onu değiştirme konusunda benzerliğe herhangi bir iltifatta bulunulmaz. Hz. Peygamber (s.a.) çocuğun durumundan ve benzerliğinden bununla liân hükmünü değiştirmek için haber vermemiştir. Sadece hangisinin doğru, hangisinin de lânet ya da gazabı hak eden yalancı olduğu ortaya çıksın diye bunu bildirmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in bu sözü, kader ve yaratılışla ilgili dini hükmün yerleşmesinden sonra kendisiyle doğrunun yalancıdan ayrılacağı bir ihbardır ve bununla, Yüce Allah'ın hangisinin doğru olduğuna dair çocuk üzerinde bir delil kılacağını haber vermiştir. Bunu, (liân hükmü gereğince) çocuğun reddinden sonra söyleyerek: "Eğer şöyle şöyle bir çocuk doğurursa, sanıyorum ki koca mutlaka onun hakkında doğru söylemiştir. Eğer şöyle şöyle bir çocuk doğurursa, öyle sanıyorum ki, koca mutlaka onun aleyhinde yalan söylemiştir." şeklinde ifade buyurması, sonunda kadının hoşlanılmadık tarzda (zina mahsulü) çocuğunu doğurması, Hz. Peygamber'in böylece kocanın doğru olduğunu yakînen bilmesi, buna rağmen liân hükmünü feshe giderek kadın hakkında zina hükmünü uygulamaması, tezimizin doğruluğunu gösterir. Yine aynı şekilde şayet kadın kocasına benzer bir çocuk doğuracak olsaydı bu kez de kocanın kadın aleyhine yalan söylediği ortaya çıkacaktı, ama bu liân hükmünü bozmayacak ve kocaya iftira haddi vurularak, çocuk kendisine katılmayacaktı. Hz. Peygamber'in, "Eğer şöyle şöyle bir çocuk doğurursa, o Hilâl b. Ümeyye'ye aittir." sözü, hükümde çocuğun nesebini ona ilhak etmek için söylenmemiştir. Nasıl söyleyebilir ki, liân hükmü gereğince çocuğu reddetmiş ve nesebi kocadan kesilmiştir. "Eğer şöyle şöyle bir çocuk doğurursa, o zina isnadında bulunduğu kimseye aittir." sözü de aynı şekilde çocuğu onun nesebine katmak ve onu oğlu kabul etmek için söylenmiş değildir. Bu sadece vakıayı haber vermekten ibarettir. Bu durum şu örneklere benzer: Devlet başkanı kasâme yeminlerinin gereği ile hükmetse, sonra Allah yeminde bulunanların yalancı olduklarını gösterecek bir delil ortaya çıkarsa, bu delil sebebiyle kasâme hükmü bozulmaz. Yine hâkim davadan berâetine yeminle hükümde bulunsa, sonra Allah

onun yalan yemin olduğunu bir vesileyle ortaya çıkarsa, bununla verilen hüküm bozulmaz.

Erkek karısına; isim vererek, falanca ile zina ettin diye isnadda bulunsa, sonra da liân yapsa, hem karısı hem de falanca için sözkonusu olacak iftira hadleri üzerinden düşer. Bunun için de liân esnasında adamın adını anma mecburiyeti yoktur. Eğer isnaddan sonra erkek liâna yanaşmazsa, o zaman üzerine iki iftira cezası gerekir. Bu konuda ihtilâf vardır: Ebu Hanife ve Mâlik: "Zevce için liânda bulunur, adam için de had vurulur." demişlerdir. İmam Şafiî, iki kavlinden birinde: "Üzerine sadece bir had gerekir, liân yapması ile o da düşer." demiştir. Bu aynı zamanda İmam Ahmed'in de görüşüdür. Şafiî'nin ikinci kavli ise şöyledir: Her biri için ayrı bir had vurulur. Eğer liânda zina isnadında bulunduğu erkeğin adını zikrederse, o zaman had düşer. Eğer ismini zikretmezse o takdirde iki görüş vardır: a) Liâna yeniden başlar ve adını zikreder. Eğer zikretmezse o adam için üzerine had vurulur. b) Zevce için olan had liânla düştüğü gibi, öbürü de düşer.

İmam Ahmed'in bazı tâbileri: "Zina isnadı sadece zevceyedir. Ondan başkası için mutalebe (cezalandırma) hakkı ve had söz konusu olmaz." demişlerdir. İmam Şafiî'nin bazı tâbileri şöyle demişlerdir: Had her ikisi için de vacip olur. Ancak acaba bir had mi, yoksa iki had mi gerekir? İki vecih vardır: Bazı Şafiî âlimleri: İttifakla tek bir had gerekir. Liânda bulunur ve adamın adını da anarsa haddin düşeceği konusunda Şafiî'nin tâbileri arasında ihtilâf yoktur. Eğer adını zikretmezse, o takdirde iki görüş vardır. Onlarca sahih olanı haddin düşmeyeceği şeklindedir.

Liân ile yabancıya yapılan zina isnadının hükmünü (yani haddi) düşürenlerin delilleri, gerçekten açık ve güçlüdür. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.) kocaya, karısına birlikte zina isnadında bulunduğu Şerik b. Sehma'dan dolayı had vurmamıştır. Diğerleri buna iki şekilde cevap vermişlerdir: a) Şerik yahudi idi, kâfire iftiradan dolayı had gerekmez. b) Şerik, had talebinde bulunmamıştı. İftira cezası ancak had talebinde bulunulduktan sonra uygulanır.

Haddin düşeceği görüşünde olanlar bunlara şu şekilde karşı cevapta bulunmuşlardır:

a) Şerik'in yahudi olduğu iddiası asılsızdır. Çünkü o Şerik b. Abede'dir. Anası Sehma'dır. O Ensar'ın müttefikidir, Berâ b. Malik'in anne bir kardeşidir. Abdülaziz b. Bezîze,[34] Abdülhak'ın *el-Ahkâm*'ı üzerine yaptığı şerh-

34. Bu zat, Abdulaziz b. İbrahim b. Ahmed el-Kureşî et-Temîmî et-Tûnisî'dir. İbn Bezîze diye bilinir.,H. 662 yılında ölmüştür. Abdülhak ise, İbn Abdurrahman el-İşbilî'dir. Hadis, dil

te: "Âlimler, zina isnadında bulunan Şerik b. Sehma hakkında ihtilâf etmişlerdir. Kimileri onun yahudî olduğunu söylemiştir ki asılsızdır. Doğrusu, o Ensar'ın müttefiki olan Şerik b. Abede'dir. O Berâ b. Mâlik'in anne bir kardeşidir." demektedir.

b) İkinci cevaba gelince; o sizin aleyhinize bir delil olur. Çünkü onun iftira cezası talebinde bulunma hakkı olmadığını gördüğü için, talepte bulunmamış, üzerine eğilmemiştir. Aksi takdirde, namusuna uzanan bu lekeyi, iftira cezasını tatbik ettirerek ortadan kaldırma imkânı varken, üstelik içinde bulunduğu toplum da bu hususta son derece hassas ve hamiyet duygularına sahipken, kendisinin böyle bir isnaddan uzak olduğunu söylemeyip sükut etmesi makul değildir. Daha önce liânın ihtiyaçtan dolayı beyyine yerine geçtiği ve dört şahidden bedel sayıldığı geçmişti. Bu yüzdendir ki sahih olan görüşe göre, bu vasıfta olan liân, kadının nükûlü durumunda üzerine haddi gerektiriyordu. Liân iki taraftan biri için beyyine yerine geçince, diğer taraf hakkında da beyyine yerine geçmiş olur. Nükûlu durumunda kadının liânla had cezasına çarptırılması, sonra da sözünün doğruluğuna beyyine ikame ettiği halde (yabancıya yaptığı zina isnadından dolayı) isnadda bulunan koca üzerine iftira cezası uygulanması mümkün değildir. Kocanın liânını beyyine değil de yemin olarak kabul etsek de durum aynı olur. Çünkü liân yeminleri, zevce tarafından gelecek haddi koca üzerinden düşürdüğü gibi isnadda bulunulan üçüncü kişi lehine doğacak haddi de düşürür. Aralarında bir fark yoktur. Çünkü koca, kendi yatağını (harîm-i ismetini) ifsad ettiği için ona zina isnadında bulunmaya ihtiyaç duyabilir. İsnadda bulunanın doğru olup olmadığının ortaya çıkması için, doğacak çocuğun benzerliğiyle bir neticeye varmaya çalışmak üzere isim zikrine ihtiyaç hasıl olabilir. Nitekim Hz. Peygamber, Hilâl'in doğruluğuna, çocuğun Şerik b. Sehma'ya benzerliğiyle istidlâlde bulunmuştur. Dolayısıyla kadına olan isnadın hükmünü düşüren şeyin (liânın), yabancıya olan isnadın hükmünü de düşürmesi gerekir. Nitekim Hz. Peygamber kocaya: "Beyyine, yoksa sırtına had" buyurmuş, "yoksa sırtına iki had" buyurmamıştır. Sonra, burada kadın iftira haddi talebinde de bulunmamıştı. Çünkü mutalebe, haddin gerekliliğinde (vücubunda) değil, uygulanması için şarttır. Bu da "Şerik had, talebinde bulunmamıştı." sözlerine karşı başka bir cevap olur. Zira kadın da talepde bulunmamıştı. Bununla beraber Hz. Peygamber kendisine: "Beyyine, yoksa sırtına had" buyurmuştu.

---

ve zühd konularında değerli eserleri bulunan büylük bir âlimdir. Ahkâm'a dair eserinin büyük ve küçük olmak üzere iki nüshası vardır. İbn Bezîze, küçük olan nüshasını şerhetmiştir. Ölümü, H. 582 yılındadır. Bk. *Neylü'l-İbtihâc*, 178; *Tezkiretü'l-Huffâz*, s.1350-1352.

Soru: Yabancı bir kadına ismini verdiği bir adamla zina isnadında bulunsa ve: "Falanca seninle zina etti" veya "Sen falanca ile zina ettin" dese hükmü ne olur?

Cevap: Burada isnadda bulunan kimse üzerine iki had gerekir. Çünkü her ikisine de isnadda bulunmuştur. İsnadın gereğini (had) düşürecek bir şey de (beyyine = dört şahit) getirememiştir. Dolayısıyla üzerine hükmü gerekir. Zira burada birisine nisbetle beyyine ya da beyyine yerine geçecek bir şey (liân) bulunmamaktadır.

6— Çocuğun Liân İle Reddi:

Kadın hamile iken liânda bulunduğunda, çocuğu da reddedilmişse, bununla çocuk reddedilmiş olur. Doğumdan sonra liânda bulunmaya hacet yoktur. Nitekim sarih ve sahih sünnetin delâleti bu şekildedir.

Bu konuda da ihtilâf vardır: İmam Ebu Hanife (r.h.) "çocuğu reddetmek için liân yapacaksa, doğuruncaya kadar yapamaz. Çünkü karnındaki bir şişlik olabilir ve dağılabilir. O takdirde de liânın bir mânası kalmaz." demiştir. el-Hırakî'nin *Muhtasar*'ında zikrettiği de işte budur. Şöyle der: "Adam kadının doğurması sırasında (sonra) çocuğu reddedip liânda bulunmadıkça, daha önceden yapacağı liânda çocuğu reddetse bile çocuğun nesebi ondan kesilmez." Hanbelî âlimleri bu konuda ona tâbi olmuşlar, Ebu Muhammed el-Makdisî ise muhalefet etmiştir. Sözü ilerde gelecektir. İlim ehlinin büyük çoğunluğu şöyle demektedirler: Hilâl b. Ümeyye olayıyla ilgili hadise istinaden, kocanın hamile iken liânda bulunması hakkı vardır. Çünkü bu hadis, hamile iken liânın yapılabileceğini ve o halde iken çocuğun reddedilebileceği hakkında gayet açıktır ve sahihtir. Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştu: "Eğer şöyle şöyle bir çocuk doğurursa, sanırım o, kadın aleyhinde mutlaka doğru söylemiştir..." (Bu ifade liân sırasında kadının hamile olduğunu açıkça göstermektedir.)

eş-Şeyh (İbn Kudâme) *el-Muğnî*'de şöyle der: İmam Şafiî, Mâlik ve Hicaz âlimlerinden bir grup, "Karnındaki çocuğun reddi sahihtir ve bununla çocuk reddolunmuş durumdadır." derler ve buna Hilâl hadisini delil getirerek, onun karnındaki çocuğunu reddettiğini, Hz. Peygamber'in de bunu kabul ederek çocuğu anasına kattığını söylerler. Liân sırasında çocuğun henüz cenin (anasının karnında) olduğunda herhangi bir şüphe yoktur. Bu yüzdendir ki Hz. Peygamber: "Bakınız, eğer şöyle şöyle bir çocuk doğurursa..." buyurmuştur. Hem de cenin, mevcut delillleriyle zan dahilinde bilinir. Bu yüzden de hami-

le olmayan kadından farklı olarak hamile kadın için, nafaka, oruç tutmama ruhsatı, üzerine had vurulmaması, kısasın ertelenmesi gibi zikri uzayacak birçok farklı hüküm getirilmiştir. Cenin istilhakı (yani kendi nesebine katma isteği) sahihtir. Bu itibarla cenin doğumdan sonraki çocuk gibi olur. *Muğnî* sahibi devamla der ki: Sahih olan görüş işte budur. Çünkü hadislerin zâhirlerine uygunluk arzetmektedir. Hadise ters düşen görüşe, ne olursa olsun aldırış edilmez. Ebu Bekir: "Çocuk yatağın zevaliyle reddolunmuş durumdadır. Liânda çocuktan söz etmeye de gerek yoktur." demiş, hadislerin zâhiri ile ihticacta bulunarak, onlarda ceninin reddinden söz edilmediğini, bu konuya değinilmediğini ifade etmiştir.

Ebu Hanife'nin (r.h.) mezhebine gelince; kocanın çocuğu redle birlikte liân yapması sahih olmaz. Eğer kadın hamile iken liânda bulunur, sonra kadın doğurursa Ebu Hanife'ye göre çocuğu kabul zorundadır ve onu red imkânı da asla yoktur. Çünkü lian ancak eşler arasında cari olur. Bu kadın ise, hamile iken yapılan lianla artık bâin (ayrı) olmuştur.

Ebu Hanife'ye karşı olanlar şöyle diyorlar: Bu görüşünüzde, erkeğin kendisinden olmayan çocuğu kabule ilzam edilmesi, zinadan olan çocukların reddi kapısının kapatılması durumu vardır. Halbuki Yüce Allah koca için bu imkânı tanımıştır. Allah'ın açtığı bu kapıyı, kapamak caiz değildir. Sonra kadının sadece zina isnadında bulunduğu andaki zevceliğine itibar edilir. Çünkü kadının doğuracağı çocuk, koca tarafından reddedilmediği zaman kendisine katılır. Dolayısıyla reddine ihtiyacı vardır. Bu kadın da o sırada zevcesi olmaktadır. Netice itibariyle kadının çocuğunu reddetme hakkına sahip olur. Ebu Yusuf ile Muhammed: " Doğum sonrası kırk gün içerisinde çocuğu red hakkı vardır." demişlerdir. Abdülmelik b. Mâcişûn ise: "Doğumdan sonra ikinci defa redde bulunmadıkça, çocuğun (hamlin) reddi için liânda bulunamaz." demiştir. İmam Şafiî de şöyle der: "Koca, kadının hamile olduğunu bilir, hâkim ona liânda bulunması için imkân verir, buna rağmen liânda bulunmazsa, bir daha çocuğu reddetme hakkı olmaz."

Soru: Koca, kadının karnındaki çocuğu kendi nesebine katsa (istilhak) ve kadına zina isnadında bulunarak: "Çocuk bendendir ve kadın zina etmiştir." dese hükmü ne olur?

Cevap: Ulemanın bu konuda üç görüşü bulunmaktadır:

Birincisi: Adama had vurulur, çocuk kendisine katılır ve liânda bulunma imkânı verilmez.

İkincisi: Liânda bulunur ve çocuk reddolunur.

Üçüncüsü: Zina isnadında bulunduğu için liânda bulunur ve çocuk kendisine katılır.

Bu üç görüş de (rivayet olarak) İmam Mâlik'ten nakledilmiştir. İmam Ahmed'in beyanı ise: "Çocuğun reddi sahih olmadığı gibi, kendisine katması (istilhak) da sahih değildir." şeklindedir.

Ebu Muhammed (İbn Hazm) şöyle der: Kocanın cenini istilhakı (kendi nesebine katması) durumunda; "Reddi sahih değildir." diyenler, istilhakı da sahih olmaz demektedirler ki, İmam Ahmed'in beyanı bu şekildedir. Reddini caiz görenler, "İstilhakı caizdir." demişlerdir. Şafiî'nin mezhebi de böyledir. Çünkü, nafakanın vacip olması, mirasın bekletilmesi, onunla ikrarda bulunmanın sahih olması gibi hükümlerle ceninin çocuk gibi mevcudiyetine hükmolunmuştur. Onu istilhakı durumunda, bir daha onu reddedemez. Aynen doğumdan sonra istilhakinde olduğu gibi olur.

"İstilhakı sahih değildir" görüşünde olanlar şöyle diyorlar: Şayet istilhakı sahih olsaydı, doğan çocuk gibi, reddetmeme durumunda onu (kocayı) bağlardı. Halbuki bu icma ile bağlayıcı değildir. Mülâane (liân) hadisinin delâleti üzere ilhak konusunda benzerliğin bir etkisi yoktur. Bu sadece doğumdan sonrasına hastır. Dolayısıyla ilhakın sahih olması için doğum sonrasında olması şarttır. Buna göre: Şayet doğum öncesinde kendi nesebine katacak olsa (istilhakta bulunsa), sonra doğum akabinde onu reddetse, bu onun yetkisi dahilindedir. Ama sussa, reddetmese ve istilhakta da bulunmasa, görüşlerini bildiğimiz âlimlerden hiçbirisine göre çocuk kocayı bağlamaz. Çünkü terkinde çeşitli ihtimaller vardır. Zira ceninin varlığı ancak liân ile tahakkuk eder. Ebu Hanife daha önce de belirttiğimiz üzere, çocuğu kocaya vermektedir.

7— Liândaki Diğer Hükümler:

İbn Abbas'ın sözü: "Rasûlullah (s.a.) aralarını ayırdı ve çocuğun baba adı ile çağrılmamasına, ne kadın na de çocuğa zina isnadında bulunulmamasına hükmetti. Kim kadına veya çocuğuna zina isnadında bulunursa üzerine iftira cezası gerekeceğini bildirdi. Talâk yoluyla ayrılmadıklarından, ölüm sebebiyle iddet içinde de olmadığından, kadın lehine, koca üzerine mesken ve nafaka sabit olamayacağına hükümde bulundu." şeklinde idi.

Sehl de: "Çocuğu anasının adı ile çağrılırdı. Sonra Allah'ın farz kıldığı üzere çocuğun anneye, annenin de çocuğa varis olması uygulanagelen sünnet oldu." demişti.

Yine o: "Liânda bulunanların ayrılması ve bir daha ebedî olarak bir araya gelememeleri sünnet halinde devam etti." demişti.

Zührî, Sehl b. Sa'd'den: "Rasûlullah (s.a.) aralarını ayırdı ve: Bir daha ebedî olarak bir araya gelemezler, buyurdu" dediğini nakletmişti.

Olayda koca: "Ya Rasûlullah! Ya (mehir olarak verdiğim) malım (ne olacak)?" diye sormuş. Hz. Peygamber de: "Sana mal yok. Eğer kadın hakkında doğru söylediysen, o, fercinden helal olarak istifaden karşılığında olur. Eğer yalan söylediysen, bu mal talebi senin için ondan daha uzaktır." buyurmuştu.

Bu ifadeler on hüküm içermektedir:

Birinci hüküm: Liânda bulunan eşler ayrılır: Bu konuda beş görüş bulunmaktadır:

Ayrılık yalnız başına zina isnadında (kazif) bulunmasıyla meydana gelir. Bu Ebu Ubeyd'in görüşüdür. Cumhur ona bu hususta muhalefet etmiş, sonra kendi aralarında ihtilâfa düşmüşlerdir: Câbir b. Zeyd, Osman el-Bettî, Muhammed b. Ebî Süfre ve Basra fukahasından bir grup: "Liânla ayrılık asla vuku bulmaz." görüşündedirler. İbn Ebî Süfre: "Liân evlilik bağını kesmez." demiştir. Bunlar görüşlerine delil olmak üzere şöyle diyorlar: Hz. Peygamber (s.a.) liân sonrasında Uveymir'in verdiği talakı tepki ile karşılamamıştır. O kadına talak vermiş ve zina ettiğini söylediği bir kadını nikâhında tutmaktan ve onu tutmakla kendisinin yalan söylediğine bir delil ikame etmiş olmaktan kendi nefsini tenzih etmiştir. Hz. Peygamber de onun bu yaptığını şer'î uygulama (sünnet) kılmıştı.

Ulemanın büyük çoğunluğu, bunlara karşı çıkmış ve: "Liân ayrılığı gerektirir." demişlerdir. Daha sonra bunlar kendi aralarında üç mezhebe ayrılmışlardır:

Birincisi: Ayrılık sadece kocanın liânda bulunmasıyla —kadın lianda bulunmasa bile— gerçekleşir. Bu görüş, İmam Şafiî'nin yalnız başına benimsediği görüşlerinden birisidir. Şöyle delil getirmektedir: Bu, söz ile hasıl olan bir ayrılıktır. Dolayısıyla talakta olduğu gibi sadece kocanın sözüyle gerçekleşir.

İkinci mezheb: Her ikisinin liânı ile birlikte gerçekleşir. Karşılıklı liânları tamamlandığında ayrılık hasıl olur, hâkimin ayırmasına gerek yoktur. Ebu Bekir de bunu tercih etmiştir. İmam Mâlik ve Zâhirîlerin görüşleri de bu doğrultudadır. Bunlar görüşlerini şöyle delillendirmişlerdir: Şeriat, karşılıklı liânda bulunan eşleri ayırma hükmünü getirmiştir. Sadece kocanın liânda bulunmasıyla bunlar, karşılıklı liânda bulunmuş olmazlar. Hz. Peygamber eşlerin arasını

sadece liân işi tamamlandıktan sonra ayırmıştır. Liânın tamamlanmasından önce ayrılığın hasıl olacağını söylemek, sünnetin delâlet ettiği şeye ve Hz. Peygamber'in uygulamasına ters düşer. Hem "liân" kelimesi ayrılığı gerektirmez. Zira bu, ya kadının zina ettiğine dair yapılan bir yemindir ya da buna bir şehadettir. Bunların her ikisi de ayrılığı gerektirmez. Şeriat, liânın tamamlanmasından sonra aralarının ayrılması hükmünü, sadece açık bir maslahattan dolayı getirmiştir. Bu maslahat da şudur: Yüce Allah eşler arasına sevgi, muhabbet ve şefkat koymuş, her birisini diğeri için bir huzur ve sükun kaynağı kılmıştır. Bu ise zina isnadıyla ortadan kalkmıştır. Koca, karısını rezillik rüsvaylık ve ar makamına dikmiştir. Eğer isnadında yalancı ise, onu rezil rüsvay etmiş, ona bühtanda bulunmuş, ona onulmaz bir yara açmış, hem kendisinin, hem de kavminin başlarını eğdirmiş ve herkesin gözü önünde namusunu lekelemiştir. Eğer kadın yalancı ise, kocanın yatağına ihanet etmiş, bir fahişenin kocası olmak şeklinde büyük bir ar duymasına, rezil rüsvay olmasına maruz bırakmış, başkasından aldığı çocuğu ona nisbet etmliştir. Bütün bunlardan sonra, aralarında evlilikten istenen saygı, sevgi, muhabbet, huzur ve sükunun hasıl olma imkânı kalmamıştır. Bu durumda eşler arasını ayırmak ve bunları ebediyyen birbirlerine haram kılmak İslâm şeriatinin güzel yönlerinden olacaktı, öyle de oldu. Görüldüğü üzere bu, sadece kocanın liânının bir kısmı üzerine terettüp etmeyeceği gibi, liânın bir kısmı üzerine de terettüp etmez (tamamı üzerine terettüp eder).

Sonra liân, tarafların yeminleri ile sabit olan bir fesihtir, ihtilâf anında taraflardan birisinin yanaşmaması durumunda bey' akdinin feshedilemeyeceği gibi, burada da tek tarafın yeminleri ile fesih gerçekleşmez.

Üçüncü mezheb: Ayrılık ancak liânın tamamlanması ve hâkimin ayırması ile gerçekleşir. Bu da Ebu Hanife'nin mezhebidir. İmam Ahmed'den gelen iki rivayetten birisi de böyledir. el-Hırakî'nin sözünün zâhirinden anlaşılan da budur: O şöyle diyor: "Ne zaman ki liânda bulunurlar, hâkim aralarını ayırır ve bir daha ebedî olarak bir araya gelemezler."

Bu görüşün sahipleri, hadiste geçen, İbn Abbas'ın: "Hz. Peygamber (s.a.) aralarını ayırdı." sözünü delil olarak kullanmışlardır. Bu ifade, ayrılığın tefrikten önce hasıl olmadığını içerir. Yine Uveymir'in: "Eğer onu tutarsam, üzerine iftira etmiş oldum ya Rasûlallah!" deyip de Hz. Peygamber'in emrinden önce, huzurunda üç talâkla onu boşamasını da delil olarak kullanmışlardır. Bu iki açıdan delil olmaktadır: Birincisi: Bu ifade, liân sonrasında kocanın zevcesini tutma imkânı olduğunu gerektirir. İkincisi de talâkın vukûu. Eğer ayrılık (tefrikten önce) sadece liân ile sabit olsaydı, bu iki durumdan hiçbirisi sabit olmazdı. Sehl b. Sa'd'ın hadisinde: "O (karısını) üç talâkla boşadı ve Hz.

Peygamber onu icraya koydu." ifadesi de bulunmaktadır. Bunu Ebu Davud rivayet etmiştir.[35]

Hâkimin tefrikine ihtiyaç duymadan, sadece liânın tamamlanmasıyla ayrılığı gerekli görenler şöyle demektedirler: Liân —ilerde de bahsedeceğimiz gibi— ebedi haramlığı gerektiren bir tasarruftur. Dolayısıyla, süt emme durumunda olduğu gibi haramlığı doğması hakimin ayırmasına bağlı değildir. Hem ayrılık, hâkimin tefrikine bağlı olmasaydı, o takdirde ayıp ve nafaka temininde bulunamama sebepleriyle tefrikte olduğu gibi, eşlerin istememesi durumunda, ayrılığa gidilmemesi caiz olur.

İbn Abbas'ın, "Hz. Peygamber (s.a.) aralarını ayırdı." sözü üç şeye muhtemeldir: 1) Ayırma tasarrufu kurma, 2) Ayrılığı bildirme, 3) Ayrılığın gereği olan bedenî ayrılıkla erkeği bağlama (ilzam).

Uveymir'in: "Onu eğer tutarsam, üzerine iftira etmiş oldum." sözüne gelince, bu onun liândan sonra şer'an zevcesini nikâhında tutmağa mezun (izinli) olduğuna delâlet etmez. Aksine, her ne kadar durum artık ayrılığa yüz tutmuşsa da, bizzat kendisi de ona koşmuş mânası çıkmaktadır. Verdiği üç talâk ise, zaten vuku bulmuş ayrılığı perçinlemekten başka bir katkı getirmemiştir. Çünkü kadın zaten üzerine ebedi olarak haram olmuştur. Talâk ise bu haramlık için sadece bir tekittir. Sanki o, "Bundan böyle artık o bana helâl olmaz." demiş gibi olur. Talâkın koca aleyhine icraya konması ise, onun gereği olan haramlığı ortaya koymak, yerleştirmek demektir. Zira kadın liân ile artık ebedî olarak kocaya haram olunca, üç talâk liânla zaten vukubulmuş olan haramlığı tekit demek olur. Onu icraya koyması işte bu demektir. Hz. Peygamber (s.a.) tepkiyle karşılamayıp, konuştuğu şeyi ve onun gereğini tasviple karşılaşınca, bu Hz. Peygamber tarafından gerçekleştirilen bir icra olarak sayılmıştır. Hem Sehl, Hz. Peygamber'in: "Talâkın vaki oldu." şeklindeki bir sözünü de nakletmemiştir. O sadece olaya tanık olmuş, Hz. Peygamber'in talâkı tepkiyle karşılamadığını gözlemiş ve bunun bir icra olduğunu zannetmiştir. Yaptığımız izah açısından da onun böyle bir neticeye varması doğrudur.

İkinci hüküm: Liândan doğan ayrılık fesihtir; talâk değildir.

İmam Şafiî, Ahmed ve onlar doğrultusunda düşünenler bu görüştedirler. Bunların delilleri şöyledir: Liân ayrılığı, ebedî haramlığı gerektiren bir ayrılıktır. Dolayısıyla süt emme neticesinde meydana gelen ayrılık gibi fesih olur. Sonra "liân" sözcüğü talâk konusunda sarih değildir, koca onunla talâ-

35. Ebu Davud, 2250; Beyhakî, 7/410. İsnadı hasendir.

ka da niyet etmemiştir, dolayısıyla liânla talâk vukû bulmaz. Eğer "liân" talak hakkında sarih ya da kinâye lafızlardan olsaydı, sadece kocanın liânda bulunmasıyla talâk gerçekleşir, kadının liânına da bağlı kalmazdı. Yine eğer o talâk olsaydı, kendisiyle zifafda bulunulmuş eş için bedelsiz bir talâk olduğu ve üç niyeti de bulunmadığı için ric'î bir talâk olacaktı. Sonra talâk kocanın elindedir; dilerse boşar, dilerse tutar. Bu fesih ise, bizzat şeriatın emri gereğidir ve kocanın ihtiyarı ile değildir. Öbür taraftan üstelik karşılıklı rıza neticesinde hulû yolu ile meydana gelen ayrılık, sünnet, sahabe kavilleri ve Kur'ân'ın delâleti ile talâk değil de fesih olmaktadır. Bu durumda liân neticesi meydana gelen ayrılık nasıl talâk olabilir?

Üçüncü hüküm: Ebedî haramlık: Liân sonrası ayrılık ebedî haramlığı gerektirir ve eşlerin bir daha asla birleşmeleri mümkün değildir. Evzaî, Zebîdî—Zührî—Sehl b. Sa'd senediyle, liânda bulunan eşlerle ilgili olayı nakletmiş ve râvi Sehl: "...ve Rasûlullah (s.a.) aralarını ayırdı ve: 'Bir daha ebediyyen bir araya gelemezler...' buyurdu." demiştir.[36]

Beyhakî de Saîd b. Cübeyr hadisinde İbn Ömer'den, Hz. Peygamber'in: "Liânda bulunan eşler ayrıldığı zaman, bir daha ebedi olarak bir araya gelemezler." buyurduğunu nakleder.[37]

Hz. Ali ile Abdullah b. Abbas'ın (r. anhum): "liân yapan eşlerin ebedî olarak bir araya gelememeleri uygulanageen sünnet, olmuştur."[38] dediklerini rivayet etmiştir. Ömer b. el-Hattâb'dan da: "Araları ayrılır ve ebedi olarak bir araya gelemezler."[39] dediği rivayet edilir.

İmam Ahmed, Şafiî, Mâlik, es-Sevrî, Ebu Ubeyd ve Ebu Yusuf hep bu görüştedirler.

İmam Ahmed'den başka bir rivayet daha vardır ve: "Şayet koca kendisini yalanlarsa, kadın kendisine helâl olur ve evlilik yatağı eski halini alır." şeklindedir. Bu şâz bir rivayettir ve İmam'dan yalnız başına Hanbel rivayet etmiştir. Ebu Bekir: "Ondan başka birisinin bunu rivayet ettiğini bilmiyoruz." demiştir. İbn Kudâme, *el-Muğnî*'de: "Bu rivayet, araları ayrılmadığı zaman için sözkonusu olmalıdır. Yoksa hâkimin aralarını ayırması ile birlikte nikâhın eski hali üzere kalmasının bir izahı yoktur." diyor.

Ben derim ki: Rivayet kayıtsız (mutlak)dır ve haramlığın devamı konu-

---

36. Beyhakî, 7/410. Râvileri sikadır.
37. Dârakutnî, 2/406. Senedi ceyyiddir.
38. *Musannef*, 12434, 12436; Beyhakî, 7/410.
39. *Musannef*, 12433; Beyhakî, 7/410.

sunda hâkimin tefrikinin bir etkisi yoktur. Zira bizzat liânla meydana gelen ayrılık, hâkimin tefriki ile hasıl olan ayrılıktan daha güçlüdür. Eğer kocanın kendisini yalanlaması bu güçlü ayrılık üzerinde etkili olabiliyor ve ondan doğan haramlığı kaldırabiliyorsa; ondan daha aşağı mertebede olan ayrılık üzerinde etkili olup, haramlığını kaldırması öncelikli olarak söz konusu olur.

Biz, "Bizzat liânla meydana gelen ayrılık, hâkimin tefriki ile hasıl olan ayrılıktan güçlüdür." sözümüzü sadece şunun için söyledik: Çünkü liânın ayrılığı, Allah ve Rasûlü'nün hükmüne dayanır; hâkim ya da tarafların tefrikten razı olup olmamaları arasında bir fark yoktur. O, onlardan hiç birisinin rızasına bakılmaksızın, tercihi aranmaksızın Şâri' Teâlâ tarafından konulan bir ayrılıktır. Hâkimin tefriki neticesindeki ayrılık ise öyle değildir. Zira o sadece kendi tercihi ile ayırır.

Yine şunun için söylemiş olduk ki, liânın, güçlü olması sebebiyle bizzat kendisi tefriki gerektirmektedir. Liânın hâkimin tefrikine bağlı olması durumunda ise böyle değildir. Çünkü o takdirde, ayrılığı gerektirme babında bizzat liân yeterince kuvvetli olamamakta, onun üzerinde bir yetkisi bulunamamaktadır. Bu rivayet aynı zamanda Saîd b. el-Müseyyeb'in mezhebidir. O: "Eğer kendisini yalanlarsa, o da taliplerden birisidir." demiştir. İmam Ebu Hanife ile Muhammed'in görüşleri de bu doğrultudadır. Bu onun prensibine uygundur. Çünkü ona göre liândan doğan ayrılık talâktır. Saîd b. Cübeyr ise: "Eğer kendisini yalanlarsa, kadın iddet içerisinde olduğu sürece, kendisine geri iade edilir." demiştir.

Doğrusu, sahih ve sarih sünnetin delâlette bulunduğu birinci görüştür. sahabe kavilleri de bu doğrultudadır. Liânın hikmeti de bunu gerektirir ve başka türlü olamaz. Çünkü Allah'ın lanet ve gazabı şüphesiz ikisinden biri üzerine inmiştir. Bu yüzdendir ki Hz. Peygamber (s.a.) beşinci şehadet sırasında: "O mutlaka (ilahî vaîdi, lânet ya da gazabı) gerekli kılandır." buyurmuştur. Biz ise, hangisinin üzerine indiğini yakînen bilmiyoruz. Dolayısıyla; ola ki erkek, lâneti üzerine vacib kılmış ve onunla dönmüştür, o haliyle mel'un olmayan bir kadın üzerinde egemen olur. Bu ise ilahî hikmetle bağdaşmayacak bir husustur. Nitekim, kâfirin müslüman kâdın, zinakâr erkeğin de iffetli kadın üzerine egemenliğini şer'î hikmet kabul etmemiştir. İşte bu endişeyledir ki, araları ayrılır.

O zaman kocanın, zikrettiğiniz bu aynı endişeden dolayı başka kadınla evlenmemesi gerekir, denilebilir.

Cevaben diyoruz ki: Hayır bu gerekmez. Zira biz lânete uğrayanın o olduğunu kesin olarak bilmiyoruz; ama ikisinden birisinin mel'un olduğunu kesin

biliyoruz, fakat tayini konusunda şüphe ediyoruz. Dolayısıyla, ikisi bir araya geldiğinde mutlaka şu iki şeyden birisi ona gerekecektir: Ya bu (yani kendisi melun, kadın masum), ya da Allah'ın gazabına uğramış, üzerine onun gazabı ve hışmı vacip olmuş mel'un bir kadını tutmuş olacaktır. Başka bir kadınla evlenmesi, yahut da kadının başka bir erkekle evlenmesi durumlarında ise, her ikisi hakkında da bu mefsedet bulunmayacaktır.

Hem sonra, eşlerden her birisinin diğerine karşı yapmış olduğu kötülüğün ortaya çıkardığı nefret ve kin asla zail olmayacaktır. Çünkü erkek eğer kadına olan isnadında doğru idiyse, onun yaptığı rezaleti yaymış, onu herkesin gözü önünde rezil rüsvay etmiş, horluk makamına dikmiş ve onun üzerinde rüsvaylık ve gazabı gerçekleştirmiş, çocuğunun nesebini kesmiştir. Eğer yalancı idiyse, bütün bunlara ilâveten kadına bu büyük iftira ile bühtanda bulunmuş, onu kalbinden vurmuştur. Kadın eğer doğru idiyse, herkesin gözü önünde onu yalancı ilan etmiş ve üzerine Allah'ın lanetini vacip kılmıştır. Eğer yalancı idiyse kocanın yatağını (harîm-i ismetini) fesada vermiş, ona ihanet etmiş, onu rezil rüsvay edip, ara boğmuş ve bu zor duruma (liana) onu mecbur kılmıştır. Netice itibarıyle, her biri için diğeri hakkında son derece nefret, tedirginlik ve suizan ortaya çıkmıştır. Öyle ki bu duygularla onların bir arada tutulmaları asla mümkün değildir. İşte bu durumu göz önünde bulunduran yüce hikmet sahibi, tamamıyla hikmet, maslahat, adalet ve rahmet olan şeriatın koyucusu yüce Allah, liânda bulunan eşlerin aralarının kesinlikle ayrılmasına ve sadece mefsedet olacak olan beraberliğin kaldırılmasına hükmetmiştir. İlahî hikmet bunu gerektirmiştir.

Yine eğer koca kadına olan isnadında yalancı ise, yaptığı bunca kötülüğe rağmen onu tutmasına imkân vermek uygun olmaz. Eğer doğru ise, bu takdirde de, onun durumunu bildiği halde tutması ve fahişe bir kadının kocası olmaya razı olması hoş bir şey değildir.

Soru: Zevce cariye olsa ve liândan sonra onu satın alsa, acaba mülkiyet yoluyla onunla ilişkide bulunması kendisine helâl olur mu?

Cevap: Olmaz. Çünkü liânın haramlığı ebedî haramlıktır. Dolayısıyla süt emme durumunda olduğu gibi onu satın almakla kendisine helâl olmaz. Hem üç talâkla boşayan koca, boşadığı cariyeyi satın alacak olsa, başka biriyle evlenip, zifaf vuku bulmadıkça kendisine helâl olmamaktadır. Buna göre burada helâl olmaması evleviyet arzeder. Çünkü liânın doğurduğu haramlık ebedî haramlıktır. Talâkın haramlığı ise öyle değildir, şer'î tahlil ile ortadan kalkar.

Dördüncü hüküm: Zifaf sonrasında vuku bulan liânla mehir düşmez, koca verdiği mehri geri isteyemez. Zira o eğer doğruysa, onun kadınlığından mehir

mukabilinde istifadede bulunmuştur. Yok yalansa öncelikle rücu edemeyeceği ortadadır.

Soru: Liân zifafdan önce olsa ne dersiniz? Kocanın üzerine mehrin yarısını mı vermesi gerekir, yoksa tümden düşer mi?

Cevap: Bu konuda ulemanın iki görüşü vardır ve her ikisi de İmam Ahmed'den rivayet olarak nakledilmiştir. Görüşlerin çıkış noktası şudur: Eşlerin ayrılık sebebi liânda olduğu gibi her ikisi tarafından olabilir veya hem eşler hem de üçüncü bir şahıs tarafından olabilir. Meselâ, üçüncü bir şahıstan, zevcenin zifaftan önce köle kocasını satın alması durumunda olduğu gibi. Acaba bu gibi ayrılıklarda hareket noktası ne olacaktır: Yalnız başına zevcenin ayrılığa sebep olması durumunda olduğu gibi, zevce tarafı ağır bastırılarak mehrin tamamı düşürülecek midir? Yoksa koca tarafı galebe çalınarak ve koca (mehrin) düşürülmesi sebebinde bizzat dahildir ve onu satan efendi, köle kocayı cariyeye satmakla mehrin düşürülmesine sebep olmuştur denilerek mehrin yarısı mı ödenecektir?

İşte bu temel meselede iki görüş vardır ve kaide olarak koca tarafından sebep olunan her ayrılık, talakında olduğu gibi mehrin yarısını gerektirir. Sadece kadında bulunan bir ayıptan ya da ileri sürdüğü bir şartın bulunmaması neticesinde kocanın feshe gitmesi bundan müstesna olmaktadır; zira bu durumda mehrin tamamı düşmektedir. Her ne kadar fesheden koca ise de, fesih sebebi kadın tarafında bulunmakta, onu feshe iten bizzat kadın olmaktadır.

Şayet ayrılık kocanın müslüman olması sebebiyle meydana gelirse, acaba mehir düşer mi, yoksa yarıya mı iner? İki rivayet vardır. Düşer diyen rivayetin izahı şöyledir: Koca İslâm'a girmekle üzerine vacip olanı yapmıştır, kadın ise üzerine vacip olandan kaçınmaktadır; dolayısıyla İslâm'a girmekten kaçınmasıyla mehrinin düşmesine kendisi sebep olmaktadır.

"Yarıya iner" şeklindeki rivayetin izahı da, "fesih sebebinin koca tarafından olduğu" şeklindedir.

Soru: Hulû hakkında ne dersiniz? Mehri yarıya mı indirir yoksa tümden mi düşürür?

Cevap: Eğer "Hulu talâktır." dersek, yarıya indirir. Yok "fesihtir" dersek o zaman Hanbelî âlimlerimize göre iki vecih vardır. Birincisi: Koca tarafı ağır bastırılır ve mehrin yarısı gerekir. İkincisi: Mehir düşer. Çünkü koca yalnız başına feshe sebep olmamıştır. Bence; eğer hulû bir üçüncü şahısla yapılmışsa (yani hulû bedelini bir başkası vererek ayrılık talebinde bulunmuşsa) o takdirde tek vecih şeklinde (ihtilâf yok) mehrin yarısı gerekir. Kadınla yapılmışsa o takdirde iki vecih (görüş) vardır.

Soru: Ayrılık, köle kocanın, cariye zevcesini efendisinden satın almak suretiyle meydana gelse, mehir düşer mi, yarıya mı iner?

Cevap: İki vecih vardır. Birincisi: Düşer. Çünkü mehre hak sahibi olan (efendi), cariyeyi satmakla mehrin düşürülmesine sebebiyet vermiştir. İkincisi: Yarıya iner. Çünkü koca, onu satın almak suretiyle ayrılığa sebebiyet vermiştir.

Kadın tarafından sebep olunan her ayrılık, mehri düşürür. Meselâ kadın irtidat etse veya nikâhının feshini gerektirecek birisini emzirse, yahut koca nafaka temininden âciz olduğu için veya ondaki bir ayıptan dolayı nikâhı feshedecek olsa, mehri düşer.

Şöyle denilebilir: Siz, "Kadın, kocadaki bir ayıptan dolayı nikâhı feshederse mehri düşer, çünkü ayrılık kendi tarafından gelmiştir." diyorsunuz. Yine: "Koca kadındaki bir ayıptan dolayı feshe giderse yine mehir düşer." diyorsunuz. Bu ikinci durumda feshi koca tarafından kabul edip, mehrin yarısını gerekli kılmıyorsunuz. Öbür tarafdan kadın, kocadaki ayıptan dolayı feshe giderse, onu kadın tarafından gelen bir ayrılık olarak kabul ederek mehri düşürüyorsunuz. Aradaki fark nedir?

Cevaben şöyle denilebilir: Koca mehri, sadece kusurdan uzak bir kadın için vermiştir. Öyle olmadığı ortaya çıkıp da feshe gittiği zaman verdiği mehri geri ister. Nitekim, zifafa girip hiçbir şey yapmadan geri gitmesi durumunda koca üzerine mehirden bir şey gerekmez. Aynı şekilde, kadın kocada bulunan bir kusurdan dolayı nikâhı feshetse ve kendisini de kocaya teslim etmemiş olsa, koca üzerinde bir mehir hakkı doğmaz.

Beşinci hüküm: Liân sebebiyle kadına nafaka ve mesken hakkı yoktur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.) böyle hükmetmiştir. Bu koca için ricat imkânı olmayan boşanmış kadınlar hakkındaki hükmüne uygundur. Açıklaması inşaallah ileride gelecektir. Allah'ın Kitabı'na da uygundur ve hiçbir muhalif de yoktur. Hatta liân sonucunda kadının nafaka ve mesken haklarının düşmesi, bâin talâkla boşanmış kadının bu haklarının düşmesinden daha da öncelik arzeder. Zira bâin talakla boşanmış kadını, koca iddeti içerisinde —eğer talâk üç sayısına ulaşmamışsa— yeniden nikâhlayabilir. Liânla ayrı düşen kadını ise ne iddet içerisinde, ne de sonrasında ebedî olarak nikâhlaması mümkün değildir. Dolayısıyla onun nafaka ve mesken hakkının olması için asla bir gerekçe yoktur. Evlilik bağı, liânda tamamen ve bir daha yeniden bağlanamayacak şekilde kopmaktadır.

Hz. Peygamber'in (s.a.) verdiği hükümler birbirlerine uygunluk arzeder. Bütünüyle onlar aynı zamanda Allah'ın Kitabı'na ve insanların adaleti ikame

etmeleri için indirdiği teraziye yani sahih kıyasa da uygundurlar. İnşaallah yakında göreceksiniz.

İmam Mâlik ve Şafiî: "Kadının mesken hakkı vardır." demişlerse de, Kadı İsmail b. İshak bu görüşü aşırı bir tepkiyle karşılamıştır.

Râvinin: "Talâk sebebiyle ayrılmadıklarından, ölümden dolayı iddet içerisinde de olmadığından ona nafaka ve mesken hakkı tanımadı." sözünün muhalif mefhumu, her talâkla boşanmış ya da ölüm iddeti içinde bulunan kadına nafaka ve mesken hakkı bulunduğuna delâlet etmez. Bu ifade sadece bu iki tür ayrılığın bazan beraberinde nafaka ve mesken yükümlülüklerini gerektirebileceğine delâlet eder. Bu da kadının hamile olması durumunda olur. Talâk yoluyla ayrılıkta hamile kadının bu hakkının bulunduğunda ittifak vardır.

Ölüm ayrılığında üç görüş vardır:

Birincisi: Hamile olmadığında olduğu gibi ne nafaka ne de mesken hakkı yoktur. Bu Ebu Hanife'nin ve iki rivayetten birinde İmam Ahmed'in, iki kavlinden birisinde İmam Şafiî'nin görüşleridir. Çünkü ölümle, nafaka sebebi bir daha dönme ümidi olmayacak şekilde ortadan kalkmıştır. Geriye sadece akrabalık nafakasının sözkonusu edilmesi kalmıştır. O da, eğer varsa çocuğun malından karşılanır, yoksa çocuğun yakınlarından, nafakası kime gerekiyorsa kadının nafakası da onun üzerine ait olur.

İkincisi: Kadının, terekede miras önceliği tanınacak şekilde nafaka ve mesken hakkı bulunur. Bu İmam Ahmed'den yapılan iki rivayetten diğeridir. Çünkü ölümle evlilik bağının kesilmesi, bâin talakla kesilmesinden daha ağır değildir. Aksine talâkla olan kesilme daha şiddetlidir. Bu yüzdendir ki kadın ulemanın çoğunluğuna göre, kocasının ölümünden sonra onu yıkayabilir. Hatta İmam Ahmed'le, iki rivayetten birisinde İmam Mâlik'e göre ric'î talâkla boşanmış kadın da ölen kocasını yıkayabilir. Bâin talâkla boşanmış hamile kadına nafaka ve mesken vacib olduğuna göre, kocası ölen (hamile) kadın için öncelikli olarak vacip olması gerekir.

Üçüncüsü: Hamile olup olmaması farketmez, kadının nafaka değil de mesken hakkı vardır. Bu İmam Mâlik'in görüşüdür. Şafiî'nin iki kavlinden birisi de böyledir. Bu görüşe göre ölüm iddeti bekleyen kadın bâin talakla boşanmış kadın yerinde mütalaa edilmiştir. Burası, ilgili görüşler ve delillerinin genişçe serdedileceği, görüşler arasında değerlendirme yaparak hangisinin daha üstün olduğunun belirleneceği yer değildir. Çünkü bizim bu konuya girmemizden maksadımız, "Talak sebebiyle ayrılmadıklarından, ölümden dolayı iddet içerisinde de olmadığından kadına, nafaka ve mesken hakkı tanımadı." ifadesini biraz açmak ve bu ifadenin sadece boşanmış ve ölüm iddeti

bekleyen kadınlara kısmen nafaka ve mesken hakkı doğabileceğine delâlet ettiğini ortaya koymaktır. Yaptığımız bu izah da, bu sözün sahabîye ait olduğu varsayımıyla ilgilidir. Öyle anlaşılıyor ki, —Allah daha iyi bilir ya— bu ifade Zührî'nin kelâmından olmalıdır (müdrec).

Altıncı hüküm: Çocuğun nesebi baba tarafından kesilir: Çünkü Rasûlullah (s.a.), kadının çocuğunun baba adıyla çağrılmamasına hükmetmiştir. Doğrusu da budur ve cumhur ulemanın görüşleri de böyledir. Liân hükümlerinden en önemlisi bu konudur.

İlim ehlinden bazıları şâz bir görüş ileri sürerek: "Çocuk yatağa aittir. Liân onu asla reddedemez." demişler ve Hz. Peygamber'in (s.a); "Çocuğun yatağa ait olduğuna" hükmettiğini, liânın sadece cenini (hamli) reddedebileceğini, kadın doğuruncaya kadar liânda bulunmadığı zaman, sadece (iftira) haddini düşürmek için liânda bulunacağını ve bununla da çocuğun reddedilmiş olamayacağını ileri sürmüşlerdir. Bu, Zâhirî Ebu Muhammed b. Hazm'ın mezhebi olmaktadır.

İbn Hazm, mezhebini şöyle delillendirmiştir: Hz. Peygamber (s.a.) "Çocuğun, yatağın sahibine ait olduğuna" hükmetmiştir. Dolayısıyla yatağında doğan her çocuğun kendi çocuğu olması sahihtir. Ancak Yüce Allah'ın, Peygamber'i diliyle reddettiği, yahut kocadan olmadığını kesin bildiği bir ceninin, henüz ana karnında iken liânla reddine gitmesi durumları bundan hariçtir. Geri kalan diğer durumlarda doğan çocukların nesebi yatak sahibine katılır. Bu yüzdendir ki bize göre; kadın çocuğun kendisinden olmadığı konusunda kocayı tasdik etse, onun bu tasdikine iltifat edilmez. Çünkü Yüce Allah: "Herkes, ancak kendi aleyhine olan şeyi ortaya koyabilir."[40] buyurmuştur. Bu durumda ebeveynin ikrarı çocuğun reddi demek olur. Bu ise kendilerinden başkası (çocuk) aleyhine bir tasarruf olur. Yüce Allah çocuğu sadece, annenin kocayı yalanlaması ve karşılıklı liânda bulunmaları yoluyla redde bulunmuş, başka türlü reddedilemeyeceğine hüküm buyurmuştur.[41]

Bu mezheb, İmam Ahmed ve Ebu Hanife'nin benimsedikleri, "Kadın doğurmadıkça cenin (haml) üzerine liân sahih olmaz." görüşünün zıddı olmaktadır. Doğru olan, liânın hem cenin üzerine, hem de doğum sonrasında çocuk üzerine sahih olmasıdır. İmam Mâlik ve Şafiî de böyle demişlerdir. Şu halde konu ile ilgili üç görüş bulunmaktadır.

Bu hükümle, çocuğun yatağa ait olması hükmü arasında hiçbir şekilde

---

40. En'âm, 6/164.
41. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/147.

zıtlık yoktur. Zira yatak liânla ortadan kalkmıştır. Hz. Peygamber (s.a.) çocuğun yatağa ait olduğu hükmünü, sadece yatak sahibi ile zinada bulunan arasında çocuk üzerinde çekişme bulunduğunda vermiş ve zinada bulunanın iddiasını iptal ederek, çocuğun yatağın sahibine ait olduğuna hükmetmiştir. Burada ise yatağın sahibi çocuğun kendisinden olmadığını söylemekte, onu reddetmektedir.

Soru: Yatağın bekası şartıyla, sadece çocuğun reddi için liânda bulunsa ve: "Zina etmedi, fakat bu çocuk benim çocuğum değildir." dese hüküm ne olur?

Cevap: Bu konuda İmam Şâfiî'nin iki kavli vardır. Her ikisi de İmam Ahmed'den rivayet olarak nakledilmiştir.

Birincisi: Aralarında liân cereyan etmez ve çocuk onu bağlar. el-Hırakî'nin tercihi de budur.

İkincisi: Koca çocuğu red için liânda bulunabilir ve sadece kendi liânı ile çocuk reddedilmiş olur. Ebu'l-Berekât İbn Teymiye de bunu tercih etmiştir. Doğrusu da budur.

Eğer denilirse ki: Siz Allah Rasûlü'nün, "Çocuk yatağa aiddir." hükmüne bu görüşünüzle muhalefet ettiniz. Cevaben: Hâşâ! deriz. Aksine biz bu hadisin bütün hükümlerine uygun hareket ediyoruz. Te'vile kaçarak bazılarının düştüğü muhalefete düşmüyoruz. Çünkü Hz. Peygamber, çocuğun yatağa ait olduğu hükmünü, yatak sahibinin davası durumunda vermiş ve onun iddiasını "yatak" karinesi ile tercih etmiş ve çocuğu ona vermiştir. Öbür taraftan liânda da yatak sahibinin çocuğu kendisinden reddine ve nesebini kesmesine istinaden de çocuğun reddine hükmetmiş ve çocuğun baba adı ile çağrılamayacağını belirtmiştir. Böylece biz her iki hükme de muvafakat etmiş oluyor ve her ikisi ile de amel etmiş oluyoruz. Çocuğun cenin halinde iken reddi ile doğumundan sonra reddi arasında herhangi bir etkisi bulunmayan ve hiç de hoş olmayan, çirkin bir ayırıma gitmedik. Zira şeriat, altında asla bir mâna bulunmayan böylesine sûrî (şeklî) bir fark üzerine hüküm koymaz. Böyle bir duruma, ancak fıkıhtan yeterli payeye sahip olmayan, hikmet-i teşrîden, onun maksatlarından haberdar olmayan kimseler rıza gösterir. Yardım Allah'tan istenir, tevfik O'ndandır.

Yedinci hüküm: Çocuğun, baba cihetinden nesebinin kesilmesi durumunda annesine ilhak edilmesi. Bu ilhakın, çocuğun nesebinin babadan sabit olması durumunda, annesine olan nisbetine ek bir mâna getirmesi gerekir; aksi takdirde bir mânası olmaz. Zira çocuğun kadından çıktığı kesin olarak bilinen bir şeydir, dolayısıyla çocuğun kadına ilhakında, nesebinin babadan sabit olma-

sı durumuna nazaran ilâve bir mâna bulunmalıdır.

Bu konuda ihtilâf edilmiştir:

Bu grup şöyle demişlerdir: Bu ilhaktan maksat, çocuğun nesebinin babadan kesildiği gibi, anneden de kesileceği; ne anneye ne de babaya nisbet edilemeyeceği şeklinde yanlış bir anlayışın önüne geçmekten ibarettir. Hz. Peygamber (s.a.) işte bu yanlış anlamanın önünü kesmiş ve çocuğu annesine ilhak etmiştir. Ayrıca bunu, hem çocuğa hem de annesine zina isnadında bulunacaklara had uygulanacağını belirtmek suretiyle tekit de buyurmuşlardır. Bu İmam Şafiî, Mâlik ve Ebu Hanife'nin görüşleridir. Ayrıca anne ve asabesinin, çocuğun asabesi olduğu kanaatinde olmayan herkes bu görüşü paylaşmaktadırlar.

İkinci bir grup ise şöyle diyorlar: Hayır! Aksine bu ilhakta ilâve bir mâna vardır. O da babaya ait olan nesebin anneye ait kılınması ve annesinin bu konuda babası yerine geçirilmesidir. Bu durumda anne çocuğun asabesi olacaktır. Annenin asabesi de yine onun asabesi olacaktır. Çocuk öldüğü zaman, anne asabe olarak mirasını alacaktır. Bu İbn Mes'ûd'un görüşüdür. Hz. Ali'den de rivayet edilmiştir. Doğru olan görüş de budur. Çünkü dört *Sünen* sahipleri Vâsile b. el-Eska' hadisinde Hz. Peygamber'in: "Kadın üç mirasa (yalnız başına) varis olur: Âzadlı kölesine, bulup büyüttüğü çocuğa (lakîtine) ve üzerine liânda bulunduğu çocuğuna."[42] buyurduğunu rivayet etmişlerdir. Aynı hadisi İmam Ahmed de rivayet etmiş ve gereğini görüş olarak benimsemiştir.

Ebu Davud, *Sünen*'de Amr b. Şuayb—babası—dedesi silsilesiyle Hz. Peygamber'in: "Liânda bulunan kadının oğlunun mirasını, kendisine ve o yoksa varislerine ait kıldığını" rivayet etmiştir.[43]

Yine *Sünen*'de, Mekhûl hadisinde mürsel olarak rivayet edilmiştir. Buna göre Mekhûl: "Hz. Peygamber liânda bulunan kadının oğlunun mirasını annesine, ondan sonra da annenin varislerine ait kılmıştır." demiştir.[44]

Bu haberler kıyasa tam bir uygunluk arzeder. Çünkü aslında neseb babaya aittir. Onun cihetinden kesildiği zaman haliyle anneye ait olacaktır. Nitekim velâ (gözetim hakkı) aslında babayı âzad edene aittir. Babanın köle olması durumunda anneyi âzad edenlere geçer. Daha sonra baba âzad edilecek olsa, vela annenin vela sahiplerinden kendisine intikal eder, yani asli haline döner. Bunun tam benzeri lîanda söz konusudur: Liânda bulunan koca kendisinin

42. Ebu Davud, 2906; Tirmizî, 2116; İbn Mâce, 2742; Ahmed, 3/490, 4/107. İsnadı ceyyiddir.
43. Ebu Davud, 2908. Senedi hasendir.
44. Ebu Davud, 2907. Râvileri sikadır.

yalancı olduğunu söylese ve çocuğu kendi nesebine katmak (istilhakta bulunmak) istese, hem nesep hem de asabelik anneden yine asıl olan babaya döner. İşte bu kıyasın ta kendisidir. Hadislerin ve haberlerin gereğidir. Ümmetin derin ve büyük âlimi Abdullah b. Mes'ûd'un görüşüdür. Zamanlarındaki bütün insanların imamları olan Ahmed b. Hanbel ile İshak b. Râhûyeh'in mezhebleridir. Kur'ân buna en ince ve güzel bir îma ile delâlet etmektedir. Zira Yüce Allah Hz. İsa'yı (a.s.) annesi Meryem vasıtasıyla Hz. İbrahim'in (a.s.) zürriyetinden saymıştır. Meryem Hz. İbrahim'in halis zürriyetinden olmaktadır. Bu konuda, inşaallah, ileride Ferâiz bahsinde Hz. Peygamber'in koyduğu hüküm ve uygulamalardan sözederken daha geniş bilgi verilecektir.

Şöyle bir soru akla gelebilir: Peki Müslim'in liân olayıyla ilgili olarak naklettiği Sehl hadisinin sonunda geçen: "Sonra Allah'ın farz kıldığı üzere (koyduğu miras payları doğrultusunda) çocuğun annesine, annenin de çocuğuna mirasçı olması uygulanagelen sünnet oldu." ifadesini, ne yapacaksınız?

Cevaben denilir ki: Her ne kadar bu sözün İbn Şihab ez-Zührî'ye ait olması ihtimali[45] varsa da —ki göründüğü kadar öyledir— biz onu kabul eder ve gereğiyle amel ederiz. Zira annenin asabe kılınması, Yüce Allah'ın Kitab'ında oğlunun mirasından kadına ait kıldığı payı düşürmez. Nihayet bu durum anneyi hem kendi payını hem de asabe olarak geri kalanı alan baba gibi yapar ve kadın mutlaka kendi payını (farz) alır, eğer geride daha fazla bir şey kalırsa, onu da asabe yoluyla alır. Eğer artmıyorsa kendi payını alır, o kadar. Dolayısıyla biz, bu konuda varid olan haberlerin tümüyle amel etmiş oluyoruz.

Sekizinci hüküm: "Ne kadına ne de çocuğuna zina isnadında bulunulamaz. Kim kadına ya da çocuğuna zina isnadında bulunursa üzerine had gerekir." Çünkü kadının karşı liânda bulunması, kendisi üzerine atılan isnadın gerçek olmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla kadına ya da çocuğuna zina isnadında bulunan kimseye had tatbik edilir. Sarih ve sahih sünnet buna delâlet etmektedir. Ümmetin büyük çoğunluğu da bu görüştedir.

Ebu Hanife ise şöyle der: Eğer ortada nesebi reddedilen bir çocuk yoksa, isnadda bulunana had gerekir. Eğer nesebi reddedilen bir çocuk varsa, had gerekmez. Hadis sadece koca tarafından reddedilen bir çocuğu olan kadın hakkındadır. Ebu Hanife için bu ayırımı gerekli kılan şey şudur: Ne zaman ki kadının çocuğunun nesebi reddedilmiştir; bu, çocuğa nisbetle kadının zina ettiğine hükmetmek demektir. Bu ise iftira haddinin düşmesi konusunda bir şüphe doğurur.

---

45. Ya da Sehl'in sözündendir. İmam Şafiî: "Hadisin İbn Şihab ez-Zührî'ye nisbeti Sehl'e nisbetine mani değildir." demiştir. Bk. *Fethu'l-Bârî*, 9/398.

Dokuzuncu hüküm: Bu hükümler, her ikisinin liânı üzerine birden terettüp etmektedir. Her ikisinin de liânı tamamlandıktan sonra, bu hükümlerden hiç birisi sadece kocanın liânı üzerine terettüp etmez.

Ebu'l-Berekât İbn Teymiye, bu esastan hareketle, sadece kocanın liânda bulunmasıyla çocuğun reddedilmiş olacağını çıkarmıştır ki doğru bir netice (tahric)dir. Çünkü kocanın liânı, kadının liânına bakılmaksızın kendisinden haddi ve iftirada bulunmuş olma arını düşürdüğüne göre, kendisine bağlanacak fasid nesebin düşürülmesini de gerektirir. Eğer kadın liâna yaklaşmazsa o takdirde öncelikli olarak düşmüş olur. Zira kocanın kendisinden olmayan bir çocuğun nesebinde kalması neticesinde göreceği zarar, hadda maruz kalmasındaki zarardan daha büyüktür. Onu redde olan ihtiyacı ise, haddi defe olan ihtiyacından daha şiddetlidir. Kocanın liânı yalnız başına haddi düşürdüğü gibi, çocuğun reddini de yalnız başına gerektirir. Allah en iyi bilir.

Onuncu hüküm: Hamile olması durumunda boşanmış ya da ölüm iddeti bekleyen kadına nafaka ve meskenin bir hak olarak sabit olması. Zira hadiste: "Talak olmaksızın ayrılmış olduklarından, ölüm iddeti içerisinde de olmadığından..." ifadesi vardır. Bu hadis iki hüküm ortaya koymaktadır:

1) Kocadan hamile olmaması durumunda, talâkla ayrı düşmüş kadın için nafaka ve mesken hakkının olmaması.

2) Hem ona hem de kocası ölen kadın için kocadan hamile olmaları durumunda nafaka ve mesken hakkının gerekli olması.

Hz. Peygamber'in (s.a.): "Kadına bakınız. Eğer şöyle şöyle bir çocuk doğurursa, o Hilâl b. Ümeyye'nindir. Yok şöyle şöyle bir çocuk getirirse, o Şerik b. Sehma'nındır. (Yani ondandır)." buyruğu, kâiflik sanatı ile hükümde bulunulabileceğine ve benzerliğin nesebin tayininde ve çocuğun ilhakında etkisinin bulunduğuna bir işaret olmaktadır. Çocuğun liânda bulunan kocaya benzer doğması durumunda, ona katılmamasının sebebi, benzerlik delilinin kendisinden daha güçlü olan liân deliline muarız olması yüzündendir. Daha önce geçmişti.

Hadiste geçen: "Şayet bir kimse, karısıyla birlikte bir adam bulsa, onu öldürür ve siz de ona karşılık onu öldürür müsünüz?" ifadesi şuna delâlet eder: Bir kimse evinde bir adamı öldürse ve onu karısıyla veya haremi ile birlikte yakaladığını ve öldürdüğünü iddia etse sözü kabul edilmez. Çünkü, şayet kabul edilecek olsa kanlar heder olur, birisini öldürmek isteyen herkes onu evine sokar, öldürür ve karısıyla birlikte yakaladığını iddia eder.

Ancak burada birbirinden ayırmamız gereken iki mesele vardır: Birincisi: Diyâneten yani kul ile Allah arasında kalmak şartıyla onu öldürmesi mümkün müdür? (Yani ceza değil de günah gerekir mi?) İkincisi: Mahkemede hüküm vermek için sözü kabul edilir mi?

Bu ayırımla, konuyla ilgili olarak ashabtan nakledilen haberler arasındaki problem de ortadan kalkmış olur. Bazı âlimlerin, "Bu konuda ashab arasında tartışma olmuştur. Hz. Ömer: Öldürülmez, demiş, Hz. Ali ise: Öldürülür, demiştir." demelerinin de bir anlamı kalmaz. Ashab arasında tartışma bulunduğunu söyleyenleri aldatan şey Saîd b. Mansur'un *Sünen*'inde rivayet ettiği şu hadis olmuştur: Hz. Ömer bir gün (sabah) yemek yerken, elinde kanlı bir kılıç ile koşarak bir adam geldi. Arkasında da koşarak gelen bir grup insan vardı. Adam geldi ve Hz. Ömer'in yanına oturdu. Diğerleri de gelerek:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Bu bizim adamımızı öldürdü! dediler. Hz. Ömer adama:

— Ne diyorsun (doğru mu)? diye sordu. Adam:

— Ey Mü'minlerin Emiri! Gerçek şu ki, ben karımın iki bacağı arasına vurdum. Eğer iki bacağı arasında birisi var idiyse, onu öldürmüşümdür, diye cevap verdi. Hz. Ömer onlara:

— Siz ne diyorsunuz? diye sordu. Onlar:

— Ey Mü'minlerin Emîri! O kılıçla vurdu ve kılıç adamın beli ile kadının bacakları üzerine indi, dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer ondan kılıcını aldı, onu çırptı ve kendisine geri verdi. Sonra da ona:

— Onlar dönerlerse sen de dön, (yani onlar aynı şeyi yaparlarsa sen de aynı şeyi yap) dedi.

Hz. Ali'ye gelince; ona, karısıyla birlikte bir adam yakalayıp onu öldüren kimsenin hükmü sorulmuştu. O: "Eğer dört şahit getirmezse tümüyle (kısas için) teslim edilir." dedi.[46] Bunu Hz. Ömer'den nakledilen haberle çeliştiğini zannettiler ve konuyla ilgili ashab arasında ihtilâf olduğunu söylediler. Halbuki, sen bu iki hüküm arasında îmal-i fikirde bulunduğu zaman, aralarında bir ihtilâf olmadığını görürsün. Çünkü Hz. Ömer, ondan haddi sadece kan sahiplerinin onun adamın karısıyla olduğunu itiraf ettikleri için düşürmüştür. Nitekim Hanbelî âlimlerimiz —ifade İbn Kudâme'ye aittir— şöyle demektedirler: "Eğer velî bunun böyle olduğunu itirafta bulunursa, o takdirde

---

46. Mâlik, *Muvatta*, 2/737, 738; Abdürrezzak, 17915; Şafiî, 2/397; Beyhakî, 8/230, 231. Râvileri sikadır.

ne kısas ne de diyet yoktur. Çünkü Hz. Ömer'den rivayet edildiğine göre... (sonra olayı anlatır)." İbn Kudâme'nin bu ifadesi kadın yanında öldürülen kimsenin muhsan (evli) olup olmaması arasında bir fark olmadığını gösterir. Hz. Ömer'in öldürülen bu kimse hakkındaki hükmü ve ona: "Onlar bir daha aynısını yaparlarsa sen de yap." demesi de aynıdır ve muhsanla, muhsan olmayan arasını ayırmamıştır. Doğrusu da budur. Her ne kadar *el-Müstev'ib* sahibi: "Kişi karısının yanında, recmi gerektirecek bir iş üzere birisini yakalar ve onu öldürür ve onu bunun için (recm için) öldürdüğünü iddia ederse zâhiren hüküm verilirken (yani mahkemede) üzerine kısas gerekir. Ancak iddiasına bir beyyine getirebilirse o zaman kısas gerekmez." Beyyinenin adedinde ise iki rivayet vardır: a) İki şahittir. Ebu Bekir bu rivayeti tercih etmiştir. Çünkü burada istenen beyyine zinaya değil, adamın orada bulunduğuna dairdir. b) "Dörtten daha az şahidin sözü kabul edilmez." diyorsa da; sahih olana göre, yukarıda söylediğimiz gibi, buna dair beyyine getirildiğinde, yahut velînin ikrarı durumunda kısas düşer. İster muhsan (evli) olsun, ister olmasın farketmez. Hz. Ali'nin sözü de buna delâlet eder. Zira o, karısı ile birisini yakalayıp da onu öldüren kimse hakkında: "Eğer dört şahit getirmezse tümüyle (kısas için) teslim edilir." demiştir. Böyledir, çünkü bu öldürme zinadan dolayı uygulanan bir had değildir. Eğer had olsaydı kılıçla olmazdı ve haddin uygulanma şart ve şekilleri aranırdı. Bu sadece, üzerine tecavüzde bulunan, harîm-i ismetini çiğneyen, ailesini baştan çıkaran kimse için verilmiş bir ceza olmaktadır. Nitekim Zübeyr (r.a.) de aynı şeyi yapmıştır: Bir seferinde kendisine ait bir cariye ile ordudan geri kalmıştı. Ona iki adam geldi ve: "Bize bir şey ver!" dediler. Zübeyr de yanındaki bir yiyeceği onlara verdi. Adamlar: "Cariyeyi bırak!" dediler. Bunun üzerine Zübeyr kılıcı ile onlara vurdu ve ikisini de bir vuruşla ikiye böldü. Yine aynı şekilde, birilerinin evine bir delikten yahut kapı aralığından izinsiz bakan ve evin mahremiyetini çiğneyen bir kimsenin, ev sahipleri tarafından vurulması, gözünün çıkarılması da tam bir ceza olmaktadır. Böyle bir kimsenin gözü çıkarılacak olsa tazmin (diyet) sorumluluğu bulunmamaktadır. Kadı Ebu Ya'lâ: "İmam Ahmed'in sözünün zâhirinden anlaşılan; ev sahipleri onu uzaklaştırırlar, üzerlerine harhangi bir tazmin sorumluluğu olmaz, şeklindedir. Bu konuda bir tafsilat getirmemiştir." demektedir.

İbn Hâmid ise bir açıklamada bulunarak: "Sıra ile en hafiften başlayarak onu uzaklaştırır. Önce: Çek git! Yoksa şöyle şöyle yaparız, der." demiştir.

Ben derim ki: Ne İmam Ahmed'in sözünde, ne de sahih sünnette böyle bir tafsili gerektiren bir husus yoktur. Aksine sahih hadisler öyle olmadığına delâlet etmektedir. Çünkü *Sahihayn*'da bulunan Enes hadisinde anlatıldığına göre, "Bir adam bir delikten Hz. Paygamber'in odalarından birini gözet-

liyordu. Hz. Peygamber, elinde bir ok demiri (ya da ok demirleri) ile ona doğru yaklaştı ve ona dürtmek için fırsat kollamaya başladı."[47] denilmiştir. Bu durumda en hafiften başlamak da nerden çıkıyor? Zira Hz. Peygamber, adama vurmak için fırsat kolluyor, gizleniyor.

Yine *Sahihayn*'da Sehl b. Sa'd'den rivayet ediliyor: Adamın birisi Hz. Peygamber'in kapısındaki bir delikten içerisini gözetledi. Hz. Peygamber'in elinde, başını taradığı demir bir tarak vardı. Adamı görünce: "Eğer senin bana baktığını bilseydim, şunu senin gözüne sokardım! İzin talebi, ancak bakmadan dolayıdır." buyurmuşlardır.[48]

Yine *Sahihayn*'da Ebu Hureyre'den şöyle rivayet edilir: Hz. Peygamber (s.a.): "Bir kişi habersiz seni gözetlese, sen de ona bir taş atsan ve gözünü çıkarsan, sana bir günah (sorumluluk) yoktur." buyurmuştur.[49]

Yine onlarda rivayet edilir[50] : "Bir kimse izinsiz başkalarının evini gözetlese, onlar da onun gözünü çıkarsalar, ne diyet gerekir ne de kıyas." buyurmuştur.

Şeyhulislâm İbn Teymiye'nin tercihi de bu doğrultudadır. Şöyle der: "Bu üzerine hücumda bulunan deve vb.nin defi kabilinden değildir. Aksine bu tecavüzkâr ve ezada bulunan kimseye verilen bir ceza mahiyetindedir. Buna göre diyâneten yani Allah ile kul arasında olmak şartıyla, kişinin harîm-i ismetine tecavüzde bulunan bir kimseyi öldürmesi caizdir. İster öldürülen kişi muhsan (evli) olsun, ister olmasın fark etmez. (Irz düşmanlığı) ile bilinir olup olmaması da neticeyi etkilemez. Nitekim ashabın sözleri, sahabe fetvaları da buna delâlet etmektedir." İmam Şafiî ile Ebu Sevr: "Eğer zina eden evli (muhsan) ise, hane sahibinin diyâneten onu öldürmesi mümkün olabilir." demişler ve bunu (yani öldürmesini) haddin (recm) uygulanması kabilinden telakki etmişlerdir. İmam Ahmed ve İshak ise: "İki şahit getirirse kanı heder olur." demişler ve evli (muhsan) olup olmaması arasını ayırmamışlardır. İmam Mâlik'in görüşü ise, konuyla ilgili olmak üzere farklılık arzeder: (Râvi) İbn Habib: "Eğer öldürülen evli (muhsan) ise ve koca da beyyine getirmişse üzerine bir şey gerekmez. Aksi takdirde kısas yoluyla öldürülür." demiştir. İbnu'l-Kâsım: "Eğer beyyine bulunursa muhsan olup olmaması farketmez, kanı heder kılınır."

47. Buharî, 87/23; Müslim, 2157.
48. Buharî, 87/23, Müslim, 2156.
49. Buharî, 87/23; Müslim, 2158.
50. *Sahihayn*'ı kastediyor. Fakat onlar bu lafızla rivayet etmemişlerdir. Bu lafızla Ahmed (2/385) ve Nesâî (8/61) rivayet etmişlerdir. Ebu Hureyre'den rivayet edilen hadisin isnadı sahihtir. İbn Hibbân sahih olduğunu söylemiştir. Müslim'in biraz farklı bir rivayeti için 2158 nolu hadise bakınız.

demiştir. İbnu'l-Kâsım, öldürülenin muhsan (evli) olmaması durumunda diyet ödenmesini müstahap görmüştür.

Burada bir soru gelebilir ve sıhhati üzerinde görüş birliği edilen Ebu Hureyre (r.a.) hadisi hakkında ne düşünüldüğü sorulabilir. Hadis şudur: Sa'd b. Ubâde, Hz. Peygamber'e: "Ya Rasûlallah! Ne buyurursun, karısının yanında bir adam bulunan kimse onu öldürebilir mi?" diye sormuş, Rasûlullah (s.a.): "Hayır!" cevabını vermişti. Sa'd: "Seni Hak (din) ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, bilâkis evet!" demişti. Bunun üzerine Rasûlullah: "Efendinizin söylediğine kulak verin!" buyurmuştu.

Başka bir rivayette de: "Eşimin yanında bir adam bulsam, dört şahit getirinceye kadar dokunmayacak mıyım?" diye sormuş, Rasûl-i Ekrem: "Evet." cevabını vermişti. Sa'd: "Asla olmaz. Seni hak (din) ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben onu bundan önce mutlaka kılıçla tepeleyiveririm!" demişti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.) buyurdu ki: "Efendinizin söylediğine kulak verin. O hakikaten gayûr (kıskanç, gayretli) biridir. Ben ondan daha gayûrum. Allah da benden daha gayûrdur."

Cevaben diyoruz ki: Biz bu hadisleri kabulle karşılıyor ve gereği ile amel ediyoruz. Hadisin sonu, "şayet öldürecek olsa, ona karşı kısas edilmeyeceğine" delildir. Çünkü Sa'd: "Seni hak (din) ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, bilâkis evet!" demiştir. Eğer öldürülmesi durumunda üzerine kısas gerekecek olsaydı, Hz. Peygamber (s.a.) bu yemini ikrarla (tasvib) karşılamaz ve onun bu gayretine övgüde bulunmazdı. Aksine: "Eğer sen onu öldürürsen, sen de ona karşı öldürülürsün." buyururdu. Ebu Hureyre hadisi bu konuda açıktır. Çünkü Hz. Peygamber: "Siz Sa'd'ın gayretine şaşıyor musunuz? Vallahi ben ondan daha gayûrum; Allah da benden daha gayûrdur." buyurmuştur ve ona karşı tepki göstermemiş, onu öldürmekten alıkoymamıştır. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.) sözü bağlayıcı bir hükümdür. Yine fetvası da aynı şekilde ümmet için genellik arzeden bir hükümdür. Eğer ona öldürmesi için izin verseydi, bu hem diyâneten hem de kazâen kanının heder olduğuna dair Hz. Peygamber tarafından verilmiş bir hüküm olurdu ve Yüce Allah'ın kısasla ortadan kaldırmak istediği mefsedet ortaya çıkar, insanlar öldürmek istedikleri kimseleri evlerinde öldürmeye ve sonra da onları eşleriyle vb. beraber yakaladıklarını iddiada bulunmaya koşarlardı. Allah bu kapıyı kapattı, mefsedeti bertaraf etti ve kanları korudu. Bunda, kazâen kâtilin sözünün kabul edilmeyeceği ve öldürdüğü kişiye karşı kısas edileceğine dair bir delil vardır. Sa'd, onu öldüreceğine ve şahit aramaya gitmeyeceğine dair yeminde bulununca, Hz. Peygamber (s.a.) onun bu gayretine şaşırmış ve onun gayûr olduğunu, kendisinin ondan daha gayûr olduğunu, Yüce Allah'ın ise kendisinde bile daha

gayretli olduğunu bildirmiştir. Bu iki mânaya gelebilir:

Birincisi; Hz. Peygamber'in, Sa'd üzerine yemin ettiği şeyi sükut ve ikrarla karşılaması, onun diyâneten yani kul ile Allah arasında caiz olduğunu, kazâen ise öldürmekten yasakladığı anlamına gelebilir. Bu haliyle de hadisin başı ile sonu arasında bir çelişki yoktur.

İkincisi: Hz. Peygamber (s.a.) bunu Sa'd'e, sanki ona bir tepki (münker bulma) şeklinde söylemiş ve: "Büyüğünüzün söylediğini işitmiyor musunuz?" buyurmuştur. Bununla: Ben onun öldürmesini yasaklıyorum, o ise "Seni hak (din) ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, bilâkis evet!" diyor, demeyi kasdetmiştir ve daha sonra onu bu muhalefete iten şeyi bildirmiş, onun da aşırı gayreti olduğunu ifade etmiş, sonra da: "Ben ondan daha gayûrum. Allah da benden daha gayûrdur." buyurmuştur. Yüce Allah bu kadar aşırı gayretiyle dört şahit ikamesi şartını kılmıştır. Bunda bir hikmet ve maslahat, bir şefkat ve iyilik gösterisi vardır. Yüce Allah; aşırı gayreti yanında, kullarının menfaatlerini, hemen öldürmek yerine dört şahit getirilmesi şeklinde koyduğu hükmün neler getireceğini en iyi bilendir. "Ben Sa'd'den daha gayûrum. Bununla birlikte Sa'd'ın öldürmesini yasakladım." demekle Hz. Peygamber (s.a.), her iki durumu da birden kasdetmiş olabilir. Hz. Peygamber'in (s.a.) kelâmına, olayın akışına daha uygun olan da budur.